

UKSAD - IntJCSS

Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

Internal Journal of
Cultural and Social Studies

Haziran ve Aralık
Aylarında Yayımlanan
Açık Erişimli Hakemli Dergi

*Biannual
(Published in June & December)
Open Access Peer-Reviewed Journal*

*Cilt 7
Sayı 1
Haziran 2021*

*Volume 7
Issue 1
June 2021*

e- ISSN: 2458-9381

www.dergipark.org.tr/intjcss

International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)
June 2021 : Volume 7 (Issue 1)
e-ISSN : 2458-9381

UKSAD - IntJCSS

Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD),

Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kere Dergipark platformu üzerinden yayımlanan Uluslararası Bilimsel Hakemli bir dergidir.

International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)

International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS), is an International Refereed Scientific Journal published biannually in June and December via JournalPark (Dergipark) platform.

<https://dergipark.org.tr/intjcass>

BAŞ EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF

Doç. Dr. Ali Murat KIRIK
Prof. Dr. Mutlu TÜRKMEN

EDİTÖR/ EDITOR

Prof. Dr. Saliha AĞAÇ
Doç. Dr. Murat KUL
Dr. Kalliope PAVLI
Doç. Dr. Ahmet ÇETİNKAYA
Arş. Gör. Mesut İRİS
Arş. Gör. Selim BEYAZYÜZ

BİLİM KURULU / SCIENTIFIC BOARD

Dr. Yunus ABDURAHİMOĞLU, Bartın University, TURKEY
Dr. Saliha AĞAÇ, Prof., Hacı Bayram Veli University, TURKEY
Dr. Fariz AHMADOV, Azerbaijan State Economy University, AZERBAIJAN
Dr. Nurhodja AKBULAEV, Azerbaijan State Economy University, AZERBAIJAN
Dr. Mehmet AKGÜL, Prof., Necmettin Erbakan University, TURKEY
Dr. Aygün AKYOL, Assoc. Prof., Hitit University, TURKEY
Dr. Hayati AKYOL, Prof., Gazi University, TURKEY
Dr. Adel M. ALNASHAR, Prof., University of Bahrain, BAHRAIN
Dr. Esmail Safaei ASL, Allameh Tabataba'i University, IRAN
Dr. Mustafa AY, Assoc. Prof., Selçuk University, TURKEY
Dr. Bünyamin AYHAN, Assoc. Prof., Selçuk University, TURKEY
Dr. Ramezan Mahdavi AZADBONI, University of Mazandaran, IRAN
Dr. Lambros BALTSIOTIS, Panteion University, GREECE
Dr. Alyona YULDAŞKIZI BALTABAYEVA, Prof., Ahmet Yesevi University, KAZAKHSTAN
Dr. Nuri BALTACI, Gumushane University, TURKEY
Dr. Mehmet BAYRAKTAR, Prof., Yeditepe University, TURKEY
Dr. Metin BECERMEN, Assoc. Prof., Uludag University, TURKEY
Dr. Antoine Cantin-BRAULT, Université de Saint-Boniface, CANADA
Dr. Vahit CELAL, Bartın University, TURKEY
Dr. Ahmet Kamil CİHAN, Prof., Erciyes University, TURKEY
Dr. Aynur CİVELEK, Assoc. Prof., Adnan Menderes University, TURKEY
Dr. Alex CRISP, São Paulo State University, BRAZIL
Dr. Hamza ÇAKIR, Prof., Erciyes University, TURKEY
Dr. İsmail ÇAKIR, Prof., Yıldırım Beyazıt University, TURKEY
Dr. Lokman ÇİLİNGİR, Prof., Ondokuz Mayıs University, TURKEY
Dr. Daniela DASHEVA, Prof., National Sports Academy, BULGARIA
Dr. Ahmet Naci DİLEK, Bartın University, TURKEY
Dr. Bekir DİREKÇİ, Assoc. Prof., Akdeniz University, TURKEY
Dr. Mevlud DUDIC, Prof., Novi Pazar University, SERBIA
Dr. Murat ERDOĞDU, Assoc. Prof., Selçuk University, TURKEY
Dr. Bülent GÜRBÜZ, Assoc. Prof., Ankara University, TURKEY
Dr. Erdal HAMARTA, Assoc. Prof., Necmettin Erbakan University, TURKEY
Dr. Mustafa HİZMETLİ, Prof., Bartın University, TURKEY
Dr. Miftakhul JANNAH, Surabaya State University, INDONESIA
Dr. İbrahim Hakkı KAYNAK, Necmettin Erbakan University, TURKEY
Dr. Bachir KHELIFI, Prof., University of Mascara, ALGERIA

Dr. Ali Murat KIRIK, Assoc. Prof., Marmara University, TURKEY
Dr. Murat KUL, Assoc. Prof., Bartın University, TURKEY
Dr. Hanem MAKNI, Prof., University of Tunis, TUNISA
Dr. İfet MAHMUTOVIC, Prof., University of Sarajevo, BOSNIA HERZEGOVINA
Dr. Zerf MOHAMED, University Abdel Hamid Ibn Badis Mostaganem, ALGERIA
Dr. Sait OKUMUŞ, Assoc. Prof., Yıldırım Beyazıt University, TURKEY
Dr. Ayad OMAR, Assoc. Prof., Tripoli University, LIBYA
Dr. Mehmet ÖÇALAN, Assoc. Prof., Kırıkkale University, TURKEY
Dr. Ali ÖZKAN, Assoc. Prof., Bartın University, TURKEY
Dr. Nurettin ÖZTÜRK, Assoc. Prof., Atatürk University, TURKEY
Dr. Cevat ÖZYURT, Prof., Yıldırım Beyazıt University, TURKEY
Dr. Shawkat Gaber RADWAN, Port Said University, EGYPT
Dr. Müfit Selim SARUHAN, Prof., Ankara University, TURKEY
Dr. Shakeel Ahmad SHAHID, Dow College Karachi, PAKISTAN
Dr. Erhan SUMMAK, Selçuk University, TURKEY
Dr. Mutluhan TAŞ, Assoc. Prof., Selçuk University, TURKEY
Dr. Burhanettin TATAR, Prof., Ondokuz Mayıs University, TURKEY
Dr. Fatih TOKTAŞ, Assoc. Prof., Dokuz Eylül University, TURKEY
Dr. Ufuk TÖMAN, Bayburt University, TURKEY
Dr. Mutlu TÜRKMEN, Assoc. Prof., Bayburt University, TURKEY
Dr. Mete Yusuf USTABULUT, Bayburt University, TURKEY
Dr. Mevlüt UYANIK, Prof., Hitit Üniversitesi, TURKEY
Dr. Asife ÜNAL, Prof., Bartın University, TURKEY
Dr. Oğuz YURTTADUR, Selçuk University, TURKEY
Dr. Tomáš ZEMAN, Comenius University, SLOVAKIA

YAYINCI / PUBLISHER

Mutlu TÜRKMEN

TASARIM / DESIGN

Güngör DOĞANAY

WEB YÖNETİCİSİ /WEB ADMIN

Ali ALTUNAY

HALKLA İLİŞKİLER / PUBLIC AFFAIRS

Ali Murat KIRIK

WEB & EMAIL

<https://dergipark.org.tr/intjcss> & muratmilef@gmail.com, turkmenm@yahoo.com

** İsimler alfabetik sırayla dizilmiştir. / Names are listed in alphabetical order.*

İçindekiler/ Contents

Yunus Kara **001** *Kesişimsellik İklim Krizinin Neresinde?
Where Is The Intersectionality of Climate
Crisis?*

*Deri ve Örgünün Sürdürülebilir Giysi Tasarımlarında
Kullanılması (Yelek Örneği)
The Use of Leather and Knit in Sustainable Garment
Designs (Example of Vest)* **017** Hülya Karaoğlan

Burak Yıldırım **033** *Günümüzde Çağdaş Seramik Takılar
Contemporary Ceramic Jewelry Today*

*Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Dil Gelişim Düzeyleri ile
Yaratıcı Düşünme Becerilerinin İncelenmesi
Language Development Levels of Children Living in Children's
Homes and Exploration of Their Creative Thinking Skills* **056** Alper Remzi Aydın
Fatma Tezel Şahin

Ersin Kozan **078** *Dijital Animasyon ve Görsel Efekt Teknolojilerin
Türk Sinemasında Kullanımı
Digital Animation and Visual Effects Technologies
Use in Turkish Cinema*

*Moda Ürünlerinin E-Ticaretinde Kullanılan Uzman Sistemleri
Müşterilerden Topladıkları Verilerin Analiz
Analysis of Data Collected from Customers by Expert Systems Used in
E-Commerce of Fashion Product.* **089** Nurgül Kılınç
Saniye Aydın

Cihangir Karakaya
Esra Nur Karakaya **100** *Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri:
Afganlar
Turkey's Neglected Migrants: Afghans*

*Türk Medyasında Etik Kavramı Üzerinden Yurttas
Gazeteciliğinin Değerlendirilmesi
Evaluation of Citizen Journalism Through the Concept of Ethics
in Turkish Media* **112** Metehan Özırmak
Güven Büyükbaykal

Sevgi Kavut **127** *Eleştirel Söylem Analizi Bağlamında Haber
Sitelerinde Dijital Kimlik Başlıklı Haberlerin
İncelenmesi
Analyze of News Entitled 'Digital Identity' on News
Sites in the context of Critical Discourse Analysis*

*Kültürel Çalışmalar'a Kültür Kavramı
Ekseninde Bir Bakış
A View to Cultural Studies in the Axis of the
Concept of Culture* **139** Selin Zeyrek

Recep Altay
Tamer Kavuran

148

Radyo Televizyon ve Sinema Bölümlerindeki “Kamera ve Işık, Haber Toplama-Yazma ve Fotoğrafçılık” Dersleri Üzerine Bir İnceleme
An Examination on “Camera and Light, News Gathering-Writing and Photography” Courses in the Radio, Television and Cinema Departments

Hamilelerin Tercihlerine Yönelik Giysi Tasarımlarının Oluşturulması
Creating Clothing Designs for Pregnancy Preferences

166

Meyrem Arga Şahinoğlu
Hande Ecem Buluş

Emine Koca
Melike Mendi

185

Tur Bisikletçileri İçin Fonksiyonel Yelek Kavramsal Tasarım Süreci
Conceptual Design Process of a Functional Vest for Tour Cyclists

Bir Tekno-Dil Analizi: Emoji Örneği
A Techno-Language Analysis: Example of Emoji

203

Elif Akçay

Fatma Avcı
Saliha Özdağ
Ekrem Cengiz Akdeniz
Esra Öncü
Emine Öner

214

“P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning Projesine Yönelik Öğretmenlerin Görüş ve Değerlendirmeleri
Teachers' Opinions and Evaluations on the eTwinning Project “P4C: Little Kids, Big Ideas”

Cumhuriyetin Modernleşme Projesi Olarak “Ulusal Yayıncılık Kongreleri”
As the Republic's Modernization Project “National Publication Congresses”

229

İrfan Paçacı

Mustafa İnce

249

Atatürk'ün Gazeteciliğe İlgisi Üzerine Bir İnceleme
An Evaluation on Atatürk's Interest in Journalism

Ortaöğretimdeki Öğrencilerin Rekreatif Etkinliklere Katılımları ile Beden Eğitimi Dersine Yönelik Kaygıların İncelenmesi
Examination of Participation in Recreational Activities and Anxiety About Physical Education Lessons of High School Students

259

İrem Türkmen
Fatih Yaşartürk

Şina Ceylan Gündüzeri
Yalçın Lüleci

271

Türk Dönem Dizilerinde Kullanılan Tarihsel Motiflerin Payitaht “Abdülhamid” Üzerinden İncelenmesi
Research of Historical Motifs Used in Turkish Period Series on Payitaht “Abdülhamid”

Kesişimsellik İklim Krizinin Neresinde?

Where Is The Intersectionality of Climate Crisis?

Yunus Kara^a

^a İstanbul Altınbaş Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
yunus.kara@altinbas.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7812-5845

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 29.04.2020

Düzeltilme tarihi: 14.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Cinsiyet,

İrk,

İklim,

İklim Değişikliği,

İklim Krizi,

Kesişimsellik

ÖZ

İklim krizi, küresel düzeyde tüm ülkeleri etkileyen ve kültürel, sosyal, fiziksel değişimlere neden olan bir süreçtir. İnsan faaliyetleri (doğal kaynakların aşırı tüketimi, bitki, toprak ve su kaynaklarının kirletilmesi ya da yok edilmesi, fosil yakıt tüketiminin orantısız ve kontrolsüz bir biçimde artması) sonucunda meydana gelen küresel ısınmanın iklim krizine neden olduğunu söylemek mümkündür. Küresel ısınma ve iklim krizi ile birlikte insanların yaşam alanları ve geçim kaynakları zarar görmektedir. Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınların, LGBTİ+'ların, farklı etnik kökene ve sosyo-ekonomik statüye sahip bireylerin, iklim krizinin olumsuz etkilerine daha fazla maruz kaldığına yönelik çalışmalar mevcut olmaya başlamıştır. Tam bu noktada kesişimsellik kavramı, farklı kimliklerin birbiriyle kesiştiğini ifade ederek, yeni ve özgün deneyimlerin ortaya çıktığını belirtmektedir. Ayrıca birden fazla kimliğe sahip bireylerin iklim krizinin olumsuz etkilerinden daha çok etkilenebileceğine yönelik bir bakış açısı da kazandırmaktadır. Kesişimselliğin iklim krizine getirebileceği yararlar göz önünde bulundurularak, toplumda marjinalleştirilen ve dezavantajlı konumda bulunan bireylere yönelik yerel, ulusal ve uluslararası politikaların gerçekleştirilmesi ve bu politikaların planlanması sürecine bahsi geçen bireylerin dahil edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, kesişimsellik analizi ile cinsiyet, cinsel yönelim, ırk, sosyo-ekonomik durum gibi olguların birbiriyle olan ilişkisinin incelenerek, iklim krizine yönelik eleştirel ve yapıcı iç görüler oluşturmak ve iklim konularıyla ilgili mevcut güç ilişkilerinin ve kurumsal uygulamaların bir eleştirisinin sağlanması amaçlanmaktadır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 29.04.2020

Received in revised form: 14.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Gender,

Race,

Climate,

Climate Change,

Climate Crisis,

Intersectionality

ABSTRACT

Climate crisis is a process that affects all countries at the global level and causes cultural, social and physical changes. It is possible to say that global warming caused by human activities (excessive consumption of natural resources, pollution or destruction of plants, soil and water resources, disproportionate and uncontrolled increase in fossil fuel consumption) caused the climate crisis. With the global warming and climate crisis, people's living spaces and livelihoods are damaged. Studies have started to show that women, LGBTİ+'s, individuals with different ethnic origin and socio-economic status, who are among the disadvantaged groups, are more exposed to the negative effects of the climate crisis. At this point, the concept of intersection states that different identities intersect, indicating that new and original experiences emerge. It also provides a perspective that individuals with multiple identities may be more affected by the negative effects of the climate crisis. Considering the benefits that intersectionality can bring to the climate crisis, local, national and international policies for individuals who are marginalized and disadvantaged in society should be implemented and the mentioned individuals should be included in the planning process of these policies. In this study, it is aimed to create critical and constructive insights on the climate crisis and to provide a critique of existing power relations and institutional practices related to climate issues by examining the relationship of gender, sexual orientation, race, socio-economic status with each other through intersectionality analysis.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kara, Y. (2021). Kesişimsellik İklim Krizinin Neresinde? *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 1- 16.

* DOI: 10.46442/intjcss.729485

** Sorumlu yazar: Yunus Kara, yunus.kara@altinbas.edu.tr

1. Giriş

İklim krizi, tüm toplumların karşı karşıya kaldığı en önemli zorluklardan birisi olmaya başlamıştır ve insan faaliyetlerinin neden olduğu sera gazı veya karbon emisyonları (su buharı, karbondioksit, metan gazı vd.), fosil yakıt tüketimi, ormansızlaşma ve endüstriyel süreçler sonucunda, dünyadaki iklimin değiştiği fikrini kapsamaktadır. Bunun yanında bahsi geçen süreçler, hava sıcaklığında, yağış düzenlerinde, okyanus asitliğinde ve deniz seviyelerinde değişikliklere de neden olmaktadır.

İklim krizi, farklı yabancı hayvan türlerinin (kuşlar, böcekler, balıklar, yarasalar) yaşamsal bölgelerini değiştirmelerine neden olarak, farklı türlerde bulaşıcı hastalık yayılımını tetikleyebilmektedir (Bell vd., 2015; Kristensen vd., 2015; Martin vd., 2015; Seebacher ve Post, 2015). İklim krizine bağlı olarak yabancı hayvanların göç etmesi hem hayvanların popülasyon dinamiklerinin değişmesine hem de doğanın dengesinin bozulmasına neden olmaktadır.

İklim krizinin beraberinde getirdiği olumsuz doğa koşulları, hava olaylarının dengesiz olmasına, bölgeler arasındaki sıcaklık ve soğukluk farklarının aşırı değişmesine, sel baskınları, kuraklaşma/çölleşme, deniz seviyesinin ve buharının farklılaşmasına neden olarak yoksul ülkelerdeki birçok insanın göç etmesini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca göç eden insanların büyük bir kısmı dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadın, çocuk, farklı ırka sahip bireyler olabilmektedir. İklim krizi ile ilişkili oluşan durumların (örneğin fırtınalar, seller, kuraklıklar vd.) özellikle gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerin herhangi bir bölgesinde oluşması, ölümlere ya da yaralanmalara, nüfus gruplarının yer değiştirmesine/yerinden olmasına, gıda üretiminin olumsuz etkilenmesine ve temiz su kaynaklarının azalmasına neden olabilmektedir. Tam bu noktada kesişimsellik kavramı, farklı kimliklerin birbiriyle kesişebildiğini ve bunun sonucunda öznel deneyimlerin ortaya çıktığını savunmaktadır. İklim krizi sonucunda bireylerin yaşadıkları yerden göç etmesi, sosyo-ekonomik statülerinin ve psikolojik iyilik hallerinin olumsuz yönde değişmesi; farklı kimliklere sahip bireyleri (örneğin engelli Siyah bir kadın) daha fazla etkileyebilmektedir. Bu çalışmada, kesişimsellik bakış açısıyla cinsiyet, cinsel yönelim, ırk, sosyo-ekonomik statü gibi olguların birbiriyle olan ilişkisinin incelenerek, iklim krizine yönelik eleştirel ve yapıcı iç görüler oluşturmak ve iklim konularıyla ilgili mevcut güç ilişkilerinin ve kurumsal uygulamaların bir eleştirisinin sağlanması amaçlanmaktadır.

2. Kesişimsellik Kavramı

Kesişimsellik terimi, ilk olarak Kimberle Crenshaw (1989)'ın, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ayrımcılık karşıtı yasanın, siyahi kadınların ırkçılık ve cinsiyetçilik deneyimlerini eşzamanlı ve birbirinden ayrılmaz kabul etmemesine yönelik eleştiri getirmesiyle ifade edilmiştir. Crenshaw, cinsiyetçiliği ve ırkçılığı birbirinden bağımsız ele almanın yararsız olduğunu dile getirmiş, bu bağlamda gerçekleştirilen yasaların, mevzuatların ve politikaların eşit koruma sağlamadığına dikkat çekmiştir (Yuval-Davis, 2006). Bunun yanında, toplumdaki eşitsizlik ve baskı kategorilerinin birbirlerine eklenmesiyle, bireylerin daha kırılgan ve ötekileştirilmiş hale geldiğine de dikkat çekmiştir (Afyonoğlu, 2020; Davis, 2008).

Kesişimselliğin üç farklı şekilde ortaya konulduğunu söylemek mümkündür (Cho vd., 2013; Çapar, 2019). İlk olarak, kesişimsellik, bir analiz yöntemi olarak görülmekte, ırk, cinsiyet ve sınıf bağlamında ayrımcılık karşıtı politikalar geliştirmede kullanılmaktadır. İkinci olarak, kesişimselliğin nasıl yayıldığı ve geliştiği, neleri içerip içermediğine dair yapılan araştırmalar kesişimselliğin gelişmesine katkı sunmaktadır. Üçüncü olarak ise kesişimselliğin sadece teori ile sınırlı kalmayıp, farklı uygulamalarla ilişkisine dikkat çekilmektedir. Farklı yollarla çeşitli durumların keşfedilebileceğini savunan kesişimsellik, ilk ortaya çıkışından bu yana, feminizm, sosyoloji, antropoloji ve queer teori gibi birçok farklı çalışma alanına yayılmıştır.

Kesişimsellik kavramı yeni bir düşünce sistemini temsil ederek, uzun zamandır devam eden ve yaygın olan birçok eleştirel teorik tartışmalara alan açmıştır. Günümüzde özellikle iklim krizinin yol açtığı zorlukların,

farklı cinsiyet, cinsel yönelim, ırk ve sosyo-ekonomik statüye sahip olan insanlar arasında daha fazla hissedildiğine dair araştırmalar yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu araştırmaların devamı niteliğinde, cinsiyet, cinsel yönelim, ırk ve sosyo-ekonomik statü (eğitim ve gelir) gibi özelliklerin bireylerin iklim krizine yönelik algı ve tutumlarını da etkileyebildiğine yönelik kanıtlar mevcut olmaktadır (Macias, 2016; Moser, 2016). Tam bu noktada, kesişimsellik kavramı, toplumsal pratikten türetilen bilgiyi kullandığı için iklim gündeminde genellikle marjinalize edilen sesler arasındaki ittifakları kolaylaştırabilen yeni bağlantıları ve pozisyonları vurgulamaktadır (Crenshaw, 1991; Davis, 2008).

İklim krizi süreçlerinde cinsiyet, cinsel yönelim, ırk ve sosyo-ekonomik statü gibi özelliklerin rolünün araştırılması kesişimsellik için kritik öneme sahiptir. İklim krizinden kaynaklanan riskler de dâhil olmak üzere çevresel risklerin toplumdaki farklı birey ve gruplar arasında eşit olarak dağılmadığı muhtemeldir. Araştırmalarda kadınların, farklı ırk ve etnik kökene sahip toplulukların ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan dezavantajlı grupların üyelerinin, iklim krizinin olumsuz etkilerine karşı avantajlı grupların üyelerine kıyasla daha savunmasız olduğu da görülmektedir (Cudworth ve Hobden, 2011; Kauanui, 2008; Smith, 2005). Tam bu noktada, kesişimsellik kavramı, cinsiyet, cinsel yönelim, ırk, bireysel yaşamdaki diğer farklı kategorilerin sosyal uygulamalar, kurumsal düzenlemeler ve kültürel ideolojiler ile olan etkileşimleri ve bunların sonuçlarını incelemektedir (Harding, 2004; Kaijer ve Kronsell, 2014).

3. Kesişimsellik ve İklim Krizi

İklim krizinin, cinsiyet, cinsel yönelim, ırk ve sosyo-ekonomik statü özelinde marjinalleştirilen grupların farklı baskı biçimleriyle karşı karşıya kaldığını; bu grupların, sosyal, ekonomik ve politik olarak izole edilmesinin iklim krizinden daha fazla etkilenmesine neden olduğunu söylemek mümkündür (Denton, 2002). Buna paralel olarak çevre ve insan ilişkilerinin toplumsal bir kesişme yarattığı, sınıf, cinsiyet, cinsel yönelim ve ırka dayalı sosyal etkileşim sistemleri arasında bir hiyerarşi kurduğu da ifade edilmektedir (Cudworth ve Hobden, 2011). İklim krizi ve kesişimsellik ile ilgili literatür, yerel toplulukların ve yerel düzeydeki ekosistemlerin birbiri ile olan ilişkisinin ve bağının önemini ortaya koyarak, bu bağların birbirleri üzerinde etkisi olduğunu savunmaktadır (Cameron 2012, Lynn vd., 2011, Maldonado vd., 2014, Parrotta ve Agnoletti 2012; Whyte 2013; Wildcat 2013; Williams ve Hardison 2013). Birçok yerli topluluk için, yerel bitkiler, hayvanlar ve ekosistemlerle karşılıklı etkileşim halinde olmak, kendi üyelerinin sağlıkları, kültürleri, ekonomileri ve yaşam biçimleri için bir temeldir (Barut ve Kara, 2020; Er vd., 2020; Kara, 2020). Özellikle farklı ırk ve etnik kökene sahip kişiler üzerinde iklim krizinin etkileri çok daha fazla olmaktadır (Reo ve Parker, 2013, Whyte, 2013).

İklim krizi, toprak ve su kaynaklarını olumsuz bir biçimde etkileyerek, toplum sağlığını, kültürleri, ekonomileri ve farklı yaşam biçimlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Sıcaklık dalgalarının sıklığındaki ve yoğunluğundaki artışlar, özellikle ileri yaş gruplarında ve yoksul yerleşim yerinde yaşayan insanlar arasında ölüm ve hastalık riskini de artırmaktadır (McMichael vd., 2001; Confalonieri vd., 2007). Amerika'da gerçekleştirilen bir çalışma, aşırı sıcakların neden olduğu rahatsızlıklar nedeniyle, birçok kişinin hayatını kaybettiğini göstermektedir (Curriero vd., 2002). Kanada ve Avrupa'nın birçok bölgesinde de (Londra, Budapeşte, Milano) sıcaklık artışına bağlı olarak insanlar yaşamını kaybetmektedir (Hajat vd., 2006; Kysely, 2005; Riedel, 2004). İlgili ölümlerde, tek neden sıcaklık artışı olarak görülmemekte, sıcaklığın kronik hastalıkları tetiklediği vurgulanmaktadır. Ayrıca gerçekleşen kayıpların birçoğunda, kardiyovasküler, böbrek, solunum yolu hastalıkları, diyabet, sinir sistemi bozuklukları gibi sıcaklığın etkilediği özel ölüm sebepleri de belirlenmiştir (Conti vd., 2007). Sıcaklık artışlarına bağlı olarak en yüksek ölüm oranlarının 65 yaş üstü insanlarda olduğu da görülmektedir (Akompab vd., 2013; Beckmann ve Hiete, 2020).

İklim krizine yönelik yapılacak herhangi bir girişimde, cinsiyet, cinsel yönelim, ırk ve sosyo-ekonomik statü gibi faktörleri göz önünde bulundurmamak önem arz etmektedir. Kadınların, iklim krizinin sonucunda meydana gelen değişimlerden ve etkilerden daha fazla etkilendiği ve savunmasız kaldığı bilinmektedir (Alston, 2013; Bullard vd., 2011). Bu kapsamda toplumsal cinsiyet adaletinin iklim krizi politikasına yerel,

ulusal ve uluslararası düzeylerde entegre edilmesi gerekmektedir. Birçok farklı literatür, çevresel kaygılar ve iklim krizi ile ilgili cinsiyetler (sadece kadın ve erkeklerin dahil edildiği araştırmalar) arasında bir fark olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmalar, kadınların, çevre ile ilgili konularda erkeklerden daha fazla endişe duydukları, yüksek risk algılarına sahip olduklarını göstermektedir (Arnocky ve Stroink, 2011; Finucane vd., 2000; McCright ve Dunlap, 2011; Kahan vd., 2005; Xiao ve McCright, 2012). Ayrıca kadınlar, iklim krizinin gerçekleştiğine yönelik erkeklerden daha fazla bir algıya da sahiptir ve iklim krizinin etkileri konusunda daha fazla endişelenmektedir (McCright vd., 2013; McCright ve Sundström, 2013; van der Linden, 2015). İklim krizi ile ilişkili olarak erkekler teknik çözümlere güvenirken, kadınlar daha çok yaşam biçiminin değiştirilmesi için (yeşil alan talebi, enerjinin, suyun az tüketilmesi gibi) çaba harcamaktadır (Talu, 2016).

Gelişmekte olan ülkelerde, kırsal alanlarda yaşayan kadınların, iklim krizinden daha çok etkilendiğini söylemek mümkündür (Talu, 2015). Kırsal bölgelerde yaşayan ve doğal kaynaklarla geçimini sağlayan kadınlar için iklim krizinin etkileri daha sarsıcı olmaktadır (UNDP, 2011). Dünyada yaşanan sel felaketleri sonrasında, babaların, soylarının devamlılığı için kızları yerine oğullarını kurtarmaları, iklim krizi sürecinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin de bir göstergesidir (UNWOMEN, 2015). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde, kadınların erkeklere oranla eğitime daha az dahil edilmeleri, yine kadınların kendi hayatlarını etkileyen siyasi ve sosyal karar alma süreçlerine erkeklerin müdahil olması, iklim krizine bağlı sonuçlara, kadınların daha açık ve savunmasız bir biçimde maruz bırakılmasına neden olmaktadır (UNFPA ve WEDO, 2009). Cinsiyet ile ilgili kültürel normlar, kadınların çoğunlukla afet ve kriz durumlarında daha güvenli alanlara geçip geçmeme konusunda hızlı karar verme yeteneklerini de sınırlayabilmektedir (Nellemann vd., 2011). Benzer şekilde, cinsiyet eşitsizliğinin var olduğu toplumlarda, kadınların, sel gibi bir doğal afet sırasında hayatta kalmalarına yardımcı olabilecek yüzme ya da ağaca tırmanma gibi becerileri edinmesi de teşvik edilmemektedir (Dimitrov, 2019).

Sosyal medya araçlarının, küresel düzeyde iletişim biçimlerini değiştirdiğini söylemek mümkündür. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan olaylar, kısa bir süre içerisinde sosyal medyada yer alabilmektedir. Bu kapsamda, iklim krizi ile ilgili olguların, bilgilerin ya da farkındalıkların sosyal medya aracılığıyla yaygınlaştırılması kolay ve hızlı olabilmektedir. Sosyal medya ve iklim krizi ile ilgili yapılan araştırmalarda, sosyal medya kullanan kişilerin büyük çoğunluğunun iklim krizine yönelik olgulardan haberdar olduğunu ortaya koymaktadır (Mavrodieva vd. 2019; Ogunjinmi vd., 2016; Pearce vd., 2018). Sosyal medya araçlarından birisi olan Facebook'un, iklim krizi ile ilgili bilgilerin yayılması noktasında en fazla paya sahip olduğu belirlenmiştir. Sosyal medya kullanıcıları, iklim krizini temel olarak küresel ısınma ile ilişkilendirmekte, fosil yakıtların kullanımını da iklim krizine neden olan ikinci faktör olarak değerlendirmektedir. Bunlara ek olarak, sosyal medya araçlarının kullanıl(a)maması, iklim krizi ile ilgili bilgilere erişimin önündeki en büyük engel olarak aktarılmıştır. Holmberg ve Hellsten (2015) ise, yaptıkları çalışmada, iklim krizinin sosyal medyadaki varlığına, kadınların erkeklere oranla daha az şüpheyle yaklaştığını bulgulanmıştır. Sosyal medyanın, iklim krizine yönelik bilgilendirme ve farkındalık yaratmadaki rolünü inceleyen, beş farklı kıtanın dahil edildiği araştırmada (Boykoff ve Roberts, 2007) ise erkeklerin, küresel ısınma konusunda kadınlardan daha fazla okudukları (Tayland, Hindistan ve Birleşik Arap Emirlikleri dışında) bulgulanmıştır. Buna rağmen, kadınlar, küresel ısınma konusunda daha endişeli olduklarını ifade etmekte, erkekler ise küresel ısınmanın nedenlerini “doğal değişikliklere” bağlamaktadır. Yine aynı araştırmada, 30'lu ve 40'lı yaşlardaki insanlar, küresel ısınmanın ileriki yıllar için büyük tehlike oluşturacağını düşünmektedir. Ancak bu yaşta insanlar, küresel ısınmanın nedeni olarak “doğal değişikliklere” işaret etmektedir. Gençlerin ve 20'li yaşlarındaki insanların, küresel ısınma hakkında en az bilgiye sahip oldukları (Japonya, Kore ve Tayland dışında) görülmüştür. Japonya'da 20 yaşın altındaki kişilerin küresel ısınmayla ilgili endişeli oldukları ve aynı zamanda doğru bilgilendirmeye ihtiyaç duydukları da bulgulanmıştır.

Farklı cinsiyet, cinsel yönelim, ırk ve sosyo-ekonomik statü ilgili kimliklerin ve/veya grup üyelerinin, iklim krizine nasıl tepki verdiğiyle ilgili araştırmalar sınırlı olmakla birlikte, farklı ırka sahip bireylerin, iklim

krizinin olumsuz etkilerine karşı daha savunmasız hissettiğine yönelik araştırmalar mevcuttur (Flynn vd., 1994; Moser, 2016; Pearson ve Schuldt, 2015; Pearson vd., 2016). Satterfield vd. (2004), gerçekleştirdikleri araştırmada, çevresel tehlikeler ve kaygılar konusunda ırklar arasında bir fark olduğunu, Beyaz insanların konuyla ilgili olarak daha çok hassasiyet gösterdiklerini bulgulamışlardır. Bu araştırma sonuçlarına ek olarak, Adeola (2004) ise Siyah insanların endüstriyel hava kirliliği ve çevresel risklere orantısız bir şekilde maruz bırakıldıklarını, sağlık ile ilgili olumsuz koşulların, iklim krizine yönelik bir anlayış gerçekleştirilememesine neden olduğunu ifade etmektedir. Latinlere yönelik araştırmalarda da sosyal uyum kaygısı, aile dinamikleri ile ilgili motivasyonların çevresel savunuculuğa etki gösterdiği belirtilmektedir (Holloway vd., 2009). Son yirmi yılda yapılan çalışmalar ise, farklı ırka sahip bireylerin iklim ve enerji politikaları (yakıt ekonomisi ve hane halkı enerji verimliliği standartlarının iyileştirilmesi, karbon emisyonlarının düzenlenmesi ve vergilerin iklim krizine bir yanıt olarak orantılandırılması) açısından daha yüksek düzeyde desteklenmeleri gerektiğini ortaya koymuştur (Dietz vd., 2007; Guber, 2013; Krygsman vd., 2016; Leiserowitz ve Akerlof, 2010; Speiser ve Krygsman, 2014).

Beyaz olmayan insanların iklim krizinden kaynaklanan durumlardan daha fazla etkilenmesinin temelinde toplumsal eşitsizliğin olduğu dile getirilmektedir (Berube, 2012). Birçok Afro-Amerikalı insan, ABD'nin Güney Atlantik ve Körfez Kıyısı bölgelerinde yaşamaktadır. Bu bölgelerde, kasırga, tayfun, kuraklık ve yüksek sıcak hava dalgası gibi bir dizi aşırı hava ve iklim olayı sıklıkla yaşanabilmektedir (Comou ve Rahmsdorf, 2012). İklim krizi nedeniyle yaşanan doğal afetlerde, ırksal eşitsizlikler nedeniyle, bahsi geçen bölgelerdeki insanların, ABD'nin diğer bölgelerinde yaşayan insanlara göre daha fazla kırılgan olduğu görülmektedir (Emrich ve Cutter 2011). Örneğin, Beyaz olmayan insanların yaşadığı azınlık mahallelerinde, gıdaya erişimin daha kısıtlı olduğu belirtilmektedir (Maier vd., 2014). Kentsel bölgelerde de yoksulluktan kaynaklı olarak Beyaz olmayan insanların aşırı sıcaklara karşı daha savunmasız olduğuna ve sıcağa bağlı ölüme maruz kaldıklarına, Afro-Amerikalı insanların büyük çoğunluğunun hava kirliliği ile ilgili standartların ihlal edildiği bölgelerde yaşadığına dikkat çekilmektedir (Hoerner ve Robinson, 2008). İklim krizine bağlı olarak gerçekleşen hava kirliliğinin, astım, kardiyovasküler hastalıklar, diyabet ve kanser için tetikleyici olduğu ve bahsi geçen bu hastalıkların oranının hem Afro-Amerikalı insanlar hem de Latin insanlar arasında yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Hayward vd., 2000; Kaiser vd., 2007; Medina-Ramón vd., 2006; O'Neill vd., 2003).

İklim krizi sonucu meydana gelen olayların, enerji ve ekonomi sektörünü durgunluğa sürüklediği söylenebilir. Sektörlerdeki bu durgunluk toplumdaki birçok insanın işsiz kalmasına neden olabilmekte, Afro-Amerikalı ve Latin insanların, Beyaz insanlardan daha fazla işsizlik yaşadığı tahmin edilmektedir (Shepherd ve Knutson, 2007; Knutson vd., 2010). Örneğin, iklim krizi sonucu gerçekleşen kasırgalarda, enerji şirketlerinin açık denizlerde petrol sondaj kulesi ile ilgili faaliyetleri askıya aldığı, böylece enerji fiyatlarının yükselerek özellikle Afro-Amerikalı insanların hane gelirleri üzerinde ciddi olumsuz etkilere neden olduğu bulgulanmıştır (Kossin vd., 2014; Lewis, 2009). Bir diğer örnek ise 2005 yılında gerçekleşen Katrina Kasırgası sonucunda yaşanan sel felaketlerinden Afro-Amerikalı insanların orantısız bir biçimde etkilendiğidir (Shepherd ve KC, 2015). New Orleans'ta yaşayan Beyaz olmayan insanların, Katrina Kasırgası'ndan dolayı yaşadıkları yerleşim yerleri sular altında kalmış, su basmış bölgelerdeki insanların büyük bir çoğunluğunun arabası olmadığı için şehrin dışına çıkabilmeleri de mümkün olamamıştır.

İklim krizi sonucu meydana gelen olayların, farklı cinsel yönelimlerle ilgili kalıp yargılar ve/veya normlarla etkileşime girmesi mümkündür (Dominey-Howes vd., 2014). LGBTİ+'ların, doğal afetlerin ve diğer iklim krizi sonucu meydana gelen olayların hemen sonrasında, halihazırda sınırlı olan güvenli alanlarını ve sağlık hizmetlerine erişimlerini kaybedebilmektedirler (ARROW, 2014; Varma, 2017). Ön yargı ve ayrımcılık nedeniyle, LGBTİ+'lar, acil barınma, tıbbi bakım ve gıdaya erişimleri de dahil olmak üzere, kısa ve uzun vadede, afete hazırlık, müdahale ve iyileştirme ve yardım çabalarının dışında tutulabilmektedir. Örneğin, Pakistan'ın Sindh şehrinde farklı yıllarda meydana gelen sel felaketlerinin ardından, natrans (trans olmayan) insanların alanı paylaşmaktan çekineceği düşüncesiyle, transların yardım kamplarına girmelerine izin verilmediği gözlemlenmiştir (Mian ve Namasivayam, 2017). Katrina Kasırgası'nın LGBTİ+'lar

üzerinde yarattığı etkileri inceleyen araştırmalarda, heteronormativite, ayrımcılık ve kesişimsellik olgularına dikkat çekilmiştir (D'Ooge, 2008; Gorman-Murray vd., 2014; Leap vd., 2007; Richards, 2010). Bu araştırmalarda, iklim krizinin ya da doğal afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik oluşturulan politikaların heteronormatif varsayımlar içerdiği, LGBTİ+’lara yönelik devam eden karşıtlığın ve ayrımcılığın devam ettiği, sosyo-ekonomik statü ve ırk gibi olgulardan farklı şekillerde etkilenen LGBTİ+ topluluğunun kendi içerisindeki deneyimlerin çeşitliliğinin göz ardı edildiği ortaya konmuştur. Heteronormatif varsayımlar ile ilgili olarak, ailelerin ve çiftlerin sadece heteroseksüel birliktelikler üzerinden değerlendirilmesi, hükümet ve birçok sivil toplum kuruluşu tarafından sağlanan destek paketlerinden LGBTİ+’ların yararlanamamasına neden olmuştur (Caldwell, 2006). İklim krizi sonucu meydana gelen doğal felaketlerde, kurtarma ve iyileştirme ile ilgili politikaların ve faaliyetlerin heteronormatif varsayımlar içermesi, orta sınıf heteroseksüel ailelerin evlerinin altyapı gereksinimlerine öncelik verilmesine ancak LGBTİ+’ların çoğunlukla yaşadığı yerleşim bölgeleri, ticaret ve turistik alanları için ihtiyaç duyulan finansmanın sağlanmasında gecikmelere neden olmuştur (Richards, 2010). Bunların yanında, birçok toplumda LGBTİ+’lara yönelik var olan damgalama, ayrımcılık ve nefret söylemi, iklim krizi sonucu meydana gelen olaylarda da devam ederek, sağcı dini gruplar tarafından doğal afetlerin ilahi bir ceza olarak LGBTİ+’lar ve onları destekleyenler yüzünden gerçekleştiği de öne sürülmüştür. Ayrıca trans ve intersekler için cinsiyet kimliklerinin sorgulanması ve “yanlış” kabul edilmesinden dolayı doğal afet sonucunda kaldıkları barınakların banyo ve tuvaletlerinde taciz edildikleri de ifade edilmiştir. Diğer bir nokta, LGBTİ+ topluluklarında farklı seviyelerde kırılabilirlik yaratabilen yaş, cinsiyet, ırk ve sosyo-ekonomik statü gibi faktörlerin kesişimsellik bağlamında ele alınmadığıdır. Örneğin, herhangi bir doğal felaket sürecinde, düşük gelire sahip Beyaz olmayan lezbiyen kadınların, orta sınıf Beyaz gey erkeklere oranla daha savunmasız olduğu gözlemlenmiştir (D'Ooge, 2008).

Sosyo-ekonomik statü ile ilgili grup farklılıklarını anlamadaki teorik yaklaşımlar, düşük ya da yüksek sosyo-ekonomik statünün, iklim krizine yönelik duyarlılığı etkilediğini belirtmektedir. Örneğin, yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip bireylerin, iklim krizinin yol açtığı olumsuz etkilerle baş etmek için ekonomik fırsatlara sahip olduğu ifade edilmektedir (Semenza vd., 2008). Bu durumun tersi yönde, düşük sosyo-ekonomik statüye sahip bireylerin, iklim krizinin olumsuz etkilerine karşı finansal araçlara ve imkanlara sahip olmadıkları ve bu bireylerin daha savunmasız bölgelerde yaşayıp çalışabildikleri belirtilmektedir (Crona vd., 2013; Mirza, 2003; Swim vd., 2009). Sosyo-ekonomik statüsü düşük hanelerin ve dolayısıyla bireylerin hem kısa vadede hem de uzun vadede iklim krizi olaylarından etkilendiklerini ve yüksek riskli yerleşim alanlarında yaşama eğilimi gösterdiklerini söylemek mümkündür (Jesdale vd., 2013). Tehlikeli insan ekolojisi olarak adlandırabileceğimiz bu durum, ırksal azınlıkların ve düşük sosyo-ekonomik statüdeki bireylerin, barınma, sağlık hizmetlerine erişim, yeterli ve güvenli bir konutta yaşama gibi durumlarla ilgili olarak ayrımcılığa maruz bırakıldıklarını, iklim krizinden daha fazla etkilenebildiklerini ifade etmektedir (Hayward vd., 2000; Uejio vd., 2011).

İklim krizi ile ilgili gerçekleştirilecek müdahalelerin uluslararası politikaların merkezinde yer alması kaçınılmazdır. Yoksulluk, ekonomi ve güvenlik konuları gibi iklim krizi de dış politikada merkezi konumda yer almaktadır. Bu kapsamda iklim krizine yönelik uluslararası alanda gerçekleştirilen birtakım sözleşmeler de mevcuttur (Dündar, 2005; Karakaya, 2016). 1994 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, hükümetler arası düzeyde iklim krizine yönelik ilk çevre sözleşmesi olması nedeniyle önem arz etmektedir. İlgili sözleşme, sera gazlarının insan kaynaklı emisyonlarını sınırlandırmak, bunlara yönelik tedbirler almak ve politikalar benimsemek, sera gazı emisyonları ile ilgili şeffaf ve hesap verebilir bir tutum benimsemek gibi ilkeleri kapsamaktadır. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin yaptırım gücünün zayıf kalması nedeniyle, daha somut ve bağlayıcı hedefleri olan Kyoto Protokolü, 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. İklim krizi ile mücadelede hazırlanan en kapsamlı sözleşmelerden biri olan bu protokol, altı temel sera gazının (karbondioksit, metan ve nitröz oksit, hidroflorokarbonlar, perflorokarbonlar ve kükürt) emisyonunun azaltılmasına yönelik yükümlülükler içermektedir. Bu kapsamda, uluslararası iş birliği, ortak yürütme, emisyon ticareti ve temiz kalkınma gibi mekanizmaları işlevsel kılmaya çalışmaktadır. İklim krizine yönelik önemli yaptırımları içeren diğer bir

sözleşme Paris İklim Sözleşmesi'dir. İlgili sözleşme, 2016 yılında yürürlüğe girmiş, 1 dereceye ulaşan yerkürenin ısınmasının 2 derecenin altında kalmasını ve mümkün olduğunca 1.5 derece seviyelerinde tutulmasını belirtmiştir. Paris İklim Sözleşmesi'ne taraf olan ülkeler, azaltım yükümlülüğü çerçevesinde, sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik bir taahhütte bulunmuştur.

İklim krizine yönelik ortaya konulan sözleşmelere rağmen uluslararası boyutta değişimin yakalanmadığını söylemek mümkündür (Doğan, 2008). Örneğin, ABD, toplam sera gazı emisyonunun %25'ine sahip bir devlet olarak tek uluslararası girişim olan Kyoto'yu onaylamayı reddetmektedir. Bunun yanında, Paris İklim Sözleşmesi'ne Türkiye dahil 8 ülke taraf olmamıştır. Dünyadaki elektriğe bağlı kömür kullanımında istenilen ve beklenen bir azalma yaşanmamaktadır. Climate Analytics adlı enstitünün çalışmasına göre AB ve OECD ülkelerinin 2030, Çin'in 2040, diğer ülkelerin de 2050 yılına kadar kömürden elektrik üretmeyi durdurması gerekmektedir (Yanguas-Parra vd., 2019).

Türkiye'de iklim krizi ile mücadelede, Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2023), Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023) ve Ulusal İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2023) resmi olarak politikaları ve eylemleri belirlemektedir. Türkiye'de elektrik üretiminde yenilenebilir enerjinin (rüzgâr, jeotermal, güneş vd.) payı artmasına rağmen, kentleşme ve ulaşım ile ilgili politikalar, iklim krizine hassas bir biçimde düzenlenmemekte, ulaşım ile ilgili yakıtların büyük bir çoğunluğu petrol kökenli kullanılmaya devam edilmektedir (Gürbüz, 2019). İklim krizine yönelik çalışan birçok sivil toplum kuruluşu (TEMA Vakfı, Yuva Derneği, Türkiye Çevre Vakfı, Greenpeace Türkiye, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı) ise yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde iklim krizi ile ilgili farkındalık yaratılması, eğitsel çalışmalar gerçekleştirilmesi ve iklim savunuculuğunun desteklenmesi konularında aktif rol almaktadır. Ampirik tabanlı çalışmalar, eğitimin ve çevresel adalet savunuculuğunun, iklim krizi konusunda daha fazla farkındalık yaratabildiği fikrini desteklemektedir (Crona vd., 2013; Lee vd., 2015; McCright vd., 2014). Eğitim düzeyi yüksek bireyler, iklim krizinin olduğuna inanmak, iklim krizi hakkında bilgi edinmek ve iklim krizini/değişikliğini azaltmaya yönelik çabalara destek vermek gibi konularda aktif olmaktadır (Hornsey vd., 2016; McCright, 2010; O'Connor vd., 2002).

Günümüzdeki sosyal sorunlardan daha fazlasını kapsayan iklim krizi, toplum sağlığı ve toplum altyapısını tehdit eden ve geçim kaynaklarına ulaşımı engelleyen bir süreci içermektedir (Doherty ve Clayton, 2011; Swim vd., 2011). Bu tür engellerin, ekonomik olarak gelişmekte olan ülkelerdeki eşitsizlikleri artırarak, dezavantajlı grupların hizmetlere erişimini daha fazla kısıtlayacağını söylemek mümkündür. Bu kapsamda, kesişimsellik bakış açısının, iklim krizi konusuna dikkat çekebileceği alanları; toplum sağlığı, göç (yer değiştirme veya değiştirilmiş sosyal ağlar), işsizlik ve yoksulluk, kültür olmak üzere dört başlık altında sıralamak mümkündür (Tablo 1). Bu alanlara yönelik, ülkelerin yerel, ulusal ve uluslararası düzlemde harekete geçmesinin iklim krizi ile mücadelede önemli bir kilometre taşı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 1: Kesişimselliğin İklim Krizine Yönelik Dikkat Çektiği Alanlar

Toplum Sağlığı	Göç	İşsizlik ve Yoksulluk	Kültür
Acil durum ve afetler karşısında yerel halklara yönelik müdahalelerin ve yardımların yeterli hale getirilmesi	İklim kaynaklı yapılan göçlerin çocuklar, kadınlar, LGBTİ+'lar ve farklı ırka sahip bireyler üzerinde daha fazla etkisinin olabileceği	İklim krizinin ekonomik etkilerinden en fazla etkilenebilecek grupların dezavantajlı gruplar olacağına farkına varılması	Yerel kültürlerin korunması, kültürel çeşitliliğin sağlanması ve desteklenmesi
İklim krizinin özellikle yerel halklar üzerinde zihinsel, fiziksel ve ruhsal etkilerinin olması	İklim krizi kaynaklı yaşanan göçlerle ilgili araştırmaların gerçekleştirilmesi	Yerel ekonomi kaynaklarının (balıkçılık, kerestecilik, tarım vb.) iklim krizinden daha çok etkilenebileceği üzerinde durulması	Yerel halkların aktivizm yapmasının sağlanarak, kendileri için önemli olan su, toprak, bitki ve hava kaynaklarının korunması
Kadın, çocuk, LGBTİ+'lar ve farklı ırka sahip bireylere yönelik şiddetin artması ve bu bireyler arasında depresyon, intihar oranlarının yükselebileceği	Yerel halkların, yaşadıkları bölgeyi bırakmak durumunda kalmasına yönelik ulusal ve uluslararası politikaların geliştirilmesi ve bu toplulukların insan haklarına önem verilmesi	İklim krizinin çalışma sektörünü etkilemesi durumunda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortaya çıkarak, özellikle kadınların ve LGBTİ+'ların iş yaşamına katılımının daha fazla engellenebileceği	Küresel ve yerel iş birliklerinin artırılarak, bölgesel ölçekte değişimlerin gerçekleştirilmesi

4. Sonuç ve Değerlendirme

Kesişimsellik bakış açısı, cinsiyet, cinsel yönelim, ırk ve sosyo-ekonomik statü gibi olguların iklim krizi ile ilgili olan süreçlerinin analiz edilmesinde ve daha etkili iklim stratejilerinin formülasyonunda çok önemli alternatif bilgiler üretebilme potansiyeline sahiptir. İklim krizinin zihinsel, fiziksel ve bilişsel sağlık üzerindeki etkileri cinsiyet, cinsel yönelim, ırk ve sosyo-ekonomik statü bağlamında değerlendirilebilir.

Birçok ülkede devam etmekte olan önemli demografik, sosyal ve kültürel değişimler göz önüne alındığında, kültürel çeşitlilik, ekonomik eşitsizlikler ile ilgili politikaların yapılandırılarak, iklim krizine yönelik ortak eylem çağrılarının oluşturulması gerekmektedir. Bu tür bir ortak eylem çağrısı, iklim krizi konusunda acilen ihtiyaç duyulan yenilikçi teknolojik ve politik çözümlerin geliştirilmesini de hızlandırabilir.

İklim krizi ile ilgili toplumsal iletişimi kurmakla görevli olan kuruluşların, hükümet yetkililerinin, sivil toplum kuruluşlarının kamuoyu oluşturması önem arz etmektedir. Uluslararası boyutta, egemenlik, güvenlik, enerji jeopolitiği, statü ve ittifak olgularının yeniden tartışılması gerekmektedir (Sending vd., 2020). İklim krizi nedeniyle buzulların erimesi ve deniz seviyesinin yükselmesi, farklı ülkelerdeki bölgesel sınırların değişmesine ve egemenlik hakkındaki temel varsayımların zayıflamasına neden olabilecektir. İklim krizi, insan güvenliği ve gıda güvenliğini etkileyerek, temiz su ile ilgili çatışmaların doğmasını tetikleyebilecektir. Aynı zamanda, dünyada önemli ticaret malzemeleri olan petrolün ve diğer fosil yakıtların öneminin azalmasının, küresel boyutta ekonomik etkilerinin olacağını ve dünyadaki ekonomik güç dengesinde kalıcı bir değişime neden olacağını öngörmek mümkündür. Buna paralel olarak, iklim krizine yönelik müdahalelerin zorunlu olduğu bir paradigmada, petrol ve gaz üretimi gerçekleştiren ülkelerin statülerinde bir zayıflama olabilir. İklim krizine yönelik müdahale çabalarının bir sonucu olarak

uluslararası yeni ittifakların (Cartagena Diyaloğu, İklim ve Temiz Hava Koalisyonu, Yenilenebilir Enerji Kulübü, Kömür Sonrası Güç İttifakı) kurulması da söz konusudur ve bu ittifakların artırılması gerekmektedir. Gönüllü anlaşmaya dayalı bu ittifaklar, birbirlerinin deneyimlerinden öğrenmek, birbirlerine destek vermek ve farkındalıkları artırmak için çaba gösterebilir. Politika yapıcılar ve program yöneticileri, iklim krizi politikalarının ve programlarının geliştirilmesinde, özellikle kadınlar, çocuklar, LGBTİ+'lar, farklı ırk ve engelli nüfusları gibi yeterince temsil edilmeyen dezavantajlı grupların uzun vadeli olarak aktif katılımını teşvik etmelidir. Ek olarak, toplumsal cinsiyete dayalı bilgi ve toplumsal cinsiyete dayalı kurum ve kuruluşların iklim krizi ile ilgili girişimlere dahil edilerek, sosyal, kültürel ve politik açıdan bahsi geçen topluluk üyelerinin yeniden güçlendirmesi gerekmektedir.

Türkiye'de farklı cinsiyet, cinsel yönelim, ırk ve sosyo-ekonomik statü ile ilgili kimliklerin ve/veya grup üyelerinin, iklim krizine nasıl tepki verdiğiine yönelik araştırmalar sınırlıdır. Sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet, uluslararası ilişkiler ve iletişim bilimleri de dahil birçok alanın multi-disipliner araştırmalara ağırlık vermesi, cinsiyet, cinsel yönelim, ırk ve sosyo-ekonomik statü gibi durumların iklim krizi ile olan ilişkisini, yerel halkların sistematik katılımıyla araştırması gerekmektedir. Bu katılımcı yaklaşım, iklim krizinin çözümüne yönelik olası fikirlerin artmasını, iş birliğinin sağlanmasını ve ortak eylemin oluşturulmasını sağlamada önemli bir dönüm noktası olabilir.

Kaynakça

- Adeola, F. O. (2004). Environmentalism and risk perception: Empirical analysis of black and white differentials and convergence. *Society & Natural Resources*, 17, 911–939.
- Afyonoğlu, M. F. (2020). Sosyal çalışmada kesişimsellik. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31 (2), 699-725.
- Akompab, D. A., Bi, P., Williams, S., Grant, J., Walker, I. A., Augoustinos, M. (2013). Heat waves and climate change: Applying the health belief model to identify predictors of risk perception and adaptive behaviours in Adelaide, Australia. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 10(6), 2164–2184. DOI: 10.3390/ijerph10062164
- Alston, M. (2013). "Introducing gender and climate change: Research, policy and action" In Alston, M., Whittenbury, K. (Eds.) *Research, action and policy: Addressing the gendered impacts of climate change* (pp. 3-14). Dordrecht, The Netherlands: Springer.
- Arnocky, S., Stroink, M. L. (2011). Gender differences in environmental concern and cooperation: The mediating role of emotional empathy. *Current Research in Social Psychology*, 16, 1–14.
- ARROW. (2014). *Identifying Opportunities for Action on Climate Change and Sexual and Reproductive Health and Rights in Bangladesh, Indonesia, and The Philippines*. Kuala Lumpur: Asian-Pacific Resource & Research Centre for Women (ARROW). <https://arrow.org.my/wp-content/uploads/2015/04/Climate-Change-and-SRHR-Scoping-Study_Working-Paper_2014.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.03.2021).
- Barut, B., Kara, Y. (2020). Ekolojik sosyal hizmet perspektifinden hortikültürel terapi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31 (1), 218-240.
- Beckmann, S. K., Hiete, M. (2020). Predictors associated with health-related heat risk perception of urban citizens in Germany. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 17(3), 874. DOI: 10.3390/ijerph17030874
- Bell, J. R., Alderson, L., Izera, D., Kruger, T., Parker, S., Pickup, J., Shortall, C. R., Taylor, M. S., Verrier, P., Harrington, R. (2015). Long-term phenological trends, species accumulation rates, aphid traits

- and climate: Five decades of change in migrating aphids. *The Journal of Animal Ecology*, 84(1), 21–34. DOI: 10.1111/1365-2656.12282
- Berube, A. (2012). All cities are not created equal. Brookings Institution, Metropolitan Opportunities Series, <<http://www.brookings.edu/research/papers/2014/02/cities-unequal-berube>>, (Erişim Tarihi: 23.03.2020).
- Boykoff, M. T., Roberts, J. T. (2007). *Media Coverage of Climate Change: Current Trends, Strengths, Weaknesses*. UNDP Human Development Report, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/boykoff_maxwell_and_roberts_j._timmons.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).
- Human Development Occasional Papers (1992-2007) HDOCPA-2007-03, Human Development Report Office (HDRO), United Nations Development Programme (UNDP).
- Bullard, R.D., Johnson, G. S., Torres, A. O. (2011). *Environmental health and racial equity in the United States: Building environmentally just, sustainable, and livable communities*. Washington, DC: American Public Health Association.
- Caldwell, J. (2006). This is home. *The Advocate*, 32 – 40.
- Cameron, E. S. (2012). Securing indigenous politics: A critique of the vulnerability and adaptation approach to the human dimensions of climate change in the Canadian Arctic. *Global Environmental Change–Human and Policy Dimensions*. 22, 103–114.
- Cho, S., Crenshaw, K. W., McCall, L. (2013). Toward a field of intersectionality studies: Theory, applications, and praxis. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 38 (4), 785-810.
- Comou, D., Rahmsdorf, S. (2012). A decade of weather extremes. *Nature Climate Change*, 2, 491–496. DOI: 10.1038/nclimate1452
- Confalonieri, U., B. Menne, R. Akhtar, K. L. Ebi, M. Hauengue, R. S. Kovats, B. Revich, A. Woodward (2007). “Human health” In *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (Eds. M. L. Parry, O. F. Canziani, J. P. Palutikof, P. J. van der Linden, C. E. Hanson). Cambridge University Press, Cambridge, UK, 391-431.
- Conti, S., Masocco, M., Meli, P., Minelli, G., Palummeri, E., Solimini, R., Toccaceli, V., Vichi, M. (2007). General and specific mortality among the elderly during the 2003 heat wave in Genoa (Italy). *Environmental Research*, 103 (2), 267–274. DOI: 10.1016/j.envres.2006.06.003
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 140, 139–167.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43 (6), 1241–1299.
- Crona, B., Wutich, A., Brewis, A., Gartin, M. (2013). Perceptions of climate change: Linking local and global perceptions through a cultural knowledge approach. *Climatic Change*, 119, 519–531.

- Cudworth, E., Hobden, S. (2011). Beyond environmental security: Complex systems, multiple inequalities and environmental risks. *Environmental Politics*, 20, 42–59.
- Curriero, F. C., Heiner, K. S., Samet, J. M., Zeger, S. L., Strug, L., Patz, J. A. (2002). Temperature and mortality in 11 cities of the eastern United States. *American Journal of Epidemiology*, 155 (1), 80–87. <https://doi.org/10.1093/aje/155.1.80>
- Çapar, G. (2019). Kesişimsellik: Postmodern feminist bir yaklaşım. *Hukuk Kuramı*, 6 (3), 1-31.
- Davis, K. (2008). Intersectionality as buzzword: a sociology of science perspective on what makes a feminist theory useful. *Feminist Theory*, 9 (1), 67–85.
- Denton, F. (2002). Climate change vulnerability, impacts, and adaptation: Why does gender matter? *Gender & Development*, 10, 10–20.
- Dietz, T., Dan, A., Shwom, R. (2007). Support for climate change policy: Social psychological and social structural influences. *Rural Sociology*, 72, 185–214.
- Dimitrov, G. (2019). Effects of climate change on women. *International Journal of Multidisciplinary*, 4 (5), 210-215.
- Doherty, T. J., Clayton, S. (2011). The psychological impacts of global climate change. *American Psychologist*, 66, 265–276.
- Doğan, Y. (2008). İnsanlığın Ekolojik Krizi: Küresel İklim Değişikliği Örneği (*Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dominey-Howes, D., Gorman-Murray, A., McKinnon, S. (2014). Queering disasters: On the need to account for LGBTI experiences in natural disaster contexts. *Gender, Place & Culture*, 21 (7), 905-918. DOI: 10.1080/0966369X.2013.802673
- D’Ooge, C. (2008). “Queer Katrina: Gender and Sexual Orientation Matters in the Aftermath of the Disaster.” In *Katrina and the women of New Orleans*, (Eds: B. Willinger). New Orleans, LA: Tulane University.
- Emrich, C. T., Cutter, S. L. (2011). Social vulnerability to climate-sensitive hazards in the Southern United States. *Weather, Climate and Society*, 3, 193–208.
- Er, F., Canatan, Ç., Barut, B., Kara, Y. (2020). Sosyal hizmet uygulamalarında ekopsikolojiyi düşünmek. *AURUM Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 73-82.
- Finucane, M. L., Slovic, P., Mertz, C. K., Flynn, J., Satterfield, T. A. (2000). Gender, race, and perceived risk: The “white male” effect. *Health, Risk & Society*, 2, 159–172.
- Flynn, J., Slovic, P., Mertz, C. K. (1994). Gender, race, and perception of environmental health risks. *Risk Analysis*, 14, 1101–1108.
- Gorman-Murray, A., McKinnon, S., Dominey-Howes, D. (2014). Queer domicile: LGBT displacement and home loss in natural disaster impact, response, and recovery. *Home Cultures*, 11 (2), 237-261. DOI: 10.2752/175174214X13891916944751
- Guber, D. L. (2013). A cooling climate for change? Party polarization and the politics of global warming. *American Behavioral Scientist*, 57, 93–115.

- Gürbüz, Ö. (2019). İklim krizi ve Türkiye'nin enerji politikaları. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 35 (1), 46-50.
- Hajat, S., Armstrong, B., Baccini, M., Biggeri, A., Bisanti, L., Russo, A., Paldy, A., Menne, B., Kosatsky, T. (2006). Impact of high temperatures on mortality: Is there an added heat wave effect? *Epidemiology*, 17(6), 632–638. DOI: 10.1097/01.ede.0000239688.70829.63
- Harding, S. (2004). *The feminist standpoint theory reader. Intellectual and political controversies*. New York: Routledge.
- Hayward, M. D., Crimmins, E. M., Miles, T. P., Yang, Y. (2000). The significance of socioeconomic status in explaining the racial gap in chronic health conditions. *American Sociological Review*, 65, 910–930.
- Hoerner, J. A., Robinson, N. (2008). A climate of change: African-Americans, global warming, and a just climate policy for the US. *Environmental Justice and Climate Change Initiative 1*, 1–59.
- Holloway, R. A., Waldrip, A. M., Ickes, W. (2009). Evidence that a simpatico self-schema accounts for differences in the self-concepts and social behavior of Latinos versus Whites (and Blacks). *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 1012-1028.
- Holmberg, K., Hellsten, I. (2015). Gender differences in the climate change communication on Twitter. *Internet Research*, 25, 811–828.
- Hornsey, M. J., Harris, E. A., Bain, P. G., Fielding, K. S. (2016). Meta-analyses of the determinants and outcomes of belief in climate change. *Nature Climate Change*, 6, 622-626.
- Jesdale, B. M., Morello-Frosch, R., Cushing, L. (2013). The racial/ethnic distribution of heat risk-related land cover in relation to residential segregation. *Environmental Health Perspectives* 121, 811–817. DOI:10.1289/ehp.1205919
- Kauanui, J. K. (2008). Native Hawaiian decolonization and the politics of gender. *American Quarterly*, 60, 281–287.
- Kahan, D. M., Braman, D., Gastil, J., Slovic, P., Mertz, C. K. (2005). Gender, race, and risk perception: The influence of cultural status anxiety. Available at SSRN 723762. DOI: 10.2139/ssrn.723762
- Kaijer, A., Kronsell, A. (2014). Climate change through the lens of intersectionality. *Environmental Politics*, 23 (3), 417-433.
- Kaiser, R., Tertre, A. L., Schwartz, J., Gotway, C. A., Daley, W., Rubin, C. H. (2007). The effect of the 1995 heat wave in Chicago on all-cause and cause-specific mortality. *American Journal of Public Health* 97, S158–S162.
- Kara, Y. (2020). Ekolojik sosyal hizmet bağlamında türcülük. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (20), 82-94.
- Knutson, T. R., Held, I., McBride, J. L., Chan, J., Emanuel, K., Holland, G., Landsea, C., Kossin, J. P., Srivastava, A. K., Sugi, M. (2010). Tropical cyclones and climate change. *Nature Geoscience* 3, 157–163.
- Kossin, J. P., Emanuel, K., Vecchi, G. (2014). The poleward migration of the location of tropical cyclone maximum intensity. *Nature* 509, 349–352.

- Krygsman, K., M. Speiser, C. Lake. (2016). *Let's talk climate: Messages to motivate U.S. Latinos*. Lake Research Partners and ecoAmerica. Washington, DC.
- Kysely, J. (2005). Mortality and displaced mortality during heat waves in the Czech Republic. *International Journal of Biometeorology*, 49, 91-97.
- Leap, W., Lewin, E., Wilson, N. (2007). Queering the disaster: A presidential session. *North American Dialogue*, 10, 11 – 14.
- Lee, T. M., Markowitz, E. M., Howe, P. D., Ko, C. Y., Leiserowitz, A. A. (2015). Predictors of public climate change awareness and risk perception around the world. *Nature Climate Change*, 5, 1014-1020.
- Leiserowitz, A., Akerlof, K. (2010). *Race, ethnicity, and public responses to climate change*. Yale Project on Climate Change. New Haven, CT: Yale University and George Mason University.
- Lewis, M. (2009). Temporary wholesale gasoline price spikes have long-lasting retail effects: The aftermath of hurricane Rita. *Journal of Law and Economics*, 52, 581–605.
- Lynn, K., MacKendrick, K., Donoghue, E. M. (2011). *Social vulnerability and climate change: Synthesis of literature*. Gen. Tech. Rep. PNW-GTR-838. Portland, OR: U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Pacific Northwest Research Station. 70 p.
- Macias, T. (2016). Environmental risk perception among race and ethnic groups in the United States. *Ethnicities*, 16, 111–129.
- Maier, G., Grundstein, A., Jang, W., Li, C., Naeher, L., Shepherd, M. (2014). Assessing the performance of a vulnerability index during oppressive heat across Georgia, U.S. *Weather, Climate and Society* 6 (2), 253–263.
- Maldonado, J. K., Colombi, B. J., Pandya, R. E. (2014). *Climate change and indigenous peoples in the United States: Impacts, experiences and actions*. Heidelberg, New York; Dordrecht, London: Springer.
- Martin, B. T., Nisbet, R. M., Pike, A., Michel, C. J., Danner, E. M. (2015). Sport science for salmon and other species: Ecological consequences of metabolic power constraints. *Ecology letters*, 18 (6), 535–544. DOI: 10.1111/ele.12433
- Mavrodieva, A. V., Rachman, O. K., Harahap, V. B., Shaw, R. (2019). Role of social media as a soft power tool in raising public awareness and engagement in addressing climate change. *Climate* 7 (10), 122. <https://doi.org/10.3390/cli7100122>
- McCright, A. M., Dunlap, R. E., Xiao, C. (2014). Increasing influence of party identification on perceived scientific agreement and support for government action on climate change in the United States, 2006–2012. *Weather, Climate, and Society*, 6, 194–201.
- McCright, A. M., Dunlap, R. E., Xiao, C. (2013). Perceived scientific agreement and support for government action on climate change in the USA. *Climatic Change*, 119, 511– 518.
- McCright, A. M., Sundström, A. (2013). Examining gender differences in environmental concern in the Swedish general public, 1990-2011. *International Journal of Sociology*, 43, 63–86.

- McCright, A. M., Dunlap, R. E. (2011). Cool dudes: The denial of climate change among conservative white males in the United States. *Global Environmental Change*, 21, 1163-1172.
- McCright, A. M. (2010). The effects of gender on climate change knowledge and concern in the American public. *Population and Environment*, 32, 66–87.
- McMichael, A., A. Githeko, R. Akhtar, R. Carcavallo, D. J. Gubler, A. Haines, R. S. Kovats, P. Martens, J. Patz, A. Sasaki, K. Ebi, D. Focks, L. S. Kalkstein, E. Lindgren, L. R. Lindsay, R. Sturrock. (2001). “Human population health” In *Climate Change 2001: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Third Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, (Eds. J. J. McCarthy, O. F. Canziani, N. A. Leary, D. J. Dokken, K. S. White). Cambridge University Press, Cambridge, 453-485.
- Medina-Ramón, M., Zanobetti, A., Cavanagh, D., Schwartz, J. (2006). Extreme temperatures and mortality: Assessing effect modification by personal characteristics and specific cause of death in a multi-city case-only analysis. *Environmental Health Perspective* 114, 1331–1336.
- Mian, L. H., Namasivayam, M. (2017). *Sex, Rights, Gender in The Age of Climate Change*. Kuala Lumpur: Asian-Pacific Resource & Research Centre for Women (ARROW). <<https://arrow.org.my/wp-content/uploads/2017/10/2RB-WHCC.pdf>>, (Erişim Tarihi: 22.03.2021).
- Mirza, M. M. Q. (2003). Climate change and extreme weather events: Can developing countries adapt? *Climate Policy*, 3, 233–248.
- Moser, S. C. (2016). Reflections on climate change communication research and practice in the second decade of the 21st century: What more is there to say? *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 7, 345–369.
- Nellemann, C., Verma, R., Hislop, L. (2011). *Women at the frontline of climate change: Gender risks and hopes*. A Rapid Response Assessment. United Nations Environment Programme, GRID-Arendal.
- O’Connor, R. E., Bord, R. J., Yarnal, B., Wiefek, N. (2002). Who wants to reduce greenhouse gas emissions? *Social Science Quarterly*, 83, 1–17.
- Ogunjinmi, A. A., Sunday, O. R., Ogunjinmi, K. O., Adekoya, O. E. (2016). Influence of social media on climate change knowledge and concerns. *Nigerian Journal of Agriculture, Food and Environment*, 12 (4), 23-30.
- O’Neill, M. S., Zanobetti, A., Schwartz, J. (2003). Modifiers of the temperature and mortality association in seven US cities. *American Journal of Epidemiology* 157, 1074–1082.
- Yanguas-Parra, P. A., Ganti, G., Brecha, R., Hare, B., Schaeffer, M., Fuentes, U. (2019). *Global and Regional Coal Phase-Out Requirements of The Paris Agreement: Insights from The IPCC Special Report On 1.5°C, Climate Analytics Report*, <https://climateanalytics.org/media/report_coal_phase_out_2019.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.03.2020).
- Parrotta, J. A., Agnoletti, M. (2012). “Traditional forest-related knowledge and climate change” In Parrotta, J. A., Trostler, R. L. (Eds.) *Traditional forest-related knowledge: Sustaining communities, ecosystems and biocultural diversity* (pp. 491-534). Dordrecht: Springer.
- Pearce, W., Niederer, S., Özkula, S. M., Sánchez-Querubín, N. (2018). The social media life of climate change: Platforms, publics, and future imaginaries. *Climate Change* 10 (3), 1-27. DOI: 10.1002/wcc.569

- Pearson, A. R., Schuldt, J. P., Romero-Canyas, R. (2016). Social climate science: A new vista for psychological science. *Perspectives on Psychological Science*, 11, 632–650.
- Pearson, A. R., Schuldt, J. P. (2015). Bridging climate communication divides: Beyond the partisan gap. *Science Communication*, 37, 805–812.
- Reo, N. J., Parker, A. K. (2013). Re-thinking colonialism to prepare for the impacts of rapid environmental change. *Climatic Change* 120 (3), 671–682.
- Richards, G. (2010). Queering Katrina: Gay discourses of the disaster in New Orleans. *Journal of American Studies*, 44, 519– 534.
- Riedel, D. (2004). “Human health and well-being” In *Climate Change: Impacts and Adaptation A Canadian Perspective* (Eds. D. Lemmen and F. Warren). Climate Change Impacts and Adaptation Directorate, Natural Resources Canada, Ottawa, 151-171.
- Satterfield, T. A., Mertz, C. K., Slovic, P. (2004). Discrimination, vulnerability, and justice in the face of risk. *Risk Analysis*, 24, 115–129.
- Seebacher, F., Post, E. (2015). Climate change impacts on animal migration. *Climate Change Responses* 2 (5), 1-2. DOI: 10.1186/s40665-015-0013-9
- Semenza, J. C., Hall, D. E., Wilson, D. J., Bontempo, B. D., Sailor, D. J., George, L. A. (2008). Public perception of climate change: Voluntary mitigation and barriers to behavior change. *American Journal of Preventive Medicine*, 35, 479–487.
- Sending, O. J., Hornburg, T. B., Overland, I. (2020). Climate change and international relations: A five-pronged research agenda. *Journal of International Affairs*, 73 (1), 183-193.
- Shepherd, M., KC, B. (2015). Climate change and African Americans in the USA. *Geography Compass*, 9, 579– 591. DOI: 10.1111/gec3.12244
- Shepherd, J. M., Knutson, T. (2007). The current debate on the linkage between global warming and hurricanes. *Geography Compass* 1, 1–24.
- Smith, A. (2005). *Conquest: Sexual violence and American Indian genocide*. Cambridge, MA: South End Press.
- Speiser, M., Krygsmann, K. (2014). *American climate values 2014: Insights by racial and ethnic groups*. Washington, DC: Strategic Business Insights and ecoAmerica.
- Swim, J. K., Stern, P. C., Doherty, T. J., Clayton, S., Reser, J. P., Weber, E. U. (2011). Psychology’s contributions to understanding and addressing global climate change. *American Psychologist*, 66, 241–250.
- Swim, J., Clayton, S., Doherty, T., Gifford, R., Howard, G., Reser, J. (2009). *Psychology and global climate change: Addressing a multi-faceted phenomenon and set of challenges*. A report by the American Psychological Association’s task force on the interface between psychology and global climate change. Washington, DC: American Psychological Association.
- Talu, N. (2016). İklim değişikliği ve toplumsal cinsiyet politika belirleme süreçleri. *Yasama Dergisi*, 33, 68-87.
- Talu, N. (2015). *Türkiye’de iklim değişikliği siyaseti* (Editör: İsmail Yılmaz). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Uejio, C. K., Wilhelmi, O. V., Golden, J. S., Mills, D. M., Gulino, S. P., Samenow, J. P. (2011). Intra-urban societal vulnerability to extreme heat: The role of heat exposure and the built environment, socioeconomics, and neighborhood stability. *Health and Place* 17, 498–507.

- UNDP. (2011). *Africa Adaptation Experiences Gender and Climate Change: Advancing Development through an Integrated Gender Perspective*. New York: UNDP.
- UNFPA ve WEDO. (2009). *Climate Change Connections: A resource kit on climate, population and gender*. New York: UNFPA, WEDO.
- UNWOMEN. (2015). Women in Bangladesh build resilience against climate change, <<https://www.unwomen.org/en/news/stories/2015/9/bangladesh-climate-change>>, (Erişim Tarihi: 25.03.2020).
- van der Linden, S. (2015). The social-psychological determinants of climate change risk perceptions: Towards a comprehensive model. *Journal of Environmental Psychology*, 41, 112–124.
- Varma, A. (2017). *Sexual and Reproductive Health and Rights: Key to Building Disaster Resilience*. Kuala Lumpur: Asian-Pacific Resource & Research Centre for Women (ARROW). <<https://arrow.org.my/wp-content/uploads/2017/08/Regional-Brief-on-SRHR-Key-to-Building-Disaster-Resilience-Web-version.pdf>>, (Erişim Tarihi: 22.03.2021).
- Whyte, K. P. (2013). Justice forward: tribes, climate adaptation and responsibility. *Climatic Change*, 120 (3), 117-130.
- Wildcat, D. R. (2013). Introduction: Climate change and indigenous peoples of the USA. *Climatic Change*, 120 (3), 509-515. DOI: 10.1007/s10584-013-0849-6
- Williams, T., Hardison, P. (2013). Culture, law, risk and governance: Contexts of traditional knowledge in climate change adaptation. *Climatic Change* 120 (3), 531–544.
- Xiao, C., McCright, A. M. (2012). Explaining gender differences in concern about environmental problems in the United States. *Society & Natural Resources*, 25, 1067-1084.
- Yuval-Davis, N. (2006). Intersectionality and feminist politics. *European Journal of Women's Studies*, 13 (3), 193-209.

Deri ve Örgünün Sürdürülebilir Giysi Tasarımlarında Kullanılması (Yelek Örneği)*

The Use of Leather and Knit in Sustainable Garment Designs (Example of Vest)

Hülya Karaoğlan

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, Türkiye.
hulya.karaolan@dpu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1363-1779

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 02.05.2020

Düzeltilme tarihi: 23.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Deri,
Giysi,
Örgü,
Tasarım,
Yelek.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 02.05.2020

Received in revised form: 23.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Leather,
Clothing,
Knitting,
Design; Vest.

ÖZ

Tarih öncesi çağlarda, insanoğlunun doğanın olumsuz şartlarına karşı, kendini korumak için kullandığı ilk materyallerden biri olan derinin geçmişi M.Ö. 6000'li yıllara dayanır. Deri dayanıklı, sağlıklı ve saygınlık unsuru olması sebebiyle çağlar boyunca giysi, aksesuar, dekorasyon sektörlerinde kullanılmış ve kullanılmaya devam edilmektedir. Günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle derinin fiziksel özellikleri istenilen yumuşaklığa parlaklığa renk ve desenlere ulaşabilmektedir. Bu özellikleriyle deri giysi tasarımcılarının dolayısıyla tüketicilerin ilgisini her geçen gün daha fazla çekmektedir. 21. yüzyılda öne çıkan bütün endüstriyi etkisine alan sürdürülebilir bir çevre anlayışı, moda ve tekstil alanında da etkilerini yansıtmıştır. Tüketiciler hammaddenin mamul halinden kullanım sırası ve sonrasında kadar bütün aşamalarında çevre bilincine ve insan sağlığına uygun ürünler tercih etmektedir. Sürdürülebilir tasarımlar üretmek artık her bir tasarımcının temel ilkesi haline gelmeye başlamıştır. Son yıllarda moda dünyasının vazgeçilmezlerinden olan deri ve deri ürünleri çevre dostu teknolojiler kullanılarak üretilmeye başlanmıştır. Sürdürülebilirlik felsefesine uygun hale getirilen ham derileri tüketiciye farklı tasarım çizgileriyle sunmak gereklidir. Çalışmanın amacı; deri giysi tasarımına sürdürülebilir ürün kullanımına dikkat çekmektir. Çalışmada; deri ve örgünün kısa tarihçesi, derinin kullanıldığı alanlar, deri birleştirme ve süsleme teknikleri, deri ürün tasarımında sürdürülebilir moda anlayışı gibi konularına değinilerek, genellikle ceket içine giyilen, bele veya daha aşağıya kadar uzanan kolsuz ve kısa giysi olan kadın yeleği, deri materyali örgü tekniğiyle birleştirilmiştir. Çalışmada örnek ürünün yapım aşamaları teknik açıdan anlatılmıştır. Yapılan örnek ürünün sürdürülebilir moda anlayışı açısından üretime uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ABSTRACT

In prehistoric times, the history of leather, one of the first materials used by man to protect himself against the negative conditions of nature, dates back to BC. It dates back to the 6000's. As leather is durable, healthy and respectable, it has been used in clothing, accessories and decoration sectors for ages and continues to be used. Nowadays, with the advancement of technology, the physical properties of leather can reach the desired softness, brightness, colors and patterns. With these features, it attracts more and more attention of leather clothing designers and therefore consumers every day.

A sustainable environmental understanding, which affects the whole industry that stands out in the 21st century, has also reflected its effects in the field of fashion and textiles. Consumers prefer products that are suitable for environmental awareness and human health at all stages from the raw material to the product state, during and after use. Producing sustainable designs has now become the basic principle of each designer. Leather and leather products, which are indispensable for the fashion world in recent years, have started to be produced using environmentally friendly technologies. It is necessary to present raw leathers, which are adapted to the sustainability philosophy, to the consumer with different design lines.

The aim of the study; To draw attention to the use of sustainable products in leather clothing design. In the study; The short history of leather and knitting, the areas where leather is used, leather combining and decoration techniques, sustainable fashion understanding in leather product design, and the women's vest, which is usually worn inside the jacket, is a sleeveless and short garment extending to the waist or below, was combined with the leather material knitting technique. . In the study, the construction stages of the sample product were explained technically. It was concluded that the sample product made was suitable for production in terms of sustainable fashion understanding.

*DOI: 10.46442/intjcss.731091

** Sorumlu yazar: Hülya Karaoğlan, hulya.karaoglan@dpu.edu.tr

Atıf Bilgisi / Reference Information

Karaoğlan, H. (2021). Deri ve Örgünün Sürdürülebilir Giysi Tasarımlarında Kullanılması (Yelek Örneği). *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 17-32.

1. Giriş

Her sanatın temelinde tasarım olgusu yer almaktadır. Bütün tasarım olgusunda bir fikir ile o fikre göre üretilmiş olan bir nesne bulunmaktadır. Tasarlama eylemi, oluşturulurken pek çok esin kaynağının yanında tasarımı yapmayı tetikleyen bir sorun da olabilir. Sorunları çözmek azaltmak kolaylaştırmak için de tasarım yapılıır.

Tasarım; bir bilgiye ulaşıp, oluşturulacak ürünü zihinde biçimlendirme, kurma ve tasavvur etme ya da üretme süreci olarak tanımlanabilir. Şüphesiz karmaşık ilişkileri çözebilme becerisi gerektirir. Bu nedenle ürünü hangi disipline ait olursa olsun tasarım; pek çok parametresi olan, üzerinde defalarca düşünölen, geri beslemeli ve uzun soluklu bir süreçtir (Evcil, 2014). Bir tasarımın oluşabilmesi için; bir konunun olması, ana fikrinin yakalanması, bir planın oluşması, planın denetimi ve geliştirme çalışmaları gereklidir. Tasarımın hareket noktası moda ve pazar olmalı ve aynı zamanda tasarlanan ürün işlevsel ve özgün olmalıdır (Saldıray, 1998).

Giyim, ilk çağlarda insan vücudunu dış etkilerden korumak ve aynı zamanda örtünmek ihtiyacı ile ortaya çıkmıştır. Günümüzde giyim, bu ihtiyaçların yanı sıra süslenmek, estetik görünüm kaygısı güdülen, sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişime bağlı olarak değişebilen, gelişebilen çeşitli giysileri ve bunların kullanım biçimini ifade etmektedir (Çağdaş, 2000).

Giysi tasarımı, giyinmenin doğuşuna bakıldığında, doğal çevrenin koşullarıyla biçimlenmesi olarak karşımıza çıkmasına rağmen toplumsal özellikler tarafından etkilenmiş ve şekil almış olduğundan artık değişmezlik özelliği kazanmıştır. Bu nedenle giysiler; sosyolojik, psikolojik, tarihsel oluşum, coğrafi bölge, ekonomik yapı ve modanın etkisi içinde değerlendirilmektedir (Özçelik, 2003).Tarih boyunca konular insanoğlunun kendi oluşturduğu efsaneler, mitolojik öyküler, dinsel semboller ve kültürler tasarımcılar için beslenme kaynağı olmuştur.

Çalışmada; ana malzeme olan deri örgü tekniğinin birleştirme ve süsleme özelliklerinden yararlanarak özgün tasarımla kadın yeleği üretilmiştir. Çalışmanın amaçlarında; 21 yüzyılın giyim sektörüne de yansayan çabuk üret çabuk tüket anlayışına bir soluk getirmek, sürdürülebilir moda anlayışı çerçevesinde çevreye dost olan deri materyali kullanılarak, çevreye ve insan sağlığına zarar vermeyen giysi oluşturma yöntemlerinden bir tanesine vurgu yapmak istenmiştir. Geleneksel el sanatlarından olan örücölüğün gündemde tutulması için alternatif bir tasarım sunulmasını amaçları güdülmüştür.

Çalışmada derinin kullanıldığı alanlar, deri giysilerde kullanılan birleştirme ve süsleme teknikleri, deri ürün tasarımında sürdürülebilir moda anlayışı konularına değinilerek örnek deri yelek üretim süreci anlatılmıştır. Son bölümünde ise çalışmanın sonuçlarına ve önerilere yer verilmiştir.

2. Örgünün Tarihçesi

Çeşitli ipliklerle, şiş, tığ gibi aletler kullanılarak ilmekler eksiltilmesi, birleştirilmesi, birbirlerinin arasından, altından, üstünden geçirilmesi veya dolanmasıyla meydana getirilen yüzey oluşturma tekniğine el örmesi denir (Sissons, 2018: Türkyılmaz, 2008).

Örgü tekniğinin tarihçesine bakıldığında; insanoğlunun kullandığı ilk birleştirme tekniklerden olduğunu arkeolojik kalıntılardan günümüze kadar ulaşan hasır izlerinden anlaşılmaktadır. Bazı araştırmacılar “ilk insanlara ağaç dallarının çalıların çapraz olarak birbirine geçmesi örgü fikrini vermiştir” düşüncesini savunurken, bazı araştırmacılar da örgünün kaçınılmaz bir ihtiyaçtan ortaya çıktığını savunmuşlardır

(Yağan, 1978: 10.; Gönül, 1966: 82). Günümüzde de birçok konunun esin kaynağı olan doğa ilk çağlarda da örgünün keşfine yardımcı olmuştur.

Bugünkü bildiğimiz teknikle yapılan örgünün ilk kalıntlarına Orta Asya'da rastlanmıştır. Bu arkeolojik kalıntılar M.Ö 700-800 yılları arasında Orta Asya'da yaşıyan Hunlara ait süslü yün çoraplardır. Bu örnek örgü sanatının Asya Türkleri arasında da gelişmiş olduğunu göstermektedir. Örgünün İspanya'ya oradan İngiltere ve İskoçya'ya yayılması Arap tüccarların gemi ticareti yaptıkları döneme rastlar. Örgü zamanla yine ticaret yoluyla İtalya'ya oradan Avrupa'ya yayılmıştır. 16. yüzyılda örgü ürünlerin oluşturulmasında ilk kullanılan iplik yün idi. Aynı yüzyılda Avrupa' da kullanılmaya başlanan ipek iplik örücülüğün bu dönemde gelişmesinin nedeni olarak gösterilir. 1485-1603 yıllarında ipek ipliklerin arasına altın gümüş teller eklenip örülmüş pelerin, atkı, manto gibi giyimleri tercih eden dönemin saray mensupları, din adamları örgünün altın çağının yaşamasına sebep olmuşlardır (Bektaşlı, 2014: 66-68).

Avrupa'da 1930'lu yıllarda örme giyim modası ön plana çıkmıştır. Üreticilerin ve evde örgü örenlerin yeni stilleri kullanmasını sağlayan yeni teknikler ortaya çıkmıştır. Farklı model uygulamalar kullanılmış ve örgüler desenlerle süslenmiştir. Vogue dergisinin okuyucularına örme kitabı vermesiyle evde örgü örme yaygınlaşmış ve moda dergileri her ay sayfalarında örgü desenlerine yer vermiştir (Yüceer, 1992: 122-124)

Çağlar boyunca el örgüsü dayanıklılık özelliğiyle birlikte renk ve desenlerle kişisel zevklere hitap ederek kültürlerin bir parçası olmuştur. Örgü doğal ve sentetik liflerin yanında endüstriyel materyaller kullanılarak da, giyim, ev tekstili, dekorasyon ürünlerinde kullanılmıştır. Örgü tek başına veya yardımcı malzemelerle birleştirilerek kullanıldığı gibi, sadece birleştirme amaçlıda kullanılmıştır. Örgü günümüzde sanatsal çalışmalarda da gözde bir teknik olarak kullanılmaktadır.

Anadolu'da hemen hemen bütün bölgelerin kültüründe şiş ve tığ örücülüğü kullanılmaktadır. Örgü motifleri geleneksel giysilerde ve ev tekstilinde çeyiz geleneğinin temel parçası olarak kullanılmaktadır. Kullanılan örgü motiflerin anlamı vardır. Bu motifler günümüzde moda göre şekil alsada geleneksel örme el sanatları gelecek nesillere aktarılmaya devam etmektedir.

1980'li yıllarda dünya genelinde etkili olan çevreci sosyal hareketlerin ortaya çıkışı, moda sektöründe de piyasaya sunulan ürünlerde de tüketicilerin aradığı bir unsur olarak kendini göstermiştir. Günümüzde ekolojik tercihlere, ham deri üreticilerinde cevap vermek durumuna gelmişlerdir. Moda dünyasını da daima yerini koruyan deri, ham halinden giysilik haline dönüşmesi sırasında kullanılan insan ve çevre sağlığına zararlı kimyasallar sınırlanmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler ekolojik sistem ve insan sağlığı için önemli adımlardır (Erol; Pamuk; Aydın, 2018: 229).

3. Derinin Tarihi

Deri, kumaş gibi dikilebilen, tahta cam gibi sertleşebilen, kâğıt gibi yapıştırılabilen, hamur gibi form verilebilen, iplik gibi inceltip örülebilen, tezgâhlarda dokunabilen, ince işçiliklerin uygulanabileceği en kalın ve geniş yüzeyleri kaplayabilen doğal bir maddedir (Erdal, 2004: 50).

Tarih öncesi devirlerde yaşıyan ilk insanlar doğanın şartlarından korunmak için; ilk önceleri avladıkları hayvanların derilerini kullandılar. Deri sağlam yapısından dolayı ilk çağlarda fonksiyonel üretimlerde kullanılıyorken, çağlar atlandıkça gelişen tabaklama teknikleriyle estetik özellikler kazandırılarak kullanılmıştır. Deri uzun süreli kullanılması, soğuktan koruması ve ergonomik özelliklerinden sebeple günümüze kadar bütün yeryüzünde insanoğlunun hayatının her alanında kullandığı vazgeçilmez bir malzemedir (Karaoğlan, 2018).

Arkeolojik kazılarda ahşap tekstil, deri, gibi dayanıksız materyallerin yüz yıllarca toprağın altında kalması beklenemez. Buna rağmen bazı konservasyon koşullarda tesadüfen korunan bu materyaller nadirde olsa günümüze kadar korunmuştur. Anadolu'da Boğazköy ve Alishar' da yapılan kazılarda M.Ö.

2800 yılına tarihlenen bir çocuk mezarında ele geçen deri kalıntıları bu duruma verilecek nadir örneklere biridir (Dağtaş, 2007: 7).

Derinin rn halini almış buluntuya verilecek en eski örnek ise Ermenistan'da bir mağarada 5,5 bin yıl öncesine ait ve son derece iyi korunmuş deri bir makosendir. Deri giysilerin Paleolitik devir de kullanıldığına ait önemli resimlerde günümüze kadar ulaşmıştır. İspanya' da Tervel Mağarası'nda deriden etek giymiş kadın resimleri, yine İspanya' da Cogul Mağarası'nda deriden pantolon giymiş bir avcı duvarlara resmedilmiştir (Yelmen, 2005: 17).

İlk sandalet tarzı terliği Sümerlilerin kullandığını yazılı belgelerden biliyor. Kselen yapılan bu parmak arası sandaletler da Mısır, Mezopotamya Asur ve Hitit gibi medeniyetlerde de kullanılmıştır. M.Ö 3000'li yıllara tarihlenen sandalet günümüze kadar ulaşmıştır. Tunç ağ'ın da sandalet kullanımını yaygınlaştığıca üretim atölyeleri kurulmaya başlandı. Mısır'da sandalet yapımında kullanılan dayanıklı deriler sığır derileriydi. Sandalet retim atölyesinin Mısır'da 18. Sülale dönemine ait duvar resmi, leopar derisi üretimi, derilerin kesilmesi ve boyanması, kemer üretimi, derinin yağlanması gibi resimler dericiliğin tarihini belgeleyen çok önemli resimlerdir (Yelmen, 2005: 40-41).

Smerlilere ait tabletlerde derinin tabaklanmasıyla ilgili yöntemler yazmaktadır. M.Ö. 2500'lere tarihlenen bu tabletlerde deri tabaklayanlardan "ASGAB" olarak söz edilir. Deri, Sümerler döneminde kapı menteşesi, ayakkabı, kemer, su kabı, yağ kabı, kalkan, ok sadağı, eyer, at koşumu, miğfer, davul derisi gibi çeşitli amaçlarla kullanılırdı. Derinin tulum olarak çıkarılıp şişirilerek cankurtaran simidi gibi kullanıldığı da biliniyor. Alacahyk'te Hititler' den kalan bir kaya kabartmasında, bir müzisyen gayda (tulum) alarken resmedilmiştir (Yıldız, 1993).

Hititler Anadolu'da (M.Ö. 1460-1190) yıllarında yaşamış bir ulus ve devlettir. Hititlilerin kendilerine özgü burnu kalkık ayakkabıları olduğu bilinmektedir. Bu ayakkabıları özel deri atölyelerinde üretmişlerdir. Deri retiminde çalışan ustalar dinsel anlamda temizlenmiş deriyi özenle işleyecek ustalardı. Genellikle koyun ve keçi derileri kullanıyorlar siyah, kırmızı ve beyaz renge boyuyorlardı. Deri giysilerin onlar için önemini, dini ritüellerde çocuklara deri kıyafetler giydirmelerinden anlaşılır (Yıldız, 1993: 27).

4. Derinin Kullanıldığı Alanlar

Deri insanoğlunun evrimine paralel olarak giyimden çadıra, dekorasyondan sanat eserlerine kadar sayısız dalda yerini almıştır (Kanbay, 1993: 86). Deriden yapılan aksesuar ve giyim eşyaları önceden sadece "soylu kesimin" tarafından kullanılırken, günümüzde 'lüks, ağır, resmi' gibi sınıflardan kurtularak pek çok tüketim alanında ana ve yardımcı malzeme olarak tercih edilmektedir (Barandır, 2005: 58).

Gelişen teknoloji deri işleme tekniklerinde farklı ve hızlı yöntemlerin gelişmesine sebep olmuştur. Bu durum; ihtiyaç dışındaki eşyaları ve süsleyici materyal olarak da giyim ve ev aksesuarları alanında yoğun olarak kullanılmasına sebep olmuştur. El sanatları bünyesinde üretilen deri ürünlerini kullanım alanlarına göre beş grupta toplayabiliriz:

Ev eşya ve aksesuarları: Mobilya ve aksesuarları, ereve, pano, saat, mask gibi duvarda kullanılan eşya ve aksesuarlar, kitap kabı, büro malzemeleri, bardak altlığı, abajur gibi masa üstünde kullanılan eşya ve aksesuarlar ile diğer kullanım eşya ve aksesuarlarıdır.

Giyim eşya ve aksesuarları: anta kemer, eldiven, ayakkabı, yelek şapka gibi giyimde ya da giyimi tamamlayıcı unsur olarak kullanılan ürünlerdir.

Ciltilik: Büro malzemeleri gibi genellikle büyük firmalar için üretilen ve üzerinde firmanın amblemini yansıtan etiketlerin bulunduğu ürünlerdir.

Hayvan eğer ve at koşum takımları: Eyer, kırbaç, gem, yular, tasma gibi kayışlardan oluşmaktadır. Anadolu'nun pek çok yerinde yapılan saraçlık mesleği dericilik sanatının en eskilerinden biri olmasına rağmen teknolojinin gelişmesi ile birlikte otomotiv sektörunün gelişmesine paralel olarak kullanımı giderek azalmış ve üretimi de eski değerini kaybetmiştir (Kayabaşı, 2004: 601-614).

Gölge Tipleri: Deri, karton asetat malzemelerinden yapılmış Şekillerin hareket ettirilmesi ve seslendirilmesi esasına dayalı bir oyunda kullanılır (Özlen, 2003).

5. Deri Giysilerde Kullanılan Birleştirme ve Süsleme Teknikleri

Günümüzde hızla gelişen teknoloji deri sektöründe de önemli gelişmelere sebep olmuştur. Gelişen teknoloji sayesinde derilere kazandırılan kumaşa benzer incelikler, tutuşlar, esneklikler sayesinde çeşitli dikiş tekniklerinin bu özellikteki derilere uygulanabilir olması, çok çeşitli giysi tasarımlarında derinin kullanılmasına sebep olmuştur. Pantolon, etek, ceket, mont, gömlek, büstiyer, elbise, mont ve manto gibi ürünler çeşitli deriler kullanılarak en az tekstil de olduğu kadar farklı tasarımlar içerebilmektedir. Bu tasarımlar yapılırken, derilerin kumaşta olduğu gibi uzun metrajlara sahip olmaması göz önünde bulundurulmalı buna göre kalıplar sistematik bir biçimde parçalara ayrılmalıdır. Ayrıca tasarımların sadece derilerden yapılması gerekmez, tekstil tasarımlarında yapıldığı gibi çeşitli garnitür kumaşlarla, tekniğe uygun olan el sanatlarıyla kombinler uygulanır.

İçgüdüsel olarak vücudunu yaşadığı ortamı, kullandığı eşya giysi ve aksesuarlarını süslemek insanoğlunun yaradılışından beri vardır. İnsanlar ilk çağlardan itibaren günümüze kadar farklı malzemelerden yararlanarak çeşitli teknikler geliştirmiş ve süslemeyi sanat haline getirmişlerdir. Giysi süsleme, bazı ilavelerle ve tekniklerle kıyafeti daha çarpıcı bir hale getirme sanatıdır.

Günümüzde gelişen teknoloji ile derinin fiziksel özellikleri kumaşların fiziksel özelliklerine sahip hale getirilebilmektedir. Artık esnek yapıdaki dayanıklı bir malzeme olan deri her türlü nakış ve dikiş ile yapılan süsleme tekniğine imkân vermiştir. Bunların yanında yakma, delme, dövme gibi süsleme yöntemleri uygulanana bildiğinden deriye yapılan estetik ilavelerin çeşitleri daha fazladır.

Deri ürünlerin birleştirilmesinde uygulanan teknikler; elde birleştirme, makinede dikme, yapıştırma, zımbalama yöntemleridir. Elde birleştirme yönteminde derinin kalınlığına uygun doğal ya da sentetik iplikler ve ya deri şeritler kullanılmaktadır. Bu materyaller ile derinin birleştirilmek istenen parçalarına çeşitli dikiş teknikleri ve ya örgü ile yapılabilir.

Deri giysilerin süslenmesinde uygulanan teknikler; aplikasyon, soğuk-sıcak baskı tekniği (kabartma), oyma tekniği (kat'ı), kakma tekniği (gömmе), işleme tekniği, dikiş tekniği, yakma (dağlama) tekniği, baskı tekniği, boyama tekniği, keserek işleme ve linol işleme teknikleri sayılır (Özdemir; Kayabaşı, 2007: 116 - 152). Bu tekniklerin her biri birer araştırma konusu olarak incelenecek özelliği sahiptir.

Deri giysilerin süslenmesinde en çok kullanılan yöntemler makinede veya elde nakış teknikleri ile süsleme, dikiş teknikleriyle süsleme büzgülerle süsleme, aplikasyon yöntemiyle süsleme keserek ve yapıştırarak süsleme olduğu görölmektedir (Gökçesu, 2002).

6. Örgü Tekniğiyle Birleştirme ve Süsleme

Örgü teknikleri yüzey oluşturmanın yanı sıra birleştirme ve kenar temizleme tekniklerinde de kullanılmaktadır. Örgü tekniği deri ya da benzeri materyallerin birleştirmesinde kullanılırken çoğu zaman çarklı zımba ile delinen boşluklar oluşturulur. Oluşturulan boşluklar arasından iplik, sıırım, sicim, kordon, makrome ipi gibi malzemelerin farklı örgü tekniklerinin uygulanması ile birleştirme sağlanır. Örgü tekniği diğer deri giysi süsleme teknikleriyle bir arada kullanılabilir.

Örgü kullanılabilecek materyal ile birlikte yüzeyini dekore etmek amacıyla kullanılıyor ise seçilen motifle giysiye grafiksel ve üç boyutlu görünümler vermek mümkündür. Örgü ile tasarımı renklendirilmesi, desenlendirilmesi ile geleneksel ya da modern yüzeyler yapılandırılır.

Derinin fiziksel özelliklerinin homojen olmaması deriden deriye hatta bir deri yüzeyinde dahi farklı özelliklere sahip bölgeler bulunması sebebi ile kullanılmayacak parçalar kumaşlara göre çok fazla çıkar. Arta kalan atık parçalar yeniden sektöre kazandırılır. Atık parçaların değerlendirilmesinde deri parçalarının örgü ile kombinlenip yaratıcı tasarımlar üretilmesi mümkündür.

Kate Brittain isimli tasarımcı Westminster niversitesi'nden mezun olurken hazırladığı diploma projesindeki tasarımlarında deri ile örme tekniğini kullanmıştır. Hardal kırmızı ve beyaz renklerle oluşturduğu giysilerde, deri kumaşa el örgüsü tekniği uygulanmıştır (Resim: 1).

Resim 1: Kate Brittain, Deri Ve rgnn Birleşmesinden Oluşan Tasarımları.

Kaynak: <https://www.vogue.co.uk/shows/autumn-winter-2015-ready-to-wear/westminster-university/collection>

İtalyan modacı Alberta Ferretti'nin hazırladığı 2015 ilkbahar hazır giyim koleksiyonunda Bohem tarzını yansıttığı jileyi süet ve örgü tekniğini kullanarak yaptığını görüyoruz (Resim:2)

Resim 2: Alberta Ferretti Set Deri ve rg Birleşmesiyle Oluşturduğu Jile.

Kaynak: (<https://www.vogue.com/fashion-shows/spring-2015-ready-to-wear/alberta-ferretti>)

Moda ve el sanatları çalışmalarda birlikte kullanılıyorsa tasarımın değeri, özgünlüğü ve görselliği açısından sentez aşamasının önemi büyüktür. Bu süreçte, parçaları basitçe yan yana birleştirmek değil, özgün bir ürün oluşturmayı hedeflemelidir. Bu hedef doğrultusunda tasarımcının geniş bakış açısına sahip olması gerekmektedir. Buna örnek olarak parçaların örme tekniği ile birleştirilmesi sonucu oluşturulan giysi tasarımları (Resim: 3-4) de görülmektedir.

Resim 3: Örgü Tekniği İle Origami Parçalarının Birleştirilmesi İle Oluşturulan Yüzey Tasarımları

Kaynak: (Koca, E., Koç, F., 2012).

Resim 4: Örgü Tekniği ve Deri Parçalarının Birleştirilmesi İle Oluşturulan Giysi Örnekleri

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/555842779009876418/>

<https://tr.pinterest.com/pin/553168766707881235/>

<https://tr.pinterest.com/pin/466896686364522707/>

7. Deri Ürün Tasarımında Sürdürülebilir Moda Anlayışı

Sürdürülebilir giyim anlayışında; çevreye ve insan sağlığına zarar veren kimyasalları kullanmamak, mümkün olduğu kadar az su ve enerji tüketen malzemeleri tercih etmek yatar. Bir tekstil ürününün kullanım ömrünü sadece, üç ay uzatmak, çevresel ayak izinde 3 milyon ton daha az CO2 salımı, 600 milyon m³ daha az su tüketimi ve 150.000 ton daha az atık üretimi gibi önemli etkiler sağlayabilir (Cooper, Hill, Kininmonth, Townsend, Hughes, 2013).

Sürdürülebilir giyim felsefesi uzun süreli giyilebilecek, kalitesi yüksek, modası geçmeyecek ürünler üretmektir. Sürdürülebilir giyim anlayışı üreticinin; doğal kaynakları koruması yönetimi, üretim aşamasındaki sıfır atık hedefi, az enerji kullanımı, ambalajlama, lojistik gibi alanlarla tüketicinin de; bilinçli ürün talep etmesi, giysi bakımı, giysi bağışlama, giysi kiralama, geri dönüşüm (upcycle)

konularına katılımı ile sağlanabilecek zincirleme bir anlayıştır. Bu zincirin tüm aşamalar ürün yaşam döngüsü düşüncesini içermelidir.

Deri giyim ürünleri, sağlam yapıları, zamanla yıpranan kısımlarını tamir ve boya yapılabilmeleri ve prestij algısı sebebiyle, uzun yıllar kullanılabilirlerdir. Ancak, deri ürün tasarımcılarının duygusal olarak tatmin edici, zamansız ürünler, klasik denebilecek modelleri tasarlamaları sürdürülebilir moda anlayışına destek olacaktır.

Deri tabaklama yönteminde kullanılan ‘‘bitkisel tabaklama yöntemi’’ meyve ve ya bitki kabukları tohumlar suda çözülerek derinin emmesi sağlanır. Kullanılan çözeltinin türüne göre tabaklama işlemi sonunda farklı niteliklere sahip deriler elde edilir. Genellikle ayakkabılık, kösele, antalık, kemerlik gibi derilerin üretiminde kullanılırken son yıllarda dünyada ve Türkiye’de giysilik deri üretiminde de kullanılmaya başlanmıştır (Başaran vd., 2006: 231).

8. Deri Yelek retim Süreci

Deri rn yapımında genellikle önce model seçimi daha sonra sırasıyla kalıp hazırlama, kalıp uygulama, kesme, süsleme ve birleştirme tekniklerinin uygulanmaktadır. Çalışmada sunulan ürün aşağındaki sıra doğrultusunda oluşturulmuştur.

- Hikâye panosu
- Yelek Tasarım Aşaması
- Deri ve Aksesuarların seçimi
- Kalıplarının Hazırlanması
- Kalıp Provası
- Asortlama ve Kesim işlemi
- Parçaların birleştirilme Aşaması
- Son Kontrol Aşaması

8.1. Hikâye Panosu

Hikâye panosu araştırma sonucunda tasarımcıyı etkileyen ilham veren temayı, çizgiyi, renkleri, dokuları ve sezonu görsel olarak özetlediği tüm verilerin bir araya toplandığı tablodur (Jones, 2009: 179). Hikâye panosunun amacı tasarımcıya ilham kaynağı olmasıdır. Hikâye panosu, moda eğilimlerini ve ilgili sezonun moda trendlerinde vurgulanan temayı da destekleyici nitelikte olmalıdır.

Çalışmanın hikâye panosunun konusunu dş kapanı, örgü örnekleri ve çeşitli kültürlerin deri kıyafetleri oluşturmuştur (Resim:5). Dş kapanı Kızılderili kültürünün simgelerindedir. Kızılderililer dş kapanına örümcek anlamına gelen ‘‘asabikeshiinh’’ adını verir. Dş kapanları, kötü rüyalardan her türlü kötü etkiden koruma sağlayan iyi hayallerin ve fikirlerin ağda tuzağa düşeceğine ve kötü olanların merkezdeki delikten geçip kaybolacağına inanılır. Tasarımcıya rmcek ağı örgüyü ağrıştırmıştır. Ayrıca dş kapanı kullanılmasıdaki inançlar ile birlikte bir ruh hali panosu (esin panosu) oluşturulmuştur. Kızılderili ve benzer kültür kıyafetleri ile pano esin kaynağı bakımından genişletilmiştir.

Resim 6: Deri Yelek Tasarımı

8.3. Deri ve Aksesuarların Seçimi

Üretilecek deri giysi ya da aksesuara göre derinin seçilmesi en az tasarımı kadar önemli bir konudur. Örneğin; kösele deriden eldiven ya da yelek yapılmaz. Anilin deriden de kemer yapılmaz. Deri ürünün üzerinde kullanılacak aksesuarların hem göze hitap etmesi hem de kullanım sırasında deriye zarar vermemesi beklenir.

Örnek çalışmanın ana malzemesi “bitkisel deri tabaklama yöntemi” kullanılmış olan tarçın rengi süet deri seçilmiştir. Floş ipler görünüm, tuşe ve parlaklık gibi özellikleriyle ipeğe benzer, yumuşak ve dökümlüdürler. Örgü kısımlarında ana malzemenin rengine ve fiziksel özelliklerine uyacağı düşünölen kemik ve kahverengi floş ip seçilmiştir. Düğmeler kahverengi metal olup ilik yerlerinin tasarımın bütünlüğünü korumak için örgü ile oluşturulmuştur.

8.4. Kalıbının Çıkarılması

Artistik çizimi yapılan yeleğin (Resim: 6) kalıbı çıkarılmadan önce bilgisayar ortamında ya da elde teknik çizimi oluşturulur (Resim: 7). Teknik çizim üzerinde bütün detayların anlaşılması beklenir. Teknik çizim göz önüne alınarak kalıplar oluşturulur. Bu tarz örgüyle kombinlenen ürünlerin kalıplarına dikiş payı verilmez aksine örgüyle birleştirilmesi tasarlanan parçalara örgünün kalınlığı kadar kalıp parçalarından içeriye girilir ve kalıp bu çizgilerden küçöltölür. Bunun nedeni birleştirme yerlerinde örgünün beden numarasını büyötmelerini önlemektir. Mülaj kâğıdına çıkarılan kalıplar olması gerektiği şekilde birleştirilerek cansız manken üzerinde varsa hataları potlukları düzeltilir. Giysi kalıbını doğru oluşturmak çok önemlidir. Esas kalıba ulaşılmca kalıplar sert kartonlara aktarılır.

Resim 7: Teknik Çizim

8.5. Kalıp Provası

Giysilik deri fiyat olarak pahalıdır. Prototip ürün hazırlanması malzeme ve emek israfını önlemek için mutlaka yapılması gerekmektedir. Çalışmada her ne kadar kalıplar bütün haline getirilip cansız manken üzerinde kontrol edilse de, amerikan bezi gibi ekonomik bir malzemede kalıpların tekrar kesilip birleştirilmesi gerekmektedir. Çalışmada kadın yeleğinin prototip ürünü hazırlanırken örgü olan yerler başka bir kumaşla belirlenmiştir, parçaların birleşme yerlerinde kurdele kullanılarak dikilmiştir. Ortaya çıkan hatalar kalıplarda düzeltilmiştir.

8.6. Asortlama ve Kesim İşlemi

İşlenmiş deri kalitesi, aynı sürüden ve aynı cinsten olan hayvanların derilerinde bile yaş, cinsiyet farkı, dişilerin doğum yapıp yapmaması ya da parazit, geçirilen hastalık, yaralanma ve çizilme gibi faktörlerden etkilenme derecesine göre değişebilmektedir. Dolayısıyla bir giysiyi oluşturacak derilerin aynı özelliklerde olması için asortlama işlemi gerçekleştirilmektedir. Bu işlem ürünlerin standardizasyonu açısından önemlidir (Doğan ve Asil, 1996). Asortlama işlemi bir ürünü oluşturacak deri parçalarının farklı tabakalardan kesilmesi durumunda renk ve doku bakımından aynı veya en yakını olacak şekilde gruplandırılması işlemidir.

Asortlama işlemiyle aynı zamanda süet, nubuk gibi kısa havlara sahip derilerin gruplandırılması işlemi de gerçekleştirilmektedir. Böylelikle bu derilerden oluşacak üründe hav yönünün yanlış kullanımından dolayı ortaya çıkabilecek problemler de giderilebilmektedir (Kula, 2006: 72).

Örnek çalışmada kullanılan materyal süet deri olduğu için asortlaması renk tonu, hav yönü ve bölgesel özelliklerine dikkat edilerek yapıldı. Çalışmanın kalıpları kesilirken deriden maksimum derecede faydalanılacak şekilde yerleştirilir. Deride en ve boy problemi olmadığından kalıp derinin tersi çevrilerek

derinin üzerine yerleştirilir. Gümüş kalem izi derilerin üzerinden vazelin ile silinerek çıkabildiğinden çizim aşamasında bu kalem kullanılır. Çizilen kalıp maket bıçağı yardımı ile kesilerek çıkarılır.

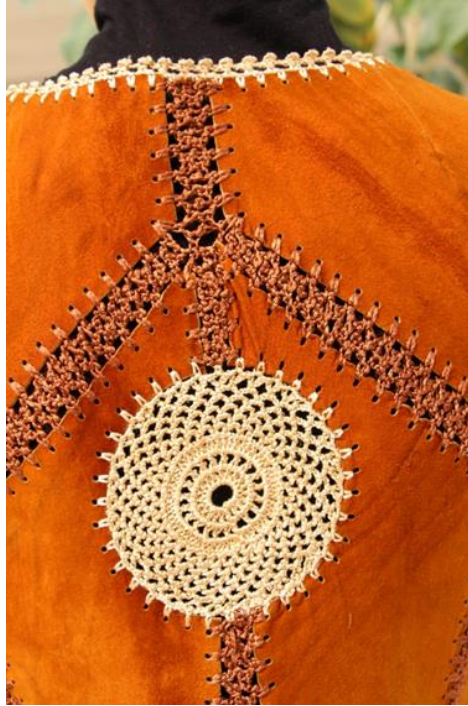
8.7. Parçaların Birleştirilme Aşaması

Deri giysilerde kullanılacak üretim teknikleri de bu bağlamda büyük önem taşımaktadır. Bu tekniklerin hangisinin deri giysinin hangi bölümünde uygulanacağı önemlidir. Çünkü deri eşitleri özellikleri bakımından bazı teknikler için uygun değildir. Baskı, lazerle delme, nakış gibi teknikler genellikle bu konuda uzmanlaşmış birimlere yaptırılmaktadır (Kula, 2006: 68).

Deri ürünler de birleştirme yöntemleri; iki parçayı kuvvetli leke bırakmayan yapışkanlarla birleştirme, deri makineleriyle dikerek birleştirme ya da parçaların kenarlarını arklı zımba ile delerek çeşitli süsleme yöntemlerini uygulayarak birleştirme yöntemleri vardır (Gökçesu, 2002).

Örnek ürün el sanatları çerçevesinde üretim olduğu için elde birleştirme yöntemi kullanılmıştır. Parçaların birleştirme kenarlarından içeriye 0,7 cm işaretleyerek delik araları 1'er cm olacak şekilde arklı zımbanın çok büyük olmayan ayarında parça kenarlarına delikler açılmıştır. Birbirine denk gelecek parçaların delik yönlerinin aynı olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Açılan deliklerden derinin kalınlığına uygun tığ ve kahverengi floş ip kullanılarak örgü bordür yapılmıştır (Resim: 8). Yeleğin ön bendenin de iki arka bedeninde iki adet yuvarlak örgü motifleri aynı kalınlıktaki krem floş ip ile oluşturulmuştur. Üründe astar çalışılmamıştır. (Resim: 9-10-11-12-13).

Resim 8: Parçaların Birleştirilmesi

Resim 9-10-11-12-13: Bitmiş Tasarım Resimleri

8.8. Son Kontrol Aşaması

Deri giysiler, ürün halini alıncaya kadar uzun bir işlemden geçtiğinden dolayı, form, renk, dikiş iplikleri ve ütü bakımından son bir kez kontrol edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu aşamada ürün bittikten sonra üzerinde kalan yapıştırıcı, kalem izleri, fazla iplikler temizlenir, ütü işleri yapılır, düğme dikilir ya da çıt çıt basılır. Ayrıca toka ve benzeri aksesuarlar da el işleri bölümünde giysiye eklenir (Doğan; Asil, 1996). Ürünler formları bozulmayacak şekilde askılara asılarak satışa sunulabilecek hale getirilmiştir.

9. Sonuç ve Değerlendirme

Deri insanoğlunun ilk çağlardan günümüze kadar hayatında olan önemli bir materyaldir. Sağlımlığı, esnekliği, hava geçirme özelliği, su geçirmeme özelliği kolay ulaşa birliği gibi cazip özelliklerinden dolayı her zaman tercih edilmiştir. İnsanoğlu ilk giysilerini hayvan derilerinin vücuduna sarmasıyla oluşturmuşken, zamanla farklı derilerin bir araya getirilmesi ile daha karmaşık giysiler tasarlamıştır. Deri sağlam yapısından dolayı ilk çağlar da fonksiyonel üretimlerde kullanıldı, çağlar atlandıkça gelişen tabaklama teknikleriyle estetik özellikler kazandırılması deriyi vazgeçilmez bir materyal haline getirdi. Tasarım ürünlerin tercihinin artığı günümüzde modern çağ insanı deri ürünlerde de tasarım özellikleri aramaktadır. Deriye tekstil özelliklerini kazandıran Türk dericilik sektörünün hızla gelişmesi ve tüketici isteklerinin karşılanması açısından deri tasarım ürünlerine yönelik çalışmaların yapılması önemlidir.

Deri konfeksiyon üretiminde deriler mutlaka asortlama işlemi yapılarak kesilmesi gerekir. Ürünün kaliteli olması için bu işlem gereklidir. Asortlama uygulamasıyla bir giysinin bütün parçalarının aynı renk tonu, kalınlık doku özelliklerine sahip deriler seçilir. Deri uzun metrajlı bir malzeme değildir. Bu doğal malzemede aynı fiziksel özelliklere sahip alanları bulmak zordur. Fiziksel özelliklerin bütünlüğü sağlandıkında kalıplar deriye yerleştirilerek kesilir. Ürünün bütünlüğüne uymayan kısımlara artık parça denir. Deri ürün üretimi sırasında çıkan atıklar değerlendirilerek sektöre yeniden kazandırılması mümkündür. Asortlanan derilerden arta kalan parçalar çalışmada kullanılan teknikle ürün oluşturulmasına çok uygundur. Çünkü ürünlerin kalıpları istenilen büyüklükte bölünebilir. Kalıplara göre de örgü alanları belirlenir. Çalışmada uygulanan sadece bir örnektir. Bu teknik uygulanarak daha küçük deri parçaları ve ya doğal liflerle üretilmiş keçe ve denim gibi kumaşlarla sınırsız motif renkleri kullanılarak çocuk veya yetişkinler için şapka, eldiven, kemer, çanta, takı, giysiler yapılacağı gibi kırlent, örtü, pano, perde gibi ev tekstil ürünleri uygun maliyetle üretilir. Ayrıca bu yöntem halk eğitim merkezlerinde öğrencilere öğretilerek aile bütçesine ve ekonomiye önemli katkılar sağlayabilir.

Deri ekolojik sisteme uygun bir şekilde üretildiğinde son derece sağlıklı bir ürün olmaktadır. Bu sisteme uygun üretilen derilerden yapılmış ürünler uzun ömürlü olduğu gibi geri dönüşmesi de çok yüksek orandadır. Bu durum bir torunun anneannesinden kalan deri pardösüyü bir süre kullandıktan sonra pardösüden yelek ve etek tasarlayıp üretmesi gibi düşünülebilir.

Örnekte elektrik enerjisini sadece penslerin dikiminde kullanılmış olması, diğer prosesler tamamıyla el işçiliği ile tamamlanmış olması, bitkisel tabaklama yöntemiyle üretilen ana malzeme seçilmiş olması sürdürülebilir moda felsefesine uymuştur.

Derinin tabaklanması esnasında kullanılan kimyasalların deri işçilerine, çevreye, tüketiciye verdikleri zararlar düşünüldüğünde gelecek nesillere pek de parlak bir dünya bırakamayacağımız anlaşılıyor. Bu durumda moda tasarımcılarının ve tüketicilerin, deri üreticilerinden doğal malzemelerle üretilen derileri talep etmeleri için bilgilendirmek gerekmektedir. Deri giysi tasarımı aşamalarına göre oluşturulan bir yelek tasarımıdır. Çalışmanın kullanılabilir ve üretilebilir olduğu görülmüştür.

Kaynakça

- Barandır, S., (2005). “Deri Artık Her Yerde”. *Art Dekor Dergisi*. Doğan Ofset Matbaacılık. Sayı:143., İstanbul.
- Basaran, B., Iscan, M., Bitlisli, B.O., et al., (2006). *Heavy Metal Contents of Various Finished Leathers*. Journal of the Society of Leather Technologists and Chemists, Vol. 90(6), pp: 229-234
- Bektaşlı, M. G., (2014). *Tekstilde Elyaf Doku ve Form İlişkileri*, T.C Haliç Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Çağdaş, M., (2000). *Kadın Giyiminde Kapanma Payı ve Yaka Çizim Teknikleri*. Atlas Kitapevi, Konya.
- Dağtaş, L., (2007). *Anadolu’da Dericilik*, MAS Matbaacılık, İstanbul.
- Doğan, A., Asil, N., (1996). *Deri Giyim Sanayisinde Faaliyet Gösteren Üç İşletmede Bir Verimlilik Göstergesi Olarak Kayıp Zamanlar*. Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları. Yayın No: 582, Ankara.
- Erdal, S. (2004). Dek. Ürünler Ana Bilim Dalında Uygulanan Deri Eğitiminin Değerlendirilmesi. Gazi Üniv. M.E.F. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Erol, Ş., Pamuk, B., Aydın, Ç. M., (2018), *Sürdürülebilir Moda Anlayışı İle Deri Tasarımında Ürün Geliştirme*. The Journal Of Academic Social Sciences.
- Evcil, N., (2014), *Herkes için Tasarım*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Gökçesu, Z., (2002). *Deri Teknikleri*. İstanbul: Yapa Yayınları.
- Gönül, M., (1966). “*Dokumacılığın Tarihesi ve En Eski Dokuma Aletleri*”, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji, C.1.
- Jones, S. J., (2009). *Moda Tasarımı*. Çev. Hüseyin Kılıç. Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- Kanbay, H., (1993). “Derinin Öyküsü”. *Art Dekor Dergisi*. Sayı:7.
- Karaoğlan H., (2018). *Tunç Çağı’n da Dericilik ve Deri Ürünleri (Arkeolojik Veriler Işığında)*. III. Uluslararası Türk Coğrafyası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi, 247-256. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum) (Yayın No:4513110).
- Kayabaşı, N., Özdemir, M., (2004). “*Derinin El Sanatları İçerisindeki Yeri ve Kullanım Alanları*”. I. Ulusal Deri Sempozyumu. İzmir.
- Koca, E. Koç, F., (2012). *Giysi Yüzey Tasarımına Disiplinler Arası Bir Yaklaşımda Tasarımcının Rolü*. 1. Uluslararası İstanbul Tekstil Sanatı Sempozyumu, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kula, M., (2006). *Türk Moda Giyim Endüstrisinde Deri Tasarımların Gelişim ve Değişim Parametreleri Üzerine Bir Araştırma*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Ana Sanat Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi İzmir.
- Megep, (2006). Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi. Giyim Üretim Teknolojisi Model Araştırmaları, Ankara.

- Saldıray, S., (1998). *Gözlemsel ve Çözümsel Yöntemlerle Yeni Düzen Yeni Biçim*. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını No: 57, İstanbul.
- Özdemir, M.; Kayabaşı, N., (2007). *Geçmişten Günümüze Dericilik*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özçelik, R., (2003). “Örtünmeden Giyinmeye: Terzilik ve Modanın Dünü, Bugünü ve Yarını”. Seminer, Mega Ajans, İstanbul.
- Özlen, M. (2003). “Tasvir Yapımı”. *Karagöz Oyunları Hakkında Bilgi*. <http://www.karagozhacivat.com/Makaleler.htm-Karagöz-Oyunları-Hakkında>.
- Sissons, J., (2018). *Moda Tasarımında Triko* (1.Baskı). Literatür Yayınları, İstanbul.
- Türkyılmaz, A. T., Uzunöz, K., (2008). *Tekstil Terimleri Sözlüğü* (1.Baskı). Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Yağın, Ş. Y. (1978). *Türk El Dokumacılığı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- Yelmen, H., (2005). *Türk Dericiliğı 2400 Yaşında*. Kesişim Yayıncılık, İstanbul.
- Yıldız, N. (1993). *Eski Çağda Deri Kullanımı ve Teknolojisi*. Marmara Üniversitesi Yayın no: 540, 495. İstanbul.
- Yüceer, H. (1992). *Moda ve Tarihi*. Ankara.
- Cooper, T., Hill, H., Kininmonth, J., Townsend, K., Hughes, M. (2013). Design for Longevity: Guidance on increasing the active life of clothing. WRAP. Project code: RNF100-012. Research date: May 2012.

Günümüzde Çağdaş Seramik Takılar

Contemporary Ceramic Jewelry Today

Burak Yıldırım^a

^a Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Edirne, Türkiye.
byburaks43@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3854-5703

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 19.01.2021

Düzeltilme tarihi: 15.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Seramik,

Taki,

Mücevher,

Seramik Taki,

Çağdaş Seramik Takılar

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 19.01.2021

Received in revised form: 15.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Ceramic,

Jewelry,

Jewel,

Ceramic Jewelry,

Contemporary Ceramic Jewellerys

ÖZ

Antik çağlarda doğada hazır buldukları ve beğendikleri taşlar, fildişi-kemik-boynuz-ağaç-deri vb. parçaları ile kendileri için takılar üreten insanlar; daha sonraları seramiğin keşfi ile birlikte kendilerine basit pişmiş toprak takılar yapmaya başlamışlardır. Bu durum günümüze kadar gelişerek ve çeşitlenerek devam etmiş neredeyse her çağda seramik takıların yadsınamaz bir yeri olmuştur. Yüzyıllardır klasik belli çizgiler üzerinde küçük çeşitliliklerle ilerleyen seramik takılar; çağımızdaki farklılık/biriciklik arayışlarının da etkisi ile giderek artan şekilde çeşitlilik ve gelişim göstermiştir. Altın, gümüş vb. değerli metaller ile kombine edilen seramik takıların yanı sıra tasarım ve estetik kaygı yüklü salt seramik takılar günümüzde oldukça fazla ön plana çıkmıştır. Dünyanın pek çok bölgesindeki birçok sanatçı giderek daha fazla modernleşen seramik takılar üretmektedir. Bu çalışmada; ilgili alan araştırmacılarının zihinlerinde yeni tasarım fikirleri oluşturma süreçlerine katkıda bulunacağı düşünülen, son yıllarda üretilen, güncel-modern kabul edilen bazı seramik takı örneklerine ve bu takıları üreten sanatçıların kısaca tanıtlarına yer verilecektir.

ABSTRACT

People who produce jewelry for themselves with parts of stones, ivory-bone-horn-tree-leather, etc., which they found ready and liked in nature in ancient times, later, started to make simple terracotta jewelry for themselves with the discovery of ceramics. This situation has continued by developing and diversifying until today, and ceramic jewelry has been an undeniable place in almost every age. Ceramic jewelry, which has been advancing on classical lines with small variations for centuries, has shown increasing variety and development in our age with the effect of the search for difference/uniqueness. In addition to ceramic jewelry combined with precious metals such as gold, silver, etc., pure ceramic jewelry, loaded with design and aesthetic concerns, has come to the fore today. Many artists in many parts of the world produce ceramic jewelry that is increasingly modern. In this study, some examples of ceramic jewelry produced in recent years, which are thought to contribute to the process of creating new design ideas in the minds of related field researchers, and accepted as current-modern, and brief introductions of the artists who produce this jewelry will be included.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Yıldırım, B. (2021). Günümüzde Çağdaş Seramik Takılar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 33-55.

*DOI: 10.46442/intjcss.864350

** Sorumlu yazar: Burak Yıldırım, byburaks43@gmail.com

1. Giriş

Takı; ortalama bir kronolojik sıralamaya göre: fildişi-kemik-boynuz-deri-ağaç vb. parçaları, değersiz taşlar, seramik, değersiz metaller, yarı değerli ve değerli taşlar, yarı değerli ve değerli metaller vb. gibi malzemelerden üretilen, vücudun giderek artan şekilde hemen hemen her bölgesine takılabilen süslenme unsurudur. Takı terimi; değersiz, yarı değerli ve değerli akla gelebilecek tüm malzemeler ile üretilen vücut süslerini tanımlayan genel bir tabir iken, mücevher terimi; salt ya da ağırlıklı olarak değerli taşlar ve değerli madenlerden/metallerden yapılan takıları tanımlamaktadır.

Takı “takmak” fiilinin kökünden türemiş bir kelimedir. Ziyet eşyası, mücevher diye adlandırdığımız takılar; metal, değerli ve yarı değerli taşlar, süs taşları, tahta, cam, seramik, toprak, kemik, fildişi, deri vb. gibi maddelerden yapılan insanların baş, kulak, burun, dudak, boyun, gövde, kol, parmak, bel ve ayak bileği gibi vücudun çeşitli bölümlerine taktıkları süs eşyalarıdır (Özdemir ve Dudaş, 2013:2). Tarih öncesi çağlardan beri insanoğlu süslenme ve dolayısıyla beğenilme arzusu içinde olmuştur. Yeme-içme, giyinme ve barınma gibi temel zorunlu ihtiyaçların hemen ardından süslenme ihtiyacı doğmuştur. Süslenmenin bir ihtiyaç olarak nitelenmesinin nedeni; öncelikle süslenince kişinin kendini iyi, mutlu, huzurlu hissetmesi ve tabi ki başkaları tarafından beğenilme arzusudur. En eski zamanlardan günümüze kadar her çağda; güzel ve farklı bulunan kıyafetler giymenin yanı sıra takı vb. vücut/giyim aksesuarları kullanmak her zaman süslenmenin ana unsurlarından olmuştur.

Takı söz konusu olunca estetik bir obje olarak kavranılmasa-algılanmasa bile takının kendisi zihinsel tasavvurlarda estetik çağrışımları beraberinde getirmektedir. Çünkü takı kavramı güzellikle ilgilidir. İnsanın süslenme-güzel görünme ihtiyacının önemli bir bölümünü tamamlamaktadır. Başlangıç tarihinden günümüze dek tüm insanlar tarafından süslenme unsuru olarak kullanıldığı bilinmektedir (Karoğlu ve Kara, 2014:76). Günümüzden 30-40 bin yıl öncesinde, buzul çağının son evresinde ilkel sanatın ilk ürünlerinden biri takıdır. İlk örnekleri kemik ve hayvan dişlerinden yapılan yerleşik düzene henüz geçilmemiş Paleolitik dönemde görünen takılardır. Statü farkını belirten süslenme amaçlı kemik ve fildişi boncuklar bu dönemde ilk kez görülür (Türe, 2011:11).

Antik çağlarda doğada hazır buldukları ve beğendikleri; fildişi-kemik-boynuz-deri-ağaç vb. parçaları ve değersiz taşlar ile kendileri için takılar üreten insanlar, daha sonraları seramiğin keşfi ile birlikte kendilerine basit pişmiş toprak takılar yapmaya başlamışlardır. Bu durum günümüze kadar gelişerek ve çeşitlenerek devam etmiş neredeyse her çağda seramik takıların yadsınamaz bir yeri olmuştur.

Tarih içerisinde seramik takıyla ilgili en eski örneklerin neolitik çağ ile birlikte karşımıza çıktığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra Anadolu medeniyetlerinin birçoğunda seramikten yapılmış takılara rastlanmaktadır. Özellikle Mısır’da görülen fayans(seramik) takılar; sarı, mavi ve yeşil renklerde sırlanmıştır (Köroğlu, 2004:8). Zaman içerisinde altın, gümüş, bronz, bakır, elmas, yakut, zümrüt, safir, opal, ametist, kehribar gibi değerli-yarı değerli metaller ve taşlar daha çok maddi kıymetlerinin de yüksek olması sebebiyle takının en çok tercih edilen ana malzemeleri olmuştur. Yaşadığımız çağda halen bahsi geçen vb. değerli ve yarı değerli metaller-taşlar maddi değerlerinin de etkisi ile en önemli takı malzemeleridir.

Görsel 1. Seramik Boncuklardan Oluşturulmuş Kolye – M.Ö. 1363-1336

Görsel 2. Antik Mısır Dönemine Ait Çeşitli Seramik Yüzük Örnekleri

Görsel 3. Roma Dönemine Ait Çeşitli Seramik Kameo Örnekleri

2. Seramik Takı ve Çağdaş Seramik Takılar Üreten Bazı Günümüz Sanatçıları

Son yıllarda gittikçe popüler hale gelen, insanların farklılık/biriciklik arayışı eğilimlerinin de etkisi ile maddi değerın yanı sıra manevi/sanatsal değeri olan seramik vb. farklı malzemelerden yapılan takılar sıklıkla tercih edilir olmuştur. Yüzyıllardır klasik belli çizgiler üzerinde küçük çeşitliliklerle ilerleyen seramik takılar; çağımızdaki farklılık/biriciklik arayışlarının da etkisi ile giderek artan şekilde çeşitlilik ve gelişim göstermiştir. Altın, gümüş vb. değerli metaller ya da bazı yarı değerli-değersiz malzemeler ile kombine edilen seramik takıların yanı sıra tasarım ve estetik kaygı yüklü salt seramik takılar günümüzde oldukça fazla ön plana çıkmıştır.

Günümüzde seramik takılar büyük oranda, yüzyıllardır olduğu gibi doğrudan seramik çamuru ile üretilmektedir. Seramik takıların üretiminde; elle şekillendirme, model-kalıp-döküm yöntemiyle şekillendirme ve hatta torna ile şekillendirme gibi neredeyse tüm üretim teknikleri kullanılmaktadır. Üzerine çeşitli tekniklerle değişik dekorlar yapılan, farklı özelliklerde artistik sırlar ile kaplanan, kısmen ya da tamamen sırsız bırakılan pek çok çağdaş seramik takı örneği bulunmaktadır. Ancak bunun yanı sıra farklı amaçlar için üretilmiş hazır ya da atık seramikleri; belirli bir tasarım planına göre kesip, daha sonra çeşitli türlerde iplikler, değersiz ya da değerli metallerden üretilen zincirler gibi farklı materyaller ile birleştirmek suretiyle oluşturulan takılarda mevcuttur.

Günümüz çağdaş seramik takıları; doğrudan seramik çamurundan üretilen takılar ve hazır ya da atık seramik parçalardan oluşturulan takılar olmak üzere iki ayrı grup olarak, dünyanın çeşitli bölgelerinden bazı sanatçıların eserleri örnekleminde aktarılmıştır. Ülkemizde ve dünyanın birçok bölgesinde çağdaş seramik takı üretimi yapmakta olan pek çok değerli sanatçı bulunmaktadır. Ancak ilgili araştırmalardan elde edilen bulgulara göre, çalışma kapsamında tanıtımına yer verilen isimler; ürettikleri güncel-özgün-çağdaş seramik takılar ve eserlerinin ilham vericiliği bağlamında dünya çapında en çok ön plana çıktığı düşünülen bazı günümüz sanatçılarıdır.

Bu bağlamda; Ute Van Der Plaats, Eszter Imre, Peter Hoogeboom, Raluca Buzura, Katherine Wheeler, Daniel Zelig, Gesine Hackenberg doğrudan çağdaş seramik takı üretimine örnek sanatçılar olarak gösterilirken, Gesine Hackenberg, Julie Decubber ve Lindsay Pemberton hazır ya da atık seramiklerden çağdaş seramik takı üretimi konusunda örnek olarak sunulmuştur.

Bu kısımda; ilgili alan araştırmacılarının zihinlerinde yeni tasarım fikirleri oluşturma süreçlerine/sanatsal gelişimlerine katkıda bulunacağı düşünülen, bahsi geçen bazı önemli sanatçılar hakkında kısa bilgiler aktarılmış ve özgün güncel eser görsellerine yer verilmiştir.

2.1. Ute Van Der Plaats

Belçika'da yaşayan Alman asıllı sanatçı Ute Van Der Plaats; doğadan, özellikle de tropik bitkilerden-hayvanlardan etkilenmiş, beyaz altın ve porselen malzeme kullanarak oluşturduğu mücevherlerinde oldukça minik, gizemli bitki-hayvan sahneleri sunmuştur. Modern teknolojileri geleneksel işçilikler ile birleştirerek sunmayı ve bu alandaki sınırları zorlamayı sevdiğini belirten sanatçı; eserlerini çoğunlukla el yapımı olarak üretmektedir (<https://utevanderplaats.weebly.com/about.html>, 2020).

Görsel 4. Ute Van Der Plaats'ın Çağdaş Seramik Takılarından Bir Örnek

Porselen malzemeyi sırsız olarak kullanmayı tercih eden Plaats; beyaz altın ve porselen kullanarak ürettiği bazı takıların iç merkezinde gizli bir yere minik led ışıklar yerleştirmiştir. Bunu yapmaktaki amacı; porselenin beyazlığını ve saydamlığını ön plana çıkarmak, dolayısıyla eserlerini daha etkileyici kılmaktır.

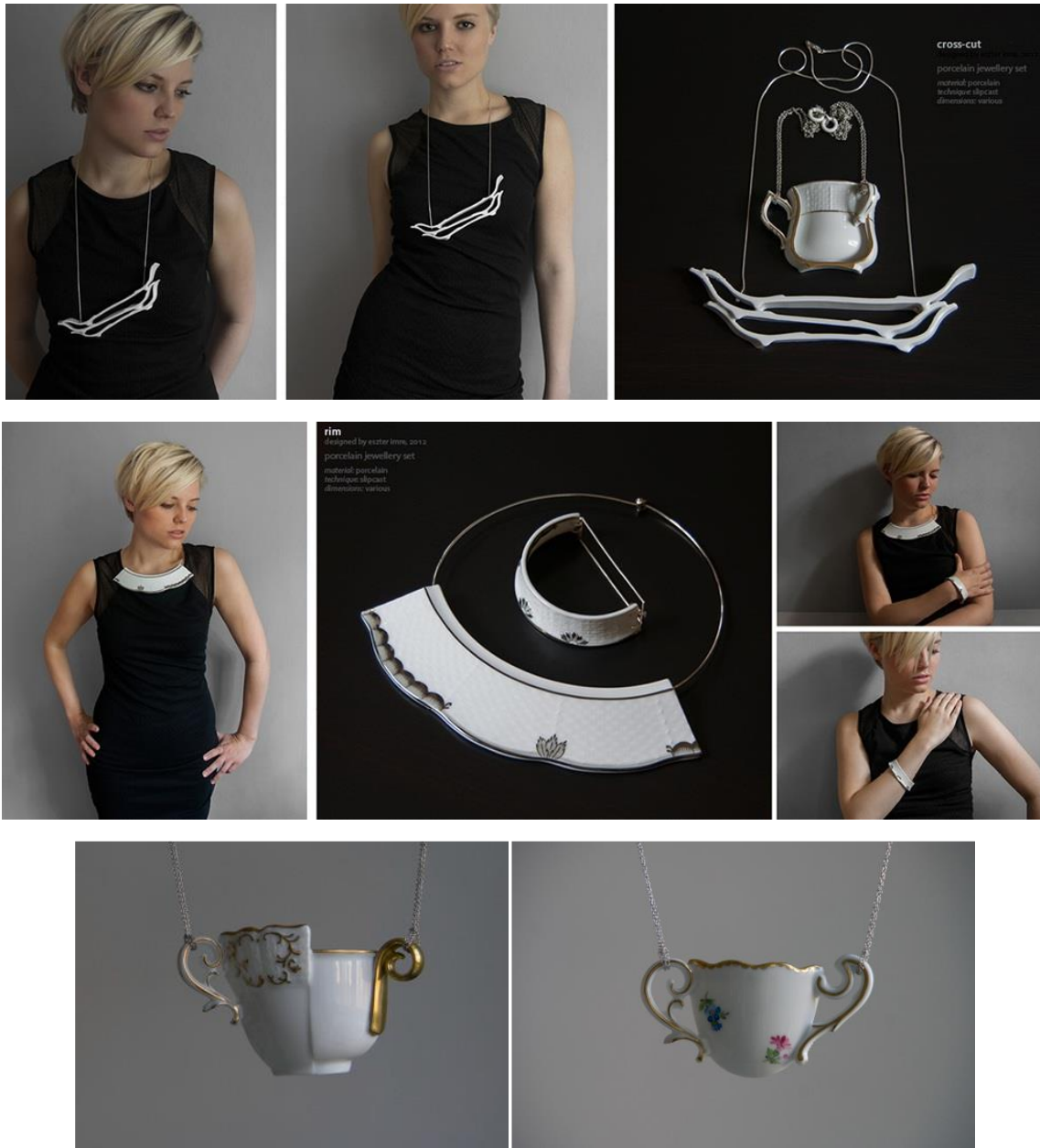
Sanatçı, bazı çalışmalarında yer alan renkli kolajları; uzun yıllar yaşadığı ve çok sevdiği Hollanda'nın kullanımından kalkmış eski paraları olan banknotları kesip birleştirerek oluşturduğunu belirtmektedir. Yalın ancak bir o kadar karmaşık malzemeyi bir arada kullanmış olması bakımından sanatçının takıları ayırt edici olmaktadır (Yeşilmen, 2018:1254).

Görsel 5. Ute Van Der Plaats'ın Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

2.2. Eszter Imre

Macaristanlı sanatçı Eszter Imre; daha çok kendi ürettiği, yarıdan kesilmiş ya da içerisinden kesit alınmış tabak, fincan, vazo vb. porselen ürünleri kullanarak oluşturduğu modern seramik takıları ile tanınmaktadır. Sanatçı, takı tasarımında kullandığı seramik parçaları genellikle sadece şeffaf renkte sırlamaktadır. Bazı parçaların belli kısımlarına metal oksit boyalar ile tek renk el dekorları yapmakta ve belli kısımları da gerçek altın, gümüş, platin vb. kıymetli metal boyaları ile renklendirmektedir (<http://www.imreszti.com/>, 2020). Eserlerini mümkün olduğunca sade ve etkileyici şekilde tasarlamaya önem gösteren Imre; alışılmışın dışında-özgün seramik takılarını metal aparatlar ile kombine ederek kullanılabilir hale getirmektedir. Kullanımı için metal aparatlara ihtiyaç duyulmayan, doğrudan takı olarak kullanılabilen seramik eserleri de mevcuttur.

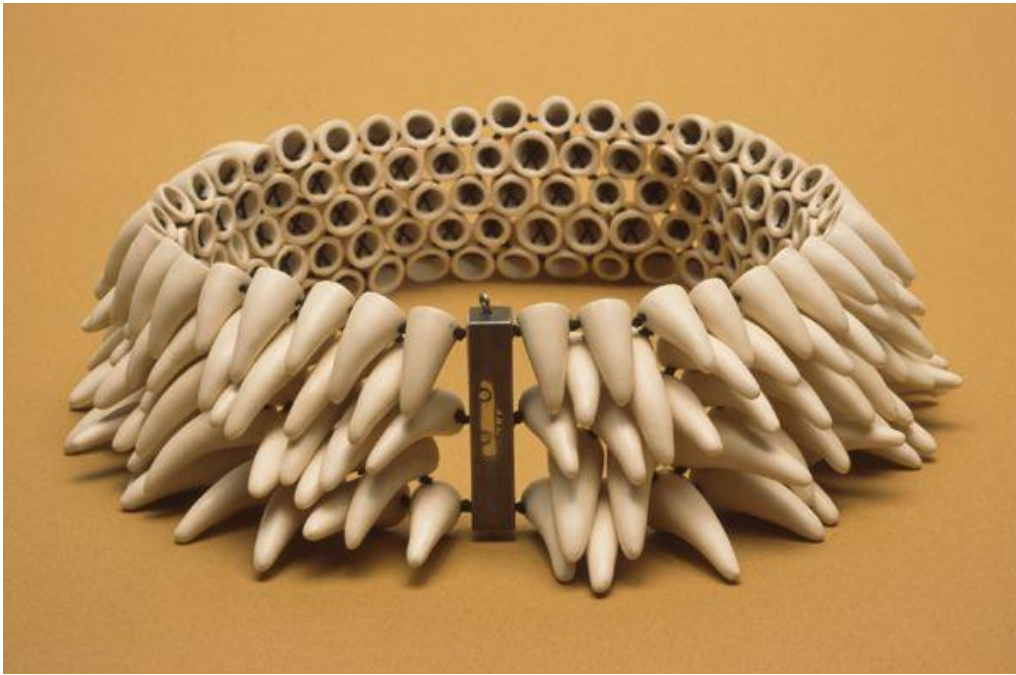
Görsel 6. Eszter Imre'nin Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

Görsel 7. Eszter Imre'nin Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

2.3. Peter Hoogeboom

Hollandalı sanatçı Peter Hoogeboom; Gerrit Rietveld Akademisi takı ve mücevher tasarımı bölümünden mezun olmuştur. Eğitiminin ardından seramik sanatına ilgi duymaya başlayan Hoogeboom; çoğunlukla kalıp-döküm tekniğiyle ürettiği ve birbirini tekrar eden birimlerden oluşan özgün seramik takıları ile tanınmaktadır (<https://www.peterhoogeboom.nl/>). Akademik birikim ve Peter Hoogeboom'un Avrupa ve Asya'ya yapmış olduğu araştırma gezileri sanatçının stiline yön veren önemli unsurlardan olmuştur (Neyman, 2015:34). Sanatçının eserleri etkileyici bir görsel ağırlığa sahip olmakla birlikte fiziksel olarak şaşırtıcı derecede hafiftir. Hoogeboom insanlığın doğuşundan beri süslenmenin ve takının ana unsurlarından olan seramiği; vücut süsü olarak en çağdaş biçimde yeniden tanıtmaya çalıştığını vurgulamaktadır.

Görsel 8. Peter Hoogeboom'un Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

Görsel 9. Peter Hoogeboom'un Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

2.4. Raluca Buzura

Romanyalı sanatçı Raluca Buzura; Romanya Cluj-Napoca Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Seramik-Cam-Metal bölümünden mezun olmuştur. Eğitiminin ardından takı-mücevher tasarımına yönelen sanatçı; çeşitli seramik boyaları ve gerçek sıvı altın ile renklendirilmiş salt seramik takıların yanı sıra, altın-gümüş gibi değerli metallerle kombine edilmiş takılar da üretmektedir (<http://ralucabuzura.blogspot.com/>, 2020). Buzura çalışmalarını, belirli bir tasarıma bağlı olarak, elle şekillendirdiği çok sayıda küçük seramik parçaları bir araya getirerek, analitik bir oluşumla üretmektedir.

Raluca Buzura tıpkı bir enstalasyon sanatçısı gibi geleneksel sanat eserlerinden farklı olarak, çevreden bağımsız bir sanat nesnesi içermeyip belirli bir mekân için yaratılan, mekânın niteliklerini kullanıp irdeleyen ve izleyici katılımının temel bir gereklilik olduğu bir sanat eseri yaparçasına kişiye ve belli bir bedene ait çalışma yapma fikrini benimsemiştir (Yeşilmen, 2018:116). Sanatçının seramik takıları, klasik takı anlayışının aksine oldukça büyük ve dikkat çekicidir. Buzura'nın eserleri incelendiğinde; Afrika yerli kabilelerinde kullanılan takılardan etkilendiğini, ancak bu etkiyi hem malzeme hem de tasarım anlamında son derece çağdaş bir yapıda sunduğunu görmek mümkündür.

Görsel 10. Raluca Buzura'nın Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

Görsel 11. Raluca Buzura'nın Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

2.5. Katherine Wheeler

Avustralyalı sanatçı Katherine Wheeler; altın, gümüş, porselen, kağıt ve iplik gibi malzemeleri bir arada kullanarak heykel görünümüne takılar üretmektedir (<http://katherinewheeler.com.au/>, 2020). Geçmiş yıllarda bahsi geçen karma malzemeler ile amorf yapıda ve kemik görünümünde, çoğunlukla beyaz rengin hâkim olduğu seramik takılar yapan sanatçı; günümüzde daha çok salt seramik malzemeden oluşan minimal, sade, çok renkli, dekorlu takıları ile ön plana çıkmıştır.

Seramik bölümünü bitirdikten sonra takı tasarım bölümünü okuyan sanatçı her iki disiplini bir araya getirerek farklı bir anlatım yakalamıştır (Sevim ve Yeşilmen, 2014:104). Wheeler'in eserleri; doğadan, deniz canlılarından ve geleneksel sanatlardan etkilendiğini vurgular niteliktedir.

Görsel 12. Katherine Wheeler'in Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

Görsel 13. Katherine Wheeler'ın Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

2.6. Daniel Zelig

İsraili sanatçı Daniel Zelig; Holon Teknoloji Enstisüsü endüstriyel tasarım bölümünden mezun olmuştur. Eğitiminin ardından mücevher tasarımı ve seramik alanlarına ilgi duyan sanatçı; altın, gümüş vb. değerli metaller ile kombine ettiği, ağırlıklı olarak tamamen kendi ürettiği seramik parçalardan oluşan özgün takı tasarımları ile tanınmaktadır. Sanatçı ürettiği özgün takıları; insanlara dokunma ve onları heyecanlandırma yolu olarak gördüğünü ifade etmektedir (<https://design-milk.com/ceramic-jewelry-by-daniel-zelig/>, 2020).

Görsel 14. Daniel Zelig'in Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

Görsel 15. Daniel Zelig'in Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

2.7. Gesine Hackenberg

Hollanda’da yaşayan Alman asıllı sanatçı Gesine Hackenberg; doğrudan kendi yapımı olan seramik takıların yanı sıra hazır seramik tabaklardan kesitler alarak oluşturduğu ve altın, gümüş gibi değerli metallerle kombine ettiği mücevher tasarımları ile tanınmaktadır (<https://www.gesinehackenberg.com/>, 2020). Sanatçı ilgili mücevherleri, kesit aldığı hazır seramik tabaklar ile birlikte sergilemekte ve satışa sunmaktadır. Hackenberg’in bazı eserleri; İngiltere Victoria&Albert Müzesi, ABD Sanat ve Tasarım Müzesi ve Hollanda Stedelijk Müzesi’nde kalıcı olarak sergilenmektedir.

Görsel 16. Gesine Hackenberg’in Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

Görsel 17. Gesine Hackenberg'in Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

2.8. Julie Decubber

Fransız sanatçı Julie Decubber; eski hazır seramik formları belirli bir plana göre değişik şekillerde keserek oluşturduğu takı tasarımları ile tanınmaktadır. Zarif ve çağdaş kombinasyonlar oluşturmak için kuyumcu, taşçı ve seramikçi tekniklerini öğrenen Decubber; 2014'ten beri Paris'teki atölyesinde modern seramik takılar üretmektedir. Sanatçı hazır seramik tabaklar gibi mevcut değeri olan nesnelere artı bir değer katmak ve onları farklı alanlarda daha da değerli kılmak amacıyla olduğunu vurgulamaktadır (<https://juliedecubber.com/>, 2020).

Görsel 18. Julie Decubber'ın Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

Görsel 19. Julie Decubber'ın Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

2.9. Lindsay Pemberton

Yeni Zelandalı sanatçı Lindsay Pemberton; çoğunlukla eski porselen çay fincanları ve kupalardan kesitler alarak oluşturduğu çağdaş seramik takıları ile tanınmaktadır. Porselen fincanların kulplarını keserek kolyeler, gövde kısımlarını halkalar haline getirerek bilezikler ve taban kısımlarından da broşlar oluşturmuştur (<https://lindsaypemberton.wordpress.com/>, 2020). Sanatçı geleneksel seramikleri; asıl kullanım alanının dışına çıkararak alışılmışın dışında ve çarpıcı biçimde çağdaş takılara dönüştürmektedir.

Görsel 20. Lindsay Pemberton'ın Çağdaş Seramik Takılarından Örnekler

3. Sonuç ve Değerlendirme

Seramik takıların tarihi eski çağlara kadar uzansa da, günümüzdeki çağdaş sanatı oldukça güçlü bir ifade şekliyle vurgulayan seramik takıların tarihi ortalama 2000 yılına kadar geri götürülebilir. Yaklaşık olarak 2000 yıldan günümüze kadar üretilen seramik takıların gelişimi, çeşitliliği; daha önceki on binlerce yıllık gelişim ve çeşitliliğine oranla oldukça önemli derecede artış göstermiştir.

Araştırma kapsamında haklarında kısa bilgiler ve eser görselleri sunulan sanatçılar dışında da, ülkemizde ve dünyanın birçok bölgesinde çağdaş seramik takı üretimi yapmakta olan pek çok değerli sanatçı bulunmaktadır. Ancak ilgili araştırmalardan elde edilen bulgulara göre, çalışma kapsamında tanıtımına yer verilen isimler; ürettikleri güncel-özgün-çağdaş seramik takılar ve eserlerinin ilham vericiliği bağlamında dünya çapında en çok ön plana çıktığı düşünülen günümüz sanatçılarıdır.

Doğrudan(seramik çamurundan) tüm aşamaları ile seramik takı üretip değerli metaller ile kombine etmek hem seramik sanatına hem de takı-mücevher sanatına hâkim olmayı gerektirir. Hazır ya da atık seramiklerden parçalar keserek takılar oluşturmak için ise sadece takı-mücevher sanatına hâkim olmak yeterlidir. Bu bağlamda; Ute Van Der Plaats, Eszter Imre, Peter Hooegeboom, Raluca Buzura, Katherine Wheeler, Daniel Zelig, Gesine Hackenberg doğrudan çağdaş seramik takı üretimine örnek sanatçılar olarak gösterilirken, Gesine Hackenberg, Julie Decubber ve Lindsay Pemberton hazır ya da atık seramiklerden çağdaş seramik takı üretimi konusunda örnek olarak sunulmuştur. Hazır ya da atık seramiklerden parçalar keserek çağdaş takılar oluşturmak tasarım, yenilik ve çağdaşlık anlamında oldukça güzel sonuçlar doğurmaktadır. Ancak doğrudan salt seramik takılar üretmek ya da doğrudan ürettiği seramik parçalar ve değerli-değersiz metaller vb. çeşitli takı malzemeleriyle modern kombinasyonlar oluşturabilmek daha değerli olarak kabul edilmektedir.

Araştırmada yer verilen sanatçıların eserlerinin; salt seramik takılar, değerli-değersiz metaller-taşlar vb. takı malzemeleriyle kombine edilmiş seramik takılar ve hazır ya da atık seramiklerden parçalar keserek takılar üretmek isteyen ilgili alan araştırmacıları için son derece etkileyici, ilham verici eserler olduğu düşünülmektedir. Seramik takıların dünyanın çeşitli bölgelerinde günümüzde ulaştığı gelişmişlik ve çeşitlilik düzeyini yakından takip etmek; sunulan tüm örneklerin ötesine geçip şuna kadar hiç yapılmamış en özgün olanı yapma yolunda ilgili alan araştırmacılarının tasarım gücünü artıracak, sanatsal düşünme biçimlerine yeni ivmeler kazandıracaktır.

Kaynakça

- Karoğlu, A. , Kara, S. (2014). Estetik bir obje olarak takı. *İdil Dergisi*, 3(13), 69-79.
- Koroğlu, G. (2004). *Anadolu Uygarlıklarında Takı*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Neyman, B. (2015). Peter Hooegeboom: Greenware, Crockery, Chinaware. *Ceramics Monthly Dergisi*, Mayıs, 34-35.
- Özdemir, M. , Dudaş, N. (2013), Eskişehir İli Alpu İlçesinde Savat İşleme Sanatı, *Akademik Bakış Dergisi*, Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırgızistan, 0(37), 7-19.
- Sevim, S. , Yeşilmen, N. (2014). Atık Seramiklerin Takı Tasarımında Kullanılması, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 1(33), 91-108.
- Türe, A. (2011). *Dünya Kuyumculuk Tarihi: 1. Cilt*, İstanbul Kuyumcular Odası Yayınları.

Yeşilmen, N. (2018). Takımın tarihsel gelişim süreci ve 21. Yüzyılda takı anlayışı: Seramik- metal kili ile çağdaş takı yorumlamaları, Sanatta Yeterlik Tezi, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.

Yeşilmen, N. (2018). Giyilebilir sanat örneği olarak 21.yüzyılda seramik takılar, İdil Dergisi,7(50), 1251-1255.

İnternet Kaynakları

<https://design-milk.com/ceramic-jewelry-by-daniel-zelig/> Erişim tarihi: 05.10.2020

<https://www.gesinehackenberg.com/> Erişim tarihi: 07.09.2020

<http://www.imreszti.com/> Erişim tarihi: 07.09.2020

<https://juliedecubber.com/> Erişim tarihi: 19.10.2020

<http://katherinewheeler.com.au/> Erişim tarihi: 08.09.2020

<https://lindsaypemberton.wordpress.com/> Erişim tarihi: 06.10.2020

<https://www.peterhoogeboom.nl/> Erişim tarihi: 08.09.2020

<https://utevanderplaats.weebly.com/> Erişim tarihi: 05.10.2020

Görsel Kaynakçası

Görsel 1. Seramik boncuklardan oluşturulmuş kolye – M.Ö. 1363-1336. Kaynak: Gönenç, S.(2012). Geçmişten Günümüze Seramik Takılar, 6. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (s. 263).

Görsel 2. Antik Mısır dönemine ait çeşitli seramik yüzük örnekleri. Kaynak: Gönenç, S.(2012). Geçmişten Günümüze Seramik Takılar, 6. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (s. 265).

Görsel 3. Roma dönemine ait çeşitli seramik kameo örnekleri. Kaynak: Gönenç, S.(2012). Geçmişten Günümüze Seramik Takılar, 6. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (s. 267).

Görsel 4. Ute van der Plaats'ın çağdaş seramik takılarından bir örnek. Erişim adresi: <https://utevanderplaats.weebly.com/> Alıntı tarihi: 05.10.2020

Görsel 5. Ute van der Plaats'ın çağdaş seramik takılarından örnekler. Erişim adresi: <https://utevanderplaats.weebly.com/> Alıntı tarihi: 05.10.2020

Görsel 6. Eszter Imre'nin çağdaş seramik takılarından örnekler. Erişim adresi: <http://www.imreszti.com/> Alıntı tarihi: 07.09.2020

Görsel 7. Eszter Imre'nin çağdaş seramik takılarından örnekler. Erişim adresi: <http://www.imreszti.com/> Alıntı tarihi: 07.09.2020

- Görsel 8. Peter Hoogeboom'un çağdaş seramik takılarından örnekler. Erişim adresi: <https://www.peterhoogeboom.nl/> Alıntı tarihi: 08.09.2020
- Görsel 9. Peter Hoogeboom'un çağdaş seramik takılarından örnekler. Erişim adresi: <https://www.peterhoogeboom.nl/> Alıntı tarihi: 08.09.2020
- Görsel 10. Raluca Buzura'nın çağdaş seramik takılarından örnekler. Erişim adresi: <http://ralucabuzura.blogspot.com/> Alıntı tarihi: 05.10.2020
- Görsel 11. Raluca Buzura'nın çağdaş seramik takılarından örnekler. Erişim adresi: <http://ralucabuzura.blogspot.com/> Alıntı tarihi: 05.10.2020
- Görsel 12. Katherine Wheeler'in çağdaş seramik takılarından örnekler. Erişim adresi: <http://katherinewheeler.com.au/> Alıntı tarihi: 08.09.2020
- Görsel 13. Katherine Wheeler'in çağdaş seramik takılarından örnekler. Erişim adresi: <http://katherinewheeler.com.au/> Alıntı tarihi: 08.09.2020
- Görsel 14. Daniel Zelig'in çağdaş seramik takılarından örnekler Erişim adresi: <https://design-milk.com/ceramic-jewelry-by-daniel-zelig/> Alıntı tarihi: 05.10.2020
- Görsel 15. Daniel Zelig'in çağdaş seramik takılarından örnekler Erişim adresi: <https://design-milk.com/ceramic-jewelry-by-daniel-zelig/> Alıntı tarihi: 05.10.2020
- Görsel 16. Gesine Hackenberg'in çağdaş seramik takılarından örnekler. Erişim adresi: <https://www.gesinehackenberg.com/> Alıntı tarihi: 07.09.2020
- Görsel 17. Gesine Hackenberg'in çağdaş seramik takılarından örnekle. Erişim adresi: <https://www.gesinehackenberg.com/> Alıntı tarihi: 07.09.2020
- Görsel 18. Julie Decubber'in çağdaş seramik takılarından örnekler. Erişim adresi: <https://juliedecubber.com/> Alıntı tarihi: 19.10.2020
- Görsel 19. Julie Decubber'in çağdaş seramik takılarından örnekler. Erişim adresi: <https://juliedecubber.com/> Alıntı tarihi: 19.10.2020
- Görsel 20. Lindsay Pemberton'in çağdaş seramik takılarından örnekler. Erişim adresi: <https://lindsaypemberton.wordpress.com/> Alıntı tarihi: 06.10.2020

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Dil Gelişim Düzeyleri ile Yaratıcı Düşünme Becerilerinin İncelenmesi^{1*}

Language Development Levels of Children Living in Children's Homes and Exploration of Their Creative Thinking Skills

Alper Remzi Aydın,^a Fatma Tezel Şahin^b

^a Bilim Uzmanı, Süreç Bilimsel Araştırma ve Gestalt Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
alperremziaydin@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0101-5314

^b Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye
tsahin@gazi.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-2098-2411

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 27.01.2021

Düzeltilme tarihi: 18.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2020

Anahtar Kelimeler:

Okul Öncesi

Kurum Bakımı

Çocuk Evleri

Dil Gelişimi

Yaratıcı Düşünme Becerileri

ÖZ

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların ailelerinin yanında kalan çocuklara göre dezavantajlı olmaları söz konusudur. Bu nedenle çalışma, çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerilerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Betimsel desende planlanan araştırmanın çalışma grubunu, Ankara ilinde çocuk evlerinde yaşayan 60-72 aylık 50 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Genel Bilgi Formu”, “Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi” ve “Torrance Yaratıcı Düşünme Testi” kullanılmıştır. Veriler, Mann Whitney U testi, Kruskall Wallis ve Spearman's Rho testi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda çocukların sözel dil gelişim düzeylerinin ortalama düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Çocukların sözel dil performansı ve ölçeğin ifade edici dil alt boyut puanı ile yaş değişkeni arasında 67-72 ay grubu çocuklar lehine anlamlı farklılık bulunmaktadır. Torrance Yaratıcı Düşünme Testi toplam puanı ve yaratıcı kuvvetler listesi ile cinsiyet değişkeni arasında erkekler lehine, akıcılık ve zenginleştirme becerileri ile yaş değişkeni arasında 67-72 ay grubundaki çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Ölçeğin toplam puanı, akıcılık, orijinallik, zenginleştirme alt boyutları ile kurum bakımında kalma süresi ve okul öncesi eğitim alma durumu değişkenleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Orijinallik ve zenginleştirme alt boyutları arasında da okul öncesi eğitime iki yıldır devam eden çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Çocukların sözel dil performansı ve alıcı dil becerileri ile yaratıcı düşünme becerileri toplam puanı, akıcılık, orijinallik, yaratıcı kuvvetler listesi, zenginleştirme alt boyutları arasında; ifade edici dil ile de akıcılık alt boyutları arasında pozitif yönlü orta düzey anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 27.01.2021

Received in revised form: 18.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Pre-school

Institutional Care

Children's Homes

Language Development

Creative Thinking Skills

ABSTRACT

Children living in Children's Homes are thought to have disadvantages compared to children who live with their parents. This study is carried out in order to explore the language development skills of children who live in Children's Homes and to look at their creative thinking skills. The research's study group consists of 50 children of 60-72 months of age, living in Ankara. Data collection tools of the study are “General Information Form”, “Test of Early Language Development” and “Torrance Creative Thinking Test”. The data gathered was analysed by Mann Whitney U, Kruskall Wallis test and Spearman's Rho correlation test. As a result of the study, children's receptive, expressive, and spoken language standard scores were observed to have an average level with respect to the norms of the country. There was a meaningful difference between spoken language performance and expressive language sub-dimensions of the scale in favor of 67-72 age group. A statistically meaningful difference was observed between the total score of the scale and list of creative strengths and gender variable in favor of boys, and also between fluency and elaboration skills and age variable in favor of 67-72 age group. A meaningful relationship was detected between total scores of fluency, originality and abstractness of titles and creative thinking skills and type of institutional care in favor of children living in children's house. Another meaningful relationship was found between the sub-dimensions of originality and elaboration in favor of children taking pre-school education for two years. A positive relation was detected in the overall score between children's verbal language performance, receptive language skills and creative thinking skills, receptive verbal skills, fluency, originality, creative strengths list and elaboration as well as their expressive language skills and their fluency.

*DOI: 10.46442/intjcss.868652

** Sorumlu yazar: Alper Remzi Aydın, alperremziaydin@gmail.com

¹Bu araştırma Alper Remzi Aydın'ın Prof. Dr. Fatma Tezel Şahin danışmanlığında hazırladığı “Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Dil Gelişim Düzeyleri İle Yaratıcı Düşünme Becerilerinin İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Aydın, A.R. ve Tezel Şahin, F. (2021). Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Dil Gelişim Düzeyleri ile Yaratıcı Düşünme Becerilerinin İncelenmesi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 56-77.

1. Giriş

Canlılar içinde en üstün özelliklere sahip insan, toplumsal bir varlıktır. Her toplum, geleceği olan çocuklarının iyi ve sağlıklı yetişebilmesi için uygun aile, çevre ve toplum koşullarının olmasını öngörür. Çocuğun sağlıklı gelişimi için en önemli kurum aile ve ailenin güven içinde yaşadığı evdir (Başer, 2013). Ancak ebeveyn yoksunluğu ya da imkânsızlığı gibi nedenlerle bazı çocuklar böylesi bir güvenin sağlanamadığı durumlarda kurum bakımına alınmaktadırlar.

Gelişimin ilk yıllarında birincil bakıcı başta olmak üzere yaşamdaki önemli kişilerle kurulan ilişkilerin kalitesini tanımlayan bağlanma, gelişim ile ilgili pek çok önemli değişkenle ilişkilendirilmektedir (Özgüngör, 2020). Aile içinde yaşadıkları çeşitli problemler sebebiyle psikolojik olarak tahrip olmuş ve korunma kararı alınarak yurt-yuvaya yerleştirilmiş çocukların buradan ayrıldıktan sonra toplumsal hayata uyum sağlamada güçlükler yaşadıkları bilinen bir gerçektir (Karaman, 2019). Korunmaya ihtiyacı bulunan ve özel olarak korunması gereken toplum kesimlerinin kendi kaderleriyle baş başa bırakılması söz konusu değildir. Devletin, sosyal devlet olma ilkesinden hareketle, toplumun kendi kendine yetemeyen ve çoğu zaman asgari düzeyde dahi yaşamlarını sürdürmeleri mümkün olmayan kesimlerini, sosyoekonomik ve kültürel haklara dayalı hizmetlerle destekleyerek onların asgari düzeyde yaşamlarını sürdürmelerini ve korunmalarını sağlaması gerekmektedir (Halişçelik, 2001). Bu bağlamda “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün Bakım Hizmetleri Daire Başkanlığı”, haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocukların korunması, bakımı, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimleri ile bir iş veya meslek sahibi edinmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetişmelerinin sağlanmasına yönelik hizmetleri yürütmektedir. “Bakım Hizmetleri Daire Başkanlığına” bağlı olarak bakım hizmeti veren kuruluş modelleri; “Çocuk Evleri” ve “Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlükleri”, “Çocuk Evleri Siteleri”, “Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Merkezleri” şeklinde yürütülmektedir (ailevecalisma.gov.tr, 2020).

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu’nun 3.maddesinde “0-18 yaşlar arasındaki korunmaya muhtaç çocukların kaldığı ev birimleri” olarak tanımlanan çocuk evleri 0-18 yaş grubu arasındaki 5-8 çocuğa bir ev ortamı yaratılarak o çocuklara korunma ve bakım sağlanarak, çocukların bedensel ve psikososyal gelişimleri ile eğitimlerinin tamamlanmasına çalışılmaktadır (SHÇEK Kanunu, 1983; SHÇEK Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008). Çocuk evleri, çocuğun daha az sayıda akranıyla doyasıya arkadaşlık ilişkisi yaşayabilmelerini ve komşuluk ilişkilerini yaşayarak öğrenilebilmelerini amaçlamaktadır (Aykul, 2019). Tüm bu olanaklara rağmen, çocuk evlerinde yaşayan çocukların yaşitlarına göre dezavantajlı çocuk grubuna girdikleri düşünülmektedir. Yazıcı (2012) çalışmasında; kurum bakımının olumsuzluklarını azaltmaya yönelik kurulan çocuk evlerinde de çocukların gelişimsel açıdan olumsuzluklar yaşadığını belirtmiştir. Çocuğun gelişiminde diğer dönemlerin temelini oluşturan okul öncesi dönemde çocukların, yaratıcı düşünme ve dil gibi becerilerin desteklenmesi oldukça önemlidir (İnal Kızıltepe, Can Yaşar ve Uyanık, 2016; Hill, 2012; Skirrow, 2003). Bu dönemde ebeveyn veya bakım verenlerin çocuğa sundukları dil girdileri ile dil gelişimi arasında kuvvetli bir ilişki olduğu gibi ebeveynlerin çocuğun diğer alanlardaki gelişimine katkıları da oldukça önemlidir (Turan, 2012). Yaş gruplarına göre dil gelişim özellikleri farklı olmakla birlikte diğer gelişim alanlarında olduğu gibi dil gelişim alanında da bireysel farklılıkların olduğu göz önüne alındığında yaşa göre kesin çizgiler ile dil gelişim dönemlerini ayırtmamak gerekmektedir.

Karmaşık cümle yapılarının kullanımında önceki yaş dönemlerine göre belirgin ilerleme 60-72 ay döneminde söz konusudur. Bu dönemde bilişsel gelişimdeki ilerlemeye paralel olarak, soyut anlam

taşıyan sözcüklerin uygun şekilde kullanımında artış gözlenmektedir (Owens, 2001). Başka bir deyişle, çocuklar, dili öğrenmek için gerekli ilkeleri, bilgileri, sözcükleri ve kalıpları erken çocukluk döneminde kazanmaktadır (Başaran, 1994). Dil gelişiminin hızlı olduğu bu dönemde yaratıcı düşünmenin de ön planda olduğu düşünülmektedir.

Her bireyde bulunan ve doğuştan gelen yaratıcılığın sürekli olması, gösterdiği gelişim, derecesi ve ortaya çıkışı bireyden bireye farklılık gösterebilmektedir (Aral, 1999). Erken çocukluk döneminde beyinde kayıtlı olan imgeler arasında kurulan bağlarla oluşan imgelemin, yaratıcı düşünmeye zemin hazırlayan bir yapı ifade ettiği söylenebilir (Ülger, 2014). Çocuk olayları kendine göre yorumlar ve anlatımında ses, renk, hareket, çizgiler ve fikir aracılığı ile iç dünyasını yansıtır. Küçük çocuklar yaratıcı süreçlerde yaratıcı düşünme becerilerini kullanırlar. Bu becerileri kullandıkları deneyimler arasında, farklı şekillerde hareket etme, hayal kurma, empati kurma, fantezi geliştirme, problemlere alışılmadık, farklı çözümler bulma, çevrede yer alan nesnelere amacı dışında kullanma gibi deneyimler yer almaktadır (Torrance, 1981). Yaratıcı düşünmede kişi bir yöntem, değere, ilkeye, önermeye, kurama, sisteme sıkı sıkıya bağlı olmamalı, tersine çok boyutlu düşünebilmelidir (Sönmez, 1993). Yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, iletişim, araştırma, problem çözme, karar verme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik gibi 21. Yüzyıl becerilerinin (Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2009) temeli, okul öncesi dönemde oluşur. Bu becerilerin çocuğun ileriki yaşlarında problemlerle başa çıkabilme ve üretken bir birey olmaya karşı olumlu tutum geliştirmesindeki yeri yadsınamaz (Tuğluk ve Altın, 2018). Nitekim bu değişen süreçte toplumun bu değişim hızını yakalayabilecek, aktif, düşünen, yaratan, sorun çözen ve kendini sürekli yenileyebilen bireylere ihtiyacı vardır (Karakuş, 2001). Çocuk evlerinde yaşayan çocukların diğer gelişim alanlarında olduğu gibi dil gelişimi ve yaratıcı düşünme alanlarında da akranlarına göre dezavantajlı oldukları düşünülmektedir. Literatürde de kurum bakımında kalan çocukların gelişimsel açıdan dezavantajlı oldukları (Aydın ve Tezel Şahin, 2018), verilen kurum bakımı en iyi şekilde sağlansa bile çocukların bilişsel, fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimleri açısından yeterli olmadıkları belirlenmiştir (Yolcuoğlu, 2009).

Okul öncesi dönemde dil becerileri ve yaratıcı düşünme açısından geri kalmış olan çocukların, ileride bu eksiklikleri telafi etmeleri çok daha güç olmakta, bu durum da çocukların gelecekteki öğrenim yaşantılarını etkilemektedir (Deniz Kan, 2006; Gelman ve Gottfried 2006; Turan ve Gül, 2008). Yaratıcılık tüm disiplinler arası alanlara işlemiştir. Örneğin, dil gelişimi kapsamında çocuklara dinleme, konuşma, okuma, yazma becerileri kazandırılır ve tüm bunlarda çocukların yaratıcı olmasına fırsat verilir (Hill, 2012; Skirrow, 2003). Ayrıca, yaratıcılık, oyun oynamakla benzeşmektedir. Çocuğun oyunla dili edinmesi, hem dil yapılarını yaratıcı ifade etmesine hem de yaratıcı düşünme becerileri için gerekli olan zengin ortamlardan faydalanmasına imkân sağlanması oldukça önemlidir. Bu bakımdan dil gelişiminde yaratıcı etkinlikler, yaratıcı etkinliklerde de dil gelişiminin önemi vurgulanmaktadır. Kendini ifade etmek konusunda yaratıcı yöntemler aracılığı ile zengin bir repertuvara sahip olan çocuklar, ileri yaşlarında geliştirdikleri bu beceriyle iletişim konusunda kendine güvenen ve esneklik sahibi olan bireyler haline gelirler. Kurum bakımında olan çocukların da diğer gelişim alanları gibi dil gelişimi ve yaratıcı düşünme becerilerinin desteklenmesine yönelik gelişimsel takiplerin yapılması erken müdahale açısından önemlidir.

Ayrıca, kurum bakımı hizmeti çocukların yararını gözeten kuruluşlar olsa da çocukların, istek ve ihtiyaçlarının toplu yerine getirilmesi, sosyal uyumu ve becerilerini geliştirmede yetersiz kalmaları, topluma entegrasyonda olumsuzluk yaşamaları gibi bazı dezavantajları barındırmaktadır (Keten, 2017). İlgili literatür incelendiğinde, Akoğlu, Ergül ve Duman (2014) kurum bakımında çocuklara uygulanan etkileşimli kitap okuma programı ile çocukların dil gelişim düzeylerinin arttığını belirtmiştir. Türk (2018) de kurum bakımında çocukların yazı farkındalığı becerilerini incelemiş, meslek uzman ve elamanların etkileşimli kitap okuma ve erken okuryazarlık programına yönelik eğitim almalarını önermiştir. Öztürk (1995), ilk altı ay içerisinde ailesi ile yaşayan çocukların bakım evinde yaşayan çocuklara göre daha fazla ses çıkarttığını belirtmiştir. Sloutsky (1997), kurum bakımı altında yaşayan

çocuklara kıyasla aileleriyle ev ortamında yaşamlarını sürdüren çocukların hem ev içinde hem de ev dışında birçok farklı nesneyi görme ve onları birebir keşfetme imkanına daha fazla sahip olduklarını belirtmiştir. Özdemir, Sefer ve Türkddoğan (2008), kurum bakımında çocuklara uygulanan oyun etkinlikleri ile dil gelişim düzeylerinin arttığını belirtmiştir. Ancak, literatürde, çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerilerini incelemeye yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda çocuk evlerinde yaşayan okul öncesi dönemdeki çocukların gelişimsel açıdan yaşadıkları sorunların Bronfenbrenner'in ekolojik sistemler kuramının mikro sisteminde yer alan aile, okul ve çevreden kaynaklı risk faktörlerine karşı koruyucu önlemlerin alınması görüşü doğrultusunda belirlenmesi önemlidir. Belirlenen risk faktörlerine yönelik koruyucu önlemlerin alınması için de çocukların dil gelişim düzeyleri ve yaratıcı düşünme becerilerinin tespit edilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, çalışma sonucunda, çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerilerinin incelenmesi, alan yazına yeni bir bakış açısı getirmesi, olası risklere karşı eylem planlarının oluşturulması ve başka araştırmalar için de yol gösterici bir nitelik taşıyacağından dolayı literatüre katkı sağlayacağı söylenebilir.

Bu düşünceden hareketle, "Çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerileri ne düzeydedir?" sorusu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri nasıldır?
- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, kurumda kalma süresi, okul öncesi eğitim alma durumu ve okul öncesi eğitim alma süresi) göre dil gelişim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların yaratıcı düşünme becerileri nasıldır?
- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, kurumda kalma süresi, okul öncesi eğitim alma durumu ve okul öncesi eğitim alma süresi) göre yaratıcı düşünme becerileri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerileri arasında bir ilişki var mıdır?

2. Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerilerini ve bunları etkileyen çeşitli değişkenlerin saptanması amacıyla betimsel desende yapılmıştır. Ayrıca çocukların dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla da nicel araştırma türünün tarama modelinde korelasyonel desende planlanmış ve yürütülmüştür. Betimsel araştırmalar bireylerin, grupların ya da fiziksel ortamların özelliklerini olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlarken korelasyonel araştırmalar ise iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkileri belirlemek ve neden-sonuç ile ilgili ipuçları elde etmek amacıyla hizmet etmektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara ili, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Pursaklar ve Yenimahalle ilçelerinde bulunan çocuk evlerinde yaşayan 60-72 aylık 50 çocuk oluşturmaktadır. Bu çocukların %60'ının erkek, %40'ının ise kız, %58'inin 60-66 ay, %42'sinin 67-72 ay aralığında olduğu belirlenmiştir. Çocuklardan %32'sinin tek kardeşi, %22'sinin iki kardeşi, %34'ünün ise üç ve daha fazla sayıda kardeşi

bulunmakta, %12'sinin ise kardeşi bulunmaktadır. Çocukların %34'ü ilk çocuk, %20'si ortanca veya ortancalardan biri, %46'sı ise son çocuktur. Çocuklardan %72'si okul öncesi eğitim alırken %28'i ise okul öncesi eğitim almamaktadır. Okul öncesi eğitim alan bu çocuklardan %40'ı bir sene, %32'si ise iki senedir okul öncesi eğitim almaktadır. Çocuklardan %52'si çocuk evlerinde, %48'i ise çocuk evleri sitesinde kalmakta olup bu çocuklardan %50'si ihmal ve istismara uğrama, %30'u ailenin ekonomik durumu, %14'ü anne/babalarının cezaevinde bulunması, %6'sı ise ailenin ruhsal durumu nedeni ile koruma altına alınmıştır. Çocuklardan %40'ı 0-11 ay, %32'si 12-23 ay, %28'i ise 24 ay ve üzeri süre ile kurum bakımında olup bu çocuklardan %64'ü anne, baba ve kardeşi, %18'i anne, baba ve anne babasının ailesi ile görüşürken %18'i ise ailesinden hiç kimse ile görüşmemektedir. Çocukların kardeşlerinin kurum bakımında olma durumları incelendiğinde %82'sinin kardeşlerinin kurum bakımında olduğu, %6'sının ise kurum bakımında olmadığı tespit edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Genel Bilgi Formu”, “Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi (TEDİL)” ve “Torrance Yaratıcı Düşünme Testi (TYDT)” kullanılmıştır.

2.3.1. Genel Bilgi Formu

Çalışma grubunda yer alan çocukların demografik bilgilerini ortaya koymaya yönelik araştırmacılar tarafından “Genel Bilgi Formu” hazırlanmıştır. Genel bilgi formunda çocukların cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitim alma durumu, okul öncesi eğitim alma süresi, kurum bakım türü, kurum bakımında kalma süresi gibi sorular yer almaktadır.

2.3.2. Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi (TEDİL) A Formu

Hresko, Reid ve Hammill (1999) tarafından geliştirilen Topbaş ve Güven (2013) tarafından Türkçeye çevrilerek uyarlama çalışması yapılan Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi (TEDİL) A formu kullanılmıştır. Test, bireysel olarak yönetilen, standardize, norm referanslı olup 2 yaş 0 ay ve 7 yaş 11 ay arasındaki çocukların alıcı ve ifade edici sözel dil becerilerini ölçmeyi amaçlayan bir testtir. Bu testin sonuçları erken dönemde dil bozukluğu olan çocukları ayırt etme, dil gelişimlerinin zayıf ve güçlü yanlarını gösterme, gelişim sürecine dair bilgi verme ve araştırma yapma gibi amaçlarla kullanılabilir (Hresko, Reid ve Hammill, 1999, s.1). TEDİL A ve B olmak üzere iki paralel formdan oluşmaktadır.

Her bir form Alıcı ve İfade Edici olmak üzere iki alt testi içermektedir. Test Alıcı Dil ve İfade Edici Dil puanının yanında bu iki testin puanlarının bileşkesinden oluşan “Sözel Dil Performansı” puanı sağlamaktadır. Alt testler dilin anlam bilgisi, biçim bilgisi ve sözdizimi alanlarını ölçen belirli sayıda maddelerden oluşmuştur. Bu çalışmada 76 Maddeden oluşan Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi (TEDİL) A Formu kullanılmıştır. Bu formun Alıcı Dil alt testinde 24 anlam bilgisini ve 13 sözdizimi/biçim bilgisini ölçen 37 madde bulunmaktadır. İfade Edici Dil alt testinde ise 22 anlam bilgisini, 17 sözdizimi/biçim bilgisini ölçen 39 madde yer almaktadır. Bu maddelerin bir kısmında resim gösterme veya betimleme diğer bir kısmında ise sözel yönergeleri yerine getirme ve sorulara sözel olarak yanıt verme gibi tepki ölçütleri kullanılmaktadır (Topbaş ve Güven, 2013).

Topbaş ve Güven (2013, s.59) tarafından yapılan uyarlama çalışmasında TEDİL'in toplam puan madde Crombach Alfa katsayıları Form A Alıcı Dil Alt Testi 37 madde için .88, Form A İfade Edici Dil Alt Testi 39 madde için .90, olarak çok yüksek bulunmuştur.

2.3.3. Torrance Yaratıcı Düşünme Testi (TYDT) A Formu

Torrance (1966) tarafından geliştirilen Torrance Yaratıcı Düşünme Testi en son 2008 yılında norm çalışması (Torrance, 2008) ile güncellenmiştir. Türkçeye uyarlanması Aslan (1999, 2001, 2004; Aslan ve Puccio, 2006) tarafından gerçekleştirilmiştir. Torrance Yaratıcı Düşünme Testi (TYDT) Şekilsel Formu A, üç faaliyetten (Resim Oluşturma, Resim Tamamlama, Paralel Çizgiler) oluşmaktadır.

Resim oluşturma faaliyetinde çocuktan verilen geometrik şeklin tamamlanarak yeni bir şeklin oluşturulması ve bu yeni şekil ile ilgili bir hikâye oluşturulması ya da bir isim verilmesi istenmektedir. Resim tamamlamada on adet yarım bırakılmış çizginin çocuk tarafından yeni bir şekil hâline getirilmesi ve isimlendirilmesi beklenmektedir. Paralel çizgiler faaliyetinde ise aynı tür uyarana verilebilecek farklı yanıtların test edilmesi amaçlanmaktadır. Verilen otuz adet paralel çizgi ile yeni şekiller oluşturulması ve isimlendirilmesi istenmektedir.

Torrance Yaratıcı Düşünme Testi (TYDT) Şekilsel Formu A'nın Cronbach Alfa değeri Türkçe uyarlamasında en düşük .50, en yüksek .71 olarak belirlenmiştir (Aslan, 1999, 2001, 2004; Aslan ve Puccio, 2006).

2.4. Verilerin Toplanması

Veri toplama aşamasından önce ilgili kurumlardan gerekli izinler alınmış ve Ankara Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü'nden randevu alınarak Ankara ilinde bulunan 60-72 aylık çocukların buldukları evlerin listesi, Ankara Saray Çocuk Evleri Sitesi Müdürlüğü'nden ise sitede bulunan aynı yaş grubundaki çocukların kaldıkları evlerin listesi alınmıştır. Ev sorumluları ile iletişime geçilerek çocukların gelişim özellikleri ve dikkat süreleri göz önüne alınarak okul ve etkinlik saatlerini aksatmadan uygulama yapılacak zaman belirlenmiştir. Randevu saati öncesi evler tekrar aranarak hatırlatma yapılmış, çocukların hastalık, evden ayrılma gibi nedenlerle randevularda değişikliklere gidilmiştir. Çocuk evleri koordinasyon merkezi bünyesindeki evlerden alınan randevu saatinde evlere gidilmiş ev sorumluları ile tanışılmış ve çocukların kayıt dosyaları doğrultusunda Genel Bilgi Formu doldurulmuştur. Daha sonra ev sorumlusu ile birlikte evde kalan bütün çocuklar ile oyunlar oynayarak çocuklarla tanışma ve iletişim kurma ortamı sağlanmıştır. Testler farklı günlerde uygulanmıştır. Çocuk evleri sitesinde ise evlerden alınan randevu saatinde site revirinin psikolog odasında ev sorumlularını arayarak tanışılmış, kayıt dosyaları doğrultusunda Genel Bilgi Formu doldurulmuştur. Ev sorumluları çocukları bireysel olarak psikolog odasına getirmiş, çocukla birebir oyunlar oynanmış ve testler farklı günlerde çocuklara uygulanmıştır.

Veri toplama aşamasında çocuklara TEDİL A'nın ilk alıcı dil alt testi, daha sonra ise ifade edici dil alt testi aynı oturumda uygulanmıştır. Bu test için veri toplama süresi her çocuk için ortalama 20-35 dakika sürmüştür. Farklı bir günde TYDT'nin uygulanmasında çocuklar ile ilk olarak resim oluşturma, daha sonra resim tamamlama ve son olarak paralel çizgiler faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Bu test için veri toplama süresi her çocuk için ortalama 20-30 dakika sürmüştür.

2.5. Verilerin Analizi

Her bir çocuk için toplanan TEDİL A verileri puanlama yönergesine uygun olarak elden hesaplanmıştır. Elde edilen alıcı dil ve ifade edici dil ham puanları çocukların yaşlarına göre standart puanlarına çevrilmiş ve bu iki puanın toplamından oluşan "Sözel Dil Performansı" puanlarının istatistik programına girişi yapılmıştır.

Daha sonra TYDT değerlendirilmesine başlanmıştır. Ölçeğin değerlendirilmesinde norm dayanaklı ölçüler ve kriter dayanaklı ölçüler olmak üzere iki ölçü dikkate alınmaktadır. Norm dayanaklı ölçüler; akıcılık, orijinallik, başlıkların soyutluğu, zenginleştirme ve erken kapanmaya direnç olmak üzere beş tanedir. Akıcılık puanı; resim tamamlama ve paralel çizgiler testinin, orijinallik puanı; resim oluşturma, resim tamamlama ve paralel çizgiler testinin, başlıkların soyutluğu puanı; resim oluşturma ve resim tamamlama testinin, zenginleştirme puanı, resim oluşturma, resim tamamlama ve paralel çizgiler testinin, erken kapanmaya direnç puanı ise; resim tamamlama testinin değerlendirilmesi sonucu elde edilmektedir. Kriter dayanaklı ölçüler ise; 13 boyutta ele alınmaktadır. Her üç test için puanlar duygusal ifadeler, hikâye anlatma, hareket ya da faaliyet, başlıkların açıklayıcıları, tamamlanmamış şekillerin birleştirilmesi, tamamlanmamış çizgilerin sentezi, alışılmadık görselleştirme, içsel görselleştirme, sınırları uzatma veya geçme, mizah, hayal gücü zenginliği, hayal gücü renkliliği ve fantezi boyutlarında değerlendirilmektedir.

Torrance Yaratıcı Düşünce Ölçeği (Şekil Form-A)'nın değerlendirilmesi sonucunda; Akıcılık, Orijinallik, Başlıkların Soyutluğu, Zenginleştirme ve Erken Kapamaya Direnç boyutlarına ilişkin puanlar dışında, Yaratıcı Kuvvetler Listesi'ndeki kriterler dikkate alınarak Yaratıcı Kuvvetler Listesi'ne ait bir puan elde edilmektedir. Çocuğun beş boyuttan aldığı puanların ortalamasına Yaratıcı Kuvvetler Listesinde yer alan kriter dayanaklı ölçütlere ilişkin puanların toplamı ilave edilerek yaratıcı düşünme puanı hesaplanmaktadır (Aslan, 2001). Bu çalışmada ölçeğin puanlama yönergesine uygun olarak Yaratıcı Düşünme Becerileri toplam puanının hesaplanmasında alt boyut puanları Z puanlarına çevrilmiştir. Norm dayanaklı ölçütlerin Z ortalaması alınarak kriter dayanaklı Z ortalaması eklenmiş ve Yaratıcı Düşünme Becerileri elde edilmiştir. Elde edilen puanlar istatistik paket programına girilmiştir.

Çocukların kişisel özellikleri ile ilgili tanımlayıcı analizler için ortalama ve standart sapma (ss) değerleri kullanılmıştır. Kolmogrow normallik analizi sonucu veriler normal dağılım göstermediğinden ölçek ve alt boyut puanlarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterme durumu parametrik olmayan test tekniklerinden Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri ile analiz edilmiştir. Kruskal Wallis testi sonucu anlamlı çıkan farklılıklarda grup farklılıklarını inceleyebilmek amacıyla Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Çocukların dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerileri arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek amacıyla ise Spearman'srho testi kullanılmıştır. Büyüköztürk (2016)'e göre, korelasyon değerleri düşük (0,0-0,29), orta (0,30-0,69) ve yüksek (0,70-1) olarak sınıflandırabilir. İstatistiksel hesaplamalarda anlamlılık düzeyi 0,05 olarak belirlenmiştir.

3. Bulgular

Bu bölümde çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri, yaratıcı düşünme becerileri ve dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerileri arasındaki ilişkiye ait bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Dil Gelişim Düzeylerine İlişkin Bulgular

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeylerine ilişkin bulgular Tablo1-Tablo 6 arasında yer almaktadır.

Tablo 1: Çocukların Türkçe Erken Dil ve Gelişim Testi Sözel Dil Performansı Alıcı, İfade Edici Dil Alt Boyut Puanlarının Betimsel İstatistikleri

	n	Minimum	Maksimum	Ortalama	SS
Alıcı dil	50	68	124	91,11	12,08
İfade edici dil	50	72	117	91,86	11,98
Sözel dil performansı	50	70	120	90,48	13,24

Tablo 1 incelendiğinde çocukların alıcı dil standart puan ortalamaları 91,11 ifade edici dil puan ortalamaları 91,86, sözel dil performans puan ortalamaları 90,48'dir.

Tablo 2: Türkçe Erken Dil ve Gelişim Testi Sözel Dil Performansı Alıcı, İfade Edici Dil Alt Boyutlarının Cinsiyete Göre Fark Analizleri

	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	U	p
Alıcı dil	Kız	20	22,00	-1,391	0,164
	Erkek	30	27,83		
İfade edici dil	Kız	20	24,20	-,517	0,605
	Erkek	30	26,37		
Sözel dil performansı	Kız	20	22,88	-1,040	0,298
	Erkek	30	27,25		

Tablo 2 incelendiğinde sözel dil performansı ve alt boyutları (alıcı dil, ifade edici dil) ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3: Türkçe Erken Dil ve Gelişim Testi Sözel Dil Performansı Alıcı, İfade Edici Dil Alt Boyutlarının Yaşa Göre Fark Analizleri

	Yaş	n	Sıra Ortalaması	U	p
Alıcı dil	60-66 ay	29	24,22	-,730	0,465
	67-72 ay	21	27,26		
	Toplam	50			
İfade edici dil	60-66 ay	29	21,22	-2,447	0,014
	67-72 ay	21	31,40		
	Toplam	50			
Sözel dil performansı	60-66 ay	29	21,47	-2,302	0,021
	67-72 ay	21	31,07		
	Toplam	50			

Tablo 3'te ölçeğin ifade edici dil alt boyut sıra ortalama puanlarının 67-72 ay grubunda 31,40, 60-66 ay grubunda 21,22; sözel dil performansı sıra ortalama puanlarının 67-72 ay grubunda 31,07, 60-66 ay grubunda 21,47 olduğu görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan çocukların sözel dil performansı ve ölçeğin ifade edici dil alt boyutu ile yaş değişkeni arasında 67-72 ay grubunda olan çocuklar lehine anlamlı farklılık bulunmakta ($p<0,05$) iken ölçeğin alıcı dil alt boyutu ile yaş değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 4: Türkçe Erken Dil ve Gelişim Testi Sözel Dil Performansı Alıcı, İfade Edici Dil Alt Boyutlarının Kurum Bakımında Kalma Süresine Göre Fark Analizleri

	Süre	n	Sıra Ortalaması	X ²	p
Alıcı dil	0-11 Ay	20	24,42	,918	0,632
	12-23 Ay	16	28,34		
	24 ay ve üzeri	14	23,79		
İfade edici dil	0-11 Ay	20	25,68	2,006	0,367
	12-23 Ay	16	21,88		
	24 ay ve üzeri	14	29,39		
Sözel dil performansı	0-11 Ay	20	25,10	,182	0,913
	12-23 Ay	16	24,78		
	24 ay ve üzeri	14	26,89		

Tablo 4'e göre sözel dil performansı ve alt boyutları (alıcı dil, ifade edici dil) ile kurum bakımında kalma süresi değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 5: Türkçe Erken Dil ve Gelişim Testi Sözel Dil Performansı Alıcı, İfade Edici Dil Alt Boyutlarının Okul Öncesi Eğitim Alma Durumuna Göre Fark Analizleri

	Okul öncesi eğitim alma durumu		U	p	
	n	Sıra Ortalaması			
Alıcı dil	Alan	36	25,85	-,271	0,786
	Almayan	14	24,61		
İfade edici dil	Alan	36	25,90	-,315	0,753
	Almayan	14	24,46		
Sözel dil performansı	Alan	36	26,01	-,400	0,689
	Almayan	14	24,18		

Tablo 5 incelendiğinde sözel dil performansı ve alt boyutları (alıcı dil, ifade edici dil) ile okul öncesi eğitim alma değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Tablo 6: Türkçe Erken Dil ve Gelişim Testi Sözel Dil Performansı Alıcı, İfade Edici Dil Alt Boyutlarının Okul Öncesi Eğitime Devam Süresine Göre Fark Analizleri

	Okul öncesi eğitime devam süresi		U	P	
	n	Sıra Ortalaması			
Alıcı dil	1 yıl	20	20,10	-1,024	0,306
	2 Yıl	16	16,50		
İfade edici dil	1 yıl	20	19,05	-,352	0,725
	2 Yıl	16	17,81		
Sözel dil performansı	1 yıl	20	19,42	-,589	0,556
	2 Yıl	16	17,34		

Tablo 6'ya göre sözel dil performansı ve alt boyutları (alıcı dil, ifade edici dil) ile okul öncesi eğitime devam süresi değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

3.2.Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Yaratıcı Düşünme Becerilerine İlişkin Bulgular

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların yaratıcı düşünme becerilerine ilişkin bulgular Tablo 7-Tablo 12 arasında yer almaktadır.

Tablo 7: Yaratıcı Düşünme Becerileri Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

	Normatif puanlar					Yaratıcı kuvvetler listesi	Yaratıcı düşünme becerileri
	Akıcılık	Orijinallik	Başlıkların soyutluğu	Zenginleştirme	Erken kapanmaya direnç		
Ortalama	11,30	11,56	,18	5,92	,24	4,32	-2,11
Standart sapma	6,35	7,36	,71	2,82	,77	4,06	6,49
Minimum	0	0	0	0	0	0	-6,03
Maksimum	27	34	4	12	4	17	28,10

Tablo 7'ye göre çocukların yaratıcı düşünme becerileri aritmetik ortalaması -2,11; akıcılık alt boyut ham puan aritmetik ortalaması 11,30, orijinallik alt boyut ham puan aritmetik ortalaması 11,56, başlıkların soyutluğu alt boyut ham puan aritmetik ortalaması 0,18, zenginleştirme alt boyut ham puan aritmetik

ortalaması 5,92, erken kapanmaya direnç alt boyut ham puan aritmetik 0,24 ve yaratıcı kuvvetler listesi alt boyut z puan aritmetik ortalaması 4,32 olarak belirlenmiştir.

Tablo 8: Yaratıcı Düşünme Becerileri Ölçeği ve Alt Boyutlarının Cinsiyete Göre Fark Analizleri

	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	U	p
Akıcılık	Kız	20	24,80	-,278	0,781
	Erkek	30	25,97		
Orijinallik	Kız	20	22,68	-1,121	0,262
	Erkek	30	27,38		
Başlıkların soyutluğu	Kız	20	23,50	-1,684	0,092
	Erkek	30	26,83		
Zenginleştirme	Kız	20	23,18	-,929	0,353
	Erkek	30	27,05		
Erken kapanmaya direnç	Kız	20	23,68	-1,281	0,200
	Erkek	30	26,72		
Yaratıcı kuvvetler listesi	Kız	20	19,05	-2,574	0,010
	Erkek	30	29,80		
Yaratıcı düşünme becerileri	Kız	20	19,90	-2,218	0,027
	Erkek	30	29,23		

Tablo 8'e göre yaratıcı düşünme becerileri ölçeği; akıcılık, orijinallik, başlıkların soyutluğu, zenginleştirme ve erken kapanmaya direnç alt boyutları cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Ölçeğin, yaratıcı kuvvetler listesi sıra ortalama puanları erkeklerde 29,80, kızlarda 19,05 iken Yaratıcı Düşünme Becerileri erkeklerde 29,23 kızlarda ise 19,90'dur. Buna göre Yaratıcı Kuvvetler Listesi ($U=-2,574$) ve yaratıcı düşünme becerileri ($U=-2,218$) sıra ortalamasında cinsiyete göre erkekler lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

Tablo 9: Yaratıcı Düşünme Becerileri Ölçeği ve Alt Boyutlarının Cinsiyete Göre Fark Analizleri

	Yaş	n	Sıra Ortalaması	U	p
Akıcılık	60-66 ay	29	21,90	-2,057	0,040
	67-72 ay	21	30,48		
Orijinallik	60-66 ay	29	22,62	-1,644	0,100
	67-72 ay	21	29,48		
Başlıkların soyutluğu	60-66 ay	29	26,95	-2,428	0,079
	67-72 ay	21	23,50		
Zenginleştirme	60-66 ay	29	21,28	-,929	0,015
	67-72 ay	21	31,33		
Erken kapanmaya direnç	60-66 ay	29	25,17	-,331	0,741
	67-72 ay	21	25,95		
Yaratıcı kuvvetler listesi	60-66 ay	29	23,97	-,882	0,378
	67-72 ay	21	27,62		
Yaratıcı düşünme becerileri	60-66 ay	29	23,69	-1,032	0,302
	67-72 ay	21	28,00		

Tablo 9 incelendiğinde yaratıcı düşünme becerileri ölçeği ile orijinallik, başlıkların soyutluğu, erken kapanmaya direnç ve yaratıcı kuvvetler listesi alt boyutları yaş değişkenine göre anlamlı farklılık

göstermediği görülmektedir ($p>0,05$). Ölçeğin akıcılık sıra ortalama puanları 67-72 ay grubunda 30,48, 60-66 ay grubunda 21,90 iken zenginleştirme sıra ortalama puanlarının 67-72 ay grubunda 31,33, 60-66 ay grubunda 21,28 olduğu görülmektedir. Buna göre akıcılık ($U=-2,057$) ve zenginleştirme ($U=-,929$) alt boyut sıra ortalamasında yaşa göre 67-72 ay grubundaki çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

Tablo 10: Yaratıcı Düşünme Becerileri Ölçeği ve Alt Boyutlarının Kurum Bakımında Kalma Süresine Göre Fark Analizleri

	Süre	n	Sıra Ortalaması	X ²	p	Anlamlı Farklılık
Akıcılık	0-11 ay	20	17,78	9,671	0,008	0-11 ay <12-23 ay
	12-23 ay	16	31,97			
	24 ay ve üzeri	14	29,14			
Orijinallik	0-11 ay	20	19,25	6,806	0,033	0-11 ay <24 ay ve üzeri
	12-23 ay	16	27,66			
	24 ay ve üzeri	14	31,96			
Başlıkların soyutluğu	0-11 ay	20	24,70	5,132	0,077	
	12-23 ay	16	23,50			
	24 ay ve üzeri	14	28,93			
Zenginleştirme	0-11 ay	20	18,55	7,707	0,021	0-11 ay <12-23 ay - 24 ay ve üzeri
	12-23 ay	16	30,03			
	24 ay ve üzeri	14	30,25			
Erken kapanmaya direnç	0-11 ay	20	23,68	2,316	0,314	
	12-23 ay	16	25,56			
	24 ay ve üzeri	14	28,04			
Yaratıcı kuvvetler listesi	0-11 ay	20	22,15	2,149	0,342	
	12-23 ay	16	26,25			
	24 ay ve üzeri	14	29,43			
Yaratıcı düşünme becerileri	0-11 ay	20	19,85	6,730	0,035	0-11 ay <24 ay ve üzeri
	12-23 ay	16	26,00			
	24 ay ve üzeri	14	33,00			

Tablo 10 incelendiğinde çocukların yaratıcı düşünme becerilerinin kurum bakımında kalma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda; başlıkların soyutluğu, erken kapanmaya direnç ve yaratıcı kuvvetler listesi alt boyutları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Akıcılık ($X^2=9,671$), orijinallik ($X^2=6,806$), zenginleştirme ($X^2=7,707$) alt boyutları ve yaratıcı düşünme becerileri ($X^2=6,730$) sıra ortalamaları arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan analiz sonucunda hem yaratıcı düşünme becerileri toplamında hem de ölçeğin orijinallik alt boyutunda 0-11 ay kalan çocuklar ile kıyaslandığında 24 ay ve üzeri kalan çocuklar lehine, akıcılık alt boyutunda ise 0-11 ay kalan çocuklar ile kıyaslandığında 12-23 ay kalan çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Buna göre çocuk evlerinde 24 ay ve üzeri kalan çocukların yaratıcı düşünme becerileri toplam puanı ve orijinallik alt boyut puanları 0-11 ay kalan çocuklara göre daha yüksektir. Çocuk evlerinde 12-23 aydır kalan çocukların akıcılık alt boyut puanları 0-11 ay kalan çocuklara göre daha yüksektir.

Yaratıcı düşünmenin zenginleştirme alt boyutunda ise 0-11 ay kalan çocukların sıra ortalamaları ile hem 12-23 ay hem de 24 ay ve üzeri kalan çocuklar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Buna bulguya göre çocuk evlerinde 24 ay ve üzeri kalan çocukların zenginleştirme puanları 0-11 ay ve 12-23 ay kalan çocuklara göre daha yüksektir.

Tablo 11: Yaratıcı Düşünme Becerileri Ölçeği ve Alt Boyutlarının Okul Öncesi Eğitim Alma Durumuna Göre Fark Analizleri

	Okul öncesi eğitim alma durumu	n	Sıra Ortalaması	U	p
Akıcılık	Alan	36	29,07	-2,781	0,005
	Almayan	14	16,32		
Orijinallik	Alan	36	28,94	-2,684	0,007
	Almayan	14	16,64		
Başlıkların soyutluğu	Alan	36	26,28	-1,286	0,198
	Almayan	14	23,50		
Zenginleştirme	Alan	36	29,22	-2,920	0,004
	Almayan	14	15,93		
Erken kapanmaya direnç	Alan	36	26,67	-1,608	0,108
	Almayan	14	22,50		
Yaratıcı kuvvetler listesi	Alan	36	28,88	-2,646	0,008
	Almayan	14	16,82		
Yaratıcı düşünme becerileri	Alan	36	29,19	-2,874	0,004
	Almayan	14	16,00		

Tablo 11 incelendiğinde ölçeğin başlıkların soyutluluğu ve erken kapanmaya direnç alt boyutlarının okul öncesi eğitim alma değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir ($p>0,05$). Akıcılık sıra ortalama puanlarının okul öncesi eğitim almakta olanların 29,07, okul öncesi eğitim almayanların 16,32 olduğu orijinallik sıra ortalama puanlarının ise okul öncesi eğitim almakta olanların 28,94, okul öncesi eğitim almayanların 16,64; zenginleştirme sıra ortalama puanlarının okul öncesi eğitim almakta olanların 29,22, okul öncesi eğitim almayanların 15,93; yaratıcı kuvvetler listesi sıra ortalama puanlarının okul öncesi eğitim almakta olanların 28,88, okul öncesi eğitim almayanların 16,82; yaratıcı düşünme becerileri ortalama puanlarının ise okul öncesi eğitim almakta olanların 29,19, okul öncesi eğitim almayanların 16,00 olduğu görülmektedir.

Buna göre akıcılık ($U=-2,781$), orijinallik ($U=-2,684$), zenginleştirme ($U=-2,920$), yaratıcı kuvvetler listesi ($U=-2,646$) ve Yaratıcı Düşünme Becerileri Z ($U=-2,874$) sıra ortalamasında okul öncesi eğitim alma durumuna göre okul öncesi eğitim alan çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

Tablo 12: Yaratıcı Düşünme Becerileri Ölçeği ve Alt Boyutlarının Okul Öncesi Eğitime Devam Süresine Göre Fark Analizleri

	Okul öncesi eğitime devam süresi	n	Sıra Ortalaması	U	P
Akıcılık	1 yıl	20	17,02	-,941	0,347
	2 yıl	16	20,34		
Orijinallik	1 yıl	20	15,22	-2,089	0,037
	2 yıl	16	22,59		
Başlıkların soyutluğu	1 yıl	20	20,10	-1,867	0,062
	2 yıl	16	16,50		
Zenginleştirme	1 yıl	20	14,95	-2,276	0,023
	2 yıl	16	22,94		
Erken kapanmaya direnç	1 yıl	20	18,95	-,442	0,659
	2 yıl	16	17,94		
Yaratıcı kuvvetler listesi	1 yıl	20	18,45	-,032	0,974
	2 yıl	16	18,56		
Yaratıcı düşünme becerileri	1 yıl	20	17,35	-,732	0,464
	2 Yıl	16	19,94		

Tablo 12 incelendiğinde akıcılık, başlıkların soyutluğu, erken kapanmaya direnç, yaratıcı kuvvetler listesi ve yaratıcı düşünme becerileri sıra ortalamasında okul öncesi eğitime devam etme süresi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir ($p>0,05$). Okul öncesi eğitime iki yıldır devam edenlerin orijinallik alt boyut sıra ortalama puanları 22,59, bir yıldır devam edenlerin 15,22 olduğu, zenginleştirme alt boyut sıra ortalama puanlarının ise iki yıldır devam edenlerin 22,94, bir yıldır devam edenlerin ise 14,95 olduğu görülmektedir. Buna göre orijinallik ($U=-2,089$) ve zenginleştirme ($U=-2,276$) sıra ortalama puanları arasında okul öncesi eğitime iki yıldır devam eden çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

3.3.Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Dil Gelişim Düzeyleri İle Yaratıcı Düşünme Becerileri Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulgular

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerileri arasındaki ilişkiye Tablo 13'te yer verilmiştir.

Tablo 13: Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Dil Gelişim Düzeyleri İle Yaratıcı Düşünme Becerileri Arasındaki İlişki

Spearman'sRho		Başlıkların				Erken kapanmaya direnç	Yaratıcı kuvvetler listesi	Yaratıcı düşünme becerileri
		Akıcılık	Orijinallik	soyutluğu	Zenginleştirme			
Alıcı dil	r	,415**	,360*	-,029	,339*	,251	,443**	,427**
	p	,003	,010	,844	,016	,078	,001	,002
İfade edici dil	r	,345*	,257	-,011	,212	,104	,182	,230
	p	,014	,071	,938	,140	,474	,206	,108
Sözel dil performansı	r	,461**	,373**	-,071	,330*	,167	,320*	,347*
	p	,001	,008	,622	,019	,246	,023	,013

Tablo 13'e göre dil testinin alt boyutlarından olan alıcı dil boyutu ile yaratıcılık ölçeğinin alt boyutlarından; akıcılık, orijinallik, zenginleştirme, yaratıcı kuvvetler listesi ve yaratıcı düşünme becerileri toplam puanları arasında pozitif yönlü orta düzey anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. İfade edici dil boyutu ile yaratıcılık testi alt boyutlarından akıcılık pozitif yönlü orta düzey anlamlı ilişki olduğu

görülmektedir. Sözel dil performansı boyutu ile yaratıcılık testi alt boyutlarından; akıcılık, orijinallik, zenginleştirme, yaratıcı kuvvetler listesi, yaratıcı düşünme becerileri boyutlarıyla da pozitif yönlü orta düzeyde ilişki bulunmaktadır.

4. Tartışma

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri, yaratıcı düşünme becerileri ve dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerileri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmada çocuk evlerinde yaşayan çocukların alıcı dil standart puan ortalamaları 91,11, ifade edici dil puan ortalamaları 91,86, sözel dil performans puan ortalamaları 90,48 olarak bulunmuştur. Topbaş ve Güven (2013) norm çalışmasındaki dil düzeylerinin derecelendirilmesinde 90-110 arası standart puanlarının “ortalama” düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre, çocuk evlerinde yaşayan çocukların alıcı, ifade edici ve sözel dil gelişim düzeylerinin ortalama derecede olduğu söylenebilir. Çocukların dil gelişim düzeylerinin ortalamanın altında olmaması; ülkemizde kurum bakımının kışla tipinden ziyade kendilerini evlerinde hissedebilecekleri sıcak bir yuva ortamında yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlamayı amaçlayan çocuk evleri modeline evrilmesi ile açıklanabilir. Literatürde, çocuk evlerinde, aile yaşamının rutinlerinden sayılabilecek, misafir karşılama, odasını temiz tutma, birlikte yemek yapma ve yeme, televizyon seyretme, alışveriş yapma gibi faaliyetleri öğrenme ve yaşama imkânı sunulduğu belirtilmektedir (Karaman, 2019). Bu durumun da çevre etkileşimini arttırdığı için çocukların dil becerilerinin desteklenmesine katkı sağladığı düşünülmektedir.

Çocukların sözel dil performans alıcı ve ifade edici dil alt boyut puanları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Buna göre cinsiyetin çocukların dil becerilerinde etkili olmadığı söylenebilir. Alan yazın incelendiğinde TEDİL ve farklı dil testlerinin kullanıldığı çalışmalarda cinsiyetin alıcı dil (Erdoğan, Şimşek Bekir ve Erdoğan, 2005; Ergin, 2012; Güler, 2004; Uzak, 2017; Yüksel, 2003), ifade edici (Dereli, 2003; Öztürk, 1995) ve sözel dil performansını (Erdoğan vd., 2005; Gürocak, 2007; Özmermer, 2008; Seçilmiş, 1996; Uzak, 2017) etkilemediğine yönelik sonuçlar bulunmaktadır. Bu araştırmada da cinsiyetin alıcı, ifade edici ve dil gelişimi üzerinde etkili olmamasının nedeni olarak çocukların çocuk evlerinde karma olarak kalmalarından dolayı kız ve erkek çocukların dil gelişimlerinin benzer şekilde desteklenmesi ve çocukların yaşadıkları dil gelişim sürecindeki etkileşimlerinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Çocukların alıcı dil alt boyut puanları ile yaş değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmamakta ($p>0,05$) iken sözel dil performansı ve ölçeğin ifade edici dil alt boyutu ile yaş değişkeni arasında 67-72 ay grubunda olan çocuklar lehine anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu durum yaş arttıkça çocukların ifade edici dil becerileri ve sözel dil performanslarının geliştiğini göstermektedir. Alan yazın incelendiğinde bu bulguyu destekler çalışmalar bulunmaktadır (Ergin, 2012; Güler, 2004; Koçak, Ergin ve Yalçın, 2014; Şen, Yıldız Çiçekler ve Yılmaz, 2010; Tulu, 2009). Bu artışın nedeni çocukların fizyolojik olarak gelişmelerinin beraberinde çevre etkileşim tecrübelerinin de artması olabilir. İlgili literatür incelendiğinde, çocukların dil gelişim dönemlerinde 48-60 aylarına geldiklerinde dilin bir araç haline geldiği, kelime sayısında artış olduğu ve sözcüklerin doğru kullanımının devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde çocuklar bir önceki döneme göre daha karmaşık cümle yapısı kullanmaktadır. Kelime sayısında artış ve egosantrik konuşma devam eder. Önceki döneme göre, daha karmaşık cümle yapısı kullanmaya başlar. Çocuklar 60-72 aylarında ise sözdizimi ve biçimbilimle ilgili düzensiz yapıların çoğunda yetkinlik kazanır. Çekim kurallarını ve kişi zamirlerinin çekimini daha doğru kullanır (Baykoç Dönmez vd., 2000). Bu bağlamda dil gelişim (sözel dil performansı) düzeyinin yaşla birlikte bir artış gösterdiği söylenebilir.

Çocukların sözel dil performansı, alıcı ve ifade edici alt boyut puanları ile kurum bakımında kalma süresi değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Buna göre çocukların dil gelişim düzeylerinde kurum bakımında kalma süresinin etkili olmadığı söylenebilir. Ancak, kurum bakımında yapılacak etkinliklerin nicelik ve niteliklerinin artırılması çocuklar kurum bakımında kaldıkça dil gelişimlerinin desteklenmesine olanak sağlayacağı akla gelmektedir. Akoğlu, Ergül ve Duman (2014)

kurum bakımında çocuklara etkileşimli kitap okuma programı ile Özdemir, Sefer ve Türkdoğan (2008) ise oyun etkinlikleri ile dil gelişim düzeylerinin arttığını belirtmiştir. Türk (2018)'de kurum bakımında çocukların yazı farkındalığı becerilerini incelemiş, çocukların kurumda kalma sürelerine göre yazı farkındalığı puanlarının değişmediğini tespit ederek meslek uzman ve elamanların etkileşimli kitap okuma ve erken okuryazarlık programına yönelik eğitim almalarını önermiştir. Levi (2008)'nin araştırmasının sonuçları, her hafta gönüllüleri tarafından ziyaret edilen çocukların Ankara Gelişimsel Tarama Envanteri ile ölçülen genel gelişimleri ile dil gelişim alanlarının anlamlı biçimde yükseldiğini göstermektedir.

Çocukların sözel dil performans ve alıcı ve ifade edici dil alt boyut puanları ile hem okul öncesi eğitim alma değişkeni hem de okul öncesi eğitime devam süresi değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmadığı bulgusuna ulaşılmıştır ($p>0,05$). Bu durum, okul öncesi eğitim almayan çocukların yaşadıkları evlerde okul öncesi eğitim alan ve almakta olan çocuklar arasındaki etkileşimden kaynaklandığını akla getirmektedir. Bu yorumu, çocuktan çocuğa eğitim yaklaşımı desteklemektedir. Ayrıca, bu bulgu, okul öncesi eğitim alma süresinin çocukların dil becerilerinde tek başına etkili olmadığını göstermektedir. Literatürde farklı dil testi ile yapılan bu bulguyu destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Erdoğan vd., 2005; Şimşek Bekir, 2004; Tulu, 2009; Yazıcı, 1999). Çocuklar, dili öğrenmek için gerekli ilkeleri, bilgileri, sözcükleri ve kalıpları erken çocukluk döneminde kazanmaktadır (Başaran, 1994). Çocuğun bu bilgiyi kazanması, özel bir öğrenim görmeden, çevresinde konuşulanları duyarak, tekrarlayarak ve bunlardan birtakım kurallar çıkararak gerçekleşmektedir (Temel ve Bekir Şimşek, 1998). Bu nedenle çocuğun dil edinimindeki değişim ve gelişimlerin doğumdan itibaren gözlenmesi ve bu sayede etkili desteğin sunulması gereklidir (Aydoğan, 2017). Çocukların dil gelişimlerinin desteklenmesinde okul öncesi eğitim süresinin nitelikli olması da önemlidir. Nitelikli okul öncesi eğitim süresi için ailenin eğitime katılımı çok önemlidir. Atabay ve Tezel-Şahin (2009), okul öncesi eğitimin hedefleri belirlenirken çocuk tek başına düşünülmeyle başarılı bir okul öncesi eğitim için, okul-aile ortaklığı sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Ancak çocuk evlerinde yaşayan çocukların ebeveyn yoksunluklarından ötürü ya da ebeveynlerinden ayrı yaşadıkları için bu süreçte dezavantajlı oldukları düşünülmektedir. Bazı araştırmalarda ise (Ergin, 2012; Koçak, Ergin ve Yalçın, 2014) çocukların dil becerilerinin gelişiminin okul öncesi eğitime devam etme süresine göre farklılaştığı görülmüştür. Aydoğan ve Koçak (2003) yaptıkları çalışmada çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam süreleri arttıkça, çocukların metinde aranan sözcüklere doğru cevap verme oranlarının da arttığını belirtmişlerdir.

Çocukların yaratıcı düşünme becerileri aritmetik ortalaması -2,11; akıcılık alt boyut ham puan aritmetik ortalaması 11,30, orijinallik alt boyut ham puan aritmetik ortalaması 11,56, başlıkların soyutluğu alt boyut ham puan aritmetik ortalaması 0,18, zenginleştirme alt boyut ham puan aritmetik ortalaması 5,92, erken kapanmaya direnç alt boyut ham puan aritmetik 0,24 ve yaratıcı kuvvetler listesi alt boyut aritmetik ortalaması 4,32 olarak belirlenmiştir. Yaratıcı düşünme becerileri ortalamasının -2,11 ve ortancanın 1,39 olması çocukların çoğunun yaratıcı düşünme becerilerinin akranlarına göre daha düşük olduğuna işaret eder. Teste verdikleri yanıtlar esas alındığında çocukların yaratıcılıklarını sergilemede yetersiz oldukları söylenebilir. Bu durum çocuk evlerinde yaşayan çocukların yaratıcı düşünme alanlarında akranlarına göre dezavantajlı olduklarını düşündürmektedir.

Yaratıcı düşünme becerileri ölçeği akıcılık, orijinallik, başlıkların soyutluğu, zenginleştirme ve erken kapanmaya direnç alt boyutları cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Yaratıcı kuvvetler listesi alt boyutu ve yaratıcı düşünme becerileri toplam puanı sıra ortalamasında cinsiyete göre erkekler lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu çalışmada erkek çocukların yaratıcı kuvvetler listesi puanlarının ve yaratıcı düşünme becerilerinin kız çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Literatürde genel olarak kız çocukların yaratıcı düşünme becerilerinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu ancak; beş ve altı yaş grubunda bu durumun değiştiğini yaş ilerledikçe erkek çocukların puan ortalamalarının kız çocuklara oranla daha yüksek olduğunu belirtilmektedir (Bozoklu, 1994).

Yaratıcı düşünme becerileri ölçeği toplam puanı, orijinallik, başlıkların soyutluğu, erken kapanmaya direnç ve yaratıcı kuvvetler listesi alt boyutları yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir ($p>0,05$). Akıcılık ve zenginleştirme alt boyut sıra ortalamasında yaşa göre 67-72 ay gurubundaki çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu bulgu yaş arttıkça yaratıcı düşünmenin akıcılık ve zenginleştirme becerilerinin geliştiğini akla getirmektedir. Bu gelişimde çocukların yaşlarının ilerledikçe bilişsel gelişimde somut döneme yaklaşmaları, motor gelişimde ise ince motor becerilerinin gelişmesinin etken olduğu düşünülmektedir. Literatürde, gelişimin farklı dönemlerinde yaratıcılığın gelişim hızının arttığı ya da azaldığı belirtilmektedir (Torrance, 1961). Gedik (2020) Gaziantep İli Şehitkâmil merkez ilçesinde bir ilkokul bünyesinde bulunan anasınıflarına devam eden çocuklar ile yaptığı araştırmada yabancı uyruklu akranlarıyla eğitim almayan çocukların akıcılık alt boyut puanlarının yaşa göre arttığını belirtmiştir.

Çocukların yaratıcı düşünme becerilerinin kurum bakımında kalma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda; başlıkların soyutluğu, erken kapanmaya direnç ve yaratıcı kuvvetler listesi alt boyutları arasında anlamlı farklılık oluşmadığı ($p>0,05$) gibi akıcılık, orijinallik, zenginleştirme alt boyutları ve yaratıcı düşünme becerileri toplam puan sıra ortalamaları arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Çocuk evlerinde 24 ay ve üzeri kalan çocukların yaratıcı düşünme becerileri toplam puanı ve orijinallik alt boyut puanları 0-11 ay kalan çocuklara göre daha yüksek iken 12-23 aydır kalan çocukların akıcılık alt boyut puanları 0-11 ay kalan çocuklara göre daha yüksek, 24 ay ve üzeri kalan çocukların zenginleştirme puanları ise hem 0-11 ay hem de 12-23 ay kalan çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu durumda, çocukların koruma altına alınma nedenleri arasında ailenin ekonomik/ruhsal durumu, çocuğun ihmal-istismara uğraması, anne/babanın cezaevinde bulunmasının yer aldığı etkili olduğu söylenebilir. Çocuğun yaratıcı düşünme becerilerinin gelişiminde aile önemli bir faktördür. Kurum bakımında daha fazla kalan çocukların akıcılık, orijinallik, zenginleştirme alt boyut ve yaratıcı düşünme becerilerinin daha yüksek olması çocukların koruma altına alınmasının aileden kaynaklı sözü geçen risklere karşı alınmış önlemin etkili olduğunu düşündürmektedir.

Çocukların başlıkların soyutluğu ve erken kapanmaya direnç alt boyut puanları okul öncesi eğitim alma değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır ($p>0,05$). Akıcılık, orijinallik, zenginleştirme, yaratıcı kuvvetler listesi alt boyutları ve Yaratıcı Düşünme Becerileri toplam puan sıra ortalamasında okul öncesi eğitim alma durumuna göre okul öncesi eğitim alan çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre okul öncesi eğitim alan çocukların okul öncesi eğitim alma durumuna göre yaratıcı düşünme becerileri ile akıcılık, orijinallik, zenginleştirme ve yaratıcı kuvvetler listesindeki becerileri daha yüksektir. Bu durumu Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2013) Okul Öncesi Eğitim Programı'nın temel ilkeleri arasında yer alan "Çocukların hayal güçleri, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri, iletişim kurma ve duygularını anlatabilme davranışları geliştirilmelidir." ilkesi desteklemektedir. Can Yaşar ve Aral (2010)'ın okul öncesi eğitimi alan ve almayan çocukların yaratıcı düşünme becerilerini inceledikleri çalışma sonucunda, okul öncesi eğitimi alan çocukların yaratıcı düşünme puanları, okul öncesi eğitimi almamış çocukların puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Nitekim, Yıldız, Özkal ve Çetingöz (2003) tarafından okul öncesi eğitimi alan ve almayan yedi-sekiz yaş grubu çocuklarının yaratıcı potansiyellerini değerlendirmek amacıyla yapılan araştırmanın sonucunda da, okul öncesi eğitimi alan çocukların yaratıcılık puanlarının anaokulu eğitimini almayanlarından anlamlı derecede yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çocukların yaratıcı düşünme becerileri toplam puanı, akıcılık, başlıkların soyutluğu, erken kapanmaya direnç ve yaratıcı kuvvetler alt boyutlarında ise okul öncesi eğitime devam süresi istatistiksel olarak anlamlı farklılık yaratmamaktadır ($p>0,05$). Orijinallik ve zenginleştirme sıra ortalama puanları arasında okul öncesi eğitime iki yıldır devam eden çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu bulgu okul öncesi eğitime devam etme süresinin artmasıyla yaratıcı düşünmenin akıcılık ve zenginleştirme becerilerini geliştirdiğini düşündürmektedir. Okul öncesi eğitimin çocuklar üzerinde pek çok olumlu etkisi vardır. Gizir Ergen ve Köksal Akyol (2012)'un anaokuluna

devam eden çocukların yaratıcılıklarını inceledikleri ve Yuvacı (2017)'nin "okul öncesi eğitim alan altı yaş çocuklarının yaratıcılık düzeylerinin öğretmenlerinin ve sınıf ortamlarının yaratıcılıklarına göre incelenmesi" isimli yaptığı çalışmanın bulguları bu bulguyu destekler niteliktedir. Bu durum, okul öncesi eğitime daha uzun süre devam eden çocukların okuldan elde edeceği yararların daha çok olabileceğini düşündürmektedir. Okul öncesi eğitim almakta olan çocuklarda inisiyatif, bağımsızlık, kendini kabul ettirme, hakkını savunma, başkasının hakkına saygı, kendine güven, merak ve çevresiyle ilgilenme gibi alanlarda büyük ilerlemeler görüldüğü bilinmektedir (Gizir 2002; Öngay, 1998). Okul öncesi eğitimi, bireylerin küçük yaşlardan itibaren farklı öğrenme ortamları içerisine girerek çeşitli etkileşimlerde bulunmalarına yardımcı olmaktadır. Anaokullarında çocuklar, geniş gruplar içinde iş birliği yaparak oynama, empati ve sempati gösterme, rekabete girişme ve başkalarıyla ilişkilerinde çok çeşitli yöntemleri kullanma gibi pek çok olumlu davranış özellikleri gösterebilir. Çocuklar, sorumluluklar alarak hem sosyal ilişki kurma becerilerini hem kendine güvenlerini hem de yeteneklerini ve yaratıcılıklarını geliştirebilir (Gizir, 2002). Bu açıdan da bakıldığında da daha uzun süre okul öncesi eğitime devam eden çocukların diğerlerine göre okuldan elde edeceği yararların daha çok olabileceği düşünülebilir. Dolayısıyla, başlıca görevlerinden biri; çocuklara olumlu davranışlarda bulunmayı öğretmek gelişimlerini desteklemek olan okul öncesi eğitim kurumlarına uzun süre devam eden çocukların yaratıcılıklarının diğerlerine göre daha yüksek olması beklenen bir sonuçtur.

Araştırmada, TEDİL'in alt boyutlarından olan alıcı dil boyutu ile yaratıcılık ölçeğinin alt boyutlarından; akıcılık, orijinallik, zenginleştirme, yaratıcı kuvvetler listesi, yaratıcı düşünme becerileri boyutları arasında pozitif yönlü orta düzey anlamlı ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. İfade edici dil boyutu ile yaratıcılık testi alt boyutlarından akıcılık pozitif yönlü orta düzey anlamlı ilişki olduğu gözlenmektedir. Sözel dil performansı puanı ile yaratıcılık testi alt boyutlarından; akıcılık, orijinallik, zenginleştirme, yaratıcı kuvvetler listesi, yaratıcı düşünme becerileri boyut puanlarıyla pozitif yönlü orta düzeyde ilişki bulunmaktadır. Orijinallik, zenginleştirme, yaratıcı kuvvetler listesi ve yaratıcı düşünme becerileri ile hem alıcı dil hem de sözel dil performansı arasında anlamlı ilişki olmasına rağmen ifade edici dil ile anlamlı ilişki olmaması çocukların sahip oldukları yaratıcı düşünme becerilerine sahip olsalar bile ifade etmede yeterli düzeyde olmadıklarından kaynaklanabilir. Bu sonuç ve yorumu destekler nitelikte, Gedik (2020) hem yabancı uyruklu akranları ile anasınıfına devam eden hem de devam ettikleri anasınıflarında yabancı uyruklu çocuk bulunmayanların alıcı dil ve toplam dil puanı ile yaratıcı düşünme testi yaratıcı kuvvetler ve toplam şekilsel puan alt boyutlarında pozitif yönlü orta düzey bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

5. Sonuç

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri, yaratıcı düşünme becerileri ve dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerileri arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırma sonucunda, çocukların alıcı, ifade edici ve sözel dil gelişim düzeylerinin ortalama düzeyde, yaratıcı düşünme becerilerin ise düşük olduğu belirlenmiştir. Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi'nden elde edilen sözel dil performansı ve ölçeğin ifade edici dil alt boyutu ile yaş değişkeni arasında 67-72 ay grubu çocuklar lehine anlamlı farklılık bulunmaktadır. Cinsiyet, kurum bakım tipi, kurum bakımında kalma süresi, okul öncesi eğitim alma durumu ve süresi değişkenlerinin ise çocukların dil gelişimleri üzerinde anlamlı farklılık yaratmadığı belirlenmiştir.

Araştırmada çocukların yaratıcı düşünme becerilerinin yetersiz olduğu söylenebilir. Torrance Yaratıcı Düşünme Testi toplam puanı ve yaratıcı kuvvetler listesi ile cinsiyet değişkeni arasında erkekler lehine, akıcılık ve zenginleştirme becerileri ile yaş değişkeni arasında 67-72 ay grubundaki çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Ölçeğin toplam puanı, akıcılık, orijinallik, zenginleştirme alt boyutları ile kurum bakımında kalma süresi ve okul öncesi eğitim alma durumu değişkenleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Orijinallik ve zenginleştirme alt boyutları arasında da okul öncesi eğitime iki yıldır devam eden çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur.

Araştırmada, çocukların sözel dil performansı ve alıcı dil becerileri ile yaratıcı düşünme becerileri toplam puanı, akıcılık, orijinallik, yaratıcı kuvvetler listesi, zenginleştirme alt boyutları arasında; ifade edici dil ile de akıcılık alt boyutları arasında pozitif yönlü orta düzey anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aşağıda, çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri, yaratıcı düşünme becerileri ve dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerileri arasındaki ilişki sonuçlarına ilişkin öneriler verilmiştir.

- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların bilişsel, öz bakım, motor, sosyal ve duygusal gelişim alanlarını incelemeye yönelik araştırmaların artırılması,
- Bu araştırma Ankara ilindeki çocuk evlerinde yaşayan çocuklar ile sınırlıdır. Araştırmanın farklı illerdeki çocuk evlerinde yaşayan çocuklarla farklı ölçme araçları kullanılarak tekrarlanması,
- Araştırmanın çocuk evlerinde ve ailesiyle yaşayan çocuklarla karşılaştırmalı olarak tekrarlanması,
- Sınıflarında kurum bakımında çocuklar olan öğretmenlerin dil gelişim ve yaratıcı düşünme becerilerine yönelik aile katılım etkinliklerinde gerekli uyarlamaları yaparak bu çocukların kaldığı evlerdeki meslek uzman ve elemanları ile iş birliği yapması,
- İlgili meslek uzman ve elemanlarına evlerde çocukların dil ve yaratıcı düşünme becerilerini desteklemeye yönelik gerekli hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerin verilmesi,
- İlgili meslek uzman ve elemanlarının evlerde çocukların dil ve yaratıcı düşünme becerilerini desteklemeye yönelik gerekli zengin ortamları oluşturması,
- Özellikle apartmanlarda bulunan çocuk evleri için iç ve dış mekân özellikleri standartlarının geliştirilmesi ve bu doğrultuda çocuğun keşfetmesine ve evin iç ve dış mekânlarında oyunlar oynamasına imkân verici nitelikte, çocuk merkezli olmasına özen gösterilmesi önerilebilir.

Kaynakça

- Akoğlu, G., Ergül, C. ve Duman, Y. (2014). Etkileşimli kitap okuma: Korunmaya muhtaç çocukların alıcı ve ifade edici dil becerilerine etkileri, *İlköğretim Online*, 13 (2), 622-639.
- Aral, N. (1999). Sanat eğitimi-yaratıcılık etkileşimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 11-17.
- Aslan, A.E. (1999). Adaptation of Torrance Test of Creative Thinking, *International Conference on Test Adaptation Proceedings*, George Town University. Washington D.C.
- Aslan, A.E. (2001). Torrance yaratıcı düşünce testi'nin Türkçe versiyonu. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1, 19-40.
- Aslan, A. E. (2004). Torrance Tests of Creative Thinking (Form A) Nursery Age Level Turkish Version. In *1st international pre-school education conference*. İstanbul:Marmara Üniversitesi Okul Öncesi Öğretmenliği ve Yapa Kültür.
- Aslan, A. E.,ve Puccio, G.J.(2006). Developing and testing a Turkish version of torrance tests of creative thinking: a study of adults. *Journal of Creative Behavior, Massachusetts*, 40 (3), 163-178.
- Atabey, D. & Tezel-Şahin, F. (2009). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin demografik özelliklerine göre ailelerle olan iletişim ve işbirliğine bakış açılarının incelenmesi, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(1), 9-28.
- Aycul, M. (2019). *Korunmaya ihtiyacı olan çocukların sosyal gelişiminde çocuk evlerinin rolü (Sakarya örneği)* Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Aydın, R. ve Tezel Şahin, F. (2018). Çocuk evlerinde yaşayan okul öncesi dönem çocuklar ve gelişimlerinin desteklenmesi. 3. *Uluslararası Avrasya Spor Eğitim ve Toplum Kongresi*, Mardin.
- Aydoğan, Y. (2017). Dil gelişimi. Y. Aydoğan, A. Özyürek ve G. Gültekin Akduman (Yazarlar), s.139-168, *Erken çocukluk döneminde gelişim*. Ankara:Vize.

- Aydoğan, Y., ve Koçak, N. (2003). Okul öncesi çocukların dil gelişimine etki eden faktörlerin incelenmesi. *Mili Eğitim Dergisi*, 159, 76-81.
- Başaran, İ. E. (1994). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Kadioğlu.
- Başer, H. (2013). *Çocuk refahı alanında yeni hizmet modeli "çocuk evleri"*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Baykoç Dönmez, N., Abidoğlu, Ü., Dinçer, Ç., Erdemir, N., ve Gümüşcü, Ş. (2000). *Okul öncesi dönemde dil gelişimi etkinlikleri*. İstanbul: Ya-Pa.
- Bozoklu, F. (1994). *Okulöncesi çağındaki dört, beş ve altı yaş grubu çocukların tercih ettikleri oyun köşeleri ile yaratıcılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Doktora tezi Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş.(2016).*Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı istatistik araştırma deseni-SPSS uygulamaları ve yorum*.Ankara:Pegem.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Ç. E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Can-Yaşar, M., ve Aral, N. (2010). Yaratıcı düşünme becerilerinde okul öncesi eğitimin etkisi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 3(2), 201-209.
- Deniz Kan, Ü. (2006). Erken çocukluk yıllarında okuma-yazmaya hazırlık. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 31(337), 16-20.
- Dereli, E. (2003). *Okul öncesi eğitime devam eden 4-6 yaş arasındaki çocukların ifade edici dil düzeylerinin incelenmesi (Konya ili örneği)*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Erdoğan, S., Şimşek Bekir, H., ve Erdoğan Aras, A.S. (2005). Alt sosyoekonomik bölgelerde ana sınıfına devam eden 5-6 yaş grubundaki çocukların dil gelişim düzeylerine bazı faktörlerin etkisinin incelenmesi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(14), 231-246.
- Ergin, B. (2012). *5-6 yaş çocuklarının dil gelişim düzeyleri ile sosyal kabul durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gedik, F.N. (2020). *Anasınıflarında yabancı uyruklu akranlarıyla eğitim alan ve almayan çocukların dil gelişimi ve yaratıcı düşünme becerilerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gelman, S.A. & Gottfried, G.M. (2006). Creativity in young children's thought. J.C.,Kaufman, & J. Baer, (Ed.), *Creativity and Reason in Cognitive Development* in (221-243).New York, USA: Cambridge University.
- Gizir, Z. (2002). *Anaokuluna devam eden dört-beş yaş çocuklarında sosyal davranış gelişimi ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gizir Ergen, Z. ve Köksal Akyol, A. (2012). Anaokuluna devam eden çocukların yaratıcılıklarının incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(2), 156-170.
- Güler, T. (2004). *48-72 aylar arasındaki Türk çocuklarının alıcı dil yapılarının incelenmesi*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gürocak, Ü. S. (2007). *Anasınıfına devam eden 60-72 ay çocukların dil gelişimi ve ince motor gelişimi açısından değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Halişçelik, M. (2001). *Sosyal devlet açısından planlama ve sosyal hizmetler*. Uzmanlık tezi, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.

- Hill, I. (2012). An international model of world-class education: *The International Baccalaureate. Prospects*, 42(3), 341-359.
- Hresko, W. P., Reid, D. K. & Hammill, D. D. (1999). *Test of early language development (TELD-3)*. Austin, TX: Pro-Ed.
- İnal Kızıltepe, G., Can Yaşar, M., ve Uyanık, Ö.(2016). Bilişsel becerileri destekleme programının 61-72 aylık çocukların yaratıcı düşünme, akademik ve dil becerilerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-18.
- Karakuş, M. (2001). Eğitim ve Yaratıcılık. *Eğitim ve Bilim*, 26(119), 3-7.
- Karaman, D. (2019). *Doğu Karadeniz bölgesindeki çocuk evleri ve çocuk evleri sitelerinde koruma altında olan çocukların benlik kavramı düzeylerinin araştırılması*, Yüksek lisans tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- Keten, D. (2017). *Korunmaya muhtaç çocuklar: Ankara çocuk evleri üzerine niteliksel bir araştırma* Doktora tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Koçak N., Ergin, B. ve Yalçın, H. (2014). 60-72 aylık çocukların Türkçe dil kullanımı düzeyleri ve etki eden faktörlerin incelenmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16(Özel Sayı II), 100-106.
- Levi, S.(2008). *The children who start life with separation and the volunteers who do not play the hreemonkeys: The effects of the volunteer program of Koç University on the development of institutionalized children*, Yüksek lisans tezi, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2013). *Okul öncesi eğitim programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (OECD). (2009). 21st century skills and competences for new millennium learners in OECD countries. Education Working Papers, 41
- Owens, R.E. (2001). *Language development: an introduction*. New York: Merrill.
- Öngay, E. A. (1998). *Anaokuluna giden gitmeyen ilkökul öğrencilerinin benlik tasarımlarının karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye
- Özdemir, N., Sefer, N. ve Türkdoğan, D. (2008). Bir sosyal sorumluluk projesi örneği: korunmaya muhtaç çocuklar. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 283-305.
- Özgüngör, S. (2020). Ergenlerde anneye ve babaya bağlanma ile başarı yönelimleri ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, Erken Görünüm*,1-21.
- Özmermer, N. (2008). *Çalışan annelerin ve çalışmayan annelerin anasınıfına devam eden 5-6 yaş çocuklarının dil gelişim farklılıklarının karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, H. (1995). *Okul öncesi eğitim kurumlarına giden ve gitmeyen ilkökul birinci sınıf öğrencilerinin alıcı ve ifade edici dil düzeyleri*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Seçilmiş, S. (1996). *Anaokuluna giden ve gitmeyen erken çocukluk dönemindeki çocukların dil gelişimi ile ilgili becerilerin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Skirrow, I. (2003). Making it happen: an indispensable elementary library program. *Knowledge Quest*, 31(5), 19-23.
- Sloutsky, V.M. (1997). Institutional care and developmental outcomes of 6 and 7 year old children: A contextualist perspective. *International Journal of Behavioral Development*, 20 (1), 131-151.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu.(1983). *T.C. Resmi Gazete*, 18059, 27 Mayıs 1983.

- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik.(2008). *T.C. Resmi Gazete*, 27015, 05 Ekim 2008.
- Sönmez, V. (1993). Yaratıcı okul, öğretmen, öğrenci. *Yaratıcılık ve Eğitim XVII. Eğitim Toplantısı*, Ankara: *Türk Eğitim Derneği Yayınları*, (17).
- Şen, S., Yıldız Çiçekler, C. ve Yılmaz, R. (2010). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden ve etmeyen 5- 6 yaş çocukların üstdil becerilerinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 37-54.
- Şimşek Bekir, H. (2004). *Almanya'da okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş gurubu Türk çocuklarına uygulanan dil eğitimi programının dil gelişimine etkisi*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Temel, Z. F., ve Bekir Şimşek, H. (1998). Erken *çocukluk döneminde anlam bilgisinin gelişimi*, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 562, (1998/II), 301-306.
- Topbaş, S. ve Güven, O. S. (2013). *Türkçe erken dil gelişimi testi (TEDİL)*. Ankara: Detay.
- Torrance, E. P. (1961). Priming creative thinking in the primary grades. *The Elementary School Journal*, 62(1), 34-41.
- Torrance, E.P. (1966). *The Torrance tests of creative thinking—norms, technical manual research edition—verbal tests, forms A and B—figural tests, forms A and B*. Princeton, NJ: Personnel.
- Torrance, E.P. (1981). *Thinking creatively in action and movement*. Bensenville, IL: Scholastic Testing Service.
- Torrance, E.P. (2008). *The Torrance tests of creative thinking: Norms-technical manual figural (streamlined) forms A & B*. Bensenville, IL: Scholastic Testing Service.
- Tuğluk, M. N. ve Altın, G. (2018). Liderlik ve sorumluluk. Ed. Öğretir-Özçelik, A. D. ve Tuğluk, M. N. *Eğitimde ve endüstride 21. yüzyıl becerileri içinde*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tulu, Y. (2009). *Anadili Türkçe olan ve anadili Türkçe olmayan 4-7 yaş (iki dilli) çocukların dil düzeylerine etki eden faktörlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Turan, F. (2012). Normal ve özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarının dil edinimine ilişkin görüşleri ile çocuklarıyla etkileşim biçimlerinin karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 37(166), 289-302.
- Turan, F., ve Gül, G. (2008). Okumanın erken dönemdeki habercisi: ses bilgisel farkındalık becerisinin kazanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8(1), 265-284.
- Türk, Z. (2018). *Çocuk evlerinde sitesi'nde kalan çocukların yazı farkındalığı becerilerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uzak, N. (2017). *24-36 Ay aralığında kreş eğitimi almış ve almamış olan çocukların dil gelişim düzeylerinin karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi. <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Ülger, K. (2014). *Öğrencilerin yaratıcı düşünme gelişimlerinin incelenmesi*. *Eğitim ve Bilim*, 39(175), 275-284.
- Yazıcı, Z. (1999). Almanya ve Türkiye'de anaokuluna devam eden 60-76 aylar arasındaki Türk çocuklarının dil gelişimi ile okuma olgunluğu arasındaki ilişkisinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya muhtaç çocuklar ve çocuk evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 499-525.
- Yıldız, V., Özkal, N., ve Çetingöz, D. (2003). *Okul öncesi eğitimi alan ve almayan 7-8 yaş grubu çocuklarda yaratıcı potansiyelin değerlendirilmesi*. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(13), 129-137.

- Yolcuoğlu, İ.G. (2009). *Çocuk koruma sisteminde aileyle çalışmanın esasları: İstanbul örneğinde çocuklar ve ailelerinin gereksinimler, güçlülük ve risk faktörleri açısından değerlendirilmesi*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yuvacı, Z. (2017). *Okul öncesi eğitim alan 6 yaş çocuklarının yaratıcılık düzeylerinin öğretmenlerinin ve sınıf ortamlarının yaratıcılıklarına göre incelenmesi* Doktora tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi.
- Yüksel, E. (2003). *Eskişehir'de yaşayan 30-47 aylık çocukların alıcı dil becerilerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- <https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/baskanliklarimiz>, 02.11.2020 tarihinde erişilmiştir.

Dijital Animasyon ve Görsel Efekt Teknolojilerin Türk Sinemasında Kullanımı

Digital Animation and Visual Effects Technologies Use in Turkish Cinema

Ersin Kozan^a

^a Öğr. Gör. Dr., Sinop Üniversitesi, Sinop, Türkiye.
ersinkozan@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-0911-2602

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 18.02.2021

Düzeltilme tarihi: 14.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Dijital Animasyon,

Görsel Efekt,

Türk Sineması.

ÖZ

Yakın dönemde dünyanın her yerinde güçlü bir şekilde etkisini göstermeye başlayan dijitalleşme süreci, sinema alanında da kendisini hissettirmiştir. Sinemanın dijital dönüşüm sürecinde filmlerin yapım, dağıtım, gösterim gibi tüm aşamaları baştan aşağıya değişime uğradığı gibi filmlerin içerik ve biçimine dair özellikler de farklılık göstermeye başlamıştır. Filmlerde ön plana çıkan farklılıklar, özellikle dijital animasyon ve görsel efekt teknolojilerin sinemada kullanılmasıyla daha fazla belirgin hale geldiği görülmektedir. Hollywood sineması başta olmak üzere tüm dünyada dijital animasyon ve görsel efekt teknolojilerin sinema filmlerinde ağırlıklı olarak kullanılmaya başlanması, son dönemlerde Türk sinemasında da bariz bir şekilde etkisini göstermeye başlamıştır. Türk sinemasında bu teknolojilerin kullanılmasıyla yaşanan değişimlerin birçok farklılıkları beraberinde getirmiş olması, bilimsel alanda araştırılması gereken bir problemin varlığını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmamızda Türk sinemasında dijital animasyon ve görsel efekt teknolojilerin kullanılmasıyla ortaya çıkan farklılıkların neler olduğu sorusuna cevap bulmaya dönük nitel veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi tekniğine başvurulmuştur. Çalışmamızda elde edilen verilerin analiz edilerek yorumlanması içinse, betimsel yöntem tercih edilmiştir.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 18.02.2021

Received in revised form: 14.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Digital Animation,

Visual Effect,

Turkish Cinema.

ABSTRACT

The digitalization process, which has recently started to show its effects all over the world, has also made itself felt in the field of cinema. In the digital transformation process of cinema, all stages of films such as production, distribution, and display have changed from top to bottom, as well as the characteristics of the content and form of the films. It is seen that the prominent differences in films become more evident especially with the use of digital animation and visual effects technologies in cinema. The fact that digital animation and visual effects technologies are being used predominantly in motion pictures all over the world, especially in Hollywood cinema, has recently started to have an obvious effect on Turkish cinema. The fact that the changes experienced in the use of these technologies in Turkish cinema brought many differences along with it, revealed the existence of a problem that needs to be investigated in the scientific field. In this study, document analysis technique, which is one of the qualitative data collection methods, was used to find an answer to the question of what the differences arise with the use of digital animation and visual effects technologies in Turkish cinema. The descriptive method was preferred for the analysis and interpretation of the data obtained in our study.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kozan, E. (2021). Dijital Animasyon ve Görsel Efekt Teknolojilerin Türk Sinemasında Kullanımı. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s.78-88.

* DOI: 10.46442/intjcss.882908

** Sorumlu yazar: Ersin KOZAN, ersinkozan@hotmail.com.

1. Giriş

Sinema sanatının temellerinde, kuşkusuz insanların yaşadıkları doğayı, canlıları taklit etme ve yeniden canlandırma ihtiyacı en başta gelmektedir. İlk zamanlarda insan topluluklarının mağaraya çizmiş olduğu resimlerle başlayan bu yaklaşım, insanların yerleşik hayata geçmesiyle güzellik ve estetik kavramları ile ele alınan işlevsel bir forma doğru evrilmiştir. Modern zamanlarda ise insanların serbest zamanlarını anlamlı kılma, kendilerini rahatlatma ve eğlendirme gibi ihtiyaçlarına hizmet eden kültür endüstrisinin bir ürününe dönüşen sanatsal çalışmalar, 19. yüzyılın sonlarında sinema sanatının ortaya çıkması ile birlikte görselliğin ön plana çıktığı değerler dünyasını kapı aralamıştır.

Dijitalleşmenin yaşandığı 80'li yıllardan itibaren ise sinema, özellikle dijital animasyon ve görsel efekt teknolojilerin filmlerde kullanılmasıyla köklü değişimler geçirmiştir. Aynı durum Türkiye'de dijital animasyon ve görsel efekt teknolojilerin filmlerde kullanılmaya başlandığı 2000'li yıllardan itibaren yaşanmaya başlanmıştır. Türk sinemasında yaşanan bu değişimde ön plana çıkan gelişmelerin boyutlarının nasıl şekillenmekte olduğu sorusu her zaman en önde gelmiştir. Bu noktada çalışmamız sorunun çözümü noktasında, doküman incelemesi ile ulaştığı detaylı bilgilerle durumun gerçek anlamda tespitini ortaya koymaya çalışmaktadır. Çalışmamızın farklı kılan bu özelliği, gelecekte bu alanla ilgili bilimsel araştırma faaliyeti yürütecek kişilere yararlanabilecekleri detaylı bir kaynak sunması bakımından büyük önem arz etmektedir.

1. Dijital Animasyon ve Görsel Efekt Kavramı

Dijital animasyon ve görsel efekt teknolojilerin temelinde, 1970'li yıllarda bilgisayar teknolojisine dair yazılımların ve sistemlerin yer aldığı bir dizi teknolojik gelişme yer almaktadır. Bunların en başında da cgi teknolojisi ön plana çıkmaktadır. Cgi teknolojisi bilgisayarla üretilen, düzenlenen, işlenen görüntüleri içeren bir kavram olarak durmaktadır. Cgi kavramı, tümüyle bir görüntünün bilgisayar ortamında oluşturulabileceğini belirtmekle beraber, hazır bulunan bir görüntünün üzerinde işlemler uygulanarak yepyeni görüntüleri meydana getirmeyi de içermektedir. Görüntünün teknik olarak düzeltilmesi gereken kısımların bir tür doldurulması veya değiştirilmesi gereken yerlerin çıkartılması ve eklenmesi gibi işlemlere cgi teknolojisi hizmet edebilmektedir. Aynı zamanda gerçekte var olmayan bir sanal karaktere gerçekçi bir görünüm kazandırılarak onların canlı kılınması gibi üstün nitelikleri içinde bulundurabilmektedir (Özön, 2000: 111).

Cgi teknolojisinin bileşenlerini oluşturan dijital animasyon ve görsel efekt teknolojilerinin temelinde klasik animasyon (classic animation) ve özel efekt tekniklerin dijital ortamda dönüşümüne işaret eden kavramlar olarak günümüzde karşılaşılmaktadır. Bunun için kavramların kökenlerine ve tarihsel süreçte yüklendikleri anlamlara değinmek büyük önem arz etmektedir. Animasyon, durağan haldeki bir dizi görüntünün peş peşe gelecek şekilde birleştirilmesiyle meydana gelen bir tür hareket yanılmasıdır (Taylor, 1999: 94).

Sabit, hareketsiz objelerin ve resimlerin devinimlendirme sanatı olarak adlandırılan animasyon diğer adıyla canlandırma, hem üretim hem de dağıtım ve gösterim alanları açısından tarihsel süreçte köklü değişikliklere uğrayarak günümüze kalabilmiştir. Sinemanın diğer bütün türlerinden teknik özellikleriyle ayrılan animasyonda hareketin tüm aşamaları "selüloit" tabakalar üzerinde ayrı ayrı hazırlanarak her bir film karesi alıcı ile tek tek filme çekilip kayda alınmaktadır. Sabit olan her şey bu teknikle dinamizm kazandırılarak canlı hale dönüştürülmektedir. Canlandırmanın bu etkileyici özelliği, sinema sanatı içerisinde onu ayrı bir alan olarak önemli hale getirmiştir (Halas ve Manvell, 1973: 3).

Animasyon sözcüğü, Latince'de "anima" sözcüğünden türetilerek oluşturulmuştur. Anima sözcük olarak ruh veya nefes vermek anlamlarına karşılık gelmektedir. Animasyon bir bakımdan animasyon filmini gerçekleştiren animatörlerin ne iş yaptığına dair bir açıklamayı da içinde barındırmaktadır. Ta ki animatörler, çizdikleri resimlere ruh aşıl原因, onlara can veren ve bir tür kimlik kazandıran misyonu yüklenmektedir (Rauf ve Vescia, 2008: 06). Kanadalı ünlü animatör ve film yönetmeni Norman McLaren ise, animasyonu hareket eden çizimlerin sanatı olmaktan ziyade, çizilmiş olan imgelerin hareket ettirilmesi sanatı olarak tanımlamaktadır. McLaren'a göre animasyonda bir film karesinin üzerinde ne olduğu değil,

her iki film karesi arasında ilişkinin boyutunun ne olduğu daha büyük önem arz etmektedir (Solomon, 1987: 11). Bu noktada McLaren, animasyonu “hareket eden çizimlerin değil çizilenlerin hareketi” sanatı olarak ifade etmektedir (Furniss, 2009: 5).

Animasyon daha eski bilinen bir kavram ve bir sanat dalı olarak yer alırken görsel efekt ise, daha yeni bir terim olarak durmaktadır. Bu terim geçmişte ilk olarak “fotografik özel efekt” terimi yerine kullanılarak tanınmaya başlanmıştır. Daha eski zamanlarda görsel efekt, kısa bir süre optik baskı makinesinin alanda çok sık tercih edildiği dönemde “optik efekt” olarak anılmıştır. Televizyon yayınlarının hakim olduğu dönemde ise, canlı yayına geçişte kullanılan “elektronik efekt” terimi ve videoların post-produksiyon sürecinde uygulamalarında kullanılan “video efekt” terimiyle beraber kullanılmıştır. Ve son olarak bilgisayarların sektörde hakim olmaya başladığı yakın dönemde, “dijital efekt” terimi olarak daha yaygın kullanıldığına şahit olunmaktadır (Mitchell, 2004: 8). Kısaca genel tanımını yapmak gerekirse, bilgisayar ortamında uygun sistemler aracılığıyla çekim aşamasındayken tasarlanan veya post prodüksiyon sürecinde filmin çekilen görüntüleri üzerinde yapılan düzenlemelerin tümüne “görsel efekt” (visual effects) denmektedir ve “VFX” kısaltmasıyla da bilinmektedir (McLean, 2007: 12).

Görsel efekt teknik olarak; seyircilere fantastik, ilginç gelecek sahneleri yaratarak onların etkilenmesini sağlamak için filmin içerisine dahil edilen; çekilmesi zor, imkansız görülen ve yüksek maliyet gerektiren görsel bileşenlerin bilgisayarda ya da çeşitli ekipmanlar aracılığıyla oluşturulan; bir film sahnesinin kompozisyonu içerisine bu bileşenlerin post-produksiyon aşamasında yerleştirilmesi ve eklenmesi işleminin bütününe verilen addır. Bu haliyle daha çok sinemada kullanılmak üzere geliştirilen bilgisayar destekli olarak üretilen birçok efekt yöntemi bulunmaktadır. Özellikle Amerikan sinema endüstrisi içinde görsel efektler, sektörece kanıksanan çok da özel olmayan standart film uygulamaları haline gelmiştir. Fakat bu süreçte görsel efekt ve özel efekt terimlerinin arasındaki fark büyük önem arz etmektedir. Dijital ortamda üretilen görsel efektler ile özel efekt kavramı arasındaki en temel fark, görsel efektlerin bir filmdeki görüntünün baştan bilgisayar ortamında üretilmesini veya belli dijital yazılımlarla değişikliğe uğratılmasını sağlarken; özel efekt tasarımı ise, bir filmin sahnelenen çekimi sırasında sette minyatür boyutlarındaki elemanlar ile patlayıcı gibi öğelerden oluşan görüntülerin elde edilmesini içermektedir (Wright, 2008: 1-3).

Görsel efekt ve özel efektte teknik olarak bakıldığında özel efekt; gerçek bir mekanda çekilmesi zor, imkansız, prodüksiyon olarak çok zaman alan ve maliyetli film çekimlerinin özel ekipman cihazlar ve özel olarak geliştirilmiş teknikler yardımıyla filme alınması işlemlerini oluşturmaktadır (Rickitt, 2007: 10-11). Görsel efekt tekniğini ise, sadece bilgisayar sistemlerine bağlı olarak geliştirilen dijital efektif uygulamalar bütünü olarak görmek yetersiz kalabilir. Aynı zamanda bazı çeşitli donanımlarında filmde görsel efekti destekleyen şekilde mevcut bulunması tercih edilegelmektedir. Bunlardan bilgisayar kontrollü kamera sistemleri, hareket izleme ekipmanları (motion tracking), hareket yakalama ekipmanları (motion capture), kamera hareket ve vinç sistemleri, eş zamanlı ardışıl resim efekti (bullet time) en önemlilerinden bazılarıdır (Wright, 2008: 9).

Amerikalı akademisyen Adam Watkins’ın 2001’de yayınlanan “3D Animation: From Models to Movies” adlı kitabında görsel efektler farklı açılardan üç başlıkta sınıflandırılmaktadır. İlkini “tamamen dijital” denilen yani bir film sahnesindeki hem karakterlerin hem de mekânların tamamının dijital ortamda üretildiği görsel efektleri oluşturmaktadır. İkincisini ise, “gerçek oyuncular-dijital mekânlar” adıyla tanımlanan yani gerçek oyuncuların yeşil veya mavi fon önünde çekiminin yapıp daha sonrasında bu fonların programlarda temizlenerek sanal ortamda üretilmiş dijital mekânlarla birleştirilmesine dair efektif çözümler oluşturmaktadır. Sonuncusu ise, “dijital karakterler-gerçek mekânlar” denilen yani dijital ortamda üretilen gerçekçi sanal karakterlerin doğal mekânlarda bulunduğu ve buradaki gerçek oyuncularla etkileşime girebildiği sahnelerin yaratılması oluşturmaktadır (Watkins, 2001: 404).

2. Türk Sinemasında Dijital Animasyon ve Görsel Efekt Teknolojilerin Kullanımı

90'lı yıllarda özel televizyon kanallarının Türkiye'de kurulmaya başlanması ve bu kanalların reklam kuşakları, müzik klipleri, dizileri ve diğer programlarda yoğun bir şekilde dijital animasyon ve görsel efekt teknolojilerine yer verilmesi; 2000'li yılların sinema filmlerinde de bu teknolojilerin kullanılması için gerekli altyapıyı kolaylaştırmıştır. Bu yakın dönemde vizyona giren kurmaca türündeki filmlerde görsel efektlerin yoğun olarak kullanılmaya başlanması dışında, ilk kez uzun metrajlı üç boyutlu animasyon filmleri sinema salonlarında gösterilmeye başlanmıştır. Türkiye'de dijital animasyona dair ilk çalışmalara 1989 yılında Yapı Kredi Bankası'nın reklam filmi için yönetmen Kerem Kurdoğlu'nun bilgisayar ortamında hazırladığı logo animasyonu ile başlandığı bilinmektedir. Bu hazırlanan reklam filmi Türkiye'de ilk kez üç boyutlu animasyon çalışmasına yer vermesi bakımından önem arz etmektedir (Küçüköğlü, 2017: 57-58). İlerleyen dönemlerde üç boyutlu animasyon çalışmalarının özellikle Türk televizyonlarında yayınlanan reklam filmlerinde ağırlıklı olarak kullanıldığına şahit olunmaktadır. Dönemin televizyon kanallarına reklam veren şirketler, televizyon reklamlarında bilgisayar ortamında hazırlanan üç boyutlu animasyonların güçlü etkinliğini ve önemini fark etmesiyle sektöre desteklerini artırmışlardır (Balaban, 2007: 107).

Dijital animasyon üzerine üniversitelerde 90'lı yıllarla başlayan akademik eğitim ve öğretim faaliyetleri sonrasında sektöre giren genç Türk animatörler, yeteneklerini sinema alanı dışında genellikle televizyon kanallarının grafik animasyon ihtiyaçlarına karşılama yönünde çalışmışlardır. Bu sınırlı iş kolları dâhilinde animasyonlar üretmeye çabalayan Türk animatörler dışında kalan ve iş kariyerlerini yurt dışında önemli animasyon stüdyolarında çalışarak sürdürmeyi tercih eden bazı Türk animatörler de bu dönemde bulunmaktadır. Ta ki bu animatörlerin çoğu ülkelerine 2000'li yıllarda tekrar geri dönüp yerli film endüstrisine de katkı sunmuştur. Bu animatörlerden Onur Yeldan, Dreamworks Animation şirketinde "Bee Movie" (2007), "Shrek Forever After" (2010), "Puss in Boots" (2011) gibi filmlerde animatör olarak yer almıştır. Görsel efekt sanatçısı Çoşku Özdemir ise Dreamworks Animation, Lucas Film ve Blue Sky Studios şirketlerinde "Pirates of the Caribbean: At World's End" (2007), "Madagascar: Escape 2 Africa" (2008), "Avatar" (2009), "Ice Age 2: The Meltdown" (2009), "Transformers: Revenge of the Fallen" (2009), "Iron Man 2" (2010), "The Last Airbender" (2010) gibi önemli filmlerde çalışmıştır. Yine bir diğer önemli Türk animatör Arslan Elver ise; "The Chronicles of Narnia: Prince Caspian" (2008), "Clash of the Titans" (2010), "Harry Potter and the Deathly Hallows" (2011) gibi dönemin popüler filmlerinde animatör olarak yer almıştır (Abalı, 2012: 111).

Türk sinemasında görsel efekt alanında bu dönemde yaşanan en önemli gelişme, yönetmen Ömer Faruk Sorak'ın 2004 yılında vizyona giren "G.O.R.A." filmi ile olmuştur. Bu film dönemi itibarıyla hiçbir Türk filmde karşılaşılmayacak ölçüde yoğun biçimde cgi tabanlı görsel efektlerin yer aldığı sahnelerle sahipsiz. Döneminde Türk seyircisinin genellikle Hollywood yapımı filmlerden aşına olduğu güçlü ve etkileyici görsel anlatıma sahip efektlerin yer aldığı film sahnelerinin bir benzeri ilk defa bir Türk filmi olan G.O.R.A. filminde karşılına çıkmıştır. Yüksek bir bütçeye sahip olan G.O.R.A. filminde birçok çeşitli türde cgi tabanlı görsel efekt uygulamasına geniş boyutta yer verilmesi ve gişede büyük başarı elde etmiş olması, dönemin diğer yerli yapımlarından benzer cgi teknolojilerine dair uygulamaları filmlerinde kullanmasında dinamitleyici bir rol oynamıştır (Zinderen, 2012: 80).

Türk sinemasında G.O.R.A filmi ile başlayan görsel efektlerin sinema filmlerinde yoğun olarak tercih edilmesi durumu, ilerleyen zamanlarda sinema salonlarında gösterime giren "Hacivat Karagöz Neden Öldürüldü?" (2006), "Cenneti Beklerken" (2006), "Dabbe" (2006), "Semum" (2007), "Cennet" (2007), "Musallat" (2007), "A.R.O.G." (2008), "120" (2008), "Dabbe 2" (2009), "New York'ta Beş Minare" (2010), "Musallat 2 Lanet" (2011), "Fetih 1453" (2012) gibi önemli filmlerle doruk noktasına ulaşmıştır. Bu filmlerde kullanılan dijital birleştirme (digital compositing), yeşil perde (green screen), mat boyama (matte painting), hareket takibi (motion track), hareket yakalama/benzeştirme (motion capture), renk düzeltme (color correction), kalabalık kopyalama (crowd duplication) gibi görsel efekt teknikleri, dönemin güncel dijital grafik yazılım ve donanımların yardımıyla üretilerek filmlerde sergilenmiştir. Bu görsel efekt

teknikleri dijital ortamda oluşturulmuş gerçekçi 3D mekânların ve karakterlerin yer aldığı görsellerle kombine edilerek filmlerde gerçek ile dijital öğelerin bir arada bulunduğu başarılı kompozisyonların oluşmasını sağlamıştır (Zinderen, 2012).

Bu dönemde Türk sinema tarihi açısından yaşanan bir diğer önemli gelişme, görsel efektlerin yoğun olarak kullanıldığı filmler ile üç boyutlu dijital animasyon filmlerin sinema salonlarında üç boyutlu olarak rahatlıkla izlenmesini sağlayan dijital görüntü teknolojilerin ve üç boyutlu gösterim sistemlerin kullanılmaya başlanmasıdır. 2005 yılında Türkiye’de ilk üç boyutlu IMAX sinemasının açılması ve peşi sıra birçok sinema salonunda da üç boyutlu filmlerin izleneceği koşullar oluşturulmuştur. Bu teknolojik gelişmelere binaen, dönemin önemli Türk yönetmenlerden Biray Dalkıran 2010 yılında yönetmiş olduğu “Cehennem 3D” adlı filminde stereoskopik üç boyutlu film teknolojisini kullanarak Türk sinema tarihinde ilk üç boyutlu filme imza atmıştır. Filmin dönemi için bu yenilikçi teknoloji kullanımı tercih etmesi durumu, normal bir film setlerinde var olan teknik ekiplerin yaklaşık iki katı bir teknik ekiple filmleri üretmesi gibi zorunlulukları doğurmuştur. Ancak, filmde üç boyutlu teknolojinin daha çok ön plana çıkması, filmin geneline dair konseptin belirli bir zemine oturtulmaması gibi sorunları beraberinde getirmiştir (Ormanlı, 2012: 37).

Türk sinemasında yıllarca sinema salonlarında yerli uzun metrajlı animasyon filmlerine hukuki, ekonomik birçok nedenden ötürü rastlanılmadığı görülmektedir. Ancak dijitalleşmenin yaşandığı günümüz Türk sinemasında yerli uzun metrajlı animasyon filmlerin üretilmesinin önünü açan ve animasyonun gerçek anlamda devlet kurumları nezdinde sadece bir eğlence aracı olarak değil aynı zamanda bir sanat dalı olarak kabul edilmesi yönünde 2004 yılında önemli bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişme 2004 yılında Türkiye’de yürürlüğe giren “5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun”dur. Bu kanunla uluslararası standartlarda yerli sinema filmlerin üretilmesinin önünün açılabilmesi noktasında sansür uygulamalarına son verilmiş ve tüm sinema eserlerinin sınıflandırılması ile değerlendirilmeye alınmasında sektörde çalışan, sinema alanında uzman kişilerden oluşan kurulların katkısına yer verilmiştir. Bu kanunda animasyon alanı ile ilgili ise geçen önemli durum ise, animasyon filmlerin de diğer sinema film türlerinde olduğu gibi bir sinema filmi hüviyetine sahip olduğuna kanaat getirilmiş olmasıdır. Ayrıca, diğer türlere olan finansal desteklerin bir benzerinin animasyon film projeleri için de geçerli olduğu hükmüne yer verilmiş olması büyük önem arz etmektedir. Bu desteğin bir film yapım desteği olarak sınırlanmayıp, aynı zamanda film projelerin senaryolarının geliştirilmesi aşamasında da karşılıksız destek olarak sunulması sağlanmıştır (Erkılıç, 2008: 67-68).

2008 yılında TRT’nin çocuklar için tematik olarak oluşturduğu TRT Çocuk kanalının yayın hayatına başlaması ile animasyon film endüstrisinde bir diğer tarihsel dönüm noktası yaşanmıştır. TRT Çocuk kanalı için yerli çizgi film serilerinin üretilmesi noktasında bu dönemde birçok yeni yerli animasyon film stüdyoları kurularak gelişme fırsatı elde etmiştir. Yine, 2011 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilen radyo ve televizyonların kuruluş ve yayın hizmetleri hakkındaki kanununa eklenen bir madde ile televizyon kanallarının çizgi film kuşaklarının en az yüzde yirmisi oranında yerli animasyon film yapımlarına yer verilmesi ve diğer çocuk programların Türk kültürünü yansıtan Türkçe dilinde çekilen yerli yapımlara yer verilmesi şartının getirilmesi de yerli animasyon film stüdyolarının kurulup gelişmesinde belirleyici rol oynamıştır. Bu yeni kurulan yerli animasyon film stüdyoları, TRT Çocuk kanalı başta olmak üzere diğer özel televizyon kanallarında önemli bazı çizgi film serilerini üreterek gelişme göstermiştir. Bu televizyonlarda yayınlanan önemli çizgi film serilerinden bazıları şunlardır: “Pepee”, “Küçük Hezarfen”, “Nane ile Limon”, “Leylek Kardeş”, “Tel Ali”, “Tilki”, “Rüyanın Günlüğü”, “Köstebeğiller”, “Harika İşler Takımı”, “Cille” ve “Dede Korkut Hikâyeleri”dir (Göktepe, 2015: 74-75).

2000’li yıllar bu yaşanan gelişmelerle teknolojik anlamda dijital animasyon film üretmeye dönük imkânların gelişme fırsatı bulduğu bir dönemin Türk sinemasında yaşanması sonucunu doğurmuştur. Sinemanın her alanında görülen hızlı dijitalleşmeyle Türk sinema filmlerinin sayısında hızlı artışa paralel ilk defa Türk animasyon sinemasında yerli uzun metraj animasyon filmlerin sayısında da hızlı bir yükseliş grafiği çizmiştir. Bu dönemde sinemada gösterime giren önemli yerli yapım animasyon filmlerinden

bazıları şunlardır (Erus ve Alıcı, 2017: 55): “Zeytinin Hayali” (2009), “Suluboya” (2009), “Allah’ın Sadık Kulu” (2011), “RGG Ayas” (2013), “İksir: Dedemin Sırrı” (2014), “Uzay Kuvvetleri 2911” (2014), “Evliya Çelebi ve Ölümsüzlük Suyu” (2014), “Rimolar ve Zimolar: Kasabada Barış” (2014), “Köstebekgiller: Perili Orman” (2015), “Pırdino Sürpriz Yumurta” (2015), “Köstebekgiller: Gölgenin Tılsımı” (2016), “Kötü Kedi Şerafettin” (2016), “Canım Kardeşim Benim” (2016).

Türkiye’de üretilen yerli uzun metrajlı animasyon filmlerini gerçekleştiren yapım şirketleri ve kullandığı tekniklerin yer aldığı Tablo 1 incelendiğinde, Türk sinemasında dijitalleşmenin yaşandığı 2000’li yıllar sonrasında 3D animasyon tekniği başta olmak üzere dijital ortamda üretilmiş uzun metrajlı animasyon filmlerin sayısında yıldan yıla katlanarak arttığı görülmektedir. Ayrıca, aynı tabloda bu filmlerin bilet satışları ve gişeden elde edilen hasılatın miktarına bakıldığında, benzer yükselen artışın olduğuna ulaşmak mümkündür. Tabloda 2019 yılında vizyona giren “Rafadan Tayfa: Göbeklitepe” filminin tüm zamanların en çok izlenen ve en yüksek gişe gelirine sahip animasyon filmi olarak dikkat çektiği görülmektedir. Bu tablodan çıkan en önemli sonuç ise, Türk sinema endüstrisi içerisinde ilk defa animasyon film sektörünün temsilcilerin Türk seyircisinden aldığı olumlu dönüşle film üretme pratiğini yıldan yıla artırarak sektörün kurumsallaşmasına ve sürekliliğine hizmet etmeleridir.

Tablo 1. Türkiye’de Üretilen Uzun Metrajlı Animasyon Filmlerini Yapan Şirketler ve Kullandıkları Teknikler

Yıl	Film	Yapım Şirketi	Tekniği	Bilet Satışı	Gişe Hasılatı
1951	Evvel Zaman İçinde	And Film	Geleneksel Animasyon	Bilgi Yok	Bilgi Yok
1963	Cicican	Göksel Film	Live Action Animasyon	Bilgi Yok	Bilgi Yok
1988	Dede Korkut / Boğaç Han	Pasin-Benice Stüdyoları	Geleneksel Animasyon	Bilgi Yok	Bilgi Yok
2009	Zeytinin Hayali	Ella	2D Animasyon	4.346	31.093,00 TL
2009	Suluboya	Haz-Art	2D Animasyon	554	5.001,00 TL
2011	Allah’ın Sadık Kulu: Barla	Ser Film	3D Animasyon	2.227.113	15.669.213,75 TL
2013	RGG Ayas	BKM, Düşyeri	2D Animasyon	198.35	1.845.749,05 TL
2014	İksir: Dedemin Sırrı	Siyah Martı	Live Action Animasyon	110.627	915.096,00 TL
2014	Uzay Kuvvetleri 2911	Animaj	3D Animasyon	1.026	6.110,00 TL
2014	Evliya Çelebi ve Ölümsüzlük Suyu	Anibera,Epics Fx	3D Animasyon	51.129	445.137,00 TL
2014	Rimolar ve Zimolar: Kasabada Barış	Pati Film	Kukla Animasyon	16.167	201.505,90 TL

2015	Köstebekgiller: Perili Orman	Arzum Film Siyahmartı	Live Action Animasyon	409.382	4.335.751,00 TL
2015	Pırdino Sürpriz Yumurta	Menassa Film, Siyahmartı	Live Action Animasyon	131.488	1.463.607,19 TL
2016	Köstebekgiller 2: Gölge'nin Tılsımı	Arzum Film, Siyahmartı	Live Action Animasyon	218.438	2.368.691,00 TL
2016	Kötü Kedi Şerafettin	Anima İstanbul	3D Animasyon	359.176	4.565.215,00 TL
2016	Canım Kardeşim Benim	Portakal Animasyon	3D Animasyon	78.891	861.526,00 TL
2017	Doru	Anibera	3D Animasyon	140.255	1.509.027,07 TL
2017	Pepee: Birlik Zamanı	Düşyeri	3D Animasyon	151.249	1.769.502,22 TL
2017	Fırıldak Ailesi	BKM, Grafi2000	3D Animasyon	314.939	3.807.760,40 TL
2017	Nane ile Limon: Kayıp Zaman Yolcusu	Cordoba, Siyahmartı	3D Animasyon	47.978	537.363,06 TL
2017	Sagu ve Pagu: Büyük Define	Horizon Film, Siyahmartı	3D Animasyon	12.238	96.800,93 TL
2018	Renkli Balık: Yeni Dünyalar Kâşifi	Fikrigün Film, Digiflame	3D Animasyon	39.116	394.833,98 TL
2018	Kral Şakir: Oyun Zamanı	BKM, Grafi2000	3D Animasyon	346.828	4.124.493,66 TL
2018	Keloğlan: Yeni Masal	VTR Prodüksiyon, Anibera	Live Action Animasyon	57.225	668.871,81 TL
2018	İstanbul Muhafızları: Ab-ı Hayat Çeşmesi	Neher Animasyon	Live Action Animasyon	212.246	2.684.346,50 TL
2018	Rafadan Tayfa: Dehliz Macerası	İSF Studios	3D Animasyon	1.802.339	20.455.470,52 TL
2019	Kuklalı Köşk	Fiyaka Film	Live Action Animasyon	149.329	2.008.635,87 TL
2019	Kral Şakir: Korsanlar Diyarı	BKM, Grafi2000	3D Animasyon	2.107.663	34.299.286,00 TL
2019	Bulmaca Kulesi: Dev Kuşun Gizemi	Yoyo Film, Delightful Animasyon	3D Animasyon	196.668	3.291.390,90 TL
2019	Hapşuu	Siyahmartı	Live Action Animasyon	14.077	231.157,50 TL

2019	Güzel Aşk	Sener Yapım	Live Action Animasyon	28	422,50 TL
2019	Rafadan Tayfa: Göbeklitepe	İSF Studios	3D Animasyon	3.437.595	55.663.287,85 TL
2020	Maceracı Yüzgeçler: Büyük Gösteri	Imaginite Studios	2D Animasyon	38.701	645.385,50 TL
2020	Kaptan Pengu ve Arkadaşları: Mandalina'nın Günlüğü	Siyahmartı	3D Animasyon	226.914	3.729.339,00 TL

Kaynak: <https://boxofficeturkiye.com/> (Erişim Tarihi: 16.02.2021)

Tablo 2. Türkiye’de Tüm Zamanların En Çok İzlenen Animasyon Filmleri

Sıra No	Yıl	Film	Toplam Seyirci
1	2019	Rafadan Tayfa: Göbeklitepe	3.437.595
2	2011	Allah’ın Sadık Kulu: Barla	2.227.113
3	2019	Kral Şakir: Korsanlar Diyarı	2.107.663
4	2012	Buz Devri 4: Kıtalar Ayrılıyor	1.883.004
5	2018	Rafadan Tayfa: Dehliz Macerası	1.802.339
6	2009	Buz Devri 3: Dinozorların Şafağı	1.434.381
7	2017	Moana	1.337.112
8	2016	Buz Devri 5: Büyük Çarpışma	1.308.876
9	2019	Karlar Ülkesi 2	1.284.552
10	2018	İnanılmaz Aile 2	1.267.415

Kaynak: <https://boxofficeturkiye.com/> (Erişim Tarihi: 16.02.2021)

Türkiye’de sinema salonlarında gösterilen yerli ve yabancı animasyon filmlerin listelendiği Tablo 2’ye bakıldığında ise, tüm zamanların en çok izlenen animasyon filmlerinin ilk üç sırasını yerli animasyon filmlerin oluşturduğu görülmektedir. 2019 yılında vizyona giren “Rafadan Tayfa: Göbeklitepe” filmi, Türkiye’de tüm zamanların en çok izlenen animasyon filmi olarak tabloda yer almaktadır. Filmin, 2014 yılında TRT Çocuk kanalında “Rafadan Tayfa” adı ile çizgi film serisi olarak yayınlanmaya başlamasıyla çocuk izleyici kitlesi tarafından ilgiyle karşılanması önemli bir etken oluşturmaktadır. Filmin yapımını gerçekleştiren “İSF Studios” 2018 yılında bu çizgi film serisinin ilk sinema filmi olan “Rafadan Tayfa:

Dehliz Macerası” filmini beyazperdeye taşıyarak sinema seyircisinden olumlu yönde dönüş almıştır. Bu ilk filmde seyirci sayısında yaşanan artış ile gelişen olumlu dönüşler, 2019 yılında filmin devam serisi olan Rafadan Tayfa: Göbeklitepe filminin gösterime sokulması ile Tablo 2’de görüldüğü üzere, Türkiye’de tüm zamanların en çok seyirci sayısına sahip animasyon filmi rekorunu elde etmesini de sağlamıştır. Böylece yerli animasyon film endüstrisinin ürettiği yapımlar daha fazla sayıda sinema salonlarında gösterim imkânı elde etmiştir.

Türkiye’de tüm zamanlarda en çok izlenen filmlerin listelenmiş olduğu Tablo 3 incelendiğinde, son zamanlarda sinema salonlarında gösterilen ağırlıklı olarak görsel efekt teknolojilerine yer verilen filmlerin sayısında ve izlenme oranında yükselen bir artış grafiği kendisini göstermektedir. Tabloda yer alan “Fetih 1453”, “Müslüm”, “Ayla”, “Arif V 216”, “G.O.R.A.”, “Kurtlar Vadisi: Irak” ve “Mucize” filmlerinde mavi-yeşil perde (blue/greenbox), hareket eşleştirme (matchmoving), dijital mat boyama (digital mate painting), rotoskop (rotoscoping), kalabalık kopyalama (crowded duplication), dijital birleştirme (digital compositing) gibi görsel efektlere ağırlıklı olarak yer verildiği tespit edilmiştir.

Tablo 3. Türkiye’de Tüm Zamanların En Çok İzlenen Sinema Filmleri

Sıra No	Yıl	Film	Toplam Seyirci
1	2017	Recep İvedik 5	7.437.050
2	2014	Recep İvedik 4	7.369.098
3	2013	Düğün Dernek	6.980.070
4	2012	Fetih 1453	6.572.618
5	2018	Müslüm	6.480.552
6	2015	Düğün Dernek 2: Sünnet	6.073.364
7	2017	Ayla	5.589.872
8	2019	7. Koğuştaki Mucize	5.316.933
9	2017	Aile Arasında	5.289.051
10	2018	Arif V 216	4.968.462
11	2009	Recep İvedik 2	4.333.144
12	2008	Recep İvedik	4.301.693
13	2006	Kurtlar Vadisi: Irak	4.256.567
14	2018	Ailecek Şaşkıncınız	4.034.858

15	2004	G.O.R.A.	4.001.711
16	2019	Recep İvedik 6	3.986.620
17	2011	Eyvah Eyvah 2	3.947.988
18	2013	CM101MMXI Fundamentals	3.842.535
19	2005	Babam ve Oğlum	3.839.883
20	2015	Mucize	3.737.605

Kaynak: <https://boxofficeturkiye.com/> (Erişim Tarihi: 16.02.2021)

3. Sonuç

Çalışmamızda 2000’li yıllardan itibaren Türk sinemasında yaşanan gelişmeler incelendiğinde, dijital animasyon ve görsel efekt teknolojilerin Türk sinema filmlerinde yoğun olarak tercih edildiğine ulaşılmıştır. Türk sinemasında dijital animasyon ve görsel efekt teknolojilerin kullanımı hususunda en güçlü işaretler, 2004 yılında gösterime giren “G.O.R.A” filmi ile kendisini göstermiştir. Filmde yer alan birçok sahnede ağırlıklı olarak bu teknolojilerin kullanılmasına dair örnekler rastlanılmıştır. Filmin dönemi itibarıyla en çok gişe başarısı elde eden Türk sinema filmi olması da, dönemin sinemacıları için dijital animasyon ve görsel efekt teknolojilerin yoğun olarak kullanıldığı filmleri hayata geçirmelerinde motive edici olmuştur. İlerleyen yıllarda Türk sinemasının gelişimine bakıldığında, görsel efekt ağırlıklı bilimkurgu, fantastik, korku-gerilim, tarihi gibi farklı türlerde filmlerin sayısında hızlı bir yükselişin yaşandığı fark edilebilmektedir. 2012 yılında gösterime giren görsel efekt ağırlıklı “Fetih 1453” filmi ise, bu hızlı yükselişin ikinci dönüm noktası olarak tarihte kendisini göstermiştir. Döneminde Türk sinema seyircisi tarafından en çok izlenen sinema filmi olarak büyük ilgiyle karşılanması, görsel efektlerin ağırlıkta olduğu birçok yüksek bütçeli filmin günümüze değin Türk sinemasında yapılabilmesinde öncü rol oynadığı tespit edilmiştir.

Türk sinemasında dijital animasyon ve görsel efekt teknolojilerin artan kullanımı, tamamı dijital animasyon teknolojileri ile hazırlanan yerli animasyon sinema filmlerinin de ilk defa seyirci ile buluşmasını beraberinde getirmiştir. Ancak, 2000’li yıllardan itibaren Türk sinemasının her alanında görülen dijitalleşme, animasyon sinema filmlerinin ülkede üretilebileceği yönünde gelişmeleri hızlandırmıştır. 2008 yılında yayın hayatına giren TRT Çocuk kanalında yerli animasyon film şirketlerinin hazırladığı 3D animasyon film serilerinin gösterilmeye başlanması bunun ilk işaretlerini oluşturmuştur. Bu film serilerini üreten film şirketlerinin zamanla sermayelerini genişletmeleri, sinema salonlarında ilk defa Türk animasyon sinema filmlerinin gösterilme sürecini başlatmıştır. Bunun en iyi örneğini oluşturan “Rafadan Tayfa: Göbeklitepe” filmi, Türk sinema seyircisi tarafından en çok izlenen animasyon sinema filmi olarak popüler yabancı animasyon sinema filmlerini geride bırakmıştır. Animasyon türünde sinema filmlerinin sayısında yıldan yıla yaşanan artış, aynı zamanda bu filmleri izleyen seyirci sayısının yükselmesini beraberinde getirerek farklılık oluşturmuştur. Türk sinemasında dijital animasyon ve görsel efekt teknolojilerin kullanılmasıyla yaşanan bu değişiklikler, Türk sinemasının geleceği açısından olumlu yönde beklentileri güçlendirmiştir.

Kaynakça

Abalı, N. (2012). Türkiye’de Animasyonun Dünü ve Bugünü. *Bilişim: Aylık Bilişim Kültürü Dergisi*, Yıl:40, 147, s.106-113.

- Balaban, Y. (2007). *Üç Boyutlu Bilgisayar Grafiklerinin Sinema Filmleri İçinde Kullanımı: “Mumya”, “Küçük Kardeşim” Ve “Matrix” İncelemesi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Erkılıç, H. (2008). Sinema Politikaları Çerçevesinde Filmlere Sağlanan Devlet Desteği. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 33.1, s.57-71.
- Erus, Z. Ç., Alıcı, B. (2017). Günümüz Türk Animasyon Sineması’na Modernleşme Kuramları Ekseninde Bir Bakış. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(2), s.47-71.
- Furniss, M. (2009). *Art in Motion Animation Aesthetics*, UK: John Libbey Publishing.
- Göktepe, E. (2015). *Geçmişten Günümüze Hareketli Görüntü ve Türkiye’de Animasyonun Gelişimi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Halas, J., Manvell, R. (1973). *The Technique of Animation*, London: Focal Press.
- Küçükoğlu, M. E. (2017). *Animasyon Sektörü Raporu*. Eskişehir: T.C. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA).
- Mclean, S. T. (2007). *Digital Storytelling: The Narrative Power of Visual Effects in Film*. Cambridge: Mass MIT Press.
- Mitchell, M. (2004). *Visual Effects For Film & Television*. USA: Focal Press.
- Ormanlı, O. (2012). Dijitalleşme ve Türk Sineması. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, Vol.2, Issue 2, s.32-39.
- Özön, N. (2000). *Sinema, Televizyon, Video, Bilgisayarlı Sinema Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Rauf, D., Vescia, M. (2008). *Virtual Apprentice: Cartoon Animator*. New-York: Infobase Publishing.
- Rickitt, R. (2007). *Special Effects The History and Technicues*. New-York: Watson-Guptill Publications.
- Solomon, C. (1987). *Understanding Digital Cinema: A Professional Handbook*. Oxford: Focal Press.
- Taylor, R. (1999). *The Encyclopedia Of Animation Techniques*. London: Quatro Publishing plc.
- Watkins, A. (2001). *3D Animation: From Models to Movies*. Rockland: Charles River Media.
- Wright S. (2008). *Compositing Visual Effects Essentials For The Aspiring Artist*. Oxford Burlington: Focal Press.
- Zinderen, İ. E. (2012). *Türk Sinemasında Özel Efekt Uygulamaları*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Moda Ürünlerinin E-Ticaretinde Kullanılan Uzman Sistemlerin Müşterilerden Topladıkları Verilerin Analizi

Analysis of Data Collected from Customers by Expert Systems Used in E-Commerce of Fashion Products

Nurgül Kılınç,^a Saniye Aydın^b

^a Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye.
nkilinc@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0610-6730

^b Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye
snayaydin4@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5592-2406

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 15.02.2021

Düzeltilme tarihi: 14.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

e-ticaret,

moda,

moda uzman sistemleri

ÖZ

Bu çalışmada; e-ticarette tüketicilere öneriler sunan moda uzman sistemlerinin tüketicileri tanımak, giyim ve satın alma davranışlarını belirlemek amacıyla direkt olarak müşterilerinden hangi bilgileri topladıklarını belirlemek amaçlanmıştır. Ayrıca işletmelerin çeşitli özellikleri ile müşterilere sordukları soruların sayısı arasında anlamlı ilişkiler bulunup bulunmadığını ortaya koymak da araştırmanın amaçları arasındadır. Araştırma tarama modeli bir araştırma olup, taramalar internet üzerinden yapılmıştır. Araştırma evreni içerisinden yargısal örnekleme yoluyla seçilmiş, 30 işletme araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma verileri gözlem formları kullanılarak toplanmıştır. Toplanan veriler sınıflanmış, sınıflamalardaki verilerin örnekleme yer alma sıklığı ve oranları belirlenerek, e ticaret işletmelerinin müşterilere sordukları soru sayısı ve diğer bazı özellikleri arasında anlamlı farklar aranmıştır. Moda uzman sistemlerin müşterilerinden direkt olarak istedikleri verilerin; kişisel özellikleri tanımlamaya yönelik veriler, müşterinin satın alma davranışlarına yönelik veriler ve müşterinin giyinme alışkanlıklarını ve stilini belirlemeye yönelik veriler olarak 3 ana sınıfta toplandığı gözlemlenmiştir. İşletmelerin çoğunluğunun temel kişisel verileri müşterilerinden istedikleri, ancak müşterinin satın alma davranışı, giyinme alışkanlıkları ve stillerinin belirlemeye yönelik verilerin az sayıda uzman sistem tarafından müşteriden direkt olarak istendiği sonucuna ulaşılmıştır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 15.02.2021

Received in revised form: 14.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

e-commerce,

fashion,

fashion expert systems

ABSTRACT

In this research; It is aimed to determine what information the fashion expert systems, which offer suggestions to consumers in e-commerce, collect directly from the consumer in order to identify the consumers and determine their clothing and purchasing behavior. In addition, it is also among the aims of the research to reveal whether there are significant relationships between the various characteristics of businesses and the number of questions they ask customers. It is a survey model research. The surveys were made over the internet. 30 enterprises selected by judgmental sampling from the research universe constituted the sample of the research. Research data were collected using observation forms. Collected data are classified. The frequency and rates of data included in the classifications in the sample were determined. Significant differences were sought between the number of questions asked by e-commerce businesses and some other features. It was observed that the data requested by fashion expert systems directly from their customers were collected in 3 main classes. These are; data on describe personal characteristics, data on customer's purchasing behavior and data on determine the customer's dressing habits and style. However, it was concluded that the data for determining the purchasing behavior, dressing habits and styles of the customer were directly requested from the customer by a few expert systems.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kılınç, N. ve Aydın, S. (2021). Moda Ürünlerinin E-Ticaretinde Kullanılan Uzman Sistemlerin Müşterilerden Topladıkları Verilerin Analizi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s.89-99.

*DOI: 10.46442/intjcss.878323

** Sorumlu yazar: Nurgül Kılınç, nkilinc@selcuk.edu.tr

1. Giriş

Günümüzde giyim sektöründe perakendecilik, geçmişe ve diğer sektörlerle göre daha rekabetçi hale gelmiştir. Bu rekabette başarıya ulaşmak için, tüketicilerin bilgileri ve davranışlarının doğru analiz edilerek, istek ve ihtiyaçlara uygun ürün ve hizmetlerin tüketiciyle buluşturulması zorunludur.

Tüketicilerin moda giysileri seçme süreci oldukça karmaşıktır. Bu karmaşıklığın en önemli sebebi giyim bireye özgü ve sembolik olmasıdır. Giyim tüketicilerin kişisel tarzlarını ve kimliklerini iletmelerini sağlar. Bir diğer sebep ise giyinmenin birçok amacının olmasıdır. Tüketicilerin korunmak, tanınmak ve süslenmek gibi giysiden beklediği birçok amacı vardır. Giyinme, işlevsel gereksinimlerin karşılanmasının yanı sıra sosyal ve duygusal ihtiyaçlardan da kaynaklanabilir (Khan, 2018: 28). Hangi tüketicilerin, hangi giysilerde hangi amaç ya da amaçları ön planda tuttuğunu belirlemek oldukça zordur. Bununla birlikte tüketiciler giysilerini seçerken farklı ağırlıklara sahip fiyat, konfor, estetik görünüm gibi birçok kriteri dikkate alırlar. Seçim sürecinin karmaşıklığına ek olarak, hâlihazırda sektörde faaliyet gösteren çok sayıda üretici ve bu üreticilerin tüketiciye sundukları çok sayıda giysi alternatifi bulunmaktadır (Burns and Matthew 1998: 140). Tüketicilere sunulan bu alternatifler, mevsimsel faktör ve moda trendlerinin değişimi nedeniyle hızla güncellenir ve değişir (Dong vd., 2020: 470).

Tüm bu özellikler dikkate alınarak seçilen giyim ürününün tüketici tarafından satın alma kararının verilmesinde etkili olan bir diğer faktörde vücuda uyumdur. Tüketiciler için hazır giyim satın alırken giysinin vücuda uyumu ve rahatlığı en önemli iki değerlendirme kriteridir (Eckman vd, 1990; Hsu ve Burns, 2002). Dünyada yaşayan milyarlarca insanın vücut ölçü ve oranları birbirinden farklıdır. Yüksek çeşitliliğin olduğu bu ortamda tüketicilerin vücuduna uygun giysilerin temini perakendeciler için hayati önem taşımaktadır. Yukarıda özetlenen tüm bu faktörler nedeniyle diğer tüketici ürünlerinin aksine moda, benzersiz özelliklerden oluşur ve giyim ürünü diğer ürünlerden farklıdır.

Giyim ürünleri perakendeciliği alanında faaliyet gösteren işletmeler, müşterilerin satın alma sürecinde yaşadığı sorunları en aza indirmek, karmaşıklığı azaltmak, yeni müşterileri çekmek ve satışları dolayısıyla gelirleri artırmak için yenilikçi uygulamalar yapmaktadırlar. Bu uygulamalar içinde e-ticaret ve e-ticaret ile bütünleşmiş şekilde çalışan uzman sistemler; perakendecilerin müşterileriyle doğrudan etkileşime girmesini, müşteri gereksinimlerini yakalamasını, müşterinin tasarım, üretim ve hizmete katılmasını mümkün kılarak kişiselleştirilmiş ürünler ve hizmetler ile müşteri memnuniyetini arttırmada ve iade edilen ürünlerin miktarını azaltmada önemli roller üstlenmektedir.

Uzman sistem, uzmanların problemin çözümünde uyguladıkları düşünme sürecini taklit ederek bilirkişinin yerini almak üzere oluşturulan bir bilgisayar sistemidir. Uzman sistemlerin pek çok sektörde teşhis, analiz ve tasarım gibi uygulama alanları bulunmaktadır (Min, 2013: 1). Bu sistemler sektörlerde büyük ekonomik ve sosyal faydalar sağlamaktadır (Dong vd., 2013: 1).

Son yıllarda yaygınlaşan uzman sistemler moda endüstrisinde tedarikten, stok yönetimine ve tasarımdan üretim süreçlerinin düzenlenmesine kadar oldukça geniş bir uygulama alanı bulmuştur. E-ticarette hazır giyim pazarının genişlemesi ve giderek artan rekabetle birlikte internetin ve verilerle yönetim uygulamalarının hızlı ilerlemesi, uzman sistemlerden, giyim ürünlerinin e-ticaretinde de faydalanılmasının yolunu açmıştır.

Giyim ürünlerinin e ticaretinde kullanılan uzman sistemlerin genellikle iki temel uygulama alanı vardır. Birincisi tüketicilerin bireysel özellik ve tercihlerini online olarak, ürünün malzemesi, rengi, boyutları modeli vb. bazı özelliklerini belirleyerek, tasarıma tüketicinin dahil olduğu, bireye özgü ürünler üretmeyi sağlayan kitleleştirme uygulamalarıdır. Diğeri ise mevcut tüketiciler için hâlihazırda var olan çok sayıda ürün arasından tüketicinin özelliklerine uygun ürünleri belirleyip, tüketiciye öneriler

sunarak satın alma sürecini kolaylaştırmayı ve dolayısıyla da müşteri memnuniyetini arttırmayı hedefleyen uzman sistemlerdir. Günümüz hazır giyim perakende sektöründe bu amaçla oluşturulan uzman sistemler büyük ilgi toplamaktadırlar (Dong vd., 2013: 1).

E ticarete genellikle çok sayıdaki ürün arasında tüketiciler ihtiyaçlarını karşılayacak ürünleri bulmakta ve satın almakta zorluk yaşamaktadırlar. Öneri sistemleri geleneksel olarak bazı tüketicileri satın almak istedikleri ürünleri bulmaya yönlendirerek, kişiselleştirme sorununu çözmek için kullanılmaktadır (Kim vd., 2005). Uzman sistemlerin önemli uygulama alanı olan öneri sistemi, bir kullanıcının bir öğeye olan ilgisini öğeler, kullanıcılar ve bunlar arasındaki etkileşimlerle ilgili bilgilere dayanarak, belirli kullanıcılara (bireyler veya işletmeler) en uygun öğeleri (ürünler veya hizmetler) önermeyi amaçlamaktadır (Dong vd., 2020: 469). Uzman sistemler bu önerileri oluştururken iki farklı bilgiye ihtiyaç duyarlar. Bunlar; tüketici bilgisi ve ürün bilgisidir.

Öneri sistemleri girdi olarak aldıkları bilgiye göre sınıflanmaktadır. Bu sistemlerden en başarılı olanları ve en tanınmış olanları içerik tabanlı filtreleme ve işbirlikçi filtrelemedir. İçerik tabanlı filtreleme ile kullanıcının daha önce değerlendirdiği ürünlerin profillerine bakılarak kullanıcının göremediği bir ürüne olan ilgisi tespit edilmeye çalışılırken, işbirlikçi filtreleme ise benzer kullanıcılar benzer ilgi ve beğenilere sahiptirler yaklaşımı ile çalışır ve aktif kullanıcı ile benzer olan kullanıcıların söz konusu ürüne verdikleri değerlendirmeleri kullanarak aktif kullanıcının söz konusu ürüne vereceği değer hesaplanmaya çalışılır (Bulut ve Milli, 2016: 123). Bununla birlikte, her iki yaklaşım da tüketicilerin gereksinimlerini önceden tanımlanmış formatlara (örneğin; ürün derecelendirmeleri veya müşteri profilleri) göre belirler ve bu nedenle gerçek müşteri gereksinimlerinin neler olduğu anlaşılmayabilir. Tüketicilerin bireysel gereksinimleri farklı olduğundan, tüketicilerin çeşitli gereksinimlerini tamamen kendi tarzlarında ifade etmelerine izin veren açık bir sistem gereklidir (Zhang ve Jiao 2007: 357).

Moda giyim ürünlerinin online satışında kullanılan uzman sistemlerinin amacı ise, belirli bir tüketici için en uygun ürünleri veya tasarım çözümlerini bulmak, vücuda uyumu ve moda tercihlerini optimize etmektir. Mevcut moda öneri sistemleri genellikle ilgili mevcut ürünleri seçmeyi amaçlayan tüketici odaklı sistemlerdir ve ürün özelliklerinin, müşteri özelliklerinin veya müşteri davranışlarının analizine göre tasarlanmıştır (Dong vd., 2013: 2). Genellikle ürünler ve tüketiciler arasındaki ilişkilere odaklanırlar (Wang vd., 2015: 95). Somut olarak moda tasarımına ve müşteriye ilişkin karmaşık, yapılandırılmış ve yapılandırılmamış kavram bilgilerini belirleyip depolamak, bu kavram ve bilgiler ile ilgili ilişkileri netleştirmek moda uzman sistemlerinin başarısında en önemli aşamadır. Bu aşamada giysi satın alma sürecini etkileyen müşterinin sosyokültürel özellikleri, duyuşsal (bireysel estetik tercihler) ve fiziksel (vücut ölçü ve şekilleri), özelliklerinin yanında güncel moda trendleri ve tasarım faktörleri arasındaki karmaşık ilişkiler modellenmeye çalışılır (Dong vd., 2020: 470). Bir moda öneri sistemi temel ilgi ve istenen duyuşsal moda teması veya marka beklentisi seviyelerinde kişiselleştirilmiş, vücut şekline uyarlanmış giysiler ve aksesuarlar önermelidir (Wang vd., 2015: 95).

Moda uzman sisteminde ana kavramlar tüketiciler ve giysilerdir. Moda uzman sistemde ilk amaç ürün sunulacak tüketiciyi iyi tanımdır. Uzman sistem ilk olarak bireysel özelliklere (yaş, cinsiyet, göz rengi vb.), moda hedeflerine (daha uzun, daha ince, daha profesyonel görünmek) ve giysi seçim kriterlerine (maliyet, görünüm, rahatlık) ilişkin bir kullanıcı profili oluşturmak için bilgi ister. Tüketicilere sorulan sorular uzman sistemin başarısı için önemlidir. Soruların çok ya da az olması tüketiciyi tanımda temel kıstas değildir. Tüketicileri sıkmadan onu tanımda, giyim ve satın alma alışkanlıklarını ve onunla benzer tüketicileri belirlemede yeterli bilgiyi sağlayacak soruların olması önemlidir. Çoğunlukla anketler veya e-ticaretteki tıklama akım verileri ve geçmişteki satın alma kayıtları yoluyla belirlenmeye çalışılan tüketicinin bireysel özellikleri ve tercihleri ürün veri tabanı geliştirmek için kullanılmaktadır. İlgili tüm

bilgiler elde edildikten sonra, uzman, kullanıcının tercihlerini karşılayan giyim alternatifleri için ürün veri tabanlarını araştırır (Burns ve Matthew, 1998: 140).

E-ticarete moda uzman sistemini ilk kullanan markanın kurucusu Katrina Lake, Harvard Business Review Türkiye’de 2018 yılında yer alan röportajında; moda uygulamaya yönelik bir yaklaşım yoluyla verilerin ölçüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca türüne bağlı olarak bir giysi üzerinde 30-100 arasında ölçütü takip ettiklerini, iki milyonun üzerindeki aktif müşterilerinden edindikleri bilgi sayesinde, hangi özelliklerin müşteriye planlandığından daha fazla harcama yaptıracağını bildiklerini ifade etmiştir. Verilerin ölçülmesi yoluyla çeşitli giysilerde vücuda uyum problemlerini ortadan kaldıracak ürünlerin üretilmesini sağladıklarını ve nüfusun beden dağılımlarını bildiklerini ve bu dağılıma göre stoklarını yönetebildiklerinden bahsetmiştir. Bu açıklama ile müşterilerden toplanan verilerin müşterilere doğru ürünleri önermede kullanılmasının yanı sıra üretim planlama ve satış açısından da faydalarını ortaya koymuştur (Lake, 2018: 1).

Bu çalışmada; e-ticarete tüketicilere öneriler sunan moda uzman sistemlerinin tüketicileri tanımak, giyim ve satın alma davranışlarını belirlemek amacıyla direkt olarak tüketiciden hangi bilgileri topladıklarını belirlemek amaçlanmıştır. Ayrıca işletmelerin çeşitli özellikleri ile (hitap ettikleri hedef kitle, faaliyet alanı, satışını yaptıkları marka sayısı, giyim türü vb) müşterilere sordukları soruların sayısı arasında anlamlı ilişkiler bulunup bulunmadığını ortaya koymak da çalışmanın amaçları arasındadır.

2. Yöntem

Araştırma tarama modeli bir araştırma olup, taramalar internet üzerinden yapılmıştır. İnternet taramaları pazar araştırmalarında yaygın olarak kullanılmaktadır (Couper vd., 2007). Araştırmada öncelikli olarak moda uzman sistemi kullanan e ticaret işletmeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Mayıs 2019 – Mart 2020 tarihleri arasında internet üzerinden İngilizce dilinde taramalar yapılmıştır. Taramalar sonucunda ulaşılan e-ticaret işletmeleri bir öneri sistemine sahip olma durumlarına göre ön değerlendirmeden geçirilmiş, öneri sistemine sahip olan moda işletmeleri çalışmanın evrenini oluşturmuştur. Çalışmanın evreni içerisinde 30 işletme yargısal örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Örnekleme işleminde işletmelerin belirlenmesindeki temel yargılar; sadece moda ürünleri üzerine odaklanma, kullanıcı sayısının çokluğu ve ürün yelpazesinin geniş olmasıdır.

Çalışmanın örnekleminde yer alan e ticaret işletmelerinin web sayfaları araştırmacılar tarafından hazırlanan gözlem formları aracılığı ile incelenmiş, site haritaları çıkarılmış ve abonelik, satın alma vb. tüm süreçlerde müşteriden istenen tüm bilgiler gözlem formlarına kaydedilmiştir. Gözlem formlarında yer alan veriler giysi satın almadaki karar süreçleri dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Sınıflamalarda yer alan bilgilerin örnekleme işleminde görülme sıklığı ve oranları tablolara dönüştürülerek yorumlanmıştır.

Online giysi satışında moda uzman sistemleri kullanan işletmelerin web sayfaları üzerinden gözlem formu yoluyla elde edilen veriler SPSS 25.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma verilerinin Kolmogorov-Smirnov testi ile normallik dağılımlarına bakılmış, test sonuçlarına göre gruplar arası karşılaştırmalarda parametrik olmayan testlerden ki-kare (χ^2) bağımsızlık testi uygulanmıştır. Çalışma verileri üzerinde yapılan ki kare analizi sonucu 5’den küçük göze sayısının oranının %20’yi geçmesinden dolayı Fisher Kesin Olasılık Testi uygulanmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi olarak $p < .05$ alınmıştır.

3. Bulgular

Çalışma kapsamında incelenen moda uzman sistemlerin müşterilerinden direkt olarak topladıkları verilerin dağılımlarına bu bölümde yer verilmiştir.

Tablo 1: Araştırma Kapsamında İncelenen Uzman Sistemlerle İlgili Genel Bilgiler

	Frekans f	Yüzde %
Hedef Coğrafi Bölge		
Avrupa	3	10,0
Amerika	28	93,3
Asya	4	13,3
Afrika	2	6,7
Hedef Kitle		
Kadın	25	83,3
Erkek	11	36,6
Çocuk	2	6,7
Faaliyet Alanı		
Giyim	30	100,0
Aksesuar	5	16,7
Ayakkabı	4	13,3
Satışı Yapılan Giyim Türü		
İç giyim	7	23,3
Spor giysileri	11	36,7
Resmi (iş için)giysiler	27	90,0
Büyük beden giysiler	13	43,3
Günlük giysiler	28	93,3
Ev giysileri	28	93,3
Özel gün giysileri	26	86,7
Satışı Yapılan Marka Sayısı		
1-10	14	46,7
11-15	6	20,0
16-20	4	13,3
21-30	3	10,0
30'dan fazla	3	10,0
Üyelik Durumu		
Ücretsiz zorunlu üyelik	27	90,0
Ücretli üyelik	1	3,3
Üyelik zorunlu değil	3	10,0
Ücretli stil önerileri	12	40,0

Araştırma kapsamında incelenen 30 moda uzman sisteminin % 93'ü Amerika'da bulunan müşterilere hizmet vermektedir. Küresel e-ticaret pazarının ilk beş oyuncusu 2018 yılı, sonuçlarına göre sırayla; Çin, Amerika, Japonya, Birleşik Krallık ve Almanya'dır (Göl vd., 2019: 10). Araştırma sonuçlarında çoğunlukla Amerika'da bulunan tüketicilere hizmet veren uzman sistemlerle karşılaşılması, uzman sistemleri belirlemek için yapılan taramanın İngilizce yapılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Avrupa ve Asya dillerinde taramalar yapıldığında o dilin konuşulduğu bölgelerdeki tüketicilere hizmet veren uzman sistemlerle de karşılaşılması muhtemeldir.

İncelenen uzman sistemlerinin büyük çoğunluğunun kadın tüketicilere yönelik hizmet verdiği, tümünde giyim ürünlerine yönelik öneri sistemlerinin bulunduğu, bu giyim ürünlerinin çoğunlukla resmi giysiler, günlük giysiler, ev giysileri ve özel gün giysilerinden oluştuğu belirlenmiştir.

E ticarete uzman sistemlerden faydalanan işletmelerin % 46'sının 1 ile 10 markanın ürünlerinin satışını yaptığı, % 20'sinin de 11-15 markanın ürünlerinin satışını yaptığı Tablo 1'de görülmektedir. Daha fazla sayıda markanın ürünlerinin satışını yapan işletme sayısı sınırlıdır. Uzman sistemler müşteri bilgisi ile ürün bilgisini işleyerek uzman önerileri oluşturan sistemlerdir. Dolayısıyla tüm ürün bilgilerinin sisteme girişinin yapılmasını, ürün ve müşteri özellikleri ile ilgili kuralların belirlenmesini gerektirir. Giyim

ürünlerinin mevsimsel değişimi, moda ve trendlerdeki hızlı değişimler (fast fashion) dikkate alındığında, çok sayıda markanın güncel koleksiyon ürünlerinin uzman sisteme tanımlanması karmaşıklığın ve iş yükünün artmasına sebep olacağından, işletmelerin çoğunluğunun 15'den az marka ile çalıştığı düşünülebilir.

E ticarete uzman sistemlerden faydalanan işletmelerin % 90'ında alışveriş yapmak için üyelik zorunludur. İncelenen işletmelerden % 10'unda ise alışveriş yapmak için üyelik zorunlu değildir. Üye olmadan da sistemin bazı özellikleri kullanılabilir. Araştırma kapsamındaki e ticaret işletmelerinin % 40'ında uzman sistemlerin müşterilerine yönelik yaptığı stil önerileri ücretlidir.

Tablo 2: Araştırma Kapsamındaki İşletmelerin Müşteriden Cevaplamasını İstedikleri Soru Sayısının Diğer Değişkenlere Göre Dağılımı

		Müşteriden cevaplama istenen soru sayısı						χ ²	P
		1-10	11-15	16-20	21-30	30+	Toplam		
Faaliyet alanı	Sadece giyim	6	11	2	2	3	24	13,747	0,311
	Giyim ve aksesuar	0	1	0	1	0	2		
	Giyim ve ayakkabı	1	0	0	0	0	1		
	Giyim, aksesuar ve ayakkabı	1	0	0	0	2	3		
Hedef kitle	Kadın giyim	5	8	2	2	2	19	12,415	0,009
	Erkek giyim	3	2	0	0	0	5		
	Kadın ve erkek giyim	0	2	0	1	1	4		
	Kadın, erkek ve çocuk giyim	0	0	0	0	2	2		
Marka sayısı	1-10	3	9	0	2	0	14	23,143	0,141
	11-20	1	2	1	0	2	6		
	21-30	1	1	0	1	1	4		
	31-70	3	0	0	0	0	3		
	71+	0	0	1	0	2	3		
İç giyim	Satışı yapılıyor	1	5	0	1	0	7	4,316	0,304
	Satışı yapılmıyor	7	7	2	2	5	23		
Spor giysileri	Satışı yapılıyor	3	5	1	0	2	11	2,165	0,796
	Satışı yapılmıyor	5	7	1	3	3	19		
Resmi giysiler	Satışı yapılıyor	7	11	1	3	4	26	3,419	0,564
	Satışı yapılmıyor	1	1	1	0	1	4		
Büyük beden giysiler	Satışı yapılıyor	3	3	1	2	4	13	5,263	0,298
	Satışı yapılmıyor	5	9	1	1	1	17		
Günlük giysiler	Satışı yapılıyor	7	10	1	3	5	26	3,229	0,452
	Satışı yapılmıyor	1	2	1	0	0	4		
Ev giysileri	Satışı yapılıyor	7	11	1	3	5	27	3,819	0,360
	Satışı yapılmıyor	1	1	1	0	0	3		
Özel gün giysileri	Satışı yapılıyor	5	11	1	3	5	25	5,308	0,164
	Satışı yapılmıyor	3	1	1	0	0	5		

N:30 p < .05

Araştırma kapsamındaki işletmelerin faaliyet alanı, hedef kitlesi, satışı yapılan marka sayısı, satışı yapılan giyim türleri değişkenleri ile müşteriden cevaplama istedikleri soru sayısı arasında anlamlı fark bulunup bulunmadığını test etmek amacıyla Fisher Kesin Olasılık Testi uygulanmıştır.

Web sayfası incelenen online satışta moda uzman sistemi kullanan işletmelerin faaliyet alanları incelendiğinde büyük çoğunluğunun sadece giyim ürünleri sattığı görülmektedir. İşletmenin faaliyet alanı ve satışını yaptıkları marka sayısı ile müşterilere sordukları soru sayısı arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Araştırma kapsamındaki işletmelerin hedef kitleleri ile müşterilerine sorduğu soru sayıları arasında $p=0.009<0.05$ önem düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu durum işletmelerin hitap ettiği hedef kitleye göre soru sayısındaki dağılımın değiştiğini göstermektedir.

Satışı yapılan giyim türleri ile müşteriden cevaplama istenen soru sayısı arasında bir fark bulunup bulunmadığını belirlemek amacı ile yapılan analiz sonucunda da istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmemiştir. Bu durum online satışta moda uzman sistemlerden faydalanan işletmelerin sattıkları giyim türüne göre müşteriye sordukları soru sayısında bir farklılık bulunmadığını göstermektedir.

Tablo 3: Araştırma Kapsamında İncelenen Uzman Sistemlerin Müşterilerden İsteddiği Kişisel Bilgilerin Dağılımı

Müşterilerden istenilen kişisel bilgiler	Frekans f	Yüzde %
Doğum tarihi	16	53,3
Mesleği	7	23,3
Müşterinin kullandığı sosyal ağlar	4	13,3
Ödeme bilgileri	30	100,0
Hamilelik durumu	3	10,0
Müşterinin yaptığı spor	6	20,0
Müşterinin evden çalışma durumu	2	6,7
Ten rengi	3	10,0
Saç rengi	4	13,3
Yüz şekli	1	3,3
Göz rengi	1	3,3
Vücut şekli	23	76,7
Vücut bölümlerinin şekilleri (göğüs, sırt vb)	4	13,3
Ayak şekli	2	6,7
Özel beden gereksinimi (fazla kilo vb)	5	16,7
Özel bir vücut şekli (kambur vb)	2	6,7
Müşterinin bedeninde beğendiği bölümler	5	16,7
Müşterinin bedeninde beğenmediği bölümler	5	16,7
Vücudunda gizlemek istediği noktalar	7	23,3
Boy uzunluğu	22	73,3
Kilosu	16	53,3
Seçilen giysi türüne göre tüketicinin vücut ölçüleri	26	86,7

N:30

Araştırma kapsamındaki moda uzman sistemlerinin müşterilerden istedikleri kişisel bilgiler incelendiğinde; tamamının ödeme bilgilerini istediği görülmektedir. İşletmelerin büyük çoğunluğu müşterilerinin boy uzunluğunu, vücut şeklini ve müşterinin seçtiği giysi türüne göre vücut ölçülerini istemektedir. Müşterinin boyu, vücut şekli ve ölçüleri giysinin vücuda uyumunda en önemli özelliklerdir. Bu verilerden yola çıkarak e ticarete uzman sistem kullanan işletmelerin öncelikli olarak giysinin vücuda fiziksel uyumuna odaklandığı söylenebilir.

Kim ve diğerleri (2019), Vuruşkan ve Bulgun (2013) uygun giysi ölçüsünün hem online hem de mağazada giysi satın alma kararlarında en önemli boyutlarından biri olduğunu belirtmiştir. Müşterilerin online satılan giysilerin vücuduna uygun olup olmadığından emin olmaması, giyim ürünlerinin online alışverişini engelleyici ve ürün iadesini arttırıcı bir faktör olarak görülmüştür. Online giysi alışverişinde yaşanan bu sorunların çözümü için, her müşterinin vücut ölçü ve şekline uygun bireysel giysiler üretme (mass customization) veya var olan çok sayıda ürünler arasından müşterinin vücut ölçü ve şekline en uygun olanı belirleyerek müşteriye sunma alternatifleri geliştirilmiştir. Müşterilerin online satış sitelerine verdikleri kişisel vücut ölçüleri ve şekil bilgileri, doğru giysi bedeninin seçimini sağlamak ve web üzerinden vücutlarına iyi uyum sağlayan giysiler satın almak için çok önemlidir (Song ve Ashdown, 2013: 144).

Moda uzman sistemleri müşterilerinin vücut ölçüleri ile giysilerin ölçülerini yazılımlar aracılığı ile eşleştirmekte ve müşterilerin vücut ölçü ve şekillerine uygun giysileri önermektedir. Giysilerin müşterinin vücuduna uyumunun sağlanmasında ihtiyaç duyulan en temel veriler müşterinin boyu, vücut şekli ve vücut ölçüleridir. Bu temel verilerin yanı sıra araştırma kapsamındaki işletmeler; bacak, sırt, göğüs şekli vb. vücut bölümlerinin şekillerine, özel beden gereksinimi olup olmadığına, kilosuna ve hamilelik durumuna yönelik verileri de müşterilerden talep etmektedirler. Müşterinin fiziksel özelliklerini belirlemeye yönelik istenen verilerin çoğaltılmasının temel amacı, uzman sistem tarafından önerilen giysilerin fiziksel uyumunun daha iyi olmasını sağlamaktır. Ancak satın alma sürecini zorlaştıracak ve müşteriler tarafından yaygın olarak bilinmeyen sadece uzmanların belirleyebileceği özelliklere yönelik veri toplamasından da kaçınılmalıdır.

Giysilerin vücuda uyumu giysinin estetik ve fonksiyonel özelliklerini de doğrudan etkilemektedir (Mete, 2001: 69). Ancak giysilerin satın alınmasında vücuda uyum tek başına yeterli değildir. Müşteriler için fiziksel uyumun ve konforun yanında giysilerden sosyal ve duygusal ihtiyaçları karşılanması da beklenmektedir.

Tablo 4: Araştırma Kapsamında İncelenen Moda Uzman Sistemlerin Müşterilerinin Giysi Satın Alma Davranışlarını Belirlemeye Yönelik Soruların Dağılımı

Müşterilerinin Giysi Satın Alma Davranışları	Frekans f	Yüzde %
Ürün fiyatı tercihleri	1	3,3
Marka tercihleri	11	36,7
Giysi türlerine göre marka tercihi	3	10,0
Müşterinin markayı tercih etme sebebi	2	6,7
Giyim ürünü satın alma sıklığı	4	13,3
Giyim türüne göre (spor/günlük vb) satın alma sıklığı	5	16,7
Müşterinin giysi seçiminde harcadığı zaman	2	6,7
Ayakkabı satın alma sıklığı	2	6,7
Ayakkabı stiline göre ayakkabı alma sıklığı	3	10,0
Aksesuar satın alma sıklığı	5	16,7

N:30

Tablo 4 incelendiğinde moda uzman sistemlerin çok azında müşterilerinin giyim satın alma davranışlarını belirlemeye yönelik sorulara yer verildiği gözlemlenmiştir. Bu kapsamda en sıklıkla sorulan soru araştırma kapsamındaki işletmelerin % 36'sında bulunan müşterinin marka tercihi olmuştur. Müşterilerin marka tercihi onların stilleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Online satışta moda uzman sistemlerden faydalanan işletmeler bu tür bilgileri müşterilerine sormak yerine müşterilerin geçmiş alışveriş kayıtlarından da faydalanabilmektedirler. Bu kayıtlar müşterilerin aradığı, ilgilendiği, inceleyip almadığı, yorumlarını okuduğu ürünler vb. satın alma dışındaki verileri, daha önce satın alınan ürünlerin fiyatları, markaları vb. verileri ve hangi ürünleri hangi sıklıkla satın aldığı vb. verileri içermektedir. Online satış sitesinin kayıtları moda uzman sistemler aracılığı ile anlamlandırılıp müşteri için uygun ürünler, uygun fiyat aralıkları, uygun marka vb. öneriler oluşturulmaktadır. Kullanıcıların web sitesindeki davranışlarının analizleri sonucu müşterinin satın alma davranışları çeşitli yazılımlarla elde edilebildiğinden, işletmelerin bu tür soruları müşterilerine sormadıkları düşünülmektedir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerin müşterilerinin giyinme alışkanlıklarını ve stillerini belirlemeye yönelik hangi soruları sordukları incelendiğinde; % 53 oranında en sıklıkla karşılaşılan stil belirleme uygulamasının web sitesinin sunduğu kombin örneklerinden müşterinin kendisini temsil eden örneği seçmesi uygulamasının olduğu görülmüştür. Uzman sistemde müşteri için stil profili oluşturmada, müşteri kendisine sunulan görsellerden tercih ettiği stili seçebilir. Web sayfasında sunulan görsellerde tercih edilen bir stil yoksa, sistem yeni stil görüntülerini sağlar veya müşteriden görüntü ister.

Müşterilerden toplanan bireysel stil profilleri ve görüntüleri analiz edilir. Bu analizler sonucunda uzman sistem, her müşteri için giyim önerileri geliştirir (Jo vd., 2020: 3).

Tablo 5’de verilen diğer sorular, değişik oranlarda online satış yapan işletmeler tarafından müşterilerine sorulmakla birlikte bu veriler yaygın olarak müşterilere sorulmamaktadır. Müşterilerin satın alma alışkanlıklarının belirlenmesinde olduğu gibi, müşterilerin giyinme alışkanlıkları ve stillerinin belirlenmesinde de müşterinin web sayfası üzerinde yaptığı hareketlerin kayıtlarından yararlanılarak müşteri özellikleri belirlenmekte ve uzman sistemler bu verileri işleyerek müşterilere özel bireyselleştirilmiş önerilerde bulunabilmektedir.

Tablo 5: Müşterilerin Giyinme Alışkanlıklarını ve Stilini Belirlemeye Yönelik Soruların Dağılımı

Giyinme Alışkanlıklarını ve Stilini Belirlemeye Yönelik Sorular	Frekans f	Yüzde %
En çok giyilen giysi türü	7	23,3
Günlük giysileri giyme sıklığı	2	6,7
Spor giysileri giyme sıklığı	2	6,7
İş için giyinme sıklığı	2	6,7
Sosyal ortamlar için giyinme sıklığı	3	10,0
İş yerinde giyilen giysi türü	3	10,0
Mevcut giysilerin kullanım süresi	2	6,7
Karşılaşılan giysi uyum sorunlarının neler olduğu	3	10,0
Giysilerin uyumu için terzi kullanıp kullanmadığı	2	6,7
Giysilerinin hangi beden numaralarında olduğu	4	13,3
Güncel stil ve trendleri deneyip denemediği	2	6,7
Müşterinin moda trendlerine verdiği önem	4	13,3
Müşterinin kişisel tarzı	1	3,3
Müşterinin giyimde konforundan ödün verip vermeyeceği	1	3,3
Stilistin odaklanmasını istediği giysi türü	3	10,0
Stilistin müşterinin isteğine göre kaçınması gerekenlerin neler olduğu	4	13,3
Müşterinin stilistle paylaşmak istediği özel durum olup olmadığı	5	16,7
Müşterinin giyim stilini temsil eden kombin örnekleri seçimi	16	53,3
Müşterinin moda da ilham aldığı karakterlerin kimler olduğu	2	6,7
Giysilerde istenmeyen renkler	13	43,3
Beğenilen renk kombinasyonları	1	3,3
Tercih edilen baskılar	3	10,0
İstenmeyen baskıların neler olduğu	2	6,7
Kaçınılan desenlerin neler olduğu	7	23,3
Müşterinin hafta içi için tercih ettiği kıyafet kombini	3	10,0
Müşterinin hafta sonu için tercih ettiği kıyafet kombini	3	10,0
Günlük ayakkabı stili	1	3,3
Tercih edilen aksesuar tarzı	6	20,0
Tercih edilen mücevher tonu (gümüş, altın)	6	20,0
Takılarda kaçınılan ton (gümüş, altın)	3	10,0
Tercih edilen ayakkabı rengi	1	3,3

N:30

4. Sonuç

Müşteriler hakkında gerekli bilgiyi elde etmek, bu bilgileri satışları ve müşteri sadakatini arttırmak için kullanmak uzman sistemlerin temel prensibidir. İnternet ve gelişen online satış teknolojileri yoluyla depolanan müşteri verileri, pazarlamacıların en çok merak ettikleri soru olan “müşteriler ne ister?” sorusunun cevabını bulmasına yardımcı olmaktadır (Demirtaş ve Argan, 2015: 13). Online platformlarda akıllıca kategorize edilmiş uzman sistemler müşterilerden direkt elde ettikleri veriler ile web sayfası üzerinde müşteri hareketlerine yönelik tuttukları kayıtlardan elde ettikleri verileri işleyerek müşterilerine kişiselleştirilmiş öneriler sunmaktadırlar.

Tüketiciler giyim ürünleri satın alırken yeni tarzlar benimseme, moda uyum sağlama, farklılaşma gibi nedenlerle duygusal olarak hareket edebilirken, hangi tüketicilerin, hangi giysilerde hangi amaç ya da amaçları ön planda tuttuğunu belirlemek oldukça zordur. Bununla birlikte tüketiciler giysilerini seçerken birçok kriteri dikkate alırlar. Müşterilerin giysi satın alma sürecinde etkili olan tüm değişkenleri tanımlayarak, bir stilist bilgisiyyle ürün özellikleri ile eşleştirerek müşteriye öneriler sunan uzman sistemler çok sayıda veriye ihtiyaç duyar. Uzman sistemlerin başarısı doğru verilerin, doğru moda bilgisiyyle oluşturulmuş iyi algoritmalarla işlenmesine bağlıdır. Müşterilerin ne istediğini doğru olarak anlaşılması, müşteriye ait doğru verilerin toplanması ve analizi yoluyla elde edilen sonuçların moda bilgisi ile işlenmesi sonucu giyim alışverişinin kişiselleştirilmesi sağlanabilecektir. Çoğu online satış işletmeleri müşteriden elde ettiği verileri, alışverişin kişiselleştirilmesinin yanı sıra genel müşteri özelliklerinin belirlenmesi ve bu özelliklere uygun ürünlerin üretilmesi amacıyla da kullanmaktadırlar.

Araştırma kapsamında incelenen moda uzman sistemlerin müşterilerinden direkt olarak istedikleri veriler; kişisel özellikleri tanımlamaya yönelik veriler, müşterinin satın alma davranışına yönelik veriler ve müşterinin giyinme alışkanlıklarını ve sitalini belirlemeye yönelik verilerdir. İşletmelerin çoğunluğu temel kişisel verileri müşterilerinden istemekle birlikte, müşterinin satın alma davranışı ile ilgili veriler az sayıda uzman sistem tarafından müşteriden direkt olarak istenmektedir. Bu verilerin uzman sistemler tarafından sıklıkla istenmemesi izlenmediği anlamına gelmemektedir. Uzman sistemler alışveriş yapan üyelerinin satın alma davranışlarını izlemekte ve bu verileri kendileri üretmektedir. Müşterinin giyinme alışkanlıkları ve sitalini belirlemeye yönelik direkt sorulan sorular arasında giyinme amacı, hangi giysileri ve giyim türlerini hangi sıklıkla kullandığı, uyum tercihleri, tercih edilen ve edilmeyen renk, baskı, desen vb. unsurlar müşterilerden sorulmaktadır. Ancak bu verileri müşterilerden toplayan uzman sistemlerin sayısı sınırlıdır. Satın alma davranışlarında olduğu gibi, giyinme alışkanlıkları ve sitali belirlemede de müşterinin önceki online satış hareketlerinden ve benzer müşterilerden elde edilen verilerden yararlanılmaktadır.

Fiziksel ve duygusal boyutu olan, kişiden kişiye değişen farklı amaçlara hizmet etmesi nedeniyle oldukça karmaşık olan giyim ürünlerinin online satışında müşteri verilerinden faydalanarak uygun ürünleri müşteriye sunmada mevcut uzman sistemler bir başarı yakalamıştır. Yapay zekâ ürünü olan moda sektöründe uzman sistemler mevcut verilerini her geçen gün arttırmaya, sürekli öğrenmeye ve gelişmeye devam etmektedir.

Kaynakça

- Bulut, H., Milli, M., (2016). İşbirlikçi Filtreleme İçin Yeni Tahminleme Yöntemleri, Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 22(2), 123-128, doi: 10.5505/pajes.2014.44227
- Burns, A., Matthew, S., (1998). Development of a Web-Based Intelligent Agent for the Fashion Selection and Purchasing Process via Electronic Commerce. AMCIS 1998 Proceedings. 50. <https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1477&context=amcis1998>.
- Couper, M. P., Kapteyn, A., Schounlau, M., Winter, J., (2007). Noncoverage and Nonresponse in an Internet Survey, Social Science Research (36), 131-148, doi:10.1016/j.ssresearch.2005.10.002
- Demirtaş, B., Argan, M. (2015). Büyük Veri ve Pazarlamadaki Dönüşüm Kurumsal Bir Yaklaşım, Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, (15), 1-21.
- Dong, A. H., Shan, D., Ruan, Z., Zhou, L.Y., Zuo, F., (2013). The Design and Implementation of an Intelligent Apparel Recommend Expert System, Hindawi Publishing Corporation Mathematical Problems in Engineering Volume 2013, Article ID 343171, <http://dx.doi.org/10.1155/2013/343171>
- Dong, M., Zeng, X., Koehl, L., Zhang, J., (2020). An Interactive Knowledge-Based Recommender System For Fashion Product Design In The Big Data Environment, Information Sciences, 540, November, 469-488. <https://doi.org/10.1016/j.ins.2020.05.094>

- Eckman, M., Damhorst, M. L., Kadolph, S. J. (1990). Toward a model of the in-store purchase decision process: Consumer use of criteria for evaluating women's apparel. *Clothing and Textiles Research Journal*, 8(2), 13-22.
- Göl, H., İlhan E., Ot İ., Döm, İ., Çakır, İ., (2019). E-Ticaretin Gelişimi, Sınırların Aşılması ve Yeni Normlar,TÜSİAD, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/consumer-business/e-ticaretin-gelisimi-sinirlarin-asilmasi-ve-yeni-normlar.pdf>. Erişim Tarihi: 12.05.2020.
- Hsu, H-J, & Burns, L. D. (2002). Clothing evaluative criteria: A cross-national comparison of Taiwanese and United States consumers. *Clothing and Textiles Research Journal*, 20(4), 246-252. <https://doi.org/10.1177/0887302X0202000408>
- Jo, J., Lee, S., Lee, C., Lee, D., Lim, H. (2020). Development of Fashion Product Retrieval and Recommendations Model Based on Deep Learning. *Electronics* 2020, 9, 508; doi:10.3390/electronics9030508
- Khan, S., (2018). Modelling Fashion Consumer Emotional and Behavioural Responses to Product Presentation Technology on Multi-Modal Mobile Devices, Doctor of Philosophy Thesis, The University of Manchester, Faculty of Science and Engineering, 1-365.
- Kim, H.S., Choi, H.E., Park, C.K. et al. (2019).Standardization of the size and shape of virtual human body for apparel products. *Fash Text* 6, 33 <https://doi.org/10.1186/s40691-019-0187-z>
- Kim, Y. S., Yum, B. J., Song, J., Kim, S.M. (2005). Development of a recommender system based on navigational and behavioral patterns of customers in e-commerce sites, *Expert Systems with Applications*, Volume 28, Issue 2, 381-393, doi.org/10.1016/j.eswa.2004.10.017.
- Lake, K., (2018) Stitch Fix'in Ceo'su İle Kişisel Bir Tarzın Kitle Pazarlaması Üzerine, <https://hbrturkiye.com/dergi/stitch-fix-in-ceo-su-ile-kisisel-bir-tarzin-kitle-pazarlamasi-uzerine>. Erişim Tarihi:15.06.2019.
- Mete, F. (2001). Doğrudan Vücut Ölçülerine Dayalı, Vücuda Tam Oturan Yeni Bir Bayan Üst Beden Temel Kalıp Hazırlama Tekniğinin Geliştirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, 3 (2) , 69-82.
- Min, M., (2013). A Rule Based Expert System for Analysis of Mobile Sales Data on Fashion Market, 2013 International Conference on Information Science and Applications, ICISA 2013.
- Song, H. K., Ashdown, P. S., (2013). Female Apparel Consumers' Understanding of Body Size and Shape: Relationship Among Body Measurements, Fit Satisfaction, and Body Cathexis, *Clothing and Textiles Research Journal*, 31(3) 143-156. doi: 10.1177/0887302X13493127
- Vuruşkan, A., Bulgun, E., (2013). Kişiyeye Özel Giysiler için Vücuda Uygunluk Analizi. *Tekstil ve Mühendis*, 20 (90). Doi: 10.7216/130075992013209005
- Wang, L. C., Zeng, X. Y., Koehl, L., Chen, Y., (2015). Intelligent Fashion Recommender System: Fuzzy Logic in Personalized Garment Design, *IEEE Transactions on Human-Machine Systems*, Vol. 45, No. 1, 95 – 109. Doi: 10.1109/THMS.2014.2364398
- Zhang , Y., Jiao, R. J., (2007). An associative classification-based recommendation system for personalization in B2C e-commerce applications, *Expert Systems with Applications* 33 (2007) 357–367. doi:10.1016/j.eswa.2006.05.005

Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar

Turkey's Neglected Migrants: Afghans

Cihangir Karakaya ^a, Esra Nur Karakaya ^b

^a Öğr. Gör., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak, Türkiye.
chngr.krky@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1104-379X

^b Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Karabük, Türkiye
esranurtugral@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-9417-3433

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 27.02.2021
Düzeltilme tarihi: 18.06.2021
Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Göç
Afgan Göçü,
Afgan Göçmenler,

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 27.02.2021
Received in revised form: 18.06.2021
Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Migration,
Afghan immigration
Afghan immigrants,

ÖZ

Afganistan; demografik, sosyal, ekonomik ve politik istikrarsızlığın hüküm sürdüğü bir coğrafya olmasından dolayı göç veren bir ülke konumunu uzun yıllardır sürdürmektedir. Afganların göç için tercih ettikleri başlıca ülkelerden biri de Türkiye'dir. Afganlar; siyasi, güvenlik, ekonomik, sağlık ve eğitim gibi pek çok sebeple Türkiye'ye göç etmektedirler. Afganlar Türkiye'de; statü alma, barınma koşulları, sağlık hizmetlerine erişim, eğitime erişim, istihdam ve ekonomik hayat ve sosyal hizmetlere erişim gibi alanlarda zorluklar ve fırsatlarla karşılaşmaktadırlar. Fakat Afganların Türkiye'de karşılaştıkları çoğu durum, zorluklar penceresinden değerlendirilebilecek konumdadır. Ayrıca Afganlar, hem uluslararası hem de ulusal düzenlemeler nedeniyle Türkiye'de kalıcı olma veya üçüncü ülkelere geçme hususunda arafta kalmakta ve geleceklerini planlama konusunda sorun yaşamaktadırlar. Çalışmanın amacı, Afgan sığınmacı ve göçmenlerin Türkiye'deki yaşamlarını zorluklar ve fırsatlar perspektifinden ele almaktır. Çalışmada Afgan göçünün dünyada ve Türkiye'de tarihsel analizi yapılmıştır. Türkiye'ye göç eden Afgan uyrukluların karşılaştıkları zorluklar ve fırsatlar; statü alma, barınma koşulları, sağlık hizmetlerine ve eğitime erişim, istihdam-ekonomik koşullar ve sosyal hizmetlere erişim başlıkları altında ele alınmıştır.

ABSTRACT

Afghanistan; As a geography where demographic, social, economic and political instability prevails, it has been a country of immigration for many years. One of the main migration of Afghans to their preferred country is Turkey. Afghans; political, security, economic, health and education are many reasons to migrate to Turkey. Therefore, the migration of Afghans to Turkey can assess the scope of mixed migration. Afghans in Turkey face difficulties and opportunities in areas such as obtaining status, housing conditions, access to health services, access to education, employment and access to economic life and social services. But most of the situations faced by Afghans in Turkey is well placed to assess the difficulties window. Also Afghans, due to both international and national regulations in Turkey regarding moving to a third country or stay in purgatory to be permanent and are experiencing difficulties in planning their future. The aim of the study is to address the lives of Afghan asylum seekers and migrants in Turkey from the perspective of difficulties and opportunities. In the study, historical analysis of Afghan migration was carried out in the world and in Turkey. The difficulties and opportunities faced by Afghans immigrating to Turkey; status, housing conditions, access to health care and education, employment and economic conditions, Access to social services are covered under the headings.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Karakaya, C. ve Karakaya, E.N. (2021). Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7(1), Yaz, s. 100-111.

*DOI: 10.46442/intjcss.887777

** Sorumlu yazar: Cihangir Karakaya, chngr.krky@gmail.com

1. Giriş

Afganistan'dan dünyaya yayılan göç, ikinci dünya savaşı sonrası dönemin en önemli göç dalgalarından biridir. Afgan göçü, 1989'da Kuzey Irak'tan ya da 2011'den itibaren Suriye'den gerçekleşen yakın tarihteki göçlerden farklı bir konumdadır. Çünkü Afgan göçü, aniden ve yoğun bir şekilde yaşanmamış olması ve yayılma eğilimiyle devam etmesi nedeniyle karakteristik bir göç sürecidir. Göç dalgasının Türkiye'ye yönelmesi ise 2003 yılından itibaren gerçekleşmiştir (Bozok ve Bozok, 2018). Türkiye'ye yönelik Afgan göçünün artmasının nedenlerinden biri üçüncü ülkelere geçmek için transit bir ülke olmasıdır. Fakat bir diğer önemli neden de Türkiye'nin son dönemde transit ülke konumundan hedef ülke olma konumuna dönüşen göç rejimidir (Kahraman, 2017).

Türkiye'deki Afgan göçmenleri iki gruba ayırmak mümkündür. İlk grup; uluslararası koruma başvurusu yapmış veya koruma statüsünü almış Afgan sığınmacılardır. İkinci grup ise temelde ekonomik nedenlerle ve daha iyi bir hayat yaşamak için Türkiye'ye gelen Afgan göçmenlerdir. İlk grubun, üçüncü ülkelere geçiş aşamasında azalan kotalar ve uzayan süreler nedeniyle sorun yaşamalarından dolayı Türkiye'de kalma süreleri uzamaktadır. İkinci grup göçmenler ise temelde ekonomik nedenlerle göç etmelerinden dolayı uluslararası koruma başvurusu yapma veya statü alma konusunda sorun yaşamaktadırlar. Fakat unutulmaması gereken bir nokta, Afgan uyrukluların Türkiye'ye göçünün siyasi, ekonomik, güvenlik, sağlık veya eğitim gibi pek çok nedeni içerisinde barındırdığı gerçeğidir. Türkiye'ye göç eden Afgan uyruklular, Türkiye'de statülerine göre pek çok zorlukla karşılaşmaktadırlar. Fakat fırsatlarla karşılaştıklarından bahsetmek pek mümkün olmamaktadır. Ayrıca Türkiye'den üçüncü ülkelere geçme veya Türkiye'de kalıcı olma konularında ikilemler yaşayan Afgan sığınmacı ve göçmenlerin üçüncü ülkelere geçişte veya Türkiye'de kalıcı olma hususunda birtakım engellerle karşılaştıkları görülmektedir.

Çalışmanın en önemli gerekçesini Türkiye'ye göç eden Afgan uyrukluların hem yasal süreçlerde hem de toplumsal yaşamda göz ardı edildiği gerçeğine vurgu yapma isteği oluşturmaktadır. Afgan göçüne odaklanan akademik çalışmaların sınırlı sayıda olması da çalışmanın bir diğer gerekçesini oluşturmaktadır. Çalışma, Türkiye'ye göç eden Afgan uyrukluların karşılaştıkları yasal, bürokratik ve toplumsal süreçlere zorluklar ve fırsatlar penceresinden baktığı için önem arz etmektedir ve bu yönüyle literatürdeki çalışmalardan farklılık göstermektedir. Ayrıca çalışmanın Afgan göçünün hem genel hem de Türkiye özelinde tarihsel analizini yapması ve bu analizi güncel istatistiklerle güçlendirmesi de çalışmanın önemini ve özgünlüğünü arttırmaktadır.

Çalışmanın amacı, Afgan sığınmacı ve göçmenlerin Türkiye'deki yaşamlarını zorluklar ve fırsatlar perspektifinden ele almaktır. Çalışmada sığınmacı ve göçmen ayrımının yapılmasının nedeni, *sığınmacı* teriminin temelde uluslararası koruma başvurusu yapmış ya da bu statüyü almış kişilere atıfta bulunurken, *göçmen* teriminin temelde ekonomik nedenlerle ve daha iyi bir hayat yaşamak için Türkiye'ye gelen ve uluslararası koruma başvurusu yapmamış veya uluslararası koruma başvurusu kabul edilmemiş kişilere atıfta bulunmasıdır. Çalışmada öncelikle dünyada ve Türkiye'de Afgan göçünün tarihinden bahsedilmiş olup, sonrasında ise Türkiye'ye göç eden Afgan sığınmacı ve göçmenlerin karşılaştıkları zorluklar ve fırsatlar; statü alma, barınma koşulları, sağlık hizmetlerine erişim, eğitime erişim, istihdam ve ekonomik koşullar ve sosyal hizmetlere erişim başlıkları altında ele alınmıştır.

2. Afgan Göçüne Dair Tarihsel Analiz

Afganistan, uzun yıllardır özellikle komşu ülkeleri İran ve Pakistan olmak üzere dünyaya sürekli göç veren bir ülke konumundadır. Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden Afgan uyrukluların sayısında ise son yıllarda artış yaşanmıştır. Bu bölümde Afganistan'dan yapılan göçlerin analizi, genel tarihsel analiz ve Türkiye'ye yönelik göçün analizi şeklinde yapılmıştır.

2.1. Afgan Göçünün Genel Tarihsel Analizi

Afganistan; demografik, sosyal, ekonomik ve politik istikrarsızlığın sürdüğü ve sadece günümüzde değil tarih boyunca hem ülke içinde yerinden edilmelere hem de dış göçe kaynak olan bir ülke olan konumundadır. Afganistan'da uzun süredir devam eden savaş ve çatışma ortamı; Pakistan ve İran gibi komşu ülkelere, daha sonra Türkiye'ye ve en nihayetinde de üçüncü ülkelere mülteci akını oluşmasına yol açmıştır. Afganistan'ın dış göç süreci; 1979 öncesi dönem, 1979-2001 arası dönem ve 2001 ve sonrası dönem olarak üç dönemde ele alınabilir (Koç ve Eryurt, 2017).

2.1.1. 1979 Öncesi Dönemde Afgan Göçü

Afganistan'ın göç tarihinin uzun bir geçmişi bulunmaktadır. 1979 öncesi dönemde Afganistan'daki göç ilişkileri, ülkeler arasındaki sınırları aşan etnik bağlara dayanmaktadır. Örneğin Peştunlar Pakistan'da nüfusun yüzde 20'sini oluştururken Afganistan'da ise yüzde 30'unu oluşturmaktadır. İngiliz sömürgeciliği sırasında İngiliz Hindistan'ını Afganistan'dan ayırmak için kurulan Durand Hattı, Peştun topraklarının bölünmesine ve 1979 öncesi dönemde ülkeler arası etnik göçün yaşanmasına neden olmuştur (Kuschminder ve Dora, 2009). Ayrıca Afganistan'da yaşayan etnik gruplardan Hazaralar, Şii kökenli nüfusun çoğunlukta olduğu İran'a dinsel ve etnik köken benzerliği sebebiyle göç etmişlerdir. Bu etnik, dinsel ve kültürel göçler Sovyetlerin Afganistan'ı işgalinden on yıllar öncesine dayanmaktadır (Kuschminder ve Dora, 2009; Stigter ve Monsutti, 2005).

1979 öncesi dönemde Afganistan'ın göç verme sebeplerinden biri de ekonomik durumuydu. Afgan vatandaşları, Afganistan'a göre daha iyi ekonomik koşullara, daha gelişmiş teknolojiye ve daha iyi eğitim koşullarına sahip olan Pakistan ve İran'a istihdamdan yararlanmak, daha yüksek gelire sahip olmak, eğitim fırsatlarından yararlanmak ve cezbedici kent hayatının sosyal imkânlarından yararlanmak amacıyla göç etmekteydiler. 1973'teki petrol krizi de, artan sayıda Afgan'ın işgücü fırsatlarından yararlanmak için İran'a ve diğer Orta Doğu ülkelerine geçmesine neden olmuştur (Stigter, 2006). Ayrıca 1970'lerde yaşanan yaygın kuraklık, tarımda üretimin azalmasına neden olurken Afganistan'dan İran'a olan göçün yoğunlaşmasına neden olmuştur (Kuschminder ve Dora, 2009; Monsutti, 2006a). Kısacası Afganistan'da 1979 öncesi dönemde ekonomik, etnik, dinsel, politik ve güvenlikle ilgili nedenlerle yapılan göçler, 1979 sonrası dönemdeki göçlerin hazırlayıcı etmeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2. 1979-2001 Arası Dönemde Afgan Göçü

1979-2001 döneminde Afganistan'dan Pakistan ve İran'a yönelen dış göç, 1979 öncesi döneme göre farklı bir profil sergilemektedir. Çünkü bu dönemdeki göç, mülteci ve sığınmacı göçüdür (Koç ve Eryurt, 2017). İlk göç dalgası, Afganistan Marksist Demokratik Partisi'nin 1978 darbesinin sonucunda gerçekleşmiştir (Dimitriadi, 2013). Darbeyi 1979-1989 yılları arasındaki Sovyet işgali izlemiştir. Soğuk Savaş dönemindeki rekabetin Afganistan'a yansması, bölgede etnik gruplaşmalara ve bu grupların çatışmalarına neden olmuştur (Aras ve Toktaş, 2008). Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin etkisi altında olan Afganistan'da reform ve modernizasyon çalışmaları, hızlı toprak reformu, insan hakları ihlalleriyle siyasi ve dini liderleri hedef alan cinayetler yaşanmıştır (Human Rights Watch, 2001). 1990'a gelindiğinde 6.22 milyon yerinden edilmiş Afgan bulunmaktaydı (Monsutti, 2007).

İkinci göç dönemi, Şubat 1989'da Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesini izleyen iç savaş sırasında gerçekleşmiştir. Komünist Parti, isyancıların başkent Kabil'i ele geçirdiği 1992 yılına kadar iktidarda kalmıştır. İç savaş, ülke tarihindeki en şiddetli savaşlardan biri olmuştur. Çatışma başlangıçta başkentte odaklansa da birkaç grubun liderliklerini dayattığı illere kadar yayılmıştır. Taliban, bu dönemde ülkeyi birleştirme, istikrarı, hukukun üstünlüğünü ve güvenli bir ortamı tesis etme "vizyonu" ile ortaya çıkmıştır (Dimitriadi, 2013). Fakat siyasi istikrarsızlık ve Taliban'ın ülkeyi iç savaşa mecbur bırakan politikaları ülke ekonomisini olumsuz etkilemiş, kırsal tarım zayıflamış ve yaşanan kuraklık sorunu ülke içinde daha

fazla insanın yerinden edilmesine ve dış ülkelere göç etmesine neden olmuştur (Stigter ve Monsutti, 2005).

2.1.3. 2001 Sonrası Dönemde Afgan Göçü

2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenen müttefik kuvvetlerle Taliban arasındaki savaş, büyük ölçekli göç dalgasına neden olmuştur (Geyik Yıldırım, 2018; Marchand vd., 2015). Aralık 2001'de Taliban rejiminin düşmesi ve uluslararası toplum tarafından desteklenen yeni bir siyasi düzenin kurulması Afgan mültecilerin geri dönüşüne yol açmıştır. En büyük geri dönüş programlarından biri olan Afganistan Gönüllü Geri Dönüş Programı, 2002-2013 yılları arasında çoğu Pakistan ve İran'dan gelen büyük bir geri dönüş dalgasına neden olmuştur (The UN Refugee Agency, 2014). Geri dönüşüne sebep olan faktörlerden bazıları; İran ve Pakistan'ın mültecilere yaptıkları yardım ve hizmetleri azaltması, bu ülkelerde hayat pahalılığının artması, Afgan işçilerin işe alınmasını yasaklayan politikaların uygulanması, Afgan mültecilerin barındıkları kampların kapanması olarak sıralanabilir (Geyik Yıldırım, 2018; Kuschminder ve Dora, 2009). 2010-2019 yılları arasında geri dönüş yapan Afgan mülteci sayısı 875,800 olarak belirlenmiştir (UN Refugee Agency, 2020).

Geri dönüşü amaçlayan politikalara rağmen İran ve Pakistan başta olmak üzere dünyada Afgan mülteci nüfusunun milyonlarla ifade edilmesinin sebepleri; Afganistan'ın henüz istikrarlı bir politik ortama kavuşamaması, ülkenin altyapı ve eğitim koşullarının eksikliği, yoksulluğun ciddi bir sorun olmaya devam etmesi, ülkedeki ekonomik istikrarsızlığın devam etmesi, istihdam politikalarının yetersizliği, barınma imkânlarının yetersizliği ve uzun yıllardır devam eden siyasi istikrarsızlığın bitmeyeceğine yönelik inançlar olarak sıralanmaktadır (Koç ve Eryurt, 2017; Stigter ve Monsutti, 2005; The UN Refugee Agency, 2014; UN Refugee Agency, 2020). Birleşmiş Milletler, halen dünyada 2,7 milyon Afgan mülteci ve sığınmacı olduğunu belirtmektedir (UN Refugee Agency, 2020).

2.2. Afganistan'dan Türkiye'ye Göçün Tarihsel Analizi

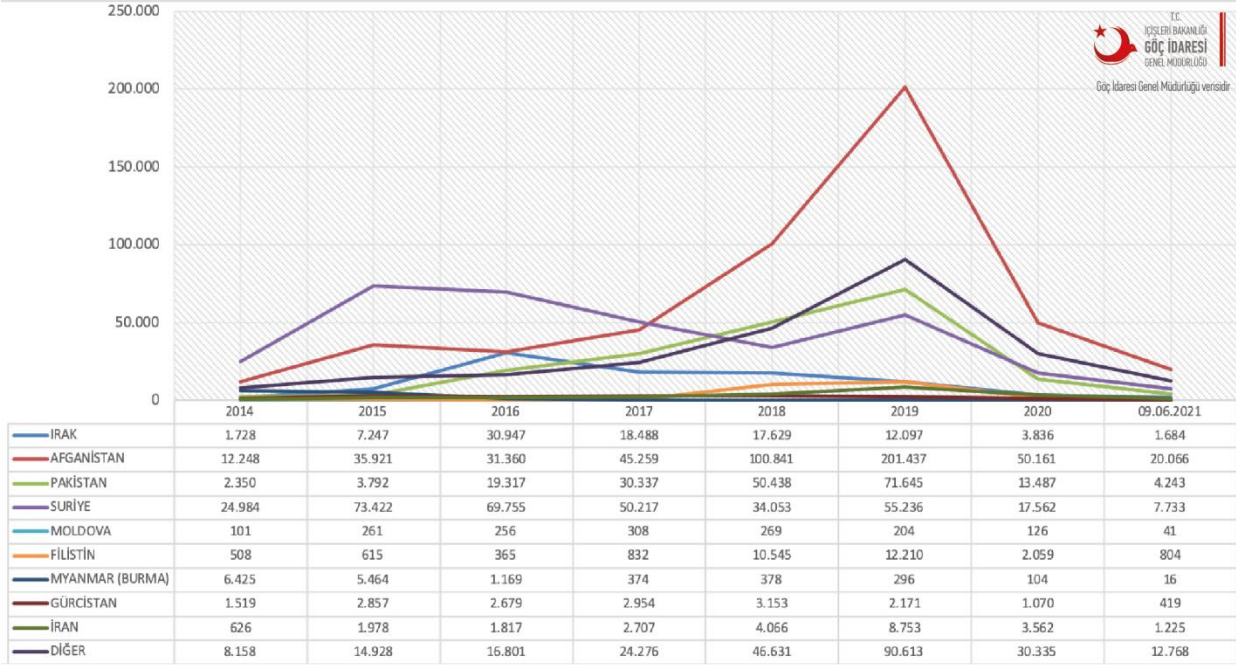
Türkiye; Asya, Afrika ve Avrupa arasında uluslararası göç güzergâhlarının kavşağında yer aldığı için göç dalgalarından etkilenmektedir. Türkiye, son yıllarda göç yolunda transit bir ülke olma konumundan hedef ülke konumuna gelmiştir. Bu durumun birtakım sebepleri bulunmaktadır. Sebeplerden bazıları; Sovyet Rusya'nın Afganistan'ı işgali, İran'daki rejim değişikliği, SSCB'nin dağılışı, Arap baharı, Suriye iç savaşlarıdır. Bu sebepler, Türkiye'yi bahsi geçen ülkelere daha istikrarlı bir hale getirmiştir (İçduygu, 2012).

Türkiye'nin yoğun göç aldığı ülkelere biri de Afganistan'dır. Afganistan'dan Türkiye'ye yapılan göçün nedenleri; ekonomik ve sosyal nedenler; Sovyet işgalinin etkilerinin devam etmesi, Taliban baskısı, Afganistan'daki hak ve özgürlük kısıtlılığı, sosyal hizmetlere erişimde yetersizlik, kuraklık ve çevresel faktörler, Avrupa ülkelerine geçişin güçleşmesi nedeniyle Türkiye'nin Afganlar için hedef ülke konumuna gelmesi olarak sıralanmaktadır (Alakuş ve Uzan, 2020; Buz vd., 2020; Geyik Yıldırım, 2018). Türkiye'nin göçte çekici bir rota olmasındaki nedenler; ailenin yeniden tesisi, ilticaya daha kolay ve daha hızlı erişim, ekonomik fırsatlar, güvenli ortam, daha iyi yaşam koşulları, insan haklarına saygılı ortam, eğitime erişim, iyi bir sosyal refah sistemi, sağlık hizmetlerine erişim gibi nedenler olarak sıralanmaktadır. Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden Afgan göçmenlerin göç rotaları ilk olarak Pakistan ve İran olurken daha sonra ise genellikle göçmen kaçakçılarının yardımıyla araçla veya yaya olarak Türkiye'nin doğu illerine, oradan da tercihen batı illerine yönelmektedir (Buz vd., 2020).

Türkiye Afganistan'dan ağırlıklı olarak düzensiz göçe maruz kalmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021), düzensiz göçü *"bir ülkeye yasadışı giriş yapmak, bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmamak"* olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne (2021) göre düzensiz göç; *"hedef ülkeler için ülkelere yasadışı yollardan gelen veya yasal yollarla gelip yasal çıkış süreleri içerisinde çıkmayan kişileri kapsarken; kaynak ülke için ülkesini"*

terk ederken gerekli prosedürlere uymayarak ülke sınırlarını geçen kişileri içerir. Transit ülkeler içinse; kaynak ülkelerden hedef ülkeye ulaşmak için yasal ya da yasal olmayan yollarla ülkeye girip bu ülkeyi bir geçiş ülkesi olarak kullanma” olarak açıklanmaktadır. Yıllara göre yakalanan Afgan uyruklu düzensiz göçmen sayısı Şekil 1’de verilmiştir.

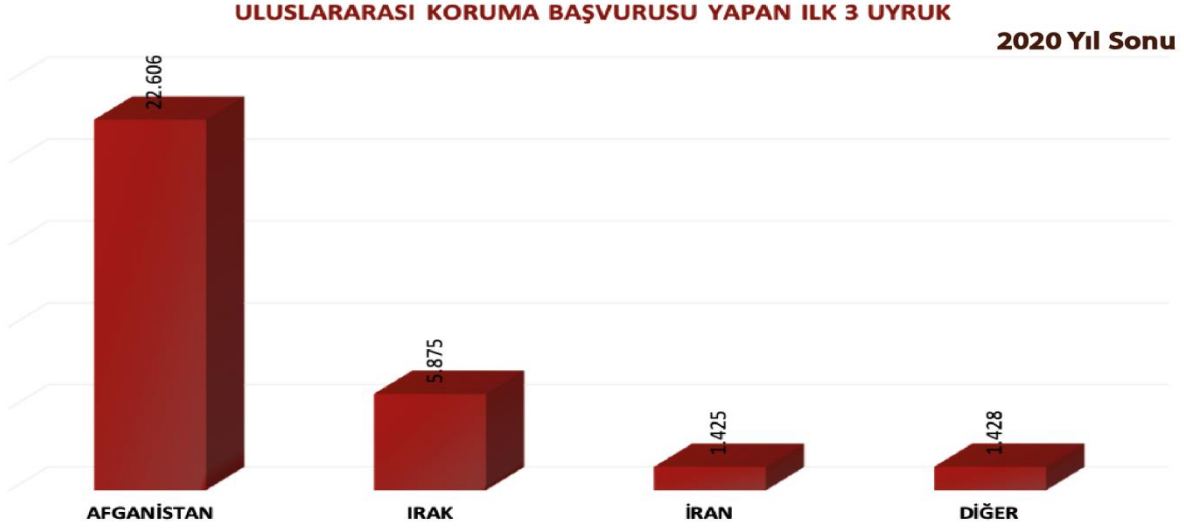
YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMENLERİN UYRUK DAĞILIMI

Şekil 1: Yıllara Göre Türkiye'de Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021)

Şekil 1’den de anlaşılacağı üzere son yıllarda Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmenlerin büyük çoğunluğunu Afgan uyruklu göçmenler oluşturmaktadır. Özellikle 2018-2021 yılı arasında Afgan uyruklu düzensiz göçmenlerin sayısında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Türkiye’de yakalanan Afgan göçmenler üç grupta nitelendirilebilir; üçüncü ülkelere göç etmek amacıyla Türkiye’yi transit bir ülke olarak kullanmak niyetinde olan düzensiz göçmenler, uluslararası koruma başvurusu yapmamış ve ekonomik nedenlerle Türkiye’ye göç eden düzensiz göçmenler ve uluslararası koruma başvuruları reddedilmiş Türkiye’den ayrılması beklenen ancak ayrılmayan göçmenlerdir (İçduygu, 2012).

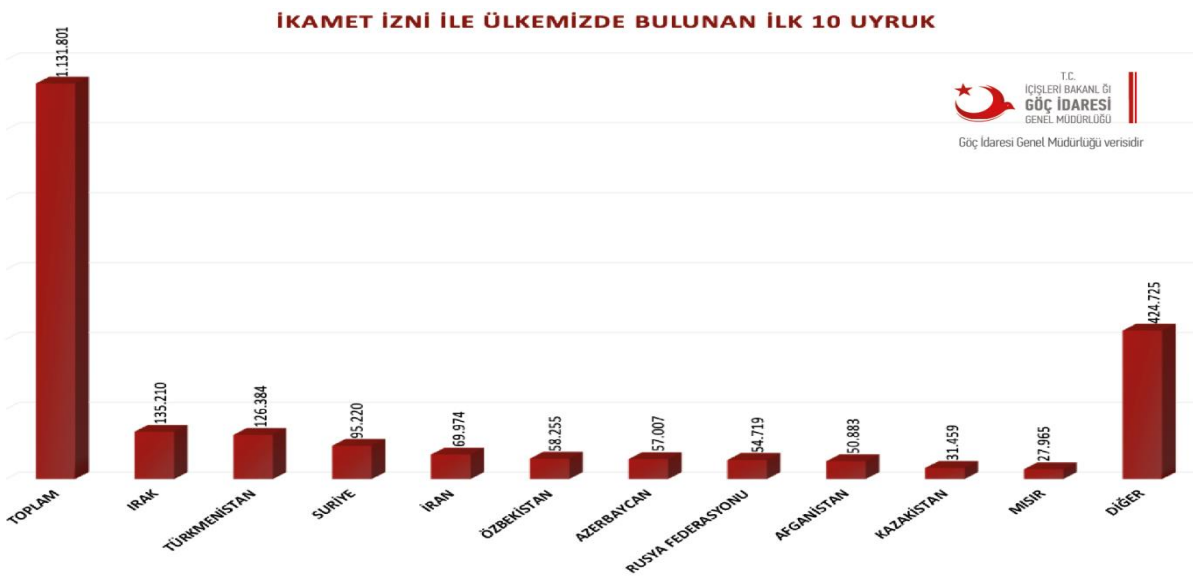
Afgan göçmenlerin Türkiye’deki hukuki statüsü, Suriyeli göçmenlere tanınan geçici koruma statüsü kapsamından farklıdır. Afganistan’dan Türkiye’ye göç eden Afgan bireylere başvuruları ve başvurularının kabul edilmesi halinde uluslararası koruma kapsamında şartlı mülteci statüsü tanınmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021), şartlı mülteci kavramını “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statü” olarak tanımlamaktadır. 2019 yılında Uluslararası koruma başvurusu yapan Afgan göçmenlerin sayısı Şekil 2’de verilmiştir:

Şekil 2: 2020 Yılında Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021)

Şekil 2’den de anlaşılacağı üzere Türkiye’de uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancıların büyük kısmını Afgan göçmenler oluşturmaktadır. Afgan göçmenleri Iraklı ve İranlı göçmenler izlemektedirler. Ayrıca uluslararası koruma başvurusunda hiç bulunmayan ve kaçak olma hali devam eden çok sayıda Afgan uyruklu kaçak göçmen olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

İkamet izni olarak Türkiye’de bulunan Afgan göçmenler de mevcuttur. İkamet izin çeşitleri kısa dönem, öğrenci izni, aile ikamet izni ve diğer olarak sıralanmaktadır. Şekil 3’te ikamet izniyle Türkiye’de bulunan Afgan göçmenlerin sayısı verilmiştir:

Şekil 3: 2021 Haziran Ayı İtibariyle İkamet İzniyle Ülkemizde Bulunan Yabancılar (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021)

Görüldüğü üzere Afganistan'dan göç eden ve Türkiye'de ikamet izni bulunan göçmen sayısı 50883'tür. Fakat Türkiye'deki Afgan uyruklu göçmen sayısının yarım milyona yakın olduğu düşünüldüğünde ikamet izni alan veya uluslararası koruma alan Afgan uyrukluların sayısının azınlıkta olduğu görülmektedir.

3. Türkiye'deki Afganlar İçin Zorluklar ve Fırsatlar

Bununla birlikte 2018 yılından sonra uyrukluların sayısında önemli bir artış gözlenmektedir. Afgan göçmenler Türkiye'de kalmak için veya üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek için Türkiye'ye göç etmektedirler (Leghtas ve Thea, 2018). Türkiye'ye göç eden Afgan uyrukluların durumunu iki ayrı statüde ele almak daha doğru olacaktır:

- *Afgan Sığınmacılar*: Uluslararası koruma başvurusu yapmış ya da bu statüyü almış kişilerdir.
- *Afgan Göçmenler*: Temelde ekonomik nedenlerle ve daha iyi bir hayat yaşamak için Türkiye'ye gelen kişilerdir. Düzensiz göçle Türkiye'ye gelmiş ve uluslararası koruma başvurusu yapmamış veya başvuruları reddedilmiş kişiler bu gruptadır. Fakat bu gruptaki kişilerin de göç etmesinin temelinde zorunlu göç dinamiklerinin olduğu unutulmamalıdır.

İlk grup olan Afgan uyruklular, Afganistan'dan etnik kökeni, tabiiyeti, mensubu olduğu toplumsal grup veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için Türkiye'ye gelen ya da bu korku nedeniyle Afganistan'a dönemeyen veya dönmek istemeyen ve uluslararası koruma statüsü verilen kişilerdir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Fakat uluslararası koruma statüsü almak için göçmenlerin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne (GİGM) müracaat edip "uluslararası koruma" kapsamında sığınma başvurusu yapması gerekir. Türkiye'de sığınmacılarla ilgili işlemler 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre yapılır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, uluslararası koruma başvurusunu değerlendirip; gerçekten savaş ve zulüm sebepleriyle Afganistan'a dönemeyeceğini karar verdiği kişilerin başvurusunu kabul eder ve bu kişilere "uluslararası koruma statüsü" verir (Mülteci Hakları Merkezi, 2017). Statüyü almaya hak kazanan kişilere uluslararası koruma statüsüne sahip olduklarına dair kimlik belgesi verilir. Bu belge ile kendilerine tanınan eğitim, sağlık ve sosyal yardım haklarından yararlanırlar Uluslararası koruma statüsü verilen Afgan sığınmacıların üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de ikamet etmelerine izin verilir ve uluslararası koruma statüleri devam eder (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).

İkinci grupta belirtilen kişiler ise daha çok ekonomik sebeplerle ve daha iyi bir hayat yaşamak için Türkiye'ye gelen Afgan göçmenlerdir. Bu göçmenler uluslararası korumaya hiç başvurmayan veya başvuruları reddedilen kişilerdir. Bu grup Türkiye'deki hayatlarını kaçak olarak sürdüren Afgan göçmenlerdir. Bu gruptaki göçmenlerin uluslararası koruma statüsünü elde etmek için gerekli şartları taşımamaları nedeniyle uluslararası koruma başvurusu yapmadıkları veya başvurularının reddedildiği düşünülmektedir. Fakat bu gruptaki göçmenler, kaçak olma durumu ve yakalanmaları durumunda Afganistan'a geri gönderilme korkusuyla mücadele etmektedirler (Leghtas ve Thea, 2018). Türkiye'ye düzensiz göçle gelen ve yakalanarak Afganistan'a gönderilen Afgan göçmenlerin sayısı bir önceki bölümde yer alan Şekil 1'de verilmiştir.

Türkiye'ye göç eden Afgan Uyruklular için Türkiye'de çeşitli zorluklar ve fırsatlar bulunmaktadır. Bu zorluk ve fırsatlar; statü problemi, sağlık, eğitim, istihdam, barınma, sosyal hizmetlere erişim gibi konuları kapsamaktadır.

3.2. Statü Alma Problemi

Türkiye'de bulunan Afgan uyruklular, var olma ve resmi olarak tanınma mücadelesinde farklı sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Afgan uyruklular için önemli sorunlar; üçüncü ülkelere yerleştirilme sürecinin uzaması, üçüncü ülkelere kabul edilmede azalan kotalar, statü alma konusunda yaşanan belirsizlik,

çalışma izinlerinin olmaması ve kamusal hizmetlerden yararlanamama olarak sıralanabilir (Güler, 2020; Kahraman, 2017).

Türkiye’de sığınma arayan Afgan uyruklular birbiriyle paralel ikili bir sistemle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sistemin bir tarafında kişilerin “şartlı mülteci” olarak tanınabilecekleri uluslararası koruma prosedürü, diğer tarafta ise mülteci statüsü belirlenmesi ile çok az sayıda kişinin erişebildiği üçüncü ülkeye yerleştirmeyi içeren statüdür. Afgan sığınmacıların Türkiye’de kalıcı olarak görülmemesi ve üçüncü ülkelerdeki fırsatlardan yararlanmak istemeleri temel motivasyonlarını oluşturmaktadır. Fakat azalan yeniden yerleştirme kotaları ve uzayan süreçler nedeniyle Afgan sığınmacıların üçüncü ülkelere gitme umutları azalmaktadır (Leghtas ve Sullivan, 2016).

Bir diğer grup olan ve uluslararası koruma başvurusunda bulunmayan veya başvuruları reddedilen Afgan göçmenler içinse durum daha olumsuz görünmektedir. Türkiye’de kaçak olarak yaşayan Afgan göçmenlerin kimlik sahibi olamama durumları yaşamlarını her yönden olumsuz etkilemektedir. Kimlik sahibi olmayan kaçak göçmenler barınma, eğitim, sağlık ve istihdam fırsatlarından yararlanamamakta ve kamu ya da sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan sosyal hizmetlere erişememektedirler (Leghtas ve Thea, 2018).

Türkiye’deki Afgan sığınmacı ve göçmenlerin karşılaştığı en büyük zorluklardan biri sığınma sistemi ve sistemdeki statülerinin belli bir zaman diliminde ne olduğuna dair bilgilerinin olmaması olarak karşımıza çıkmaktadır (Leghtas ve Sullivan, 2016). Türkiye’de kaçak olarak yaşayan ve sığınma başvurusunda bulunmayan Afgan göçmenlerin bir kısmının sığınma başvurusunda bulunma konusunda isteksiz olmaları veya koruma hizmetlerinden yalnızca Suriyelilerin yararlandığı gibi yanlış algılara sahip olmaları da Türkiye’deki hayatlarını zorlaştırmaktadır (Buz vd., 2020).

3.2. Barınma Koşulları

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre uluslararası koruma başvuru yapan veya koruma statüsüne sahip olan kişilerin barınma ihtiyaçlarını kendilerinin karşılaması gerekmektedir. Kanunda ayrıca Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün “başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin barınma, iye, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanacağı kabul ve barınma merkezleri” kurabileceği belirtilmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Fakat Türkiye’de Afgan sığınmacı ve göçmenler, barınacak bir yer bulma ve kira ödeme konusunda zorluklar yaşarken kış aylarında ısınma problemi ve rutubetle mücadele etme vb. nedenlerle kötü koşullarda yaşamaktadırlar. Afgan sığınmacı ve göçmenler, diğer sığınmacı ve göçmenlerle yaşadıkları evleri paylaşmak zorunda kalmaktadırlar. Ayrıca bazı sığınmacılar yönlendirildikleri uydu kentlerde herhangi bir desteğin ya tanıdığın olmaması nedeniyle de sosyal ve ekonomik açıdan sorunlar yaşamaktadırlar (Leghtas ve Sullivan, 2016).

3.3. Sağlık Hizmetlerine Erişim

Sağlık hizmetlerine erişim, Afgan sığınmacı ve göçmenler için en acil sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Buz vd., 2020). Türkiye’de herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayan uluslararası koruma başvuru ve statü sahiplerinin genel sağlık sigortaları, uluslararası koruma başvuru kaydından itibaren 1 yıl süreyle Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından karşılanmaktadır. Fakat 1 yıllık sürenin sonunda sağlık ücretinden yararlanmaları için ücret ödemeleri gerekmektedir. Özel ihtiyaç sahipleri için 1 yıllık süre kısıtlaması bulunmamaktadır. Kimlik sahibi olmayan göçmenler, yüksek bedeller ödeyerek tedavilerini gerçekleştirmek veya tedaviden vazgeçmek zorunda kalmaktadırlar (Leghtas ve Thea, 2018).

Afgan sığınmacı ve göçmenler, sağlık tesislerinde sağlık personeliyle iletişim kurmaları hususunda dil engeliyle karşılaşmaktadırlar. Farsça, Dari veya Peştuca konuşan çevirmen bulmakta zorlanılması kısıtlılıklardan bir tanesidir. Dil engelinin aşılması için Afgan sığınmacı ve göçmenlere SGDD-ASAM ve

Türk Kızılay'ı gibi sivil toplum kuruluşları destek verse de bu destek çoğu zaman yetersiz kalmaktadır (Buz vd., 2020; Leghtas ve Sullivan, 2016). Ayrıca engelli, yaşlı, kronik hastalığı olan ve LGBTİ sığınmacı ve göçmenler de sağlık hizmetlerine erişimde sıkıntı yaşamaktadırlar (Leghtas ve Sullivan, 2016).

Sivil toplum kuruluşları Türkiye'ye göç eden Afgan uyrukluların sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için birtakım projeler gerçekleştirmektedir. "Sığınmacı Kadın ve Kız Çocuklarının Sağlık Hizmetlerine Erişimlerinin Güçlendirilmesi" projesi bu projelere örnek olarak gösterilebilir (SGDD, 2021). Sağlık hizmetlere erişimde Afgan uyruklulara kolaylık sağlamak için "Hastane Tercümanlığı ve Randevu Alma Hizmeti" gibi projeler de sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir (Mülteciler Derneği, 2021). Ayrıca "Özelleştirilmiş Sağlık Hizmetlerine Erişim ve Hizmetlerin Devrinin Desteklenmesi Projesi" kapsamında bedensel veya zihinsel engelli bireylerin tespit edilmesi ve sağlık hizmetlerinden faydalandırılması hedeflenmektedir (MUDEM, 2021).

3.4. Eğitime Erişim ve Devam Durumu

Uluslararası korumaya başvuran veya uluslararası koruma statüsüne sahip olan sığınmacılar, uluslararası koruma kimlik belgeleriyle genel eğitim-öğretime katılabilmektedirler (Güler, 2020). Bu nedenle daha iyi eğitim olanaklarına erişim arzusu, Afgan sığınmacılar Türkiye'ye göç etme nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Buz vd., 2020). Kimlik belgesi bulunmayan göçmen çocukların eğitime devam hakkı bulunsa da Afgan göçmenlerin uygulamada eğitime katılma hususunda sorun yaşadıkları görülmektedir (Human Rights Watch, 2017; Kahraman, 2017; Leghtas ve Thea, 2018). Dil engeli ve okul masraflarının (ulaşım, kırtasiye, okul forması vb.) karşılanmasındaki zorluklar da eğitime devamı olumsuz etkileyen nedenlerdendir (Buz vd., 2020). Ayrıca eğitim sürecine dâhil olamama durumu, Afgan çocukların çocuk işçi olma riskini arttırmaktadır (Kahraman, 2017). Afgan sığınmacıların çok azı yükseköğretimden yararlanmaktadırlar (Human Rights Watch, 2017).

Sivil toplum kuruluşları tarafından çocukları ilkokula yeni başlamış veya ortaokula yeni geçmiş olan çok sayıdaki Afgan sığınmacıya yönelik okulun işleyişi, kurallar, çocukların ders takibinin, devamsızlıkların nasıl takip edileceğine ilişkin eğitim sistemi hakkında ve bilgilendirme seminerleri Afgan çocukların eğitim sistemine uyumunu kolaylaştırmayı amaçlayan çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca okul temelli bir sosyal uyum projesi olan "Leylaklar Ülkesinde" projesinde çocukların erken yaşlarda birlikte yaşam, çok kültürlü toplum, farklılıklara saygı ve empati geliştirme gibi olguları doğru çerçevede yeniden inşa etmesine yönelik içerikler sosyal uyumu kolaylaştırmayı hedeflemektedir (Mülteciler Derneği, 2021).

3.5. İstihdam ve Ekonomik Koşullar

Afgan göçmenlerin ilk göç durağı olan İran ve Pakistan'dan istikrarlı bir ekonomik yapıya sahip olan Türkiye, Afgan sığınmacı ve göçmenlerin göç için tercih ettiği birincil ülkelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Buz vd., 2020). Türkiye'de uluslararası koruma başvuru sahipleri ve uluslararası koruma statü sahipleri yalnızca uluslararası koruma başvurusu yaptıkları tarihten itibaren altı ay sonra yasal statüde çalışma iznine sahip olabilmektedirler. Ayrıca çalışma izni başvurularının da işveren tarafından Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na yapılması ve işverenin vergi makamlarınca onaylı bir önceki aya ait gelir gider bilançosu da dâhil olmak üzere diğer belgeleri de sunması gerekmektedir. İşyerinde ayrıca her bir yabancı çalışan için beş Türk vatandaşının istihdam edilmiş olması da zorunlu kılınmıştır (Leghtas ve Sullivan, 2016). Fakat uygulamada işverenlerin Afgan sığınmacıları yasal statüde çalıştırma hususunda isteksiz oldukları birtakım çalışmalarda ortaya konmuştur. Afgan sığınmacıların büyük bir bölümünü inşaat, çobanlık, fabrikalar ve tekstil atölyeleri gibi günlük işlerde veya enformel sektörlerde çalışmaktadırlar (Buz vd., 2020). İl Göç İdare Müdürlüklerine hiç başvurmayan göçmenlerin

çalışma izni için başvuru yapma imkânları bulunmadığı için bu durum onları kayıt dışı sektörlerde güvencesiz bir biçimde çalışmaya mecbur bırakmaktadır (Leghtas ve Sullivan, 2016).

Dil yetersizliği, iş bulmalarına yardımcı olacak bir sosyal ağa erişim imkânı bulamama ve ücret konusundaki sorunlar da Afgan sığınmacı ve mülteciler istihdam konusunda sıkıntı yaşamalarına neden olmaktadır (Buz vd., 2020). Ayrıca zorlu çalışma şartları, taciz ve işyerinde ayrımcılık gibi sorunlar da Afgan sığınmacı ve göçmenleri istihdam piyasasında olumsuz etkilemektedir (Leghtas ve Sullivan, 2016).

3.6. Sosyal Hizmetlere Erişim

Türkiye’de uluslararası koruma başvuru sahipleri ve “şartlı mülteci statüsü” sahipleri, sosyal hizmetlere ve sosyal yardımlara ulaşma konusunda fırsatlara sahip olabilirken kimlik belgesi sahibi olmayan Afgan göçmenler bu hizmetlere erişim konusunda zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Çünkü kimlik belgesiz olan Afgan göçmenler, sınır dışı edilme riski nedeniyle kamu kurumlarıyla etkileşimde bulunmaktan kaçınılmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşlarının hizmetlerinin koordinasyondan uzak ve yetersiz olduğuna dair görüş de sığınmacı ve göçmenlerin sivil toplum kuruluşlarının hizmetlerinden yeterince faydalanamamalarına neden olmaktadır (Buz vd., 2020).

İrk, din, cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliği nedeniyle daha fazla güçlüklerle karşılaşan Afgan sığınmacı ve göçmenler de bulunmaktadır. Özellikle de cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet mağduru kadınlar ile LGBTİ sığınmacı ve göçmenler kamu veya sivil toplumun sunduğu hizmetlere erişimde sıkıntı yaşamaktadırlar (Leghtas ve Sullivan, 2016).

Sivil toplum kuruluşları sosyal hizmetlere erişim ve sosyal uyum konusunda birtakım çalışmalar yapmaktadırlar. “Sosyal Uyum İçin Gençlik Girişimleri Destek Programı” kapsamında Afgan uyruklular ile yerel/ev sahibi nüfus arasında sosyal ve kültürel kaynaşmanın ve uyumun sağlanmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca sosyal uyumu kolaylaştırmak için sivil toplum kuruluşları tarafından Türkçe kursları da verilmektedir (Mülteciler Derneği, 2021). Ayrıca sığınmacı ve göçmenler için sosyal, yasal ve psiko-sosyal destek sağlayan, sosyal uyum etkinlikleri düzenleyen ve mültecilerin Türkiye Cumhuriyeti tarafından sağlanan sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştıran Koruma Destek Merkezleri ile koruma mekanizmalarını geliştirmeyi hedefleyen “Türkiye’deki Suriyeli Olmayan Kişiler İçin Koruma Mekanizmalarının Geliştirilmesi Projesi” sosyal hizmetlere erişimi kolaylaştırmayı hedefleyen projelerden biridir (MUDEM, 2021).

4. Sonuç

Afgan sığınmacı ve göçmenlerin fırsat alanlarından yararlanmak için Türkiye’ye göç ettikleri aşîkârdır. Göç süreci, göç eden bireye yeni fırsat kapılarını açabilir, toplumda dikey yönlü hareket etmesini sağlayabilir, nitelikli işgücüne katılımını sağlayabilir (Geyik Yıldırım, 2018). Fakat Geyik Yıldırım’ın (2018) tabiriyle “*bazen bireyi insanlık dramının sahnelendiği trajik bir oyunun başkahramanı da yapabilir ya da katı politik uygulamaların çoğalmasına, düşmanca tavırların ortaya çıkmasına ve ötekileştirmenin haklaştırılmasına neden olabilir.*” Bu tabir, Afgan sığınmacı ve göçmenlerin Türkiye’deki durumunu iyi özetleyen ifadelerden biri olabilir.

Türkiye’ye göç eden Afgan sığınmacı ve göçmenler, Türkiye’de birtakım zorluklar ve fırsatlarla karşılaşmaktadırlar. Fakat Afgan sığınmacı ve göçmenlerin statü alma, barınma, sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal hizmetlere erişim hususunda karşılaştıkları zorluklar, karşılaştıkları fırsatlardan bir hayli fazladır. Zorlayıcı etmenler, Afgan sığınmacı ve göçmenlerin Türkiye’deki kalıcı olmalarını zorlaştırırken uyum ve entegrasyonlarını da engellemektedir.

Afgan sığınmacı ve göçmenlerin üçüncü ülkelere geçişlerinin kolaylaşması veya Türkiye’de kalıcı olmalarına izin verilmesi hususlarında tüm paydaşlara görev düşmektedir. Üçüncü ülkelere geçişte

Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlara görev düşerken Türkiye'deki yaşam şartlarının iyileştirilmesi hususunda ise hükümet, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve sivil toplum kuruluşlarına görev düşmektedir. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği ülkeleri, mevcut yeniden yerleştirme programlarını devam ettirmeli ve bu programların kapsamını genişletmelidir. Bu ülkeler ayrıca, Türkiye'nin ülkede yaşayan sığınmacı ve mültecilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için kaynak sağlamaya devam etmeli ve sağlanan bu kaynakların nasıl harcandığına ilişkin şeffaflık talep etmelidirler. Türk yetkili mercileri, tüm uyruklardan Afgan sığınmacı ve göçmenlerin kendilerini yasal ve güvenli bir istihdamla idame ettirebilmelerini ve çocuklarının da eğitim alabilmelerini güvence altına almalıdır (Leghtas ve Sullivan, 2016). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, sığınmacı ve göçmenlere yasal yardım sağlamak için personel kapasitesini artırmalı, uluslararası koruma için başvuranların kayıtlarını vakit kaybetmeden almalı, kamu kurumlarıyla koordinasyonu ve iletişimi kolaylaştıracak düzenlemeler yapmalı, sığınmacı ve göçmenler için etkileşime açık alanlar ve sivil toplum kuruluşlarını desteklemeli sağlamalıdır. Ayrıca geri gönderme merkezlerinde bulunan düzensiz Afgan göçmenlerin danışmanlık hizmetlerine ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine erişimlerine olanak sağlamalı ve uluslararası koruma veya geçici koruma başvurusu yapabilmelerine imkân vermelidir (Buz vd., 2020; Leghtas ve Thea, 2018). Sivil toplum kuruluşları ise sığınmacı ve göçmenlerin ihtiyaç değerlendirmelerini yapmalı, korunma, temel ihtiyaçlar, sağlık, barınma, eğitim ve istihdama erişimlerine katkı sunmalıdırlar.

Kaynakça

- Alakuş, E., Uzan, Y. (2020). İnsan Ticaretine Konu Olma Potansiyeli Bakımından Türkiye'nin Düzensiz Göçmen Gerçeği. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 92-117.
- Aras, B., Toktaş, Ş. (2008). Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan. SETA.
- Bozok, N., Bozok, M. (2018). "Göçmen İstekleri" Yaklaşımı Işığında Beykoz, Karasu Mahallesi'deki Refakatsiz Afgan Göçmen Çocukların Yaşamlarını Sürdürme Mücadeleleri. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 5(2), 416-440.
- Buz, S., Memişoğlu, F., Dönmez, H., Verduijn, S. (2020). Destination Unknown Afghans on the move in Turkey. *Mixed Migration Center*.
- Dimitriadi, A. (2013). *Migration from Afghanistan to third countries and Greece*. Athens: IRMA.
- Geyik Yıldırım, S. (2018). Göç ve Afganlar: "İstikrarlı Mülteciler". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 128-159.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2021). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. 2021 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/> adresinden alındı
- Güler, H. (2020). Afganlı Göçmenlerin Göç Süreçleri ve İşçilik Deneyimleri: Uşak İli Örneği. *Çalışma ve Toplum*, 3, 1461-1482.
- Human Rights Watch. (2001). *Afghanistan: The role of Pakistan, Russia and Iran in fueling the Civil War*. Human Rights Watch.
- Human Rights Watch. (2017). *Turkey: Education Barriers for Asylum Seekers*. Ocak 16, 2021 tarihinde Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/news/2017/05/31/turkey-education-barriers-asylum-seekers> adresinden alındı
- İçduygu, A. (2012). *Türkiye'de Düzensiz Göç*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü.
- Kahraman, F. (2017). *Karanlıkta Kalanlar: Türkiye'de Bulunan Afganlı Mültecilerin Durumu*. Ş. Aslan, & C. Cinemre içinde, *Current Debates In Sociology & Anthropology* (s. 141-151). London: IJOPEC Publication Limited.
- Koç, İ., Eryurt, M. A. (2017). *Türkiye'de Afganistan Uyrukluların Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statüsü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye'ye Geliş Sebepleri, Türkiye'de Kalışları, Gelecek Planları ve*

- Amaçları. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kuschminder, K., Dora, M. (2009). Migration in Afghanistan: History, Current Trends and Future Prospects. Maastricht: Maastricht Graduate School of Governance.
- Leghtas, I., Sullivan, D. (2016). Tanrı'dan başka Kimsemiz Yok?: Türkiye'deki Suriyeli Olmayan Mülteciler için Kalıcı Çözümlerin Bulunmayışı. Refugees International.
- Leghtas, I., Thea, J. (2018). Burada Varolamazsın. Ankara: Refugees International.
- Marchand, K., Siegel, M., Kuschminder, K., Majidi, N., Vanore, M., Buil, C. (2015). Afghanistan Migration Profile. UNU-MERIT. International Organization for Migration.
- Monsutti, A. (2006a). Afghan Transnational Networks: Looking Beyond Repatriation. Kabul: Afghan Research and Evaluation Unit.
- Monsutti, A. (2007). Migration as a Rite of Passage: Young Afghans Building Masculinity and Adulthood in Iran1. Iranian Studies, 40(2), 167-185.
- Mülteciler Derneği. (2021, Mart). Sosyal Uyum İçin Gençlik Girişimleri Destek Programları Açılıyor. Nisan 2021 tarihinde <https://muleteciler.org.tr/category/etkinlikler/> adresinden alındı
- Mülteci Hakları Merkezi. (2017, Ağustos). Türkiye'de Uluslararası Koruma Prosedürü Haklar ve Yükümlülükler. 2021 tarihinde Mülteci Hakları Merkezi: <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-13.pdf> adresinden alındı
- MUDEM. (2021). Devam Eden Projeler. Nisan 2021 tarihinde <https://mudem.org/devam-eden-projeler/> sitesinden alındı
- SGDD. (2021). Sığınmacı Kadın ve Kız Çocuklarının Sağlık Hizmetlerine Erişimlerinin Güçlendirilmesi. Nisan 2021 tarihinde <https://sgdd.org.tr/siginmaci-kadin-ve-kiz-cocuklarinin-saglik-hizmetlerine-erisimlerinin-guclendirilmesi-projesi/#more-4540> adresinden alındı.
- Stigter, E. (2006). Afghan Migratory Strategies- An Assessment of Repatriation and Sustainable Return in Response to the Convention Plus. Refugee Survey Quarterly, 25(2), 109-122.
- Stigter, E., Monsutti, A. (2005). Transnational Networks: Recognising a Regional Reality. Ocak 2021 tarihinde The Afghanistan Research and Evaluation Unit: <https://areu.org.af/publication/510/> adresinden alındı
- The UN Refugee Agency. (2014). UNHCR Global Trends 2013.
- UN Refugee Agency. (2020). Global Trends 2019.

Türk Medyasında Etik Kavramı Üzerinden Yurttaş Gazeteciliğinin Değerlendirilmesi¹

Evaluation of Citizen Journalism Through the Concept of Ethics in Turkish Media

Metehan Özırmak,^a Güven Büyükbaykal^b

^aArş. Gör. İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
mozirmak@gelisim.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0186-7883

^b Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
guvenb@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1494-2176

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 09.03.2021

Düzeltilme tarihi: 14. 06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Etik

Ahlak

Yurttaş Gazeteciliği

Medya

Mülteci Haberleri

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 09.03.2021

Received in revised form: 14. 06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Ethic

Morality

Citizen Journalism

Media

Refugee News

ÖZ

Bu çalışmada, etik kavramı üzerinden Türk mediasında yurttaş gazeteciliğinin durumu incelenip bu alanda çalışma yapan platformlardan Bianet ve Dokuz8haber sitelerinin mülteci krizi ile ilişkili yaptığı haberler araştırılarak, karşılaşılan etik ihlaller üzerinden, ana akım medyanın güçlü isimlerinden Hürriyet gazetesi ve Yenişafak gazetelerinin internet haber siteleri karşılaştırılarak değerlendirilmenin yapılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak, etik kavramı araştırılmış ve medyadaki etik olgusu üzerinde durulmuştur. Ayrıca yurttaş gazeteciliğinin tarihi ve Türkiye’deki durumu incelenerek bu kavram üzerine derinlemesine bir araştırma yapılmıştır. Çalışmanın örneklemini Bianet, Dokuz8haber, Hürriyet ve Yenişafak haber siteleri oluşturmaktadır. Türkiye’deki mültecilere Avrupa kapılarının açılma tarihi olan 28 Şubat 2020 – 28 Mart 2020 tarihleri arasında bu internet sitelerindeki mülteci krizine yönelik haberler incelenerek içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede ‘Ethical Journalism Network’ün yayınlamış olduğu mülteci haberlerinde karşılaşılan etik sorunların neler olduğu üzerine yayınlanan maddeler değerlendirmenin kaynağını oluşturmaktadır. Bu değerlendirmeler sonucunda yurttaş gazeteciliğine oranla ana akım medyanın bu haberler üzerinde daha çok durduğu saptanmış ve yaptığı haber sayısı üzerinden oranlandığında daha az etik ihlale rastlanmıştır. Dokuz8haber sitesinde mülteci krizine yönelik haberlerin azlığı dikkat çekerken, Bianet üzerinden yayınlanan haberlerde etik ihlaller kapsamında yeteri kadar özen gösterilmediği tespit edilmiştir.

ABSTRACT

In this research, it was aimed to compare the differences of citizen journalism and national journalism in the topic of the refugee crisis by thematizing the ethical violation. Bianet& Dokuz8haber websites were chosen as a subject group of citizen journalism. Hürriyet&Yeni Şafak websites were chosen as a subject group of national journalism. All of the related news on the above-mentioned websites were studied and detected ethical violations were compared. First of all, the ethical concept is researched and pointed to the ethical facts at the media. First of all, the ethical concept was researched and was pointed to the ethical facts at the media. It was also mentioned about the new media trend and the possible research interest were examined as well as it is studied deeply. The Bianet, Dokuz8haber, Hürriyet ve Yenişafak news web sites are the basics of this study. The related news were commented on these web sites and were analyzed by the content analysis method in between the dates 28.02.2020-28.03.2020 when the borders of Europe were opened in Turkey. The points released by ‘‘Ethical Journalism Network’’ which were about the ethical problems faced on the refugee news are base of this review. The results of this research, it was confirmed that the national journalism made more news about these issues and made less ethical violations rated the news quantity than citizen journalism. It was elicited that there was less news on the Dokuz8haber website about the refugee crisis and the Bianet website did not pay too much attention to the ethical violation.

¹Bu çalışma Prof. Dr. Güven Büyükbaykal’ın tez danışmanlığını yaptığı ‘‘Türk Medyasında Etik Kavramı Üzerinden Yurttaş Gazeteciliğinin Değerlendirilmesi’’ adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı)

* DOI: 10.46442/intjcss.893860

** Sorumlu yazar: Güven Büyükbaykal, guvenb@istanbul.edu.tr

Atıf Bilgisi / Reference Information

Büyükbaykal, G. ve Özirmak, M. (2021). Türk Medyasında Etik Kavramı Üzerinden Yurttaş Gazeteciliğinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 112-126.

1. Giriş

Gelişen iletişim teknolojileri çerçevesinde internetin kullanımının artmasıyla birlikte ana akım medyaya olan ilgi azalmış ve internet üzerinden yayın yapan platformların kullanımı artmıştır. Medya teknolojilerinin bu denli yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan hareketlerden biri de yurttaş gazeteciliği olmuştur. Yurttaş gazeteciliği kavramı gündeme geldiği ilk günden beri bir tartışma alanı yaratmıştır. Bunun başlıca nedeni ise profesyonel mesleği gazetecilik olmayan kişiler tarafından kaleme alınan yazıların ya da gündeme getirilen görüntülerin toplum ile anında paylaşılarak herhangi bir denetimden geçmemesidir. Günümüz teknolojisinde bu paylaşımların tamamen kontrol edilebilmesi imkansızlaşmış ve etik ihlalleri beraberinde getirmiştir.

Etik kavramının tarihçesi oldukça eskileri dayanmaktadır. Etik, toplumların huzurlu bir şekilde bir arada yaşayabilmelerini ve insanların birbirleri arasında idealist davranışlar sergilemesini amaçlamıştır. Etik kavramının etki gösterdiği en önemli alanlardan biri de meslekler olmuştur. Buna istinaden bu çalışmada öncelikle etik kavramı incelenmiş ve yeni medyanın kullanımının artmasıyla birlikte basında yaşanan etik ihlaller üzerinde durulmuştur. Ardından yurttaş gazeteciliği kavramı incelenerek bu kavramın ortaya çıkışı ele alınmıştır.

Yurttaş gazeteciliği adına en çok etik ihlal yaşanan alanların başında mülteci haberleri gelmektedir. Bu alandaki haberleri incelemek adına yurttaş gazeteciliğinin önde gelen haber sitelerinden Bianet.org ve Dokuz8haber.net örneklem olarak seçilmiştir. Bu iki haber portalı ana akım medyanın öncü gazetelerinden olan Hürriyet ve Yenişafak gazetelerinin haber sitelerindeki mülteci krizine yönelik haberlerle birlikte incelenip 'Ethical Journalism Network'ün yayınlamış olduğu mülteci haberlerindeki etik ihlal maddeleri üzerinden incelenerek değerlendirilmiştir. Bu haberler değerlendirilirken içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Haber içeriğinde sadece metin değil fotoğraflar da değerlendirme kapsamına alınmıştır. Çalışma 30 günlük bir süreci kapsamaktadır. Çalışmada tarih aralığı olarak Türkiye'de yaşayan mültecilere Avrupa kapılarının açılma tarihi olan 28 Şubat 2020 ve 28 Mart 2020 tarihleri arasındaki haberler değerlendirilmiştir.

1. Etik Kavramı

Latince 'ethicus', eski Yunanca 'ethikos' 'adetler, alışkanlıklar' anlamında kullanılan 'etik' sözcüğü, günümüzde 'mesleki ahlak' olarak özelleşmiş bir alanda kullanılmaktadır (Büyükbaykal, 2004: 49).

Etik, bu alandaki araştırmacılar tarafından genel olarak, insan davranışlarını ahlakilik kuralları çerçevesinde inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır ve felsefenin bir alt dalı olarak kabul görmektedir (Cevizci, 2014: 218). Ahlak kelimesi, insanlığın kökeninden itibaren geleneklere bağlı olarak atalarından gelen davranışlara dikkat çekerken, 'etik' sözcüğü toplumların kendi içerilerindeki adetleri, alışkanlıkları ve davranışları ön plana çıkarmaktadır. Etiğin kökeninde 'bireysel ve toplumsal' düşüncesi olmasından ötürü, davranış ve kurallar bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Bu yüzden toplumların kendi içerisindeki 'iyi ve doğru' olarak inandıkları kavramlar büyük önem taşımaktadır (Büyükbaykal, 2004: 49).

Etik, insanın hem topluma hem de kendisine olan görev ve sorumlulukların tamamını içermektedir. Bu görev ve sorumluluklar kapsamında bireyin toplum içerisinde sergilediği davranışlar iyi ya da kötü veya doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmektedir. İnsan, yaşantısı gereği, hem iç dünyasında kendine hem de dış dünyadan gelen davranışlara tepki verirken, doğru ya da yanlış, iyi ya da kötü davranış ve eylemleri

içermektedir. Birey odaklı ve topluma dayalı ahlak sentezi etik kavramının temelinde bulunmaktadır (Özgen, 2006: 46-47).

Etik kavramı medya alanındaki tüm çalışanlar tarafından bilinmesi gereken bir konudur. Mesleki ahlak çerçevesinde medyayı kullanan bireyler ile işbirliği içerisindeki bu meslek odaklı çalışan üyeler tarafından belirlenmiş ilkeler ve bu ilkeler üzerinden kabul edilmiş nizamlar medya etiği kapsamında mevcuttur. Medya etiği kavramında önemli olan toplumsal sorumluluğu üstlenme ve buna dayalı çalışmaları üzerine alarak bunlardan sorumlu olma meselesidir. Politika, ekonomi, spor gibi ve ahlaka dayalı tüm alanların tanımlanmasında, hedef kitleye yönelik mesleki amaçların gerçekleştirilmesinde yardımcı olmaktadır.

Gazeteci kimliğine sahip fakat yaptığı haberler, aldığı kararlar ve gerçekleştirdiği eylemler üzerinde denetim hakkına sahip olmayan bir medya organında etikten söz etmek anlamsızdır. Etik çalışma alanı olarak, baskı altında kalmadan yapılan çalışmaları seçmiştir (Özgen, 2006: 47).

Basının kendi içerisinde özgür olma anlayışı yeni medyanın toplum üzerindeki etkisinin artmasıyla birlikte son dönemlerde medya alanında mesleki etik kavramını sekteye uğratmıştır. Haber alma ve haber verme mecralarının artması ve her bireyin herhangi bir kontrolden geçmeden topluma bilgi aktarabilmesiyle birlikte gazetecilik ilkeleri göz ardı edilmektedir. Bu ilkelerden uzaklaşılması gazetecilik mesleğine olan güveni sarsmış ve değer kaybettirmiştir.

1.1. Medya Etiği ve Gazetecilik İlkeleri

Medya kelimesi tarihte ilk kez Antik Çağ'da kullanılmıştır. Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasını baz alırsak bu olaydan tam 1000 yıl önce Antik Çağ'da Hazar Denizi etrafında bir bölgede kullanıldığı belirtilmektedir. The Oxford English, Merriam –Webster ve Encarta sözlüklerinde, medya sırasıyla 'kitle iletişim aracı', herhangi bir iletişim ajansı veya aracı', 'televizyonların, gazetelerin dergi ve radyoların da dahil olduğu çeşitli kitle iletişim araçları' olarak tanımlanmıştır (Önen ve Yıldırım, 2014: 110).

Medya günümüzde ise karmaşık olan dünyamızda bilgilendirme görevi üstlenen görsel, işitsel ve hem görsel hem işitsel kitle iletişim araçlarının tümü olarak ifade edilmektedir. Medya üstlendiği toplumu bilgilendirme görevini gerçekleştirirken aynı zamanda bireylerin hangi konular üzerinde yoğunlaşacağına ve hangi konunun gündemde ne kadar kalacağına karar vermektedir. Bu konular üzerinde yoğunlaşırken göz ardı etmemesi gereken en önemli gerçek objektiflik ilkesidir.

Medya etiği ise; devletin baskısından ve mutlak otoritesinden uzak olarak ticarileştirilmeye çalışılan sektöre karşı sergilenen karşıt bir duruş olarak tanımlanmaktadır. (Birsen, 2019: 41).

Diğer mesleklerde olduğu gibi medya alanında çalışanlar için uyulması gereken mesleki etik ve ahlak kuralları vardır. Etik, sözlü ve yazılı olan bir güven mesajıdır. Dördüncü kuvvet olarak adlandırdığımız medya kendi içerisinde gereken özdenetimi sağlamalıdır çünkü bu kuvvet tüm dünyayı etkileyebilecek bir güç haline gelmiştir. Güvenilir olmak adına medyanın etik kimliğini koruması gerekmektedir (Yeşil, 2014: 1667).

Gazetecilik mesleğinin olmazsa olmaz koşulu, gazetecinin toplumun bireylerine olan karşı sorumluluklarını unutmaması ve elinde bulundurdukları gücü kullanmalarınıdır (Özgen, 2006: 58).

Bu gücü kullanırken meslek adına özgür ve ahlaklı olmak gerekmektedir. Özgür basın ve ahlaklı basın birbirinden farklı iki olgudur. Dolayısıyla medya etiği oldukça geniş bir kavram konumunda bulunmaktadır. Bu kavram çatısı altında mesleklerini icra ederken profesyonel alanı gazetecilik olmayan kişilerin yeni medyadaki gücü kullanarak yurttaş gazeteciliği çatısı altında haber üretmeleri, var olan gazetecilik ilkelerinin geniş bir bölümünü ihlal etmektedir.

Mesleki alanda yeterli tecrübeye sahip olmayan ve eksiklikleri bulunan çalışanlara gazeteci ünvanıyla kadrolarda yer verilmesi, sahada meydana gelen olaylar için tecrübesiz muhabirlerin görevlendirilmesi, etik kurallar ve toplumun değer yargıları üzerine gazetecilerin eğitilmemesi ve yeni medya araçları üzerinden yapılan haberlerdeki özdenetim eksikliği, medya tarafından toplum üzerine yansıyan olumsuzlukların temel nedenleri olarak söylenebilmektedir (Birsen, 2019: 60).

Günümüz medyasında ise yoğunlaşma, donanımlı bir gazetecilik eğitimi olmaması, yalan habercilik, haber metinlerindeki ahlaki değerlere aykırı görüntülerin öne çıkartılması ve dilin çarpıtılması etik erozyona sebebiyet veren temel nedenlerin başında gelmektedir. Etik ilkeler genel olarak gazeteciliğin halka karşı olan sorumluluğunu doğru şekilde yerine getirmesini sağlayan ve gazetecilik kimliğinin imajını iyileştirme çabası içerisinde olan meslek ilkeleridir. Gazeteciler toplumun gözünde güvenilirliğini ve saygınlığını kaybetmemek adına etik kurallara azami ölçüde uymak zorundadırlar. Fakat bu etik çalışmalar ve meslek ilkeleri asla basın özgürlüğüne zarar vermemelidir.

2. Yurttaş Gazeteciliği ve Tarihsel Gelişimi

Gazete sahiplerinin bütçelerinde yapılandırmaya gitme düşünceleri ve araştırmacı kadrolarını azaltmaya gitmeleri, medyanın araştırmacı görevinin kâr amacı gütmeyen örgütler ve bireyler tarafından üstlenilmesine olanak sağlamıştır. Başlıca hedefi kar elde etmek olan medyada araştırma gazeteciliğinin yeri yurttaş gazeteciliği ile doldurulacağı düşüncesi savunulmuştur. Schudson, yurttaş gazeteciliği ile birlikte insanların demokrasiye daha faydalı olabileceğini düşünmüştür. Yurttaş gazeteciliğini “kültürel bir değişim” olarak nitelendiren Lambeth ise, bazı araştırmacı gazetecilerin hala daha derinlemesine açıklamalar ve araştırmalar yaparak yurttaş gazeteciliğine katkıda bulunduğunu belirtmiştir (Uzun, 2006: 641).

Yurttaş gazeteciliği kavramı, ‘erişilebilirlikle’ birlikte haber ve kamuoyu bilgilendirme aracı olarak internet ve telefon kameraları gibi taşınabilir medya teknolojilerinin herkes tarafından kullanılabilmesiyle yaygınlaşmıştır. Bunlar taşınabilir ve son derece sayısallaştırılmış bilişim ve iletişim teknolojilerinin haber değeri taşıyan bilgilerin kolayca yayılmasıyla birlikte medya alanına sıradan vatandaşların haber üretimine aktif katılımıyla birlikte yeni bir rezonans doğurmuştur. Medya alanı dışındaki kişiler tarafından oluşturulan, haber değeri taşıyan olayların yazılması ve görüntülerinin tasvir edilmesiyle birlikte ayrıca onları yeni medya ortamında toplumla paylaşan kişiler için ‘Yurttaş gazeteciliği’ terimi kullanılmaktadır. Rosen, yurttaş gazeteciliğini şöyle açıklamaktadır; “Vakti zamanında yalnızca tek yönlü çalışan medya sisteminin alıcı unsuru olan okur kitlesi bugün hiçbir şekilde aynı konumda değildir. Okurlar, daha önce atomlarına ayrılmış bu ‘dinleyiciler’, mütevazı bir çaba ile, birbirleriyle iletişim kurabilen tıpkı eskiden olduğu gibi dünya ile tekrardan konuşma kabiliyetini geri elde etmiştir”.

Yukarıdaki tanım, halkın haberlerde üretim ve dağılımında nasıl aktif bir rol üstlendiğini vurgulamaktadır. Bu açıklamaya daha fazlasını eklemek gerekirse, yurttaş gazeteciliğinin daha önce aktif olmayan kitleleri, güçlendirmeye çalıştığını ve bunu yaparken, profesyonel gazeteci olmayan kişileri yani pasif okuyucuları haber yaratıcılarına dönüştürerek topluluk tartışmasında onlara daha kritik bir rol verdiğini iddia edilmektedir. Geleneksel gazetecilikte okur pasif durumundadır, ancak vatandaş odaklı gazetecilik, vatandaş haber üretiminde söz sahibi yapabilmektedir. Bunun amacı bağımsız, güvenilir ve doğru katılımcılar ile haber üretimi sağlamaktır (Mapudzi ve Osunkunle, 2017: 17-36).

Yurttaş gazeteciliği kavramının tarihi, haber ve kamuoyu bilgilendirmesi olarak internetin hızlı yayılımı ile yakından ilişkilidir. Vatandaşlar kesinlikle modern haberleşmenin başlangıcından itibaren haber yapımına katkı sağlamışlardır. Fakat 19. yüzyılın ortalarından itibaren gazetecilik marjinal bir meslek haline getirilmiştir. 1990'larda internetin hızla gelişim göstermesiyle, gazeteci ve vatandaş kavramı birleştirilmeye

başlanmıştır. İnternet platformları üzerinden medya içeriği üretmek yaygın bir hale gelmeye başlamış ve haber içerikleri sadece üreticiyi değil tüketiciyi de söz sahibi konumuna getirmiştir. Bu gelişimden itibaren ‘katılımcı medya’, ‘ağ gazeteciliği’ ve ‘web 2.0’ gibi terimler zamanla popüler hale gelmiştir.

Yurttaş gazeteciliği, geleneksel haber kurumları ve meslekleri dışında sıradan insanların, haber ve gazetecilik yaptığı, topladığı, yorumladığı ve yaydığı küresel haber ve gazetecilik ortamındaki değişiklikleri tanımlamak için kullanılan baskın bir terim haline gelmiştir. Yurttaş gazeteciliğinin bir dizi yeni gazetecilik uygulaması için uygun bir etiket olduğu söylenebilse de, vatandaş gazeteciliğinin haber üretimine ve haber akışlarına katılan vatandaşların sonucu olarak demokrasiye katkısının tartışılmasında bazen açık ancak çoğu zaman örtük normatif bir boyut vardır.

Bilgi edinme hakkıyla birlikte iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, vatandaş gazeteciliği hareketinin tekrardan değerlendirmeye alınmasına imkan sağlamıştır. Yurttaş gazeteciliği hareketi, ilk başlarda büyük medya gruplarına yerleştirilmesi gerekli olduğu düşünülürken, bilgisayar ve ağ teknolojilerindeki gelişmeler, bu hareketin pratik uygulamalarına yeni olanaklar sunmuştur (Uzun, 2006: 642).

Yurttaş gazeteciliğinin başlıca amacı haber üretmektir. Bu hareketin diğer habercilik faaliyetlerinden farkı izleyici ve okuyucuya olan bakış açısıdır. Okuyucuyu bilgilendirme, eğitime, kendileriyle alakalı konularda kararlar alabilme ve güncel olaylar hakkında daha demokratik bir bakış açısı sağlayabilme hedeflerini kendinde göstermektedir. Yurttaş gazeteciliğinin en belirgin özelliği ise, okuyucu ve izleyici odaklılığıdır. Bu düşünce vatandaşın her alanda katılım gösterdiği ve birlikte yapma ve yönetme yani yönetim felsefesiyle alakalıdır (Karaman ve Önder, 2017: 165-166).

Yurttaş gazeteciliğine tarihsel açıdan bakacak olursak günümüz teknolojisinden çok uzakta olmasına rağmen iki yüzyıl öncesine dayandığı düşünülmektedir. Bu düşünceyi örneklendirecek olursak; İngiltere’de gazetecilerin kendilerini aktivist olarak gördükleri ‘radikal basın’ geçmişine dayanmaktadır. Atton’ın dile getirdiği gibi, bu gazetecilerin önceliği haber üretmekten ziyade güç dengesizliğini ve eşitsizliği ortaya çıkararak bu çerçevede haberler oluşturma istekleridir. 19. yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri’nin İngiliz sömürgeciliği karşısında özgürlüğü savunan yönetici kesiminin keyfi hareketlerini ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalar yapan Thomas Paine gibi bu hareketlere karşı tavır alan kişiler tarafından hazırlanan broşürlerde görülen vatandaş gazeteciliği örneklerinde, belgelerin ve haberlerin, bulunmasının ardından gün yüzüne çıkarılmasında kamunun aktif bir şekilde yer aldığı düşünülmektedir. Başlıca Village Voice olmak üzere bu gibi yayınlarla 1950’lere kadar süren yurttaş gazeteciliği, 1960’lardaki kültür karşıtı hareketlerin parçası haline gelerek, üniversitelerde eğitim gören ve başlangıç seviyesinde gazetecilik eğitimi almış gönüllü öğrencilerin katılmalarıyla birlikte hareketlenerek “yer altına” inmiştir. ‘Yurttaş gazeteciliği’ kavramı ilk kez 1976 yılında New York Times gazetesinde kullanılmıştır. 1970’li yıllarda ‘yurttaş gazeteciliği’ yapanlar, medyada farklı bir ambiyans yaratmışlardır. Yaptıkları çalışmalarla bazı tartışmalı haberleri beraberinde getirmişler ve ‘gazeteci kimdir’, ‘basın özgürlüğü nerede başlar ve nerede biter’ tarzı soruların mahkemeler tarafından ele alınmasına sebep olmuşlardır (Yanardağoğlu, 2015: 254).

Yurttaş gazeteciliği terimi, 2000’ yılların başlarında gazetecilik ve diğer medya kurumlarının kamusal tartışmaları şekillendirmedeki rolüne meydan okumak adına tekrar ortaya çıkmıştır. ABD’de bu söylem, The Well gibi çevrimiçi toplulukları karakterize eden kültürlerarası, özgürlükçü ve toplumsal idealleri olan kişilerin çalışmalarından yararlanma ve gazeteciliğin yanında siber kültür modelinden de etkilenen kişiler gibi dijital medya hakkında fikir sahibi olan bireylerden de faydalanma eğilimleriyle yeniden dile getirilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nde, gazetecilik uygulayıcıları veya akademisyenler arasında ‘yurttaş gazeteciliği’ topluma sağlayacağı katkısı tartışılmadan kabul edilmiştir. Bunun temelinde yatan

düşünce ise vatandaşların kendi aralarında, bilgi akışının artması ve hızlanmasıyla birlikte daha demokratik bir devlet oluşumuna katkı sağlayacağını düşünülmesidir (Campbell, 2015: 704-719).

Yurttaş gazeteciliği adına en güzel örneklerden biri ise 2000 yılında Güney Kore’de faaliyet gösteren OhMyNews sitesi oluşturmaktadır. Bu site bilgisayarlı ağ teknolojilerinden yararlanarak, ‘Her yurttaşı bir muhabir yapıyoruz’ sloganıyla ortaya çıkmıştır. Siteye, her gün ev hanımları, öğrenciler, profesörler ve diğer yurttaş gazetecilerinden yüzlerce haber akışı sağlanmaktadır. Bu site Mart 2007 itibariyle 50 bin kullanıcı sayısına ulaşmış ve vatandaşlar tarafından siteye gönderilen haberler “profesyonel editörler” tarafından derin bir incelemeye tabii tutulmuştur. Sitenin koordinatörü konumunda bulunan Jean Mil, haberlerin sitede paylaşılmadan önce “oldukça detaylı bir inceleme ve redaksiyon sürecinden “ geçtiğini belirterek yurttaş gazetecilerini haber merkezine sık sık davet ettiklerini ve kendilerine “gazeteciliğe giriş” konusunda dersler verdiklerini açıklamıştır. J. Mil, günlük haber akışında yurttaş gazetecilerden gelen haberlerin %30’unun “yanlış yazım, bilgi hatası” içerdiği veya “haber değeri” taşımadığı için kabul görmediğini, bu yüzden sitede yurttaş gazeteciler tarafından oluşturulan haberlerin editörlerin “dokunuşlarından sonra daha okunabilir ve profesyonel bir biçimde gördüklerini” dile getirmiştir (Yanardağoğlu, 2015: 254).

Gazetecilik açısından bakıldığında, OhmyNews sitesinin ‘Her yurttaşı bir muhabir yapıyoruz’ sloganı, oldukça önemlidir. Çünkü değişen çalışma şartları altında haber, gazete ve gazeteci tanımlarının ve işlevlerini yeniden değerlendirmeye alınmasına zorlamaktadır.

Yurttaş gazeteciliği, 2000’lerin başında özellikle kişisel bloglar üzerinden yapılan haberciliğin yeni bir gazetecilik biçimi olarak ne kadar kabul görebilir olduğuna dair tartışmalara yol açmıştır. Bu gazetecilik akımı geleneksel medyaya meydan okuyan yeni medya düzeni olarak görülmeye başlanmıştır. ABD’de zaman zaman bloggerlar haber gündemlerine şekil vererek gündem değiştirmeye ve gündem belirlemeye başlamışlardır. Bunun sonucunda ülke genelinde ses getirerek bazı kıdemli diyebileceğimiz politikacıları istifaya zorlamışlardır. Yurttaş gazeteciliğinin hayatımıza girmesiyle, medya içeriği üretmek sıradan ve radikal olmaktan uzak bir hale gelmektedir ve sosyal medya kullanımı fazlasıyla yaygınlaşmıştır. İkincisi, 2000’li yılların başlarında kurulan birçok haber kuruluşları sistematik olarak kullanıcı çekmeye başladı ve taraflarından oluşturulan içerikleri kullanıcılar belirlemiştir. 7 Temmuz 2005’te BBC haber havuzu, Londra metrosunun bombalanmasının ardından tanıkların kaydettiği görüntüler, videolar ve metinler ile dolup taşmıştır. Bu olayın ardından Haber müdürü Rischard Sambrook, gazetecilikte dönüm noktası diyebileceğimiz ‘haber bir ortaklık çalışmasıdır’ sözünü dile getirmiştir. Bu yaşanan olaya ek olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde 11 Eylül 2001’de yaşanan terör saldırıları ve 26 Aralık 2004’te Endonezya’da yaşanan tsunami felakatinin görüntülerinin büyük bölümünü gazeteci kimliğine sahip kişiler tarafından değil olayların yaşandığı esnada çevrede bulunan normal insanlar tarafından çekildiği görülmektedir. Teknolojinin hayatımızda geniş kapsamlı bir şekilde yer almasıyla birlikte bu ve buna benzeri olaylar ‘yurttaş gazeteciliğini’ görülebilir hale getirmiş ve meşrulaştırmıştır (Matheson, 2011).

Yurttaş gazeteciliği her daim, vatandaşların eğitilebilmesi için gerekli olan konuların yanında güncel olaylar üzerine haberler üretmeyi, toplumla ilgili kararlar alınmasını, buna yönelik olarak aktif bir iletişim ağı sağlanmasını ve faaliyetlerde bulunulmasını ve halkın sorumluluklarını tetikleyerek demokrasi anlayışını da geliştirmeyi hedeflemektedir (Bekiroğlu ve Kutlu, 2010: 255).

Yurttaş gazeteciliğinde halkın sosyal medya üzerinden yaptığı haberler büyük önem taşımaktadır. Dünya geneline bakıldığında yurttaş gazeteciliğini ortaya çıkaran etkenler genel olarak yukarıda da örneklerini verdiğimiz gibi beklenmedik olaylardan oluşmaktadır. Bu olaylar genelde daha önceden planlanmamış ve dünya üzerinde ses getirebilecek düzeye sahip olduklarından vatandaşların kendi imkanlarıyla elde ettikleri fotoğraflar, videolar ve içeriklerden oluşmaktadır.

Yaklaşık 36.5 milyon internet kullanıcıya sahip olan Türkiye oldukça hareketli bir çevrimiçi topluluğa sahiptir. Facebook, 32.354.900 kullanıcısı ve nüfusun yüzde 41.59'una oranıyla en popüler sosyal ağıdır. Ülkemizin İnternet kullanıcılarının yaklaşık yüzde 90'ı Facebook'ta aktif bulunmaktadır. Facebook'un küresel kullanımında dördüncü, Twitter'da sekizinci sırada yer almaktadır. 2012–13 arasında, Türkiye'deki Twitter kullanıcılarının sayısı artış göstererek 7,2 milyondan 9,6 milyona ulaşmıştır. Günlük gönderilen tweet sayısı da yüzde 370 oranında önemli ölçüde artış göstermiştir. Türk İnternet kullanıcıları şu anda günde yaklaşık 8 milyon tweet veya saniyede yaklaşık 92 tweet göndermektedirler. (Tunç, 2020).

Vatandaş gazeteciliği kalite, doğruluk ve tarafsızlık ilkeleri nezdinde bazı sorunlar teşkil etmektedir. Çünkü katılımcılar genellikle mesleki eğitimden veya bağımsız medyanın oynadığı temel roller hakkında bilgi sahibi değildir. Yurttaş gazeteciliğinin gelişimi açısından her türlü medya organları birbirleriyle iş birliği içerisinde olması gerekmektedir. Kesin, eksiksiz ve doğru bilgiye ancak bu şekilde ulaşmak mümkündür. Sosyal medyanın toplumda bilinçli ve bilinçsiz herkes tarafından kullanılması yanlış haberler üretilmesine yol açmaktadır. Gazeteciliğin temelinde yatan toplumsal sorumluluk kavramı bu durumlarda sekteye uğramaktadır. Çünkü yanlış bilginin de hızlı yayılması, yurttaş gazeteciliğinden asıl beklentilerin karşılanmamasına sebep olmaktadır.

3. Araştırmanın Metodolojisi

3.1. Araştırmanın Önemi

Yeni iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile birlikte insanların görüşlerini ve fikirlerini doğrudan yansıtılabildikleri ortamların başında internet siteleri gelmektedir. Ana akım medyanın hedef kitle karşısında zaman zaman güven kaybetmesi ve insanların ihtiyaç duydukları bilgileri alternatif medyadan temin etmesiyle birlikte bağımsız haber portallarına duyulan ilgi gitgide artmıştır. Okuyucuyu da söz sahibi yapan yeni medya ile birlikte internet haber siteleri kullanıcıların odak noktası haline gelmeyi başarmıştır. Çalışmamızın son bölümünde Türkiye'de yurttaş gazeteciliği adına önemli bir konumda bulunan Dokuz8haber ve Bianet haber portallarının, ana akım medyanın öncü isimlerinden Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin internet siteleriyle Suriyeli mülteci krizi haberleri üzerinden karşılaştırılıp içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu karşılaştırma 30 gün ile sınırlandırılacak olup Suriyeli mültecilere Avrupa kapılarının açılma tarihi olan 28 Şubat 2020 başlangıç tarihi olarak baz alınacak ve 28 Şubat 2020 – 28 Mart 2020 tarihleri arasındaki internet siteleri üzerinden yayınlanmış haberler 'etik' kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Haberlere ilişkin bu değerlendirme yapılırken sığınmacı, mülteci ve göçmen haberlerinin nasıl haberleştirileceğine ilişkin oldukça kapsamlı bir içerik yayımlanmış olan 'Ethical Journalism Network'ün etik ihlali olarak gördüğü maddeler çerçevesinde içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

“İçerik analizi, çok çeşitli söylemlere uygulanan birtakım metodolojik, araç ve tekniklerini bütünü olarak tanımlanabilir. İçerik analizi adı altında toplanan bu araç ve teknikler, her şeyden önce kontrollü bir yorum çabası olarak ve genelde tümden gelime dayalı bir okuma aracı olarak nitelendirilebilmektedir. Söz konusu okuma sınırları belirlenmiş söylem örneklerinin çözümlenmesi esasına dayanmaktadır” (Bilgin, 2014: 1).

Yurttaş gazeteciliği yapan platformlar ve geleneksel medyanın yaptığı haberler üzerinden sık sık farklı söylemler gözlenmektedir. Alternatif medya bu söylemler ile zaman zaman toplum içerisindeki dengeleri bozacak görüşlerini okuyuculara aktarmaktadır. Bu düşüncelerinin genel olarak 'etik' olup olmadığını incelemek içerik analizi yöntemi ile mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar objektif bir şekilde, yorumlardan kaçınılarak, doğru ve geçerli analizi yapmaya yardımcı olacaktır.

3.2. İçerik Analizinin Amacı, Kapsamı ve Sınırlılıkları

İnternet ortamında yaşanan gelişmeler ve haber portallarının en hızlı şekilde topluma bilgi aktarma isteğiyle yurttaş gazeteciliği sıcak haber aktarımında önemli bir konumda bulunmaktadır. Ayrıca yeni iletişim teknolojileriyle birlikte zaman ve mekan farkının ortadan kalkması dijitalleşen dünyamızda interaktif

medya ortamının oluşmasına katkı sağlamıştır. İnsanların düşüncelerini rahatça paylaşabildiği ve asıl meslekleri profesyonel gazetecilik olmayan kişilerin kendi düşüncelerini yazılı ve görsel olarak topluma aktarma isteği yurttaş gazeteciliğinin yapılabildiği platformlara ilgiyi arttırmıştır. Fakat internet gazeteciliğinin etik kodları düşünüldüğünde bu platformların topluma sağladığı katkının yanında yanlış yönlendirmeler de yaşanmaktadır. Olay örgülerinin doğru analiz edilememesi ve haber aktarımı sonrasında yaşanabilecek negatif durumun düşünülmemesi farklı noktalarda kamuya zarar verebilmektedir. Bu çalışmanın amacı yurttaş gazeteciliği yapan Dokuz8haber ve Bianet haber portallarının Türkiye'nin mültecilere Avrupa kapılarını açmasıyla birlikte bu süreci kendi platformları üzerinden nasıl dile getirdikleri değerlendirilmiş, Hürriyet.com ve Yenisafak.com haber siteleri ile 'etik' ihlaller çerçevesinde karşılaştırılmıştır.

Yapılmış olan analiz sadece bu platformların internet siteleri ile sınırlandırılmıştır. Yurttaş gazeteciliği adına Dokuz8haber ve Bianet haber portallarının internet gazeteciliğini aktif kullanmaları bu tercihte etkili olmuştur. Dokuz8haber ve Bianet'in Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin internet siteleri ile karşılaştırılmasındaki seçimin temel sebebi ise Hürriyet.com.tr'nin ana akım medyanın öncü isimlerinden olması ve tarafsızlık ilkesi benimsemesi yer alırken, Yenisafak.com.tr'nin seçilmesindeki temel sebep ise sağ görüşü benimsemesi ve var olan sürece farklı perspektiflerden bakılmasına katkı sağlamıştır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma Bianet, Dokuz8haber, Hürriyet ve Yenisafak haber portallarının internet gazeteleri üzerinden yapılan mülteci haberlerindeki etik ihlallerin olup olmadığını 'Ethical Journalism Network' tarafından yayınlanmış olan mülteci haberlerindeki etik ihlaller kapsamında haberlerin içeriklerini incelemiştir. Çalışmada örneklem olarak, 28 Şubat ve 28 Mart 2020 tarihleri arasında belirtilen dört haber sitesin yayımlanmış olduğu mülteci haberleridir. Verilen tarihler arasında anahtar kelime olarak mülteci, sığınmacı, göçmen, Suriyeli, Edirne Sınır Kapısı üzerinden tarama yapılmıştır. Nitel içerik analizi yöntemiyle incelenen bu haberler görsel ya da metinsel olarak o dönemde insanların haberler içerisinde nasıl ön plana çıkartıldıklarını ve temsil edildiklerini açıklamaktadır.

İçerik analizi yoluyla tanımlanan veriler üzerinden içinde gizlenmiş gerçekleri ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Nitel araştırma verilerinin işlenmesinde burada dört aşama kullanılmıştır.

*Verileri kodlama

*Temaları bulma

*Bulunan kodlar ve temaların düzenlenmesi

* Bulguları tanımlama ve yorumlama (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 40).

Bu çalışmada ilk aşamada belirlenen kriterler üzerinden araştırma yapılmış ve veriler elde edilmiştir. Bu veriler hem metinsel hem görsel olarak değerlendirilmiş ve etik ihlale maruz kalan haberler tespit edilerek haberin adı, haberin linki ve mevcut olduğu etik ihlaller kapsamında belirtilmiştir.

4. Bianet.org, Dokuz8haber, Hürriyet.com ve Yenisafak.com Sitelerinin Mülteci Krizi İçerikli Yayınlamış Olduğu Haberler

Gazeteciler haber yazımında sığınmacı, mülteci ve göçmen haberleri yazarken terminolojik sorunlar yaşamaktadır. Bu konu üzerine yapılan haberlerde zaman zaman gazetecilik mesleği adına etik ihlaller yaşanmaktadır. Bu yaşanan etik ihlalleri önlemek amacıyla 'Ethical Journalism Network' mülteci haberleri üzerinden yaptığı araştırmalarla çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çalışmalar kapsamında 'Ethical Journalism Network'ün tespit etmiş olduğu etik ihlaller şunlardır:

- * Mültecilerin ‘yasadışı’ ya da kaçak gibi sıfatlarla tanımlanması
 - *Haberlerde kullanılan fotoğrafların kişinin onayına sunulmadan paylaşılması
 - *Mahremiyete saygı göstermeme
 - *Olumsuz içerikli haberlerde mülteci, sığınmacı ve göçmen sıfatlarının eklenerek kamuoyu önünde olumsuz imaj oluşturulması
 - *İnsan haklarını ihlal edebilecek söylemlerde bulunmak ve dengeli ve duyarlı habercilik anlayışından uzak olmak
 - *Barışçıl bir dil yerine çatışmacı bir dil kullanmak
 - *Medya şeffaflığından uzak yalan haber yapmak
 - *Suçlama ve iftirada bulunmak
 - *Mültecileri yaşanmış ya da yaşanabilecek olan işsizlik, yolsuzluk ya da yoksulluk gibi sorunların temel nedeni olarak gösterilmesi
 - *Mültecilere yönelik nefret söylemi
 - *Yanlış yönlendirme yapılarak bu haberler içerisinde kaynak yetersizliği ve eksik bilgi verilmesi
 - *Mülteciler ile yerel toplum arasındaki dengeleri bozabilecek kışkırtıcı söylemlerde bulunmak
 - *Kadınların ve çocukların savunmasız fotoğraflarının kullanılması
- Çalışma kapsamında haberler değerlendirilirken yayınlanmış olan bu maddeler baz alınarak haberlerin incelenmesi yapılmıştır.

Tablo 1. Bianet.Net İnternet Sitesinde Etik İhlale Rastlanan Haber Başlıkları, Linkleri ve Etik İhlale Neden Olan Sebepler

Haberin Başlığı	Haberin Linki	Etik İhlale Neden Olan Sebep	Erişim Tarihi
Mülteciler Sınır Kapılarında Kaldı	https://m.bianet.org/bianet/siyaset/220734-multeciler-sinir-kapilarinda-kaldi	Kadınların savunmasız fotoğraflarının kullanılması	01.03.2020
‘‘Buralar Hep Hak İhlali’’	http://bianet.org/bianet/insan-haklari/221068-buralar-hep-hak-ihlali	İnsan haklarını ihlal edebilecek söylemlerde bulunmak ve dengeli ve duyarlı habercilik anlayışından uzak olmak	09.03.2020
Geri Kabul Anlaşması Neydi? Bugünkü Tablo Ne?	http://bianet.org/bianet/goc/220938-geri-kabul-anlasmasi-neydi-bugunku-tablo-ne	Suçlama ve iftirada bulunmak	06.03.2020
İnsan Hakları İzleme Örgütü: AB, Yunanistan’ın Arkasına Saklanıyor	https://bianet.org/1/13/221613-insan-haklari-izleme-orgutu-ab-yunanistan-in-arkasina-saklaniyor	Mahremiyete saygı göstermeme	06.03.2020
Türkiye’de Mülteci Kadın Olmak	https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/220771-turkiye-de-multeci-kadin-olmak	Dengeli ve duyarlı habercilik anlayışından uzak olmak	02.03.2020
İçişleri Bakanı Soylu Açıkladı: 76 Bin 358 Mülteci Türkiye’den Ayrıldı	https://m.bianet.org/bianet/siyaset/220777-icisleri-bakani-soylu-acikladi-76-bin-358-multeci-turkiye-den-ayrildi	Çocukların savunmasız fotoğraflarının kullanılması	02.03.2020
Suriyeli Sığınmacıların Trajedisi	http://bianet.org/bianet/insan-haklari/220948-suriyeli-siginmacilarin-trajedisi?fbclid=IwAR2AKOuLQ8pFFGAgjx-E9FcTfoCBkh-As1BshNWzo6TBGV4zGXwpidvfAek	Yanlış yönlendirme yapılarak bu haberler içerisinde kaynak yetersizliği ve eksik bilgi verilmesi	07.03.2020

Tablo 2. Dokuzsekizhaber.Com İnternet Sitesinde Etik İhlale Rastlanan Haber Başlıkları, Linkleri ve Etik İhlale Neden Olan Sebepler

Haberin Başlığı	Haberin Linki	Etik İhlale Sebep Olan Nedenler	Erişim Tarihi
Aylan Kurdi'nin ölümünün sorumlusu olarak suçlanan 3 kişi yakalandı	https://dokuz8haber.net/gundem/insanhaklari/alan-kurdinin-olumunun-sorumlusu-olarak-suclanan-3-kisi-yakalandi/	Dengeli ve duyarlı habercilik anlayışından uzak olmak	17.03.2020

Tablo 3. Hürriyet.Com.Tr İnternet Sitesinde Etik İhlale Rastlanan Haber Başlıkları, Linkleri ve Etik İhlale Neden Olan Sebepler

Haberin Başlığı	Haberin Linki	Etik İhlale Sebep Olan Nedenler	Erişim Tarihi
Göçmen tarifesi: Aksaray - Edirne 1500 TL	https://www.hurriyet.com.tr/gundem/gocmen-tarifesi-4-bin-dolara-edirne-41458715	Barışçıl bir dil yerine çatışmacı bir dil kullanmak	18.03.2020
Acımasızca saldırdılar! Yunanistan sınırında son durum	https://www.hurriyet.com.tr/gundem/acimasizca-saldirilar-yunanistan-sinirinda-son-durum-41477269	Barışçıl bir dil yerine kışkırtmaya yönelik çatışmacı bir dil kullanmak	27.03.2020
Avrupa'nın Çirkin Yüzü	https://www.hurriyet.com.tr/galeri-avrupanin-cirkin-yuzu-41469435/20	Haberlerde kullanılan fotoğrafların kişinin onayına sunulmadan paylaşılması	20.03.2020

Tablo 4. Yenisafak.Com.Tr İnternet Sitesinde Etik İhlale Rastlanan Haber Başlıkları, Linkleri ve Etik İhlale Neden Olan Sebepler

Haberin Başlığı	Haberin Linki	Etik İhlale Sebep Olan Nedenler	Erişim Tarihi
İnsanlık dramına Avrupa sessiz: Yunanistan bir göçmeni daha öldürdü	https://www.yenisafak.com/dunya/insanlik-dramina-avrupa-sessiz-yunanistan-bir-gocmeni-daha-oldurdu-3528139	Yanlış yönlendirme yapılarak bu haberler içerisinde kaynak yetersizliği ve eksik bilgi verilmesi	08.03.2020
Çocukları bile dövüyorlar	https://www.yenisafak.com/dunya/yunanistan-sinirindaki-suriyeli-multecilere-sert-mudahalelerde-bulunuyor-3528047	Çocukların savunmasız fotoğraflarının kullanılması	07.03.2020

Yapılan araştırma sonucunda belirtilen internet sitelerindeki haber sayısı ve etik ihlal içeren haberlerin toplamının genel görünümü aşağıdaki tablodaki gibidir.

Platform adı	Toplam Haber Sayısı	Etik İhlal bulunan Haber Sayısı
Binaet.org	39	7
Dokuz8haber.net	11	1
Yenisafak.com	38	2
Hürriyet.com	26	3

Sonuç

İnsanın topluma olan sorumluluklarını yerine getirmesinde ve bireyin iyi ya da doğru davranışlar sergilemesi adına oluşturulmuş kurallar bütünü olan etik kavramı, meslek gruplarının şekillenmesinde de büyük etkiye sahip olmuştur. Genel olarak baskı altında kalmadan yapılan mesleklerle ilişkili olan etik, medya alanında öncü kavramlardan bir tanesidir.

Dijitalleşen dünyamızda yeni medyanın hayatımıza girmesiyle birlikte toplumun üzerinde artan baskı beraberinde mesleki etik kavramını sekteye uğratmıştır. Haber alma ve haber verme sürecinin hızlanması, otokontrol mekanizmasının zayıflaması, gelişen iletişim teknolojileriyle beraber her bireyin topluma hızlıca bilgi aktarabilmesi ve içeriğinde oluşan kaynak yetersizliğiyle birlikte gazetecilik mesleğinin ilkeleri göz ardı edilebilmektedir. İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler; görsel, işitsel ve hem görsel hem işitsel anlamda toplumun her bireyinin kamuoyuna bilgi akışı sağlayabilme gücünün olması okuyucunun ya da izleyicinin hangi konular üzerinde yoğunlaşacağına ve belirlenen konuların gündemde ne kadar süre kalacağına karar vermesi gibi büyük bir gücü, mesleki anlamda donanımlı ya da donanımsız tüm bireylere vermiştir. Her vatandaşın elinde böyle bir gücün bulunması ve iletişim araçlarının kolay bir şekilde ulaşılabilir hale gelmesiyle, yurttaş gazeteciliği kavramı tüm dünyada etkisini göstermiştir.

Büyük medya gruplarının çalışan kadrolarında azalmaya gitmek istemesi ve dijital medya üzerindeki önde gelen düşünürlerden faydalanma eğilimleri yurttaş gazeteciliğinin temellerini atan düşüncelerin başında gelmektedir. Toplumu kolay bilgilendirebilmek, insanlar arasında yaşanan erişim kolaylığı ve medya araçlarının herkes tarafından kullanılabilir olması yurttaş gazeteciliği kavramını yaygınlaştırmıştır.

Yurttaş gazeteciliği, 2000’li yılların başında bloglar üzerinden yapılan yeni bir gazetecilik hareketi olarak ön plana çıkmış ve ABD’de bu bloggerların ülkenin gündeme şekil verecek haberler yapmasıyla başta ülke siyasetinde ses getirmiş ve sosyal medyanın kullanımının artmasıyla birlikte tüm dünyada etkinliğini arttırmıştır. Bu gazetecilik türü adına en çok ses getiren çalışmalardan biri, 2000 yılında Güney Kore’de faaliyet gösteren OhMyNews sitesi tarafından yapılmıştır. Türkiye’de son yıllarda Twitter ve Facebook gibi sosyal medya mecralarının kullanımıyla birlikte geleneksel medya haberleri yerine vatandaşlar tarafından aktarılan haberlere olan ilgide artış görülmüştür. Bu durum yurttaş gazeteciliğinin popüleritesini arttırsa da, kamuoyuna aktarılan haberlerde otokontrol mekanizmasının yetersiz kalması zaman zaman toplumu yanlış bilgilerle kaosa sürüklemiştir. İnternet ortamında paylaşılan haberlerin genel anlamda sistematik bir şekilde kontrol altına alınamaması etik ihlalleri beraberinde getirmiş ve yurttaş gazeteciliğine olan güvenin azalmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada etik kavramı üzerinden Türk medyasındaki yurttaş gazeteciliğinin durumu değerlendirilerek mülteci haberleri üzerinden yapılan etik ihlaller ‘Ethical Journalism Network’ün yayınlamış olduğu mülteci haberlerindeki yapılan etik ihlal maddeleri üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Türkiye’nin mültecilere Avrupa kapısını 28 Şubat 2020 tarihinde açmasıyla birlikte ülkemizde yaşayan birçok göçmen sınıra akın etmiştir. Yunanistan askerinin sınırda mültecilere karşı koymasıyla birlikte sınır hattında yaşanan sorunlar ve insan hakları ihlali, hem yurttaş medyası hem de ana akım medya tarafından yakından takip edilmiştir. Bu çalışmanın tarih aralığı 30 gün olarak belirlenmiş ve 28 Şubat 2020 – 28 Mart 2020 tarihleri arası seçilmiştir. Çalışmanın tarih aralığının 30 gün olarak belirlenmesindeki sebep ise Covid-19 virüs salgınının ülkemizde göstermiş olduğu etkinin o dönem artış göstermesi ve mülteci haberlerinin gündemden düşmesi olmuştur.

Çalışmaya örnek olarak, yurttaş gazeteciliği haber portallarından Bianet.org ve Dokuz8haber.net, anaakım medyadan ise Hürriyet.com.tr ve Yenişafak.com.tr seçilerek mülteci haberlerinde yurttaş medya ve anaakım medya arasında hangisinin bu haber içeriklerinin oluşumunda daha özenli çalıştığı saptanmaya çalışılmıştır. Bu dört haber portalı üzerinden araştırma yapılırken mülteci, sığınmacı, göçmen, Suriyeli ve Edirne Sınır Kapısı anahtar kelime olarak kullanılmıştır.

Sonuç olarak, mülteci konulu haberler üzerinden yapılan çalışmada yurttaş gazeteciliği yapan Bianet haber portalı o süreçte yaşananları yakından takip etmiş fakat tarafsızlık ilkesini koruyamamıştır. Ülke içi siyasetteki iktidar karşıtı görüşlerini haber içeriklerine de taşıyarak objektiflik ilkesinden uzaklaşmıştır. Bu da bazı haberlerde kaynak yetersizliğiyle birlikte etik ihlallere yol açmıştır. Yaşanan etik ihlallerin bir bölümünü de kişisel görüşlerin aktarımında yaşanan özensizlik oluşturmuştur. Dokuz8haber ise Bianet kadar mülteci haberlerinin üzerinde durmamıştır. Dokuz8haber, verilen tarihlerde gazetecilik adına önemli

bir gündem kaynağı olan mültecilerin karşılaştıkları zorluklara karşı bir haber portalı olarak yetersiz kalmıştır. Bu yetersizlik, benimsediklerini dile getirdikleri hak odaklı habercilik görüşüyle ters düşmüştür. Anahtar kelimeler kapsamında yapılan araştırmada bu iki haber portalında toplam 39 Bianet ve 11 Dokuz8haber'in girmiş olduğu mülteci haberleri bulunmaktadır. Bunlardan Bianet üzerinden oluşturulan içeriklerde yedi haberde etik ihlal bulunurken, bu sayı Dokuz8haber sitesinde bir olarak öne çıkmıştır. Ana akım medyanın öncü isimlerinden Yenişafak.com içerik olarak bu süreci yakın takipte kalarak 38 haber girişi sağlamış ve iki haber içeriğinde etik ihlale rastlanmış, Hürriyet.com'da ise bu sayı 26 haber olurken etik ihlal bulunan haber sayısı ise 3 olarak tespit edilmiştir. Genel karşılaştırma olarak ele alındığında anaakım medya mülteci haberlerine olan ilgisinin yanı sıra haber yazımında da mesleki etik kuralları çerçevesinde daha özenli çalıştığı görülmüştür.

Asıl hedefi toplumun sesi olmak ve insanların baskın medya gruplarının gücü altında ezilmesine engel olmak olan yurttaş gazeteciliğinin toplumun güvenini sarsıcı çalışmalarını önlemek adına, her türlü medya organları birbirleriyle iş birliği içerisinde olması gerekmektedir. Ancak bu şekilde toplumun istediği bilgiye doğru bir şekilde ulaşmasına katkı sağlayabilecektir.

Kaynakça

- Bekiroğlu, O., Kutlu, T. (2010). Türkiye'de Yurttaş Gazeteciliği Bağlamında İnternet Haberciliği: Bianet Örneğinde Kentsel Dönüşüm Projesiyle İlgili Haberlerin Analizi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 6(2).
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Birsen, H. (2019). *Geleneksel Medyadan Yeni Medyaya Basın Ahlakı*. Eskişehir: Gece Akademi.
- Büyükbaykal, C. I. (2004). Ceyda Ilgaz Büyükbaykal, Basında Etik Anlayışı, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2004, s. 49. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 49.
- Campbell, V. (2015). Theorizing Citizenship in Citizen Journalism. *Journal Digital Journalism*, 3(5).
- Cevizci, A. (2014). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karaman, M., & Önder, M. (2017). Yurttaş Gazeteciliğinin Ana Akım Medyaya Etkisi, WhatsApp İhbar Hatları. *Erciyes İletişim Dergisi Akademia*, 5(2).
- Mapudzi, H., & Osunkunle, O. (2017). Citizen Journalism as a Contestant in the History of Journalism. *South African Journal for Communication Theory and Research*, 43(1).
- Matheson, D. (2011). Citizen Journalism, History Of. D. Matheson içinde, *The International Encyclopedia of Communication*.
- Önen, S. M., & Yıldırım, A. (2014). Kamu Yönetiminde Etik Denetimi: OECD Ülkeleri Örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1).
- Özgen, M. (2006). *Gazetecinin Etik Kimliği*. İstanbul: Set-Systems Yayınları.
- Tunç, A. (2020, Mart 07). *freedomhouse.org*. Mayıs 15, 2020 tarihinde *freedomhouse.org*: <http://freedomhouse.org/> adresinden alındı
- Uzun, R. (2006). Gazetecilikte Yeni Bir Yönelim: Yurttaş Gazeteciliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(16).
- Yanardağoğlu, E. (2015). Yeni Medya ve Kullanıcı Türevli İçerik: Dokuz8haber Sitesi Örneğinde Yurttaş Gazeteciliği Üzerine Etnografik Bir İnceleme. *Kıbrıs Üniversitesi Folklor / Edebiyat Dergisi*, 21(83).

- Yeşil, M. M. (2014). Gazeteciliğin Etik Kuralları, İhlaller ve Olası Önlemler: Gazetecilerin Etik Algılaması; Görüş ve Önerileri-Nitel Bir Araştırma. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2).
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Eleştirel Söylem Analizi Bağlamında Haber Sitelerinde Dijital Kimlik Başlıklı Haberlerin İncelenmesi

Analyze of News Entitled ‘Digital Identity’ on News Sites in the context of Critical Discourse Analysis

Sevgi Kavut,^a

^a Öğr. Gör. Dr. İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
sevgikavutt@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0253-3906

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi

Başvuru tarihi: : 06.04.2021

Düzeltilme tarihi: 15.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Dijital Kimlik

Haber Siteleri

Eleştirel Söylem Analizi

Dijital Kimlik Sunumu

Haberler

ÖZ

Bir dijital veya elektronik kimlik; bir birey, kurum veya nesne hakkındaki bilgilerin dijital sunumudur. Bir kişinin veya kurumun gerçek kimliğine eş değer olan bilgisayar ağı olarak tanımlanır. Bu çalışmada dijital kimlik konulu haberlerin analizinde Teun Van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesinden yararlanılmıştır. Haber siteleri eleştirel söylem analizi ile incelenmiştir. Van Dijk, eleştirel söylem analizini makro ve mikro yapılar olmak üzere iki şekilde analiz etmektedir. Makro seviye analizlerde haber başlıkları, fotoğrafları, haber kaynakları gibi tematik yapılar incelenmektedir. Mikro seviyede ise sözcük yapıları ve dil seçimleri incelenmektedir. Bu araştırmanın amacı; SimilarWeb araştırmasında ilk 3 sırada yer alan haber siteleri üzerinden dijital kimlik haberleri eleştirel söylem analizi çerçevesinde analiz etmektir. Haberlerde başlıkların, haber girişlerinin, görsellerin, gelecek zaman ifadelerinin yer aldığı görülmüştür. Haberler retorik ve ikna stratejileri açısından değerlendirildiğinde; güvenilir kaynak kullanımı, kaynağın doğrudan ifadelerinin haber içerisinde aktarılması, haberlerin kesinlik ve doğruluğunun sayısal ifadelerle ve yüzdelerle desteklenmesi, olaylarla ilgili doğrudan betimlemesi yapılması stratejilerinden ve retorikten yararlandığı görülmüştür. Bu doğrultuda yetkili isimlerin görüşlerini paylaştığı, Türkiye’de bir ilk, dünyada ilk vb. ifadelerinin sıkça kullanıldığı gözlenmiştir.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 06.04.2021

Received in revised form: 15.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Digital Identity

News Sites

Critical Discourse Analysis

Digital Identity Presentation

News

ABSTRACT

The digital identity or electronic identity; is the digital presentation of knowledge about an individual, organization, or object. Digital identity is defined as a computer network equivalent to the real identity of a person or institution. It is utilized from the critical discourse analysis of Teun Van Dijk for news analyses about digital identity issues in this study. News sites are examined with the critical discourse analysis method. Van Dijk analyzes critical discourse analysis in two categories as macro-structures analysis and micro-structures analysis. In macro-category analyses are investigated thematic structures such as headlines, photos, news sources. Micro-category analyses are examined word structures and language selections. This study has aimed to analyze the usage of digital identity and digital identities as part of the critical discourse analysis method through news sites that ranked among the top three in SimilarWeb research. It is seen that in news found headlines, news entries, visuals and images, and the future time expressions. When news are examined in terms of rhetoric and persuasion strategies; are observed that in news utilized from rhetoric and direct description strategies regarding events, to support with percent and quantitative expressions certainty and trueness of news, using in news direct expression of resource, reliable resource using. Accordingly, it has been seen that authorized names share their opinions, in news are frequently used the statements of a first in Turkey, the first in the world, and so on.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kavut, S. (2021). Eleştirel Söylem Analizi Bağlamında Haber Sitelerinde Dijital Kimlik Başlıklı Haberlerin Analizi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 127- 138.

*DOI: 10.46442/intjcss.910457

** Sorumlu yazar: Sevgi Kavut, sevgikavutt@gmail.com

1. Giriş

Bauman'ın akışkan modernite dediği bir çağda bireyler; kısa dönemli memnuniyet, geçici amaçlar, nesnelere edinmeye ya da hizmetleri tüketmeye başvurmaktadır. Sosyal değişimin bu yönünün pek çok sebebi olduğuna değinen Bauman'a göre; tüm sosyal değişimlerle birlikte teknoloji bu değişimin aracı, medyası ve yansımasıdır (Martin & Grudziecki, 2006: 49).

İnternet; web'deki ağların her zaman açık olduğu, 7/24 senkron ve asenkron etkileşimler, bireyler ve gruplar arasında değişim ile bilgi erişimine izin veren birçok iletişim fırsatı sunmaktadır (Bozkurt & Tu, 2016: 162). Hayatımızın her boyutunun dijitalleşmesi ve giderek daha karmaşık hale gelmesi, teknolojik alt yapının gelişimiyle birlikte yeni riskleri de beraberinde getirmektedir. İnternet ve intranet gibi teknolojilerin sadece insanları ve bilgisayarları değil aynı zamanda televizyon, termostat, endüstriyel sensörler, lokomotifler, arabalar gibi pek çok sistemi birbirine bağladığı görülmektedir (Brynjolfsson & McAfee, 2014: 288). Farklı kimlik biçimlerini açıklayabilecek yeni bir kimlik alt yapısının gerekli olduğu, bu yapıda yer alan kimliklerin sabit ve dinamik olarak ayrılabilirliğini, bu yapının bireylerin mahremiyeti ve güvenliğini de sağlaması gerektiği açıklanmıştır (Birch, 2016:42).

Bu araştırmada SimilarWeb araştırmasına göre Türkiye'de en çok ziyaret edilen ilk üç haber sitesi Hürriyet, Milliyet ve Sabah web siteleri incelenmiştir. (<https://www.similarweb.com/top-websites/turkey/>, 30.06.2020). Hürriyet, Milliyet ve Sabah haber sitelerinde Şubat 2020-Haziran 2020 tarihleri arasında yer alan dijital kimlik konusuna ilişkin haberler eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle ele alınmıştır.

2. Dijital Kimlik

Kimlik; farklı sosyal ve kişisel bölümler boyunca benlik duygusunu birleştirmek ve farklılaştırmak için girişimde bulunmakla ilgili bir etikettir. Sonuç olarak kimlikler cinsiyet, yaş, ırk, meslek, sosyo-ekonomik statü, etnik köken, ulus, sınıf, yöre vb. sosyo-kültürel faktörlerin değişmesine göre talep edilebilmekte ve farklılaştırılabilir (Bamberg, 2010:4). Dijital kimlik; internete giren işletmeler ve yönetim hizmetleri sonucunda ortaya çıkan yasal bir kavramdır. Bir dijital veya elektronik kimlik; bir birey, kurum veya nesne hakkındaki bilgilerin dijital sunumudur. Bir kişinin veya kurumun gerçek kimliğine eş değer olan bilgisayar ağı olarak tanımlanır. Bilgisayar ağları tarafından kullanılan bir kişi, kurum veya cihaz hakkındaki kullanıcı adı, şifreler, doğum tarihi gibi bilgileri sunmaktadır (Sadiku, Shadare & Musa, 2016: 192). Başka bir deyişle dijital kimlikler, sosyal medya, e-mail, mesajlaşma gibi elektronik iletişim araçları gibi iletişim teknolojilerini kullanan bireyler tarafından oluşturulmakta, bireylerin el-parmak geometrisi, retina, yüz tanımlama, imza, ses, duyu, parmak izi gibi biyometrik bilgilerini ve aynı zamanda bireyler arasındaki etkileşimler yoluyla oluşturulan kişisel profilleri, kültürel sermayeyi ve kayıtları kapsamaktadır (Kavut, 2021: 532-533).

Bireylerin kimlik yapıları; bireylerin kim olduklarını kanıtlayan dijital kimlikleri oluşturmak için onaylama ve üçüncü taraflar kimlik kanıtlama, kullanıcı doğrulama ve kimlik özelleştirmeyi birleştirmektedir. Kimlik bilgileri ve e-kimlik bilgileri de denen dijital kimlikler kimlik motorları olarak adlandırılan ön yüklenmiş yazılım uygulamalarına sahip olan kullanıcıların kişisel cihazları içerisinde korunaklı ve sanallaştırılmıştır (Toth, Anderson-Priddy, 2019: 22).

Dijital kimlikler çok sık değiştiği, federal ve farklı kurumlar arasında görüşüldüğü için karşılıklı kullanılabilirlik önemli bir sorundur. Karşılıklı kullanılabilirlik dijital kimlik yönetim alt yapısı içinde farklı seviyelerde meydana gelebilmektedir (Bertino, Paci & Shang, 2009). Bilgisayar güvenliğinde kimlik yönetimi genellikle tahsis edilmiş bilgisayar kaynaklarındaki aktif bir bireyden bağlantı uçlarına kadar yaşam yönetiminin bir türü olarak anlaşılabilir (Shibuya, 2020:3).

Durum	Statik Kimlikler	Dinamik Kimlikler
Form	Fiziksel	Elektronik
	Yasal	Davranışsal

Şekil 1. Kimlik Tipolojisi (Arner v.d., 2018: 7).

Arner v.d. (2018: 12) çalışmalarında kimlikleri yasal, fiziksel, elektronik ve davranışsal olmak üzere statik ve dinamik şekilde dört başlık altında ele almıştır. Yasal kimlik, bir kişiyi özetleyen kişisel ve dışsal bir kimlik biçimidir. Fiziksel ve davranışsal kimlik; kişileri tanımlayan içsel ve interaktif kimliklerdir. Elektronik kimlik; kişilerin personasını ve tercihlerini sağlayabilen, online ortamda daha fazla zaman harcayan insanlar tarafından artarak içselleştirilen, dışsal kimliktir.

Sanallaştırılmış dijital kimliklerin birçok örneği bulunmaktadır. Toth ve Anderson-Priddy, dijital kimliklerin sanallaştırılmış örneklerini kartvizitler, sürücü ehliyetleri, banka kartları ve anonim bir blogger olarak açıklamıştır (2019: 24). Dijital kimliklerin bireylerin online ortamlarda paylaştıkları ve yaptıkları bütün eylemleri içine alan bir kimlik şekli olarak tanımlayan Kavut (2020: 996), dijital kimliklerin bireylerin ad, soyad, sosyal güvenlik numarası, doğum tarihleri, şifreleri gibi biyometrik bilgilerinin yanında sosyal medya platformlarındaki paylaşımları, yorumları, beğenileri veya online arama aktiviteleri gibi tüm dijital ayak izlerini içine alan bireye ait tüm dijital verilerin toplandığı bir kimlik olduğunu açıklamıştır. Bireylerin dijital kimliklerinin doğrulanmasında şifreleri, kişisel bilgileri, kimlik tanımlama numaraları, parmak izleri, yüz tanımlama, göz tanımlama, el şekli, kalp ve nabız ritmi, ses ve ses tonu tanımlamaları gibi bilgilerden yararlanılmaktadır (Toth, Anderson-Priddy, 2019: 23).

3. Eleştirel Söylem Analizi

Söylem analizi, yazımlanmış konumda olan ve karmaşık bir yapı içerisinde yer alan söylemleri dilbilgisel özellikler ile inceleyen nitel ve kuramsal bir yöntemdir. Anlama dayalı sonuçların açıklandığı söylem analizlerinde söylemlerin üretilmesine ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına olanak tanıyan kuralların, durumların veya yapıların ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır (Kavut, 2019: 5). Söylem, özel sosyo-kültürel ortamlarda dil, imaj ve ses gibi göstergebilimsel şekillerin kullanıldığı sosyal anlam sürecidir. Ontolojik bakış açısıyla söylem, diğer söylemsel olmayan zaman, alan, yer, sosyal güç vb. ile diyalektik olarak ilişkili olan sosyal yaşamın bir unsuru olarak eleştirel söylem analizi içerisinde görülmektedir (Mulderig, Montessori & Farrelly, 2020: 11). Söylemin bölümleri veya birkaç seviye için geliştirilen kuramlar bakımından konuşma ve metinlerin tanımlanması söylem analizinin özelliklerinden biridir. Bu nedenle klasik linguistik ve semiyotik şekillerin ve anlamların işaretleri arasındaki tüm ayrımlarla yapılırken şu anki söylem analizi fonetik, makro ve mikro semantik, retorik, pragmatik, etkileşimsel ve diğer yapılar ve stratejiler birbirleriyle ilişkileri yoluyla ayırım gerektirmekte ve metin ve konuşmaların genellikle daha karmaşık olduğunu tanımlamaktadır (Dijk, 1991).

Eleştirel söylem analizi, Theo Van Leeuwen, Kress, Van Dijk, Fairclough gibi bilim adamları tarafından 1990'ların başında ileri sürülen türdeş bir alandır (Amoussou, Allagbe, 2018). Eleştirel söylem analizi, son yıllarda modern dilbilimsel araştırmaların yeni alanı ve söylem analizi yöntemlerinin bir türüdür (Liu & Guo, 2016: 1076). Van Dijk, metin ve toplum arasında arabulucu olarak sosyal biliş üzerine odaklanmıştır. Gruplar, kurumlar, organizasyonlar gibi sosyal topluluklar tarafından paylaşılan sosyal bilişin çeşitli şekillerinin hesaplanması için eleştirel söylem analizine ihtiyaç duyulduğunu ileri sürmektedir (Amoussou & Allagbe, 2018).

Bu çalışmada Teun Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesinden yararlanılarak Hürriyet, Milliyet ve Sabah haber sitelerindeki dijital kimlik başlıklı haberler incelenmiştir. Van Dijk, eleştirel söylem analizini makro ve mikro yapılar olarak iki boyutta analiz etmektedir. Makro seviye analizlerde tematik yapılar incelenmektedir. Söylem analizinde makro yapılar anlamsal nesnelere, bu doğrultuda bu semantik yapılar, cümle içerisinde kavramsal anlam yapıları olarak tanımlanan metinler, eylemler ve bilgiler olarak tanımlanır. Mikro seviyede ise sözcük yapıları ve dil seçimleri incelenmektedir. Sözcük seçimleri söylemin stilini zenginleştirebilmektedir (Al-Saaidi, Pandian & Al-Shaibani, 2016: 290-291). Van Dijk çeşitli anlamların gösterge modelinin bir türü ve iletişim eylem olarak, söylemleri tanımlamaktadır (Liu & Guo, 2016: 1079).

Anlamı betimlemede bir cümlenin kavramsal anlam yapısı olarak tanımlanan önerme kavramı kullanılmaktadır. Van Dijk'e göre ima eleştirel haber çözümlemesinin en önemli anlambilimsel kavramlarından biridir. Bir haber metninde enformasyonun büyük bir kısmı üstü kapalı olarak ifade edilmekte, açıkça değinilmemektedir. Sözcükler, yan cümleler, metinsel ifadeler, kavramlar, önermeler ima edilebilmektedir. Van Dijk'e göre konular, belirli kategorilerden oluşmakta ve bir şema ile gösterilmektedir. Bu şemalar ise üst yapı olarak adlandırılmaktadır. Bu şemalarda Başlık, Giriş Paragrafı, Ana Olaylar, Bağlam, Tarih, Sözel Reaksiyonlar ve Yorumlar yer almaktadır. Van Dijk'e göre eleştirel söylem çözümlemesinde haberlerle ilgili bir diğer anlambilimsel kavram stillerdir. Stil, farklı sözcükler veya farklı anlamsal yapılar kullanarak, aşağı yukarı benzer içerikleri söyleme yollarının alternatiflerinden seçim yapabilmenin metinsel bir sonucunu oluşturmaktadır (Atabek & Atabek, 2007: 170-171).

Van Dijk söylem analizini makro ve mikro olmak üzere iki seviyede tanımlamıştır. Makro seviyede; sosyal gruplar arasındaki güç, egemenlik ve eşitsizlik tanımlanırken sosyal düzenin mikro seviyesinde dil kullanımı, söylem, sözlü etkileşim ve iletişim betimlenir (Amoussou & Allagbe, 2018). Van Dijk, söylemi içeren ideolojik yapılar ve gücün sosyal ilişkilerinin anlaşılmasına dayanarak eleştirel söylem analizini ele almıştır. Egemen güçler tarafından medya metinlerinin kontrol edildiği iddiası vardır. Van Dijk'a göre ideolojiler metinler ve konuşmaların tüm yapılarını belirleyebilmekte ve ideolojiler söylem yapısı içerisinde açıkça veya gizlice ifade edilebilmektedir (Jahedi, Abdullah & Mukundan, 2014: 33).

4. Araştırma

Teun Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesindeki makro ve mikro yapı kurallarına göre dijital kimlikler konularında Hürriyet, Milliyet ve Sabah web sitelerinde yer alan haberlerin analiz edilmesi bu araştırmanın sınırlılığıdır. Şubat 2020-Haziran 2020 tarihleri arasında yer alan dijital kimlik konusuna ilişkin Hürriyet sitesinde 8, Milliyet ve Sabah haber sitelerinde 4'er adet olmak üzere toplam 16 haber-haber başlıkları, giriş paragrafları, fotoğraflar, ana olaylar, ardalın ve bağlam bilgisi, haber kaynakları, dil seçimi ve haber retorisi çerçevesinde incelenmiştir.

4.1. Makro Yapılar

Haber Başlıkları: Aşağıdaki tabloda 3 haber sitesinin haber başlıkları incelendiğinde benzer başlık yapılarına sahip olduğu görülmektedir. Van Dijk'in aynı kavramların, farklı kelimeler ve semantik yapılarla ifadesi olarak dile getirdiği stil kavramının metinler içerisinde örnekleri görülmektedir. 'Anne kızkılık soyadı tarihe karışıyor' başlığında ise imalar görülmektedir. 3 haber sitesinde aynı başlık verilmiştir. Düz anlamı ile bakıldığında anne kızkılık soyadının tamamen yok olacağına ilişkin bir algı uyandırmaktadır. Ancak üst yapı şeması içerisinde değerlendirildiğinde başlık, giriş paragrafı, ana olaylar, bağlam, sözel reaksiyonlar ve yorumlar ile güvenlik amaçlı sorulan sorular arasında yer almaması gerektiği, online ve dijital teknolojilerin gelişmesiyle bireyin dijital kimliğine ulaşıldığı an rahatlıkla elde edilebilen bir bilgi olduğu, güvenlik açığı uyandırdığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Haber Sitelerindeki Dijital Kimlik Konulu Haber Başlıkları

Haber Başlıkları		
hurriyet.com.tr	milliyet.com.tr	sabah.com.tr
Anne kızlık soyadı tarihe karışıyor/30.06.2020	Yeni dönem yarın başlıyor! Anne kızlık soyadı tarih oluyor. /30.06.2020	Anne kızlık soyadı tarihe karışıyor /30.06.2020
Şirketler Covid-19 krizi ile nasıl mücadele veriyor? /29.05.2020	Çipli kimlikle temassız işlem/15.05.2020	Dijital Mobil Kimlik büyük ilgi çekiyor /11.05.2020
5 milyon yeni dijital müşterinin davranışları incelenmeli /29.05.2020	Dijital Türkiye'ye 46 milyonu aşan kullanıcı tek tıkla ulaşıyor /02.05.2020	Dijital Mobil Kimlik dönemi başlayacak/04.03.2020
Vakıfbank'tan kimlik kartıyla anında temassız işlem/14.05.2020	Dijital mobil kimlik başlıyor /28.02.2020	Cep telefonlarına dijital mobil kimlik/26.02.2020
Estonya e-oturum programı yeni e-Noter hizmetini tanıttı /06.04.2020		
Dijitalleşme yolculuğunda KOBİ'lere altın tavsiyeler/20.03.2020		
Kızlık soyadı sorulamayacak/16.03.2020		
Dijital ortamda kimlik bilgileriniz ne kadar güvende? /25.02.2020		

Haber siteleri başlıkları incelendiğinde; okuyucuların uzun metinleri daha rahat okuyabilmesi için alt başlıklara da yer verildiği görülmüştür. Uzun paragrafların daha kolay okunabileceği ve okuyucuların dikkatini çekebilecek ‘Yeni bir müşteri kitlesi oluşuyor’, ‘Dijital kimlik önem kazanmaya başladı’, ‘Ekranın arkasındayım diye düşünmeyin’, ‘Yüz yüze gelmeye gerek kalmayacak’ gibi alt başlıklar bulunduğu gözlenmiştir.

Giriş Paragrafları: Bu bölümde Hürriyet, Milliyet ve Sabah web sitelerinde yer alan dijital kimlik konulu haberlerin giriş paragrafları incelenmiştir. Rigel'e göre haber girişi, aktarım kelimeleri ile edilgen bir anlatım kullanılması ve haberin ikinci paragrafının kaynağı açıklayıcı özelliği olarak açıklanmıştır (2000: 181). Haber giriş paragraflarında spot kullanımı okuyucunun haberlerin devamını okuması ve ilgisini çekmesi açısından bir özet niteliği taşıyabilmektedir. 3 web sitesinin de dijital kimlik ile ilişkili haberleri incelendiğinde spot kullanıldığı görülmüştür. Rigel'in ifade ettiği gibi haber girişlerinde, spotlarda edilgen bir aktarımda bulunduğu gözlenmiştir. Haberlerde sadece güvenilir kaynak kullanımına başvurulduğunda, kaynağın doğrudan görüşlerinin ifade edildiği durumlarda doğrudan, etken cümle yapısı tercih edildiği gözlemlenmiştir.

Fotoğraflar: Tematik yapıları içine alan makro yapı içerisinde yer alan bir diğer unsur haberlerde kullanılan fotoğraflar ve görsellerdir. Dijital kimlik özelindeki haberlerin incelendiği Hürriyet, Milliyet ve

Sabah web sitelerindeki haberlerde yer alan fotoğraflar ve tüm görseller incelendiğinde dijital kimlik konusu ile uyumlu bir bütünlük gösterdiği, dijital kimlik temasını destekleyen nitelikte olduğu görülmüştür. Fotoğraflarda kimlik kartı, toplum, banka, para, cep telefonu, web siteleri ile ilgili görsellerin yer aldığı bir firma ile röportaj şeklindeki haberlerde ise firma yetkilisine yer verildiği gözlemlenmiştir. Kullanılan fotoğrafların haber içeriği, başlıklar, haber giriş paragrafları ve dijital kimlik ana teması ile de ilişkili olduğu görülmüştür.

Ana Olaylar: Makro yapı içerisinde ana olaylar bağlamında haberler incelendiğinde; dijital kimliklerin ve bu kimlikler ile gelen avantajların, tüketiciye sağlanan hizmetlerin, dijital imkânların vurgulandığı görülmüştür. Genel olarak dijital kimlikler, elektronik kimlik, dijital mobil kimlik ve geliştirilen teknolojilerin avantajlarına değinilmekle birlikte sistem güvenliği konularının da ele alındığı görülmüştür.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi: Haberlerin söylem analizi metin yapılarının incelenmesi ile sınırlı olmamakta, altında yatan anlamlar, düşünceler, ideolojiler ile zihinsel, kültürel, sosyal, politik bağlamların analizine de ihtiyaç duyulmaktadır (Dijk, 2002: 116). Haberler incelendiğinde ardalan ve bağlam bilgisi bulunmadığı görülmektedir. Haberler dijital kimlikler, dijital mobil kimlik kullanım avantajları, kullanım kolaylıkları gibi belirli bir tema içerisinde sunulmaktadır. Olayların sosyal, politik, kültürel veya zihinsel olarak neden yaşandığı ile ilgili herhangi bir bilgi paylaşımının 3 web sitesinde de olmadığı gözlenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde haber için önemli olan 5N1K kuralı (ne, niçin, nasıl, nerede, ne zaman ve kim) sorularından niçin sorusunun detaylı olarak açıklanmadığını göstermektedir.

Haber Kaynakları: Haberler incelendiğinde aktarılan haberlerde birincil kaynaklardan yararlanıldığı, olayın öncüleri, kuruluşların üst düzey yöneticileri ile röportajlar yapılarak bilgilerin verildiği gözlemlenmiştir. Haber kaynaklarının haberin güvenilirliği ve gerçekliği, içeriğin doğrulanması açısından önemli olduğuna inanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında; birincil kaynaklara başvurulmasının ve özellikle önemli noktalarda konunun uzmanları ile birebir röportajların gerçekleştirilmesinin kaynak güvenilirliğini ve inandırıcılığını destekleyen bir unsur olduğu ifade edilebilmektedir.

Hürriyet web sitesinde yer alan ‘5 milyon yeni müşterinin davranışları incelenmeli’ başlıklı haberde kaynağa başvurulmuştur. SEM Yönetim Kurulu Başkanı Ali Yılmaz’ın açıklamalarına yer verilmiş, Yılmaz, yeni bir müşteri kitlesi oluştuğunu, iki yıldır müşteri davranış modellerini incelediklerini, dijital kimliklerin önem kazanmaya başladığını açıklamıştır. Ancak haberin alt paragraflarında konuyla ilgili olmayan haberi advertorial noktasına dönüştürebilecek ajans ve ajansın hizmetlerine değinildiği görülmüştür (Hürriyet, 29.05.2020).

Milliyet web sitesindeki bir diğer haberde ise Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay’ın açıklamalarına yer verilerek, kaynağa başvurulmuştur. Oktay’ın açıklamalarında 46 milyonu aşan kullanıcı, 5 bini aşkın hizmet, son bir yılda Dijital Türkiye Portalı’nda 4 milyar işlem gibi ifadelerle haber kaynağının inandırıcılığının sayısal ifadeler ve istatistiksel verilerle desteklendiği gözlemlenmiştir (Milliyet, 02.05.2020).

4.2. Mikro Yapılar

Dil Seçimi: Haberlerdeki kelime seçimleri incelendiğinde; tek tıkla ulaşım, çipli kimlik, yeni dönem, kimlik koruması, tüketiciyi rahatlatacak ifadelerinin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Haberlerde genellikle dili geçmiş zaman kullanılmaktadır. Ancak dijital kimliklerin yeni bir teknoloji olması nedeniyle bu konuyla ilişkili haberler incelendiğinde ‘Kimlik bilgileri ile doğrulama yapılamayacak’, ‘Elektronik kimlik kartları tüm işlemlerde kullanılacak’, ‘Tüketiciyi Rahatlatacak’ şeklindeki ifadelerde olduğu gibi gelecek zaman kipinin kullanımının yoğun olarak kullanıldığı görülmüştür. Aynı zamanda kullanım kolaylığı, hızlı işlem avantajı, dijital imkânlar ve hizmetler gibi olanaklardan söz edildiği gözlenmiştir.

Haberlerde toplumun özellikle koronavirüs ile dijitalleşme sürecinin hızlanmasından ve dijital kimliklerin öneminden söz edildiği görülmüştür. Bu durum için *'İnternette bıraktığımız her iz dijital kimliğimizin bir parçası', 'Ekranın arkasında olduğunuzu düşünmemelisiniz, dijital dünya her an herkes için riskli durumlar oluşturabilir', 'İnternetteki yorumlar, paylaşımlar, fotoğraflar, banka ve kimlik bilgileri gibi tüm bilgileri dijital kimlik içine alıyor'* şeklindeki ifadelerle hem güvenlik konusuna vurgu yapıldığı hem de dijital kimliklerin öneminin anlatılmaya çalışıldığı gözlenmiştir.

Haber Retoriği: Retoriğin haber söylemine ilişkin iki özelliği bulunmaktadır. Okuyucuların dünyaya mevcut sahip oldukları modeller ile uyumlu önermeler getirmesi ve bu önermelerinin hatırlanabilirliğini, akılda kalıcılığını sağlayabilmeleridir (Rigel, 2000, s. 185). Okuyucunun ilgisini çeken alt başlıklar ve dikkat çekici söylemlerle haber retoriği yapılarak okuyucuyu ikna etme eğiliminin bulunduğu söz edilebilmektedir. Haberlerde kullanılan kelimeler ve sayısal ifadelerle anlamın güçlendirilmesi bakımından değerlendirildiğinde; *Türkiye'de bir ilk, Dünyada bir ilk, IMEI numarası olan bilgisayar, cep telefonu ve tablet gibi cihazlara özel, 46 milyonu aşan kullanıcı* gibi ifadelerin yer aldığı görülmüştür. İlk ve özel ifadeleri ile vurgu yapılmıştır. Aşağıdaki haber örneklerinde görüldüğü üzere ilk ve özel ifadelerini kullanarak, dikkat ve fark yaratmaya yönelik içeriklerle kullanıcılara hitap edildiği, ikna ve algı yönetimi yapıldığı görülmektedir.

Hürriyet web sitesinde Vakıfbank tarafından sektörde bir ilk iddiası ile bankacılık ile ilgili her türlü işlemi yapabilmek için şubeye gitmeye gerek olmadığını veya çağrı merkezlerini aramaya da gerek duyulmadığını belirten bir haber yer almıştır (Hürriyet, 14.05.2020). Bugünlerde birçok insanın bankacılık işlemlerini online iletişim araçları ve internet ile mobil veya internet bankacılığını kullanmayı tercih ettiği düşünüldüğünde müşterilere kolaylık, zaman tasarrufu vb. ile ikna edilmek istendiği görülmüştür.

Sabah web sitesinde yer alan bir haberde ise Dijital Mobil Kimlik uygulamasını tanıtan bilgilere yer verilmiştir. Bilgisayarlar, tabletler ve akıllı cep telefonları gibi IMEI numarası olan, internet bağlantısının sağlanabildiği tüm elektronik iletişim araçlarında kullanılabilen bir uygulama olduğu ifade edilmiştir (Sabah, 26.02.2020).

Haberde sayısal ifadelerin inandırıcılığı güçlendirdiği ve Aristoteles'in Retorik üçgeni içerisinde yer alan logos (mantık) boyutu içerisindeki ilkeler arasında yer aldığı bilinmektedir. Bu anlamda sayısal ifadelerden yararlandığı görülmüştür. Milliyet haber sitesinde yer alan bilgiler incelendiğinde sayısal ifadelerden yararlandığı, yapılan işlemler ve hizmetlerden sayısal veri detaylarıyla söz edilerek sistem kullanımının öneminin gösterilmek istendiği görülmüştür.

Milliyet web sitesinde yer alan haberde ise oluşturulan Dijital Türkiye portalına ilişkin sayısal ifadelerle başvurularak inandırıcılık ve güven inşa edilmek istendiği görülmektedir. Haber içeriğinde 46 milyonu aşan kullanıcı, portalde bulunan 5 bini aşkın hizmet, 655 kurum 5 bin 19 hizmet, tarafından hizmetlere evinden tek tıkla ulaşım, son bir yılda 4 milyar işlem ifadelerine yer verildiği görülmüştür. Aynı zamanda son bir yıllık süreçte portal içerisinde en çok kullanılan hizmetlere değinilmiş, bu hizmetler; hizmet dökümü, dava dosyası sorgulaması, mobil hat sorgulamaları, döviz kurları, 5 günlük hava tahminleri, tapu bilgileri sorgulamaları, vergi borcu sorgulaması, Hazine ve Maliye Bakanlığı e-Bordro hizmeti ve araç plakasına yazılan ceza sorgulamaları gibi örneklerle açıklanmıştır (Milliyet, 02.05.2020). Bu habere bakıldığında sayısal ifade kullanımı, devam eden olaylarla ilgili doğrudan betimleme yapılması öğelerinin sıklıkla kullanılmış olduğu gözlemlenmiştir.

Van Dijk'e göre haberlerde içeriklerin anlaşılması, fark edilmesi, akılda kalıcı olması için birtakım ikna stratejileri bulunmaktadır. Bu stratejiler; devam eden olaylarla ilgili doğrudan betimleme yapılması, yakın görgü tanıklarının ifadeleri, güvenilir kaynaklara başvurmak, sayısal ifadeler başvurmak, kaynaklardan fikirlerine yönelik doğrudan aktarım yapılması, olguları iyi bilinen modellere aktarmak,

gelecek olayları tahmin edebilmek olarak açıklanmıştır (Rigel, 2000: 186). Hürriyet, Milliyet ve Sabah web sitelerinde bu ikna stratejilerinden güvenilir kaynak, otorite kullanımına başvurulduğu görülmüştür. Milliyet.com.tr web sitesinde yer alan haber incelendiğinde Cumhurbaşkanı Yardımcısının açıklamaları spot olarak verilmiştir. Bu yönüyle haberde ikna stratejilerinden güvenilir kaynak başvurusu özelliğinin yanında kaynaklardan fikirlerine yönelik doğrudan aktarım yapılması özelliğinden de yararlanılmıştır. Aynı zamanda haberde inandırıcılık açısından sayısal ifadeler ile desteklendiği görülmüştür. Hürriyet gazetesindeki haberde ise güvenilir kaynak başvurusu ve kaynağın fikirlerine yönelik doğrudan aktarım yapılması özelliklerinden yararlanıldığı ancak bunun spot ve haberin giriş paragrafından değil daha alt paragraflarda verildiği görülmüştür. Sabah gazetesinde ise güvenilir kaynak başvurusunda bulunduğu ancak haberin doğrudan değil gazetecinin yorumuyla aktarıldığı görülmüştür. ‘Dünyada ilk kez geliştirilen mobil kimlik uygulaması’ ifadesi ile hem betimleme yapıldığı hem de sayısal ifade aktarımının kullanıldığı gözlenmiştir.

Milliyet web sitesinde yer alan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay tarafından doğrudan açıklamaların yapıldığı haberde güvenilir kaynaklara başvurmak, kaynaklardan fikirlerine yönelik doğrudan aktarım yapılması öğelerine yer verildiği Oktay’ın 46 milyonu aşan kullanıcı tarafından Dijital Türkiye portalındaki 5 bini aşkın hizmete tek tıkla ulaşılabileceğini söylediğinin belirtilmesi ile sayısal ifadelere başvurmak ikna stratejisinin de kullanıldığı gözlenmiştir. (Milliyet, 02.05.2020).

Hürriyet web sitesinde yer alan haberde ise güvenilir kaynak kullanımı ikna stratejisi için Vakıfbank Genel Müdür Yardımcısı’nın açıklamalarına yer verilmiştir. Dijital alt yapılarının gücünden, yenilikçi hizmetlerine kadar tüketicilerini rahatlatarak, yaşamlarını kolaylaştıran çözümler üretildiğinden söz etmesi ve bu söylemlerin kurumun üst düzey yöneticisi tarafından doğrudan ifade edilmesi ile kaynaklardan fikirlerine yönelik doğrudan aktarım yapılması stratejisinden yararlanıldığı görülmüştür. (Hürriyet, 14.05.2020).

Sabah web sitesinde yer alan haberde ise otorite başka bir deyişle güvenilir kaynak kullanımı ve kaynakların fikirlerine yönelik doğrudan aktarım yapılması ikna stratejilerine yer verildiği görülmüştür. Savuncell CEO’su tarafından dijital mobil kimlik uygulamasının tanıtımının yapıldığı, hem mobil kimlik web sitesi hem de ülkedeki 740 GSM bayisinden olmak üzere çok yönlü olarak satın alabilme imkanı olduğunun bildirildiği gözlenmiştir. (Sabah, 04.03.2020). Haber içerisinde dijital mobil kimlik uygulaması için dünya üzerinde bir ilk ifadesinin kullandığı görülmüştür. Dolayısıyla bu ifade ile devam eden olaylarla ilgili doğrudan betimleme yapılması ikna stratejisinin kullandığı ifade edilebilmektedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu araştırmanın amacı dijital kimlik konusunda yayınlanan haberlerin eleştirel söylem analizi ile incelenmesidir. Bu doğrultuda, SimilarWeb araştırmasına göre Türkiye’de en çok ziyaret edilen ilk üç haber sitesi olan Hürriyet, Milliyet ve Sabah web siteleri eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen haberler; Hürriyet, Milliyet ve Sabah haber sitelerinin Şubat 2020 ile Haziran 2020 tarih aralığındaki dijital kimlik konulu haberleri ile sınırlandırılmıştır. Bu anlamda, toplam 16 haber Van Dijk’in eleştirel söylem analizi yöntemi makro yapılar (haber başlıkları, giriş paragrafları, fotoğraflar, ana olaylar, ardalın ve bağlam bilgisi, haber kaynakları) ve mikro yapılar (dil seçimi ve haber retoriği) kategorilerine göre analiz edilmiştir.

Haber başlıkları incelendiğinde; Hürriyet, Milliyet ve Sabah haber sayfalarında kullanılan ifadelerin ve kelime seçimlerinin benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Haber başlıkları örneklendirilmek gerekirse ‘Anne kızkılık soyadı tarihe karışıyor’ başlığı ile 3 haber sitesinde de aynı başlıkla habere yer verilmesi haber sitelerinin başlık konusundaki benzerliklerini net bir biçimde gösterdiği sonucunu vermektedir.

Giriş paragrafları incelendiğinde; haber başlıklarının ardından spot kullanıldığı ve haberlerin en önemli noktalarının özetlendiği görülmüştür. Giriş paragraflarının ardından özellikle uzun olan haber içeriklerinde okuyucunun metni daha rahat okuyabilmesi, haberde öne çıkan bilgilerin vurgulanabilmesi adına alt başlıklardan yararlanıldığı gözlenmiştir.

Web sitelerinde görselliğin önemli olduğu bilinmektedir. Bu nedenle haber sitelerindeki haberlerde görsel kullanıldığı ve bazı haberlerde bu görsellerin oranının ise birden fazla olduğu gözlenmiştir.

Haberlerde kullanılan dil, üslup ve sözcük seçimleri incelendiğinde; haberlerde genel olarak dili geçmiş zaman kullanımı yaygın olmakla birlikte dijital kimlik teması üzerinden seçilen haberlerin incelenmesinden ve bu konunun teknoloji, yenilikçilik, iletişim teknolojileri bağlantılı olmasından dolayı gelecek zaman ifadelerinin de kullanıldığı gözlemlenmiştir. Sözcük seçimlerinde çipli kimlik, kimlik, elektronik kimlik, tek tık, tek tuş, banka, para, yeni dönem ifadelerinin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Haberlerde araldan ve bağlam bilgisinin bulunmadığı, oluşturulan hizmetler ve yeniliklerle ilişkili olarak politik, kültürel ve sosyal vb. nedenlerden söz edilmediği görülmüştür. 5N1K içerisinde niçin sorusunun cevabının yanıtlanmadığı görülmüştür. Dijital kimliklerin sağladığı kolaylıklar ve imkânlardan detaylı olarak söz edilmekle birlikte altında yatan politik, kültürel veya sosyal herhangi bir sebep vurgusu olmadığı görülmüştür.

Haberlerde bir diğer önemli konu kaynağa dayandırılan bir yapıya sahip olmalarıdır. Haberler incelendiğinde aktarılan haberlerde birincil kaynaklardan yararlandığı, olayın öncüleri, kuruluşların üst düzey yöneticileri vb. kişiler ile röportajlar yapılarak bilgilerin verildiği gözlemlenmiştir. Anonim olmayan, birincil ve yetkili haber kaynaklarının haberin güvenilirliği ve gerçekliği, içeriğin doğrulanması açısından önemli olduğuna inanılmakta, haberlerde kaynak kullanımının ve kaynağın açıklamalarının güvenilirliğin ve inandırıcılığın artırılabilmesine katkı sunduğu düşünülmektedir.

İkna, algı yönetimi, retorik ile ilgili tüm çalışmalarda okuyucunun dikkatini çekebilen, akılda kalıcılığı sağlayabilecek başlık, spot kullanımı ve haber içeriğinde sayısal ifadelerden yararlandığı ifade edilebilmektedir. Bu anlamda, günümüzde pekçok haber sitesinde çarpıcı başlıkların yer alması, haberlerin uzun olmaması ancak sayısal ifadelerin aktif olarak kullanımı örnek gösterilebilmektedir. Ele alınan 3 haber sitesi incelendiğinde; 46 milyonu aşan kullanıcı, 5 bini aşan hizmet gibi ifadelerle istatistiksel verilere dayanarak okuyucuda inandırıcılık ve güven inşa edilmeye çalışıldığı, IMEI numarası olan cihazlara özel, dünyada bir ilk gibi ifadelerle kullananların ayrıcalıklı olacağını vurgulanmak istendiği görülmüştür. Haberler retorik ve ikna stratejileri açısından değerlendirildiğinde; güvenilir kaynak kullanımı, kaynağın doğrudan ifadelerinin haber içerisinde aktarılması, haberlerin kesinlik ve doğruluğunun sayısal ifadelerle ve yüzdelerle desteklenmesi, istatistiksel analizlerden yararlanması, olaylarla ilgili doğrudan betimlemesi yapılması stratejilerinden ve retorikten yararlandığı görülmüştür. Bu doğrultuda yetkili isimlerin görüşlerini paylaşmasına yer verildiği, Türkiye’de bir ilk, dünyada ilk vb. ifadelerin sıkça kullanıldığı gözlenmiştir.

Sonuç olarak dijital kimlikler günümüzde yaşamın her alanında kullanılan ve koronavirüs pandemi süreciyle birlikte zorunlu hale gelen yeni bir kimlik biçimi olarak tanımlanabilmektedir. Eleştirel söylem analizi çerçevesinde incelenen haber sitelerinde içeriklerin paylaşımı, haber başlıkları ve görseller açısından benzer bir aktarımda bulunulması ayrı bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Araştırmanın dijital kimlik, eleştirel söylem analizi, web siteleri, haber analizi konularında alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Allan M. & Jan G. (2006). DigEuLit: Concepts and Tools for Digital Literacy Development, *Innovation in Teaching and Learning in Information and Computer Sciences*, 5(4): 249-267, DOI: 10.11120/ital.2006.05040249.

- Al-Saaidi, S.K., Pandian, A., Al-Shaibani, S. G.K. (2016). The Semantic Macrostructures And Lexicalizations In Osama Bin Laden's Speech Of Incitement. *Academic Research International*, 7 (3): 288-300.
- Amoussou, F., Allagbe, A. A. (2018). Principles, Theories and Approaches to Critical Discourse Analysis. *International Journal on Studies in English Language and Literature (IJSELL)*, 6(1):11-18.
- Arner, W.D., Zetsche, D.A., Buckley, R.P. & Barberis, N.J. (2018). The Identity Challenge in Finance: Identity to Digitized Identification to Digital KYC Utilities. *European Banking Institute (EBI) Working Paper Series*. No.28.
- Atabek, G.Ş., Atabek, Ü. (2007). *Medya Metinlerini Çözümlemek*, Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Bamberg, M. (2010). Who am I? Narration and its contribution to self and identity", *Theory&Psychology*. 21 (1): 1-22.
- Bertino, E., Paci, F. & Shang, N. (2009). Digital Identity Protection- Concepts and Issues, *4th International Conference on Availability, Reliability and Security*.
- Birch, D. (2016). *Kimlik: Yeni Para*, Çev. A. Usta, İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Bozkurt, A., Tu, C.H.(2016). Digital identity formation: socially being real and present on digital networks, *Educational Media International*, 53 (3): 153-167, DOI:10.1080/09523987.2016.1236885.
- Brynjolfsson, E., McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age-Akıllı Teknolojiler Devrinde Çalışma, İlerleme ve Refah*, Çev. L. Göktem, İstanbul: Türk Hava Yolları Yayınları.
- Dijk, V.T. (2002). Media contents The Interdisciplinary Study of News As Discourse. DOI:10.4324/9780203409800-11.
- Jahedi, M., Abdullah, F.S., Mukundan, J. (2014). An Overview of Focal Approaches of Critical Discourse Analysis. *International Journal of Education & Literacy Studies*, ISSN: 2202-9478, 2 (4): 28-35.
- Kavut, S. (2019). İletişim Araştırmalarında Kullanılan Yöntem ve Teknikler Üzerine Bir Değerlendirme. *Intermedia International e-Journal*, 6 (10): 1-14.
- Kavut, S. (2020). Kimliğin Dönüşümü: Dijital Kimlikler. *Selçuk İletişim Dergisi*, 13 (2): 987-1008.
- Kavut, S. (2021). Digital Identities in the context of Blockchain and Artificial Intelligence. *Selçuk İletişim Dergisi*, 14(2): 529-548.
- Liu, K., Guo, F. (2016). A Review on Critical Discourse Analysis. *Theory and Practice in Language Studies*, 6 (5): 1076-1084, DOI: <http://dx.doi.org/10.17507/tpls.0605.23>.
- Mulderrig, J., Montessori, M.N., Farrelly, M. (2020). Introducing Critical Policy Discourse Analysis.
- Rigel, N. (2000). *İleti Tasarımında Haber*, Der Yayınları: İstanbul.
- Sadiku, N.O. M., Shadare, A.E., Musa, M.S. (2016). Digital Identity. *IJISSET - International Journal of Innovative Science, Engineering & Technology*, 3 (12).
- Shibuya, K. (2020). *Digital Transformation of Identity in the Age of Artificial Intelligence*, Springer.
- Toth, C.K., Priddy-Anderson, A. (2019). Self Sovereign Identity- A Paradigm Shift for Identity. *IEEE Computer and Reliability Societies*, 17-27.

İnternet Kaynakları

- Hurriyet.com.tr (2020). 5 Milyon Yeni Dijital Müşterinin Davranışları İncelenmeli, <https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/5-milyon-yeni-dijital-musterinin-davranislari-incelenmeli-41527523>, Erişim Tarihi: 02.07.2020.
- Hurriyet.com.tr (2020). Anne Kızlık Soyadı Tarihe Karışıyor, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/anne-kizlik-soyadi-tarihe-karisiyor-41553375> Erişim Tarihi: 02.07.2020.
- Hurriyet.com.tr (2020). Dijital Ortamda Kimlik Bilgileriniz Ne Kadar Güvende, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/sigorta/dijital-ortamda-kimlik-bilgileriniz-ne-kadar-guvende-41446758>, Erişim Tarihi: 02.07.2020.
- Hurriyet.com.tr (2020). Dijitalleşme Yolculuğunda KOBİ'lere Altın Tavsiyeler, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/sigorta/dijitallesme-yolculugunda-kobilere-altin-tavsiyeler-41473833>, Erişim Tarihi: 02.07.2020.
- Hurriyet.com.tr (2020). Kızlık Soyadı Sorulamayacak, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/kizlik-soyadi-sorulamayacak-41469688>, Erişim Tarihi: 02.07.2020.
- Hurriyet.com.tr (2020). Şirketlerin Covid 19 Krizi İle Nasıl Mücadele Ediyor <https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/sirketlerin-covid-19-krizi-ile-nasil-mucadele-veriyor-41527640>, Erişim Tarihi: 02.07.2020.
- Hurriyet.com.tr (2020). Vakıfbank'tan Kimlik Kartıyla Anında Temassız İşlem, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/vakifbanktan-kimlik-kartiyla-aninda-temassiz-islem-41517316>, Erişim Tarihi: 02.07.2020.
- Hurriyet.com.tr (2020).Estonya E-Oturum Programı Yeni E-Noter Hizmetini Tanıttı, <https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/estonya-e-oturum-programi-yeni-e-noter-hizmetini-tanitti-41487376>, Erişim Tarihi: 02.07.2020.
- Milliyet.com.tr. (2020). Anne Kızlık Soyadı Tarih Oluyor, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-anne-kizlik-soyadi-tarih-oluyor-6247549>, Erişim Tarihi: 04.07.2020.
- Milliyet.com.tr. (2020). Çipli Kimlikle Temassız İşlem, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/cipli-kimlikle-temassiz-islem-6212604>, Erişim Tarihi: 04.07.2020.
- Milliyet.com.tr. (2020). Dijital Türkiye'ye 46 Milyonu Aşan Kullanıcı Tek Tıkla Ulaşıyor, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/dijital-turkiyeye-46-milyonu-asan-kullanici-tek-tikla-ulasiyor-6203742>, Erişim Tarihi: 04.07.2020.
- Milliyet.com.tr. (2020).Dijital Mobil Kimlik Başlıyor, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/dijital-mobil-kimlik-basliyor-6154602>, Erişim Tarihi: 04.07.2020.
- Sabah.com.tr. (2020). Anne Kızlık Soyadı Tarihe Karışıyor, <https://www.sabah.com.tr/galeri/ekonomi/son-dakika-anne-kizlik-soyadi-tarihe-karisiyor>, Erişim Tarihi: 30.06.2020.
- Sabah.com.tr. (2020). Dijital Mobil Kimlik Büyük İlgi Çekiyor, <https://www.sabah.com.tr/egeli/2020/05/11/dijital-mobil-kimlik-buyuk-ilgi-cekiyor>, Erişim Tarihi: 30.06.2020.

Sabah.com.tr. (2020). Dijital Mobil Kimlik Dönemi Başlayacak, Erişim Tarihi: 30.06.2020.
[https://www.sabah.com.tr/egeli/2020/03/04/dijital-mobil-kimlik-donemi-baslayacak,](https://www.sabah.com.tr/egeli/2020/03/04/dijital-mobil-kimlik-donemi-baslayacak)

Sabah.com.tr. (2020).Cep Telefonlarına Dijital Mobil Kimlik, Erişim Tarihi: 30.06.2020.
[https://www.sabah.com.tr/egeli/2020/02/26/cep-telefonlarına-dijital-mobil-kimlik,](https://www.sabah.com.tr/egeli/2020/02/26/cep-telefonlarına-dijital-mobil-kimlik)

SimilarWeb.(2020). Erişim adresi: <https://www.similarweb.com/top-websites/turkey/> 30.06.2020.

Kültürel Çalışmalar'a Kültür Kavramı Ekseninde Bir Bakış

A View to Cultural Studies in the Axis of the Concept of Culture

Selin Zeyrek^a

^aÖğr. Gör. Sakarya Üniversitesi, Türk Dili Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya, Türkiye.
slzyrk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6972-3077

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 01.05.2021

Düzeltilme tarihi: 17.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Kültür,

Kültürel Çalışmalar,

Kültürel İncelemeler

ÖZ

Kültüre yönelik çok disiplinli bir yaklaşım olarak Kültürel Çalışmalar, ortaya attığı yeni sorular doğrultusunda kültür kavramının kavramsallaştırılması bakımından önem teşkil eder. Geleneksel eleştirel disiplinlerdeki kültürün ele alınış şekli Kültürel Çalışmalar'da değişikliğe uğrar. Kültürel Çalışmalar bu kültürel ürünleri diğer sosyal pratiklerle bağdaştırarak siyasal yapı ve sosyal hiyerarşilerle ilişkilendirir. Bu anlamda Kültürel Çalışmalar'ın ilgilendiği kültür olguları toplumun tüm kademeleri ile bağlantılıdır. Kültürel dönüşümlere yönelik ilgiden doğan Kültürel Çalışmalar ekolünde toplumun kültürel boyutları araştırılmıştır. Klasik düşüncelerin dışında seyreden bilinçli bilgi üretim alanı da diyebileceğimiz bu disiplin, kültürü özel ve özerk bir yerde konumlandırması bakımından dikkate değerdir. Bu çalışmada kültür kavramı bağlamında Kültürel Çalışmalar geleneğinin özellikleri incelenmiş, Türkiye'de henüz yeni bir disiplin olan bu alanın önemine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 01.05.2021

Received in revised form: 17.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Culture,

Cultural Studies,

Cultural Reviews

ABSTRACT

As a multidisciplinary approach to culture, Cultural Studies is important in terms of conceptualizing the concept of culture in line with the new questions it poses. The way culture is handled in traditional critical disciplines changes in Cultural Studies. Cultural Studies relates these cultural products to the political structure and social hierarchies by linking them with other social practices. In this sense, cultural phenomena that Cultural Studies deal with are linked to all levels of society. The cultural dimensions of the society have been researched in the Cultural Studies school, which arises from interest in cultural transformations. This discipline, which we can call the conscious knowledge production area that is outside of classical ideas, is remarkable in terms of positioning the culture in a special and autonomous place. In this study, the characteristics of the Cultural Studies tradition in the context of the concept of culture are examined, and was tried to be emphasized the importance of this field, which is a new discipline in Turkey.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Zeyrek, S. (2021). Kültürel Çalışmalar'a Kültür Kavramı Ekseninde Bir Bakış. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 139-147.

* DOI: 10.46442/intjcss.930744

**Sorumlu yazar: Selin Zeyrek, slzyrk@gmail.com

1. Giriş

Sosyal bilimlerin merkezi bir kavramı olarak kültür, farklı perspektiflerden yorumlanan anlam çeşitliliğine sahiptir. Değişik tanımları, kabulleri ve tartışmaları etrafında kültürün sınırları belirlenmeye çalışılır. Ancak kültürün derin anlam deryasında yapılan tanım ve belirlemelerin bir hududu olduğunu söylemek zordur. Her ne kadar farklı disiplinlerden yapılan kültür tanımları bir zenginlik oluştursa da ilerleyen zaman ve değişen şartların bu tanımlamaları güncellemeye tabi tutabileceği göz önünde bulundurulursa, söz konusu durumun kaotik bir hal almayacağı söylenemez. Bu açıdan kültüre atfedilen tanımlar yerine kültürü “anlamak” adına yapılan “çalışmalar” a dikkat çekilebilir.

Raymond Williams’a göre “kültür”, İngiliz dilindeki en karmaşık sözcüklerden biridir (2005: 109). “İkamet etmek”, “yetiştirmek” ve “korumak” gibi bir dizi anlamı içeren *colere* kelimesinden türeyen kültür, zamanla insanın gelişim süreçlerini kapsayan bir oluşumun karşılığı haline gelmiştir. Bu anlamda kültür zihinsel, manevi ve estetik gelişime ilişkin süreci anlatan bağımsız ve soyut ad; bir halkın, dönemin, grubun ya da genel olarak insanlığın belirli bir yaşam biçimini anlatan bağımsız ad; entelektüel ve sanatsal etkinlik, ürün ve uygulamalarını anlatan bağımsız ve soyut ad olarak kullanım kategorisine sahip olmuştur. Genel anlamda toprağı ekip biçmek (*cultura*) manasındaki anlam genişlemesine binaen kişinin toplum aracılığıyla hem kendini hem de toplumu anlamlandırma çabasındaki yaşam alanını “işlemesi” olarak da düşünülebilecek kültür, tarihi seyirde çeşitli anlamsal boyutlar da kazanmıştır. Bu açılardan kültür; “maddi”, “teknolojik”, “sosyal yapısal” olana karşı “ideal”, “ruhani” ve “maddi olmayan”ın gerçekliği olarak özerk bir alan da kurar (Smith, 2007: 16). Ancak her ne şekilde ele alınırsa alınsın, kültürün alan ve anlam dünyasının insan hayatını kuşatacak şekilde ortak olgulardan beslendiği bir gerçektir. Nitekim Zygmunt Bauman da kültürü, “şeylerin düzenini” zihninde tasarlayıp o tasarımı hayata geçirerek bir düzene sokan beceri sahibi insanın eylemlerinin bir sonucu olarak nitelendirir (2000: 160-161).

Dayanak noktaları ile öne çıkardığı kavram, kuram ve yöntemler vesilesiyle disiplinlerarası bir yapıyı barındıran Kültürel Çalışmalar alanı, bu yönüyle pek çok bilim dalıyla iletişim halindedir. Genel manada sosyal bilimlerin antropoloji, dilbilim, felsefe, sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, iletişim, edebiyat ve sanat gibi alanlarından beslendiği bilinen Kültürel Çalışmalar’ın; kendine has temellendirdiği kuram ve yöntemleri çerçevesinde oluşturduğu araştırma ve inceleme metotlarıyla olduğu kadar, kapsayıcı interdisipliner yönüyle de ilgi çektiği söylenebilir. Ancak pek çok farklı kaynağı bünyesine katan bu entelektüel alanın, kritik yönü ve konvansiyonel görüşleri aşan söylem biçimlerinin de etkisiyle, eleştirilerden nasibini aldığı da bir gerçektir. Bilhassa “kültür” unsurunun alışlagelmiş bakış açısının dışında kalınarak yeni ve farklı perspektiflerden ele alınması, bu eleştirilerin odak noktasıdır. “Kültür”ün, toplumun üst tabakası ile sınırlandırılan seçkin kesimin sahiplendiği bir olgu olarak ele alınışı genel bir kabulken, Kültürel Çalışmalar’ın yeni yaklaşımlarıyla beraber kavramın tanımlanışı sınırların dışına taşınır. Bu eksende Hegel’in düşünceleri etrafında temellenen eleştirel söylem ile Marksizm etkisiyle şekillenen düşünsel alanlarda çeşitlenen eleştirel kuramlar, günümüze uzanan yapısalcı ve postyapısalcı yaklaşımlarla birlikte, Kültürel Çalışmalar geleneğinin gelişim sürecini oluşturur.¹ Almanya’da Frankfurt Okulu, İngiltere’deyse Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi bu tutum etkisindeki düşünce çevrelerinin kurumsal yapıları olarak karşımıza çıkar.

Bu çalışmada, yirminci yüzyılla birlikte giderek hız kazanan kültüre yönelik araştırmaların önemli bir alanı olan Kültürel Çalışmalar ekolü incelenerek bu geleneğin kültür kavramına getirdiği yenilikler değerlendirilmiş ve nihayetinde geleneğe yönelik eleştirilere değinilmiştir.

¹ Belirli bir düşünsel birikimin sonucunda, yirminci yüzyılın sonunda kurumsal bir yapılanma olarak ortaya çıkan Kültürel Çalışmalar geleneğine kaynak teşkil eden yapısalcı ve Marksist yaklaşımlar biçimlenerek postyapısalcı ve yeni Marksist yaklaşımlara kapı açmıştır.

2. Kültürel Çalışmalar'a Genel Bir Bakış

Merkezinde “insan” ve “toplum”un yer aldığı insan faaliyetlerine yönelik sosyal bilimlerin olgularını, bu unsurları etraflıca ele alan ilişkiler çerçevesinde irdeleyip, geniş bir bakış açısıyla değerlendirmedikçe, kavramsal açıdan tanımlamak pek kolay değildir.² Kültürel Çalışmalar’ın odağındaki “kültür” de; anlamlandırma, açıklama ve anlatma meselesinin başrolünde yerini alır. Bu açıdan kültürün, farklı düşünce yaklaşımları ve kavramsallaştırmalar etrafında çeşitli anlamlar yüklenerek ortaya atılan tanımlamaları mevcuttur. Kültürün “ekip, biçme” köküyle ilişkili olarak “insanın öğrenmesi, eğitilmesi, deneyim biriktirmesi, gelişmesi, olgunlaşması” bağlamında insanları “kültürlü” ve “kültürsüz” olarak, toplumlarıysa “gelişmiş/uygarlaşmış” ve “uygarlıktan/kültürden nasibini almamış” olarak ayıran düz anlam tanımlaması gündelik dile “kültürlü/kültürsüz” şeklinde yerleşir (Güngör, 2020: 10). Aynı toplum mensubu gruplardan okur-yazar olanların edebiyat, müzik ve güzel sanatlara olan hâkimiyetleriyle kültür sahibi olduğu, bu yönden eksik olanların kültürsüz olarak nitelendirildiği; yine aynı toplumda belirli bir ekonomik ve dini statü sahibi olanların uygar, geri kalanlarınsa barbar şeklinde kategorize edildiği de buna ilave edilebilir. Aristokrat ve burjuva toplumunda görülen bu seçkin bakış açısı, toplumun diğer kesimlerinde yetişen “alt” sınıfların “çalışma” alanlarına girmeye başlamasıyla yeni bir yönelim kazanır. Bu doğrultuda kültüre “bir yaşam biçimi” (Williams, 1993) olarak atfettiği kuşatıcı bakış açısıyla Kültürel Çalışmalar’ın kurucusu Raymond Williams başı çeker. Richard Hoggart, Edward Palmer Thompson ve Stuart Hall’ın da düşünceleriyle destek bularak biçim almaya başlayan bu fikir topluluğunun dilbilim kolunda Ferdinand de Saussure’ün fikirleri yer bulur.³ Kronolojik önceliği göz önünde bulundurularak Frankfurt Okulu’nun kültüre dair incelemeleri Kültürel Çalışmalar’ın yaklaşımlarıyla karşılaştırılabilir. Kültürel Çalışmalar geleneğinde daha sonra postmodernist düşüncenin beraberinde getirdiği postyapısalcı yaklaşımlar açığa çıkmaya başlar. Kültüre yönelik bu çalışmalar giderek dünyanın çeşitli bölgelerine yayılır.

İngiliz Kültürel Çalışmaları, Birmingham Okulu, Britanya Kültürel Çalışmaları ve Kültürel İncelemeler şeklinde de anılan Kültürel Çalışmalar akımı İngiltere’de ortaya çıkmış; 1950’lerin sonu ve 60’ların başında Richard Hoggart ve Raymond Williams’ın desteği ile oluşmuştur. Richard Hoggart yönetiminde 1964’te Birmingham Üniversitesi’nde kurulan Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi’nin sonraki yöneticisi ise Stuart Hall olmuştur. Merkezde yürütülen araştırmalar çok çeşitli olmakla birlikte Philip Smith *Kültürel Kuram* adlı çalışmasında bu incelemeleri Graeme Turner’ın sınıflamasına bağlı kalarak şöyle aktarır:

-Kitle iletişim araçlarının metinsel incelemeleri ve bunların hegemonya ve ideolojiyi yeniden üretmeye dönük işleyiş biçimleri.

-Günlük yaşamın özellikle altkültürlerin etnografik incelemeleri. Bunlar kabaca politikanın, iktidarın ve eşitsizliğin yaşam tarzı ve modayı nasıl şekillendirdiğini ortaya çıkarmaya çabalamakta idi.

-Thatcherizm ve ırkçı milliyetçilik çalışmaları gibi siyasal ideolojiler ile ilgili çalışmalar. Burada ilgi, bunların kültürel kodlarının ortaya çıkarılması ve neden geniş bir kamusal çekim yaratabildiklerini saptama üzerinedir. (Smith, 2007: 213)

1964’ten itibaren kültüre eleştirel ve çok disiplinli yaklaşan bir proje olarak Birmingham Üniversitesi Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi’nin (*Center for Contemporary Cultural Studies-CCCS*) ilk dönem

² “İdeal emredilemez; ideal, onu hayata geçirme vazifesinde olanlarca idrak edilmeli, beğenilmeli ve arzu edilmelidir.” (Durkheim, 2016: 138)

³ “Saussure’nin yapısalcı bakışı kültürel çalışmaların kurucu düşünürleri Raymond Williams, Richard Hoggart ve Stuart Hall’ın düşünceleri üzerinde belli ölçüde etkili olmuştur. Özellikle de Williams’ın kültürün bir yapı olarak görülmesi, kültürel formların belirleyiciliği yönündeki düşünceleri yapısalcı yaklaşımdan izler taşır.” (Güngör, 2020: 520)

çalışmaları etnisite, milliyetçilik ve cinsiyetçilik gibi konular etrafında şekillenir. Bu anlamda dikkatin dönem sorunları üzerinde yoğunlaşması, kültür politikası üzerinde durulmaya çalışılması göze çarpar.⁴

Britanya kültürel çalışmalarının kimi temel yönelimleri şunlardır:

- Araştırma ilgileri ve kuramsal etkileri bakımından belirgin bir biçimde disiplinlerarasıdır.
- Temel ilgi, kültürün iktidar ve direnişin işlediği bir alan olarak araştırılmasına yöneliktir.
- “Üst kültür” kadar popüler kültür incelemesini de onaylar.
- Solun meselelerine yönelik siyasal kararlar, araştırma başlıklarını çoğunlukla etkiler. (Smith, 2007: 208)

İngiliz Kültürel Çalışmalar deneyiminin önce Avustralya’ya ardından da popüler kültür, medya çalışmaları, postkolonyal çalışmalar ve feminizm konuları çevresinde Amerika’ya taşınmasıyla uzun sürmez. Marshall McLuhan çizgisindeki Kanada’da toplum, kültür ve iletişim teknolojileri; Güney Amerika’da kolonileri bağımsızlaştırma, kent kültürü ve postgelişim kuramı, kapitalizm ve sömürgecilik konuları üzerinde durulur. Afrika’daysa insan hakları ve üçüncü dünya konuları çerçevesinde yürütülen çalışmalar yer alır. Avrupa’nın diğer bölgeleri ile Asya’ya da yayılan Kültürel Çalışmalar, Hindistan’da İngiliz yöntembilimi etkisinde ortaya koyulan kültür araştırmalarıyla ilgi çeker.

Marksizmin ekonomi politik analizinden büyük ölçüde yararlanan Frankfurt Okulu’nun asıl uğraşı “kültür”e yöneliktir. Özellikle “kitle kültürü” ve “kültür endüstrisi”, Frankfurt Okulu düşünce çevresinin masaya yatırdığı kavramlardandır. Ancak Frankfurt Okulu’nda modernleşme karşıtı bir tavır olarak kullanılan ve sert bir ifade olan “kitle kültürü” kavramının yerini, temelleri modern dönemde atılıp postmodern dönemde gelişen Kültürel Çalışmalar’da nispeten daha yumuşak bir ifade olan “popüler kültür” kavramının aldığı hatırlanmalıdır. Kitle kültürünün yapay bir üretim alanı olan “kültür endüstrisi” (Adorno, 2014), Frankfurt Okulu düşünce birliği etrafında kültürün üretim koşullarına yoğunlaşırken; Kültürel Çalışmalar, toplumsal yapılarda meydana gelip kendisi de bir yapı olarak nitelendirilen kültürel alan veya formlar ile ilgilenir. Kültürel Çalışmalar düşünce çevresi başlangıçta, Frankfurt Okulu düşünürlerince endüstriyel alanı niteleyen kültürel üretimin, bu görüş etrafında olumsuzladığı kitle iletişim araçlarına toplumsal gelişim aygıtı gözüyle bakarlar. Daha sonraysa bu araçlardan çok, içerikleri üzerinde durulur. Yine Frankfurt Okulu’ndaki “bütüncül” toplumsal unsurların yerini, Kültürel Çalışmalar’da “bölünmüş” ve “parçalanmış” unsurlar alır. “Ekonomi-politik”, Kültürel Çalışmalar’da “kültür-politik” halini alır.

Temel kuramsal referanslarından biri Marksizm olan Kültürel Çalışmalar geleneğinin Ortodoks Marksizmden farklılaştığını da belirtmek gerekir. Ekonomik alt yapıya karşı kültürü daha çok bir üst yapı olarak gören Ortodoks Marksizminin aksine onlar, kültürü altyapı olarak görür: “Örneğin, Raymond Williams ortaya koyduğu kuramsal çerçeveyi çoğunlukla bir tür ‘kültürel materyalizm’ olarak değerlendiriyordu. Bu anlamda daha çok Avrupa Marksizmi diyebileceğimiz bir çerçeve içinde konumlandılar” (Dellaloğlu, 2020: 379). Bu noktada akla, “iktidar” yerine “rıza dayanan bir iktidar çeşidi” olan “hegemonya” kavramını yeğleyen düşünür Antonio Gramsci gelir. Çünkü Gramsci bu yolla ideolojiyi “politik” alandan alır ve “kültürel” alana taşır (Dellaloğlu, 2020: 380). “Hegemonya” kavramının mimarı ve Kültürel Çalışmalar kurucu düşünürleri üzerindeki etkisiyle bilinen Gramsci, bir Marksist olarak kültürü ideolojiden ayırmasıyla dikkat çeker (Dellaloğlu, 2020: 314). Kültürün ideolojiye indirgenememesi her sınıfın tek bir ideolojisi olamayacağını ifade etmek olarak düşünülebilir. Bu da, Kültürel Çalışmalar’ın pek çok unsuru bir arada analiz etmeyi sağlayan interdisipliner yönünü destekler.

⁴ “Richard Hoggart, *The Uses of Literacy* adlı kitabında bireylerin kültürel kaynaklarla nasıl yaşadıkları ve nasıl kimlik oluşturdukları incelemiştir. Çalışmanın ilk yarısı İngiltere’de işçi sınıfına dâhil olan toplulukların nasıl geleneksel olarak karşı kültür geliştirdikleri ve bu toplulukların devlet, okul ve medya aracılığı ile ulusal kültüre dâhil edilme süreçlerinin incelenmesine ayrılmıştır. Bu ilk çalışmalar sınıf ve ideoloji kavramlarından hareketle alt kültürlerin (özellikle işçi sınıfı çalışılmıştır) medya aracılığı ile nasıl sisteme dâhil edildiği ile ilgilenirken, yeni toplumsal hareketler çalışmaları etkilemiş, feminizm, ırk, eğitim ve pedagoji ve Thatcher hükümeti ile beraber yeni muhafazakâr hâkimiyet gündeme alınmıştır.” (Alver, 196)

Kültürün öne çıkışı, kültür odağındaki incelemelere eğilmeyi sağlar. Bu anlamda Kültürel Çalışmalar, kültürü “çalışmak” adına önem arz eder.

1970’lerden sonra pek az kişinin yapısalcılık, Marksizm, post-Marksizm, yapısöküm, psikanaliz, Fransız Feminist kuram ve postkolonyal kuramların Kültürel Çalışmalar üzerindeki etkisini yok saydığı iddia edilir (Hall & Birchall, 2013: 9). Stuart Hall’ın Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi’nde “kültürel kuram” dersleri verdiği dönemde, öğrencileri tarafından; “kuram”ın, Kültürel Çalışmalar içindeki yeri ve rolünün son zamanlarda değiştiği fark edilir. Bu görüşe göre bir dönemin Foucaultcu, Derridacı ve Lacancı “yüksek kuram”ın bol meyve verdiği alanlar, gittikçe daha hümanist bir tutumla sosyoloji, sosyal politika ve siyasal iktisatla ilgili olduğu gibi daha politik/araçsal olarak “kullanışlı” araştırma ve çözümleme yöntemlerine yeniden dönmektedir (Hall & Birchall, 2013: 10). Bu durum kimilerine göre kötü, kimilerine göreyse değildir. Kültürel Çalışmalar düşünce çevresi içinde farklı bir düşünsel gelenek oluşturmak isteyen “yeni” bir grup, evvelinde amaç ve çalışmalarını paralel götürse de devam eden dönemin getirdiği toplumsal-siyasal olayların etkisiyle egemen değerler dizisiyle bütünleşmiş olurlar. Dolayısıyla alternatif argüman, kavram, kuram ve yöntemleri uğraşılmış dahi olsa sınırlarını genişletemez.

Belki de (genellikle felsefi bir yönelim olan) ortak bir kuramsal dil seti kullanıyorlar olmalarına rağmen, post-yapısalcı, post-Marksist, post-feminist, felsefi, edebi, estetik ya da “metinselci”, (artık bu sonuncusu her ne ise) gibi ortak bir yaklaşımları ya da metodolojileri yok. Bir grup, hareket ya da Birmingham Okulu tarzında bir okul teşkil etmiyorlar. Bu anlamda yeni bir okul kurmaya ya da bu okula bir isim bulmaya çalışmıyoruz- çünkü tanınabilir yeni bir okulun varlığı, bu eski okulla aynı şey haline gelecektir. Bu “nesil”le ilgili farklı olan bir şey varsa o da, onun *bir okul olarak tanınabilir olmaması*, ama bunun yerine devingen bir şey olmasıdır: Çoğu kez çatışmalı, çelişkili ve bağdaşmaz kuramlara, yaklaşımlara, nesnelere, pedagoji ve tarzlara sahip bir çeşitliliği içeren bu “yeni nesil” akışkandır, esnek ve uzamsal anlamda dağılmış haldedir. (Hall & Birchall, 2013: 15)

Ancak her ne kadar eleştirilseler de, bahsi geçen çalışmaların ve çabaların Kültürel Çalışmalar alanına katkıda bulunmuş olduğunu söylemek yanlış olmaz.

3. Kültürel Çalışmalar’da Kültür

Kültür ve medeniyet kavramları arasında öteden beri süregelen tanımsal gerilim bilinmektedir. Çoğu kez bu iki kavram farklı dillerde birbiri yerine kullanılmış olsa da 19. yüzyılın sonlarında kültür, “‘uygarlık’ın eşanlamlısı olmaktan çıkarak zıt anlamlısı haline” gelir (Eagleton, 2016: 19). Kültür ve medeniyetin bu anlamda farklı unsurlar olduğunu Almancada öne süren ilk kişi olarak Herder’in, “halk kültürü”/“popüler kültür” alanı ile “kültür tarihi” disiplinini meşrulaştırarak Kültürel Çalışmalar’ın fikri temellerini attığı söylenebilir: “Herder, kültür kavramını ilk kez çoğul olarak kullanarak aslında hem Kültürel Antropoloji’nin hem de Kültürel Çalışmalar’ın felsefi meşruiyetini sağlamıştır” (Dellaloğlu, 2020: 23). Ortak sınırlarda yaşayıp benzer alışkanlıklara sahip ve aynı yaşam tarzını paylaşan insanların ortak bir kültüre ait olduğu kabul edildiğinde, kültürün antropolojik yönü olduğu açığa çıkar. Bu durum kültürün kendi içinde de ayrıldığını gösterir.

Kendine özgü bir kültür anlayışı geliştirmeyi deneyen Raymond Williams, kültürü üçe ayırır. Birincisi kültürün “ideal” görülüşü, ikincisi “dökümanter” yönü, son olarak da “toplumsal” oluşudur (Williams, 1993). Besim F. Dellaloğlu, Raymond Williams ve Ernest Gellner’den hareketle kültürün üç farklı çerçevede kavramsallaştırılabileceğini söyler. İlki, içine doğulan aile ve çevreden genetik olarak gelip seçilemeyen kültür, yani “Antropolojik Kültür” (kaynakları arasında din, mezhep ve gelenek sayılabilir); ikincisi, Rönesans’tan beri Avrupa’da oluşan kültürel kamusal alan vesilesiyle muhatap olunan tüm kültür, sanat, edebiyat ve fikir ürünlerinin toplamı yani “müfredat” (okunan kitaplar, seyredilen filmler ve dinlenen müzikler); üçüncüsü ise, özellikle ulus-devletlerin güçlenmesiyle gelişip modern zamanlarda yaygınlaşmış olan zorunlu eğitim ve okulu kapsayan “maarif”tir (*bildung* gibi hem eğitim hem de kültürü içerir) (2020: 31, 311, 349). Bu noktada “antropolojik kültür” ile “normatif kültür” arasında yapılan ayırmda, genel manadaki kültüre antropolojiliklik, “kültür”eyse havaslık atfediliş dikkate değerdir

(Gellner, 2018: 180). Kültürü eleştirel manada teorileştirerek ortaya çıkaran Raymond Williams'ın hedefi ise, "ortak bir yaşam biçimi olarak kültür tanımına ulaşmak"tır.

Bir kültür sosyolojisi kurmanın ve geliştirmenin, kültürün sosyolojik açıklamalarının peşinde olan Williams, bunun gerekliliğine işaret eder. Kültür Sosyolojisinde sanat, iletişim, dil gibi alanlar göze çarpmakla beraber bu alandaki tüm yakınlaşmalarda, özellikle "kültür kurumları ve formasyonlarının yeni toplumsal çözümleme biçimlerine", bunların aralarındaki "gerçek ilişkilerin araştırılmasına" ve bir taraftan kültürün "maddi üretim araçlarına" diğer taraftansa "somut kültür formlarına" ihtiyaç vardır ki bu araçları sağlayan şey "yakınlaşma çerçevesinde oluşan" sosyolojidir (Williams, 1993: 12).

Böylesi bir çerçevede beliren yeni kültür sosyolojisi, belirli bir dönüşüm noktasında, iki açık eğilimi olan bir yakınlaşma olarak görülebilir. Birinci eğilim genel sosyolojik düşünce içinde yer alan ve buna bağlı olarak da özellikle sosyolojik olan bir eğilimdir; ikincisi ise kültür tarihi ve çözümlemesi ile ilişkilidir. Kültür sosyolojisinin hangi konuları incelemesi gerektiğine ilişkin Williams, belli bir taslak sunmaktadır. Ona göre kültür sosyolojisinin ilgilenmesi gereken belli başlı alanlar şunlardır: kültürel üretim kurumları ve formları; üretim araçları; özgül sanat formları; yeniden üretim süreçleri ve kültürel örgütler. Böylece kültürün bütün alanları, kültürel formlar kültür sosyolojisinin inceleme alanına dâhil edilir. (Alver, 199)

Raymond Williams'ın Kültür Kuramı ve Kültür Sosyolojisi çalışmalarına ek olarak kültürle ilintili televizyon çalışmaları yaptığı da bilinmektedir. Williams'ın *Kültür ve Toplum* ile *The Long Revolution* kitapları, Richard Hoggart'ın *The Uses of Literacy* ve E. P. Thompson'ın *William Morris ile İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu* kitapları, Williams'ın kendisinin de belirttiği üzere "yeni bir düşünce ve siyaset geleneği" ortaya çıkarır (Williams, 2017: 17). Bu açıdan Kültürel Çalışmalar geleneğinin bu künyelerden filizlendiği ifade edilebilir.

4. Kültürel Çalışmalar'a Yönelik Eleştiriler

Kültürel Çalışmalar okulunun dönemine damga vurmasının sebebi, kitleleri tektipleştiren ve kapitalist metalaşma sürecine koşulsuz kabul ile dâhil olanın karşısındaki "yüksek kültür"e olan bakışıdır. T. S. Elliot ve Frankfurt Okulu'nun üyeleri gibi kişilerin büyük anlamlar yüklediği "yüksek kültür", benzer görüşteki kişiler etrafında adeta kutsanır. Yalnızca Birmingham Kültürel Çalışmalar Okulu üyeleri değil; Gramsci'den Bahtin'e, Benjamin'den Williams'a, Bourdieu'dan postyapısalcılığa kadar postmodernizmden de beslenen pek çok kişi yüksek kültüre çeşitli manalar yüklemiştir. Ancak burada Fredric Jameson'ın da belirttiği yüksek kültür ile kitle kültürü arasındaki perdenin "postmodernizmin koşullarında" kalktığı hatırlanmalıdır (Birkan, 2021: 38). Bu açıdan modernizmden sonra özellikle edebiyat ve sanatta popüler kültürle olan yakınlaşmanın estetiği de etkilediği eklendiğinde kültür ve kitle kültürü arasındaki ayrımın kalktığı söylemi kısmen doğru olabilir.

Öte yandan kitlelerin "kitle kültürü" ile yönlendirildiği ifadesi, toplumun tüm üyelerinin tüketme alışkanlığı üzerine tek bir neden atfederek değerlendirme yapması bakımından genelleme bir bakış açısı olarak düşünülebilir. Şöyle ki, kitlelere yönlendirme amaçlı ulaşan metinler bile bazı "bilinçli" okurlarca farklı manalar yüklenecek şekilde "tüketilebilir" olmaktadır. Bilhassa okuma ve yazmanın artışıyla beraber evvelce yazınsal metinlere erişemeyenler matbaanın da yardımıyla bu yüksek edebiyat "ürünlerine" üstelik ucuza ulaşma fırsatı bulur. Daha önce basit ve sıradan olarak kabul gören "ucuz" edebiyat ürünleri hızlıca değer görmeye başlar. Televizyon ve sinema "ürünleri" toplumda karşılık bulduğu ölçüde inceleme ve araştırmaya değer görülür. Asıl sanatsal değeri taşıyanlara itibar edildiğinde yine içeriğinde toplumun ilgisini çekecek olan unsurlar üzerinde daha çok ayrıştırıcı veya ötekileştirici yanı bulunduğu düşünülen ifadelerin düzeltilmesi üzerinde durulur.

Öncesinde Batılı akademik çevrelerde ve son yıllarda bizde de "politik bir müdahaleyi temsil eden" Kültürel Çalışmalar hareketinde Tuncay Birkan'a göre "bu müdahalenin davranış kılavuzu halini almış 'siyaseten doğruluk' (*political correctness*) ilkecilığının bugün artık hegemonik bir konum" kazanmışlığı söz konusudur (2021: 37). Bu anlamda Kültürel Çalışmalar hareketinin geldiği nokta; artık kendi

dogmalarını oluşturan ve popüler kültür ürünlerini “zekice” analiz ederek bunlarda “yıkıcı” etkiler bulmaktan başka hiçbir etkisi olmayan “akademi-içi” bir “yarışma” halini almakla eleştirilir. “Eleştirel enerji, popüler kültür ürünlerinin hem ideolojik hem de ütöpik yanlarını serimleyen derin analizler içinde tükenip” gitmekte, çalışılmamış çok fazla popüler kültür konusunun karşısında da Kültür Endüstrisi’nin sürekli bu analizleri arttıracak yeni ürünler piyasaya sunmaktadır (Birkan, 2020: 41-42). Dolayısıyla günümüzde edebiyat ve sanat pratiğinden ziyade edebiyat ve sanat eleştirisinin popüler kültür eleştirisi etrafında şekillenen bir “seçkincilik” olduğu söylenebilir. Burada Kültürel Çalışmalar Merkezi’nin edebiyat eleştirisinde estetikçi tarz ile üst kültür çalışmalarını yadsıdığı; daha çok popüler kültür ürünleri, işçi sınıfı deneyimleri, orta kuşak kültürü üzerine eğilmeyi yeğlediği; ırk, cinsiyet, mekân, mimari ve şehir araştırmalarında da buldukları ifade edilir.

Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi’nde Richard Hoggart, daha çok gündelik hayat ile bilhassa “akademik çalışmalarda ihmal ve göz ardı edilenlerin -çalışan sınıfların- yaşantılarına” eğilerek, geleneksel kültür anlayışını değiştirmek amacıyla “dar ve orta sınıf klâsik müzik, geleneksel sanat ve klâsik edebiyat takıntısı” olarak görülen unsurları yıkmaya gayesindedir. Stuart Hall yönetime geldiğinde araştırma merkezi; “çağdaş toplumu, özellikle gelişen gençlik kültürünü analiz ederken sınıf, etnisite ve toplumsal cinsiyetin de önemini vurgulayan neo-Marksist bir çerçeve” oluşturarak kültür araştırmalarını modernleştirmeye koyulur (Slattery, 2014: 414). Yapılan çalışmalar sonucunda pek çok üniversitede dikkate alınan kültür araştırmaları, kuram ve uygulama konusunda çeşitli eleştiriler alır. İlk olarak Stuart Hall’ın alt kültür anlayışı “çok katı ve esneklikten yoksun” olarak nitelendirilir. İkinci olarak Kültürel Çalışmalar Merkezi’nin, alt kültürleri temelde modern kapitalizme ve onun kültürel egemenliğine karşı direniş biçimleri olarak alıyor görünmesine rağmen; işçi sınıfının karşı karşıya olduğu düşük ücret, işsizlik ve eğitimdeki başarısızlık gibi sorunları alt kültürlerin çözemeyeceği ifade edilir: “Onlar, olsa olsa, otoriteye isyan ve bir tür kaçış yoludurlar ve devrime temel oluşturamazlar” (Slattery, 2014: 415). Üçüncü olarak Kültürel Çalışmalar Merkezi’nin gençlik davranışı tasviri fazla katı bulunur. Gençliğin davranışı genel manada “radikal” ve “devrimci eylemin öncüsü” şeklinde yorumlanmışsa da pratikte yalnızca “yeni özgürlükler”, “yeni zenginlikler” ve “yeni fırsatlara sahip” oldukları söylenir. Bu açıdan gençlik hareketleri, toplumu büyük ölçüde değiştirmeye çalışmaktan çok “yeni yaşam biçimleri” ve “yeni kimlikler” denemekte; “özgürlük ve yurttaşlık hakları” için protesto yürüyüşleri yapan çoğunluğun karşısında “sınıf savaşına girişen uzun soluklu bir devrimci” kesimin çok az olduğu savunulmaktadır (Slattery, 2014: 416).

Sosyal teori, siyaset teorisi, gençlik kültürü, kitle iletişim araçları, sınıf çatışmaları ve popüler kültür gibi geniş bir alanda araştırmalarını gerçekleştiren Kültürel Çalışmalar ekolü, önemli bir akademik disiplindir. Kültürel Çalışmalar kitle kültürünün karşısına popüler kültürü yerleştirir. Kültür Endüstrisi ürünlerinde olmayan sahiçilik, kitle kültürü ürünlerinin “içeriğinde cisimleşmiş olan mutlulukla” kapatılmıştır. Hazzın hali hazırda tüketim için bekleyişi söz konusudur. Bu açıdan kişilerin gözleri toplumda bir dönüşme hissetmelerini engellemek amacıyla bağlandığından, kitle kültürü ürünleri “manipülatiflerdir”. Mutluluk ve eğlence hissi verdiklerinden dolayı da “kültürel” mahiyetleri yoktur. Hatta kitle toplumu kültürel nesnelere kitle kültürünün ellerine teslim ederek kültürü yok eder.

Kültürün gerçek anlamda dolaşımı için, Kültürel Çalışmalar ekseninde, kapital üretim ürünü olan ve birbirine benzeyen binlerce kitle kültürü ürününü yorumlamayı bir kenara bırakıp asıl “kültür”ü kullanmayı, dönüştürmeyi ve ulaştırmayı başarmak gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki gerçek sanat ve edebiyat “yaratıcı” manadaki üretimle mümkün olmaktadır.

5. Sonuç

Kültürü tanımlayan pek çok karşılığın öncesinde bu kavram, kökenindeki tarımsal işleyiş edimiyle ilişkilendirilir. Ziya Gökalp’in Türkçeye “hars” olarak önerdiği kültür kavramı, İngilizcede 17. yüzyıldan günümüze dek “ruhun formasyonu” olarak kabul görür. Fransızcada “medeniyet” ile yakın bir kavram

olarak ilişkilendirilen kültürün ilerleyen zamanlarda medeniyetin karşıtı bir anlam kazandığı ifade edilir. Yine Gökalp'in de kültür ve medeniyet arasındaki farkın üzerinde uzun uzadıya durduğu bilinir. Fransızcadan Almancaya geçen kültür; dinsel, sanatsal ve entelektüel birikimle birlikte yoğrulmuş ve Herder ile birlikte medeniyet kavramından ayrılmıştır. Bu ayrımlardaysa akıl ve Aydınlanma'nın rolü açıktır. Türkçeye hem “kültür” hem de “medeniyet” kavramlarının Batı düşüncesinden geçişi de burada hatırlanabilir.

Kültürün benzer ortam, ortak alışkanlıklar ve belirli bir yaşam tarzını benimseyenler üzerinde oluşturduğu ortaklık durumu onun “antropolojik” yönünü öne çıkarır. Herder buna “halk kültürü”/“popüler kültür” der. Kültürün diller içindeki anlamına geri dönecek olursa; Fransızca ve İngilizcede kültür “modern bir din” gibiyken, Almancada ise her ikisinden daha teolojiktir. Bu bağlamda kültürün Luther, Protestanlık ve Alman felsefesinin Alman kültürüyle direkt bağlantısı olduğu söylenebilir. Bu durum ise “*bildung*” kavramıyla ilişkilidir. Eğitim, kültür ve inşa gibi anlamları içeren *bildung*, “gecikmiş” Alman modernliğinin Fransız ve İngiliz sivilizasyonuna tepkisi sayılabilir. Besim F. Dellaloğlu, *bildung* kavramını kurucu ve hümanist bir anlamla kültürün zirvesi olarak gördüğünü ileri sürer. Çünkü bu kavram ardından; artı ve eksileriyle ele alınacak olan “popüler kültür”, “kitle kültürü” ve “kültür endüstrisi” gibi kavramları getirecektir. Adorno ve Horkheimer *Aydınlanmanın Diyalektiği*'nde (2014) kültürün olumsuz okumalarını medeniyet ve kültür ayrımının yaşandığı 1800'lü yıllara dayandırır. Yine aynı dönemde ortaya çıkan “kültür eleştirisi” ve “kültürel karamsarlık” “*zeitgeist*” ortamında şekillenmiştir.

Modernliğin inşa sürecinde kültür gerilimleri hem yazılı/sözlü hem de kamusal/halk kültürleri etrafında gündemdedir. Dellaloğlu bu ayrımı, “müfredat” ve “maarif” ile “antropolojik kültür” arasındaki ilişki üzerinden ele alır. Burada Williams'ın, yazının icadından beri mevcut olan ancak matbaanın etkisiyle belirginleşen sözlü kültürün yazılı kültüre dönüşmesini “çoğunluk kültürü” üzerinden değerlendirmesi dikkate değerdir. Yazılı kültürle birlikte okuryazarlıktaki artış, kültürün inşa yönünü ortaya çıkarır. Birey ve ardından yurttaşı yaratan bu durum, kültürün; dini ve ahlaki yönden kapsayıcılığı yönüne dikkat çekmeyi de sağlar.

Modernliği, kültürel tarihini muhafaza edip devamlılığını geçmişten beslenerek kuran Batı, “kendi”ne kattığı yenilik ile kendini aşan bir modernlik inşasının nasıl olduğunu gösterir. Bu anlamda bir kültürün ebedi bir hal alması ancak ve ancak “diğerleri” ile olan “süreklili” etkileşimle gerçekleşebilir. Dolayısıyla Batı tecrübesinin ürünü olan modernlik, kültürel bir “süreç”tir. Yine burada “modernleşme”nin “modernlik”ten farklı olarak kalkınma odaklı bir “modern” olamayış olduğunu belirtmekte fayda vardır. Modernleşme her manada “eksik”, “tam anlayamama” ve “yetişememişlik” özelliği taşır.

İngiliz üniversitelerine işçi sınıfından gelen kuşağın temellerini attığı ve 1964 yılında kurumsallaşan Kültürel Çalışmalar geleneği, 1970'lerden itibaren ortaya çıkan “kültürel dönüş”ün de etkisiyle hızla yükselmeye başlar. İngiliz edebiyatı profesörleri olan Richard Hoggart ve Raymond Williams ile tarihçi Edward Palmer Thompson tarafından kurulan Kültürel Çalışmalar'ın ilk kuşağının ilgisini çeken, kuramsal ve disiplinler açıdan “bilinmeyen” ve “yeni” olandır. Ağırlıklı olarak popüler kültüre yoğunlaşan Kültürel Çalışmalar düşünce çevresi, “meşru olmayan” ve “hegemonik olmayan” kültürel formlara ilgi gösterir (Bourse & Yücel, 2017: 80). Popüler kültüre odaklanışları, gündelik hayat pratikleri içinde kültürün bireyleri inşa edişini gözlemlemek düşüncesiyle, çağdaş toplumun antropolojisini yapmanın bir yolu olarak okunabilir (Dellaloğlu, 2020: 379). Kültürel Çalışmalar'ın çıkış noktası Marksizm olduğu kadar, on dokuzuncu yüzyıl romantik hümanist modernlik eleştirisidir ve buna bağlı olarak Kültürel Çalışmalar'ın “altyapı”sında “kültür” vardır (Dellaloğlu, 2020: 387). Modernliğin kurucusu olan kültür, Kültürel Çalışmalar geleneğinde ekonomi gibi ele alınır.

Bir “işçi sınıfı antropolojisi” etrafında köklenen Kültürel Çalışmalar, odağına “kültür”ü yerleştirip sosyal bilim dallarının sınırlarından taşarak kendini ifade eden kapsayıcı bir disiplindir. Genel manada

insanoğlunun yapıp etmeleriyle ilişkilendirilen kültür, insana dair sosyal ve politik her şeyi bünyesinde tutan bir yapıyı teşkil eder. İnsan faaliyetlerine geniş açılardan bakan Kültürel Çalışmalar bu doğrultuda pek çok disiplinin ayrı ayrı ele aldığı malzemeleri kullanarak disiplinlerarası bir eleştirelilikle çalışmalarını sürdürür. Öte yandan içeriğin yanında “biçim”e de duyduğu ilgiyle Kültürel Çalışmalar, örneğin sanat ve edebiyatta “kurucu rolü” daha geniş bir kültürel perspektiften kavramayı da mümkün kılar. Bu manada Kültürel Çalışmalar yalnızca kültürün önemini ele almakla kalmaz, onun diğer alanlarla birlikte düşünülebilmesini sağlar. Kültürel Çalışmalar sosyal bilime farklı açılardan bakmanın yoludur. Türkiye’de yeni bir disiplin olan Kültürel Çalışmalar’ın bu anlamda daha fazla üzerine düşülmesi gerekir. Çünkü bir modernleşme ülkesi olan Türkiye’de hem sosyal hem de siyasal tüm önemli meselelerin altında kültürel unsurlar yatar.

Kaynakça

- Adorno, T. W. (2014). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, çev. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel ve Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alver, K. “Kültür Sosyolojisi ve Kültürel Çalışmalar”, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Felsefe Programı, Lisans Ders Notları.
- Bauman, Z. (1998). *Sosyolojik Düşünmek*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Birkan, T. (2021). *Sol: Evin Reddi*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bourse, M. & H. Yücel (2017). *Kültürel Çalışmaları Anlamak*, çev. Halime Yücel, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dellaloğlu, B. F. (2020). *Poetik ve Politik Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve Sosyoloji*, çev. Pelin Ergenekon, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Eagleton, T. (2016). *Kültür Yorumları*, çev. Özge Çelik, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gellner, E. (2018). *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Büşra Eranlı & Günay Göksu Özdoğan, İstanbul: Hil Yayınları.
- Güngör, N. (2020). “Kültürel Çalışmalar ve Türkiye Serüveni”, *TRTakademi*, c. 6, s. 10.
- Hall G. & C. Birchall (2013). *Yeni Kültürel Çalışmalar*, çev. Onur Kartal, İstanbul: Say Yayınları.
- Horkheimer, M. & T. W. Adorno (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği*, çev. Nihat Ülner ve Elif Öztarhan Karadoğan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Slatery, M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*, çev. Ü. Tatlıcan & G. Demiriz, Bursa: Sentez Yayınları.
- Smith, P. (2007). *Kültürel Kuram*, çev. S. Güzelsarı & İ. Gündoğdu, İstanbul: Babil Yayınları.
- Williams, R. (1993). *Kültür*. çev. Suavi Aydın, Ankara: İmge Kitabevi.
- Williams, R. (2005). *Anahtar Sözcükler*, çev. Savaş Kılıç, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Williams, R. (2017). *Kültür ve Toplum 1780-1950*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.

Radyo Televizyon ve Sinema Bölümlerindeki “Kamera ve Işık, Haber Toplama-Yazma ve Fotoğrafçılık” Dersleri Üzerine Bir İnceleme

An Examination on “Camera and Light, News Gathering-Writing and Photography” Courses in the Radio, Television and Cinema Departments

Recep Altay,^a Tamer Kavuran^b

^a Öğr. Gör, Iğdır Üniversitesi, Iğdır, Türkiye.
recep.altay@igdir.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9250-3382

^b Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Elâzığ, Türkiye
tkavuran@igdir.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8332-9802

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 01.05.2021

Düzeltilme tarihi: 14.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Radyo Televizyon ve Sinema,

İletişim Fakültesi,

Kamera ve Işık,

Haber Toplama-Yazma,

Fotoğrafçılık,

Müfredat,

.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 01.05.2021

Received in revised form: 14.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Radio Television and Cinema,

Communication Faculties,

Camera and Light,

News Gathering-Writing,

Photography,

Curriculum,

ÖZ

¹Bu çalışmada, İletişim Fakültelerinin fiziki ve teknik alt yapı olanakları ile Radyo Televizyon ve Sinema bölümlerindeki “Kamera ve Işık, Haber Toplama-Yazma ve Fotoğrafçılık” derslerinin uygulanabilirliği incelenmiştir. İlgili bölümlerdeki mesleki derslerin uygulanabilme düzeyleri, öğretim elemanlarının görüşleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Tarama modeli ile yapılan çalışma, İletişim Fakültelerinin Radyo Televizyon ve Sinema bölümlerinde görev yapan öğretim elemanları üzerinde gerçekleştirilmiştir. 140 öğretim elemanının katıldığı araştırma sonuçlarına göre bazı üniversitelerin müfredatlarında uygulamalı derslerin ya çok az olduğu ya da hiç olmadığı ve mevcut derslerin büyük çoğunluğunun zorunlu ders olduğu tespit edilmiştir. Bu durum öğretim elemanları tarafından İletişim Fakültelerinin fiziki ve teknik alt yapısının yetersiz olmasına bağlanmıştır. Fakültelerdeki mesleki derslerin uygulanabilme düzeyleri üzerine, öğretim elemanlarının akademik kariyer ve hizmet süresi parametrelerinin etkisini araştırmak için kay kare testine başvurulmuştur. Sonuç olarak, ‘kamera ve ışık, haber toplama- yazma ve fotoğrafçılık’ derslerinin saat ve içerik yönünden yeterli olmasına rağmen uygulanabilme seviyelerinin çok yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İletişim fakültesi mezunlarının potansiyel olarak medya sektöründe istihdam edileceği göz önünde bulundurulduğunda, üniversitelerdeki uygulamalı derslerin sayısı ve içeriğinin gözden geçirilmesi ve hali hazırdaki uygulamalı derslerin uygulanabilirliği ile ilgili alt yapı olanaklarının iyileştirilmesi önerilmektedir.

ABSTRACT

In this study, the physical and technical infrastructure facilities of the Communication Faculties and the applicability of the "Camera and Light, News Gathering-Writing and Photography" courses in Radio, Television and Cinema departments were examined. The applicability levels of the vocational courses in the relevant departments were evaluated within the academic staff of the opinions of the instructors. The study, conducted with the scanning model, was carried out on academic staff in the Radio, Television and Cinema departments of the Communication Faculties. According to the results of the research in which 140 lecturers participated, it was determined that there are little or no applied courses in the curriculum of some universities and the majority of the existing courses are compulsory courses. This situation was attributed to the insufficiency of the physical and technical infrastructure of the Communication Faculties by the academiz staff. The chi-square test was used to investigate the effect of “academic career” and “term of office” parameters of academic staff on the level of applicability of vocational courses in faculties. As a result, it has been concluded that although "Camera and Light, News Gathering, Writing and Photography" courses are sufficient in terms of time and content, their application levels are very insufficient. Considering that communication faculty graduates will potentially be employed in the media sector, it is recommended to review the number and content of applied courses at universities and to improve the infrastructure opportunities related to the applicability of the current applied courses.

¹ Bu çalışma, yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

*DOI: 10.46442/intjcss.930926

** Sorumlu yazar: Recep Altay, recep.altay@igdir.edu.tr

Atıf Bilgisi / Reference Information

Altay, R. ve Kavuran, T. (2021). Radyo Televizyon ve Sinema Bölümlerindeki “Kamera ve Işık, Haber Toplama-Yazma ve Fotoğrafçılık” Dersleri Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 148-165.

1. Giriş

Türkiye’deki iletişim eğitiminin tarihsel sürecine bakıldığında yarım asırdan daha fazla bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. İkinci Dünya savaşının bitiminde sonra ilk defa İstanbul Üniversitesi tarafından Gazetecilik Enstitüleri aracılığıyla iletişim eğitimi vermeye başlanmıştır. 1990’lı yıllarda televizyon yayıncılığı anlamında özel girişimlerin artması, beraberinde medya sektöründe istihdam edilecek bireylerin eğitimi için fakültelerin kurulması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır (Çelik, 2012: 27). Bu amaçla kurulan İletişim Fakültelerinde okutulacak ders müfredatlarının nasıl belirleneceği sorunsalı günümüzde birçok araştırmanın problemi oluşturduğu görülmektedir. Genelde İletişim Fakülteleri özelde ise bünyesinde kurulan Radyo Televizyon ve Sinema (RTS) bölümlerinde uygulanacak ders müfredatlarının içeriğinin bilimsel konular ve teorik ağırlıklı mı, yoksa medya sektörünün talepleri dikkate alınarak mesleki ve uygulamalı derslerin mi daha ön planda olması gerektiği, Tokgöz’ün (2003), İletişim Fakülteleri konusunda yaptığı araştırmada, çözüme kavuşturulmasını önerdiği konular içerisinde yer almaktadır. Karakoç ve Taydaş (2014), RTS bölümleri üzerinde yaptıkları çalışmada, öğrencilerin mesleki gelişimlerinin daha yetkin olabilmesi için uygulamalı ders sayılarının artırılması gerektiğini söylemiştir. Nizam ve Bağcı (2016), ise İletişim Fakültesi öğrencileri üzerine yaptıkları bir araştırmada seçmeli ve zorunlu ders müfredatlarında bir uyumsuzluk olduğunu belirtmiştir.

Araştırmanın problemi ortaya koymak için İletişim Fakültesi RTS Anabilim Dallarının mesleki ders müfredatlarının tamamı incelenmiştir. Yapılan araştırmada uygulamalı derslerin çok az olduğu ya da olmadığı saptanırken, ‘haber toplama- yazma, kamera ve ışık, fotoğrafçılık’ derslerinin uygulanabilme düzeylerinin diğer derslere göre daha düşük seviyede olduğu görülmüştür. Söz konusu bu bulgudan hareketle sadece bu üç ders örneklem olarak belirlenmiştir. Ayrıca diğer önemli bir bulgu ise, ‘zorunlu ve seçmeli’ ders oranlarıdır. Bu çerçevede, RTS Anabilim Dallarının bazılarında seçmeli derslerin hiç olmadığı ve zorunlu derslerin ise %60 ve üzeri olduğu görülmüştür. Literatür taramasında ortaya çıkan sorunsalların nedenini tespit edebilmek için bu çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Çalışmada ilk olarak, İletişim Fakültelerinin fiziki ve teknik alt yapıları sorgulanmış, ardından RTS bölümlerinin ders müfredatları taranmıştır. Çalışmada son olarak ilgili bölümde görev yapan öğretim elemanlarıyla, durum tespiti yapabilmek için anket yapılmıştır. Araştırmada elde edilen bulguların yeni müfredat çalışmalarına yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

İletişim fakültelerindeki radyo televizyon ve sinema bölümlerinde okutulan uygulamalı dersler üzerine bir değerlendirme yapılmadan önce Türkiye’deki iletişim fakültelerinin kuruluş yılları ve süreçleri hakkında bir literatür taraması yapılması önemli görülmektedir. Bu kapsamda 1950 yılında ilk defa İstanbul Üniversitesi tarafından Gazetecilik Enstitüsü adında bir iletişim eğitimi verildiği anlaşılmaktadır. 42 yıl Enstitü şeklinde iletişim eğitimi sürdüren fakülte, 1992-1993 yılında İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi adını alarak eğitimlerini sürdürmüştür (Batmaz, 2003:26). Ankara Üniversitesi’de bu dönemlerde iletişim eğitimi anlamında ilk adımlarını atmıştır. UNESCO ve Gazeteciler Cemiyeti gibi kurumlarla işbirliği yapan Ankara Üniversitesi, 1965 yılında İstanbul Üniversitesinden farklı olarak Siyasal Bilimler Fakültesi bünyesinde ilk eğitimlerine başlamıştır. Basın Yayın Yüksek Okulu’nda ilk olarak gazetecilik eğitimi veren üniversite, İstanbul Üniversitesi ile aynı yıl iletişim fakültesinin kurulumu sağlanarak eğitim- öğretim faaliyetini yürütmektedir (<http://ilef.ankara.edu.tr>). Türkiye’de 1994 ve sonrasında iletişim fakültelerinin sayılarının arttığı görülmüştür. Aynı dönemde Galatasaray

Üniversitesi İletişim Fakültesi kurulmuştur. 1997’de Erzurum’da Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, Elazığ’da Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi kurulmasıyla iletişim eğitiminin Türkiye’nin sadece bir bölgesinde sınırlı kalmayıp ülkenin büyük bir bölümüne yayıldığı görülmektedir (Tokgöz, 2003). 2000’li yıllardan sonra sadece devlet üniversitelerinde değil, aynı zamanda vakıf üniversiteleri bünyesinde de iletişim fakültelerinin kurulum süreci devam etmiştir. 2018 yılı itibarıyla 74 iletişim/ iletişim bilimleri fakültesi bulunmaktadır (<http://ildek.org/>).

İletişim fakülteleri kuruldukları yıldan itibaren bünyesinde farklı bölümlerin kurulmasına olanak tanımıştır. Bu bölümler içerisinde ‘Radyo Televizyon ve Sinema, Gazetecilik, Halkla İlişkiler ve Tanıtım’ gibi bölümler görülebilmektedir. Son dönemlerde ‘Görsel İletişim Tasarımı’ gibi bölümlerinde dâhil olduğu bilinmektedir. İletişim fakültelerinin sayılarının artmasıyla birlikte, araştırmamızın örneklerini oluşturan radyo televizyon ve sinema bölümünün sayılarında da önemli bir artış olduğu görülebilmektedir. 70 iletişim fakültesinin 55’inde radyo televizyon ve sinema eğitimin verildiği anlaşılmakta. Karakoç ve Taydaş (2014), yaşanan bu artışın bu bölümden mezun olan öğrencilerin istihdam edilmesinde önemli sorunlara neden olduğunu ileriye sürmüşlerdir. Radyo televizyon ve sinema bölümünün sayıca fazla olmasının yanında lisans düzeyinde verilen eğitim konusunda da bir takım eleştiriler sunulmuştur. Bunlardan ilki, teorik ve uygulamalı derslerin sayılarında eşitsizlik. İkincisi, iletişim fakültelerinin bünyesinde uygulamalı derslerin yapılması için fiziki ve teknik alt yapının yetersiz olması. Bu durum RTS bölümünden mezun olan öğrencilerin medya sektöründe yeterince istihdam edilmesinde sorun teşkil etmektedir (Karakoç ve Taydaş, 2014: 192). Ders müfredatları belirlenirken medya sektörünün ihtiyaçlarının dikkate alınmaması bu sorunun bir parçası olarak görülmektedir. Nalçaoğlu, iletişim fakültelerindeki uygulamalı ders müfredatlarının belirlenmesinde medya sektörü ile uyumsuzluk olmaması adına, iletişim fakültesi- medya sektörü arasında bir ortak çalışma yapılmasını önermiştir (Nalçaoğlu, 2001: 12). Gezgin (2005), Medya sektöründe yer alacak iletişim öğrencilerinin uygulamalı derslerinin ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden düzenlenmesi gerektiğini söyler.

Genelde iletişim fakültelerinde özelde ise radyo televizyon sinema bölümünde uygulamalı derslerin farklı sebeplerden dolayı yeterince verilemediğine dair alanda yapılan çalışmaların kısa açıklamalarına alt kısımda yer verilmiştir.

Altun (2005), İletişim fakültesi mezunlarının işe başladıklarında iş güvencelerinin olmaması, düşük ücretlerin verilmesi gibi konulardan dolayı kendi sektörlerinde çalışmak istemediklerini vurgulamıştır. Çelik (2012), İletişim eğitiminde bilimsel konular ve teorik eğitimin mi yoksa sektör dikkate alınarak uygulamanın mı ağırlıklı olacağı hep tartışma konusu olurken, fakültelerin sektöre eleman yetiştirme görevi olmadığı düşüncesi yaşanan sorunların bir çözüme kavuşmayacağı sonucuna varmıştır. Özbek (2000), Artan iletişim fakültesi sayısı kadar, fakülte kontenjanların da yüksek olması işsizlik sayısının artmasında bir neden olarak görmüştür. Ayrıca Özbek, iyi bir iletişimciyi tanımlarken, ülke, toplum ve dünya sorunlarını iyi bilen, eleştiren vizyon ve misyon sahibi olmasını sağlayan eğitim almış olması gerektiğini ifade etmiştir.

Varol, Alemdağ (2010), Radyo Televizyon ve Sinema bölümlerindeki eğitimin öğrencide iletişim becerisini geliştirebilecek, uygulamaya geçirebilecek nitelikte olması gerektiğinin altını çizmiştir. Kaymas (2001), Radyo Televizyon ve Sinema Programlarının ders müfredatları için üç basamaklı bir model öngörmüştür. Buna göre birinci basamakta temel bilgi birikiminin sağlanması gerektiği, ikinci olarak; iletişim kurma ve kavramların yer almasının önemli olduğu, üçüncü olarak da, teori ve uygulama derslerinin birbirine yakın olması gerektiğini önermiştir. Güz (2017), İletişim Fakültelerinin ders müfredatları için önerilen ders müfredatlarının mevcut sorunların çözümünü sağlamadığını ifade etmiştir. Güz, alternatif olarak ise alanla alakalı sağlam bir zemin oluşturularak bulunduğumuz çağın ve medya sektörünün ihtiyaçlarına göre her iletişim öğrencisinin kendisine bir alan belirleyerek o alanda uzmanlaşması dâhilinde sorunların çözülebileceğini vurgulamıştır.

Yanık (2017), Dört yıllık fakülte veya yüksekokullarda verilen eğitimin ilk iki yılının (dört döneminin) Sosyal bilimler ve iletişimle ilgili temel derslere ayrılması gerektiğini ifade etmiştir. Üçüncü sınıftan

İtibaren ise, öğrenciye sadece alanla ilgili dersleri değil de ihtiyaca göre oluşturulabilecek uzmanlık alan derslerinin verilmesi ve öğrencinin yeteneğine göre ders seçmeye fırsat tanınmasını ön plana çıkarmıştır. Bağcı ve Nizam (2016), Fırat ve Erciyes üniversitelerinde okuyan iletişim öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada; öğrenciler, sektöre daha donanımlı hazırlanabilmek için derslerin daha çok uygulamaya yönelik olmasını ve uygulama birimlerinin daha aktif kullanılmasını önermiştir. Bağcı ve Nizam, ders müfredatları anlamında iletişim fakültelerine çok iş düşüğünü ve fakültelerin döneme ayak uydurması gerektiğini, medya alanındaki yeni teknolojilerin takip edilip öğrencilerin kullanıma sunulması gerektiğini vurgulamıştır.

Karakoç ve Taydaş (2014), “Türkiye’deki İletişim Fakültelerindeki Radyo Televizyon ve Sinema Eğitimi Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmalarında diğer yapılan araştırmalar da olduğu gibi hem ders müfredatlarında yaşanan sıkıntıları hem de uygulama imkânlarının dar olduğunu saptamıştır. Ayrıca binlerce iletişim mezununun işsiz kalmasının önüne geçilmek amacıyla Yüksek Öğretim Kurumunun iletişim fakültelerinin kurulmaları noktasında belirli bir sınırlama getirmesini ve şu an faaliyette olan fakültelerin öğrenci kontenjanlarını artırmaması gerektiğini önermişlerdir.

3. Ders Müfredatlarının İncelenmesi

İletişim fakültelerindeki RTS bölümlerinin ders müfredatlarının incelendiği bu kısımda, ‘teorik ve uygulamalı’ ile ‘seçmeli ve zorunlu’ derslerin analizi yapılmıştır.

Tablo 1: Teorik ve Pratik Ders Sayıları

Üniversiteler	Teorik Ders	Uygulamalı Ders
Ankara Üniversitesi	91--%32,3	194--%66,7
Akdeniz Üniversitesi	225--%87,5	84--%26,3
Atatürk Üniversitesi	237--%73,7	84--%26,3
Ege Üniversitesi	208--%96,2	9--%3,8
Erciyes Üniversitesi	160--%88	25-%12
Fırat Üniversitesi	116--%75,3	38--%24,7
Gazi Üniversitesi	278--%98,2	5--%1,8
Kocaeli Üniversitesi	185--%88,2	23--%22,8
Kastamonu Üniversitesi	122--%100	---
Marmara Üniversitesi	218--%100	---
Mersin Üniversitesi	216--%92,2	23--%7,8
Selçuk Üniversitesi	233--%99,1	2--%0,85

Tablo 1’de RTS bölümlerindeki teorik ve pratik ders müfredatlarına ilişkin bilgilere yer almaktadır. Bu tabloya göre, Kastamonu ve Marmara üniversitelerinin tüm derslerinin teorik olduğu görülmüştür. Teorik derslerin en fazla olduğu üniversiteler ise sırasıyla şu şekildedir. Selçuk Üniversitesi % 99,1, Gazi Üniversitesi % 98,2, Ege Üniversitesi % 96,2, Mersin Üniversitesi % 92,2. Pratik derslerin en fazla olduğu üniversitelere bakıldığında ise % 67,7 Ankara Üniversitesi diğer üniversitelerden % 50’den fazla uygulamalı derslere olanak tanıdığı görülmektedir.

Tablo 2: Seçmeli ve Zorunlu Ders Oranları

Üniversiteler	Zorunlu Ders	Seçmeli Ders
Ankara Üniversitesi	36--%26,5	97--%73,5
Akdeniz Üniversitesi	11--%34,8	55--%65,2
Atatürk Üniversitesi	65--%49	67--%51
Ege Üniversitesi	46--%56,4	33--%43,6
Erciyes Üniversitesi	41--%51,8	36--%48,2
Fırat Üniversitesi	60--%100	---
Gazi Üniversitesi	40--%38,3	63--%61,7
Kocaeli Üniversitesi	37--%50	37--%50
Kastamonu Üniversitesi	43--%49,2	44--%50,8
Marmara Üniversitesi	33--%44,6	40--%55,4
Mersin Üniversitesi	40--%41	55--%59
Onsekiz Mart Üniversitesi	35--%74,3	11--%25,7
Selçuk Üniversitesi	42--%41,1	61--%58,9

Tablo 2’de RTS bölümlerindeki seçmeli ve zorunlu ders müfredatlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre, üniversitelerin büyük çoğunluğunda derslerin ‘zorunlu’ ders olarak yürütüldüğü görülmektedir. Bu kapsamda Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesindeki toplam 60 dersin tamamı zorunlu ders kategorisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu üniversiteyi % 74,3 oran ile Onsekiz Mart Üniversitesi, %56,4 ile Ege Üniversitesi takip etmiştir. Seçmeli ders oranlarının en fazla olduğu üniversitesi ise % 73,5 ile Ankara Üniversitesi olmuştur. Akdeniz Üniversitesi % 65,2, Gazi Üniversitesi % 61,7 ile sıralamada yerini almıştır. Kocaeli Üniversitesi diğer üniversitelerden farklı olarak eşit bir dağılıma gittiği anlaşılmaktadır.

Bulgular, Karakoç ve Taydaş’ın (2014), RTS bölümlerinin ders programlarındaki sorunların temelinde, ders müfredatlarının büyük bir çoğunluğunun teorik derslerden oluştuğu ve zorunlu ders olarak müfredatta yer aldığı yönündeki araştırmalarıyla örtüşmektedir.

4. Yöntem

İletişim Fakültelerindeki radyo televizyon ve sinema bölümlerinde okutulan uygulamalı derslerin sorunlarının tespit edilmeye çalışıldığı bu araştırmada, ‘tarama modeli’ kullanılmıştır. Ayrıca iletişim fakültelerinin fiziki ve teknik alt yapılarının yeterliliği incelenmiş, radyo televizyon ve sinema bölümü ders müfredatlarının taraması yapılmıştır. Söz konusu araştırmada belirlenen amaçlara ulaşmak için nicel veri toplama tekniği kullanılmıştır. Veri elde etme sürecinde tarama çalışmasına bağlı kalınarak anket tekniği uygulanmıştır. Neuman (2010), tarama araştırmasından bahsederken aynı soruları yanıtlayan çok sayıda yanıtlayıcı örnekleri içerisinde barındırdığını ifade eder. Farklı değişkenler arasındaki bağı anlayabilmek için istatistik tekniklerin ölçümünü önerir (Neuman, 2010: 400). Bu kapsamda araştırma sorularının oluşturulmasının ardından anket soruları hazırlanmıştır.

4.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında RTS anabilim dallarında görev yapan öğretim elemanları oluşturmaktadır. Çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla devlet üniversitelerindeki iletişim fakülteleri bünyesinde 24 tane radyo televizyon ve sinema bölümü bulunmaktadır. Ancak bunlardan 8’i henüz yeni kurulmuş ya da mezun vermediği tespit edilmiştir. Örneklem evreni tam olarak yansıtabilmesi için bir sınırlamaya gidilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 111). Bu çerçevede, aktif olarak

eğitim-öğretim faaliyetine devam eden, mezun veren 16 İletişim Fakültesi RTS bölümü çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılan öğretim elemanlarının; cinsiyeti, yaşı, çalıştığı üniversite gibi bilgiler aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir. Anket formlarında yer alan sorular, Karakoç ve Taydaş'ın 2014 yılında Radyo Televizyon Sinema eğitimi üzerine yaptığı çalışma ve Kavuran'ın 2002 yılında Resim-iş Öğretmenliği programları hakkında yaptığı incelemeler dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Tablo 3: Cinsiyete Göre Dağılım

Cinsiyet	Sayı (N)	Yüzde (%)
Kadın	58	41,4
Erkek	82	58,6
Toplam	140	100,0

Tablo 3'de cinsiyet dağılımına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Tabloya göre, öğretim elemanlarının; % 41,4'ü kadın, % 58,6'sı erkektir. Bu verilere göre anket çalışmasına katılan öğretim elemanlarının çoğunluğunu erkek öğretim elemanları oluşturmaktadır.

Tablo 4: Yaş Grubuna Göre Dağılım

Yaş	Sayı (N)	Yüzde (%)
26- 31 arası	37	26,4
32-37	56	40,0
38-43	43	30,7
44-49	3	2,1
50 ve üstü	1	0,7
Toplam	140	100,0

Tablo 4'de yaş grubuna ilişkin bilgiler yer almaktadır. Öğretim elemanlarının; % 40'ı 32-37 yaş grubunda, % 30,7'si 38-43 yaş grubunda ve % 26,4 ise 26-31 yaş grubunda yer almaktadır. Bu verilere göre öğretim elemanlarının büyük bir çoğunluğu 32 ile 37 yaş gurubu arasında bulunmaktadır.

Tablo 5: Akademik Unvana Göre Dağılım

Akademik Kariyer	Sayı (N)	Yüzde (%)
Profesör	11	7,9
Doçent	10	7,1
Yardımcı Doçent	35	25,0
Öğretim Görevlisi	19	13,6
Araştırma Görevlisi	61	43,6
Uzman	2	1,4
Okutman	2	1,4
Toplam	140	100,0

Tablo 5'de akademik unvanlara ilişkin bilgiler aktarılmıştır. Buna göre öğretim elemanlarının % 7,9'u profesör, % 7,1'i doçent, % 25,0'ı yardımcı doçent, % 13,6'sı öğretim görevlisi, % 43,6 Araştırma görevlisi, öğretim elemanlarından uzman ve okutmanların oranı ise % 1,4 ile eşit sayıda ve çoğunluktadır. Tablo 5'e bakarak öğretim elemanlarının yarıya yakını araştırma görevlileri iken, uzman ve okutmanlar sayıca en az olduğu görülmüştür.

Tablo 6: Görev Yapılan Üniversitelere Göre Dağılım

Çalıştığı Üniversite	Sayı (N)	Yüzde (%)
Akdeniz Üniversitesi	8	5,7
Ankara Üniversitesi	10	7,1
Adnan Menderes Üniversitesi	7	5,0
Atatürk Üniversitesi	13	9,3
Ege Üniversitesi	9	6,4
Erciyes Üniversitesi	10	7,1
Gazi Üniversitesi	10	7,1
Fırat Üniversitesi	8	5,7
İstanbul Üniversitesi	12	8,6
Kastamonu Üniversitesi	5	3,6
Kocaeli Üniversitesi	11	7,9
Marmara Üniversitesi	10	7,1
Onsekiz Mart Üniversitesi	1	0,7
Mersin Üniversitesi	6	4,3
Çukurova Üniversitesi	7	5,0
Selçuk Üniversitesi	13	9,3
Toplam	140	100,0

Tablo 6’da öğretim elemanlarının görev yaptıkları üniversitelere ilişkin bilgiler aktarılmıştır. Buna göre görev yapılan üniversite ve dağılımları şu şekildedir: % 5,7’si Akdeniz Üniversitesi, % 7,1’i Ankara Üniversitesi, % 5,0’ı Adnan Menderes Üniversitesi, % 9,3’ü Atatürk Üniversitesi, % 6,4’ü. Gazi ve Erciyes Üniversiteleri % 7,1’i, Ege Üniversitesi % 6,4’ü, Fırat Üniversitesi, % 8,6’sı İstanbul Üniversitesi, % 3,6’sı Kastamonu Üniversitesi, % 7,9 Kocaeli Üniversitesi, % 7,1’i Marmara Üniversitesi, % 0,7’si On sekiz Mart Üniversitesi, % 4,3’ü Mersin Üniversitesi, % 5,0’ı Çukurova Üniversitesi, % 9,3’ü Selçuk Üniversitesinde çalışmaktadır.

4.2. Veriler ve Toplanması

Bu çalışmada, ilk olarak tarama modeli kullanılmış ardından anket yapılmıştır. Araştırmanın detaylı incelenmesi, güvenilirlik ve geçerlik için İletişim Fakültelerindeki RTS bölümünde görev yapan akademik personellerin görüşleri alınmıştır. Mesleki derslerin uygulanabilme seviyeleri, saatleri ve içeriklerinin yeterlilik düzeyleri anket sorularında tespit edilmeye çalışılmıştır. RTS bölümlerinde görev yapan öğretim elemanları üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada, 140 öğretim elemanı katılım sağlamış ve % 70 kullanılabilir veri elde edilmiştir. Ayrıca araştırma yüksek lisans tezinden üretildiği için çalışma yapılmadan önce gerekli etik kurul izinleri 2018 yılında alınmıştır.

4.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada, Radyo Televizyon ve Sinema bölümlerinin lisans düzeydeki ders müfredatları incelenerek, pratik derslerin uygulanabilme düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda; RTS bölümlerinin lisans düzeydeki ders müfredatlarının taranması ve ilgili bölümde görev yapan öğretim elemanlarının, ders müfredatları hakkındaki düşüncelerinin yansıtılması açısından önemli görülmektedir. Literatür taraması yapıldığında iletişim eğitimi ile ilgili çok sayıda çalışmanın olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada farklı olarak, ders müfredatları analizi ve Radyo Televizyon ve Sinema bölümünde görev yapan öğretim elemanlarıyla mesleki derslerin uygulanabilme seviyeleri üzerine anket yapılmıştır. Ayrıca öğretim elemanlarının RTS anabilim dalında okutulan mesleki derslerin uygulanabilme seviyeleri, saatleri ve içeriklerine ilişkin görüşler;

Hizmet süresi ve akademik kariyerlerine göre değişmekte midir? gibi soruların yanıtları aranmıştır.

Araştırmacılar çalışma yaptıkları konunun sınırlılıkları hakkında bilgi sahibi olmalıdırlar (Creswell, 2009). Bu çalışmada da sonuçları etkileyecek yönde çeşitli sınırlılıklar mevcuttur. Her çalışma gibi zaman sıkıntısı bu çalışmada da mevcuttur. Araştırma, 2017-2018 eğitim, öğretim yılına kadar mezun vermiş İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema bölümlerinde görev yapan öğretim elemanlarının görüşleri ile sınırlıdır. Ayrıca araştırmada mesleki derslerin saat, içerik ve içeriklerinin uygulanabilme seviyeleri incelenmiş, ‘Haber Toplama ve Yazma, Kamera ve Işık, Fotoğrafçılık’ derslerinin uygulanabilme düzeylerinin diğer derslere göre daha düşük seviyede olduğu görülmüştür. Bu kapsamda araştırma yukarıdaki dersler özelinde sınırlandırılmıştır.

Araştırmada alt kısımda yer alan sorulardan hareket edilmiştir.

- 1: İletişim Fakültelerinin fiziki ve teknik alt yapıları, bünyesinde kurulan Radyo Televizyon ve Sinema bölümlerinin eğitimi için yeterince uygun mu?
- 2: RTS bölümlerinin ‘seçmeli-zorunlu, uygulamalı - teorik’ ders müfredatları arasında bir uyumluluk var mı?
- 3: RTS bölümlerindeki mesleki derslerin uygulanabilme düzeyleri ne seviyede?
- 4: ‘Haber Toplama ve Yazma, Kamera ve Işık, Fotoğrafçılık’ gibi derslerin uygulanabilme düzeyleri diğer mesleki derslere göre neden daha çok yetersiz?
- 5: İletişim Fakültelerinin alt yapı olanakları ile RTS bölümlerinin mesleki derslerinin ‘teorik ve pratik’ dağılımları arasında bir ilişki mevcut mu?

5. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, RTS anabilim dalında uygulamalı ders olarak müfredatta yer alan derslerin uygulanabilme olanaklarını tespit etmek amacıyla iletişim fakültelerinin fiziki ve teknik alt yapıları sorgulanmıştır. Ardından uygulanabilme düzeyinin diğer derslere göre çok yetersiz olduğu tespit edilen ‘Haber Toplama ve Yazma, Kamera ve Işık, Fotoğrafçılık’ gibi mesleki derslerin uygulanabilme seviyelerine ilişkin görüşler aktarılmıştır.

Tablo 7: Uygulama Alanları İle İlgili Görüşler

Radyo Tv Sinema Uygulama Alanı	Sayı (N)	Yüzde (%)
Var ve yeterli	34	24,3
Var ancak yetersiz	91	65,0
Yok ve ihtiyaç duymuyor	4	2,9
Yok ve ihtiyaç duyuyor	11	7,9
Toplam	140	100,0

Tablo 7’de RTS bölümlerindeki uygulama alanları sorgulanmıştır. Buna göre öğretim elemanlarının; % 24,3’ü radyo televizyon sinema bölümü uygulama alanlarının var ve yeterli, % 65,0’ı var ancak yetersiz, % 2,9’u yok ve ihtiyaç duymuyorum ve % 7,9’u ise yok ve ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Bu bilgilere göre bazı radyo televizyon sinema programlarına ait uygulama alanı olmayan ve ihtiyaç duyanların oranı % 72,9 ile büyük çoğunluktadır. Bulgu, Altun’un (2005), iletişim fakültelerinin çağın ve medya sektörünün ihtiyaçlarına göre iletişimci yetiştirebilmesi için lisans eğitiminde uygulama alanlarının gerekli olduğu ancak bu konuda büyük sıkıntılar yaşandığı şeklinde belirlediği sonucu bu yorumu desteklemektedir.

Tablo 8: Fiziki Mekanlara İlişkin Görüşler

Fiziki Mekân	Sayı (N)	Yüzde (%)
Çok yeterli	--	--
Yeterli	57	40,7
Yetersiz	74	52,9
Çok yetersiz	9	6,4
Toplam	140	100,0

Tablo 8’de fiziki mekânlara ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre, öğretim elemanlarının; % 40,7’si yeterli, % 52,9’u yetersiz, % 6,4’ü çok yetersiz görmektedir. Ayrıca fiziksel mekânın çok yeterli olduğunu söyleyen olmamıştır. Bu verilere dayanarak iletişim fakültesinin radyo televizyon sinema bölümünde fiziksel mekânın yetersiz ve çok yetersiz olduğunu söyleyenlerin oranı % 59,3 gibi bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Bulgu, Karakoç ve Taydaş’ın (2014) Türkiye’deki İletişim Fakültelerindeki Radyo Televizyon ve Sinema Eğitimi üzerine yaptığı çalışmada; radyo televizyon sinema bölümünde uygulama derslerini yürütecek fiziksel mekânların yetersiz olduğunu saptaması bu çalışmayı desteklemektedir.

Tablo 9: Teknik Desteğe İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Teknik Destek	Sayı (N)	Yüzde (%)
Çok yeterli	--	--
Yeterli	41	29,3
Yetersiz	88	62,9
Çok yetersiz	11	7,9
Toplam	140	100,0

Tablo 9’da teknik desteğe ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre, öğretim elemanlarının; % 29,3’ü yeterli, % 62,9’u yetersiz, % 7,9’u ise radyo televizyon sinema bölümünün teknik açıdan çok yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca teknik desteğin çok yeterli olduğunu söyleyen olmamıştır. Bu verilere dayanarak iletişim fakültesinin radyo televizyon sinema bölümünde teknik desteğin yetersiz ve çok yetersiz olduğunu söyleyenlerin oranı % 70,8 gibi büyük bir çoğunluktur. Bulgu, Nizam ve Bağcı’nın (2016), ders müfredatları anlamında iletişim fakültelerine çok iş düştüğünü, fakültelerin döneme ayak uydurmak için gerekli teknik imkânların sunulması gerektiği vurgusu bu yorumu desteklemektedir.

Tablo 10: Kamera ve Işık Dersinin Uygulanabilme Düzeyi

Kamera ve Işık	Sayı (N)	Yüzde (%)
Saat		
Çok yeterli	3	1,3
Yeterli	97	69,4
Yetersiz	31	23,9
Çok yetersiz	4	2,6
Fikrim Yok	5	2,8
Toplam	140	100,0
İçerik		
Çok yeterli	2	1,2
Yeterli	78	57,1
Yetersiz	51	34,4
Çok yetersiz	5	3,7
Fikrim Yok	4	3,6
Toplam	140	100,0
Uygulanabilme Seviyesi		
Çok yeterli	--	--
Yeterli	17	11,8
Yetersiz	106	75,3
Çok yetersiz	11	7,7
Fikrim Yok	6	5,2
Toplam	140	100,0

Tablo 10’da ‘kamera ve ışık’ dersine ilişkin görüşler aktarılmıştır. Öğretim elemanlarının % 83’ü bu dersin uygulanabilme düzeyini yetersiz ve çok yetersiz, % 11,8’i yeterli olduğunu düşünmektedir. Dersin içeriğinin değerlendirilmesinde ise öğretim elemanlarının , %58,3’ünün yeterli, %38,1’inin yetersiz olduğunu düşündüğü görülmektedir. Saat düzeyinde ise, yeterli ve çok yeterli olarak düşünenlerin oranının % 70’in üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgular çerçevesinde öğretim elemanları, ‘kamera ve ışık’ dersinin uygulanabilme seviyesini yetersiz ve çok yetersiz görürken, dersin içerik ve saat düzeylerinin yeterli olduğu görüşündedirler. Bulgu, Varol’un (2004), iletişim fakültesinde verilen eğitimler üzerine yaptığı araştırmada, ilgili bölümde okuyan öğrencilerin mesleki gelişimleri için uygulamalı derslerin önemli olduğu ve gerekli olduğu yönündeki önerisini destekler mahiyettedir.

Tablo 11: Haber Toplama- Yazma Dersinin Uygulanabilme Düzeyi

Haber Toplama- Yazma	Sayı (N)	Yüzde (%)
Saat		
Çok yeterli	5	4,5
Yeterli	98	70,3
Yetersiz	25	17,2
Çok yetersiz	4	2,8
Fikrim Yok	8	5,2
Toplam	140	100,0
İçerik		
Çok yeterli	4	2,9
Yeterli	80	56,6
Yetersiz	48	33,8
Çok yetersiz	3	2,3
Fikrim Yok	5	4,5
Toplam	140	100,0
Uygulanabilme Seviyesi		
Çok yeterli	2	1,4
Yeterli	30	20,7
Yetersiz	86	62,1
Çok yetersiz	15	10,0
Fikrim Yok	7	5,7
Toplam	140	100,0

Tablo 11’de ‘haber’ dersine ilişkin görüşler aktarılmıştır. Öğretim elemanlarının % 72,2’si bu dersin uygulanabilme düzeyini yetersiz ve çok yetersiz, % 22,1’i yeterli görmüştür. Haber dersinin içerik düzeyinin sorgulandığı bir başka veride ise öğretim elemanlarının % 20’si dersin içeriğinin yetersiz, % 59,5’i çok yeterli ve yeterli olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. Saat düzeyinde ise, yeterli ve çok yeterli olarak düşünenlerin oranının % 74,8 olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular çerçevesinde öğretim elemanları, ‘haber’ dersinin uygulanabilme seviyesini yetersiz görürken, dersin içerik ve saat düzeylerinin yeterli olduğu görüşündedirler. Bulgu, Karakoç ve Taydaş’ın (2014), radyo televizyon sinema anabilim dallarında mesleki derslerin yeterince olmadığı ve bu derslerin uygulanabilmesi için fakülte olanaklarının sınırlı olduğu yönündeki tespiti ile uyduğu görülmektedir.

Tablo 12: Fotoğrafçılık Dersinin Uygulanabilme Düzeyi

Fotoğrafçılık	Sayı (N)	Yüzde (%)
Saat		
Çok yeterli	7	5,0
Yeterli	97	69,3
Yetersiz	21	15,0
Çok yetersiz	7	5,0
Fikrim Yok	8	5,7
Toplam	140	100,0
İçerik		
Çok yeterli	2	1,4
Yeterli	85	60,7
Yetersiz	39	27,9
Çok yetersiz	6	4,3
Fikrim Yok	8	5,7
Toplam	140	100,0
Uygulanabilme Seviyesi		
Çok yeterli	--	--
Yeterli	28	20,0
Yetersiz	92	65,7
Çok yetersiz	11	7,9
Fikrim Yok	9	6,4
Toplam	140	100,0

Tablo 12’de ‘fotoğrafçılık’ dersine ilişkin görüşler aktarılmıştır. Öğretim elemanlarının % 70 ve üzeri bu dersin uygulanabilme düzeyini yetersiz ve çok yetersiz, % 20’si yeterli olduğunu düşünmektedir. Dersin içerik seviyesinin ise, öğretim elemanlarının, % 62,1’i yeterli, %32,2’sinin yetersiz olduğunu düşündüğü görülmektedir. Saat düzeyinde ise, yeterli ve çok yeterli olarak düşünenlerin oranının % 74’ün üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgulara dayanarak öğretim elemanları, ‘fotoğrafçılık’ dersinin uygulanabilme seviyesini yetersiz ve çok yetersiz görürken, dersin içerik ve saat düzeylerinin yeterli olduğu görüşündedirler. Bulgu, Nizam ve Bağcı’nın (2016), Fırat ve Erciyes üniversitelerinde okuyan iletişim öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada; öğrenciler, sektöre daha donanımlı hazırlanabilmek amacıyla derslerin daha çok uygulamaya yönelik olmasını ve uygulama birimlerinin daha aktif kullanılmasını istedikleri yönündeki önerilerini doğrular niteliktedir.

Çalışmanın bu kısmında, İletişim Fakülteleri RTS anabilim dalında uygulanan mesleki derslerden ‘haber toplama ve yazma, kamera ve ışık, fotoğrafçılık’ gibi derslerin uygulanabilme seviyesi, saat ve içerik yeterlilik düzeyi ile öğretim elemanlarının hizmet süreleri ve akademik kariyerleri arasında bir değişkenin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 13: Hizmet Süresi Değişkenine Göre Kamera ve Işık Dersine İlişkin Görüşler

Kamera ve Işık	1-5 yıl		6-11 yıl		12-17 yıl		18-23 yıl		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Saat										
Yeterli	15	42,5	25	46,7	29	48,5	30	51,3	99	72,3
Yetersiz	9	21,3	12	23,8	14	25,6	2	4,5	37	27,7
Toplam	24	100,0	37	100,0	43	100,0	32	100,0	136	100
P>0.03 P= 0.255 X²= 0.185 Sd= 2										
İçerik										
Yeterli	13	44,3	16	47,5	28	52,4	24	49,4	81	71,6
Yetersiz	9	21,3	12	23,8	14	25,6	2	4,5	37	28,4
Toplam	24	100,0	37	100,0	43	100,0	32	100,0	128	100
P>0.03 P= 0.654 X²= 0.026 Sd= 2										
Uygulanabilme Seviyesi										
Yeterli	4	18,3	5	19,7	7	21,5	3	17,6	19	21,4
Yetersiz	29	38,6	35	43,2	28	38,5	22	31,2	114	78,6
Toplam	33	100,0	40	100,0	35	100,0	25	100,0	133	100
P>0.03 P= 0.578 X²= 0.211 Sd=2										

Tablo 13’de ‘kamera ve ışık’ dersine ilişkin değişkenler gösterilmektedir. Buna göre, kamera ve ışık dersinin uygulanabilme seviyesi olarak hizmet süresi 18-23 yıl olanların ise % 31,2’si, 12-17 yıl olanların % 38,5’i, 6-11 yıl olanların % 43,2’si, 1-5 yıl arası hizmet süresi olanların %38,6’sı yetersiz gördüğü görülmektedir. Bu dersin içeriğini 12-17 arası hizmet süresi olanların % 25,6’sı 18-23 olanların ise % 4,5’i yetersiz. Saat olarak ise, 1-5 yıl arası hizmet süresi olanların % 42,5’i, 6-11 yıl arası hizmet süresi olanların % 46,7’si yeterli görmüştür. Kay kare (X²) sonuçlarında hizmet süreleri arasında 0.03 anlamlılık açısından bir farklılığın görülmediği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlardan hareket ederek, kamera ve ışık dersinin içeriğini, içeriğin uygulanabilme seviyesini yetersiz gören ‘öğretim elemanlarının’ çoğunlukta yer aldığı belirtilebilir.

Tablo 14: Hizmet Süresi Değişkenine Göre Haber Toplama-Yazma Dersine İlişkin Görüşler

Haber T.Y	1-5 yıl		6-11 yıl		12-17 yıl		18-23 yıl		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Saat										
Yeterli	19	24,6	26	29,2	28	31,5	32	37,4	105	76,8
Yetersiz	5	21,3	11	23,8	6	25,6	6	4,5	28	23,2
Toplam	24	100,0	37	100,0	34	100,0	38	100,0	133	100
P>0.03 P= 0.865 X²= 0.564 Sd= 2										
İçerik										
Yeterli	12	31,3	17	34,6	21	36,1	33	40,8	83	71,7
Yetersiz	10	26,5	15	29,7	17	31,4	8	24,9	50	28,3
Toplam	22	100,0	32	100,0	38	100,0	41	100,0	133	100
P>0.03 P= 0.326 X²= 1.687 Sd=2										
Uygulanabilme Düzeyi										
Yeterli	8	17,4	5	15,3	9	18,6	10	20,2	31	25,4
Yetersiz	23	40,5	32	47,5	26	42,8	20	39,2	101	74,6
Toplam	31	100,0	37	100,0	35	100,0	30	100,0	132	100
P>0.03 P= 0.316 X²= 2.546 Sd=2										

Tablo 14’de ‘haber’ dersine ilişkin değişkenler gösterilmektedir. Buna göre, haber dersinin uygulanabilme seviyesi olarak hizmet süresi 12-17 arası olanların % 29,7’si, 18-23 olanların ise % 31,4’ü yetersiz görürken, 1-5 yıl arası hizmet süresi olanların % 24,6’sı, 6-11 yıl arası hizmet süresi olanların % 29,2’si saat olarak yeterli görmektedir. Bu dersin içeriğini 12-17 arası hizmet süresi olanların % 29,7’si, 18-23 olanların ise % 31,4’ü yetersiz görmüştür Kay kare (X^2) sonuçlarında hizmet süreleri arasında 0.03 anlamlılık açısından bir farklılığın görülmediği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlardan hareket ederek, haber dersinin saat ve içerik kısmını yeterli, içeriğini uygulayabilme seviyesini ise yetersiz gören öğretim elemanlarının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Tablo 15: Hizmet Süresi Değişkenine Göre Fotoğrafçılık Dersine İlişkin Görüşler

Fotoğrafçılık	1-5 yıl		6-11 yıl		12-17 yıl		18-23 yıl		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Saat										
Yeterli	13	38,5	22	42,8	34	44,6	35	45,2	104	80,2
Yetersiz	7	21,3	10	23,8	8	25,6	7	4,5	28	19,8
Toplam	20	100,0	32	100,0	44	100,0	42	100,0	136	100
P>0.03 P= 1.215 X²= 0.612 Sd=2										
İçerik										
Yeterli	17	44,3	14	47,5	25	52,4	28	49,4	87	74,5
Yetersiz	12	21,3	15	23,8	21	25,6	6	4,5	45	25,5
Toplam	29	100,0	29	100,0	46	100,0	34	100,0	131	100
P>0.03 P= 0.958 X²= 2.045 Sd=2										
Uygulanabilme Seviyesi										
Yeterli	3	18,3	4	19,7	6	21,5	5	17,6	28	15,3
Yetersiz	31	39,6	34	44,2	29	37,5	25	38,3	103	84,7
Toplam	33	100,0	40	100,0	35	100,0	25	100,0	137	100
P>0.03 P= 3.125 X²= 0.164 Sd=2										

Tablo 15’de ‘fotoğrafçılık’ dersine ilişkin değişkenler gösterilmektedir. Buna göre, fotoğrafçılık dersini saat olarak 1-5 yıl arası hizmet süresi olanların % 38,5’i, 6-11 yıl arası hizmet süresi bulunanların % 42,8’i yeterli görürken, bu dersin içeriğini 12-17 arası hizmet süresi olanların % 25,6’sı 18-23 olanların ise % 11,5’i yetersiz görmektedir. Dersin uygulanabilme seviyesini ise 1-5 yıl arası hizmet süresi olanların % 39,6’sı, % 6-11 yıl olanların % 44,2’si, 12-17 yıl olanların % 37,5’i, 18-23 yıl olanların ise % 38,3’ü yetersiz görmüştür. Kay kare (X^2) sonuçlarında hizmet süreleri arasında 0.03 anlamlılık açısından bir farklılığın görülmediği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlardan hareket ederek, fotoğrafçılık dersinin içeriğini uygulayabilme seviyesini yetersiz gören ‘öğretim elemanlarının’ büyük çoğunlukta yer aldığı söylenebilir.

Tablo 16: Akademik Kariyer Değişkenine Göre Kamera ve Işık Dersine İlişkin Görüşler

Kamera ve Işık	Öğretim Üyeleri		Öğretim Elemanları		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Saat						
Yeterli	45	39,5	54	44,3	99	72,3
Yetersiz	27	28,6	10	29,7	37	27,7
Toplam	72	100.0	64	100.0	136	100.0
	P>0.03	P= 0.562	X²= 0.125	Sd=2		
İçerik						
Yeterli	40	35,4	41	39,6	81	71,6
Yetersiz	25	38,1	29	34,5	54	28,4
Toplam	65	100.0	70	100.0	135	100.0
	P>0.03	P= 0.362	X²= 0.645	Sd=2		
Uygulanabilme Seviyesi						
Yeterli	11	22,4	8	18,6	19	21,4
Yetersiz	44	39,8	70	52,4	114	78,6
Toplam	55	100.0	78	100.0	133	100.0
	P>0.03	P= 0.132	X²= 2.236	Sd=2		

Tablo 16’da kamera ve ışık dersinin akademik kariyer ile dersin uygulanabilme düzeylerine ilişkin değişkenler gösterilmektedir. Buna göre, kamera ve ışık dersini saat olarak öğretim üyelerinin % 39,5’i, öğretim elemanlarının % 44,3’ü yeterli görürken, bu dersin içeriğini öğretim üyelerinin % 35,4’ü yeterli, % 38,1’i yetersiz, öğretim elemanlarının % 39,6’sı yeterli, % 34,5’i yetersiz görmektedir. Dersin uygulanabilme düzeyini ise öğretim üyelerinin % 39,8’i, öğretim elemanlarının % 52,4’ü yetersiz görmüştür. Kay kare (X²) sonuçlarında hizmet süreleri arasında 0.03 anlamlılık açısından bir farklılığın görülmediği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlardan hareket ederek, kamera ve ışık dersinin içeriğini uygulayabilme seviyesini yetersiz gören ‘öğretim elemanlarının’ sayıca fazla olduğu söylenebilir.

Tablo 17: Akademik Kariyer Değişkenine Göre Haber Toplama-Yazma Dersine İlişkin Görüşler

Haber Toplama- Yazma	Öğretim Üyeleri		Öğretim Elemanları		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Saat						
Yeterli	48	31,4	58	34,7	106	74,8
Yetersiz	14	32,6	15	29,2	29	25,2
Toplam	62	100.0	73	100.0	135	100.0
	P>0.03	P= 0.125	X²= 0.345	Sd=2		
İçerik						
Yeterli	43	30,3	59	35,8	103	73,6
Yetersiz	20	32,7	16	32,2	34	27,4
Toplam	63	100.0	75	100.0	137	100.0
	P>0.03	P= 0.352	X²= 1.362	Sd=2		
Uygulanabilme Seviyesi						
Yeterli	14	21,1	21	23,5	35	27,6
Yetersiz	49	43,7	51	48,6	100	72,4
Toplam	63	100.0	74	100.0	135	100.0
	P>0.03	P= 0.625	X²= 2.123	Sd=2		

Tablo 17’de haber dersinin akademik kariyer ile dersin uygulanabilme düzeylerine ilişkin değişkenler gösterilmektedir. Buna göre, haber dersini saat olarak öğretim üyelerinin % 31,4’ü, öğretim elemanlarının % 34,7’si yeterli görürken, bu dersin içeriğini öğretim üyelerinin % 30,3’ü yeterli, % 32,7’si yetersiz, öğretim elemanlarının % 35,8’i yeterli, % 32,2’si yetersiz görmektedir. Dersin uygulanabilme düzeyini ise öğretim üyelerinin % 43,7’si, öğretim elemanlarının % 48,6’sı yetersiz görmüştür. Kay kare (X^2) sonuçlarında hizmet süreleri arasında 0.03 anlamlılık açısından bir farklılığın görülmediği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlardan hareket ederek, haber dersini içeriğin uygulanabilmesi anlamında yetersiz, saat ve içerik olarak yeterli gördükleri anlaşılmıştır.

Tablo 18: Akademik Kariyer Değişkenine Göre Fotoğrafçılık Dersine İlişkin Görüşler

Fotoğrafçılık	Öğretim Üyeleri		Öğretim Elemanları		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Saat						
Yeterli	50	34,6	48	38,4	98	73,2
Yetersiz	17	32,7	22	30,7	39	26,8
Toplam	67	100.0	70	100.0	137	100.0
	P>0.03	P= 0.265	X²= 1.356	Sd=2		
İçerik						
Yeterli	41	36,5	40	32,6	81	67,4
Yetersiz	23	35,4	35	41,5	58	32,6
Toplam	64	100.0	75	100.0	139	100.0
	P>0.03	P= 0.213	X²= 0.512	Sd=2		
Uygulanabilme Seviyesi						
Yeterli	15	29,4	12	18,6	27	15,3
Yetersiz	52	38,8	58	56,4	110	84,7
Toplam	67	100.0	74	100.0	141	100.0
	P>0.03	P= 0.362	X²= 2.123	Sd=2		

Tablo 18’de fotoğrafçılık dersinin akademik kariyer ile dersin uygulanabilme düzeylerine ilişkin değişkenler gösterilmektedir. Buna göre, fotoğrafçılık dersini saat olarak öğretim üyelerinin % 34,6’sı, öğretim elemanlarının % 38,4’ü yeterli görürken, bu dersin içeriğini öğretim üyelerinin % 36,5’i yeterli, % 35,4’ü yetersiz, öğretim elemanlarının % 32,6’sı yeterli, % 41,5’i yetersiz görmektedir. Dersin uygulanabilme seviyesi ise öğretim üyelerinin % 38,8’i, öğretim elemanlarının % 56,4’ü yetersiz görmüştür. Kay kare (X^2) sonuçlarında hizmet süreleri arasında 0.03 anlamlılık açısından bir farklılığın görülmediği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlardan hareket ederek, fotoğrafçılık dersinin saat ve içerik olarak yeterli, içeriğin uygulanabilme düzeyini ise yetersiz gören öğretim elemanlarının sayıca fazla olduğu söylenebilmektedir.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Araştırmanın bu kısmında, çalışmanın amaçlarında yer alan denencelerden hareket ederek bulgulara ve yorumda elde edilen sonuçlara değinilmiştir. İletişim Fakültelerinin Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dallarında okutulan müfredatlar incelenmiş, ‘seçmeli-zorunlu- pratik-teorik’ ders saatleri analiz edilmiştir. Söz konusu bu çalışmada ayrıca öğretim elemanlarının ilgili bölümde yer alan mesleki derslerin içeriği, saati ve uygulanabilme boyutuna ilişkin düşünceleri aktarılmıştır.

Devlet üniversiteleri bünyesinde kurulan İletişim Fakültelerinin evren olarak kabul edildiği çalışmada, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dallarının müfredatlarında yer alan teorik ve uygulamalı dersler

taranmıştır. İnceleme sonucunda bazı üniversitelerin ders müfredatlarında uygulamalı derslerin olmadığı ya da çok az olduğu saptanmıştır. Nizam ve Bağcı (2016), iletişim fakültelerinin uygulama birimleri üzerine yaptıkları araştırmada, bazı fakültelerin pratik derslerini yürütebilecek alt yapılarının yeterli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Elde edilen bulgu, bu çalışmanın sonuçlarıyla örtüştüğü görülmektedir. Altay ve Kavuran (2019), İletişim Fakültelerinin RTS bölümlerinin ders müfredatlarını inceledikleri başka bir çalışmada, mesleki derslerin uygulanabilme düzeylerinin çoğunlukla yetersiz olduğunu tespit etmişlerdir. 2021 yılında yeniden revize edilen ders müfredatlarında Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dallarının bazılarında seçmeli derslerin hiç olmadığı ve zorunlu derslerin ise %60 ve üzeri olduğu görülmüştür.

Branş derslerin yeterince uygulanamamasında ortaya konan diğer bir varsayım ise iletişim fakültelerinin alt yapılarının yetersiz olduğu yönündeydi. Öğretim elemanları anket sorularında, Radyo Televizyon ve Sinema bölümlerinde yer alan mesleki derslerin uygulanabilme düzeyinin düşük olmasını, İletişim Fakültelerinin alt yapılarının teknik ve fiziki açıdan yetersiz ve çok yetersiz olmasına bağladıkları sonucuna ulaşmışlardır. Bu kapsamda örneklemimizi oluşturan ‘Kamera ve Işık, Haber Toplama Yazma, Fotoğrafçılık’ derslerinin içeriği ve bu içeriğin uygulanabilme oranının çok yetersiz, sadece saat olarak yeterli olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmanın bulgularından hareket ederek bir değerlendirme yapılmış ve şu önerilerde bulunulmuştur:

Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dallarının ders müfredatlarında mesleki derslerin çok az olduğu veya hiç olmadığı saptanmıştır. İletişim fakültesi mezunlarının potansiyel olarak medya sektöründe istihdam edileceği göz önünde bulundurulduğunda, üniversitelerdeki uygulamalı derslerin sayısı ve içeriğinin gözden geçirilmesi ve hali hazırdaki uygulamalı derslerin uygulanabilirliği ile ilgili alt yapı olanaklarının iyileştirilmesi önerilmektedir. Bunu yapabilmek için öncelikle iletişim fakültelerinin fiziki mekânları ile gerekli araç ve teçhizatın olduğu teknik imkânların artırılması gerektiği düşünülmektedir. Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dallarının bazılarında seçmeli derslerin hiç olmadığı ve zorunlu derslerin ise %60 ve üzeri olduğu görülmüştür. Yaşanılan çağın beklentilerini ve teknolojik gelişmelerin seyirini dikkate alarak ders müfredatlarında seçmeli derslerin sayılarının artırılması önerilmektedir. Bu sayede öğrencilerin mesleki anlamda daha donanımlı hale gelebileceği düşünülmektedir. Ayrıca, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dallarında mesleki ders olarak müfredata konan ‘haber toplama- yazma, kamera ve ışık, fotoğrafçılık’ gibi dersler başka olmak üzere mesleki derslerin içerik ve içeriklerinin uygulanabilme düzeyini göz önünde bulundurarak yeniden düzenlenmesi gerektiği, yapılan araştırmanın bulgularından hareketle önerilmektedir.

Kaynakça

- Altay, R., Kavuran, T. (2019). İletişim Fakültelerindeki Radyo Televizyon ve Sinema Bölümlerinin Branş Derslerindeki Müfredat Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, 5(21).
- Batmaz, V. (2008). *Medyaya Düşman Yetiştiriyorum*. Karakutu Yayınları. İstanbul.
- Creswell, J.W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3. baskı). California: Sage Publications.
- Çelik, M. U., (2012). Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü Özelinde İletişim Fakültelerindeki Eğitime İlişkin Bir İnceleme. *H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Gezgin, S., Türkiye’de Gazetecilik Eğitimi, (<http://www.konrad.org.tr>) adresinden alındı (Erişim Tarihi: 04.02.2018).
- Güz, N., Yanık, H., Yegen, C. (2017). İletişim Fakülteleri eğitim sistemine yönelik yeni bir yaklaşım. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(5), 1546-1560.

- Karakoç, E., Taydaş, O. (2014). Türkiye'deki İletişim Fakültelerindeki Radyo Televizyon ve Sinema Eğitimi Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*.
- Nalçaoğlu, H. (2004). İletişim Eğitimi. *Kültür ve İletişim Dergisi*, 5.
- Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Cilt. 1-2, Yayın Odası Yayınları. İstanbul.
- Nizam, F., Bağcı, C. (2016). Fırat Tv Ve Kampüs Tv Örnekleriyle İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Uygulama Birimi Olarak Üniversite Televizyonlarına Bakışı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 34.
- Özbek, M. (2000). İletişim Eğitimi Üzerine. *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi İLEF Yıllık* 92.
- Tokgöz, O. (2003). Türkiye'de İletişim Eğitimi: Elli Yıllık Bir Geçmişin Değerlendirilmesi. *Kültür ve İletişim Dergisi*, 4.
- Varol, A., K. A. (2010). İletişim Fakültelerine Öğrenci Yerleştirmede Karşılaşılan Çelişkiler ve Çözüm Önerileri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 24.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5. Basım). Ankara: Seçkin Yayınları.

İnternet Kaynakları

(<http://ilef.ankara.edu.tr>). (Erişim Tarihi 10.02.2018).

(<http://ildek.org/>). (Erişim Tarihi 10.02.2020).

Hamilelerin Tercihlerine Yönelik Giysi Tasarımlarının Oluşturulması¹

Creating Clothing Designs for Pregnancy Preferences

Meyrem Arga Şahinoğlu,^a Hande Ecem Buluş^b

^a Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye
meyrem.arga@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4265-681X

^b Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, Türkiye
hande@bulus@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9377-5205

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 04.05.2021

Düzeltilme tarihi: 18.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Giyim,

Hamile Giyimi,

Modüler Giysi Tasarımı.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 04.05.2021

Received in revised form: 18.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Clothing,

Maternity Clothing,

Modular Clothing Design.

ÖZ

Kadınların anneliğe adım attıkları hamilelik dönemi, önemli ve özel bir süreçtir. Bu dönemde psikolojik ve fizyolojik değişiklik yaşayan kadınlar, yeni vücut görünümüne uyum sağlamakta güçlük yaşarlar. Bu nedenle, hamileliğin özellikle ilerleyen aylarında vücudu değişime uğrayan kadının kendisini, şık, rahat ve mutlu hissedeceği giysiler bulması çok önemlidir.

Hamile kadınların hamile giysilerinde tercih ettikleri giysi stilleri, giysi ve model özelliklerinin belirlenmesi ve bu doğrultuda hamile giysi tasarımlarının oluşturulmasının amaçlandığı bu çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Ankara'da yaşayan hamile kadınlar; örneklemini ise olasılığı bilinmeyen örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen 247 hamile kadın oluşturmaktadır. Araştırmada, veri toplamak amacıyla anket hazırlanmıştır. Anket sonucunda elde edilen veriler ilgili tablolarda gösterilerek yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda; hamilelerin en çok sade (minimalist) giyim tarzını tercih ettikleri; hamile pantolonlarında en çok dar ve düz kesimi; eteklerde diz kapağı üzeri boyu; bluz-gömlekte ise uzun boyu tercih ettikleri; oyuntulu yakaları; kol çeşidi olarak truvakar; kol formu olarak ise en çok takma kolu tercih ettikleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, hamilelerin tercih ettikleri model özelliklerine yönelik modüler giysi tasarımı yaklaşımı ile hamile giysi tasarımları oluşturulmuştur.

ABSTRACT

The pregnancy period, in which women step into motherhood, is an important and special process. Women who experience psychological and physiological changes during this period have difficulty in adapting to their new body appearance. For this reason, it is very important that the woman whose body is changed, especially in the later months of pregnancy, find clothes that will make her feel stylish, comfortable and happy.

The screening method was used in this study, which aims to determine the clothing styles, clothing and model characteristics preferred by pregnant women in maternity wear, and to create maternity clothing designs in this direction. The universe of the study, pregnant women living in Ankara; the sample consists of 247 pregnant women selected by purposeful sampling method, one of the sampling methods whose probability is unknown. A questionnaire was prepared to collect data in the research. The data obtained from the survey has been interpreted by showing them in the relevant tables. As a result of the research; pregnant women mostly prefer a simple (minimalist) dressing style; narrow and straight cut in maternity trousers; length over the kneecap in skirts; they prefer long lengths for blouses and shirts; carved collars; three quarter sleeve types; As for the arm form, it was determined that they mostly preferred the artificial arm. In line with the findings, maternity garment designs were created with a modular garment design approach for the model characteristics preferred by pregnant women.

¹ Bu makale, danışmanlığını Dr. Meyrem ARGA ŞAHİNOĞLU'nun yürüttüğü, Hande Ecem BULUŞ tarafından hazırlanan "Hamile Kadınların Beklentilerine Yönelik Giysi Tasarımlarının Oluşturulması" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

*DOI: 10.46442/intjcss.931069

** Sorumlu yazar: Meyrem Arga Şahinoğlu, meymrem.arga@hbv.edu.tr

Atıf Bilgisi / Reference Information

Arga Şahinoğlu, M. ve Buluş, H.E. (2021). Hamilelerin Tercihlerine Yönelik Giysi Tasarımlarının Oluşturulması. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 166-184.

1. Giriş

Kadınların anneliğe adım attıkları hamilelik dönemi, önemli ve özel bir süreçtir. Bu dönemde psikolojik ve fizyolojik değişiklik yaşayan kadınlar, yeni vücut görünümüne uyum sağlamakta güçlük yaşarlar. Bu nedenle, hamileliğin özellikle ilerleyen aylarında vücudu değişime uğrayan kadının kendisini, şık, rahat ve mutlu hissedeceği giysiler bulması büyük önem taşımaktadır.

Hamilelik süresi kadında yaklaşık 40 hafta olarak kabul edilir ve bu süreç trimestreler denilen üç zaman aralığında ele alınır. Her dönem 13 haftadan biraz daha uzundur. (Üstdal ve Özgüven, 1997: 42). Hamile kadınlar, birinci trimester döneminde zıt duygular içerisindeyler. İkinci trimester döneminde ise meydana gelen fiziksel değişiklikler zıt duyguların ortadan kalkmasını hızlandırmaktadır. Üçüncü trimester döneminde fiziksel olarak görünümü büyümüş ve hantallaşmıştır. Daha çabuk yorulurlar ve yeni beden görüntülerine uyum sağlamakta güçlük çekerler. Bu sorunlar günlük yaşamı da zorlaştırmaktadır (Aktan, 2015:11-12). Hamilelikte değişen vücut yapısına uygun kıyafetlerin kullanımı, hamilelerin değişen vücut şekillerine daha kolay uyum sağlamalarında ve kendilerini daha iyi hissetmelerinde yardımcı olacaktır.

Hamilelikte fiziksel değişimin ilk belirtisi karın büyümesi ile birlikte kilo alımıdır (Selvioğlu, 2011: 1). Hamilelik sürecinde vücuttaki değişiklikler sadece karın bölgesinde gerçekleşmez. Vücutta göğüs, gluteal bölgeler, femur, kolda ve vücudun çeşitli bölgelerinde değişiklikler görülmektedir. Bir kadının gebelik süresince, karın duvarına ve kalçalarına, 4 ile 4,5 kg arasında yağ birikmektedir (Özyiğit, 1992). Hamile kadınların vücutlarında meydana gelen bu değişim giyim alışkanlıklarını ve tercihlerini de etkilemektedir.

Shang ve Hu, hamilelik dönemlerinde kadınlarda meydana gelen fiziksel ve duygusal değişimlerin kadınların giyim tercihleri ve beklentilerinde de değişiklikler meydana getireceğini ifade etmektedir. (Shang, Hu, 2015: 187-188). Sarkar ve Rasel ise, çalışmalarında hamile kadınların sağlıklı, rahat, çok pahalı olmayan giysileri tercih ettiklerini ancak moda bilincinin gelişmesiyle kadınların hamilelik dönemlerinde şık ve estetik görünmek gibi kaygılar taşıdıklarını da vurgulamaktadır (Sarkar ve Rasel,2017).

Paff Ogle, Tyner, Schofield-Tomschin, hamile kadınların, hamilelik öncesi tarzlarını hamilelik döneminde de yansıtabilmek istediklerini ifade etmektedirler (Paff Ogle, Tyner, Schofield-Tomschin, 2013). Tyagi ve Singh'in araştırmalarında ise, günümüzde hamilelerin hamileliklerini gizlemeye çalışmadıklarını, bunun yerine değişen vücut şekillerine uygun giysiler giymeyi tercih ettiklerini belirtmektedirler. Bu nedenle araştırmada hamile kadınların kendilerini mutlu hissedebilmelerinde hem şık hem de rahat giysiler bulabilmelerinin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Tyagi, Singh, 2017: 35).

Türkiye'de 2019 yılında canlı doğan bebek sayısı, 1 milyon 183 bin 652'dir (TÜİK, 2021). Türkiye'de her yıl yaklaşık 1 milyon kadının hamile olduğu göz önüne alındığında, hamile giyiminin önemli bir pazar oluşturduğu söylenebilir.

Geçmişte hamile giysisi seçenekleri sınırlı kalmıştır. Günümüzde ise artık bazı markalar, hamile giyimlerinin önemini fark ederek modaya daha uygun hamile koleksiyonlarını pazara sunmaya başlamışlardır (Üstün, Çeğindir, Ağaç, 2006: 350-351). Ancak hazır giyim işletmeleri tarafından hazırlanan koleksiyonların henüz geniş kitlelere yeterince ulaşmadığı, hamilelik dönemindeki kadınların çoğunun ihtiyaçlarına cevap veremediği bilinmektedir. Buluş ve Şahinoğlu'nun 2020 yılında yayınlanan araştırmalarında, hamile kadınların hamile giysilerini pahalı buldukları, vücutlarına uygun giysi bulamadıkları, hamile giyimi satan

mağazaların yeteri kadar olmadığı, hamile giysilerinde fazla model ve renk seçeneğinin olmadığı konusunda görüş belirttikleri belirlenmiştir (Buluş, Arga Şahinoğlu, 2020:666).

Bu araştırmada, hamile kadınların hamile giysilerinde tercih ettikleri giysi stilleri, giysi ve model özelliklerinin belirlenmesi ve bu doğrultuda hamile giysi tasarımlarının oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıda yer alan alt problemlere cevap aranmıştır.

1. Hamilelerin çalışma durumuna göre hamile giysilerinde tercih ettikleri giysi stilleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Hamilelerin çalışma durumuna göre hamile giysilerinde tercih ettikleri giysi özellikleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Hamilelerin çalışma durumuna göre hamile giysilerinde tercih ettikleri model özellikleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Araştırma, hamile kadınların hamilelik döneminde tercih ettikleri giysi stilleri, giysi ve model özelliklerinin belirlenerek kullanıcı odaklı giysi tasarımlarının oluşturulmasında, hamile giysi üretimi yapan işletmelere yol gösterici nitelik taşıması açısından önemli görülmektedir.

2. Yöntem

Hamile kadınların, hamile giysilerinde tercih ettikleri giysi stilleri, giysi ve model özelliklerinin belirlenmesi ve bu doğrultuda hamile giysi tasarımlarının oluşturulması amacıyla yapılan bu araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda hamile kadınların giysi tercihlerine yönelik modüler giysi yaklaşımı ile tasarlanan toplam 15 parçadan oluşan giysi seti tasarlanmıştır.

2. 1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Ankara'da yaşayan hamileler oluşturmaktadır. Örneklemine ise olasılığı bilinmeyen örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme ile belirlenen ve iki devlet hastanesinin kadın doğum kliniğinden sağlık desteği alan 247 hamile kadın oluşturmaktadır. Bu tür örneklemede araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve araştırmanın amacına en uygun olanları örnekleme alır. Bazı alt kümelerin örnekleme genel hatlarıyla yansıttığı gözlenmişse, bundan sonra da yansıtacağı varsayımına dayalı olarak bu alt kümelerden örnekleme yapılır (Balcı, 2005: 90). Hamileliğin yaklaşık dördüncü ayından itibaren hamile giysilerine ihtiyaç duyulmasından dolayı, hamileliklerinin 2. ve 3. trimester dönemlerinde olan hamile kadınlar araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırmaya katılan hamilelerin demografik özellikleri:

Örnekleme yer alan hamilelerin % 42.9'u 29-38 yaş, % 36.0'sı 19-28 yaş, % 18.6'sı ise 39-48 yaş aralığındadır. Araştırmaya katılanların, % 59,1'i aktif olarak bir işte çalışmakta, % 40,9'u ise çalışmamaktadır. Hamilelerin 73.7'si 3.trimester döneminde, % 24.7'si ise 2.trimester döneminde. Hamile giysisini hangi ayda kullanmaya başladınız sorusuna verilen cevapların dağılımı değişkenlik göstermektedir. Katılımcıların % 4,5'inin henüz hamile giysisi kullanmaya başlamadığı, % 19.0'unun 3. ayda, % 26.7'sinin 4. ayda, % 34.0'ünün 5. ayda, % 12.1'inin 6. ayda, % 3,6'sının ise 7. ayda hamile giysisi kullanmaya başladıkları belirlenmiştir.

2. 2. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada, öncelikle konuya ilişkin ulusal ve uluslararası kaynaklardan literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması doğrultusunda hamilelerin tercih ettikleri giysi stilleri, giysi ve model özelliklerini belirlemek amacıyla anket hazırlanmıştır. İki bölümden oluşan anketin birinci bölümde hamilelerin demografik özelliklerini belirlemeye; ikinci bölümde ise hamilelerin tercih ettikleri giysi stilleri, giysi ve model özelliklerini belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Ankette tercih ettikleri model özelliklerine ilişkin sorularda yer alan seçenekler görsellerle desteklenmiştir. Bu sorularda yer alan seçenekler metin oluşturulurken sözel ifadelerle dönüştürülmüştür. Anket, Ankara’da iki farklı devlet hastanesinde kontrollerine devam eden hamilelere araştırmacı tarafından yüz yüze olarak uygulanmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Elde edilen veriler, SPSS 20.0 istatistik programına aktarılmış, frekans ve yüzde dağılımları çapraz tablolara dökülmüştür. Araştırmada anket sorularının ölçek güvenilirliğini/geçerliliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alpha (α) test istatistiği uygulanmıştır. Cronbach Alpha katsayısının değerlendirilmesinde uyulan değerlendirme ölçütü $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek oranda güvenilir olmaktadır (Özdamar, 2002: 673). Yapılan Cronbach Alpha (α) istatistiği =0.885 olarak hesaplanmıştır. Hamile kadınların çalışma durumu ile tercih ettikleri giyim stilleri, yüzey türleri, süsleme türleri, pantolon kesimi, pantolon boyu, bluz-elbise formu, etek-elbise boyu, bluz-gömlek boyu, yaka çeşitleri, kol çeşitleri ve kol formu arasında istatistiksel ilişkinin ölçümü için ki-kare ilişki analizi yapılmıştır. Sonuçlar tablolarda sunulmuş ve $P < 0.05$ anlamlılık düzeyinde yorumlanmıştır.

2.4. Tasarım Süreci

Araştırmanın giysi tasarım sürecinde, Watkins’in (1995) ortaya koyduğu tasarım sürecine ilişkin basamaklar esas alınmıştır. Bunlar analiz, tanımlama, fikir üretme ve seçim basamaklarıdır (Bye and Hakala, 2005).

Analiz basamağında, öncelikle ilgili literatür incelenmiş ve bu doğrultuda hazırlanan anket ile elde edilen verilerin istatistiksel analizleri yapılarak, tasarım kriterlerinin geliştirilmesinde temel teşkil edecek bulgular elde edilmiştir.

Tanımlama basamağında, hamile kadınların tercih ettikleri giyim stilleri, tercih ettikleri tekstil yüzeyleri, süsleme türleri, pantolon kesimi, farklı giysi türlerinde tercih ettikleri boy, tercih ettikleri yaka, kol boyu, kol modeli, kol çeşitleri ve elbise formlarına ilişkin bulgular, tasarım kriterlerinin geliştirilmesinde kullanılmıştır.

Fikir üretme basamağında, tasarım ölçütleri doğrultusunda hamile kadınlar için modüler giysi yaklaşımı ile pantolon, bluz ve elbise tasarım çizimleri yapılmıştır.

Seçim basamağında, yapılan giysi tasarımları arasından tasarım kriterlerini en iyi şekilde karşıladığı düşünülen, modüler giysi yaklaşımı ile tasarlanan toplam 15 parçadan oluşan giysi seti tasarlanmıştır.

3. Bulgular

Araştırmaya katılan hamilelerin tercih ettikleri giysi stilleri, giysi ve model özelliklerine ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

3.1. Hamilelerin Tercih Ettikleri Giysi Stiline İlişkin Bulgular

Bu bölümde hamile kadınların tercih ettikleri giysi stiline ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Hamilelerin Tercih Ettikleri Giyim Stilleri

Giyim Tarzı		Çalışmayan		Çalışan		Toplam		χ^2	p
		Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır		
Gösterişli	S	5	96	6	140	11	236	0.099	.763*
	%	5.0	95.0	4.1	95.9	4.5	95.5		
Sade(Minimalist)	S	41	60	67	79	108	139	0.681	.409
	%	40.6	59.4	45.9	54.1	43.7	56.3		
Maskülen(Erkeksi)	S	3	98	4	142	7	240	0.012	1.000*
	%	3.0	97.0	2.7	97.3	2.8	97.2		
Feminen(Kadınsı)	S	6	95	13	133	19	228	0.738	.390
	%	5.9	94.1	8.9	91.1	7.7	92.3		
Etnik Öğeler Taşınması	S	9	92	6	140	15	232	2.413	.120
	%	8.9	91.1	4.1	95.9	6.1	93.9		
Resmi	S	2	99	5	141	7	240	0.452	.704*
	%	2.0	98.0	3.4	96.6	2.8	97.2		

*İlgili analizlerde çapraz tablodaki hücrelerin bir kısmında beklenen frekans değeri 5'in altına düştüğü için Fisher'in kesinlik (exact) testi ile elde edilen p değerleri verilmiştir. n:247

Hamilelerin tercih ettikleri giyim stillerine ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 1 incelendiğinde, hamile kadınların % 43.7'sinin sade (minimalist) giyim tarzını tercih ettikleri görülmektedir. Giyside stil, bir giysi türünü diğerlerinden ayıran belirgin özelliklerin bütünüdür. Minimalizm 1960'ların sonunda Amerika'da başlamış, ve moda dünyasına İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra girmiştir. Minimalizm 1980 ve 1990'larda Issey Miyake gibi Japon tasarımcılarla ün kazanmıştır (Ambrose ve Harris, 2012: 184; Aktaran: Kumaş Şenol, 2018: 438). Minimalist giyim stili sadeliğin ön planda olduğu, abartıdan uzak bir giyim tarzıdır. Parlak renkler, desenler ve ışıltılı süsler bu giyim stilinde yer almaz. Bu giyim stilinde anahtar kelimeler "sade şıklıktır". Tablo 2'de hamile kadınların en çok minimalist; en az ise maskülen (erkeksi) ve klasik giyim stillerini tercih ettikleri görülmektedir.

Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile tercih ettikleri giyim stili arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonuca göre hamilelerin tercih ettikleri giyim stili konusunda benzer tercihlerde buldukları söylenebilir.

3.1. Hamilelerin Tercih Ettikleri Giysi Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, hamilelerin tercih ettikleri tekstil yüzey türleri ve süsleme türlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2. Hamilelerin Giysilerinde Tercih Ettikleri Tekstil Yüzeyi

Tekstil Yüzeyi		Çalışmayan		Çalışan		Toplam		χ^2	P
		Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır		
Likrasız Dokuma	S	28	73	33	113	61	186	0.842	.359
	%	27.7	72.3	22.6	77.4	24.7	75.3		
Likrasız Örme	S	9	92	4	142	13	234	4.560	.033
	%	8.9	91.1	2.7	97.3	5.3	94.7		
Likralı Dokuma	S	55	46	94	52	149	98	2.459	.117
	%	54.5	45.5	64.4	35.6	60.3	39.7		
Likralı Örme	S	9	92	15	131	24	223	0.126	.722
	%	8.9	91.1	10.3	89.7	9.7	90.3		

n:247

Hamilelerin giysilerinde tercih ettikleri tekstil yüzeylerine ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 2 incelendiğinde, % 60.3'ünün likralı dokumayı tercih ettikleri görülmektedir. Özellikle hamileliklerinin son aylarında hareketleri oldukça sınırlanan hamile kadınların, likralı yüzeyleri hareket kolaylığı sağladığı için tercih ettikleri düşünülmektedir.

Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile hamile giysilerinde tercih ettikleri tekstil yüzeyi arasında yer alan likrasız örme (.033) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir.

Tablo 3. Hamilelerin Giysilerinde Tercih Ettikleri Süsleme Türleri

Süsleme Türü		Çalışmayan			Çalışan			Toplam			χ^2	P
		1	2	3	1	2	3	1	2	3		
Aplike	S	39	33	29	31	67	48	70	100	77	9.272	.010
	%	38.6	32.7	28.7	21.2	45.9	32.9	28.3	40.5	31.2		
Boncuk-Pul-Payet-Taş İşleme	S	22	56	23	24	71	51	46	127	74	4.401	.111
	%	21.8	55.4	22.8	16.4	48.6	34.9	18.6	51.4	30.0		
Baskı-Dijital Baskı	S	33	42	26	30	76	40	63	118	66	4.873	.087
	%	32.7	41.6	25.7	20.5	52.1	27.4	25.5	47.8	26.7		
Biye	S	24	47	30	25	81	40	49	128	70	2.360	.307
	%	23.8	46.5	29.7	17.1	55.5	27.4	19.8	51.8	28.3		
Nervür-Drape	S	21	43	37	21	68	57	42	111	94	1.746	.418
	%	20.8	42.6	36.6	14.4	46.6	39.0	17.0	44.9	38.1		
Pili-Plise	S	25	45	31	30	72	44	55	117	75	0.766	.682
	%	24.8	44.5	30.7	20.5	49.3	30.1	22.3	47.4	30.4		
Büzgü	S	25	53	23	26	70	50	51	123	73	4.300	.116
	%	24.7	52.5	22.8	17.8	47.9	34.2	20.6	49.8	29.6		
Volan	S	25	48	27	30	70	46	55	118	73	2.382	.497
	%	24.8	47.5	26.7	20.5	47.9	31.5	22.3	47.8	30.0		
Fırfır	S	17	57	27	25	72	49	42	129	76	1.487	.475
	%	16.8	56.4	26.7	17.1	49.3	33.6	17.0	52.2	30.8		
Hazır Harçlar	S	20	44	37	16	69	61	36	113	98	3.780	.151
	%	19.8	43.6	36.6	10.9	47.3	41.8	14.6	45.7	39.7		

n:247

1. Her zaman 2. Bazen 3. Hiç bir zaman

Hamile kadınların hamile giysilerinden tercih ettikleri süsleme türlerine ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 3 incelendiğinde, hamilelerin %28,3'ünün aplike, % 25,5'inin baskı-dijital baskı, %22,3'ünün pili-pilise, %22,3'ünün ise volanı her zaman tercih ettikleri görülmektedir. Hamilelerin %52.2'sinin fırfır, %51.8'inin biye, %51.4'ünün boncuk-pul-payet-taş işleme, %49.8'inin büzgü, %47.8'nin baskı-dijital baskı, %47.8'inin volan, %47.4'ünün pili-pilise, %45.7'sinin hazır harçlar, %44.9'unun nervür-drape, %40.5'inin aplikeyi 'bazen' tercih ettikleri görülmektedir.

Süsleme, bir giysiyi ya da eşyayı kullanım amacı yanında göze daha güzel göstermek için çeşitli türlerde yapılan estetik çalışmaların genel adıdır (Eronç, 1984: 9). Hamile kadınların tercih ettikleri süslemelerde yığılmanın bazen seçeneğinde olduğu, süsleme tercih edenlerin ise aplike ve baskı-dijital baskıyı tercih ettikleri Tablo 3'te görülmektedir. Bu sonuç, hamile kadınların minimalist giyim tarzını tercih etmeleri ile paralelik göstermektedir. Hamilelerin tercih ettikleri tüm süsleme türlerinde yığılmanın bazen seçeneğinde olması, sade ve şık tasarımları daha çok tercih ettikleri şeklinde yorumlanabilir.

Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile hamile giysilerinde süsleme türleri arasında yer alan aplike (.010) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Tablo 2 incelendiğinde giysi süslemelerinden olan aplikede, çalışmayan kadınların her zaman, çalışan kadınların ise bazen seçeneğini daha çok tercih ettikleri görülmektedir.

3.2. Hamilelerin Hamile Giysilerinde Tercih Ettikleri Model Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, hamile giysilerinde tercih ettikleri pantolon kesimi, farklı giysi türlerinde tercih ettikleri boy, tercih ettikleri yaka, kol boyu, kol modeli, kol çeşitleri ve elbise formlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 4. Hamilelerin Tercih Ettikleri Pantolon Kesimi

Pantolon Kesim Türü		Çalışmayan		Çalışan		Toplam		χ^2	p
		Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır		
Dar Kesim	S	17	84	51	95	68	179	9.803	.002
	%	16.8	83.2	34.9	65.1	27.5	72.5		
Klasik Kesim	S	27	74	45	101	72	175	0.483	.487
	%	26.7	73.3	30.8	69.2	29.1	70.9		
Düz Kesim	S	27	74	33	113	60	187	0.554	.457
	%	26.7	73.3	22.6	77.4	24.3	75.7		
Yarım İspanyol Kesim	S	9	92	26	120	35	212	3.886	.049
	%	8.9	91.1	17.8	82.1	14.2	85.8		
İspanyol Kesim	S	16	85	13	133	29	218	2.773	.096
	%	15.8	84.2	8.9	91.1	11.7	88.3		

n:247

Hamilelerin tercih ettikleri pantolon kesimine ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 4 incelendiğinde, %29.1'inin klasik kesimi, %27.5'inin dar kesimi ve %24.3'ünün düz kesimi tercih ettikleri görülmektedir. Eryazıcı'nın çalışan kadınlar üzerinde yapmış olduğu çalışmasında, çalışan kadınların pantolon kesim türü olarak dar kesim ve düz kesimi tercih ettikleri belirlenmiştir (Eryazıcı, 2014: 61).

Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile tercih ettikleri pantolon kesim türü arasında yer alan dar kesim (.002), yarım İspanyol kesim (.049) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Hamilelerin Tercih Ettikleri Pantolon Boyu

Pantolon Boy Türü		Çalışmayan		Çalışan		Toplam		χ^2	p
		Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır		
Diz Kapağı Üzeri Boy (Şort)	S	7	94	10	136	17	230	0.001	.980
	%	6.9	93.1	6.8	93.2	6.9	93.1		
Diz Ortası Boy (Bermuda)	S	11	90	7	139	17	230	3.284	.070
	%	10.9	89.1	4.8	95.2	6.9	93.1		
Diz Kapağı Altı Boy (Kapri)	S	17	84	19	127	36	211	0.699	.403
	%	16.8	83.2	13.0	87.0	14.6	85.4		
Bilek Boy	S	21	80	38	108	59	188	0.900	.343
	%	20.8	79.2	26.0	74.0	23.9	76.1		
Normal Boy	S	75	26	114	32	189	58	0.486	.486
	%	74.3	25.7	78.1	21.9	76.5	23.5		

n:247

Hamilelerin tercih ettikleri pantolon boyuna ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 5 incelendiğinde, %76.5'inin normal boyu tercih ettikleri görülmektedir.

Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile tercih ettikleri pantolon boyu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu sonuca göre hamilelerin tercih ettikleri pantolon boyu konusunda benzer tercihlerde buldukları söylenebilir.

Tablo 6. Hamilelerin Tercih Ettikleri Bluz-Elbise Formu

Elbise Formu		Çalışmayan		Çalışan		Toplam		χ^2	p
		Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır		
Koltuk Altından Açılan (A Silüet)	S	45	56	72	74	117	130	0.543	.461
	%	44.6	55.4	49.3	50.7	47.4	52.6		
Göğüs Altından Büzgülü ya da Pilili	S	46	55	54	92	100	147	1.815	.178
	%	45.5	54.5	37.0	63.0	40.5	59.5		
Vücudu Saran	S	10	91	20	126	30	217	0.807	.369
	%	9.9	90.1	13.7	86.3	12.1	87.9		

n:247

Hamilelerin tercih ettikleri bluz-elbise formlarına ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 6 incelendiğinde, %47.4'ünün koltuk altından açılan (A Silüet), %40.5'inin göğüs altından büzgülü ya da pilili, %12.1'inin ise vücudu saran giysi formlarını tercih ettikleri görülmektedir.

Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile tercih ettikleri elbise formları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu sonuca göre hamilelerin tercih ettikleri bluz-elbise formu konusunda benzer tercihlerde buldukları söylenebilir.

Tablo 7. Hamilelerin Tercih Ettikleri Etek-Elbise Boyu

Etek-Elbise Boy Türü		Çalışmayan		Çalışan		Toplam		χ^2	P
		Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır		
Diz Kapağı Üzeri Boy	S	37	64	67	79	104	143	2.099	.147
	%	36.6	63.4	45.9	54.1	42.1	57.9		
Diz Ortası Boy	S	28	73	39	107	68	179	0.031	.861
	%	27.7	72.3	26.7	73.3	27.5	72.50		
Diz Kapağı Altı Boy (Klasik etek boyu)	S	25	76	43	103	68	179	0.661	.416
	%	24.8	75.2	29.5	70.5	27.5	72.5		
Midi Boy	S	23	78	31	115	54	193	0.083	.774
	%	22.8	77.2	21.2	78.8	21.9	78.1		
Maksi Boy	S	32	69	27	119	59	188	5.713	.017
	%	31.7	68.3	18.5	81.5	23.9	76.1		

n:247

Hamilelerin tercih ettikleri etek-elbise boyuna ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 7 incelendiğinde, %42.1'inin diz kapağı üzeri, %27.5'inin diz ortası, %27,5'inin ise diz kapağı altı boyu tercih ettikleri görülmektedir.

Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile tercih ettikleri etek-elbise boy türü arasında yer alan maksi boy (.017) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Hamilelerin Tercih Ettikleri Bluz-Gömlek Boyu

Bluz-Gömlek Boy Türü		Çalışmayan		Çalışan		Toplam		χ^2	P
		Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır		
Kısa Boy	S	23	78	19	127	42	205	4.028	.045
	%	22.8	77.2	13.0	87.0	17.0	83.0		
Normal Boy	S	37	64	70	76	107	140	3.111	.078
	%	36.6	63.4	47.9	52.1	43.3	56.7		
Uzun Boy	S	46	55	80	66	126	121	2.044	.153
	%	45.5	54.5	54.8	45.2	51.0	49.0		

n:247

Hamilelerin tercih ettikleri bluz-gömlek boyuna ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 8 incelendiğinde, %51.0'inin uzun boy tercih ettikleri görülmektedir.

Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile tercih ettikleri bluz-gömlek boy türü arasında yer alan kısa boy (.045) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Hamilelerin Giysilerde Tercih Ettikleri Yaka Çeşitleri

Yaka Çeşitleri		Çalışmayan		Çalışan		Toplam		χ^2	p
		Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır		
Bisiklet Yaka	S	42	59	67	79	109	138	0.449	.503
	%	41.6	58.4	45.9	54.1	44.1	55.9		
U Yaka	S	10	91	20	126	30	217	0.807	.369
	%	9.9	90.1	13.7	86.3	12.1	87.9		
V Yaka	S	29	72	70	76	99	148	9.195	.002
	%	28.7	71.3	47.9	52.1	40.1	59.9		
Kayık Yaka	S	11	90	34	112	45	202	6.158	.013
	%	10.9	89.1	23.3	76.7	18.2	81.8		
Kare Yaka	S	15	86	12	134	27	220	2.697	.101
	%	14.9	85.1	8.2	91.8	10.9	89.1		
Hakim Yaka	S	9	92	12	134	21	226	0.037	.848
	%	8.9	91.1	8.2	91.8	8.5	91.5		
Bebe Yaka	S	8	93	13	133	21	226	0.074	.785
	%	7.9	92.1	8.9	91.1	8.5	91.5		
Gömlek Yaka	S	11	90	19	127	30	217	0.252	.616
	%	10.9	89.1	13.0	87.0	12.1	87.9		
Şömizye Yaka	S	3	98	3	143	6	241	0.211	.691*
	%	3.0	97.0	2.1	97.9	2.4	97.6		
Bahriye Yaka	S	2	99	3	143	5	242	0.002	1.000*
	%	2.0	98.0	2.1	97.9	2.0	98.0		
Erkek Yaka	S	0	101	9	137	9	238	6.461	.012*
	%	-	100	6.2	93.8	3.6	96.4		
Şal Yaka	S	1	100	13	133	14	233	6.993	.008
	%	0.9	99.0	8.9	91.1	5.7	94.3		

*İlgili analizlerde çapraz tablodaki hücrelerin bir kısmında beklenen frekans değeri 5'in altına düştüğü için Fisher'in kesinlik (exact) testi ile elde edilen p değerleri verilmiştir. n:247

Hamilelerin tercih ettikleri yaka çeşitlerine ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 9 incelendiğinde, %44.1'inin bisiklet yaka, %40.1'inin ise V yaka tercih ettikleri görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre hamile kadınların oyuntulu yakaları daha çok tercih ettikleri, bedene takılan ve bedenden çıkan yakarı çok fazla tercih etmedikleri söylenebilir. Oyuntulu yakaların kullanımının daha rahat olduğu için hamileler tarafından tercih edildiği düşünülmektedir.

Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile yaka çeşitleri tercih etme durumları arasında yer alan v yaka (.002), kayık yaka (.013), erkek yaka (.012) ve şal yaka (.008) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Hamilelerin Tercih Ettikleri Kol Boyu ve Modelleri

Kol Çeşitleri	Çalışmayan		Çalışan		Toplam		χ^2	p	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır			
Kısa Kol	S	20	81	33	113	53	194	0.278	.598
	%	19.8	80.2	22.6	77.4	21.5	78.5		
Truvakar Kol	S	35	66	47	99	82	165	0.163	.686
	%	34.7	65.3	32.2	67.8	33.2	66.8		
Uzun Kol	S	19	82	29	117	48	199	0.042	.837
	%	18.8	81.2	19.9	80.1	19.4	80.6		
Kol Ağzı Büzgülü Uzun Kol	S	18	83	45	101	63	184	5.310	.021
	%	17.8	82.2	30.8	69.2	25.5	74.5		
Altı Büzgülü Kısa Kol	S	5	96	9	137	14	233	0.165	.685
	%	5.0	95.0	6.2	93.8	5.7	94.3		
Karpuz Kol	S	11	90	11	135	22	225	0.829	.363
	%	10.9	89.1	7.5	92.5	8.9	91.1		
Volan Kol	S	13	88	36	110	49	198	5.215	.022
	%	12.9	87.1	24.7	75.3	19.8	80.2		
Katlamalı Kol	S	11	90	12	134	23	224	0.505	.477
	%	10.9	89.1	8.2	91.8	9.3	90.7		
Fermuarlı Kol	S	2	99	9	137	11	236	2.456	.208*
	%	2.0	98.0	6.2	93.8	4.5	95.5		

*İlgili analizlerde çapraz tablodaki hücrelerin bir kısmında beklenen frekans değeri 5'in altına düştüğü için Fisher'in kesinlik (exact) testi ile elde edilen p değerleri verilmiştir. n:247

Hamilelerin tercih ettikleri kol boyu ve modellerine ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 10 incelendiğinde, %33.2'sinin truvakar kol, %25.5'inin ise kol ağzı büzgülü uzun kol tercih ettikleri görülmektedir. Kol elbisenin kolu örten değişik model ve uzunlukta olan parçasıdır. Giysi tasarım detayları arasında kol önemli bir yere sahiptir (Yıldız, 2014: 51). Hamilelerin en çok bilek ve dirsek arasında olan truvakar kol boyunu tercih ettikleri Tablo 10'da görülmektedir.

Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile kol çeşitleri tercih etme durumları arasında yer alan kol ağzı büzgülü uzun kol (.021) ve volan kol (.022) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Tablo 10 incelendiğinde çalışan hamile kadınların kol ağzı büzgülü uzun kol ve volanlı kolu çalışmayan hamile kadınlara göre daha fazla tercih ettikleri söylenebilir.

Tablo 11. Hamilelerin Giysilerinde Tercih Ettikleri Kol Çeşidi

Kol Formu	Çalışmayan		Çalışan		Toplam		χ^2	p	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır			
Takma Kol	S	43	58	71	75	114	133	0.881	.348
	%	42.6	57.4	48.6	51.4	46.2	53.8		
Japone Kol	S	43	58	53	93	96	151	0.989	.320
	%	42.6	57.4	36.3	63.7	38.9	61.1		
Raglan Kol	S	18	83	40	106	58	189	3.047	.081
	%	17.8	82.2	27.4	72.6	23.5	76.5		

n:247

Hamilelerin tercih ettikleri kol çeşidine ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 11 incelendiğinde, %46.2'sinin takma kol, %38.9'unun japone kol, %23.5'inin raglan kol tercih ettikleri görülmektedir. Raglan kol, kolevi kol altından başlayarak yakada biten, kol formu da kolevi özelliğine göre hazırlanan, kol oyuntusu verev kesimli bir kol çeşididir. Japone kol, kol ortası yaka oyuntusundan kol ucuna kadar dikişli, kolun bedene takıldığı bir kol evi olmayan kol çeşididir. Takma kol ise, giysilerin temel beden kalıbındaki kol oyuntu formuna uygun ölçü ve formda hazırlanarak, kol oyuntusuna takılan kollardır. Modaya ve isteğe göre daha düşük veya yüksek, düz, büzgülü, plili veya nervürlü takılabilir. Yapılan araştırmada hamile kadınların büyük bir çoğunluğunun takma kolu tercih ettikleri görülmektedir.

Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile tercih ettikleri kol çeşidi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu sonuca göre hamilelerin tercih ettikleri kol çeşidi konusunda benzer tercihlerde buldukları söylenebilir.

4. Sonuç ve Öneriler

4.1. Sonuç

Hamile kadınların hamile giysilerinde tercih ettikleri giysi stilleri, giysi ve model özelliklerinin belirlenmesi ve bu doğrultuda hamile giysi tasarımlarının oluşturulması amacıyla yapılan bu araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Sonuçlar alt problemlere göre verilmiştir.

Hamilelerin hamile giysilerinde tercih ettikleri giysi stillerine ilişkin sonuçlar:

- Hamile kadınların en çok minimalist giyim stilini tercih ettikleri belirlenmiştir.
- Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile tercih ettikleri giyim stili arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonuca göre hamilelerin tercih ettikleri giyim stili konusunda benzer tercihlerde buldukları söylenebilir.

Hamilelerin hamile giysilerinde tercih ettikleri giysi özelliklerine ilişkin sonuçlar:

- Hamile kadınların tercih ettikleri süslemelerde bazen seçeneğinde yığıldığı, süsleme tercih edenlerin ise aplike ve baskı-dijital baskıyı,
- Hamilelerin likralı dokuma yüzeyleri tercih ettikleri belirlenmiştir.
- Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile hamile giysilerinde süsleme türleri arasında yer alan aplike (.010) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Tercih edilen süslemelerden aplikede çalışmayan kadınların her zaman, çalışan kadınların ise bazen seçeneğini daha çok tercih ettikleri belirlenmiştir.

Hamilelerin hamile giysilerinde tercih ettikleri model özelliklerine ilişkin sonuçlar:

- Hamile kadınların hamile pantolonlarında en çok dar ve düz kesimi, pantolonda normal boyu; eteklerde diz kapağı üzeri boyu; bluz-gömlekte ise uzun boyu tercih ettikleri,
- Hamile kadınların bisiklet yakaları; kol boyu olarak truvakar; kol çeşidi olarak ise en çok takma kolu tercih ettikleri ulaşılan sonuçlar arasındadır.
- Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda, hamile kadınların çalışma durumu ile en çok tercih ettikleri giysi model özellikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonuca göre hamilelerin tercih ettikleri giysi model özellikleri konusunda benzer tercihlerde buldukları söylenebilir.

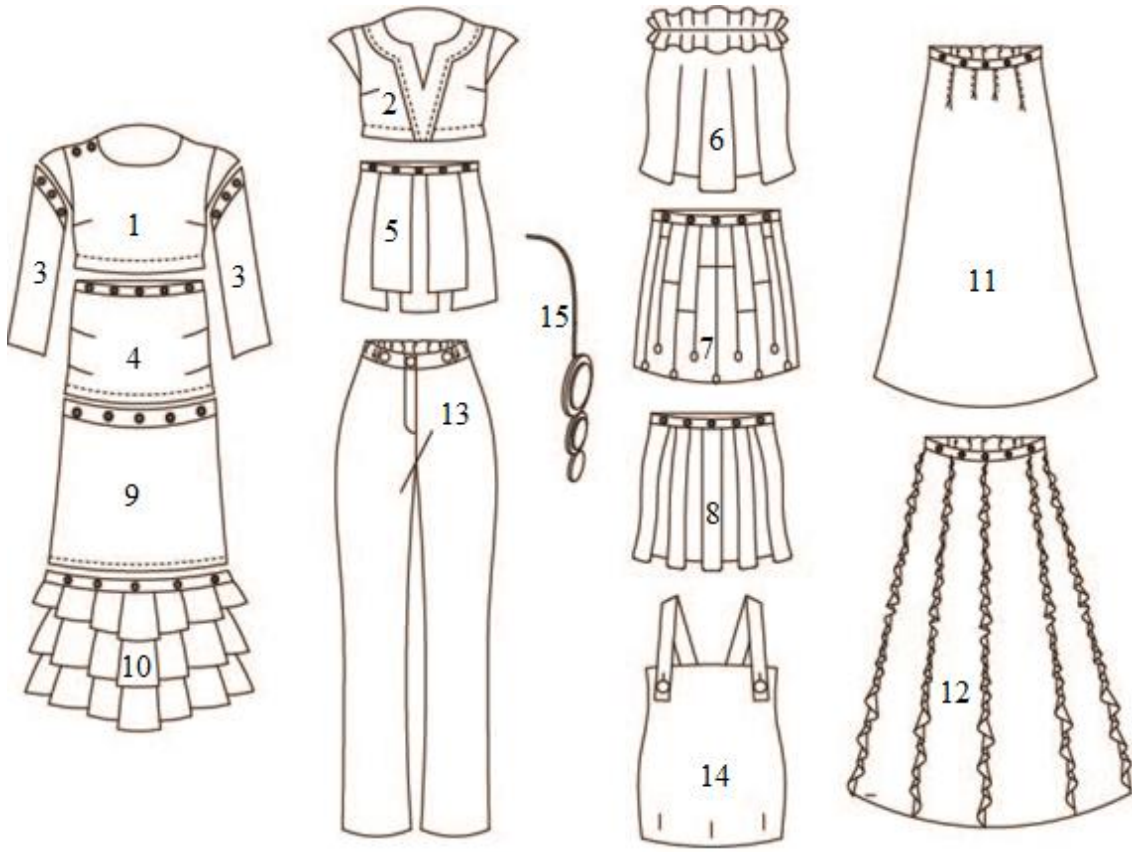

Araştırmanın bulguları temel alınarak hamile kadınların tercih ettikleri giyim stili, giysi ve model özelliklerine yönelik hamile giysi tasarımı yapılmıştır. Aşağıda yapılan tasarımın özelliklerine ve tasarımlara yer verilmiştir.

Buluş ve Şahinoğlu'nun 2020 yılında yayınlamış oldukları "Hamile Kadınların Giyim Problemleri ve Beklentileri" isimli araştırmalarında, hamilelerin giysi satın alırken en çok pahalı olması sorunu ile karşılaştıkları belirlenmiştir (Buluş, Şahinoğlu, 2020: 666). Ogle,Tyner, Schofield-Tomschin'in 2013 yılında yayınlamış oldukları araştırmalarında ise, hamile kadınların, hamile elbisesinin sadece sınırlı bir süre giyilmesi nedeniyle, hamile giysilerine ayrılan parasal kaynakların sınırlandırılması gerektiğini düşündükleri belirlenmiştir. (Paff Ogle,Tyner, Schofield-Tomschin, 2013). Bu noktadan hareketle hamilelerin tercih ettikleri model özelliklerine yönelik modüler giysi tasarımı yaklaşımı ile hamile giysi tasarımları oluşturulmuştur. Modüler giysi tasarımının hamile kadınlara daha düşük maliyette daha geniş ürün seçeneği sunulabileceği düşünülmektedir.

Modülerlik, geleceğin üretim sistemi olarak tanımlanmakta, üretim süreçlerinde hız ve verimin artırılmasını hedeflemektedir. Ayrıca, bu yöntem ile küçük ve esnek çalışma hücreleri sayesinde, işlemlerin basitleştirilmesi, ürünlerin çeşitlendirilmesi ve birbiriyle uyumlu değişken parçaların üretiminin kolaylaştırılması sağlanmaktadır. Böylece sayısız ürün çeşitliliği ile kullanıcının tercihine göre öznel parçalar hazırlanabilmekte ve ürünler tasarım detayları ile kişiye özel hale getirilebilmektedir (Çeğindir ve Çakmak, 2018: 80).

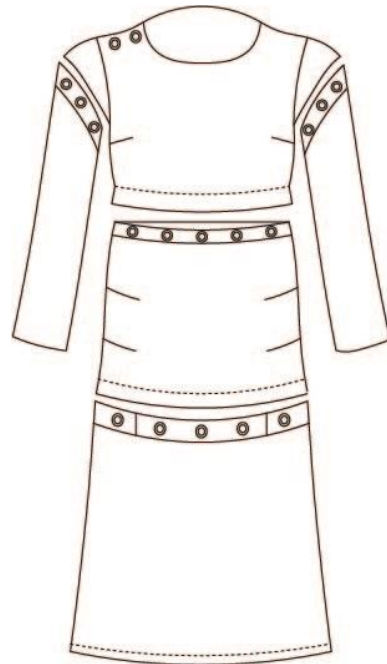
Modüler giysi tasarımı yaklaşımı ile toplamda 15 parçadan oluşan bir hamile giysi seti tasarlanmıştır. Tasarım seti, hedef kitlenin isteklerini taşıyan ve hamile kadınların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak tasarlanmıştır. Modüler hamile giysi setinin kolu, üst parçası, orta parçası ve alt parçasının birleştirme yerleri gizli pat olarak çalışılmıştır. Tasarımda kullanılması düşünülen kapama materyallerinin boyutu, sıklığı ve ağırlığı kullanım kolaylığı sağlayacak biçimde düşünülmüştür. Üst beden için tasarlanan iki model (1 ve 2 numaralı parçalar) hamilelerin en çok tercih ettiği süsleme türleri olan, aplike ve dijital baskı yapılmasına olanak verecek şekilde tasarlanmıştır. Modüler hamile tasarım seti içerisinde yer alan parçalar, modül içerisinde yer alan farklı parçalarla eşleştirilerek birçok farklı kombin elde edilebilmektedir. Aşağıda elde edilen bulgular sonucunda hamilelere yönelik oluşturulan modüler giysi tasarım setine ve farklı parçaların eşleştirilmesiyle elde edilen kombinlere yer verilmiştir.

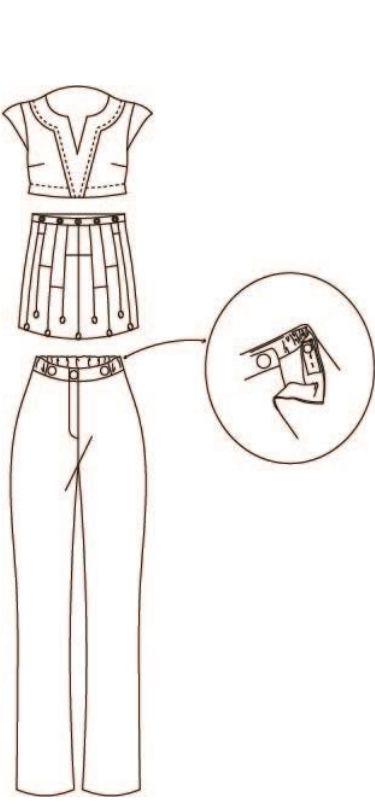

Çizim 4.1. Modüler Hamile Giysi Tasarım Seti

Çizim 4.2. Modüler Hamile Giysi Tasarımı-1

Çizim 4.3. Modüler Hamile Giysi Tasarımı-2

Çizim 4.4. Modüler Hamile Giysi Tasarımı-3

Çizim 4.5. Modüler Hamile Giysi Tasarımı-4

Çizim 4.6. Modüler Hamile Giysi Tasarımı-5

Çizim 4.7. Modüler Hamile Giysi Tasarımı-6

Çizim 4.8. Modüler Hamile Giysi Tasarımı-7

Çizim 4.9. Modüler Hamile Giysi Tasarımı-8

Çizim 4.10. Modüler Hamile Giysi Tasarımı-9

4.2. Öneriler

- Yapılan tasarımlar ürüne dönüştürülerek hamile kadınların modüler giyim konusundaki görüşleri alınabilir.
- Hamile giyimi üreten işletmelerin modüler giysi tasarımı yaparak tüketicilere daha düşük maliyette ürün seçeneği sunmaları uygun olacaktır.

Kaynakça

- Aktan, B. (2015). Klinik Plates Egzersizleri ve Doğuma Hazırlık Eğitiminin Sadece Doğum Eğitimine Göre Doğum Sonuçları Üzerine Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Balcı, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Buluş, H.E., Arga Şahinoğlu, M. (2020). Hamile Kadınların Giyim Problemleri ve Beklentileri, *International Journal of Human Sciences*. Volume 17 Issue 2.
- Bye, E., Hakala, L. (2005). SailingApparel for Woman: A Design Deveopment Case Study, *Clothing and Textiles Research Journal*. Volume:23, Issue Number:1.
- Çeğindir, N.Y., Çakmak, Ş. (2018). *Giysi Örneğinde Moda Ürün Geliştirme*. Ankara: Gece Akademi.
- Eronç, P. N. (1984). *Giym Süsleme Teknikleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Tur Bisikletçileri İçin Fonksiyonel Yelek Kavramsal Tasarım Süreci Conceptual Design Process of a Functional Vest for Tour Cyclists

Emine Koca,^a Melike Mendi^b

^a Prof. Dr. Üyesi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
emine.koca@hbv.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6607-5652>

^b Öğr. Gör., Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
melike.mendi@nisantasi.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4533-2669>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 15.05.2021

Düzeltilme tarihi: 22.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Kavramsal Tasarım,

Yelek,

Fonksiyonel,

Sembolik,

Tur Bisikletçisi.

ÖZ

Günümüzde değişen kullanıcı ihtiyaçlarına ve teknolojik gelişmelere göre farklı yöntem ve teknik içeren pek çok tasarım yaklaşımının geliştirildiği gözlenmektedir. Bir tasarım problemine özgü fonksiyonel ihtiyaçları karşılayacak farklı çözüm kavramları oluşturma ve seçmeyi içeren sistematik tasarımın ilk basamağını oluşturan kavramsal tasarım gündemde olan yaklaşımlardan biridir. Teknik bilgi, kavram ve metodolojisi ile tasarımın mantıksal bir sistem olduğu dikkate alındığında; bu sistemin incelenmesi ve anlaşılmasının yaratma eyleminin başarısını artıracığı ve bu yaklaşımla tur bisikleti sürücülerinin yaygın olarak kullandığı, fonksiyonelliği ön planda olan yelek tasarımlarında beklentilerin karşılanabileceği öngörülmüştür. Çalışmada, optimum düzeyde kalite, zaman tasarrufu ve amaca yönelik nitelikli ürün oluşturmada kavramsal tasarım yaklaşımının etkisini ortaya koymaya yönelik tur bisikleti kullanıcıları için fonksiyonel bir yelek tasarlanması amaçlanmıştır. Fonksiyonel yelek tasarımı sürecinde; Pahl ve Beitz'in (1996), sistematik tasarım yaklaşımlarının ana safhalarından biri olarak tanımladığı, bilgi, tanım, yaratma, değerlendirme, kontrol ve karar evreleri ve alt aşamalarından oluşan kavramsal tasarım süreci uygulanmıştır. Çalışma sonucunda kavramsal tasarım yaklaşımının daha sistemli, kolay, etkin ve en iyi tasarım çözümleri geliştirilebildiği, bir ürünün tüm özelliklerinin belirlenmesini sağladığı, özellikle fonksiyonellik öncelikli giysilerde moda trendleri ile işlevselliğin kombinasyonu sağlanarak, güncel ve özgün yelek tasarımlarının oluşturulabileceği görülmüştür.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 15.05.2021

Received in revised form: 22.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Conceptual Design,

Vest,

Functional,

Symbolic,

Tour Cyclist.

ABSTRACT

Nowadays, many designs which have different processes and techniques have been developed according to various customer needs and technological improvements. Conceptual design which first step of systematic design, includes creating and selecting different solutions to meet the functional needs, is one of the recent approach. Considering that design is a logical system with its technical knowledge, concept and methodology; it has been foreseen that the investigation and understanding of this system will increase success of the creation and expectations will be reached for vest designs which have important functionality for generally used by tour cyclist. Aim of this study is to design a functional vest for tour cyclist to show impact of conceptual design approach while creating optimum level of quality, saving time and produce purposive product. During design functional vest period, it has been applied conceptual design process, which is defined as one of the main phases of systematic design approaches by Pahl and Beitz (1996) and contain information, definition, creation, evaluation, control and decision steps. As a result of this study, it has been observed that conceptual design approach can improve outcomes with more systematic, effortless, effective and better designs, it enables to define whole properties of the product, the combination of fashion trends and functionality can be achieved on especially for functionality priority garments and it is possible to create timely and unique designs.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Koca, E. Ve Mendi, M. (2021). Tur Bisikletçileri İçin Fonksiyonel Yelek Kavramsal Tasarım Süreci. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 185-202.

*DOI: 10.46442/intjcss.937129

** Sorumlu yazar: Melike Mendi, melike.mendi@nisantasi.edu.tr.

1. Giriş

Yeni ürün geliştirmenin temelini oluşturan tasarım kavramı, son yıllarda tasarımcıların ürünlerine farklılık, özgünlük ve katma değer kazandırmak için kullandıkları en önemli araçlardan biridir. Ürünlere kazandırdığı ayırt edici özellik ve yarattığı katma değer ile üreticilerin rekabet gücüne de yansımaları olan tasarımın, süreç ve obje boyutundan oluşan yaratıcı eylemde kullanılan bilginin farklı bir türü olduğu bilinci gelişmiştir. Bu nedenle, tasarım süreçlerinde yoğun bilgi birikiminin önemini kavrayan tasarımcılar için araştırma ve geliştirme faaliyetleri zorunluluk haline gelmiş ve geleneksel tasarım anlayışının dışında farklı tasarım yöntem ve yaklaşım arayışları hız kazanmıştır.

Tasarım, kişinin gözlem yapma, algılama, görsel not alma, duyumsama, düşünme, eleştirme, yaratma, dışa vurum, değerlendirme gibi tüm duygusal ve düşünsel süreçlerini bütünsel bir şekilde çalıştırarak, çevre ve objeler arasında görsel ilişki kurması sonucunda birtakım eşdeğer formlar yaratması sürecinden oluşmaktadır (Koca ve Koç, 2009:35). Tarihi süreç incelendiğinde, tasarımda benimsenen yaklaşım ve kullanılan yöntemlerin ürün başarısına etkilerinin gözlenmesi ile tasarım anlayışındaki değişimin ortaya çıktığı ve bunun da var olan tasarım anlayışında bir kırılma noktası olarak görüldüğü söylenebilir. Bayazit (2004: 5), 1950'lerin sonu, 1960'ların başı itibarıyla, 2. Dünya Savaşı'nın etkisiyle silahların ve savaş araçlarının tasarımında, geliştirilmesinde ve birçok yeni buluşun yapılmasında yararlanılan teknikler ve metodlar ortaya çıkmasının tasarımda dönüm noktası olduğuna dikkat çekmektedir. Turan (2011:162), özellikle 1990'lı yılların teori ve pratiğinde yoğunlaşarak artan söylemlerde, tasarlama, süreç ve temsil ilişkilerinin dönüşümüne dair önemli gelişmeler olduğunu ve bu değişimlerin, bir ideolojinin, estetik kaygıların yarattığı yeni bir akımın veya yeni bir anlayışın sonucu olmasından çok, yeni bir tasarım ortamının getirdiği tasarım ve üretim sürecine yönelik olduğunu belirtmektedir. Günümüzde ise değişen kullanıcı ihtiyaçlarına ve teknolojik gelişmelere göre farklı yöntem ve teknik içeren pek çok tasarım yaklaşımının geliştirildiği gözlenmektedir.

Yaklaşım, bir konuyu ele alış, inceleyiş, ona bütünsel olarak bakış biçimidir. Dolayısıyla ortak bir anlayış dâhilinde o anlayışa sadık kalarak gerçekliği hangi açılardan, hangi ilişkiler içinde, hangi düzlemlerde görmeleri gerektiğini de belirleyen farklı yaklaşımlar olabilmektedir (Güneş ve Kesdi, 2018: 154). Bu yaklaşımlardan biri olan kavramsal tasarım, hedeflenen amaca en uygun nihai ürünü elde etmek için temel kararların yapılandırıldığı sistematik bir süreç olarak görülmektedir.

Sistematik tasarım teknikleri, klasik ürün tasarım tekniklerine göre daha bilimsel, bilgisayar destekli tasarımda temsil edilmesi daha kolay, sıralı, şeffaf ve düzenlemeler yapılması daha kolaydır. Ürün tasarım katalogları kullanarak ve daha önceden hazırlanmış, benzer projelerin çözümlerinden mümkün olanları kullanarak, ilgili problemin sistematik yapısı daha kolay anlaşılabilir hale getirilmektedir (Bozdemir ve Toktaş, 2001a: 166). Kavramsal tasarımın fonksiyonel değerler benimsenerek, kaliteli ürüne yol açacak kavramların oluşturulması ve üretilmesine temel oluşturması (Ullman, 2010: 88), tasarım probleminin kolay anlaşılabilirliğini sağlayan en önemli özelliğidir. Bu da tasarım amacına ulaşmak için tasarım sürecinin planlanması ve yürütülmesinde bu yaklaşımın rolünü ortaya koymaktadır. Ayrıca, Koca ve Koç'un (2012: 67), günümüzde tasarımın, nesnelere nasıl algılanacağını ve yaratabileceğini öğrenme sürecinin ürünü olarak görüldüğünü ve yeniden anlama, yeniden çalışma ve yeniden yaratmanın bu sürecin zorunlulukları olarak belirtmeleri de süreçte kavramsal yaklaşımın önemine dikkat çekmektedir. Teknik bilgi, kavram ve metodolojisi ile tasarımın mantıksal bir sistem olduğu dikkate alındığında; bu sistemin incelenmesi ve anlaşılmasının yaratma eyleminin başarısını artıracığı ve bu yaklaşımla tur bisikleti sürücülerinin yaygın olarak kullandığı, fonksiyonelliği ön planda olan yelek tasarımlarında beklentilerin karşılanabileceğinin öngörülmesi çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

Bisiklet sporu her yaş grubuna uygun en popüler aktif sporlardan birisidir. Her tip mevsim koşullarında gerçekleştirilebilen bu sporda, farklı özelliklere ve teknik fonksiyonlara sahip giysilere ihtiyaç bulunmaktadır. Yüksek aktivite gerektiren bisiklet sporunda, kullanıcılar giysilerinin moda trendlerini

yansıtmasının yanı sıra rahat hareket edebilmesi, vücut hareketlerine engel olmaması, kullanılan kumaşların nefes alabilen, suya ve rüzgâra karşı dayanıklı olması ve fonksiyonel özellikleri barındırması gibi farklı beklentilerini karşılamasını tercih etmektedir. Ayrıca, bisiklet kullanıcıları sürüş sırasında hızlarını kesmemesi için vücudu saran giysileri de tercih edebilmektedirler (Oğlakcıoğlu, vd., 2013: 34). Tur bisikletleri ile uzun süreli yolculuk yapıldığı dikkate alındığında kullanıcılarının giysilerinden beklentilerinin farklılık gösterebilmesinin yanı sıra özellikle fonksiyonel özelliklerin önemi de ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle tur bisikleti kullanıcıların yoğunlukla kullandıkları yeleklerin kullanıcı ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak niteliklerin belirlenmesi ve en uygun çözüm önerilerinin geliştirilebilmesinin kavramsal tasarım yaklaşımıyla gerçekleştirilebileceği düşünülmüştür.

Bu çalışmada, optimum düzeyde kalite, zaman tasarrufu ve amaca yönelik nitelikli ürün oluşturmada kavramsal tasarım yaklaşımın etkisini ortaya koymak için tur bisikleti kullanıcılarına yönelik fonksiyonel bir yelek tasarlanması amaçlanmıştır. Kavramsal tasarım ile ilgili farklı disiplinlerde yapılan çalışmalar ve konunun alanlara göre ele alınış biçimi bu tasarım sürecinde bazı karmaşıklıkların olduğunu göstermektedir. Kavramsal tasarım süreç aşamalarının ayrıntılı olarak açıklandığı bu çalışmanın karmaşık durumlara açıklık getireceği düşünülmektedir. Çalışma ayrıca, giysi tasarımcılarına farklı bir perspektif kazandırmasının yanı sıra benzer çalışmalara yol gösterici olması açısından önem taşımaktadır.

2. Kavramsal Tasarım

Mühendislik tasarım alanında Pahl ve Beitz, tasarımı bilimsel temeller ve izlenmesi gereken bazı kurallara bağlayan sistematik tasarım yaklaşımını geliştirmiş ve öğrencileri Felahsan ve Grotesk bu yaklaşımı daha da ileri bir düzeye taşımışlardır (Mayda ve Börklü, 2008: 28). Sistematik mühendislik tasarımı, bazı aşamalardan geçerek düzenli ve disiplinli bir şekilde oluşturulmaktadır. Genel itibarıyla dört ana aşamadan oluşmaktadır: problemin netleştirilmesi aşaması, kavramsal tasarım aşaması, şekillendirme tasarımı aşaması ve ayrıntılı tasarım aşamasıdır (Pahl ve Beitz, 1996: 28). Mühendislik tasarım sürecinin başlangıç aşaması olan kavramsal tasarım, tasarım sürecine belli disiplinlerle yaklaşılmasını sağlayabilecek aşamaları ve metotları içermektedir.

Kavramsal tasarım, tasarım sürecinin parçasıdır. Soyutlama yoluyla problemleri belirleme, fonksiyon yapıları oluşturma, uygun çalışma fonksiyonları araştırma ve bunları bir tasarımda birleştirme amacıyla yapılmaktadır (Pahl ve Beitz, 1996: 159). Yıldız'a (2019: 1) göre kavramsal tasarım; problem, ihtiyaç ve istekler doğrultusunda yeni bir ürün geliştirme üzerine düşünülüp fikir oluşturulması ile başlamaktadır. Fikirler çözüme ulaşmada ihtiyaçları belirleyebilmek için önemlidir. Tasarım sürecinde faydalı çözüme ulaşabilmek için ihtiyaçları ve problemi iyi anlamak gerekmektedir. Çözüm, tasarımcının belirleyeceği nitelikleri içermektedir. Tasarım süreci sonucunda, yüksek kalite, zaman tasarrufu ve istenen nitelikli ürün oluşturabilmek için kavramsal tasarım aşamasında uygulanabilir farklı stratejiler geliştirilmektedir. Kavramsal tasarım süreci, çok aşamalı bir sürece dönüştürülerek her aşamada çözümün yorumlanması yapılabilmektedir. Bu aşamalar sonucunda tasarımcılar uygun çözüm yollarını bularak erken safhalarda oluşabilecek problemleri önleyebilmekte ve beklentilere uygun tasarımlar oluşturabilmektedirler.

İlgili literatürde, süreç olarak kavramsal tasarımın farklı aşamalar üzerinde kurgulandığı yaklaşımlar bulunmaktadır. Myrup vd. (2015: 159-160) kavramsal tasarımı üç perspektif üzerine kurgulamıştır: *yöntemsel* (faaliyet veya görev aşamalarını belirleme), *yaratıcı* (bilişsel süreçler üzerine inşa etme) ve *stratejik* (teorik tasarım modellerini yorumlama). Tasarım literatürü, tasarımdaki tasarım etkinliğini açıklamaya çalışan hem tanımlayıcı modeller hem de kuralcı modeller içermekte ve tasarım sırasında izlenecek talimatları belirlemektedir. Bozdemir ve Toktaş (2001: 167), kavramsal tasarımın genel olarak yaratıcılık, çoklu çözümler gerektirme, deneysellik, uygunluk ve uzmanlık başlıklarıyla tanımlanabileceğini belirtmektedirler. Kusiak vd. (1991: 1295), kavramsal tasarımı, şartname (ihtiyaçların listelenmesi) temsil ve sentez aşaması olmak üzere üç aşamaya ayırmıştır. Çalışma kapsamında izlenen Paul ve Beitz'in (1996: 160), kavramsal tasarım süreci ise bilgi, tanım, yaratma, değerlendirme, kontrol ve

karar adımlarını oluşturan alt aşamaları kapsamaktadır. Hayal gücü ve yaratıcılık yeteneği ile bu aşamaların arasındaki bağlantı gerçekleştirilerek özgün tasarımlar oluşturulabilir.

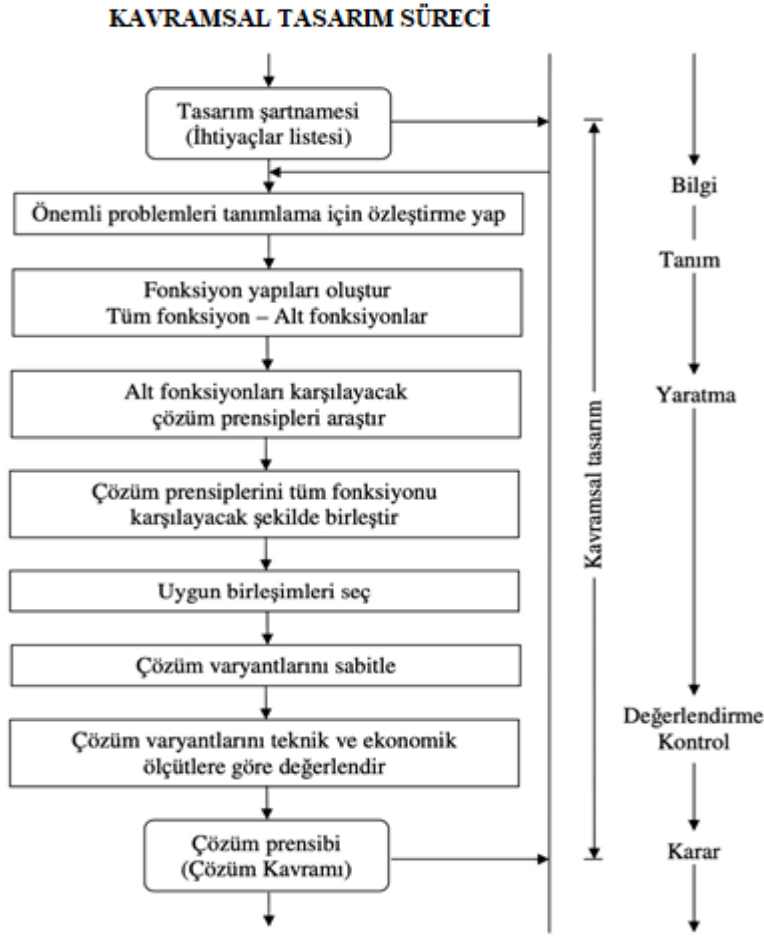
Günümüz tasarım anlayışında çağdaşlık ve özgünlük en çok aranan niteliklerdir. Bu niteliklerin kaynakları ise tasarımcının yaratıcılığı ile yakından ilişkilidir. Tasarımcı bilinenleri yeni şekillerle organize edebilmeli, bir materyali veya fikri yeniden geliştirebilmeli ve farklılaştırabilmelidir (Koca vd., 2015: 129). Bu bağlamda, yaratıcı soyutlamalarla oluşturulan kavramlar aracılığıyla aşamalı bir tasarım süreci oluşturularak, optimum düzeyde kalite, zaman tasarrufu ve ihtiyaçlara yönelik nitelikli tasarım çıktılarına ulaşmak mümkündür.

3. Araştırmanın Yöntemi

Optimum düzeyde kalite, zaman tasarrufu ve amaca yönelik nitelikli ürün oluşturmada kavramsal tasarım yaklaşımın etkisini ortaya koymaya yönelik tur bisikleti kullanıcıları için fonksiyonel bir yelek tasarlanmasının amaçlandığı bu çalışma, “örnek uygulamaları yönüyle, üretilmiş ya da üretilmekte olan bilginin denemeli uygulaması” (Karasar, 2009: 27) olan uygulamalı bir araştırmadır. Çalışmanın amacına ulaşmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Fonksiyonel yelek kavramsal tasarım süreci hangi aşamalardan oluşmaktadır?
2. En ideal fonksiyonel yelek tasarımına ulaşmada kavramsal tasarım yaklaşımının etkisi var mıdır?

Çalışmada, konuya ilişkin ulusal ve uluslararası yazılı ve görsel kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında kavramsal tasarım yaklaşımı tüm aşamalarıyla örneklenerek açıklanmıştır. Tur bisikleti kullanıcıları için fonksiyonel yelek tasarımı sürecinde; Pahl ve Beitz'in (1996: 160), sistematik tasarım yaklaşımlarının ana safhalarından biri olarak tanımladığı, bilgi, tanım, yaratma, değerlendirme, kontrol ve karar evreleri ve alt aşamalarından oluşan kavramsal tasarım süreci uygulanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Kavramsal tasarım aşamaları (Pahl and Beitz, 1996:160).

Kavramsal tasarımın, bir üründe gerekli fonksiyonları en iyi şekilde karşılayabilecek bir tasarım çözümünün geliştirilmesi için en ince ayrıntıya kadar düşünülmüş, aşamalı bir yaklaşım olduğu Şekil 1'de görülmektedir. Pahl ve Beitz (1996: 160), kavramsal tasarım sürecinin genel evrelerini oluşturan aşamalar takip edilerek uygulanan tasarım sürecinde, WGSN trend tahmin sitesi kullanılarak 2021-2022 sonbahar kış trendleri detaylı bir şekilde araştırılmış ve tasarım detayları, silüet, renk, kumaş ve süsleme bazında ele alınarak tasarımlara yansıtılmıştır. Çalışma kapsamında oluşturulan tasarımlar Adobe İllustrator CC ve Adobe Photoshop CC tasarım programları kullanılarak hazırlanmıştır.

Kavramsal tasarım sürecinde, ilk olarak probleme yönelik araştırmalar doğrultusunda ihtiyaç listesi hazırlanarak ihtiyaç listesi belirlenmiştir. Bu liste doğrultusunda alt fonksiyonlar belirlenmiştir. Alt fonksiyonları karşılayacak çözüm prensipleri aranırken geleneksel yollardan biri olan kaynak araştırması metodu kullanılmıştır. Alt fonksiyonlar ve çözüm prensipleri morfolojik bir tabloya aktarılmıştır. Morfolojik tablo ile oluşturulan beş farklı seçenek arasından daha iyi olanları belirlemek amacıyla; vücut-hareket uyumu, ihtiyaç listesini karşılama, üretilebilirlik, uygun maliyet, malzeme dayanıklılığı, kolay tasarım ve yeterli bilgi ölçütleri baz alınarak bir seçim kartı ile ön eleme işlemi yapılmıştır. Seçim kartından elde edilen en iyi tasarımlar için amaçlar ağacı oluşturulmuş, amaçlar ağacında üç tasarım seçeneği daha detaylı bir şekilde incelenerek önce ikiye düşürülmüş ve sonra ideal çözüme ulaşılmıştır. Amaçlar ağacında önem durumuna göre kriterlere yüzdelik değerler verilmiş ve değerlendirme çizelgesi oluşturulmuştur. Kalan son üç tasarım seçeneğine bu parametrelere uygunluk durumuna göre puanlar verilmiştir. En düşük puanı alan tasarım seçeneği elenerek iki tasarım belirlenmiştir. Son aşama olarak değerler profil

diyagramına iki seçeneğin kriterlerden aldıkları puanlar, dikdörtgenler ile şematik gösterilmiştir. Grafikte taralı olarak gösterilen alanlar seçeneklerin zayıf noktalarını belirtmektedir. Taralı alanı daha fazla olan tasarım seçeneği elenerek en ideal tasarıma ulaşılmıştır. Değerlendirme çizelgesi ve değerler profil diyagramı oluşturulurken bazı matematiksel formül ve işlemler araştırmacı tarafından hesaplanarak tablolara ve diyagrama yansıtılmıştır.

4. Bulgular

4.1. Fonksiyonel Yelek Tasarım Süreci

Pahl ve Beitz'in kavramsal tasarım sürecinin ilk aşaması olan fonksiyonel ihtiyaçların belirlendiği tasarım şartnamesi hazırlanması, tasarım problemine farklı çözüm kavramları oluşturmak açısından önemlidir. *“Tasarım şartnamesi; bir tasarım çözümünün karşılması gereken ihtiyaçları içermektedir. Bu ihtiyaçlar, tasarım sürecine bağlı sürekli değiştirilmekte ve güncellenmektedir. Burada ihtiyaçlar, istek ve arzular cinsinden belirtilmelidir”* (Mayda ve Börklü, 2008: 357). Bu bağlamda, tur bisikleti kullanıcılarının kullandıkları giysilerin hareket serbestilerinin yanı sıra özellikle çevresel faktörlerin olumsuz etkilerini minimize edecek özelliklere sahip olması gerektiği bilinmektedir. Bisiklet kullanıcıların seyahat esnasında üzerinde bulundurması gereken zorunlu ihtiyaçlarının olduğu dikkate alındığında, bu giysilerin fonksiyonel özelliklerinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmakla birlikte, güncel trendleri yansıtacak görselliğinin de önemli olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla ihtiyaç listesinin belirlenmesinde tüm faktörler düşünülerek, kullanıcıların giysilerinin fonksiyonel ve sembolik değerlerine yönelik istek ve beklentilerinin belirlenmesi gerekmektedir.

İhtiyaç Listesi Hazırlama: Kullanıcı istek ve beklentilerine göre yelek tasarımında olması istenen özelliklerin liste halinde belirlendiği aşamadır. İhtiyaç listesi oluştururken literatür kapsamında edinilen bilgiler ışığında tur bisikleti kullanıcılarına yönelik ihtiyaçlar alan sistematığına göre belirlenmiş ve listelenmiştir. Bu doğrultuda, tur bisikleti kullanıcılarının yelek tasarımı için belirlenen ihtiyaç listesi/tasarım şartnamesi Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Tur bisikleti kullanıcıları için yelek tasarımı ihtiyaç listesi/tasarım şartnamesi

İhtiyaç Listesi / Tasarım Şartnamesi	
1	Kumaşı hafif, su ve rüzgâr geçirmez özelliklerine sahip olmalı
2	Giysi ergonomisine uygun ve kolay kullanılabilir olmalı
3	İşlevsel detayları bulunmalı
4	Modüler parçalar içermeli
5	Kişisel eşyalar ve bisiklet tamir malzemeleri için uygun cepleri olmalı
6	Kullanıcı konforu için teknolojik özellikleri olmalı
7	Kullanılan teknolojik malzemeler hafif olmalı
8	Kullanım alanına uygun olmalı
9	Sezon trendlerini yansıtmalı (silüet, renk, kumaş, aksesuar)
10	Uygun maliyette olmalı

Tablo 1’de tur bisikleti kullanıcıları için yelek tasarımlarında olması gereken özelliklerin belirlendiği ihtiyaç listesinde, trend ve maliyet dışında diğerlerinin fonksiyonel özelliklerden oluştuğu görülmektedir. Bisiklet kullanıcılarının seyahat sürelerinin uzunluğu dikkate alınarak, çevre ve iklim koşulları, yanlarında bulundurmaları gereken kişisel ve diğer gerekli malzemeler, giysi konfor parametreleri ve estetik değerine yönelik maddeler belirlenmiştir. Bu maddeler, tasarım çözümlerinde kesinlikle karşılanması gereken ihtiyaçlar olarak görülmektedir.

Fonksiyon Şeması Oluşturma: Kavramsal tasarımın esas amacı; temel ve detay tasarımına geçilmeden önce ortaya çıkartılması istenen ürün ya da üründe bulunması istenen özellikleri tanımlamaktır (Börklü ve Erdemir, 2019: 24). Bu doğrultuda ihtiyaç listesindeki maddeleri kapsayacak şekilde alt fonksiyonlar geliştirilerek, olabildiği kadar fazla tasarım çözümlerinin arandığı morfolojik şema hazırlanmıştır. Yelek tasarımı için oluşturulan alt fonksiyonlar sırasıyla; fonksiyonellik, parlak renkler, modülerlik, teknoloji ve malzemedir. Şema üzerinde alt fonksiyonlara uygun çözüm prensipleri metinsel olarak belirtilmiş ve ilişki varyantları gösterilmiştir (Şekil 2).

Alt fonksiyonları karşılayacak çözüm prensipleri aramak için bazı metotlara ihtiyaç bulunmaktadır. Bunlar üç ana başlık altında toplanmaktadır. Geleneksel yollar, sezgi temelli metotlar ve sistematik temelli metotlardır. Geleneksel yollar; kaynak araştırması, tabii sistemlerin analizi, mevcut sistemleri inceleme, analogiler ve ölçümler ve model denemelerdir. Sezgi temelli yollar; beyin fırtınası, 6-3-5 metodu, yunus balığı metodu, sentetik ve metotların birleştirilmesidir. Sistematik temelli metotlar; fiziksel işlemleri sistematik inceleme, sınıflandırma şemalar kullanımı ve tasarım katalogları kullanımıdır (Mayda, 2007: 38-43).

Alt Fonksiyonlar	1	2	3	4	5
1 FONKSİYONELLİK	Farklı boyutta cep ve fermuar kullanımı	Çeşitli boyutta cepler ve bedene tam oturabilen form, bağcık kullanımı	Cep kullanımı ve yan dikişlerin fermuarla açılması	Cep ve kapaşon kullanımı	Farklı amaçlarla kullanılacak cep tasarımları
2 PARLAK RENKLER	PANTONE 16-0235 TCX Kiwi	PANTONE 12-0742 TCX Lemon Verbena	PANTONE 13-1027 TCX Apricot Cream	PANTONE 17-1562 TCX Mandarin Red	PANTONE 16-4530 TCX Aquarius
3 MODÜLERLİK	Kol takılıp çıkarılması ve polar iç ceket ekleme	Cebin arka bedenden ön bedene monte edilmesi	Ön cep ve sırt çantasının bedenden ayrılabilmesi	Tak-çıkart kol ve kapaşon kullanımı	Çift yüzü ön beden
4 TEKNOLOJİ	Güneş enerjisini depolayan cebin gece ışık yayması	Telefonun şarj edilebilmesi	İçeceklerinin soğumaması veya ısınmaması	Arabanın korna sesini algılayan sensörlerle titreşim motorlarının kullanılması	Su hatırlatıcı alarm sistemi
5 MALZEME	Su geçirmez kumaş <i>Paraşüt</i>	Rüzgar geçirmez kumaş	Su ve rüzgar geçirmez kumaş <i>Dalgıç</i>		

Şekil 2. Yelek tasarımına ait morfolojik kart ve ilişkili kavram varyantları

Araştırma kapsamında geleneksel yollardan biri olan kaynak araştırması metodu kullanılmıştır. Yelek tasarımı için tüm alt fonksiyonları karşılayacak beş adet alternatif tasarım çözüm prensibi geliştirilmiş ve bu alternatif çözümlerin tur bisiklet kullanıcıları için en uygun tasarım seçenekleri olduğu öngörülmüştür. Şekil 2’ye göre alt fonksiyonlar (sütun) ve çözüm prensipleri (sıra) aşağıda sunulmuştur.

Alternatif tasarım çözümü: 1.1 - 2.2 - 3.2 - 4.1 - 5.2

Alternatif tasarım çözümü 2: 1.2 - 2.1 - 3.3 - 4.4 - 5.3

Alternatif tasarım çözümü 3: 3.3 - 2.4 - 3.1 - 4.2 - 5.1

Alternatif tasarım çözümü 4: 1.4 - 2.3 - 3.5 - 4.4 - 5.3

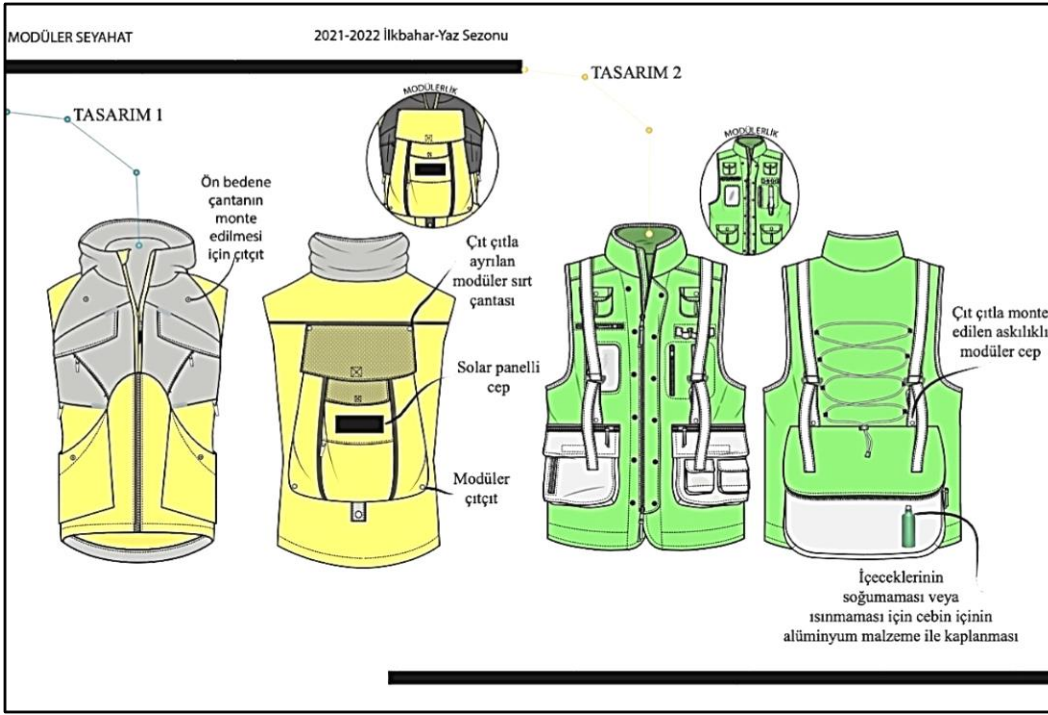
Alternatif tasarım çözümü 5: 1.5 - 2.5 - 3.4 - 4.5 - 5.3

Araştırma kapsamında yapılan araştırmalar sonucu elde edilen veriler doğrultusunda, 2021-2022 İlkbahar-Yaz trendleri, belirlenen ihtiyaç listesi, alt fonksiyonlar ve çözüm prensiplerinin esin kaynakları arasında yer aldığı görsel ve metinsel dokümanlardan oluşan hikâye panosu oluşturulmuştur (Şekil 3). Tur bisikleti kullanıcılarının uzun yol bisikletçileri olmaları ve kilometrelerce yol aldıkları seyahatleri esnasında modüler giysilerin yaşam kalitelerini arttırdığı düşünüldüğünden tema olarak ‘Modüler Seyahat’ tercih edilmiştir. Ayrıca, alt fonksiyonlarda yer alan parlak renkler, hikâye panosunda trend pantone kodları ile sunulmuştur.

Şekil 3. Tur bisikleti kullanıcıları için yelek tasarımı hikâye panosu

Şekil 3’ deki hikâye panosu, ihtiyaç listesi ve alt fonksiyonların tamamını kapsayacak nitelikte, kavramlar üzerinden oluşturulan ve geliştirilen fikirler eskiz çizimleri panosuna yansıtılmıştır (Şekil 4).

Şekil 5. Tur bisikleti kullanıcıları için 1. ve 2. yelek tasarım seçenekleri

Tasarım 1 incelendiğinde, yelek tasarımında farklı boyutta cep tasarımlarının olduğu, fermuar detaylarla fonksiyonelliğin artırılarak bisiklet kullanıcıların eşyalarını koyabilecekleri alanlar yaratılmıştır. Güneş ve rüzgârdan korunma amacıyla yeleğin geniş dik yakası geriye katlanabilecek şekilde tasarlanmıştır. Arka bedendeki sırt çantası görünümündeki büyük bir cep, çitçitler yardımıyla arka bedenden ön bedene takıp çıkarabilen ve sırttaki yeri değiştirilebilen modüler bir yapıdadır. Ayrıca, sırttaki bu büyük cep üzerine solar panel yerleştirilerek güneş enerjisini depolayıp gece ışık yaymasını sağlaması amaçlanmıştır. Bu durumun, bisiklet kullanıcılarının gece sürüşleri sırasında fark edilmelerini sağlayacağı düşünülmektedir.

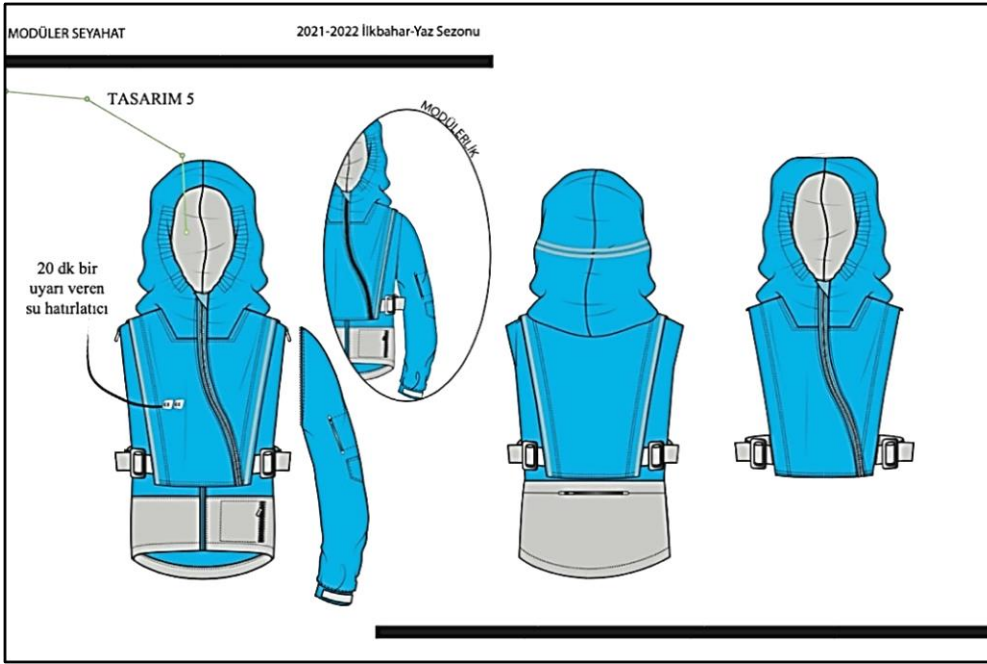
Tasarım 2 incelendiğinde, yelek tasarımında çeşitli boyutlarda cepler, kalem yuvaları, kartlık, malzemeleri takmak için askılıkların bulunduğu fonksiyonel detaylar içerdiği görülmektedir. Yeleğin dört santimetre genişliğinde bir askıya bağlanmış, önde iki büyük cebi ve arkada sırt çantası boyutunda kapaklı bir cebi bulunmaktadır. Bu cepler askıyla birlikte çitçit ile takılıp çıkarılabilen modüler yapıdadır. Uzun yol yapan bisiklet kullanıcılarının içeceklerini sıcak ya da soğuk tutabilmeleri için, sırt cebinin iç kısmı alüminyum malzeme ile kaplanarak termos işlevi görmesi amaçlanmıştır. Tasarımda yeşil ve gri renkte su ve rüzgâr geçirmez bir kumaş kullanılmıştır. İki yelek tasarım seçeneğinde de yılın renk pantonesinde yer alan sarı, yeşil ve gri renkte rüzgâr geçirmez bir kumaş kullanılması önerilmektedir.

Şekil 6. Tur bisikleti kullanıcıları için 3. ve 4. yecek tasarım seçenekleri

Tasarım 3 incelendiğinde, geniş dik yakası, işlevselliği artırılmış detaylı cep tasarımları ve fermuarla açılan yan dikişlerde bisiklet kullanıcılarının eşyalarını koyabilecekleri alanlar oluşturularak yeğin fonksiyonelliği artırılırken, özgün tasarım özelliği de sağlandığı görülmektedir. Arka bedende sırt çantası görünümünde ağzı büzgülü büyük bir cebin plastik klipslerle ön bedene bağlantısı sağlanmıştır. Ayrıca, uzun yol yapan bisiklet kullanıcılarının iletişimde sorun yaşamamaları için sırttaki bu cep içine taşınabilir cep bataryası ile gerekli bağlantıları yerleştirilerek cep telefonunun şarj edilebilmesi amaçlanmıştır. Sırttaki bu cep gerektiğinde bedenden ayrılarak kese olarak bisiklete veya omuza bağlanarak sabitlenebilecek modüler bir parça olarak tasarlanmıştır. Fermuarla bedene takıp çıkarılabilecek olan kollar ise diğer bir modüler özellik olarak yeğli ceket formuna dönüştürerek fonksiyonellik kazandırmaktadır. Aynı şekilde takılıp çıkarılabilen polar iç kollar ile mevsime göre kullanım alanı genişletilerek, yeğin fonksiyonelliği artırılmıştır. Tasarımda kırmızı ve gri renkte su geçirmez kumaş kullanılması düşünülmüştür.

Tasarım 4'te ise yeğin işlevsel cebi, üzerine giyilen sırtı çantalı modüler parçası ve siperlikli kapüşonu dikkat çekmektedir. Bu özellikleriyle rüzgâr ve güneşin bir arada olduğu iklim koşullarında tercih edilebilecek bir yecek olduğunu söylemek mümkündür. Kapüşon, bisiklet kullanıcılarının başını rüzgâra karşı korurken, siperlik güneşi engelleyerek bakış açısını genişletecektir. Sırttaki çanta görünümündeki büyük kapaklı cep, plastik klipslerle ön ve arka bedene kadar inen modüler gri parçaya tutturulmuştur. Plastik klipsler açıldığında yeğin üzerine giyilen gri parça ve sırt çantası görünümündeki cep bedenden ayrılarak da kullanılabilir. Ayrıca, yeğin arka yaka oyuntusuna yerleştirilen ses sensörü ve arka omuzlara yerleştirilen taşınabilir titreşim motorları sayesinde, yaklaşan araba motor sesini ve korna sesini dokunsal olarak bisiklet kullanıcılarına iletacaktır. Tasarımda bir yüzü sarı diğer yüzü somon rengi kumaş kullanarak çift taraflı kullanım özelliği sağlanmıştır. Kumaş tercihinde ise diğer tasarımlarda olduğu gibi su geçirmez özellikte hafif gramajlı kumaşlar önerilmektedir.

Şekil 7. Tur bisikleti kullanıcıları için 5. yelek tasarım seçeneği

Şekil 7’de yer alan beşinci yelek tasarımının farklı kullanım özellikleriyle hem modüler hem de fonksiyonel olması ilk dikkat çekici özelliğidir. Modüler olarak takılıp çıkarılabilen kolları ve kapüşonuyla birlikte giyilen ikinci yelek görünümü parçası soğuk hava koşullarında koruyuculuğu artırırken, orijinal bir tasarım özelliği de oluşturmaktadır. Kapüşon bedene plastik klipsler yardımıyla, kollar ise fermuarla bedene sabitlenmektedir. Ayrıca, kapüşonun uzantısı olan ikinci yelek parçasının ön bedenine 20 dakikada bir uyarı veren su hatırlatıcı cihaz yerleştirilerek, uzun yolda bisiklet kullanıcılarının vücutlarında su kaybı olmamasına katkı sağlanacağı düşünülmüştür. Yelek tasarımında mavi ve gri renkte su ve rüzgâr geçirmez kumaş kullanılması önerilmektedir.

Moda giysiler, önceki yıllarda farklılık yaratan, özel ve seçkin olarak düşünülürken; günümüzde seri üretim, taklit ve erişimdeki teknolojik kolaylıklar neticesinde neredeyse herkesin ulaşabileceği bir unsur haline gelmiştir. Bu durum, ihtiyaçların manipüle edilerek, gereksinimlerin birer arzu nesnesi haline getirildiği tüketim toplumunda modanın kültür endüstrisinin karşı konulamaz bir gerçeği haline dönüştüğünün bir göstergesi olarak görülebilir (Dengin ve Koç, 2016:203). Yelek tasarım seçenekleri geliştirilirken, tüketici grubu olarak tur bisikleti kullanıcılarının da modanın karşı konulmaz gücünün etkisinde kalmamasının mümkün olamayacağı düşüncesiyle, temelde fonksiyonel özellik olarak görülen birçok özellik trendlerle yorumlanarak sembolik değere dönüştürülmüş ve tasarımlara moda ürün özelliği kazandırılmıştır.

Ön Değerlendirme: Kavramsal tasarım sürecinde tasarım çözümleri geliştirildikten sonraki aşamada çözüm önerileri arasından en iyi olan birleşimler seçilmektedir. “Uygun birleşimlerin seçilmesi, bulunan farklı tasarım kavramları; işlev, uygulanabilirlik ve maliyet gibi bazı ölçütlere göre değerlendirilmekte ve aralarından iyi olanlar seçilmektedir. Bu amaçla standart bir seçim kartı kullanılmaktadır” (Mayda ve Börklü, 2008: 357). Bu bağlamda, yelek tasarımlarının çözüm seçeneklerinin değerlendirilmesi için belirlenen ölçütler doğrultusunda oluşturulan seçim kartı ile ön eleme işlemi yapılmış, her bir tasarım seçeneği için belirlenen ölçütlere göre bir karar verilmiştir.

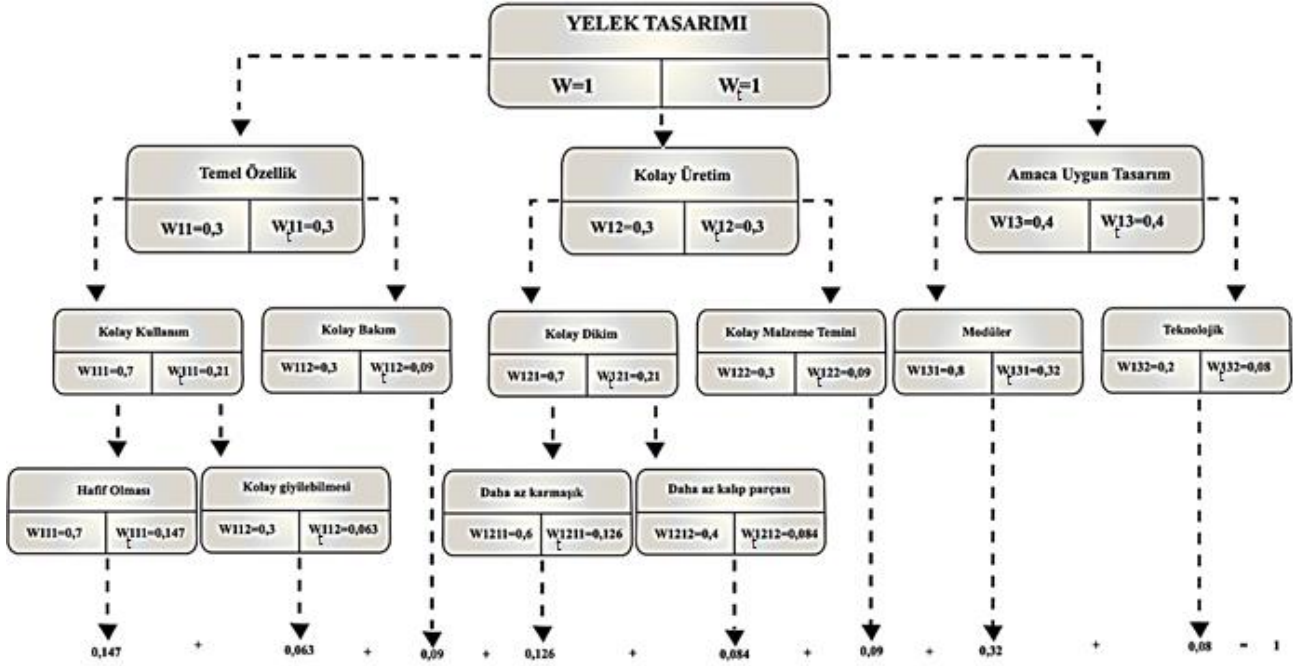
Tablo 2. Tur bisikleti kullanıcıları için yelek tasarımı seçim kartı

		SEÇİM KARTI							
Tasarım seçeneği (TS) gir:	SEÇİM ÖLÇÜTLERİ						KARAR		
	(+)Evet (-)Hayır (?)Bilgi yetersiz (!)İhtiyaç listesini kontrol et							Çözüm seçeneklerinin işaretleri (+)Çözümü sürdür (-)Çözümü ele (?)Bilgi toplu çözümü tekrar değerlendir	
	Vücut-hareket uyumu								
	İhtiyaç listesini karşılama								
	Üretilebilirlik								
	Uygun Maliyet								
	Malzeme Dayanıklılığı								
	Kolay Tasarım								
	Yeterli bilgi								
TS	A	B	C	D	E	F	G	Notlar (işaretler, nedenleri)	KARAR
T1	1	-	+	+	-	-	+	Üretim maliyeti yüksek	-
T2	2	+	+	+	+	-	+		+
T3	3	+	+	+	-	+	+		+
T4	4	+	+	+	+	-	+		+
T5	5	+	-	+	-	-	+	Sırt çantası yok, cepler yeterli değil	-

Tablo 2’deki seçim kartındaki ölçütler, tasarım amacını oluşturan fonksiyonel ve sembolik değerlerin yanı sıra uygulanabilirlik ve maliyet açısından da ele alınarak, tasarım sistematığı doğrultusunda belirlenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucu olumlu (+) işareti olan T2, T3 ve T4 seçenekleri daha iyi/optimum tasarımlar olarak belirlenmiş ve diğer iki tasarım seçeneği ise elenmiştir. Bir sonraki adımda ise üç tasarım seçeneği daha detaylı şekilde incelenmiş ve seçim kartındaki ölçütler dikkate alınarak belirlenen genel kriterler ile amaçlar ağacı oluşturulmuştur. Ek seçim işlemleri olarak adlandırılan bu aşamada amaçlar ağacının sayısal verilerine göre yapılan değerlendirme sonucunda en ideal tasarım çözümüne ulaşmak için seçenek sayısı ikiye düşürülmüştür.

Ek seçim işlemleri: Amaçlar ağacı oluşturulması olarak adlandırılan bu aşamada; toplamı 100 olacak şekilde, belirlenen kriterlere önem durumuna göre yüzde değeri verilmektedir. Fonksiyonel yelek tasarımında kullanım ile ilgili özellikler “temel özellik”, üretilebilirlik ve maliyetle ilgili özellikler “kolay üretim” ve tasarımsal özellikler “amaca uygun tasarım” kriterleri olarak belirlenmiştir. Yüzde değerleri; temel özellik %30, kolay üretim %30, amaca uygun tasarım %40 olarak belirlenmiştir.

Bir alt basamakta kriterler alt ölçütlere ayrılarak bunlara da yine önem durumuna göre yüzdelik değer verilmiştir. Amaçlar ağacının üst kutucuğunda bulunan (Wt) değeri, amaçlar ağacının altındaki değerlerin toplanması ile elde edilir. Örneğin, kolay üretim kriterinin alt ölçütleri olan, kolay dikime %70 (Wt 0,7) ve kolay malzeme teminine %30 (Wt 0,3) değer verilmiş ve böylece kolay üretim başlığı altındaki kolay dikim ölçütünün toplam değerdeki yüzdesi %21, malzeme temininin ise %9 olarak belirlenmiştir. Her iki alt ölçütün (Wt %21+%9) toplam değeri; kolay üretim kriterinin %30 değerine eşittir. Bu durum diğer kriter ve alt ölçütler için de geçerlidir. Bu işlem sırası en alt basamağa kadar devam etmekte ve en alt düzeyde kriter değerlerinin toplamı 1’e (veya 100’e) eşittir. (Börklü, 2010; Börklü ve Erdemir, 2019; Börklü ve Top, 2018). Araştırma kapsamında geliştirilen yelek tasarım seçenekleri için belirlenen kriterlere göre amaçlar ağacı oluşturulmuş ve Şekil 8’de sunulmuştur.

Şekil 8. Tur bisikleti kullanıcıları için yelek tasarımı amaçlar ağacı

Değerlendirme çizelgesi oluşturma; ilk olarak kriterlere parametreler belirlenmiş ve kalan üç tasarım seçeneğine bu parametrelere uygunluk durumuna göre puanlar verilmiştir. Burada öznel davranmak gerekmektedir (Börklü ve Top, 2018: 662). Değerlendirme çizelgesi oluşturulurken bazı matematiksel işlemlerle nitel veriler nicel verilere dönüşmektedir. 1 ile 10 arasında verilen puan aralıklarının oranları; 1-4 puan “zayıf”, 5-7 puan “orta”, 8-10 puan “fazla” olarak belirlenmiştir. Böylece daha somut, net ve güvenilir sonuçlar elde edilerek toplam ağırlık değeri en düşük olan tasarım seçeneği elenebilecektir. Tur bisikleti kullanıcılarının tasarım seçeneği-2, tasarım seçeneği-3 ve tasarım seçeneği-4 için hazırlanan değerlendirme çizelgesi Tablo 3’te yer almaktadır.

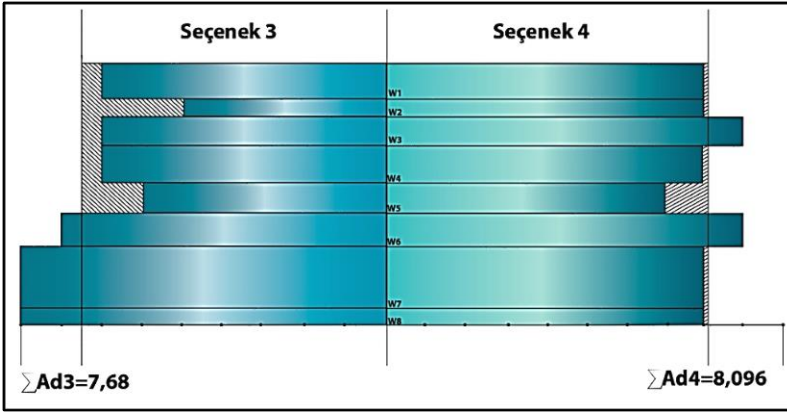
Tablo 3. Tur bisikleti kullanıcıları için yelek tasarımı değerlendirme çizelgesi

Değerlendirme Çizelgesi			Tasarım Seçeneği-2			Tasarım Seçeneği-3			Tasarım Seçeneği-4		
Kriter	W	Parametreler	Oran	Değer	Ağırlık Değeri	Oran	Değer	Ağırlık Değeri	Oran	Değer	Ağırlık Değeri
1	0,147	Ergonomiklik	Orta	6	0,378	Orta	5	0,315	Fazla	8	0,504
2	0,063	Kolay Kullanım	Orta	7	0,63	Orta	7	0,63	Fazla	9	0,81
3	0,09	Kullanışlılık	Orta	7	1,029	Orta	7	1,029	Fazla	8	1,176
4	0,126	Sadelik	Orta	6	0,756	Orta	7	0,882	Fazla	8	1,008
5	0,084	Kolay dikim	Orta	5	0,42	Orta	6	0,504	Orta	7	0,588
6	0,09	Malzeme temini	Fazla	9	0,81	Fazla	8	0,72	Fazla	9	0,81
7	0,32	Modülerlik	Fazla	8	2,56	Fazla	9	2,88	Fazla	8	2,56
8	0,08	Teknolojik	Orta	6	0,48	Fazla	9	0,72	Fazla	8	0,64
$\sum W_t=1$			$\sum d_2=54$ $\sum Ad_2=7,063$			$\sum d_3=58$ $\sum Ad_3=7,68$			$\sum d_4=65$ $\sum Ad_4=8,096$		

Tablo 3’teki değerlendirme çizelgesinde tasarımcılar tarafından her tasarım seçeneğine parametreler doğrultusunda puanlar verilmiştir. Puanlara göre 2. tasarım seçeneğinin ağırlık değerleri toplamının ($\sum Ad_2$)

3. ve 4.tasarım seçeneği toplam puanlarından düşük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, en düşük toplam ağırlık değeri olan 2. tasarım seçeneği elenmiş ve kalan iki seçeneği oluşturan 3. ve 4.tasarım çözümleri için değerler diagramı hazırlanmıştır.

Değerler profil diagramı oluşturma: bu aşamada, en ideal tasarım çözümüne ulaşmak için değerlendirme çizelgesindeki ağırlık değerleri toplamına göre 3. Tasarım seçeneği ($\Sigma Ad3=7,68$) ile 4. tasarım seçeneği ($\Sigma Ad4=8,096$) arasında bir seçim yapılması gerekmektedir. İki tasarımın ağırlık değerleri toplamına göre parametrelerin diyagramdaki kalınlıkları belirlenerek sınırları çizilmiştir. Taranmış olarak gösterilen alanlar tasarım seçeneklerinin zayıf noktalarını belirtmektedir (Börklü ve Top, 2018: 663). Diagramda taralı alanları fazla olan tasarım seçeneği elenerek en ideal tasarımın belirlenmesi sağlanmıştır.

Şekil 9. Yelek tasarım seçenekleri (3. ve 4.) değerler profil diagramı

Şekil 9 incelendiğinde, üçüncü tasarım seçeneğinin taralı alanlarının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durumda çözüm seçeneği olarak sunulan üçüncü yelek tasarımı elenerek, en ideal tasarımın dördüncü tasarım seçeneği olduğu belirlenmiştir (Şekil 10).

Şekil 10. Tur bisikleti kullanıcıları için belirlenen en ideal yelek tasarımı

Tur bisikleti kullanıcıları için fonksiyonel yelek kavramsal tasarım sürecinde; belirlenen ihtiyaç listesi ve çözüm prensipleri doğrultusunda geliştirilen yelek tasarımları, oluşturulan seçim kartı aşamasında değerlendirilmiştir. Hazırlanan amaçlar ağacı ve değerlendirme çizelgesi sonuçlarına göre iki seçeneğe düşürülen tasarım çözümleri, değerler profil diyagramına göre elenmiş ve istenen özellikleri en çok karşılayan, ideale en yakın yelek tasarımı olarak 4 numaralı tasarım seçeneği belirlenmiştir.

Yeleğin çok fazla malzeme alabilecek işlevsel cebi, rüzgâr ve güneşin bir arada olduğu iklim koşullarında dış etkilere karşı koruma özelliği artırılmış siperlikli kapüşonu ve sırtı çantalı mini yelek görünümlü modüler parçası ile fonksiyonel değeri artırılmıştır. Modüler parça ile sadece malzeme taşımının yanı sıra kullanıcının sırt ve göğüs kısmının rüzgâra karşı koruması artırılırken, bu parçanın başka bir yelek üzerine giyilerek kullanılabilir olması da düşünülmüştür. Ayrıca, fermuarlar ve klipslerle sağlanan kolay kullanım özelliği yeleğe kazandırılan fonksiyonel değerleri oluşturmaktadır. Siluet, form, malzeme ve renk tercihinde güncel trendler kullanılarak moda ürün boyutuyla yeleğin sembolik değeri de artırılmıştır. Yeleğin arka yaka oyuntusundaki ses sensörü ve arka omuzlardaki taşınabilir titreşim motorları ile yaklaşan araba motor ve korna sesini uyarıcı özelliği de yeleğe inovatif tasarım niteliği kazandıran sembolik değerlerinden biridir. Böylece, fonksiyonellik, modülerlik ve teknolojik özelliklerin 2021-2022 sonbahar kış sezon trendleri ile yaratıcı bir şekilde yorumlanarak tasarım özellikleri olarak yansıtıldığı bu yelek tasarımına, aynı zamanda fonksiyonel değerler sembolik değere dönüştürülerek güncel moda ürünü niteliği kazandırılmıştır. Bu bağlamda, fonksiyonel değerlerinin yanı sıra sembolik değerleri de yüksek olan bu yelek tasarımının uzun yol bisiklet kullanıcılarının istek ve beklentilerini karşılayacak nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Kavramsal tasarım yaklaşımı ile tur bisikleti kullanıcıları için fonksiyonel bir yelek tasarlanmasının amaçlandığı bu çalışmanın çıktıları ile aynı zamanda optimum düzeyde kalite, zaman tasarrufu ve amaca yönelik nitelikli ürün oluşturmada kavramsal tasarım yaklaşımın etkisi de ortaya koyulmuştur. Kavramsal tasarım sürecinde; soyutlama yoluyla oluşturulan kavramlar aracılığıyla aşamalı bir tasarım süreci oluşturulmuş, tasarım çözümleri her aşamada elemeyi geçirilerek fonksiyonel özelliklerin sembolik tasarım değerlerine dönüştürülerek yansıtıldığı güncel moda trendlerini yansıtan yelek tasarımı elde edilmiştir.

Çalışma kapsamında işlem basamakları açıklanarak uygulanan yelek kavramsal tasarım sürecinde; öncelikle problem tanımlanarak ihtiyaç listesi/tasarım şartnamesi hazırlanmıştır. Ardından ihtiyaç listesinin içerisinde yer alan önemli alt fonksiyonları ve ilişkili alt çözümlerin yer aldığı morfolojik tablo düzenlenmiştir. Buradaki alt çözümlerin çeşitli birleşimlerinden beş farklı tasarım çözüm seçeneği geliştirilerek, seçim kartı, amaçlar ağacı ve nitel verilerin nicel verilere dönüştürüldüğü değerlendirme çizelgesinde elemeler yapılmıştır. Kalan iki tasarım çözüm seçeneği değerler profil diagramı ile yapılan eleme sonucunda en ideal tasarım seçeneği belirlenmiştir. Böylece, kavramsal tasarım yaklaşımının daha sistemli, kolay, etkin ve en iyi tasarım çözümleri geliştirilebildiği, bir ürünün tüm özelliklerinin belirlenmesini sağladığı, özellikle fonksiyonellik öncelikli giysilerde moda trendleri ile işlevselliğin kombinasyonunun sağlanabileceği, güncel ve özgün tasarımların oluşturulabileceği görülmüştür. Orijinal tasarıma ulaşmada yaratıcılığın oldukça büyük payı olduğu ulaşılan önemli sonuçlar arasında yer almaktadır.

Kavramsal tasarım yaklaşımı profesyonel bir çalışma, yaratıcılık ve uzmanlık gerektirmektedir. Bu tasarım yaklaşımının benimsenmesi ve aşamaların uygulanması tasarımcıların yaratıcılıklarını da kullanarak daha kolay ve sistematik bir tasarım süreci geliştirmelerini sağlayacaktır. Tasarımcılar ve işletmeler açısından bu yaklaşım karmaşık gibi görünse de yaklaşım benimsendikten sonra tasarım kalite standartlarını da arttıracığı düşünülmektedir. Moda tasarımı alanında kavramsal tasarım yaklaşımı bilgisayar destekli

tasarım programlarıyla desteklenerek en az hata payı, en uygun maliyet ve en kısa zaman gibi işletmeler ve tasarımcılar için önemli olan uygulamaları gerçekleştirebilmek mümkün olabilecektir.

Çalışma, metodolojik olarak tasarım bilimine uygun kavramsal tasarım sürecinin uygulanmasını ortaya koyarak bu alanda yapılacak benzer çalışmalara yol gösterici olabileceği gibi üzerinde yapılacak geliştirmelere temel oluşturması açısından önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Bayazıt, N. (2004). Tasarımı keşfetme: tasarım araştırmalarının kırk yılı. *İtü Dergisi/A*, 3(1), 3-15. Erişim adresi http://www.itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/view/1013.
- Bozdemir, M., Toktaş, İ. (2001). Mekanik sistemlerin kavramsal tasarımına sistematik bir yaklaşım. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 7(2), 165-171. Erişim adresi https://www.researchgate.net/profile/Ihsan_Toktas/publication/277206789_mekanik_sistemlerin_kavramsal_tasarimina_sistematik_bir_yaklasim/links/55c70dc208aea2d9bdc54c66.pdf.
- Börklü, H.R. (Türkçeye Çeviren), Pahl, G., Beitz, W., Feldhusen, G., Grote, K.H., (2010). Mühendislik tasarımı: sistematik yaklaşım, 1. Baskı, Ankara, Türkiye, Hatiboğlu Yayınları
- Börklü, H. R., Top N. (2018). Sistematik tasarım yaklaşımı ile yeni bir zeytin hasat makinesi tasarımı, *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*6(4), 659 -664, 2018e-ISSN: 1308-6693. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/593001>.
- Börklü, H. R., Erdemir, F. (2019). Yeni bir çim biçme makinesinin kavramsal tasarımı. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(2), 15-26. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/dubited/issue/44006/460036>.
- Dengin S., Koç, F. (2016). Kültür Endüstrisi Bağlamında Moda ve Gençlerin Modayı Kullanma Durumları, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 20, S:1, Nisan, 203-222.
- Güneş, S., Kesdi, H. S. (2018). Tasarımda mesleki terminoloji karmaşası üzerine bir çözümleme. *Online Journal Of Art And Design*, 6(5), 150-157. Erişim adresi <http://adjournal.net/articles/65/659.pdf>.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Koca, E., Koç, F. (2012). “Giysi yüzey tasarımına disiplinler arası bir yaklaşımda tasarımcının rolü”, 1. Uluslararası İstanbul Tekstil Sanatı Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi, İstanbul, 17-20 Ekim, 64-75.
- Koca, E., Koç, F. (2009). Giysi tasarımında yaratıcılık. *NWSA e-Journal of New World Sciences Academy (Uluslararası Hakemli E-Dergi)*, 4(1), 32-44. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/nwsavoca/issue/10920/130657>.
- Koca, E., Koç, F., Kaya, Ö. (2015), Yöresel dokumaları güncel tasarımlarda yorumlamak “Kargı Bezi Örneği”, *ASOS Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 9, Mart, 125-133.
- Kusiak, A., Szczerbicki, E., Vujosevic R., (1991). “Intelligent design synthesis: an object-oriented approach”, *International Journal of Production Research*, 29(7), s.1291-1308. <https://doi.org/10.1080/00207549108948011>.

- Mayda, M. (2007). *Web tabanlı kavramsal tasarım*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Mayda, M., Börklü, H. R. (2008). Web tabanlı makina kavramsal tasarımı. *Politeknik Dergisi*, 11(4), 353-364. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/politeknik/issue/33033/367249>.
- Myrup, M. A., C. T. Hansen, P. Cash (2015). *Conceptual design: interpretations, mindset and models*. Switzerland: Springer International Publishing.
- Oğlacioğlu, N., İllez, A. A., Erdoğan, M. Ç., Marmaralı, A., Güner, M. (2013). Bisikletçi giysilerinde dikim işleminin ısı konfor özelliklerine etkisi. *Tekstil ve Mühendis*, 20(90).
- Paul, G., Beitz, W. (1996). *Engineering design, a systematic approach*. New York: Springer.
- Yaldız, N. (2019). *Kavramsal tasarım yaklaşımlarının incelenerek yeni bir yaklaşım geliştirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Ullman, D. G. (2010). *The mechanical design proses*. USA: McGraw Hill.
- Turan, B.O. (2011). 21. Yüzyıl tasarım ortamında süreç, biçim ve temsil ilişkisi, *Megaron*, 6 (3),162-170.

Bir Tekno-Dil Analizi: Emoji Örneği

A Techno-Language Analysis: Example of Emoji

Elif Akçay^a

^a Marmara Üniversitesi, Bilişim Doktora Öğrencisi.
elifakçay@marun.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2566-7288

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 05.05.2021

Düzeltilme tarihi: 28.06.2021

Kabul tarihi: 30.06.2021

Anahtar Kelimeler: Meta-dil,

Emoji,

Evrinsel Dil,

Teknoloji Dili.

ÖZ

Teknoloji kullanım oranındaki artışa bağlı olarak teknolojinin kendisinin bir dil olma imkânı da artmaktadır. Bu imkân bazıları tarafından gündelik ve edebi dili tehdit eden bir yan etki olarak eleştirilmektedir. Tekno-devrim, iletişim kurma biçimlerimizi çok yönlü olarak etkilemektedir. İletişimin sözlü ortamdan telefon ve bilgisayarlar aracılığı ile dijital ortamlara kayması, teknolojinin kendine has dili üzerine yeni tartışmaları ortaya çıkardı. Teknolojik dil, iletişim ihtiyacını karşılarken gündelik dildeki anlam bulanıklığına, karışıklığına, belirsizliğine ve çokluğuna yol açan unsurlardan arınmaktadır. Sembolik bir hale bürünen bu dil; sade ve daha anlaşılır, herkesin kolayca öğrenebildiği yeni bir iletişim diline dönüşmektedir. Bu çalışma, iletişim sıklığını artıran teknolojik gelişmeler ve özellikle görece olarak daha özgür bir ortam yaratan internetin de etkisiyle teknolojiye dayalı yeni sembolik bir dil yaratma isteği ile ilgilidir. Bu araştırmanın amacı, herkesin anlayabileceği bir internet dilinin, yeni ve birleştirici bir dil olabilme imkânı açısından değerlendirilmesidir. Araştırma, literatür taramasına dayalı analitik bir çalışmadır. Yapılan çalışmada; “Emojiloji, eski meta-dil arayışının yeni versiyonu olabilir mi?”, “Hız olgusunun büyük bir etken olduğu, yazma ve okuma davranışlarımızın sürekli değiştiği bilişim devrinde, emojiler fark etmediğimiz bir şekilde yeni meta-dilimiz mi olmaktadır?”, “Teknoloji yeni bir üst-dil yaratma kabiliyetine sahip midir?”, “İnternet ve teknolojide kullanılan kısaltma ve simgeler bir dil olarak değerlendirilebilir mi?”, “Emoji, meta-dil arayışının bir sonucu olarak kabul edilebilir mi?”, “Teknolojinin oluşturduğu bu dil yani emoji, meta-dil arayışına son verebilir mi?” sorularına cevap aranmaktadır. Yapılan çalışmada teknoloji dilinin getirdiği hız ve minimum karakter ile maksimum enformasyonu sağlama isteğinin henüz bir üst dil olmasa da bu arayışa son verecek bir potansiyele sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 05.05.2021

Received in revised form: 28.06.2021

Accepted: 30.06.2021

Keywords:

Meta-language,

Emoji,

Universal Language,

Technological Language.

ABSTRACT

The possibility of being a language for technology is raising based on the increase in usage rate of technology. This is criticized to threaten literary and daily language by some. Technological revolution affects the ways of communication sophisticatedly. The tendency of communication from oral to digital causes new arguments about the language of technology. Technological language provides for communication, and also it purifies the uncertainty and ambiguity of daily language, thus, it turns into a language which can be understood by anyone. This study is about the claim to create a new symbolic language based on technology by effects of the internet, which creates a free environment relatively, and technological developments, which increases the frequency of communication. This study aims to evaluate if it is possible to turn internet language, which is understood by anyone, into a new and connective language. This is an analytical study based on literature review. This study looks for answers to some questions such as “Might emojis be a new version of old meta-language seeking?”, “Does emoji become our new meta-language unwittingly at information age when speed is a major factor, and reading and writing praxes change rapidly?”, “Is technology capable to create a meta-language?”, “Are clippings and signs considered as a language?”, “Might emoji be considered as a conclusion of meta-language seeking?”, “Might emoji, which has been created by technology, end the meta-language seeking?”. This study concludes that the claim of supplying maximum information along with minimum characters and the speed, that is provided by the technological language, has the potential to end the meta-language seeking although it has not existed yet.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Akçay, E. (2021). *Bir Tekno-Dil Analizi: Emoji Örneği*. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 203-213.

1. Giriş

“Ne kadar bilersen bil,
söylediklerin karşındakilerin anlayabileceği kadardır.”

Mevlâna

İçinde yaşadığımız dünya teknoloji ile evrim geçirmeye devam ederken, dil de bu evrime eşlik etmektedir. Okuma ve yazma davranışlarımız hızla değişirken internet ve teknolojiye dayalı bir dil, gündelik dil karşısında daha sade ve anlaşılır bir hal almaktadır. Duyguların ve tutumların görselleştirilmesi yolundan giden bu tekno-dil, evrensel bir dil yaratma arzusunun sonucu olarak görülmektedir.

İnsanların kendisini ifade etmek için kullandığı en gelişmiş ve en önemli araç olan dil, ortaya çıkışından bugüne iletişimin, anlatmanın ve anlamının aracı olmuştur. Dil, insanların kendilerini ifade amacıyla bir araya gelerek oluşturdukları toplumda, kullandıkları en önemli özelliştir. “İnsanoğlu tabiatta gördüğü her şeyi anlamlandırmaya çalışmakta ve onu dil aracılığıyla adlandırarak yaşantısıyla bütünleştirmektedir. Dil; canlıdır, üretkendir, değişkendir” (İşliyen ve İşliyen, 2019: 15).

2. Dilin Tanımları ve Kökenine Dair Görüşler

Farklı tanımlara “Ve bütün dünyanın dili bir,
ve sözü birdi.”

Tekvin 11

Pek çok kaynakta dil, bir iletişim yeteneği olarak tanımlanır. Daha geniş anlamda ise güncel sözlükte dil, “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban, düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım aracıdır” (TDK, 2020). Kültürün taşıyıcısı olan dil, Dilbilim Sözlüğü’nde, “İnsanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan; duygu, düşünce ve isteklerin: ses, şekil ve anlam bakımından her toplumun kendi değer yargılarına göre biçimlenmiş ortak kurallarının yardımı ile başkalarına aktarılmasını sağlayan, seslerden örülü çok yönlü ve gelişmiş sistemdir” (Kocaman vd., 2013).

İnsan dili, olan şeylere işaret etmekle beraber, geçmişteki veya gelecekteki, gerçek ya da hayali olayları ifade etmeye de imkân tanımaktadır. Sınırlı miktardaki unsur ile sınırsız sayıda cümle üretmeye imkân veren bir düzenektir. İletişim biçimlerinin her çeşidi dil olarak adlandırılabilir. Altınörs’e (2016: 21) göre, arıların dansı da bir iletişim sistemi olarak arıların dilidir. Ona göre dil kelimesi Picasso’nun dili, Giacometti’nin dili gibi örneklendirdiği sanatsal ifade biçimlerinin çeşitliliğini belirtmek için de kullanılır. Böyle kullanıldığında geniş bir yelpazeyi ifade eden dil, dar anlamıyla sadece insana özgü sözlü dili belirtir.

Dil, insanla insan ve diğer var olan şeyler arasında birleştirici bir bağ kurar. “Dil yalnız insanlar arasında iletişimi ve mevcut bilgilerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan bir vasıttan ibaret değil, aynı zamanda var olanları tanımak için yeni bilgiler elde etmede yol gösteren bir rehberdir” (Öner, 2013).

Düşünen olmasıyla diğer varlıklardan ayrılan insanın zihin hayatı dil üzerine tasarlanmıştır. Düşünme ile dil arasında sıkı bir ilişki vardır. Gerçekliği algılayışımız dil sayesinde mümkündür.

Dilin kökenine baktığımızda, ilk dilin ne zaman oluştuğu tartışma konusudur, fakat en az doğa ve varlığın kökeni kadar eski olduğu görülmektedir. Merian, “Dilin kökeni, insan zihninin ortaya koyabildiği en büyük meseledir; filozoflar tarafından ele alınmaya ve hakkında hüküm verilmeye en layık konudur; lakin aynı zamanda da çözülmesi en zor olanıdır” (1781: 181) demektedir. Saussure’a (1995: 105) göre ise dil, eski kuşakların miras bıraktığı ve olduğu haliyle benimsenmesi gereken bir üründür. Ona göre dilin kökeni meselesi sanıldığı kadar mühim değildir, dahası üzerine durmak da yersizdir. Köken meselesi her dönemde farklı yaklaşımlarla, değişik tartışmalara neden olmuştur. Dilin ortaya çıkış meselesine iki yönlü bakılmaktadır. İlk yaklaşım, kutsal kitaplara dayandırdığı “söz”ün tanrısal bir bağış olduğuna inanmaktadır. İkinci yaklaşımda ise evrim teorisi veya bilimle ilk yaklaşıma itiraz edenler yer almaktadır.

Kutsal kitaplarda, Tevrat’ta, “Tanrı, ‘Işık olsun’ diye buyurdu ve ışık oldu. Işığa ‘Gündüz’, karanlığa ‘Gece’ adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün oluştu. Tanrı, ‘Göğün altındaki sular bir yere toplansın, kuru toprak görünsün’ diye buyurdu ve öyle oldu. Kuru alana ‘Kara’, toplanan sulara ‘Deniz’ adını verdi” (Tekvin, Yar:1) ayetleriyle Tanrı’nın kâinatı buyruğu ile yarattığı, aslında Tanrı’dan sonra var olan ilk şeyin, onun yaratıcı kelamı, buyruklarıyla yarattıklarına ad vermesi olayı olduğu görülmektedir. “Rab Tanrı yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümünü topraktan yaratmıştı. Onlara ne ad vereceğini görmek için hepsini Âdem’e getirdi. Âdem her birine ne ad verdiyse, o canlı o adla anıldı. Âdem bütün ehli ve yabancı hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu” (Yaratılış, 2:19). Âdem’in varlıklara isim vermesi, kullandığı dilin biricikliği, ilk lisanın kusursuzluğuna inandırmaktadır. İncil’in Yohanna nüshasında, “Başlangıçta söz vardı. Söz Tanrı’yla birlikteydi ve söz Tanrı’ydi” (Yohanna:1) ayetlerinde de dilin insan tarafından yaratılmadığı, insana Tanrı tarafından sunulduğu dile getirilmektedir. Dilin kutsallığı karşısında Altınörs, De Bonald’tan yaptığı aktarımda, “insanın asla icat edemeyeceğine inandığı dili, insandan daha yüce bir varlığın mevcudiyetinin en açık delili olarak değerlendirir” (Altınörs, 2016: 49).

Kutsal kitaplardaki ayetlere göre Tanrı’nın, bir şey yaratırken isim vererek yaratması, taş olsun deyince olması gibi, kavramların fiziksel bir gerçekliğe dönüşmesinden birebir özdeşlik çıkarımında bulunulabilmektedir. Bu denklikçi kurama göre anlamlarla sözcüklerin tam tekabül edip üst üste gelmesi durumu söz konusudur. Yine kutsal metinlere göre dilin insana özgü olmadığı, Tanrı’nın da iletişim kurmak için sözel, dilsel bir araç kullandığı kabul edilmektedir. Tanrı, söylediğini tam anlayan Âdem’e kendi dilini öğrettiyse, o zaman başlangıçta terimsel çelişki yaşanmadığı, Tanrı’nın metadil ile konuştuğu sonucuna varılmaktadır. Ayetler, Tanrı’nın tam olarak söylemek istedikleri şeyler olarak kabul gördüğünden, Âdem ile Havva arasında anlam belirsizlikleri gibi dilde iletişimi zorlaştıran durumlar yaşanmamıştır, denebilmektedir. Burada teolojik bakış açısına göre ilk iki insanın birbiriyle konuştuğu dilin arayışının, aslında meta-dil arayışı olduğu görülmektedir.

Evrimsel bakış açısı böyle söylememekle birlikte insanın daha sonra çevreyle etkileşiminde ve karmaşıklaşan ilişkilerinde dilin kaynağını bulmaya çalışmaktadır. Ses çıkarma becerisine hemen hemen her canlıda rastlarken konuşma, sadece insana özgü bir davranış olarak görülmektedir. Bunun nedeni insanın beyin fonksiyonlarının gelişmiş olmasıdır. “İlk insandan bu yana beyin yapısında da değişiklik olup olmadığı her zaman merak edilen konulardan birisi olmuştur. Beyin yapısı ile kullanılan dil arasında bir ilişki olup olmadığı da çeşitli araştırmalara konu olmuştur” (Günay, 2013: 88). Herder, dilin kökenine ilişkin denemesinde, “İnsan, kendine özgü düşünüm durumunu elde ettiğinde ve bu düşünüm ilk kez özgürce hareket edebildiğinde dili icat etmiştir” der (Cassirer, 2018: 38).

Evrimsel teorisiye göre bir adaptasyon olarak dilin, insan topluluklarının değişen çevreye daha iyi uyum sağlamasını mümkün kılan bir hayatta kalma stratejisi şeklinde evrimleştiği savunulmaktadır. İzbul (1983), dil evrimi üzerine yaptığı araştırmalarında, konuşma dili gelişimini sağlayan anatomik evrimin,

sapiense geçişin temel yönlerinden biri olduğunu söylemektedir. İnsanda dilin düşünceleri dışa vurma isteği ile evrimleştiği düşüncesini savunanlar; ağız yapısı, dil ve diş yapısı, gırtlaktan sesin çıkması vb. gibi görüşlerini biyolojik temellere dayandırmaktadır. Taklit seslerden yararlanan hayvanlarda; kuşlar, kediler, papağanlardakiler gibi bunun ilkel formlarını örnek olarak göstermektedirler. Dilin oluşumunu, Tanrı lütfu olarak gören bakış açısının en şiddetli aleyhtarlarından biri de Darwin'dir. Darwin'e (1980: 79) göre, tarih öncesi çağlarda dil yavaş yavaş, bilinçsiz olarak ve birçok aşamadan geçerek geliştirilmiştir.

Hangi yaklaşımın doğru olduğuna kolayca karar verememekle birlikte dilin kökenine inildiğinde meta-dilin mümkün olduğu görülmektedir. "Sonuçta dilin kökeni sorunu her zaman için –onu en derinlemesine ele alan ve onunla en çok boğuşan düşünürler için bile- gerçek bir maymun bulmacası ¹ haline gelir" (Cassirer, 2018: 40,41). Teolojik yaklaşıma göre Tanrı'nın öğrettiği dil, zaman içinde farklılaşmış ve kendi kökenini bulamayacak kadar yabancılaşmış olabilir fakat gelinen ortak nokta hep ilk lisanın; filozofların arayışlarından vazgeçmediği, kusursuz bir dil, meta-dil, olduğunu göstermektedir.

3. Dil Felsefesi ve Temel Kavramlar

Dil felsefesi, filozofların genel anlamıyla dili konu edinip üzerine düşündükleri bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşüncenin de felsefenin de ana maddesi dildir ve dil felsefesi düşüncenin aracı olan dili sorgulamaktadır. Dili tanıyabilmek için dilbilim ve felsefe iç içe geçmektedir. Dil felsefesince tartışılan onlarca soru, kesin cevaplar aramaktan ziyade, anlamı anlamak ve dili tanıyabilmek içindir. Antik Yunan'da "Logos"; "söz" ve "dil" anlamları dışında "düşünce" ve "akıl" demektir. Bir sözcüğün en küçük anlamlı söz birimi olup "biçim" ve "anlam" olarak iki yanlı olduğunu ilk kez ileri süren Aristoteles olmuştur. Antik Yunan'dan bu yana sorgulanan dil, 17. yüzyılda John Locke'un kimilerine göre felsefe tarihinde ilk dil kuramını, sözcüklerin anlamı ile düşünme ve iletişim kurma arasındaki ilişkiyle geliştirmesiyle devam etmiştir. "Gönderme" ile "anlam" arasındaki ayrımın ilk örneklerini veren J. Stuart Mill'den sonra, Ferdinand Saussure'nin dil üzerine yapmış olduğu çalışmalar göstergebilimin ve yapısalcılığın gelişimine öncülük etmiştir.

Dil felsefesi açısından sözcüklerin bir araya gelerek oluşturduğu tümce kavramları çok önemlidir. "Terim bir ya da birkaç sözcükten oluşan, tam bir tümce ya da bir tümcenin mantıksal parçası olan dilsel bir yapıdır" (İnan, 2013: 5). Dil felsefesinde; dilin yapısına odaklanan sentaks (sözdizimi), sözcüklerin anlamlarını inceleyen semantik ve dilin kullanımıyla ilgili sorular soran pragmatik yardımcı disiplinler olarak karşımıza çıkmaktadır. "Semantik" (anlambilim) ifadelerin anlamları ve anlama katkılarını, "pragmatik" ifadelerin anlam bulduğu kullanım alanlarını incelerken, "sentaks" ise dilin yapısı, sözlerin dizimi üzerine yoğunlaşmaktadır. Sentaks, dil felsefesi ve dilbilim alanlarında, özne/yüklem ayrımı temel bir rol oynamaktadır. Özellikle Kant'ın etkisiyle felsefi terminolojiye yerleşmiş olan bu ayrım da "yüklem", bazen bir tümcenin sentaktik bir parçasını dile getirirken bazı durumlarda da bir nesneye yüklenen özelliği kastetmektedir. Günümüz felsefesinde bir yüklem ile o yüklem bir tümce içinde dile getirdiği anlam birbirlerinden ayrılmaktadır.

Tarih boyunca dil ve anlam problemlerinden bahsedilmektedir. Günümüzde anlam üzerine öne sürülmüş çok farklı görüşlerin olması hem dilbilimde hem de felsefede anlam üzerine bir uzlaşımın olmadığını göstermektedir. Anlam, dil felsefesinin en temel kavramlarından biridir. Üzerine çok şey söylenmiş birçok farklı kuram geliştirilmiştir. Dil felsefesinde, bir dilin parçası olan bir sözcüğü, ya da sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşan tümce gibi bir terimi kavradığınızda o kavranan "şey" bir anlamdır. Dil felsefecileri: "Anlam nasıl ortaya çıkıyor?", "Sözcükler bir araya gelip nasıl bir anlam ifade ediyor?", "Bu

¹ Maymun bulmacası (Monkey puzzle): Araucaria araucana. Güney Amerika'ya özgü iğne yapraklı bir ağaç. Dalları öyle sık ve kıvrımlıdır ki maymunun bile ona tırmanmakta zorlanacağı düşünülerek "maymun bulmacası" olarak adlandırılmıştır.

anlamları biz mi kurguluyoruz yoksa bizden bağımsız olarak varlar mı?” gibi sorular üzerine tartışmaktadır. Dil felsefesinin ortaya çıkışından çok önce felsefe dilinde yerini almış olan kavram, birçok nesnede örneklenebilecek türde genel bir şeydir. Cassirer’e (2018: 33) göre kavram (notio, conceptus), özsel özgümlüklerin toplamını, yani nesnenin özünü temsil eden tasavvurdur. “Başkalarının düşüncelerini kavramanın, anlamamanın yolu ortak kavramlara sahip olmaktan geçer” (Çotuksöken, 1993: 47). Bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı olan kavram (TDK, 2018), bilimde ve felsefede olduğu kadar, gündelik dilde de sıklıkla kullanılmaktadır. “Kant’ın etkisiyle günümüzde de baskın olan bir görüşe göre kavram bizim nesnelere düşünmemizi sağlayan ve hep ‘genel’ olan yapılardır. Ancak bazı felsefeciler kavramın ne olduğu ve tanımını konusun da Kant’tan daha sonraları ayrılmışlardır. Frege’nin kuramında kavram ve anlam birbirlerinden tamamen ayrılır. Alonzo Church gibi bazı felsefecilerin görüşüne göre ise kavram hep genel olmak durumunda değildir ve her terimin dile getirdiği anlam bir kavramdır, kısaca kavram ve anlam aynı şeydir” (İnan, 2013: 7).

4. Meta-Dil Arayışı ve Filozoflar

Dil felsefesinin üzerine yoğunlaştığı gönderme, bağlam, doğruluk değeri, işlem ve kaplam gibi daha birçok kavram incelediğinde, dilin göreliliği ve sınırları fark edilebilmektedir. Filozoflar ise yanlış anlamalara ve kesinsizliğe karşı herkesin üzerinde uzlaşabileceği meta-dil arayışlarını sürdürmektedir. Meta-dil arayışında evrensel, herkes tarafından kolaylıkla öğrenilebilecek ve herkes tarafından kolayca uygulanacak ve aynı anlaşılacak, anlamları doğru aktaracak sözcükler ya da diller arayışı ön plandadır. Felsefe, dil, bilim yanlış anlaşılmalara giderek ve kesinlik üzerine kurulurken, teknolojik devrimle beraber dil de istediklerimizi tam olarak söyleyebileceğimiz eksiğin kalmayacağı ya da laf kalabalığına ihtiyaç duyulmayacak şekilde evrimleşmektedir.

Filozofların dil hakkındaki görüşleri, dile yaklaşımları çeşitlilik göstermektedir. “Platon dile, varlık ve düşünce ile ilişkisi açısından yaklaşarak bu konuda felsefe tarihindeki ilk sistematik sorgulamayı gerçekleştirmiştir” (Altınörs, 2016: 78). Noam Chomsky ise çocukların dil yeteneği ile doğduğunu, tıpkı Descartes gibi dilin sadece insana has bir meleke olduğunu söylemektedir. Descartes (1966: 80) hayvanların insanlardan daha az akıllı olduğunu değil akıldan tamamen yoksun olduğunu vurgulamaktadır. “Dilin sadece insana has bir meleke oluşu, Descartes’ın yeryüzündeki varlıklar arasında ‘idealar’ın da sadece insanda bulunduğu inancına uygundur” (Altınörs, 2016: 105). Wittgenstein ise *Tractatus Logico-Philosophicus* adlı eserinde, “Dilin sınırları dünyanın sınırlarıdır” diye belirtir. Ona göre dilin sınır ve yapısını şekillendiren dış dünyadır. Galileo ve Bacon’a göre doğanın doğru dili, matematiktir. “Ne kadar matematik, o kadar bilim” denmesinde, bir şeyin içinde ne kadar çok sayı varsa doğru olma olasılığının o kadar yüksekliği vurgulanmaktadır. Çünkü sayılar nesnelere örtüşebilmektedir. “Bergson için dil, bir imkân olduğu kadar bir engeldir de: ‘En canlı düşünce, onu dile getiren ifadede donar’. Bergson’a göre dil, realiteyi sabitler ve bu suretle onun özünü meydana getiren hareketi ve değişimi görmemizi engeller” (Altınörs, 2018: 180).

5. Semboller ve Dil

Dış dünyayı sembollerle yorumlayan insanoğlu iletişimi şekillendirmektedir. Ortak anlaşma aracımız olan dilde, sözcükler aslında birer simgedir. “Sözcükler, nesnelere, kişilerin ve olayların kendileri değil, onları temsil eden soyut sembollerdir” (Akt. Gökçe, 2001: 93). Cassirer’e (1997: 42) göre dil simgeleştirme faaliyetlerinde insanın en önemli aletidir. O insanı “akıllı hayvan” olarak değil, “simgeleştirilen hayvan” şeklinde tanımlar. En temel anlamı ile simge, “Belli bir insan topluluğunun uzlaşarak kendisine belli bir anlam yüklediği somut nesne ya da işaret, rumuz, timsal, sembol, bir düşünceyi, soyut bir kavramı belirten somut nesne ya da işarettir” (Dil Derneği, 2018). Georg Friedrich Creuzer (1964: 20) sembolü, “biçim ve varlık arasında ya da ifade ile fikir arasında” aracı olarak görür. İlk çağlarda, mağara duvarlarında, çizgiler olarak doğup, günümüze kadar gelişerek ulaşan semboller gösterge bilimi

(semyoloji) sayesinde bilimsel bir anlam kazanmıştır. Göstergibilim, “iletişim amacıyla kullanılan her türlü gösterge dizgesinin yapısını, işleyişini inceleyen bilim, imbilim, (matematiksel mantıkta) göstergelerin dildeki kullanımları ya da dile uygulanması (Dil Derneği, 2018) anlamlarında kullanılmaktadır.

İnsanlar sembolleri kullanarak anlamlı bir toplumsal dünya kurmaktadır. Mağara duvarlarına sözlü kültürün çizimlerle yansıtılması hem dönemin sanatını hem de yazının başlangıcını göstermektedir. Nesneleri ve dili yansıtılmalarının dışında düşünceleri de gösterdiklerinden bu şekiller, yazıdır denebilmektedir. Semboller şeylere atfettiğimiz anlamları temsil ettiklerinden kritik bir öneme sahiptirler. “Göstergeler konuşulan dilin sözcüklerine gönderme yapmaya başladıklarında kesin bir ilerleme kaydedilmiş oldu” (Jean, 2006).

Şekil 1.İnsanoğlunun İlk Yazı Çalışmaları
(Lascaux Mağarası, M. Ö. 17. 000)

Şekil 2.Mısır Hiyeroglif Yazı Örneği

Şekil 3. Çin Resimyazıları Örneği

Cassirer’e (2005: 33) göre işaret, düşüncenin zorunlu ve en önemli parçasıdır. Ona göre işaret içeriğin kendisini oluşturan ve ona tam kesinliğini kazandıran bir vasıta. Sembolleştirme, önerme sembolleri ve mantık değişmezleriyle, günlük dildeki önermelerin ve çıkarımların sembolik dile çevrilmesiyle de yapılmaktadır.

De Morgan, 1847'de, mantığı matematiksel yoldan sembollerle ifade edilen bir yapıya kavuşturmanın ilk örneğini vermiştir. De Morgan'ın çalışmaları C.S. Peirce tarafından geliştirilmiş ve Peirce, mantığın matematiksel bir modele göre kurulması konusunda gayret göstermiştir. Boole, Schröder, Venn gibi matematikçilerin de çabaları bu doğrultuda olmuştur. Klasik mantık günlük dile dayalı olması nedeniyle kısmen semboliktir; oysa lojistik (sembolik mantık), hiçbir içeriksel örneğe yer vermeyen, günlük dilden apayrı bir sembolik dil geliştirmesi nedeniyle tamamen semboliktir. Lojistikte sembolleştirme işlemi, üç aşamalı bir işlem olarak karşımıza çıkar: 1) Önerme sembolleri: Basit önermeler p, q, r, s, t vb. harflerle sembolleştirilir. 2) Önerme eklemeleri: Önerme eklemeleri A, V, -», işaretleriyle sembolleştirilir. 3) Parantezler: Bir veya birden fazla bileşik önermeden bir önerme eklemi ile yeni bir bileşik önerme meydana getirilirken, önceki önermeler paranteze alınır (Özlem, 2004).

Bu modern mantık, Aristoteles mantığını aşmış genişletmiştir. Frege sembolik mantığın temellerini *Begriffsschrijf* adlı kitabıyla atmıştır. “Frege'nin nezdinde bir dilsel beyanın sahici bir bildirim cümlesi addedilebilmesinin koşulu, o beyan ile dile getirilen hükme ‘doğru’ ya da ‘yanlış’ değerlerinden birinin verilebilmesine bağlıdır” (Altınörs, 2016: 169).

Teknoloji de kendine sembolik bir dil seçmiştir. “Klasik metin ve yazı dili, yerel sözcükler ve metinlerden oluşurken teknoloji ve internet dili evrensel simge ve rakamlardan oluşur. [T]eknoloji dili, sayısal ve sembolik temele dayanır. Dijital metin, bilgisayar destekli ya da temellidir. ‘0 ve 1’lere ve ‘<, →, ↔, >, ≡, ∨, ∃’ gibi mantık sembollerine dayanır. Sembolik dil ise bilgisayar işletim sisteminin ve sanal gerçekliğin dilidir. Düşünce ve kavramların sembollerle anlatıldığı bu teknoloji dilinde betimlemeler daha anlaşılır yapıdadır. Örneğin internette sıkça karşılaştığımız ‘:-)’ sembolü gülümsemeyi ifade eder” (Işıklı ve Küçükvardar, 2016: 264-266). Dünyanın neresinde olursak olalım karşımıza çıkan basit kurukafa sembolü, beynimizde tehlike anlamı uyandıracaktır.

6. Bir Meta-Dil Olarak Emoji

Bilişim çağında dünya hızla küreselleşirken teknolojik dil, internetin de etkisiyle yeni sembolik bir dil yaratmaktadır. Teknolojiye dayalı bu dil, kültürel alışveriş hızını artırmaktadır. İletişimin sözlü ortamdan telefon ve bilgisayarlar aracılığı ile dijital ortamlara kayması, teknolojinin kendine has dili üzerine yeni tartışmaları ortaya çıkarmaktadır. Teknolojik dil iletişim ihtiyacını karşılarken gündelik dildeki anlam bulanıklığı, karışıklığı ve çokluğuna yol açan unsurlardan arınmakta, sembolik bir hale bürünmekte, böylece sade ve daha anlaşılır, herkesin kolayca öğrenebildiği yeni bir iletişim diline dönüşmektedir. “Teknoloji zaten doğal olarak kendine özgü teknik bir terminoloji yaratmayı başardı. Cihaz ve makinelerdeki parça, sistem, işlem, sembol ve ikonlar çoğu zaman sadece teknolojiye özgüdür. Sevinç, üzüntü, şaşkınlık, bıkkınlık, takdir gibi duygusal tepkiler, yüz çizimlerinde verilmektedir” (Işıklı ve Küçükvardar, 2016: 264). Küreselliği yadsınamaz bir hal almış İngilizce dahi önemini kaybederken onun yerini gülen suratlar, kalpler ve kedi gibi simgeler almaktadır. Algılarımızın kulak ve duyma merkezli çıkıp yerini göz ve görme merkezliye bırakması tekno-kültürde evrensel nitelikte yer alacak bir meta-dilin nasıl olacağını da az çok ortaya koymaktadır.

Teknolojideki büyük ilerlemeyle birlikte kültürel devrim ortaya, emoji gibi çarpıcı ve çeşitli ifadeler çıkarmıştır. Erişim kolaylığı ile daima ileri giden teknolojide söylemin, sırasıyla mesajlaşma, e-posta ve sosyal medyaya geçişi sürpriz olmamıştır. Düşüncelerimizi, duygularımızı ve cevaplarımızı iletme konusunda kestirme bir yöntem olan emojiler, sosyal medya kullanımındaki önemli derecede büyümeyle birlikte bilişim teknolojisiyle ilgili çalışmaların çok konuşulan konularından biri haline gelmiştir. Bugün,

sosyal ağlara göre, yalnızca Facebook gönderilerinde her gün 700 milyondan fazla emoji kullanıldığı tahmin edilmektedir (Buchholz, 2020).

İnsanlar emojilerden sosyal medya kanallarında, yeni bir dil olarak bahsetmektedir. Emoji, tasarımı gereği, yazılı iletişim ile “gerçek” dünya arasında, resimler veya ikonlar kullanarak doğrudan bir bağlantı kurmaktadır. Japonca “resim” ve “karakter” birleşiminden meydana gelen emoji (絵文字) kelimesi, 1990'ların sonlarında Shigetaka Kurita (栗田 穰崇) tarafından Japonya'da yaratılmıştır (Etymonline.com, 2021). Ancak 2011'de Apple'ın emojileri IOS 5 işletim sistemine dâhil etmesiyle küresel bir kitleye ulaştığı görülmektedir. Emojinin Japonya'da ortaya çıkmasına rağmen temelleri Mısır hiyerogliflerine dayandırılmaktadır.

Emoji, ruhsal durum ve karakter anlamına gelmektedir. Günümüzde sıklıkla kullanılan emojiler dijital ortamlardaki iletişime duygu ağırlıklı olmak üzere destek verirken hız da katmaktadır. Bu küçük çevrim içi kullanılan dijital görüntüler; çok gelişmiş, duygu yüklü, simgesel bir palete sahiptir. İlk başlarda yazılı mesajın daha az belirsiz olmasına yardımcı olmak için kullanılan emojiler, kendi yeterlilikleri fark edildikçe yazıya ihtiyacın kalmadığı bir dünyada potansiyel bir küresel iletişim biçimi olma yolunda ilerlemektedir. “[E]mojinin, dil ve iletişimi etkilediği bilinmektedir. İnternet kullanıcıları, kimi zaman sözlü ifade edemedikleri duygularını ifade etmek için emoji den destek almaktadır. Kimi zaman ise ‘üretim, tüketim ve hız’ unsurunun etkin olduğu günümüz toplumunda zamandan tasarruf etmek adına emoji kullanmaktadır” (Çakmak vd., 2019: 16).

Metin tabanlı iletişimde yüz ifadesi ve beden dili gibi ipuçların bulunmaması nedeniyle konuşmacıların duygularını iletmeleri zorlaşmaktadır. İnsanların bu sorunu emojilerle, duygusal yüzleri ifade eden yüzler aracılığıyla, çözdükleri görülmektedir. Emojiler, doğal dillere benzer şekilde değişmekte ve gelişmektedirler. Kullanıcının duyguları, duyuları veya ruh hallerini ifade etmesine izin verirken okuyucunun mesajın anlamını fark etmesine katkıda bulunmaktadır. Neredeyse tüm ülkelerin kullandığı emoji simgeleri için Çakmak, herkes tarafından kabul edilen emojilerin iletişimi daha etkin kıldığına işaret etmektedir. Çakmak'a (2019: 17) göre, “Var olan emojilere her geçen gün yenileri eklenmekte, emoji grameri oluşturulmakta ve bazı kitaplar emoji olarak yayınlanmaktadır. Emoji günümüz ve geleceğin iletişimi, okuryazarlığı ve hatta dilin ve bilginin kodlanması ve işlenmesine dair zihinsel süreçler açısından çok fazla potansiyel içermektedir.”

Pazarlamadan iletişime birçok alanda kullanılan emoji, tarihte en hızlı büyüyen dildir (Emogi Resarch Team, 2016). 17 Temmuz'un Dünya Emoji Günü (*World Emoji Day*) olarak kutlanması, Coca Cola'nın “emoji projesi”, Sony'nin 2017 yapımı “Emoji Filmi” ve General Electric'in desteklediği bilimi emoji ile eğlenceli hale getiren “GE Emoji Science” gibi örnekler emojinin kullanımı teşvik etmekte ve yaygınlaşmasına aracı olmaktadır. Kısalan iletişimin evrensel bir hal almasını hızlandıran görsel bir dil olan emoji, Boothe ve Wickstrom'un (2017) araştırmalarına göre “İngilizce konuşmayan ülkelerin Twitter, Instagram ve Facebook gibi İngilizce ağırlıklı sosyal medyayı kullanmasını kolaylaştırmaktadır.” Fikir ve duygularımızı ifade etmemizi şekillendiren, kültürel bir fenomen haline gelen emoji kullanımı, daha bağlantılı bir dünya yaratmak için iletişimi ilerletmede büyük rol oynamaktadır (Emoji Trend Report, 2019).

Bir dilin dil olabilmesi onun başka bir dile çevrilebilmesiyle mümkündür. “[B]irden çok emoji kullanarak bir cümle, bir metin hatta bir kitap oluşturulmaktadır. Dolayısıyla emoji dilinin oluşumu ve sınırlarının çizilmesi yakındır” (Çakmak vd., 2019: 32). Grafik sanatçısı Joe Hole, 2015 yılında Louis Carroll'un *Alice Harikalar Diyarında* romanını kitaptaki cümleleri oluşturmak için 25.000'den fazla emoji kullanarak çevirmiştir ve aynı şeyi *Pinokyo* ve *Peter Pan* içinde yapmıştır. Mathieu Borysevicz tarafından, tamamı emojiler ile yazılan “*The Book about Xu Bing's Book from the Ground*” adlı kitap ve farklı birçok dilin yanında emoji diline de tercüme edilmiş *Moby Dick* romanının “*Emoji Dick*” adıyla

yeniden yazılması, emoji'nin dil olduğunun en büyük kanıtlarıdır. Fred Benenson tarafından yeniden yazılan “*Emoji Dick*” kitabı “2013 yılında Amerikan Kongre Kütüphanesi’ne kabul edilen resmi bir kütüphanede yer alan emoji dilinde yazılmış ilk kitaptır” (Daşkiran, 2017).

Artan hızlanmaya paralel olarak teknik terimler ve semboller gündelik dilin bir parçası haline gelirken ana dilde meydana gelen yozlaşmada, internet dilinin etkisi de gözden kaçmamaktadır. Yazılı mesajın daha az belirsiz olmasına yardımcı olmak için kullanılırken, sözcüklerin çok ötesinde oldukları fark edilen emojiler, gündelik ve edebi dili tehdit eden bir yan etki olarak eleştirilmektedir. “Görüntüsel olarak daha açık anlamlar içermesi ve basit bir düzeyde mesaj içeriğini aktarması açısından emojilerin önemli birer mesaj taşıyıcı niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu açıdan emojiler giderek evrensel kültürel bir unsur haline almaktadır” (Güven, 2019: 204). Emojiler için belli kültürel farklılıklar taşısa da dijital dünyanın iletişim platformlarını kullananlar arasında küresel bir yakınlığa sebep olduğu söylenebilmektedir. Oxford sözlüğü 2015 yılı kelimesini “Face with Tears of Joy”, “Gülmekten Gözlerinden Yaş Gelen” emoji olarak seçmiştir (OxfordLanguages, 2015). Bir emoji'nin yılın kelimesi olarak seçilmesi, kişilerin günlük iletişimlerinde yaşanan dönüşümü özetler niteliktedir.

İnternet ve teknoloji dili; hızlı yazma ve okuma kaygısıyla sözcükleri kısaltan, daha az karakter ile zamandan tasarruf sağladığını düşünen dijital doğanların (Z kuşağı) etkisi altındadır. Emoji sadece dijital doğanların tekelinde değildir, sadece dijital doğanlar tarafından kullanılıyor da değildir. Simge ve ikondan oluşan bu yeni dil, aynı zamanda dijital yerliler (Y kuşağı) ve hatta dijital göçmenler (X kuşağı) tarafından da teknolojik cihazlarla geçirilen zamanın artışına bağlı olarak gittikçe daha fazla öğrenilen ve kullanılmaya çalışılan bir dildir. Dildeki yozlaşmaya yol açtığı iddia edilen bu tekno-dilin kendisinin bir iletişim dili olma açısından taşıdığı imkân göz ardı edilmemelidir.

6.1. Yapay Dil Esperanto ve Evrensellik

“Bir insanın birden fazla doğal dili öğrenmek zorunda kalması insanları yapay dil oluşturmaya zorlamıştır. Her dil için o dilin sözcüklerini, anlamlarını, sözcüklerin kullanım yerlerini öğrenmek gerekir. İşte burada kullanım alanı daha yaygın bir dil yaratma girişimleri başlar” (Günay, 2013). Yapay diller arasında, Polonyalı Doktor Leyzer Ludvik Zamenhof’un 1887’de tasarladığı 28 harften oluşan Esperanto, en kalıcı dil olarak kabul edilmektedir. Esperanto, adil bir iletişim aracı olmak, dil engellerini ortadan kaldırmak amacıyla oluşturulmuştur. Tamamen fonetik olan dilde, her harf yalnızca bir şekilde telaffuz edilebilir ve her ses yalnızca bir şekilde hecelenebilir. Mantıksal yapılara dayandığından daha kolay öğrenilebilir olan bu yapay dilde, dilbilgisi kuralları çok azdır.

Yapay diller oluşturulurken göz önünde bulundurulmuş en önemli ilke çok basit ve anlaşılır olması gerektiğidir. Ne kadar yaygın kullanıma erişse de harfler için içine girdiğinde tüm karmaşa da onu takip etmeye devam eder. Evrensellikte, anlamda birlik sağlamak için harfler yetersiz semboller ise çok iş görmektedir. Burada söz konusu olan kusursuz bir dil aramak değildir, evrensel denilebilecek kullanım alanı daha geniş bir dil yaratma söz konusudur. Eco’ya göre “Nesnelere doğasını yansıtabilecek bir dil aramak başka şeydir, herkesin konuşabileceği ve konuşmak zorunda olduğu bir dil aramak başka şey. Kusursuz bir dili az sayıda kişinin kullanmaması ve evrensel olarak kullanılan bir dilin kusurlu olmaması için hiçbir neden yoktur” (Eco, 2004: 63).

7. Sonuç

Dil, tarih boyunca süregelen bir birikimdir. Dünyayı ve insanı algılama sürecinde dilin önemi büyüktür. Günümüz dünyası çok hızlı bir değişim içindedir. İletişim teknolojisindeki gelişmeler, toplum ve kültürler üzerinde farklı etkiler bırakmaktadır. Emoji, Aristoteles mantığına, çok anlamlılık ve belirsizliğe hiç yer vermeyen sembolik mantıktan daha iyi bir alternatiftir. Teknoloji, dili değil emojileri geliştirmiştir ve buna tüm hızıyla devam etmektedir. Düzeltemediğimiz ve geliştiremediğimiz bir dilden vazgeçmek belki

de bilişim çağını daha erken yakalamamızı sağlayacaktır. Eleştirilen ve beğenilmeyen bu dil yüzyıllardır aradığımız meta-dil için bir yol olabilir.

Gelişen teknoloji, geleceğin iletişimini emoji üzerinden tanımlamaktadır. Emoji, tüm anlam karmaşalarına son verecek bir öneriden fazlası gibi gözükmemektedir. Bu dil bir imkân olarak ölü, prematüre bir imkân değildir. Emojilerin, her ne kadar doğal dillerin yerini alacak şekilde tasarlanmamış olsalar da özellikle, teknolojik tekillik dediğimiz şey nedeniyle tüm dünyayı saracakları aşikârdır.

Teknolojinin yeni bir üst-dil yaratma kabiliyetine sahip olduğu bu dönemde emojiler bize, sembolik bir dilin yolunu açmaktadır. Düşüncelerin söze, sözcüklerin yazıya dökülmesinde ve en son yazının okur tarafından anlaşılmasında sürekli bir anlam kaybı ve bulanıklığının yaşanmasındansa, düşünceyle algılayan arasına bu tür basamakların girmediği emoji, üst dil arayışına son verecek bir potansiyele sahiptir.

Hayatlarımızda, ilişkilerimizde ve iletişimimizde sıklıkla başvurduğumuz bu dijital dil emoji, dijital gelecek iletişiminde önemli bir role sahip olacaktır. Dünya çapında enformasyon teknolojileri tamamen çökmediği sürece emoji, varlığını sürdürecektir ve gelişmeye devam edecektir. Bu bağlamda dijital karakterlerin geleceği ve beraberinde getirecekleri üzerinde daha fazla düşünmek ve araştırmalar ortaya koymak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Altınörs, A. (2016). *50 soruda Dil Felsefesi*. İstanbul.

Altınörs, A. (2016). *Dil Felsefesi*. İstanbul.

Altınörs, A. (2018). *Dil Felsefesi Tartışmaları*. İstanbul: bilge.

Buchholz, K. (2020, Temmuz 10). <https://www.statista.com/chart/17275/number-of-emojis-from-1995-bis-2019/> adresinden alındı.

Boothe, D., ve Wickstrom, C. (2017). *Esol learners must confront diverging language pathways between social media and english for specific purposes*. Paper presented at the 10th International Conference of Education, Research and Innovation, Beijing.

Cassirer, E. (2018). *Dil ve Mit*. Pinhan.

Cassirer, E. (1997). *İnsan Üstüne Bir Deneme* (N. Arat, çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Cassirer, E. (2005). *Sembolik Formlar Felsefesi 1 Dil* (M. Köktürk, çev.). Ankara: Hece Yay.

Çakmak, V., ve Çekiç, A. (2019). Dil ve İletişim Çerçevesinde Emoji. F. Ş. İşliyen, & M. İşliyen (Dü) içinde, *Emoji: Küresel İletişim Dili* (s. 16). Literatürk Academia.

Çotuksöken, B. (1993). *Felsefi Söylem Nedir?* İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Darwin, C. (1980). *İnsanın Türeyişi* (Ö. Ünalın, çev.). Ankara: Onur Yay.

Daşkiran, L. (2017, Nisan 5). *Emoji: Yeni Bir Dilin Doğuşuna Şahit Olmak*. <https://epnext.com/cagdas-dunyanin-hieroglifi-emoji/> adresinden alındı.

Dil Derneği. (2021). <http://www.dildernegi.org.tr/> adresinden alındı.

Eco, U. (2004). *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı* (K. Atakay, çev.). İstanbul: Literatür Yay.

Emogi Research Team. (16 Kasım 2016). *2016 Emoji Report*. Nisan 2021 tarihinde https://cdn.emogi.com/docs/reports/2016_emoji_report.pdf adresinden alındı.

Emoji Trend Report 2019 . (15 Temmuz 2019). Nisan 2021 tarihinde <https://www.slideshare.net/adobe/adobe-emoji-trend-report-2019/1> adresinden alındı.

Etymonline.com. (2021). <https://www.etymonline.com/> adresinden alındı.

Günay, P. V. (2013). *Dil ve İletişim*. İstanbul: Papatya.

Güven, S. (2019). Siyasal İletişim Sürecinde Emojilerin Kullanımı. F. Ş. İşliyen, & M. İşliyen (Dü) içinde, *Emoji: Küresel İletişim Dili* (s. 204). Literatürk Academia.

Gökçe, Orhan. (2001). *İletişim Bilimine Giriş*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Işıklı, Ş. ve Küçükvardar, M. (2016). *Bilişim Devrimi*. Ankara: Birleşik.

İnan, P. İ. (2013). *Dil Felsefesi* (s. 5). içinde Anadolu Üniversitesi.

İncil: Yohanna:1

İşliyen, F. Ş., & İşliyen, M. (Dü). (2019). *Emoji: Küresel İletişim Dili*. Literatürk Academia.

İzbul, Y. (1983). “Beyin Evrimi ve Dil” , *Hacettepe Üni., Edebiyat Fak. Dergisi*.

Jean, G. (2006). *Yazı: İnsanlığın Belleği* (N. Başer, çev.) 4. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kocaman, A., Özsoy, S. ve İmer. K. (2013). *Dilbilim Sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi.

Merian, J. B. (1781), *Analyse de la Dissertation sur l'Origine du Language*, in Herder: *Traite sur l'Origine de la Langue*, FR. Çev. Pierre Penisson, Paris: Aubier-Flammarion.

OxfordLanguages. (2015). <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2015/> adresinden alındı.

Özlem, D. (2004). *Mantık, Klasik/Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi*. İstanbul: İnkılâp Yay.

Öner, P. (2013). *Dil Üzerine*. Ankara: Divan Kitap.

R. Alleau, *De la nature des symboles*, Paris, Pont-Royal, 1964, s. 20.

Saussure, Ferdinand de (1995), *Cours de Linguistique Generale*, publie par Charles Bailly et Albert Sechehaye; avec la collaboration de Albert Riedlinger; ed. Critique preparee par Tullio De Mauro, Paris: PUF.

TDK. (2018). <http://tdk.gov.tr/> adresinden alındı.

Tevrat, Tekvin: Yaratılış:1

“P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning Projesine Yönelik Öğretmenlerin Görüş ve Değerlendirmeleri

Teachers' Opinions and Evaluations on the eTwinning Project “P4C: Little Kids, Big Ideas”

Fatma Avcı,^a Saliha Özdağ,^b Ekrem Cengiz Akdeniz,^c Esra Öncü,^d Emine Öner^e

^a Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Eskişehir, Türkiye.
fatma.epo@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7513-9870

^b Bartın İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Bartın, Türkiye.

salihadogru@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-0641-993x

^c Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Elazığ, Türkiye.

ekremcengizakdeniz@hotmail.com.tr

ORCID: 0000-0003-1390-8336

^d Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Eskişehir, Türkiye.

esra.okl@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8213-2004

^e Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Elazığ, Türkiye.

e.aydin23@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-9922-0756

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 28.04.2021

Düzeltilme tarihi: 27.06.2021

Kabul tarihi: 30.06.2021

Anahtar Kelimeler:

eTwinning,

Çocuklar için Felsefe (P4C),

Proje,

Öğretmen

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 25.04.2020

Received in revised form: 06.05.2020

Accepted: 26.05.2020

Keywords:

eTwinning,

Philosophy for Children (P4C),

Project,

Teacher

ÖZ

Bu araştırmanın temel amacı, “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesini uygulayan öğretmenlerin proje sonunda görüş ve değerlendirmelerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırma, nitel araştırma türlerinden olgu bilim (fenomenoloji) araştırması olarak desenlenmiştir. Araştırmanın odağını oluşturan projenin uygulanması, 2020-2021 öğretim yılının ilk döneminde kasım ve aralık aylarında toplamda altı hafta olarak Bartın, Burdur, Eskişehir, Elazığ, Giresun, Siirt ve Zonguldak illerinde il merkezinde bulunan anaokulu ve ilkokula devam eden öğrenciler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Projenin uygulama sürecinin ardından araştırma için gerekli olan nitel veriler yapılandırılmış görüşmeler ile elde edilmiş, yanı sıra öğretmen günlükleri ile desteklenmiştir. Araştırmada elde edilen nitel verilerin analizi betimsel analiz yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yapılan analizler sonucu ortaya koyulan bulgulardan uygulanan Çocuklar için Felsefe (P4C) yaklaşımına dayalı eğitim etkinliklerinin öğrencilerde düşünme ve iletişim becerilerinin gelişimi yönüyle oldukça etkili olduğu diğer yandan empati, hoşgörü, saygı gibi önemli değer alanlarına yönelik kazanımlara ulaşılmasına da katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

ABSTRACT

The main purpose of this research is to present the opinions and evaluations of the teachers who implemented the eTwinning project “P4C: Little Kids, Big Ideas” at the end of the project. For this purpose, the research was designed as a phenomenology research, one of the qualitative research types. The implementation of the project, which is the focus of the study, was carried out in the first period of the 2020-2021 academic year, in November and December, for a total of six weeks in Bartın, Burdur, Eskişehir, Elazığ, Giresun, Siirt, Zonguldak and the students attending kindergarten and primary school in the provincial center. After the implementation process of the project, the qualitative data required for the research were obtained through semi-structured interviews and supported by teachers' diaries. The analysis of the qualitative data obtained in the study was carried out by the descriptive analysis method. Based on the findings of the analysis conducted in the research, it is understood that educational activities based on the Philosophy for Children (P4C) approach are highly effective in the development of thinking and communication skills in students, while contributing to achievements in important value areas such as empathy, tolerance, and respect.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Avcı, F., Özdağ, S., Akdeniz, E.C., Öncü, E., ve Öner, E. (2021). “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning Projesine Yönelik Öğretmenlerin Görüş ve Değerlendirmeleri. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 214-228

*DOI: 10.46442/intjcss.929211

** Sorumlu yazar: Ekrem Cengiz Akdeniz, ekremcengizakdeniz@hotmail.com.tr

1. Giriş

Çocuklar için felsefe (P4C) yaklaşımı, en temel tanımıyla felsefi diyalog yoluyla çocuklarda eleştirel düşünmenin geliştirilmesini amaçlayan pedagojik bir yöntemdir. Bu yöntem, öğrencilerde eleştirel düşünme becerisinin iş birliğine dayalı bir ortamda ve öğrencilerin çeşitli konulara yönelik bakış açılarının zenginleştirilmesiyle gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Çocuklar için felsefe (P4C) yaklaşımını oluştururken Matthew Lipman'ın amacı; çocukların daha çok düşünen, ortaya bir yargı koyabilen, bu yargıyı savunabilen, gerekçelendirebilen, sorgulayabilen bireyler haline gelmelerine yardımcı olmaktır (Vansielegheem ve Kennedy 2011). McCall'a göre (2017), çocuklarla felsefi sorgulamalar yapmak, gerçeği aramaları için çocukların doğal meraklarını ve istekliliklerini canlı tutmakla birlikte gerçeği düşünme ve gereceğe farklı açılardan bakabilme becerilerini kazanmalarını sağlamaktadır. Çocuklarla felsefe etkinliklerinin ilkokulda sabır gerektiren, uzun bir zamanı kapsadığını; fakat bu sürecin sonunda çocukların kazanacağı beceriler şu şekilde açıklanmıştır:

- ✓ Çocuklar başarılı dinleyiciler olur.
- ✓ Diğer insanların fikirlerini saygıyla dinlemeyi, sabretmeyi öğrenirler.
- ✓ Algı ve dikkat becerileri gelişir.
- ✓ Olaylara ve durumlara farklı açılardan bakarak hafızalarını geliştirirler.
- ✓ İlk etapta konuşmayan çocuklar, zamanla daha çok katkıda bulunmaya başlar (McCall, 2017).

Çocuklar için felsefe (P4C) eğitim modelinin ortaya koyduğu açık bilişsel hedefleri bulunmaktadır. Bu bağlamda modelin; çocuklara felsefi düşünme, akıl yürütme becerisi geliştirmenin dışında; çocukların okuduğunu anlamlandırma, konuşma, tartışma becerilerini geliştirmesine yardımcı olacağı alan yazında yer alan konu ile ilgili çeşitli araştırmalarda belirtilmektedir (Colwell ve Lindsey, 2003; McCall, 2017; Okur, 2008; Taş, 2017). Öte yandan çocuklarla yapılan felsefi sorgulamalar yoluyla akıl yürütme yeteneklerini geliştirmek onları geleceğe de hazırlamak anlamına gelmektedir. Daha açık bir ifadeyle gerçekleştirilen felsefi sorgular öğrencileri vatandaşlığa hazırlayarak geleceğin etkin ve makul yurttaşları olmalarında etkili olmaktadır.

Çocuklar için Felsefe çalışmalarının odağını çocuklar ile yapılan felsefe oturumları oluşturmaktadır. Bu konuda üzerinde durulması gereken en önemli nokta ise felsefe oturumlarının uygulanması aşamasında kullanılacak uyarının niteliğidir. Sınıflarda oluşturulan felsefe çemberlerinde gerçekleştirilen soruşturmanın çıkış noktasını oluşturan ve “uyaran” olarak tanımlanan materyaller etkili bir felsefi soruşturma sürecinin ortaya koyulmasında oldukça önemlidir. Genel olarak çocuklar için felsefe eğitimi kapsamında oluşturulan felsefe oturumlarında öğrenci ve öğretmenlerinin paylaştığı kısa bir hikaye, resim, şiir, uygun bir eşya ya da materyaller adeta felsefi tartışmaların ateşleyicisi olarak kullanılmaktadır (Haynes, 2002; McCall, 2017; Trickey ve Topping, 2004). Çocuklar için Felsefe yaklaşımında çocukların hikayeler ve şiirler gibi kendileri için ilgi çekici, hayal gücüne dayalı ve eğlenceli olan bir uyarın yoluyla keşfetmeleri; geçmişleriyle, bugünleriyle ve gelecekleriyle direkt bağlantılı olan konularla ilgili düşünmeleri için gerekli becerileri kazanmalarına katkı sunacaktır (Stanley ve Bowkett, 2004). Çocuklar için Felsefe (P4C) oturumlarında grup bir “Araştırma Topluluğu” olarak hareket eder. Bu oturumlarda öğretmen çocuklara destek olacak açık uçlu sorular sunar. Bu sorular sürecin sonuçları için oldukça önemlidir (Petek-Boyacı, Karadağ ve Gülenç, 2018). Öğrenciler kendilerine sunulan uyarandan hareketle tümevarıma doğru giden bir sorgulama süreci gerçekleştirirler ve kendilerine sunulan uyarın kavramsal açıdan tartışılır. Direk'e (2008) göre de çocuklar için felsefe, metin, öykü, gazete haberi ya da günlük yaşam deneyimleriyle çocukların diyaloglarla ve tartışarak kavramları dile getirmelerini sağlamalıdır. Dolayısıyla Çocuklar için Felsefe (P4C) yöntemi öğrencilere felsefe tarihi ya da filozofların yaşamını öğretmeyi değil felsefe yapmayı öğretmeyi ve felsefi düşünme biçimini geliştirmeyi hedeflemektedir.

Lipman'a göre de oluşturduğu modelde temel amaç çocuklara düşünme yapılarını keşfettirerek, nasıl düşüneceği konusunda yol göstermektir (Gaedi, 2015).

Alan yazında Çocuklar için Felsefe yaklaşımını konu alan araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin, Naraghi, Ghobadiyan, Naderi ve Shariatmadari (2013) yaptıkları çalışmada, çocuklarla felsefe yaklaşımının 5. sınıf öğrencilerinin sosyal gelişimi üzerindeki etkisini incelemiştir. Uygulanan program 12 hafta sürmüştür. Deney ve kontrol grubundan çalışma öncesinde ve sonrasında, “Vineland Sosyal Olgunluk Ölçeği” ile toplanan verilerden elde edilen bulgular, uygulanan programın, çocukların sosyal gelişiminin sosyalleşme ve öz yönlendirme gibi farklı boyutları üzerinde önemli etkileri olduğunu ortaya koymuştur. 2015-2017 yılları arasında İngiltere’de 198 okulun katılımı ile P4C uygulamalarının yapıldığı bir proje yürütülmüş, proje sonucunda öğrencilerde herhangi olumsuz bir gelişme olmadığı tespit edilmiş, özellikle P4C ile öğretmenlerin %96’sı öğrencilerin başkalarının görüşlerine saygı düzeylerini geliştirdiklerini ve %93’ü ise öğrencilerin görüşlerini açıkça ifade etme becerilerini geliştirdiklerini belirtmiştir.

“P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesinin yaygınlaştırma hedefi kapsamında gerçekleştirilen bu araştırmada, temel amaç “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesini uygulayan öğretmenlerin proje sonunda görüş ve değerlendirmelerini ortaya koymaktır. Bu temel amaç çerçevesinde aynı zamanda aşağıdaki sorulara da cevap aranmaktadır;

1. “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesini uygulayan öğretmenlerin proje sonunda öğrencilerinin gelişimlerine yönelik görüşleri nasıldır?
2. “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesini uygulayan öğretmenlerin P4C yaklaşımına ilişkin önerileri nasıldır?

1.1 “P4C: Küçük Çocuklar Büyük Fikirler” eTwinning Projesi Uygulama Süreci

Proje 2020-2021 öğretim yılında uygulanmak üzere 13 Eylül 2020 tarihinde eTwinning portalı üzerinden oluşturulmuştur. Proje Artvin, Bartın, Burdur, Eskişehir, Elazığ, Siirt ve Zonguldak illerinde görev yapmakta olan 9 öğretmen tarafından sınıflarda, eğitim sürecinde altı hafta süre ile uygulanmıştır. Proje iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama olan proje öncesinde, Çocuklar için Felsefe (P4C) uygulamalarına yönelik alan uzmanları tarafından proje uygulayıcısı 9 öğretmenin katılımıyla toplamda 6 çevrim içi eğitim çalışması gerçekleştirilmiştir. Böylece modele ilişkin pedagojik alt yapının oluşturulması hedeflenmiştir. Bu eğitim çalışmaları Çizelge 1’de sunulmaktadır.

Çizelge 1. Projenin ilk aşamasında gerçekleştirilen öğretmen eğitimleri

Eğitim Konusu	Tarih
Proje amaçları ve proje yürütme sürecine yönelik bilgilendirme toplantısı	15.09.2020
P4C eğitim modeli nedir? Uygulama basamakları nelerdir?	08.10.2020
P4C eğitim modeli uygulamaları ile ulaşılan kazanımlar nelerdir?	12.10.2020
P4C eğitim modeli örnek uygulama süreci-I	18.10.2020
P4C eğitim modeli örnek uygulama süreci-II	25.10.2020
P4C eğitim modeli dünyadan uygulama örnekleri	28.10.2020

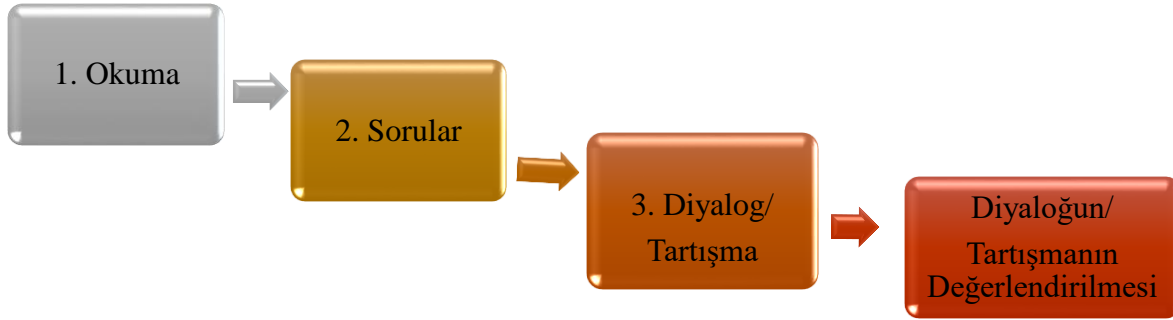
Çizelge 1 de sunulan öğretmen eğitimleri belirtilen tarihlerde gerçekleştirildikten sonra projenin ikinci aşaması olan ve 2 Kasım 2020 tarihinde başlayan altı haftalık Çocuklar için Felsefe (P4C) uygulama sürecinde de uygulayıcı tüm öğretmenlerin katılımıyla iki haftada bir olmak üzere toplamda 3 çevrim içi toplantı gerçekleştirilmiş, sürece dair paylaşımlar, bilgi alışverişleri yapılmıştır. Projenin uygulanma sürecinde felsefi soruşturma oturumlarında, her hafta bir kitap olmak üzere toplamda altı çocuk kitabı

uyaran olarak kullanılmıştır. Bu kitapların ve soruşturma temalarının belirlenmesi uygulayıcı öğretmenlerin birlikte yaptıkları toplantılarda tespit edilmiş ve sadece ortak karar ile tespit edilen çocuk kitapları projenin uygulama sürecinde kullanılmıştır. Ayrıca iş bölümü yapılarak her hafta, haftanın çocuk kitabını konu alan örnek bir plan Çocuklar için Felsefe (P4C) uygulama planı hazırlanarak yaklaşımı sınıflarında uygulayan kolaylaştırıcı rolündeki öğretmenlere yol gösterilmesi sağlanmış, bir anlamda fikir alışverişi ve iş birliği yapılmıştır. EK 1’de proje sürecinde kullanılan bir uygulama planı sunulmaktadır. Ancak her uygulayıcı, öğrenci grubunun özelliklerini dikkate alarak kendi Çocuklar için Felsefe (P4C) uygulama planını ayrıca yapmıştır. Uygulayıcılar planları doğrultusunda, P4C uygulamalarını haftada bir gün olarak gerçekleştirdikleri gibi, öğrencilerinin özelliklerine göre birkaç güne de bölebilmişlerdir. Aşağıdaki Çizelge 2’de uygulama sürecinde kullanılan çocuk kitapları ve bu kitapların felsefe oturumlarında kullanıldıkları haftalar sunulmaktadır.

Çizelge 2. Felsefi soruşturmalarda odak alınan çocuk kitapları

Felsefi soruşturmalarda odak alınan çocuk kitabı	Uygulama tarihi
Farklı Ama Aynı	02/11/2020-06/11/2020
İyi Yürekli Dev Memo	09/11/2020-13/11/2020
Küçük Fare ile Kırmızı Duvar	16/11/2020-20/11/2020
Kafası Karışık Bukelamun	23/11/2020-27/11/2020
Frederick	30/11/2020-04/12/2020
Bir Fikirle Ne Yaparsın?	07/12/2020-11/12/2020

Projenin uygulama aşamasında öğretmenler tarafından planlanan ve eğitim sürecinde gerçekleştirilen P4C uygulamaları Şekil 1 de sunulan aşamalar gözetilerek gerçekleştirilmiştir.

Şekil 1. Felsefi soruşturma sürecinde aşamalar

Araştırmada P4C uygulamaları kapsamında öncelikle sınıflarda felsefe çemberleri oluşturulmuştur. Felsefe oturumları oluşturulan bu çember düzeninde gerçekleştirilmiştir ve öğretmen de kolaylaştırıcı rolüyle felsefe çemberinin bir parçası olmuştur. İlk olarak Çizelge 2’de sunulan çocuk kitapları uygulama tarihlerinde proje ortağı öğretmenler tarafından uyaran olarak okunmuştur. Söz konusu kitaplar çocuklara öğretmen tarafından okunduktan sonra ilk olarak öğretmen tarafından sorular sorulmuş, ardından öğrencilerin de sorular üretmelerine, çemberdeki sınıf arkadaşlarına düşüncelerini sağlayacak sorular sormalarına imkan verilmiş, çocuklar soru sorma-cevap verme noktalarında yüreklendirilmişlerdir. Öğretmenin kolaylaştırıcı olarak yer aldığı diyalog-tartışma aşamasında ise sokratik yöntem, soru-cevap, tartışma ve beyin fırtınası yöntemleri işe koşularak, felsefe oturumları gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada tartışmalar derinleştirilmiş, kitaptan bağımsız olarak çocukların odak alınan tartışma konuları üzerinde fikir üretmeleri desteklenmiştir. Son olarak soruşturma öğretmen tarafından toparlanmış görüşler üzerinde tekrar durularak bir değerlendirme çalışması yapılmıştır. Burada belirtilmesi gereken bir nokta da

öğretmenlerin öğrencilerini etkilemeksizin adeta bir moderatör gibi öğrencilerin kendi fikirlerinden yine kendilerinin çıkarımlar yapmasını sağlamaktır. Soruşturmalarda doğru bir fikre ulaşma amacı güdülmemiş, bunun yerine çocuklar felsefi soruşturma çukuruna itilmiş, odak alınan felsefi konu hakkında derinlemesine düşünmelerine ve bol bol sorular üretmelerine, düşünce ve görüşlerini ortaya koymalarına imkan verilmiştir. Altı hafta süren felsefi soruşturmaların gerçekleştirildiği derslerin ardından proje kapsamında sonuç ürünü olarak, proje ortağı öğretmenler ile onların öğrencileri tarafından P4C uygulamalarında kullanılmak üzere bir e-kitap da tasarlanmıştır.

2. Yöntem

2.1.Araştırma Deseni

“P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesini uygulayan öğretmenlere göre P4C yaklaşımı ve öğrencilerin gelişimleri konusundaki görüşlerini ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma, nitel araştırma türünde, olgu bilim (fenomenoloji) çalışması olarak desenlenmiştir. Araştırma için bu desenin belirlenmesindeki temel ölçüt araştırma amacına uygunluktur. Nitel araştırma, bireylerin belirli bir konuda oluşturdukları anlamların incelenmesiyle, alana özgü açıklama ya da teori geliştirme süreci olarak ifade edilmekte (Özden ve Saban, 2019); gözlem, görüşme, doküman incelemesi gibi veri toplama teknikleri kullanılarak, araştırma sürecinin nitel bir bakış açısıyla gerçekleştirildiği bir araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Olgu bilim (Fenomenoloji) araştırmalarında bir konuyla ilgili bireylerin deneyimlerine ve bu konuyla ilgili derinliklerine ulaşmaya çalışılır (Patton, 2002) ve araştırma sonucunda belirli olgulara ulaşılması hedeflenir ve ulaşılan olgular yorumlanır (Creswell, 2013). Bu araştırmada ise P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesini uygulayan öğretmenlerin proje hakkında deneyim ve değerlendirmelerine ortaya koyarak bu konudaki olguları açığa çıkarmaktır.

2.2.Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesini uygulayan öğretmenler oluşturmaktadır. Katılımcı öğretmenler gönüllü olarak araştırmaya katılmışlardır. Katılımcı öğretmenlerden Ö1, Ö4, Ö7 ve Ö9 okul öncesi öğretmeni olarak; Ö1 Bartın’da, Ö7 ve Ö9 Eskişehir’de ve Ö4 Elazığ’da görev yapmaktadır. Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö8 ise sınıf öğretmeni olarak; Ö2 Eskişehir’de, Ö3 Burdur’da, Ö5 Zonguldak’ta Ö6 Giresun’da ve Ö8 ise Elazığ ilinde öğretmenlik yapmaktadır. Araştırmada etik kurallar gereği katılımcı öğretmenlerin isimleri yerine Ö1, Ö2, Ö3 gibi takma isimler kullanılmış ve katılımcıları detaylı bir şekilde tanımlayıcı kişisel bilgilerine yer verilmemiştir.

2.3.Veri Toplama Süreci

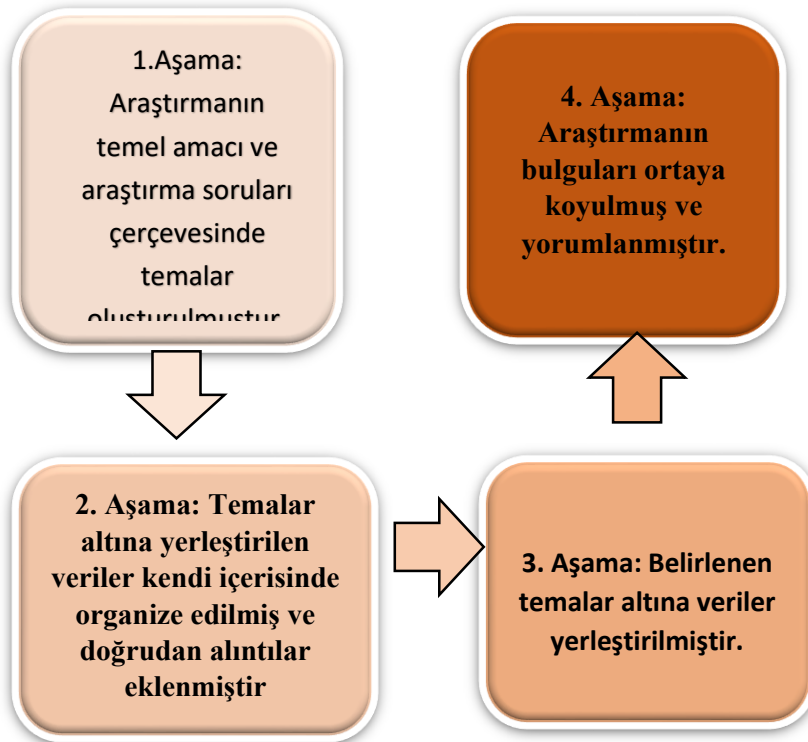
Araştırmanın veri toplama sürecinde öncelikle yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Ardından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu bir devlet üniversitesinde çalışmakta olan ve öğretmenlere Çocuklar için Felsefe (P4C) eğitimleri yapmakta olan bir akademisyen tarafından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda, yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan bazı soruların soru sırası değiştirilmiş, bazılarının ise daha anlaşılır bir hale gelebilmesi için soru cümlesi değiştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formuna böylelikle son hali verilerek görüşü alınan akademisyene tekrar gönderilmiş, alınan onaydan sonra yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmaya hazır hale gelmiştir.

Araştırmada veri toplama sürecine projenin tamamlanmasından sonra Ocak ayında başlanmıştır. Öncelikle katılımcı öğretmenlerden araştırmaya katılımlarına dair onay belgeleri e-mail yoluyla kendilerine ulaştırılmış, belgeyi imzalayan öğretmenler ıslak imzalı olarak taratarak e-mail yoluyla tekrar araştırmacıya ulaştırmışlardır. Tüm bu süreçten sonra araştırmada öğretmen görüşmelerine başlanmış,

Ocak ayı boyunca katılımcı öğretmenlerin müsait olduğu zamanlarda görüşmeler çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin dışında araştırmada öğretmenlerin P4C uygulamalarından önce ve sonra tuttukları günlüklerden de faydalanılmıştır. Öğretmenler “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesi kapsamında sınıflarında felsefe çemberleri oluşturarak, gerçekleştirdikleri felsefi tartışmaların öncesinde ve sonrasında bir dijital pano uygulaması olan Padlet Web 2.0 aracını kullanarak günlükler tutmuşlardır. Öğretmenlerin de onayları alınarak kendilerinden bu günlükleri araştırmacı ile paylaşmaları istenmiştir ve araştırmanın bulgular bölümüne günlüklerden de alıntılar yansıtılmıştır.

2.4.Verilerin Analizi

Araştırmada öğretmenler ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen nitel veriler ve kolaylaştırıcı günlüklerinin analizi, betimsel analiz ile gerçekleştirilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2011)’e göre, bu analiz yönteminde elde edilen veriler daha önceden belirlenen analiz birimlerine (temalara) göre özetlenmekte ve yorumlanmaktadır. Betimsel analiz, dört aşamadan meydana gelmektedir. İlk aşamada betimsel analiz için bir çerçeve oluşturulur ve bu çerçeveye göre verilerin hangi analiz birimleri (veya temalar) altında organize edileceği ve sunulacağı belirlenir. İkinci aşamada analiz birimlerine göre verilerin işlenir ve organize edilir. Üçüncü aşamada organize edilen veriler tanımlanır ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenir. Son aşamada da bulgular yorumlanır. Yani tanımlanan bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması yapılır. Şekil 2’de Yıldırım ve Şimşek (2011)’in yukarıda sözü edilen betimsel analiz aşamalarından yola çıkılarak gerçekleştirilen betimsel analiz aşamaları sırasıyla sunulmaktadır.

Şekil 2. Araştırmada analiz sürecinde uygulanan betimsel analizin aşamaları

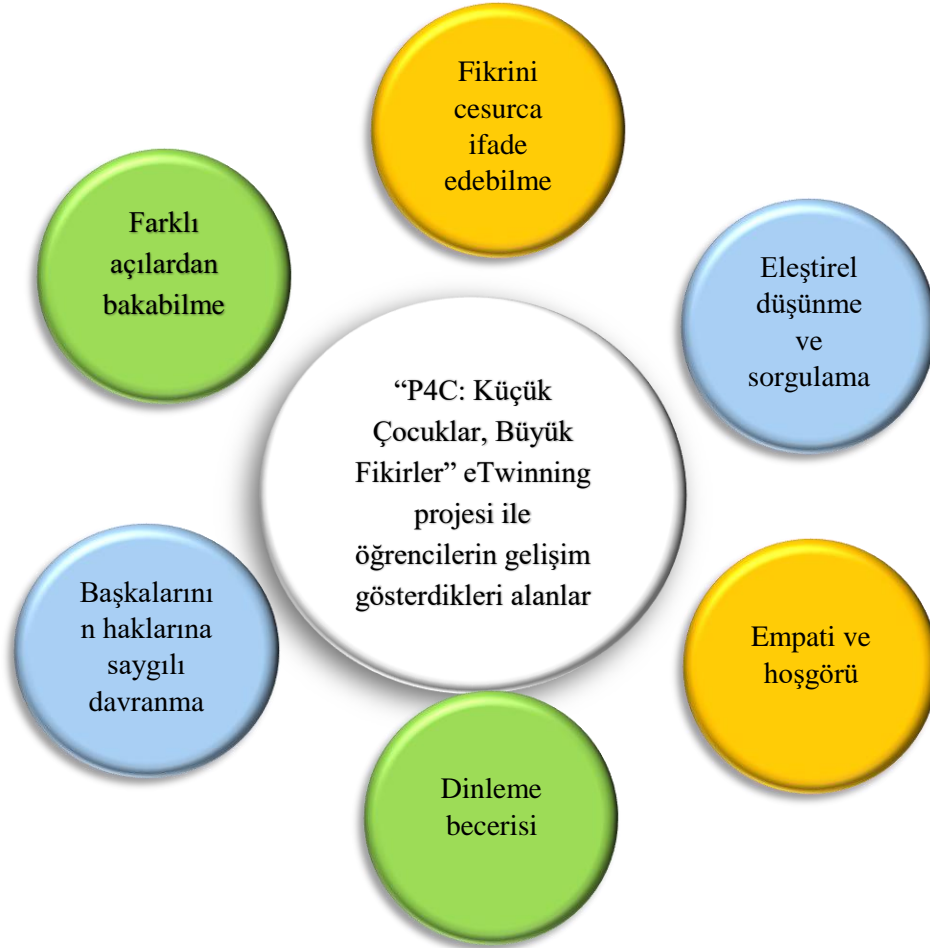
Şekil 2 de gösterildiği gibi tamamlanan betimsel analiz sürecinin sonunda araştırmanın bulguları göz önüne serilmiştir. Araştırmanın bulguları betimsel analiz süreci ile iki tema ele alınmıştır. Bu temalardan ilki, “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesi sonunda öğrencilerin gelişimleri” olurken

ikinci tema ise “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesini uygulayan öğretmenlerin P4C yaklaşımına ilişkin önerileri” şeklindedir. Aşağıda yer alan başlıklar altında, araştırmanın temaları ve temalar ile bağlantılı olarak araştırmanın bulguları sırasıyla sunulmuştur.

3. Bulgular

3.1. “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesini uygulayan öğretmenlerin proje sonunda öğrencilerinin gelişimlerine yönelik görüşleri

Araştırmada ilk araştırma sorusu ve araştırmanın ilk teması ile bağlantılı olarak katılımcı öğretmenlerden yürüttükleri proje süreci sonucunda öğrencilerinin gelişimlerini değerlendirdiklerinde hangi alanlarda gelişim gösterdikleri yönündeki değerlendirmelerine ulaşılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda öğretmenlere “Sizce proje sonucunda öğrencileriniz öncelikle hangi alanlarda gelişmeler gösterdiler, bu konudaki değerlendirmeleriniz nasıldır? Açıklayınız” sorusu yöneltilmiştir. Bu görüşme sorusuna katılımcı öğretmenlerin tamamından yanıtlar alınmıştır. Bu konuda öğretmen görüşmelerinden ve günlüklerinden elde edilen nitel veriler nispetinde ulaşılan bulgular Şekil 3’te gösterilmektedir.

Şekil 3. “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesi ile öğrencilerin gelişim gösterdikleri alanlar

Şekil 3 incelendiğinde, projenin uygulandığı sınıflarda öğrenim gören okul öncesi ve ilkökul öğrencilerinin pek çok açıdan gelişim gösterdikleri anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin öğrencilerinin gelişim sağladıklarını düşündükleri alanları, altı hafta boyunca sürdürdükleri P4C uygulamaları sırasında yaptıkları gözlemler ve tuttıkları günlükler sonucunda tespit etmişlerdir. Öğretmenler tarafından özellikle

eleştirel düşünme ve sorgulama becerisinin gelişimi üzerinde durulduğu belirlenmiştir. Diğer yandan empati, hoşgörü gibi önemli değerler yönüyle de gelişim sağlandığı anlaşılmaktadır. Aşağıda öğretmenlerin görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir

Öğretmenlerden bazıları öğrencilerinde soru sorma ve sorgulama becerisinde gelişme gözlemlediklerinden söz etmişlerdir. Bu bağlamda Ö1 görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Öğrencilerim soru kavramı ve soru sorma becerileri konusunda önemli bir ilerleme kaydettiler. Bunu öğrencilerimin soruşturma sırasında değil de normal zamanlarda derslerde sorduğu sorulardan anlayabiliyorum. Daha nitelikli ve farklı yönlere dikkat çekecek sorular sorduklarını gözlemladim. Merak ettikleri konularda hiç çekinmeden sorularını rahatlıkla sorabildiklerini gördüm. Bu durum beni bir hayli mutlu etti.”

Öğretmenlere yöneltilen yukarıda ifade edilen görüşme sorusundan sonra sonda bir soru olarak, öğretmenlerden öğrencilerinin gelişim sağladıklarını düşündükleri konuları açıklamaları istenmiştir. Öğretmen Ö2 kendisine yöneltilen bu soruya aşağıdaki gibi açıklamalar yapmıştır:

“Duygu ve düşüncelerini çok güzel ifade edebilmeleri. Bazı şeyleri mantıklı bir şekilde sorguladıklarını gördüm. Araştıran, soran, sorgulayan, eleştiren, yaratıcı fikirler ortaya atan ve iş birliğine dayalı çalışmalar ortaya çıkaran bireyler oldular. Birbirlerine tahammül etmeyi öğrendiler. Birbirlerinin düşüncelerine saygı duymayı ve birbirlerini dinlemeyi öğrendiler. Arkadaşlarını saygı çerçevesinde eleştirebilme becerileri kazandılar.”

Ö2'nin yukarıdaki görüşlerinden öğrencilerinde kendilerini ifade etme becerileri konusunda önemli ilerlemeler kaydettikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca sınıfların kalabalıklığı ve diğer koşullar düşünüldüğünde öğrencilerin birbirlerini saygıyla dinleme becerisinin gelişimi de dikkat çekmektedir. Öğretmen Ö2'nin görüşleriyle benzerlik taşıyan ancak farklı yönlere de değinen öğretmen Ö3 görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmektedir:

“Çocukların iyi dinleme, empati kurma, saygılı tartışma ortamı oluşturmaya katkı, sorgulama, düşünme, düşüncelerini özgürce ifade etme ve özgürce savunabilmeyi öğrendiler. En sessiz katılmayan öğrenciler bile katılarak fikirlerinin ortama katkısını ve değiştirebileceğini gördüler. İlk başlangıçta daha az sayıda öğrenci katılım sağlarken diğer oturumlarda öğrencilerin katılımının arttığını gözlemladim. Birbirlerini saygılı bir şekilde dinlediklerini, üst düzeyde empati kurabildiklerini gözlemladim. Daha özgüvenli olduklarını fikirlerini korkmadan dile getirmeye başladıklarını gözlemladim.”

Öğretmen Ö3 görüşlerinden, ilk başta bazı öğrencilerinin felsefe çemberlerinde, tartışma ortamına katılmak istemedikleri ancak ilerleyen günlerde katıldıklarını belirtmektedir. Öğretmenin de özgüven becerisi yönüyle bu öğrencilerinde olumlu ilerlemeler gözlemledikleri anlaşılmaktadır. Ö4 de görüşlerini; “Öğrencilerim farklı düşünmeye başladılar. Arkadaşlarını dinliyorlar ve onların düşüncelerine saygı duyuyorlar.” şeklinde ifade ederken; Ö5 görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Öğrencilerim uyarılar olan kitapları okuduktan sonra sorma, sorgulama işlemleri yapmaya alıştıkları için süreci kendileri yönlendirmeye başladılar. Hikâyelere, okumaya, tartışmaya ve dinlemeye daha odaklı oldular. Birbirlerinin düşüncelerini anlıyorlar ve saygıyla karşılıyorlar”

Ö6 da öğrencilerinin düşünme becerilerinde gelişim gözlemlediğine görüşlerine değinirken, “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” projesi sonucunda öğrencileri başka hangi kazanımlara ulaştığına dair değerlendirmelerine de günlüklerinde şöyle değinmiştir:

“İlkokul döneminde okuduğunu anlama konusu ciddi önem arz etmektedir. Bu çağda okuduğunu anlama becerisini edinmeleri ileriki eğitim süreçlerinde kolaylık sağlayacaktır. Bu noktada projemizle bu konuda çocuklarımızda bir temel oluşturmaya başladığımızı görüyorum. Okuma-anlama çalışmalarımız noktasında bir bilinç oluşmaya başladığını görüyorum. Okudukları üzerinde daha fazla

konusabilmeye başlayan öğrencilerimle P4C Uygulamalarını keyifle hayata geçirdik. Farklı açılardan bakabilme, değişik düşüncelerini cesurca ortaya koyma gibi çok önemli kazanımlara ulaşıldığını söyleyebilirim. Soru sormak, sorgulamak konusunda bir adım daha ileri taşındıklarını gözlemliyorum. Sorgulamak, eleştirel düşünme becerileri edinmek, empati ile düşünmek gibi kazanımları elde ettiğimiz projemizle müfredatımızla da benzer hedeflere ulaşmak mutluluk verici. Kendi cümleleriyle kendini ifade etme becerisi, okuduğunu ana hatlarıyla anlatma, metnin konusunu kavrama, topluluk karşısında kendini düzgün ifade etme ve dinleme becerisi, dinlediklerini anlatma, problem çözme, akıl yürütme gibi birçok kazanımda destekleyici olan projemizle ders kazanımlarımızı geliştirmiş olduk.”

Öğretmen Ö7 ise görüşlerinde öğrencilerinin gelişim gösterdiklerini düşündüğü alanları detaylı bir şekilde açıklamıştır: *“Öğrencilerimin arkadaşlarının sözünü kesmeden dinleyebildiklerini, onun haklarına ve düşüncelerine saygılı olduklarını gözlemledim. Herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu bilincinin oluştuğunu ve öğrencilerimde eşitlik ve adalet kavramlarının iyice oturmaya başladığını gözlemledim.”* Öğretmen Ö7 günlüğüne de aşağıdaki görüşlerini yansıtmış, okul öncesi eğitimde P4C uygulamalarına başlamanın önemi ve gerekliliğine değinmiştir:

“Bir anasınıfi öğretmeni olarak şunu söyleyebilirim ki, P4C tam da çocuklara göre bir yöntem. Saymakla bitmeyecek faydaları var çocuklarımız için. P4C ile küçük yaşlardan başlayarak çocuklara başkalarının haklarına saygı göstermeyi, herkesin aynı şeyi düşünmek zorunda olmadığını, farklı da düşünülebileceğini, farklılıkların bizi zenginleştirdiğini aşıyoruz. Ve bunu yaparken çocuklar bu işten keyif alıyorlar, severek, isteyerek yapıyorlar. Çünkü çocukların işi zaten merak etmek, soru sormak, araştırmak ve incelemek. P4C işte tam da çocukların bu eylemlerini rahatlıkla gerçekleştirebileceği, yargılanmadan dinlenecekleri bir ortamı onlara sunuyor. Proje ile öğrencilerimde bilişsel, sosyal-duygusal, Türkçe, dil gelişimi gibi alanlarda önemli gelişmeler sağladım. Öğrencilerimin düşünürken, sorgularken, zihinsel süreçlerden, zihin süzgecinden söyleyeceklerini ya da dinlediklerini geçirirken Bilişsel gelişim alanında, arkadaşını dinlerken, başkalarının haklarına saygılı davranırken ve söz almak için sırasını beklerken ve bir topluluğun üyesi olarak sorumluluklarını yerine getirirken sosyal duygusal gelişim alanında, soru sorma, düşünme, sorulan sorulara cevap verme ve dili iletişim amacıyla kullanma becerileri açısından bakacak olursak Türkçe-dil gelişimi alanında önemli katkıları oldu.

Öğretmen Ö8 ise öğrencilerinin kendini ifade etme becerisi ve akıl yürütme, fikirlerini uygun şekilde belirtme gibi konularda gelişme gösterdiklerini düşündüğünü belirtmiştir:

“Çocuklar fikirlerini daha rahat ifade etmeye başladılar. Proje sonucunda çocuklar fikirlerini daha rahat ifade ettikleri gibi düşündükleri şeyi bir başkasının düşüncesi ile tartarak, daha da farklı düşünme boyutuna taşıdılar. Akıl yürütme ve düşünme hızları arttı, çeşitlendi. Diğer arkadaşlarının fikirlerine ya katıldı destekledi ya da kendince neden katılmadığını daha güzel arkadaşını kırmadan söylemeyi öğrendi. Daha anlamlı cümleler kurmaya başladılar.”

Öğretmenlerin proje uygulandıktan sonra öğrencilerinin gelişim gösterdikleri alanlara yönelik değerlendirmelerine bakıldığında, olumlu ifadelerde buldukları görülmektedir. Öğretmenlerin özellikle öğrencilerinde düşünme becerilerinin gelişimini ve kendini ifade etme becerilerinin gelişimini vurguladıkları görülmektedir.

Katılımcı öğretmenlere yarı yapılandırılmış görüşmelerde projenin yaygınlaştırılması hedefi ile de bağlantılı olarak proje sonrasında da P4C uygulamalarına devam edip etmeyeceklerine ilişkin görüşlerini almak amacıyla bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya cevap veren katılımcı öğretmenlerin tamamı proje sonrasında da P4C uygulamalarına devam edeceklerini belirtmişlerdir. Bu konuda Ö1 aşağıdaki görüşlerini belirtmiştir:

“Evet, P4C modelini çok sevdim ve uygulamaya devam edeceğim. Çocuklar için birçok yararının olduğunu düşünüyorum ve öyle olduğunu da kendi yaptığım çalışmalar ile deneyimleme fırsatım oldu. Projeye katılmadan önce P4C hakkında bir bilgim çok fazla yoktu. Aldığımız eğitimler sayesinde P4C hakkında bilgi sahibi olduk ve kendi öğrencilerimizle deneyimleme fırsatı bulduk. Tüm öğretmen arkadaşlarımızın da bu güzel yenilikçi yöntemle tanışmasının hem kendi, hem öğrencileri için bir şans olacağı düşüncesindeyim.”

“P4C Uygulamalarına devam edeceğim. Çünkü temel eğitim sürecinde çocuklara kazandırmayı hedeflediğimiz, okuduğunu anlama becerilerinin gelişimine ciddi düzeyde katkı sunuyor. Bunun yanında akıl yürütme becerilerine hitap etmesi devam etme nedenlerimden biridir.” (Ö3).

Ö8 ise uzaktan eğitim sürecinde uygulamakta zorlandığını belirterek, görüşlerini şöyle ifade etmiştir: *“Kesinlikle P4C uygulamalarına devam edeceğim. Yüz yüze eğitimde keyifli ve çocukların gelişimine katkı sağladığına inanıyorum; ancak uzaktan eğitimde tercih etmem.”*

“İlk uygulama çalışmalarında zorlandım ama daha sonraki çalışmalarda daha iyi performans sergiledim. Her yaptığım P4C uygulamasıyla ben de öğrencilerimin de biraz daha gelişim gösterdiğini gördüm.” (Ö5)

Son olarak katılımcı öğretmenlere, eğitim-öğretim sürecinde uyguladıkları P4C yaklaşımını programlarına entegre etmekte zorlanıp zorlanmadıklarını tespit etmeye yönelik bir soru sorulmuştur. Ö1 bu konuda aşağıdaki şekilde görüş bildirmiştir:

“Ben bir okul öncesi öğretmeniyim. Okul öncesi eğitim programımız zaten esnek bir yapı özelliği gösteriyor. P4C de zaten bizim programımızdaki kazanım ve göstergelerimizle son derece uyumlu. Sadece bizim değil diğer branşlar için de sıkıntı yaşanacağını düşünmüyorum. Bu bir yöntem. Sürekli kullanmak zorunda değilsiniz. Kaldı ki olumlu dönütleri size oldukça fazla oluyor. Belirli periyotlarda uyguladığınızda bunu göreceksiniz.”

Öğretmen Ö3 de öğretmen Ö1 gibi görüşlerinde öğrencilerin pek çok açıdan gelişimini sağlaması yönüyle programlarda ulaşılabilecek beklenen hedeflere ulaşılmasında ki etkisine değinmiştir:

“Çocuklar için felsefe eğitimini programımıza rahatlıkla entegre ettiğimi düşünüyorum. Eleştirel düşünme, farklı bakış açıları geliştirebilme, sorgulayıcı düşünme becerileri, özgüven kazanımı gibi ve daha birçok açıdan programımızla örtüşen hedeflerimiz var.”

Katılımcı öğretmenlerin bu görüşme sorusuna verdikleri cevaplar bir bütün olarak değerlendirildiğinde; P4C uygulamalarının öğrencilerde pek çok becerinin gelişimi noktasında önemli katkılar sunduğunu ve bu nedenle de uygulanmakta olan eğitim programları ile hedefler noktasında örtüşüğünü ve proje uygulamalarını programlarına entegre etmekte zorlanmadıklarını belirttikleri anlaşılmaktadır.

3.2. “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesini uygulayan öğretmenlerin P4C yaklaşımına ilişkin önerileri

Katılımcı öğretmenlere ikinci araştırma sorusu ile bağlantılı olarak okullarda Çocuklar için Felsefe (P4C) yaklaşımının uygulanmasına yönelik önerileri sorulmuştur. Böylelikle uygulayıcı öğretmenlerin önerilerinin daha sonraki program geliştirme çalışmalarında, projelerde etkili olabileceği düşünülmüştür. Bu konuda katılımcı öğretmen Ö1 ve Ö2 aşağıdaki görüşleri ifade etmişlerdir:

“P4C modeli bizim eğitim sistemimizle ve bakanlığımızın açıklamış olduğu 2023 Vizyon belgesi ile yakından ilişkili. Orda ele alınan çoğu hedefi içinde barındırıyor. Yenilikçi bir model olması dolayısıyla da oldukça önem arz etmektedir. Öğretmenlere bu konuda hizmet içi eğitim düzenlenebilir.

Bu yöntemden tüm meslektaşlarımla haberdar olup sınıflarında uygulamalarını da yüreğten isterim. Bu konuda ülkemizde eğitimler ve sertifika programları düzenleniyor fakat çok uçuk ücretler isteniyor. Bakanlığımızın bu konuda bir çalışma yapmasını, kolaylaştırıcı rolünde olan biz öğretmenlerin bu konuda daha fazla bilgi sahibi olarak daha iyi uygulamalar yapabilmelerine olanak sağlanmalıdır.” (Ö1)

“P4C modelinin Milli Eğitim Bakanlığı program geliştirme çalışmalarında yer verilmesi. Bunun için öğretmenlerin eğitim almaları gerekli. Bu konuda bakanlığa yazı yazılmasını öneriyorum. Çünkü halkın büyümesi ve sorgulayan ve eleştiren çocukların sayısının artması gerekli. Ben daha fazla atölyeye katılarak deneyim kazanmalıyım ve deneyimlerimi arkadaşlarımla paylaşmalıyım. Çemberin büyümesi lazım.” (Ö2)

Diğer yandan Öğretmen Ö2 öğrencilerin soru sorma becerisi üzerindeki olumlu değinerek, P4C yöntemi ile çocukların gelişen soru sorma becerilerinin öğrencilerinin diğer derslerini de olumlu yönde etkilediği üzerinde durmuş ve P4C yaklaşımının okul öncesi eğitimden itibaren uygulanması gerektiğini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Soru sorma kavramı ön yargıları kırmak, deneyim kazanmak, kendini ifade etmek, kişilerle temas etme iletişim kurmada önemli bir araç. Çocuklar küçük yaşlarda merak duygusu ile soru sormaya başlıyorlar. Soru sorma özgürlüğü zamanla yargulamalardan ya da farklı nedenlerden vazgeçiyorlar. Bu yöntemle sorular ve düşünceler tekrar özgürlüğüne kavuşuyor bence. P4C uygulamalarının özellikle daha küçük yaşlarda anasınıfında başlamasını daha etkili olacağını düşünüyorum. Bu yöntem sayesinde diğer derslerde daha çok soru sormaya ve akıl yürütme çalışmalarında etkin katılım sağladıkları gözlemledim.”

Konu hakkında öğretmen Ö4, *“Okullarda uygulayıcı öğretmenlere MEB tarafından P4C kurslarının verilmesinin çok iyi olacağını, daha bilinçli olarak P4C oturumları yapmamız açısından da gerekli olduğunu düşünüyorum.”* cümleleri ile görüşlerini ifade ederken; Öğretmen Ö5 de benzer ifadelerde bulunmuştur; *“Okullara ders olarak konulmalı bence. Yöntemin her kademede rahatlıkla uygulanabileceğini düşünüyorum, programlara konulmalı. Öğretmen Ö7 ise görüşlerinde, öncelikle öğretmen eğitimleri yapılmasını gerektiğini işaret etmiştir; “Yaklaşımı eğitim-öğretim sürecine dahil etmek için öncelikle öğretmen eğitimleri yapılmaz.”*

Öğretmen Ö6 ise okul öncesi dönemde ön planda olan sorgulama davranışının ilerleyen eğitim sürecinde söndüğünü belirterek P4C yaklaşımının bu alanda da çocukların gelişimini destekleyebileceğini şu cümleleri ile açıklamıştır: *“Maalesef erken çocukluk eğitiminde yer alan çocuklara diğer kademelerde ne oluyorsa bu sorgulama, merak gibi bilişsel becerilerde duraklamalar oluyor. Belki bu tür uygulamalarla çocukların içinde yer alan potansiyel düşünme becerileri sönmekten devam eder.”*

Katılımcı öğretmenlerin bu görüşme sorusuna verdikleri cevaplar bir bütün olarak değerlendirildiğinde; P4C uygulamalarının okul öncesi dönemden itibaren tüm kademelerde uygulanması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda öğretmenlerin de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan hizmet içi eğitimler ile daha donanımlı hale gelmeleri sağlanarak sınıflarında felsefe oturumlarını gerçekleştirebilecek yeterlilikte olması gerektiğini belirttikleri anlaşılmaktadır.

4. Sonuç

Çocuklar İçin Felsefe bugün tüm dünyada sosyal bir hareket haline gelmiş durumdadır. Birçok eğitimci, Çocuklar için Felsefe yaklaşımının eğitimin her alanına taşınması ve felsefe eğitiminin daha erken yaşlardan itibaren çocuklara ulaştırılabilmesi için programlarda yer almasını desteklemektedir. Bugün dünyada 50’den fazla ülkede Çocuklar için Felsefe (P4C) pedagojisi uygulanmaktadır. Diğer yandan

UNESCO, Education Endowment Foundation gibi köklü kurumlar P4C konusunda araştırmalar yürütmekte ve güncel raporlar yayınlamaktadır. Tüm bunlar yaklaşımın daha fazla tanınır hale gelmesini sağlayarak, ilgi çekmektedir.

“P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesinin yaygınlaştırma hedefi kapsamında gerçekleştirilen bu araştırmada ise “P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler” eTwinning projesini uygulayan öğretmenlerin proje sonunda görüş ve değerlendirmelerini ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaçla projeyi uygulayan öğretmenler ile görüşmeler yapılmış ve değerlendirmeleri alınmıştır. Katılımcı öğretmenlerin öncelikle projenin temel hedeflerinden biri olan, öğrencilerin hangi alanlarda gelişimlerinin sağlandığına yönelik görüşleri alınmıştır. Öğretmenlerin öğrencilerinde gözlemledikleri başlıca gelişimsel konular; farklı açıdan bakabilme, fikrini cesurca ifade edebilme, eleştirel düşünme ve sorgulama, başkalarının haklarına saygılı davranma, dinleme becerisi, empati becerisi ve hoşgörü olarak sıralanmıştır. Öğretmenlerin görüşlerinde belirttikleri pek çok kilit ifade öğrencilerin söz konusu alanlarda gelişim sağladıklarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Örneğin sorgulama becerisine ilişkin Ö1, “*Daha nitelikli ve farklı yönlerde dikkat çekecek sorular sorduklarını gözlemledim.*”, Ö2, “*Bazı şeyleri mantıklı bir şekilde sorguladıklarını gördüm.*” şeklinde görüş bildirirken; dinleme becerisi, empati becerisi ve hoşgörülü davranma konularında Ö3, “*Çocukların iyi dinleme, empati kurma, saygılı tartışma ortamı oluşturmaya katkı, sorgulama, düşünme, düşüncelerini özgürce ifade etme ve özgürce savunabilmeyi öğrendiler.*” cümleleri ile görüşünü belirtmiştir. Bu konuyu Ö7 de “*Herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu bilincinin oluştuğunu ve öğrencilerimde eşitlik ve adalet kavramlarının iyice oturmasına başladığını gözlemledim.*” cümleleri ile görüşlerinde vurgulamıştır. Yapılan araştırmalar başarılı bir şekilde gerçekleştirilen Çocuklar için Felsefe (P4C) uygulamalarının çocuklarda yaratıcılık, sebep-sonuç ilişkisi kurma, özgüven duygusu, dil gelişimi, eleştirel düşünme becerileri ve matematik becerilerinin gelişimini desteklediğini göstermektedir (Gür, 2011). Araştırmalar felsefi sorularla uğraşmanın, çocukların önemli kavramları keşfetmelerini ve olaylara farklı bakış açıları geliştirerek, çok yönlü düşüncelerini destekleyerek öğrenme ve düşünme becerilerinin geliştirilmesine önemli katkılarda bulunduğunu vurgulamaktadır (Gregory, 2008; Ventista, 2019). Araştırmada ulaşılan bu bulgular Çocuklar için Felsefe yaklaşımının çocuklarda demokratik tutumlar kazandırma amacıyla kullanılabileceğini gösteren bilimsel çalışmalarla da desteklenmektedir (Burgh ve Yorshansky, 2011; Dombaycı, 2014). Araştırmada tüm bu gelişmeleri öğrencilerinde süreç içerisinde gözlemleyen öğretmenlerin proje sonrasında da Çocuklar için Felsefe (P4C) oturumlarına devam edeceklerini bildirdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca projeyi uygulayan öğretmenlerin felsefe oturumlarını, uygulamakta oldukları mevcut eğitim/öğretim programı ile birlikte götürme konusunda proje uygulama süreci içerisinde bir olumsuzluk yaşamadıkları, bu konuda belirttikleri olumlu görüşlerden anlaşılmaktadır.

Alan yazında araştırmada ulaşılan ve yukarıda sıralanan sonuçları destekleyen araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin Okur’un (2008) Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi Programı’nın altı yaş grubu çocuklarının atılganlık, iş birliği ve kendini kontrol sosyal becerileri üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmasının örneklemini, toplam 24 anasınıfı öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada deney grubundaki çocuklara sekiz hafta boyunca 40’ar dakika 10 oturum olarak çocuklar için felsefe eğitimi verilirken, kontrol grubuna ise drama, hikâye anlatma gibi çeşitli etkinlikler uygulanmıştır. Araştırmada sonuç olarak, Çocuklar için Felsefe uygulamalarının anasınıfı öğrencilerinin atılganlık, iş birliği ve kendini kontrol sosyal becerileri üzerinde olumlu yönde etkilediği ortaya koyulmuştur. Akkocaoğlu-Çayır (2015) ise tezinde çocuklar için felsefe eğitiminin, ilkokul 3. sınıf öğrencilerini bilişsel, duyuşsal ve sosyal alanlarda nasıl etkilediğini tespit etmeyi amaçlamış ve bu amaç doğrultusunda toplam 48 öğrenciye Çocuklar için felsefe uygulamaları planlamıştır. Yirmi sekiz ders saati süresince yapılan uygulamalar sonucunda katılımcı çocuklarda bilişsel, duyuşsal ve sosyal alanlarda olumlu yönde değişimler meydana geldiği anlaşılmıştır. Çocuklar için felsefe yaklaşımının çocukları problem çözme ve eleştirel düşünme gibi üst düzey düşünme becerilerini kullanmaya teşvik ettiği belirlenmiştir.

Alan yazında P4C uygulamalarına yönelik farklı bakış açıları geliştiren araştırmalar da bulunmaktadır. Bu konuda Malboeuf-Hurtubise ve diğerlerinin (2021) gerçekleştirdikleri araştırma dikkat çekicidir. Malboeuf-Hurtubise ve diğerleri (2021) araştırmalarında Covid-19 Salgını sürecinin ilkökul öğrencilerinin ruh sağlıklarına olumsuz yansımalarının önlemek amacıyla çevrim içi Çocuklar için Felsefe dersleri ve farkındalık temelli müdahaleler yapmışlar ve bu çalışmalar sonucunda P4C uygulamalarının çocukların zihinsel sağlık ile ilgili sorunlarını azaltmaya yardımcı olabileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmanın katılımcısı öğretmenlerin Çocuklar için Felsefe (P4C) yaklaşımının uygulanmasına ilişkin önerileri değerlendirildiğinde; öğretmenlerin yaklaşımı gelişimsel ve uygulanabilir buldukları hatta Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan program geliştirme çalışmalarında yaklaşıma programlarda okul öncesi eğitim sürecinden başlayarak yer verilmesi gerektiğine değindikleri görülmektedir. Matthew Lipman'da çocukların "niçin?, neden?" türü sorgulayıcı sorular sormaya başladıkları andan itibaren felsefi düşünce sisteminin de gelişmeye başladığını ve bu düşüncenin desteklendiğinde ilerleyen yıllarda daha da gelişebileceğini belirtmektedir (Philgren, 2008).

Öğretmenlerin öneriler bağlamında altını çizdikleri bir diğer hususta öğretmenlerin Çocuklar için Felsefe (P4C) konusunda hizmet içi eğitimler almaları gerektiğidir. Böylece yaklaşımın öğretmenler tarafından yanlış anlaşılması veya yanlış uygulanması gibi durumların önüne geçilebilmesi mümkün olabilecektir. Aksi takdirde öğretmenler tarafından P4C yaklaşımının filozoflara ilişkin bilgiler ya da felsefi öğretilerin tartışıldığı bir pedagoji olduğunun düşünülmesi olası bir risktir (Droit, 2014).

5. Öneriler

Araştırma kapsamında uygulamaya dönük olarak aşağıdaki öneriler sıralanabilir:

- Milli Eğitim Bakanlığı tarafından temel eğitimde görev yapan öğretmenler başta olmak üzere tüm kademeleri kapsar şekilde bu yaklaşım öğretmenlerin dönem başlarında ve dönem sonlarında katıldıkları mesleki çalışma programlarında eklenebilir.
- Çocuklar için felsefe eğitiminin temel ölçütü olan, çocuklara düşünme becerisi kazandırma özelliği anaokullarında benimsenmeli; ilkökul, ortaokul ve lisede ya aynı isimde ders olarak okutulmalı ya da dersler içine serpiştirilerek programa dahil edilmelidir.
- Çocuklar için felsefe yaklaşımının çocuklara yönelik etkilerinin gözlenmesi için daha fazla akademik çalışmaya zemin oluşturulmalıdır.
- Öğretmenlere yönelik eğitimler ile bu yaklaşım desteklenmeli, veliler de okul dışı zamanlarda çocukların bu yetkinliklerinin artmasının sağlanabilmesi için bilgilendirici eğitimlerle desteklenmelidir.
- İlk insandan bu yana düşünme becerisi ve felsefe arayışının olması, P4C eski bir yaklaşım gibi görünse de 21. yüzyıl becerileri ile bu yaklaşım yeni bir anlam kazanmıştır. Çocukların teknoloji odaklı yaşam becerilerine, P4C çalışmaları ile düşünme odaklı yaşam becerisi entegre edilebilir.
- Bu yaklaşımın daha etkili bir şekilde eğitim programlarında olması için, Yükseköğretim Kurulu tarafından Eğitim Fakültelerinde, Temel Eğitim Anabilim Dalında seçmeli ders olarak okutulması faydalı olabilir.

Kaynakça

- Akkocaoğlu-Çayır, N. (2015). *Çocuklar için felsefe eğitimi üzerine nitel bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Burgh, G., & Yorshansky, M. (2011). Communities of Inquiry: Politics, power and group dynamics. *Educational Philosophy and Theory*, 43(5), 436-452.

- Colwell, M.J., & Lindsey, E. (2003). Preschoolers' emotional competence: Links to pretend and physical play. *Division of Humanities, Arts and Social Sciences*. 33(1), 39-52. <https://doi.org/10.1080/03004430303096>.
- Creswell, J.W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. (3rd edition). Thousand Oaks: SAGE.
- Direk, N. (2008). *Filozof çocuk*. Pan Yayıncılık.
- Dombaycı, M.A. (2014). Philosophy for children and social inquiry: An example of education for democratic citizenship through political philosophy. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 3(2), 85-101.
- Droit, R.P. (2014). *Çocuklarla felsefe sohbetleri*. (Çev: A. Karakış) İstanbul: Say Yayınları.
- Gaedi, Y. (2015). The nature of philosophy for children and its role in teaching and learning, *Philosophy Study*, 5(6), 292-296. <https://10.17265/2159-5313/2015.06.004>
- Gregory, M. (2008). *Philosophy for children: Practitioner handbook*. USA: IAPC Publication, Montclair.
- Gür, Ç. (2011). *Çocuklarla Felsefe. 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 27-29 April, 2011 Antalya
- Haynes, J. (2002). *Children as philosophers learning through enquiry and dialogue in the primary classroom*. Londra: Taylor ve Francis Group.
- Lipman, M. (2003). *Thinking in education*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malboeuf-Hurtubise, C., Léger-Goodes, T., Mageau, G.A., Joussemet, M., Herba, C., Chadi, N., Lefrançois, D., Camden, C., Bussi eres,  .L, Taylor, G.,  thier, M.A., & Gagnon, M. (2021). Philosophy for children and mindfulness during COVID-19: Results from a randomized cluster trial and impact on mental health in elementary school students. *Progress in Neuro-Psychopharmacology & Biological Psychiatry*. 20 (107). <https://doi.org/10.1016/j.pnpbp.2021.110260>.
- McCall, C.C. (2017). *Düşünmeyi dönüştürmek*. (Çev. Kurtul Gülenç ve Nihal P. Boyacı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Naraghi, M. S., Ghobadiyan, M., Naderi, E.A., & Shariatmadari, A. (2013). Philosophy for children (P4C) program and social growth. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 3(5), 398-406.
- Okur, M. (2008). *Çocuklar için felsefe eğitimi programının altı yaş grubu çocuklarının, atılganlık, işbirliği ve kendini kontrol sosyal becerileri üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özden, M. & Saban, A. (2019). *Nitel araştırmada paradigma ve teorik temeller*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks, CA Sage.
- Petek-Boyacı, N., Karadağ, F., & Gülenç, K. (2018). Çocuklar için felsefe / çocuklarla felsefe: Felsefi metotlar, uygulamalar ve amaçlar. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 31, 145-173.
- Philgren, A. (2008). *Socrates in the Classroom: Rationales and effects of philosophising with children*. Sweden: Stockholm University-Elanders Sverige.
- Philosophy for Children (re-grant). <https://educationendowmentfoundation.org.uk/projects-and-evaluation/projects/philosophy-for-children-effectiveness-trial/>

- Stanley S. & Bowkett, S. (2004) *But Why?: Teacher's manual: Developing philosophical thinking in the classroom*. U.K: Network Educational Press Ltd.
- Taş, I. (2017). *Çocuklar için felsefe eğitimi programının 48-72 aylık çocukların zihin kuramı ve yaratıcılıklarına etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Topping, K.J., & Trickey, S. (2007). Collaborative philosophical inquiry for schoolchildren: cognitive gains at 2-year follow-up. *Br Journal Education Psychology*. 77(4), 787-796. <https://doi.org/10.1348/000709907X193032>.
- Vansieleghem, N., & Kennedy, D. (2011). What is philosophy for children, what is philosophy with children-after Matthew Lipman. *Journal of Philosophy of Education*, 45(2), 171-182.
- Ventista, O.M. (2019). An evaluation of the 'philosophy for children' programme: The impact on cognitive and non-cognitive skills. Durham theses, Durham University, School of Education. Available at Durham E-Theses Online: <http://etheses.dur.ac.uk/13121/>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

Cumhuriyetin Modernleşme Projesi Olarak “Ulusal Yayıncılık Kongreleri”

As the Republic's Modernization Project “National Publication Congresses”

İrfan Paçacı,^a

^a Prof. Dr. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
irfanpacaci@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-4920-9134

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 15.11.2020

Düzeltilme tarihi: 01.12.2020

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Ulusal Yayıncılık Kongreleri,

Yayıncılığın Gelişimi,

Yayıncılık Sorunları,

Türk Yayın Hayatı, Matbuat..

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 15.11.2020

Received in revised form: 01.12.2020

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

National Publication Congresses,

Development of Publishing,

Publication Problems,

Turkish Publication Life,

Press.

ÖZ

Yayıncılık alanında ilki 1939 yılında gerçekleştirilen kongre ile başlayan ve uzun aralıklarla sürdürülen “kongreler”de adeta Türk yayıncılığının topografyası çıkarılmıştır. Yayıncılık kongreleri envanteri ile Türkiye’de yayıncılığın zengin ve kalıcı bir gelişim hafızası oluşturulmuştur. II. Dünya Savaşı koşullarında 1939 yılında yapılan ilk kongreyi 1975 yılında ikincisi, 1991 yılında üçüncüsü, 1998 yılında dördüncüsü, 2009 yılında, beşincisi ve 2018 yılında da altıncısı izlemiştir. Kongrelerde geniş bir yelpazede ele alınan konular ülkedeki ekonomik, toplumsal, siyasal ve hukuk planındaki gelişmelere bağlı olarak değişmekle birlikte öne çıkan başlıca konu başlıklarını; yayıncılık sektörünün ekonomik ve teknik sorunları olmuş, özellikle, matbaacılık ve basımevleri, yazar ve okuyucu sorunları, tercüme işleri, telif hakları, ders kitabı yayıncılığı, çocuk edebiyatı ve çocuklara yönelik yayınlar, kütüphaneler, yayım, dağıtım faaliyetleri ve vergi sorunları oluşturmuştur. Bu makalede; Türkiye’de yayıncılık kongreleri ile basım ve yayıncılığın çeşitli alanlarında kurulan çalışma komisyonlarının hazırladığı raporlarda ele alınan kararlar ile oluşturulan yayıncılık yaklaşımı ve vizyonu saptanmaktadır.

ABSTRACT

In the "congresses", which started with the first congress in the field of publication in 1939 and continued at long intervals, the topography of Turkish publication was revealed. Rich and lasting memory of publishing development in Turkey has been created with those congresses' inventory. The first congress held in 1939 under World War II conditions was followed by the second in 1975, the third in 1991, the fourth in 1998, the fifth in 2009 and the sixth in 2018. A wide range of topics covered in congresses vary depending on the economic, social, political and legal developments in the country. The main topics that came to the fore were: the economic and technical problems of the publishing sector, printing and printing houses, author and reader problems, translation works, copyrights, textbook publishing, children's literature and publications for children, libraries, publishing, distribution activities and tax problems. In this article; The publication approach and vision which are created by the printing and publication conventions established in various areas of publishing activities discussed in the report prepared by the commission decision on Turkey, are determined.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Paçacı, İ. (2021). Cumhuriyetin Modernleşme Projesi Olarak “Ulusal Yayıncılık Kongreleri. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 229-248.

*DOI: 10.46442/intjcss.826281

** Sorumlu yazar: İrfan Paçacı irfanpacaci@hotmail.com

Ulusal kurtuluş savaşının ardından 1923’de kurulan Cumhuriyetin, İkinci Dünya Savaşı koşullarında, sınırlı olanaklar ve yokluk içinde milli mücadelenin yönetici kadroları tarafından bilim esas alınarak ilki 1939 yılında gerçekleştirilen Birinci Türk Neşriyat Kongresi (1-5 Mayıs 1939); yaklaşımı, ele alınan konular, vizyon ve kararları ile geleceği aydınlatmak üzere Türk yayıncılığının yoluna yakılan bir meşale olmuştur. O nedenle ki “ulusal yayıncılık kongreleri” Cumhuriyetin bir modernleşme projesidir.

İrfan PAÇACI

1. Giriş

Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca gerçekleştirilen yayıncılık kongreleri ve komisyon raporları incelendiğinde, 1939 yılında gerçekleştirilen ilk kongre ile 2018’de yapılan altıncı kongre arasında 79 yıllık bir birikim olduğu görülmektedir. Bu yayıncılık kongreleri envanteri ile Türkiye’de yayıncılığın her türünün irdelendiği ve ele alınan konuların matbuat yaşamına, politikaya, hukuka ve insan haklarına dair geniş bir yelpazede seyrettiği görülmektedir. Yayıncılık alanında “ulusal yayın kongresi” olarak bu güne kadar altı kongre gerçekleştirilmiştir. İlk kongre II. Dünya Savaşı koşullarında 1939 yılında, ikincisi 1975 yılında, üçüncüsü 1991 yılında, dördüncüsü 1998 yılında, beşincisi 2009 yılında ve altıncısı da 2018 yılında toplanmıştır.

Kongrelerde öne çıkan başlıca konular; toplumsal, siyasal, mali ve hukuk planındaki gelişmeler ekseninde, yayıncılık sektöründe yaşanan teknik ve teknolojik gelişmeler, ifade özgürlüğü ve sansür, matbaacılık ve basımevleri, yazar ve okuyucu sorunları, tercüme işleri, telif hakları, ders kitabı yayıncılığı, çocuk edebiyatı ve çocuklara yönelik yayınlar, kütüphaneler, yayıncılıkta dijitalleşme ve elektronik kitaplar, medyada holdingleşme (tekelleşme), vergilendirme ve ücret, yayıncılık eğitimi, meslek örgütleri, yayınevleri, yayım ve dağıtım faaliyetleri olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılması ile kurulan Türk devleti, bir taraftan kuruluş mücadelesi diğer taraftan da Düyun-u Umumiye¹’nin vesayeti altında kalkınma çabalarını yürütmüştür. Bu koşullar içerisinde 1939 yılında toplanan “Birinci Türk Neşriyat Kongresi” ile eğitim, kültür ve yayıncılık faaliyetleri toplumcu ve kalkınmacı bir vizyon ile gerçekleştirilmiş ve günümüze kadar süregelmiştir.

Türkiye’nin basım ve yayıncılık alanındaki dönüşümünü ve gelişiminin adeta tarihsel süreç içindeki kurumsal yansıması olan yayıncılık kongreleri, bu makalenin sınırları içinde, genel perspektifi ve öne çıkan vizyonu tespit edilmek üzere incelenmektedir.

¹ *Düyun-u Umumiye (Düyun-u Umumiye-i Osmaniye Varidat-ı Muhassasa İdaresi)*, 1881-1939 yılları arasında iç ve dış borçlarını denetleyen kurumdur. Bu durum; “1876 yılına dek 15 ayrı borç sözleşmesine imza atan Osmanlı İmparatorluğu, 1876 yılında moratoryum ilan etmiş ve 1881 yılında Osmanlı maliyesini denetim altına alan Düyun-u Umumiye İdaresi’nin kurulmasından sonra da borçlanmaya devam etmiştir. Bu kurumun 1928 yılında feshedilmesine rağmen borçların olumsuz etkileri Türkiye Cumhuriyeti’ni etkilemiş, son Osmanlı borcunun ödenmesi, alınışından bir asır sonra Türkiye Cumhuriyeti tarafından tamamlanmıştır.” Bkz. Saffet Kartopu, “Düyun-u Umumiye İdaresi ve İdareyle İlgili Görüşler”, [Global Journal of Economics and Business Studies](#) Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, *Yıl 2012, Cilt 1, Sayı 2*, s. 39.

Yayıncılığın Dönüştürücü Şifresi: Cumhuriyet Yönetimi'nin Etkisi

Osmanlı Devleti döneminde padişah yönetiminin keyfi baskılarına karşın, Jön Türkler tarafından başlatılan, özgürlük ve meşrutiyet mücadelesinin (Mardin, 2019; Akşin, 2017; Akşin, Balcı, Ünlü, 2010) oluşturduğu iklim ve yaşanan toplumsal gelişmeler, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da etkili olmuştur. Modernleşme ve kalkınma çabalarının kökleri Tanzimat Dönemin'e kadar uzanmakla birlikte topyekün değişime ilişkin radikal hamle "Cumhuriyet" rejiminin kurulması ile gerçekleşmiştir. Nitekim, "Cumhuriyet modernleşmesi eski düzen ile kopuşu radikal olarak gerçekleştiren bir devrim niteliğinde olmuştur." (Gül, Alican, 2015: 15).

Hükûmet ya da devlet başkanının, halk tarafından belli bir süre için ve belirli yetkilerle seçildiği yönetim biçimi olan Cumhuriyet, halkın egemenliğine dayanan yönetim şekli olarak da tanımlanmaktadır. Halkın iradesi ile gerçekleşen bu yönetim biçiminde, halkın önünde yönetimin, kararlarının da toplumun yararına gerçekleşmesini sağlayacak önemli bir kapı açılmaktadır. Bu kapıdan içeriye, devrimler ve Batı Demokrasisi'nin kural ve kurumları teker teker girecektir.

Devletin yönetim biçimini "cumhuriyet" olarak ilan eden kurucu kadrolar, günümüzün anayasa politiği tartışması olan "cumhuriyet mi demokrasi mi paradoksunu" aşacak bir değerlendirme ile "demokratik bir düzeni" hedeflemişlerdir. Bu bakımdan; "demokrasiyi, dar anlamda, bir özgürlükler rejimi olarak tanımlayabiliriz. Demokrasi, cumhuriyet kavramının içinde barındırdığı eşitlikçiliği reddetmeden, mümkün olan en geniş özgürlük alanının toplumsal yaşamda yürürlükte olduğu rejimdir. Seçme-seçilme özgürlüğünün ötesinde, insanın düşündüğünü ifade etmesi, istediği inanç ve kültürel değerleri yaşaması gibi hakları da içerir." (İnsel 1998: 30-39).

Bu konuda Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı bir konuşmada altını çizdiği nokta esasında bu tanıma işaret etmektedir:

Cumhuriyet, imkân demektir. Cumhuriyet, yalnızca adıyla bile birey özgürlüğünü aşıl原因an sihirli bir aşıdır. Görülecektir ki, cumhuriyet imkânları olan her memleket, özgürlük davasında er geç başarılı olacaktır. Cumhuriyet, kendisine bağlı olanları en ileri aşamalara götüren imkânları verir. Bağımsızlık ve özgürlüğüne sahip olan milletler, ilerleme yolunda imkânlara sahip demektirler. O halde cumhuriyet, her alanda ilerlemenin de en belirgin teminatıdır. Cumhuriyeti bu anlamıyla ve bu kapsamıyla anlamak gerekir ("Cumhuriyet yönetimi").

Türk Devrimi, çağdaşlaşma hedefine dönük olarak başlattığı kalkınma programları ile ilerlemenin örneklerini Köy Enstitüleri gibi örneklerde toplum kalkınması modeli olarak uygulamış, "yayıncılık alanında" ise temelleri atılan "ulusal yayıncılık kongreleri" projesi bunun vesilesi olarak günümüzde de sürdürülmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk tarafından kaleme alınan *Medeni Bilgiler* kitabı için yazdıklarında, "Halk idaresi olan cumhuriyet" ifadesi ve "Türkiye Cumhuriyeti, demokrasi esasına müstenit bir devlettir" ibareleri dikkat çekicidir (İnan, 2000: 40-43; Özbudun, 1989: 287; Tanör, 1997, 35; Güner, 2006: 46vd.). Atatürk'ün, "Cumhuriyet ulusal egemenlik temeline dayanan halk hükümetidir." (Nutuk, 2000: 300) ve "Demokrasi prensibinin en çağdaş ve mantıkî tatbikini temin eden hükümet şekli, cumhuriyettir." (İnan, 2000: 410-411) sözleri demokrasi ve cumhuriyete dair düşüncelerini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca Atatürk, "Benim en büyük eserim Türkiye Cumhuriyeti'dir." derken, Türk Devrimi'nden ve onun başarısından söz etmektedir.

Esasen 23 Aralık 1876 tarihinde kabul edilen Kanun-i Esasi ilk anayasa olarak "parlamento"nun açılmasını sağlayan bir yapı oluşturmakla birlikte, devlet başkanının seçimle iş başına gelmesi egemenliğin millete ait olduğu ilkesi ancak 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile "Hâkimiyet bilâ kaydû şart milletindir." (Madde 1) denilerek kurumsallaştırıldığı görülmektedir. Cumhuriyetin ilan edilmesi ise

1921 tarihli anayasada 29.10.1339 (1923) tarih ve 364 sayılı kanun ile yapılan değişiklik sonucunda madde şu biçimi almıştır: “Hâkimiyet, bilâ kaydü şart Milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. Türkiye Devletinin şekli Hükümeti, Cumhuriyettir.”

Böylece kurulan Cumhuriyet rejimi, “1920-23 yıllarında Türkiye Devleti'nin ana kuruluşu bir demokratik cumhuriyet karakterini söz götürmez bir şekilde taşıyordu. Bundan sonraki yıllarda rejimin demokratik olma niteliğinden kaymalar oldu, cumhuriyet ise süreklilik gösterdi. Tek partili dönem, daha sonraki askeri darbeler ve ara rejimler, cumhuriyeti değil, demokrasiyi askıya almış oldular.” (Tanör, 1997: 37). Bu durum sonraki yıllarda askeri müdahaleler ile demokrasinin kesintiye uğratılmasına rağmen “Cumhuriyet” sürekli var olmuş, bu durum Cumhuriyet'in devleti ve Türk Devrimini inşa eden tarihsel bir temeli oluşturduğunu ifade etmektedir. Bir başka ifade ile “denebilir ki cumhuriyet kavramı, devletin ve Türk Devrimi'nin bizzat kendisi olarak algılanmaktadır.” (Tanör, 1997: 37).

Ulusal Yayın Kongreleri Ekseninde Medya ve Yayıncılığın Gelişimi

Bilimsel Düşünceye Yakılan Bir Meşale: Birinci Türk Neşriyat Kongresi (1-5 Mayıs 1939)

1-5 Mayıs 1939 tarihinde Birinci Türk Neşriyat Kongresi Türkiye'deki yayıncılığı geliştirmek amacı ile Ankara'da toplanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın (Maarif Vekilliği) düzenlediği kongre, Başbakan (Başvekil) Dr. Refik Saydam tarafından açılmıştır. Saydam konuşmasında kongreye verilen önemi vurgulamıştır:

Türk kültür davasının mühim bir meselesi olan bu meseleyi mütalea etmek için ve onu programlandırmak için sizin yüksek ihtisasınızdan, görgünüzden istifade için Neşriyat Kongresini topluyoruz. Cumhuriyet Hükümeti bütün işlerinde ihtisas erbabının, tecrübeli arkadaşlarımızın bize verecekleri bilgili direktifleri bir araya getirerek öyle bir program vücuda getirmeği ve mesaisinin heyeti umumiyesine bu programı esas yapmağı daima umde edinmiştir (Birinci Türk Neşriyat Kongresi 1-5 Mayıs 1939, 1997: 8, 9).

Dönemin Milli Eğitim Bakanı (Maarif Vekili) Hasan Âli Yücel'in yaptığı açılış konuşmasında ise çağdaşlaşma ve bu hedefe dönük çabaya işaret edilmiştir:

Garb kültür ve tefekkür camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan Cumhuriyetçi Türkiye, medeni dünyanın eski ve yeni fikir mahsullerini kendi diline çevirmek ve alemin duyuş ve düşünüşü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir (Birinci Türk Neşriyat Kongresi 1-5 Mayıs 1939, 1997: 12).

Yücel konuşmasında:

Neşriyat işlerinde de tam demokrat bir ruh ve tam realist bir düşünce ile çalışmak ancak Cumhuriyet Rejiminde kabil olabilmıştır. Cumhuriyet tarihindedir ki, bir taraftan bütün devlet organlarıyla kuvvetli bir neşriyat hareketine girilmiş, diğer taraftan hususi basım ve yayın kurumlarının emeklerine imkân nispetinde iştirak edilmiş ve çalışmaları böylece takviye olunmuştur (Birinci Türk Neşriyat Kongresi 1-5 Mayıs 1939, 1997: 10).

Hasan Âli Yücel, ilmin her kolunda bilgilerini genişletmesinin, kendi ruh ve düşünce dünyalarını aydınlatmalarının önemine işaret ettiği konuşmasında; çocukların batıl ve yanlış inanışlardan korunması; edebi zevklerinin geliştirilmesi, milli ve insani duygularının yükseltilmesinin amaçlandığını ifade etmiştir. Mevcut gazete ve dergilerin, yeni neşriyatı Türk okurlara tanıtmaya hususunda eksik kaldığını, Türk halkının okuryazarlığın sayısız nimetlerinden en geniş ölçüde faydalanan bir millet hâline gelmesini bir “memleket meselesi” olarak tanımlayan Yücel, memleket matbuatını bu hususta samimi ve candan bir gayretle dikkat göstermesi gerektiğini hatırlatmıştır. Önemli bir yayıncılık meselesinin de satış ve dağıtım olduğuna işaret edilerek, bu konuda iki kritik sorun olduğu dile getirilmiştir. Bu sorunlardan ilki

kitapların ciddi bir sipariş oluncaya dek dükkânların depolarında beklemeleri diğeri ise kitabın kârının, üretiminden satışına dek tüm aşamalarında oluşan masrafi karşılayamadığıdır. Bu bağlamda, kitap ticareti ile meşgul herkesi, her aldığı ve sattığının parasını derhal ödeyerek, daha yeni eserler alıp satmak için imkânlar yaratması gerekliliğinin altı çizilmiştir. Yücel konuşmasında ayrıca, mazisi iki yüz seneyi aşan Türk matbaacılığının ıslahının ve verimini artıracak önlemlerin alınmasına ve geliştirilmesi gerektiğine değinerek, telif haklarına dair var olan mevzuatın, günün koşullarına uygun hale getirilmesinin önemini hatırlatmıştır (Birinci Türk Neşriyat Kongresi 1-5 Mayıs 1939, 1997: 12-14).

Kongrede yedi adet komisyon kurularak bu komisyonlar çeşitli konularda çalışmıştır. Komisyonlarda ağırlıklı olarak yayıncılar, hukukçular ve üniversite öğretim üyeleri görev almıştır. Oluşturulan bu yedi adet komisyon şunlardır: (Birinci Türk Neşriyat Kongresi 1-5 Mayıs 1939, 1997: 4).

1. Basın, Yayın ve Satış İşleri Encümeni,
2. Dilekler Encümeni,
3. Edebî Mülkiyet Encümeni,
4. Gençlik ve Çocuk Edebiyatı Encümeni,
5. Mükâfat, Yardım ve Propaganda İşleri Encümeni,
6. Neşriyat Programı Encümeni,
7. Tercüme İşleri Encümeni.

Hazırlanan raporlar kongrenin dördüncü gününde açıklanmıştır. Raporlar da, yayıncılıkla ilgili sorunlar ve tespitler, dikkat çekilmek istenen hususlar ve tedbir önerileri gündeme getirilmiştir. Bu kurulların hazırladığı raporlar daha sonra genel kurulda görüşülmüştür

Birinci Türk Neşriyat Kongresi'nde Ele Alınan Başlıca Konular

Birinci Türk Neşriyat Kongresi'nde toplumsal kalkınmayı ve eğitimde ilerlemeyi sağlamak üzere ilk etapta şu konuların ele alınması hedeflenmiştir: Genel bir yayıncılık programının hazırlanması, klasiklerin dilimize tercümesi konusunda yıllara yayılacak bir plan ve program tertip edilmesi, orta okul çağındaki gençler için eserler yazdırılması ve tercüme ettirilmesi, çocuk edebiyatı kütüphanesinin derhal hazır edilmesi, halk için yapılacak yayıncılık konusunda da yıllara yayılan bir programın tertip edilmesi. Kongrede ayrıca, yazma ve basma eski eserlerin yeniden neşredilmesi için gerekenlerin tespiti, ansiklopedi ve başvuru kitapları hazırlanması, telif ve mükafatlandırma konusunda adımlar atılması, özel yayıncılığın devlet sermayesince desteklenmesi, yurttan okuma-yazma oranını arttırabilmek adına devlet destekli propaganda yapılması, satış ve dağıtım işlemlerinin düzenlenmesi, matbaaların iş veriminin ve kalitesinin arttırılması için çalışmalar yapılması ve eserlerin mülkiyet hakkı mevzuatının günün şartlarına göre değiştirilmesi amaçlanmıştır (Birinci Türk Neşriyat Kongresi 1-5 Mayıs 1939, Raporlar, Teklifler, Müzakere Zabıtları, 1997: 3).

Katılımcılar bu konularda görüş alış verişinde bulunmuş, yazılı önerileri ise görüşülerek değerlendirilmiştir. Neşriyat Kongresi'nde alınan kararların çoğu ekonomik, sosyal ve kültürel sebeplerden dolayı uygulamaya geçirilememiştir. Ancak kongrede alınan bazı kararlar ile ilgili somut çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarını iki grupta toplamak mümkündür.

1) Değişik konularda başta dergi, ansiklopedi, sözlük olmak üzere çeşitli yayınlar çıkarılmıştır. Yayımlanan bu eserlerin başlıcaları şunlardır: *İlköğretim* (1939), *Meslekî ve Teknik Öğretim* (1939), *Tebliğler Dergisi* (1939), *Beden Eğitimi ve Spor* (1939), *Güzel Sanatlar* (1939), *Kültür Bakanlığı* (1940), *Tarih Vesikaları* (1941), *Tercüme* (1943), *Ev ve Kadın* (1943), *Köy Enstitüleri* (1945); *Ansiklopedi ve Sözlükler: İslam Ansiklopedisi* (1940), *İnönü (Türk) Ansiklopedisi* (1943), *Sanat Ansiklopedisi* (1943), *Türkçe-Fransızca Sözlük* (1944), *Hukuk Lûgatı* (1944), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Bozkurt, 2011: 194).

2)Yabancı dilde yayınlanmış eserleri Türkçeye çevirmek amacı ile “Tercüme Bürosu” kurulmuştur. 1940'ta kurulan bu büro tarafından Batı Klasiklerinin çoğu tercüme edilerek Türkçeye kazandırılmıştır. Tercüme İşleri Komisyonu'nca Kongre'de teklif edilen ilk eserler; Yunan ve Latin Klâsikleri: 38, Alman Klâsikleri: 34, Rus Klâsikleri: 29, İtalyan Klâsikleri: 10, Şark Klâsikleri: 7, İskandinav Klâsikleri: 10, İspanyol Klâsikleri: 6, İngiliz Klâsikleri: 42, Amerikan Klâsikleri: 5 ve Fransız Klâsikleri: 112 olmak üzere Tercüme Bürosu tarafından genişletilerek oluşturulan yayın programı kapsamında ilk kitaplar 1941'de yayınlanmıştır (Elbir, 2007: s.388, 389). Bu programın uygulaması ile Batı kökenli dünya klasiklerinin Türkçeye tercüme edilmesi çalışmaları yanında, çeşitli alanlarda yerli eserler de üretilmeye başlanmış ve bu faaliyetler 1970'lerin ortalarına kadar sürdürülmüştür.

II. Dünya Savaşı'nın ağır koşulları içinde, Kurtuluş Savaşı'nın kayıpları, yokluk ve yoksunluğu ile mücadele eden bir devletin, yayıncılık alanında oluşturduğu ileri görüşlü vizyon ve üstlendiği çağdaş misyon dikkat çekicidir. Nitekim Tercüme Bürosu'nun kurulup çeviri faaliyetlerine başlaması, bilginin topluma sunulması aşmasında önemli bir gelişmedir. Kararlılığın sürdürülebilir olması bakımından da kongrede “beş yılda bir kongre yapılması” kararı alınmıştır.

İkinci Türk Yayın Kongresi (24-27 Ocak 1975)

İlk kongreden sonra uzun bir zaman yeni bir kongre toplantısı yapılmamıştır. İkinci kongre ancak otuz altı yıl sonra Kültür Bakanı Nermin Neftçi'nin döneminde toplanabilmiştir. Başbakan Ord. Prof. Dr. Sadi İrmak'ın açış konuşması yaptığı İkinci Yayın Kongresi 24-27 Ocak 1975'te Ankara'da toplanmıştır.

İkinci yayın kongresi planlı kalkınma yaklaşımının etkisi altında, özellikle birinci ve üçüncü beş yıllık kalkınma planının gölgesinde gerçekleştirilmiştir. Bu kongreye kütüphanecilerin etkin şekilde katılması bu alandaki gelişmenin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Kongrede yayıncılığın değişik alanları ile ilgili konularda çalışma yapmak üzere dokuz adet komisyon oluşturulmuştur. İkinci Türk Yayın Kongresi'nde Birinci kongreden farklı olarak ele alınan konular, standartlar ve kitap düzeni ile Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'dur.

Birinci Kongrede hiçbir kütüphaneci yer almazken, burada Osman Ersoy, Berrin Yurdadoğ gibi kütüphaneciler yer alarak kütüphanelerin önemi vurgulanmıştır (Kıpçak, Davulcu, 2016: 540-545). Kongrede dokuz konu başlığı ve komisyon belirlenmiş olup alınacak kararlar ve yapılacak işler sırayla şunlardan ibarettir (İkinci Türk Yayın Kongresi '24-27 Ocak 1975',1987: XIII-XIX).

1. Komisyon konusu: Baskı işleri, baskı tekniği; kağıt ve matbaa malzemesi sorunu
2. Komisyon konusu: Standartlar ve kitap düzeni,
3. Komisyon konusu: Yayın dağıtımı, tanıtımı, reklamı ve PTT ücretleri,
4. Komisyon konusu: Yazar ve yayıncıları özendirme; telif hakları sorunu iyi ve güzel yayın sorunu,
5. Komisyon konusu: Ansiklopediler ve müracaat ve kitapları, çocuk ve gençlik yayınları, okul kitapları,
6. Komisyon konusu: Halk ve kültür yayınları, devlet yayınları,
7. Komisyon konusu: Teknik yayınlar, çeviri işleri,
8. Komisyon konusu: Fikir, sanat ve kültür dergileri,
9. Komisyon konusu: Fikir ve sanat eserleri kanunu, basma yazı ve resimleri derleme kanunu.

İkinci Türk Yayın Kongresi'nde Ele Alınan Başlıca Konular

Bu kongrede de yayıncılık ve edebiyatın değişik boyutlarına ilişkin olarak çok sayıda konu ele alınarak öneriler sunulmuştur. Bu öneriler genellikle sosyal, ekonomik, yasal ve pedagojik yönde olmuştur. Kitap nasıl sevdirebilir, ilgi çekici hale getirilir, kitapsever sayısı nasıl artırılır gibi temel sorunsallara çözüm önerileri aranmıştır. Kongrenin amacı esas olarak topluma kitabı sevdirmek ve kitabı yaymak, böylelikle toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasını, buna paralel olarak da kişisel yükselişi sağlamak olarak görülmüştür.

Kongrede üzerinde durulan başlıca konular; telif hakları, kitap çevirisi, kağıt, matbaa malzemeleri, yayın, dağıtım, reklam, kitap pazarlama, çocuk kitapları, ansiklopediler, fikir, sanat, kültür yayınları, basın sorunları gibi konular olmuştur.

İkinci Türk Yayın Kongresi, Türk siyasi hayatında demokrasinin kesintiye uğratılıp 1961 Anayasası ile yeniden kurumsallaştırılma çabalarının sürdürüldüğü, özgürlüklerin sosyal ve siyasal planda genişletilerek uygulamaya çalışıldığı bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Ancak, İkinci Türk Yayın Kongresi'nin yapıldığı yıllar, hukuk devleti altyapısının oluşturulması çabalarının baltalandığı ve demokratik düzene müdahalenin tekrar gerçekleştiği bir sürece denk gelmiş olup bu durumun ortaya çıkardığı sonuçların yayıncılık alanına yansıyan olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur.

Olumlu etkiler iki noktada saptanabilir:

- 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü ve çoğulcu yapı ve bunun sağladığı koşullar ile yayıncılığın başta düşünce özgürlüğü olmak üzere özgürlükler alanında kazandığı hak ve olanaklar,
- Planlı kalkınma düzeninin oluşturulması ve plânlı kalkınma çalışmaları ve bu kapsamda yeni kurulan tesislerle kâğıt sanayinin canlanması, modern basım tesislerin yaygın hâle gelmesi.

Bu altyapının sağladığı olanaklar ile yayıncılık olumlu bir sürece girmeye başlamış; yayınlanan eserlerdeki artış, yeni kütüphanelerin kurulması, kütüphanelerden yararlananların sayısındaki hızlı artış olumlu gelişmelerin göstergesi olmuştur.

Olumsuz sonuçların kaynaklandığı temel neden ise; Fransa'da başlayan 1968 Mayıs öğrenci olayları ve onun ülkede görülen yansımalarıdır. En başta "12 Mart Muhtırası" ve onun oluşturduğu siyasal iklim gelmekte olup, 12 Mart 1971'den sonra kitapçılara ve yayıncılara yapılan baskılar, toplatılan ve yok edilen kitapların yayıncılık alanında bıraktığı izler bilim, düşünce, edebiyat ve sanat alanında uzun yıllar sürecek bir krizi üretmiştir.

Baskı ve yasaklamalar ile gelişen siyasal ortamın hukuk düzenine yansımaları ise 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ne kadar olan süreçte, başta anayasa olmak üzere hukuk düzenini daha otoriter ve özgürlükleri daraltan bir çerçevede değiştirerek ve bu istikamette gelişerek devam etmiştir. Bu politik-hukuksal atmosfer içinde gerçekleşen kongrede komisyonlar tarafından hazırlanan raporlar niyetler ve temenniler niteliğinde genel kurulda görüşülüp kabul edilmiştir.

Dolayısıyla bu öneriler manzumesi, hayata geçirecek iklimden yoksun kalarak özgürlükler rejiminin sağlayacağı güvencelerden beslenme olanağı bulamamış; yasalar değiştirilerek istenilen düzenlemeler yapılamamış, özgürlükçü bir yayın ortamı da kurulamamıştır.

İkinci Türk Yayın Kongresine katılan tüm üyelerin oylarıyla bundan sonraki kongrelerin beş yılda bir düzenlenmesine karar verilerek bitirilmiştir.

Üçüncü Yayın Kongresi ve Telif Hakları Kurultayı (12 Haziran 1991)

Üçüncü Yayın Kongresi ve Telif Hakları Kurultayı, ancak 16 yıl aradan sonra, dönemin Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek başkanlığında, 12 Haziran 1991 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

Üçüncü Ulusal Yayın Kongresi ve Telif Hakları Kurultayı, ağırlıklı olarak telif haklarıyla ilgili çalışmalara odaklanmıştır. Üçüncü Kongrede altı komisyon kurulmuş olup, kurulan komisyonlar şu şekildedir: (III. Yayın Kongresi ve Telif Hakları Kurultayı, 1992: 19, 20)

- 1) Milli Kültür ve Yayıncılık Sorunları Komisyonu,
- 2) Yazarların Sorunları Komisyonu,
- 3) Yayıncılar, Yayınevleri ve Kitapçıların Sorunları Komisyonu,
- 4) Telif Hakları Sorunları Komisyonu,
- 5) Kitap Yayıncılığı ve Okuyucu Sorunları Komisyonu,
- 6) Süreli Yayınlar, Gazete ve Derginin Sorunları Komisyonu,

Bu Kurultay'da, milli kültür, yazar, yayıncı, okuyucu sorunları ve telif hakkı konuları üzerinde durulmuş, saptanan sorunlara ilişkin çeşitli çözüm yolları önerilmiştir.

Üçüncü Yayın Kongresi ve Telif Hakları Kurultayı'nda Ele Alınan Başlıca Konular

Bu kongre “telif hakları” odaklı bir düzenleme ile “Ulusal Yayın Kongresi ve Telif Hakları Kurultayı” olarak tasarlanmış dolayısı ile yayıncılık ve telif hakları olmak üzere iki eksen etrafında yürütülmüştür. Kurultayda özellikle telif hakları sorunları ele alınarak 1951'de çıkarılan Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu üzerinde değerlendirmeler yapılarak, kanununun yetersiz ve güncel ihtiyaçlara cevap vermediği belirtilerek, yazarlara ait eserlerin korunması ve telif hakkı konuları vurgulanmıştır.

Kurultayda, Bakanlık tarafından yazarlara destek sağlanması, teşvik alımları yapılmasının gerekliliği üzerinde durularak, yazarların sorunlarına ilişkin olarak telif, ücret, reklam ve destek konularında geniş çaplı istekler dile getirilmiştir. Yasanın günün şartlarına uyarlanması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Üçüncü Yayın Kongresi ve Telif Hakları Kurultayı'nda, 1000 Temel Eser'in hazırlanmasına hız verilmesi, yayıncılık yasa tasarısı ve telif haklarının gözden geçirilmesi, yazarların sorunlarının hafifletilmesi, okul kitaplıklarının ve çocuk kütüphanelerinin zenginleştirilmesi, topluma okuma ve yazma alışkanlığının kazandırılması, süreli yayın çıkarmakta olan kurumların problemleri, eserlerin dağıtımına ve tanıtımına dair sorunlar, kitaptan KDV'nin kaldırılması, stopaj kesintilerinin kaldırılması, yayın kataloglarının hazırlanması gibi yayıncılığın başlıca sorunları üzerinde durulmuştur.

Kurultayda geniş bir yelpazede ortaya konulan; yazar sorunları, okuyucu sorunları ve basın, yayın faaliyetlerine ilişkin sorunlar; satışın artırılması, dağıtım sorunları, yayınevlerinin sorunları, korsan basımla mücadele, devlet desteğinin sağlanması, milli kültürü yansıtacak eserlerin yayınlanması, tercüme bürosunun kurulup çalışmaların devam ettirilmesi gibi taleplerin birçok bakanlığı ilgilendirmesi ve o bakanlıkların yetkisi altında olması nedeniyle çoğu gerçekleşmemiştir (III. Yayın Kongresi ve Telif Hakları Kurultayı, 1992: 23).

Genel olarak Üçüncü Yayın Kongresi ve Telif Hakları Kurultayı, önceki iki kongre kadar ilgi görmemiştir. Toplantıya planlanandan daha az sayıda bir katılım olmuş, ayrıca organizasyonda bazı aksaklıklar da yaşanmıştır.

Dördüncü Ulusal Yayın Kongresi (16-19 Aralık 1998)

16-19 Aralık 1998 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen Dördüncü Ulusal Yayın Kongresi dönemin Kültür Bakanı İstemihan Talay'ın başkanlığında açılmıştır. Dördüncü Ulusal Yayın Kongresi 'nde 11 komisyon yer almıştır. Bunların isimleri şöyledir: (IV. Ulusal Yayın Kongresi: VII)

1. Yayıncılık Yasa Tasarısı Komisyonu,
2. Telif Hakları Sorunları Komisyonu,
3. Ders Kitapları ve Yayıncılığı Sorunları Komisyonu,
4. Düşünceyi İfade Özgürlüğü Açısından Yazar ve Yayıncı Sorunları Komisyonu,
5. Çocuk, Gençlik ve Özürlülere Yönelik Yayıncılık Komisyonu,
6. Yayıncılıkta Yeni Ufuklar: Elektronik Yayıncılık ve Yayıncılık Eğitimi Komisyonu,
7. Derleme Sorunları ve Bibliyografik Kontrol Komisyonu,
8. Türk Düşün ve Yazın Ürünlerinin Yurtdışında Tanıtımı Komisyonu,
9. Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Yayıncılık ve Sorunları Komisyonu,
10. Dağıtım ve Kitapçılar Sorunları Komisyonu,
11. Okuyucu, Yayıncı, Kitapçı, Kütüphaneci İlişkileri ve Okuma Alışkanlığının Yaygınlaştırılmasında Kitle İletişim Organlarının ve Kütüphanelerin Rolü Komisyonu.

Bu komisyonlar aracılığıyla yayıncılığın temel meseleleri üzerinde durularak, yayıncılık yasa tasarısı, telif hakları, kitapçıların ve yayıncıların sorunları, kitapçı, yayıncı, okuyucu ile kütüphane ilişkileri, okuma alışkanlığının yaygınlaştırılması gibi konular ele alınmıştır. Örneğin, 1998'e kadar yapılan yasa taslak çalışmaları da göz önünde bulundurularak, Derleme Sorunları ve Bibliyografik Kontrol Komisyonu tarafından “Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu” hakkında rapor hazırlanıp, yasanın güncellenmesinin önemi vurgulanmıştır.

Dördüncü Ulusal Yayın Kongresi'nde, yayıncılık alanında yaşanan gelişmeler ve elektronik yayıncılık konusunun öne çıkması ile önceki üç kongreden farklı olarak “yeni yayıncılık anlayışının” etkili olduğu görülmüştür. Nitekim Kongre’de, bu konuya önem verilerek “Elektronik Yayıncılık ve Yayıncılık Eğitimi Komisyonu” kurulmuştur. Komisyonda yayıncılıkta etik ile ilgili konular ve yasal planda karşılaşılan sorunlar ele alınarak, bu alanda düzenlemeler yapılması ve özellikle Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na elektronik yayıncılıkla ilgili bir maddenin eklenmesi teklif edilmiştir (IV. Ulusal Yayın Kongresi Bildiriler Kitabı, 1998: 70, 71).

Dördüncü Ulusal Yayın Kongresi’nde Ele Alınan Başlıca Konular

Dördüncü Ulusal Yayın Kongresi’nde ele alınan öncelikli husus, Türkiye’de kitaba ve kültüre gerekli önem ve değer gösterilmemesi olmuştur. Bununla birlikte, yayıncılık eğitimi, korsanla mücadele, yayıncılık yasa tasarısı, topluma okuma alışkanlığının kazandırılması, telif haklarına dair problemler, ders kitabı yayıncılığı ve ders kitaplarının önemi, fikir ve ifade özgürlüğü, kitap fuarlarının durumu, elektronik yayıncılık, dağıtımçıların ve kitapçıların sorunları başta olmak üzere pek çok konu ele alınmıştır.

Dördüncü Ulusal Yayıncılık Kongresi’nde çalışma yapan komisyonların ele aldığı konular ilgileri itibari ile şu şekilde gruplandırılabilir:

- Hukuk planında; Yayıncılık Yasa Tasarısı, Telif Hakları,
- Özgürlükler ile ilgili olarak; Düşünce ve İfade Özgürlüğü,
- Yazar ve yayıncılıkla ilgili konular; Çocuk, Gençlik ve Özürlülere Yönelik Yayıncılık, Derlemeler, Dağıtım, Kitapçılar, Yayıncılar, Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yayınları,
- Okuyucu planında; Kütüphanecilik, Okuma Alışkanlığı,
- Yeni yayıncılık alanında; Elektronik Yayıncılık,
- Tanıtım alanında; Türk Düşün ve Yazın Ürünlerinin Yurtdışında Tanıtımı.

Kongrede, 1951 tarih ve 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun fikir ve sanat eserlerini üreten eser sahiplerinin haklarını korumak bakımından yetersiz kaldığı, yeni yayıncılık olarak gelişen elektronik yayıncılık ile ilgili ise hiçbir düzenlemenin bulunmaması nedeniyle yayıncılar ve yazarlar için bu durumun önemli sorunlar oluşturduğuna dikkat çekilmiştir.

Elektronik yayıncılıkla ilgili yasal boşluğun oluşturduğu sorunlar ve çeşitli platformlarda bu meselenin gündemde tutulması sonucunda 2001 ve 2004 yıllarında Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda kısmi değişiklikler yapılmıştır. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda yapılan sınırlı ölçüdeki değişiklik ile elektronik yayıncılıkla ilgili eser sahibinin hakkını korumak üzere ibareler eklenmiş, ancak yeterli görülmemiştir. Bu alanı ayrıntılı olarak düzenleyecek telif hakları ile ilgili yeni bir yasa yapma ihtiyacı sürekli biçimde gündemde olmuştur.

Beşinci Ulusal Yayın Kongresi (4-5 Aralık 2009)

Beşinci Ulusal Yayın Kongresi, 4-5 Aralık 2009 tarihinde Ankara'da toplanmıştır. Beşinci Ulusal Yayın Kongresinin hazırlık çalışmaları; sektörün tüm bileşenlerinin kendi aralarında yaptıkları toplantılar sonucunda seçtikleri temsilcilerden oluşan “Ulusal Yürütme Komitesi” tarafından başlatılmıştır. Ulusal Komite, geniş ve kapsamlı şekilde kongreye ön hazırlık çalışması gerçekleştirerek, yedi olağan toplantı sonucunda çalışmaları tamamlamıştır. Bu hazırlık çalışmalarının kapsamı içinde; yayınlanan kongre bülteninde, komisyonlarda yer bulmasında fayda görülen kurum temsilcilerinin, konuyla ilgili birimler ve bilgi sahibi kişilerden oluşması, sonraki aşamalarda ise iletişimin bu ilgililer üzerinden gerçekleştirilmesi, komisyonlarda görev almak amacıyla ve komisyonların çatısını oluşturmak amacıyla temsilcilerin önceden ve isimleri belirtilecek biçimde belirlenmesi gibi hususlar yer almıştır. Ayrıca yayıncılık endüstrisini temsil eden dallar özelinde, gönüllü katılımı da temel alan bir davetli listesinin oluşturulması kararlaştırılarak davetlerin bu şekilde yapıldığı görülmüştür.

Dünyada küreselleşmenin bütün toplumları etkileyerek, enformasyon teknolojilerinin yaygınlaştığı, yayıncılık yaklaşım ve teknolojilerinin kökten bir dönüşüm geçirdiği bir döneme denk gelen Beşinci Türk Yayıncılık Kongresi'nde de bu gelişmelerin yansımaları ve etkileri olmuştur. Nitekim “... kongrenin ana temasını devletin yayıncılıktan çekilerek bu alanı gelişen özel sektöre bırakması, yayıncılığın hukuki alt yapısını sektörün bütün bileşenleriyle birlikte oluşturması, Türk edebiyat, kültür ve sanat eserlerinin ve Türk yayıncılığının dünyaya açılması, yeni toplumsal ve teknolojik ortama uyum sağlaması konuları oluşturmuştur.” (5. Ulusal Yayın Kongresi, 04 - 05 Aralık 2009; Komisyon Raporları Kitapçığı, 2).

Küreselleşmenin etkisini yayıncılık, medya sanat ve kültürden siyasete, hemen her alanda kendini hissettirmekte olduğu bir dönemde Beşinci Türk Yayıncılık Kongresi yapılmış, özellikle yeni medya alanında yapılan yatırımların beklenenin çok ötesinde sağladığı getiriler ve sinerji, hemen her medya şirketini internet üzerinde uzantılara sahip olmaya itmiştir. Teknolojik gelişmeler neticesinde artık internet uzantıları olmayan geleneksel medya işletmelerinin yerellikten kurtulmaları imkansız hale gelmiştir. Küreselleşmenin içerdiği anlam, öncelikle sınırları aşarak yayılan sosyal, siyasal ve ekonomik etkinliklerdir (Kasap, Dolunay, Mırçık, 2018: 516; Kadioğlu, 2014; Özkan).

Sınırları aşarak yayılan sosyal, siyasal ve ekonomik etkinlikler ile yayıncılığın ve medyanın doğrudan etkilendiği, ulus sonrası veya ulus ötesi dünya edebiyatı tartışmalarının sürdüğü, Türkiye'nin bilgi toplumuna geçiş sürecini yaşadığı bir dönemde kongreye serbest yayıncılık ve sektörel sorun ve kaygıların damga vurması kaçınılmaz olmuştur.

Beşinci Ulusal Yayın Kongresi'nde Yayıncılık Sektörü ve sorunları 11 ayrı başlık altında oluşturulan komisyonlarda tartışılmıştır:²

1. Sektörel Yapı
2. Yayımlama Özgürlüğü ve Fikri Haklar
3. Yayıncılıkta Devletin Rolü ve Devlet Yayıncılığı
4. Çocuk ve Gençlik Kitapları Yayıncılığı

² Komisyonların üye ve görevlerine ilişkin olarak bkz. 5. Uluslararası Yayın Kongresi Kitabı (Birinci Basım), İstanbul: Ayhan Matbaası, Şubat 2011, s.13-14.

5. Eğitim Yayıncılığı, Akademik - Üniversite Yayıncılığı
6. Süreli Yayınlar
7. Kitapçılık, Dağıtımçılık
8. Satış ve Pazarlama
9. Kütüphaneler ve Derleme Sorunları
10. Yayıncılığın Dünyaya Açılımı, AB ve Uyum
11. Çeviri Politikaları

Kongrenin ana temasının, devletin yayıncılıktan çekilerek bu alanı gelişen özel sektöre bırakması, yayıncılığın hukuki alt yapısının sektörün bütün bileşenleriyle birlikte oluşturulması yönünde gerçekleşmiştir şeklinde değerlendirilebilir.

Beşinci Ulusal Yayın Kongresi'nde Ele Alınan Başlıca Konular

Kongrede ağırlıklı olarak, yayıncılığa dair mesleki standartların belirlenmesi, kitaptan alınan KDV oranının düşürülmesi, TEDA (Türk Kültür, Sanat ve Edebiyatının Dışa Açılımı) Projesi, intihal sorunları, çeviri-çevirmen sorunları, yayıncılıkta devletin rolü, çocuk ve gençlik kitaplarının durumu, MEB ve ders kitapları ilişkisi, süreli yayınların dağıtımı, sektörde haksız rekabetin önlenmesi, kütüphanelerin durumu gibi meseleler ele alınmıştır. Beşinci Kongrede, önceki ilk dört kongrede olduğu gibi basım ve yayıncılığın her alanına dokunma motivasyonu ile hareket edilmiştir.

Kongrenin yürütülmesi ile ilgili olarak oluşturulan “Ulusal Yürütme Komitesi”nin yapısı; yayıncı, yazar, çevirmen, telif ajansı, kitapçı ve dağıtımçıların meslek örgütü yöneticileri ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın birer temsilcisinden oluşturulmuştur. Bu yaklaşım kuşkusuz devletin sivil toplum ve özel sektör ile işbirliğine verdiği önem doğrultusunda bir kongre olmasını sağlamıştır. Bu kongrede devlet, yayıncılık alanında özel sektörü desteklemeyi amaçlamıştır. Nitekim devletin bu alanda ortaya koyduğu politika ve uygulamalar önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. 2004 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca başlatılan devletin kültür yayıncılığında çekilmesi politikası uygulanmış, böylece özel sektör basım alanında etkin olmaya başlamıştır. Bu çerçevede 2005 yılında başlatılan TEDA Projesi³ ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, Türk edebiyatının yurt dışında tanıtımına katkı sağlamak için başlattığı TEDA Projesi ile 13 yılda 2 bin 696 eserin dünyaya açılması sağlanmıştır (“TEDA Projesi ile Türk edebiyatının 2 bin 696 eseri yabancı okuyucuyla buluştu”).

TEDA Projesi ile Türkiye'nin kültürel ve edebi birikimini yabancı okurlara kendi dillerinde okuma olanağı sunularak Türk yazarların eserlerinin uluslararası kitap pazarlarında görünürlüğünün desteklenmesi amaçlanmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen TEDA Projesi ile Türk edebiyatının dünya çapında dolaşımını desteklemek amacıyla TEDA Danışma ve Değerlendirme Kurulunca uygun görülen başvurular desteklenmektedir (TEDA Nedir?).

Beşinci Ulusal Yayın Kongresi, kamu kuruluşlarının ağırlıklı olarak yer aldığı bir kongre olmaktan çok, diğer yayın kongrelerinden farklı olarak, yayıncılık sektörünün ve yayıncı meslek kuruluşlarının bileşenlerinden oluşan bir profil ile ortaya çıkarılmıştır. Farklı meslek örgütlerinden sivil delegelerin yanı sıra konularının uzmanları ve devletin yayıncılıkla ilgili çeşitli kurumlarından katılan bürokratlar ile karma yapıda oluşan komisyonların çalışmalarında; tartışma-uzlaşma eksenli bir yaklaşım ortaya konulmuştur. Dolayısıyla, Beşinci Ulusal Yayın Kongresi yayıncılıkta yeni bir döneme işaret etmektedir.

³ Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülen ve kısa adı “TEDA” olan “Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Türkçe Dışındaki Dillerde Yayımlanmasına Destek Projesi”; Türk kültür, sanat ve edebiyat eserlerini yabancı dillerde yayımlamak isteyen yurtdışındaki yayıncılara teşvik veren bir çeviri ve yayım destek programıdır. Teda Projesi nedir? <https://pgm.ktb.gov.tr/TR-137288/teda-projesi-nedir.html> (Erişim Tarihi: 11.09.2020).

Altıncı Ulusal Yayın Kongresi (10-11 Mayıs 2018)

Altıncı Ulusal Yayıncılık Kongresi, 10-11 Mayıs 2018 tarihlerinde Afyon'da toplanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanı Numan Kurtulmuş'un açılış konuşması yapması ile başlayan bu kongrede de gelenek bozulmamış ve bir sonraki kongrenin beş sene sonra yapılması önerilmiştir (Memmi).

Altıncı Ulusal Yayın Kongresi'nin toplanması 3-5 Mart 2017 tarihinde yapılan III. Milli Kültür Şurası Kararları arasında yer almıştır. (6. Ulusal Yayın Kongresi) 10-11 Mayıs 2018 tarihleri arasında yayıncılık sektörü temsilcileri, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşlarının katılımı ile Altıncı Ulusal Yayın Kongresi düzenlenmesine karar verilmiştir. Aynı senenin ilk ayı itibariyle hazırlık süreci başlamış, pek çok toplantı yapılmış, komisyon raporları okunup tartışılmış ve alınan, uygulanmak istenen kararlar neticesinde söz konusu kongre sona ermiştir. Bu kongrede de bundan önceki beş yayıncılık kongresinde olduğu gibi, basım ve yayıncılığın pek çok dalına değinilmiş, problemler ortaya konulmuş, alanında uzman katılımcıların fikirleri masaya yatırılmış ve Türkiye'de basım ve yayıncılığın gelişimi için neler yapılacağına dair tartışmalar yürütülmüştür.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı başkanlığında yayıncı ve yazar meslek birlikleri temsilcilerinin yer aldığı "Ulusal Yürütme Kurulu" oluşturulmuştur.

Önceki kongrelere ek olarak yayıncılığın çalışma alanını oluşturan alanların tahkim edilmesi ve yeni kararlar alınması ve bunun için bir çerçeve oluşturulması amacıyla hareket edilmiştir. Altıncı Ulusal Yayın Kongresi'nin komisyon başlıkları arasına "okuma kültürü" de ilave edilmiştir.

Bu Kongre kapsamında 12 komisyon oluşturulmuştur:

- 1) Sektörel Yapı Komisyonu
- 2) Yayın Hukuku ve Fikri Haklar Komisyonu
- 3) Yayıncılıkta Devletin Rolü ve Kamu Yayıncılığı Komisyonu
- 4) Çocuk ve Gençlik Yayıncılığı Komisyonu
- 5) Ders Kitapları ve Eğitim Yayıncılığı Komisyonu
- 6) Akademik Yayıncılık Komisyonu
- 7) Süreli Yayınlar Komisyonu
- 8) Yayıncılıkta Satış ve Pazarlama Komisyonu
- 9) Yayıncılık Standartları, Kütüphaneler ve Derleme Komisyonu
- 10) Yayıncılığın Dünyaya Açılımı Komisyonu
- 11) Çeviri Politikaları Komisyonu
- 12) Okuma Kültürü Komisyonu

Altıncı Ulusal Yayın Kongresi'nde Ele Alınan Başlıca Konular

Kongrede ağırlıklı olarak; KDV oranının kaldırılması, fikir hakları bağlamında hak mahrumiyetlerinin giderilmesi, çocuk ve gençlik yayıncılığı, akademik yayınlar, kütüphanecilerin istihdamı, Türk yayıncılığının dünyaya açılması, süreli yayınlar, çevirmenlerin telif hakları ve yayıncılıkta satış ve pazarlama gibi konular ele alınmıştır. Altıncı Kongrede de önceki beş kongrede olduğu gibi, basım ve yayıncılığın pek çok alanına, sektörün birçok bileşenine ulaşmaya ve iletişim kurmaya, buralardaki aksaklıkları ve çelişiklikleri giderecek, önlemler almaya ve sorunları çözecek öneriler getirmeye yönelik olarak çaba gösterilmiştir.

Komisyon raporları incelendiğinde, Altıncı Kongrede de sektörel yapıdan yayın hukuku ve fikir hakları meselesine, devletin yayıncılık alanındaki rolünden özel sektör yayıncılığına ve yayıncılık ölçeklerinin belirlenmesinden toplumun okuma kültürü ve alışkanlığı kazanmasına dair pek çok konu gündem edildiği görülmektedir.

Altıncı Ulusal Yayın Kongresi sonunda geleneksel biçimde, komisyonlarda ve genel kurulda dile getirilen görüşler ve yapılan değerlendirmeler, kongre sonucu olarak açıklanmıştır. Kongre sonucunda açıklanan bu tespitlerin şu konularda yoğunlaştığı görülmektedir (6. Ulusal Yayın Kongresi Sonuç Bildirgesi, ‘10-11 Mayıs 2018’, 2018: 3vd.).

- Yayıncıların, özellikle vergi yükümlülüğünden doğan sorunları giderilmeli,
- Kamu kuruluşları yayıncılığın sınırlarına giren alanlarda yayın faaliyetinde bulunmamalı,
- İnternet üzerinden yapılan satış biçimleri, aşırı indirim gibi yayıncıları zorluklarla karşı karşıya bırakan uygulamalar için yasal düzenleme yapılmalı,
- Telif hakları yasası çıkarılmalı,
- Yayıncılık standartları belirlenmeli,
- Ders kitapları, yardımcı ders kitapları ve akademik yayıncılıkta paydaş taraflar arasında yakın iş birliği ve ortak çalışma imkânları oluşturulmalı,
- Süreli yayınların karşılaştığı dağıtım ve satış, insan kaynakları konusunda yaşadığı sorunlar çözüme kavuşturulmalı,
- Çeviri faaliyetlerinin daha etkili yapılması için çevirmenlerin ihtiyacı bulunan alanlarda yasal düzenleme yapılmalı,
- TEDA programının kapsamı, etkisi ve bütçesi artırılmalı,
- Okuma kültürünün yaygınlaşması için daha kapsamlı çalışmalar yapılmalı,
- Kitap fuarları ve edebiyat etkinlikleri teşvik edilmeli,
- Çocuk kitaplarında dilin kullanımı ve görselliğe özen gösterilmeli ve kitaba kolayca erişim sağlanmalı,
- Çocuk yayıncılığının özel bir ihtisas gerektirdiği gerçeğinden hareketle her türlü çocuk okurun ihtiyaçlarını giderecek bir yayıncılık anlayışının yaygınlaşmasına destek verilmelidir.

Altıncı Ulusal Yayın Kongresi’nin konu programı, daha önce toplanan beş yayın kongresinin bütün konu başlıklarını kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Bu kongrede dile getirilerek sonuç bildirgesinde yer alan ve bu kongrede sunulan başlıca komisyon önerileri ise şu şekilde özetlenebilir.

Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan sabit fiyat uygulamasının (fixed book prices) yayıncılık sektörüne uygulanabilirliğinin araştırılması, hak ihlallerinin önlenmesi açısından sertifika, bandrol ve ISBN uygulamaları, başvuru-kayıt, tescil-sorgulama otomasyon sisteminin kendi içinde ilişkilendirilerek bir ortak veri tabanı oluşturulması ve sektör temsilcilerinin erişimine açılması, kamu yayıncılığının özel sektörün rakibi olmaktan çıkarılarak yardımcı ve kolaylaştırıcı bir rol oynaması, akademik özgürlük sağlanarak bilim insanlarının önünde engel oluşturan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 48. maddesinde yer alan “Ders aracı olarak kullanılan kitap ve her türlü materyali öğretim elemanları kendi hesaplarına bastıramaz ve çoğaltamazlar, bunlar ilgili üniversite tarafından basılır, bastırılır veya çoğaltılır.” hükmünün yayıncısını seçme hakkını ortadan kaldırmakta olduğu ve bu maddenin yürürlükten kaldırılması, kütüphaneler ile ilgili bilgi ve belge hizmetlerini düzenlemek üzere “kütüphaneler yasası” hazırlanarak çıkarılması, eser ve eser sahibinin tanımlanmasına ilişkin olarak uluslararası kod sistemlerinin (ISBN, ISSN, ISMN, ISNI) kullanılmasının zorunlu olması, YATEDAM (Uluslararası Yayıncılık Telif ve Danışmanlık Merkezi) projesi gibi uluslararası tanıtım konusunda yayıncılara destek veren uygulamaların artırılması, yayıncılar ve eserlere dair bilgilerinin bulunduğu “Türkiye Yayıncılık Portalı”nın oluşturulması, çeviri atölyelerinin geliştirilerek “çeviri etiği ve eleştirisi” ile “çevirmenlik meslek bilgisi” derslerinin müfredata konulması ve okuma bilinci ve kültürünün kazandırılmasına dönük olarak “yaşayan kütüphane” anlayışının yaygınlaştırılması önerilmiştir (6. Ulusal Yayın Kongresi Sonuç Bildirgesi, ‘10-11 Mayıs 2018’, 2018: 8-19).

Tablo⁴

DÜZENLENE N YAYINCILIK KONGRELER İ	I. TÜRK NEŞRİY AT KONGR ESİ (1-5 Mayıs 1939)	II. TÜRK YAYIN KONGR ESİ (24-27 Ocak 1975)	III. YAYIN KONGRESİ VE TELİF HAKLARI KURULTAY I (12 Haziran 1991)	VI. ULUSAL YAYIN KONGRE Sİ (16-19 Aralık 1998)	V. ULUSAL YAYIN KONGR ESİ (4-5 Aralık 2009)	VI. ULUSAL YAYIN KONGRE Sİ (10-11 Mayıs 2018)
KURULAN KOMİSYON SAYISI	7	9	7	11	11	12
GÖRÜŞÜLEN TEMEL KONULAR	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Yayıncılıkta Devletin Rolü	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Telif Hakları	✓	✓	✓	✓	✓	
Kütüphanelerin Güçlendirilmesi	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Matbaacılıkta Teknik Meseleler	✓	✓	✓	✓		
Yayıncılık Sektörünün Sorunları	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Toplumun Okuma Alışkanlığı	✓		✓	✓		✓
Tercüme Eserler	✓					
Ansiklopedi Çalışmaları	✓	✓				
Edebiyat Ödülleri	✓					

⁴ Kongrelerde kurulan komisyonların hazırladığı raporlara göre görüşülen temel konular ve yayıncılık kongrelerine dağılımı.

Eserlerin Dilinin Sadeleştirilmesi	✓					
Dağıtım Sorunları	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Çeviri Sorunları	✓	✓			✓	✓
Çocuklara ve Gençlere Yönelik Yayınlar	✓		✓	✓	✓	✓
Düşünce Özgürlüğü		✓		✓	✓	
Akademik Yayınlar			✓		✓	✓
Yazarların Sorunları	✓		✓		✓	
Sürelili Yayınların Durumu	✓		✓		✓	✓
KDV'nin Düşürülmesi veya Tamamen Kaldırılması			✓		✓	✓
Ders Kitapları				✓	✓	✓
Yayıncılığın Yurtdışına Açılımı				✓	✓	✓
Derleme Sorunları ve Standardizasyon	✓	✓		✓	✓	✓
Korsan Yayınlarla Mücadele				✓		✓

Yayıncılıkta Küresel-Tekno Etki: Küreselleşme, Özgürlükler ve Teknolojik Değişim

Özgürlük, dışarıdan başkalarının herhangi bir baskı ve zorlaması olmaksızın bireyin başkasına zarar vermeyecek eylem ve davranışlarda bulunabilmesi anlamına gelmektedir. Özgürlüğün var olabilmesi demokrasinin uygulanması ve onu yaratan insanların özgür iradeleri ile mümkündür.

Basın özgürlüğü, düşünce özgürlüğü kavramı içinde yer alan ve düşüncenin basın yoluyla açıklanması ise etkin bir yol olduğuna göre, demokratik sistemlerde “basın özgürlüğü” düzenlenmesi, demokrasinin temel bileşenlerinden biri olan medyanın özgür ve bağımsız olmasının temel koşulu olarak kabul edilmektedir. Nitekim günümüz çağdaş toplumları bilgi edinme özgürlüklerini (ya da haklarını) geniş ölçüde basın-yayın araçları yoluyla kullanmaktadırlar. Onun için basın-yayın özgürlüğünün desteklenmesi kamu yararına (Çelik, Tonta, 1996: 1). Yurttaşların devlet ile alakalı meseleleri öğrenmeleri ve bilmeleri günlük hayatla alakalı bilgiye ulaşmaları, farkına vardıkları meselelerde yorumda bulunmaları, kritik yapmaları temel bir haktır. Bu hakkın gerçekleşebilmesi ise “açıklık rejimi”ni gerektirmekte olup demokratik sistemler açık ve şeffaf rejimlerdir. Demokratik rejimde bu durum, meydana gelen olayların halka özgürce duyurulmasıyla somutlaşmakta ve basın bu konuda en önemli rolü oynamaktadır (Erdoğan 2001: 8-13; Paçacı, 1997-1998). Diğer taraftan, “düşünce özgürlüğü demokrasiler için kurucu bir role sahip olup; birçok özgürlük için ‘kaynak ve aracı’ bir işlev görmektedir.” (Paçacı, 2013: 45).

Kitle iletişim araçları ile ifade özgürlüğü arasındaki ilişki yeni iletişim teknolojileri ile kalıp değiştirmiş Drucker’in (1994: 66) ifadesi ile “enformasyon kapitalizmi” denilen bir süreç başlamış, piyasa ekonomisi bilgi ekonomisine dönüşerek işletmelerin mal ve hizmet üretimi ile değil, bilgi ve enformasyon üretimi ve dağıtımı ile ilgilendiği bir dönem olmuştur. Bu süreçte; yeni iletişim ve enformasyon teknolojileri ile medya da meydana gelen gelişmelerin küresel iletişim süreçlerini doğrudan etkilemekte olduğu (Yazıcı, Karlı, 2016: 59) yeni bir iletişim düzeni oluşmaktadır. Bu yeni küresel iletişim düzeninin (Paçacı, 2018; Paçacı, 2019) medya araçları ve enformasyon yönetimi iletişim teknolojileri aracılığıyla toplumun ve bireylerin dünya ile ilişkileri ve kültürel ortamlarının dönüştürülmekte (Karaboğa, 2012: 138) olduğu görülmektedir.

Küreselleşme sürecinin hız kazanması ile medya ve yayıncılık alanında ortaya çıkan piyasalaşma, ticarileşme ve tekelleşme olgusu bir taraftan sektörel bir gerçekliğe diğer taraftan da medyanın ekonomik, politik ve toplumsal sorunların bir parçası olduğuna işaret etmektedir (Yaylagül, 2019, 404-418). Dolayısıyla özellikle son yıllarda çok uluslu dev medya şirketlerinin dünyanın farklı ülkelerinde, farklı dillerin konuşulduğu coğrafyalarda yatırımları büyüyerek artmıştır. Uluslararası insani gelişme endeksleri ve raporların ortaya koyduğu verilere göre dünya üzerindeki refahın paylaşımı ile ilgili yoksulluk ve adaletsizliğin giderek arttığı, zenginler ile fakirler arasındaki mesafenin açıldığı anlaşılmaktadır. 2018 yılı Küresel Adaletsizlik: Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu’nda “dünyadaki en zengin 42 kişinin mal varlığı, dünya nüfusunun %50’sine tekabül eden 3,6 milyar insanla eşittir; en zengin 10 ülkenin geliri de en fakir 10 ülke gelirinin tam 77 katı” (Emin, 2018; İnsani Gelişme Raporu 2019, 2019) olduğuna işaret edilmektedir. Küresel adaletsizliğin bu kadar büyük boyutlara varması, servetin bu denli adaletsiz paylaşımı beraberinde yoksulluk, çatışmalar, açlık gibi başka sosyal problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Küresel kapitalizmin araçlarını teorik ve pratik olarak “küreselleşme” politikaları ile yeniden kurgulayarak ekonomik, politik ve kültürel boyutlarıyla bütün toplumları kuşatmasında lokomotif olarak yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin başrolü oynadığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülke toplumları bu kuşatma karşısında nasıl korunacaklarına ilişkin mücadele yöntem ve araçlarını bulamazken, 81 yıl önce “yayıncılık kongreleri” uygulaması ile bunun çözüm formülünün temelleri atılmış, milli yayın ve milli eğitim politikasının araçları oluşturulmuştur.

SONUÇ

Ülkeler arası mesafeyi kısaltan küreselleşme dünyayı McLuhan’ın ifadesi ile, küresel bir köy haline dönüştürmüştür. Bu yapı içerisinde medya, küreselleşme sürecinden etkilenen en önemli alanlardan biridir. Özellikle çok uluslu şirketlerin medya sektörüne girmesi bu süreci hızlandırmıştır. Medya, son yılların iletişim ve teknoloji alanlarında yapılan devrim niteliğindeki gelişmelerle sektörel karlılığını, etki

alanını giderek büyütülmüştür. Teknolojik imkânları, sinerji yaratan yatırımları ve etki alanlarının genişliği ile medya şirketlerinin gücü belirlenir hale gelmiştir.

Cumhuriyet yönetiminin çağdaşlaşma projesi çerçevesinde II. Dünya Savaşı'nın ağır şartlarının yaşandığı süreçte, ülkeyi çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırma “azim ve kararlılığının” en güzel örneklerinden birini 1939 yılında yapılan “Birinci Türk Neşriyat Kongresi” oluşturmuştur. Bu kongrede alınan karar ile kongrenin sürekliliği amaçlanmıştır. Bugüne kadar altı kongre toplantısı gerçekleştirilebilmiştir. Bu kongreler serisinde ikinci bir dönüşüm etkisi, yayıncılık sektörünün bütün bileşenlerinin katkılarıyla oluşturulan Beşinci Ulusal Yayın Kongresi'nde örnek alınacak bir çalışma performansı ve formatı sergilenmiştir. Beşinci Ulusal Yayın Kongresi, bütün toplumları etkileyen sanayi sonrası bilgi/enformasyon toplumuna geçiş sürecinin Türkiye'de de etkili olmaya başladığı bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Bunun sağladığı motivasyon kongreye çalışmalarına pozitif enerji olarak yansımıştır.

1939 yılında toplanan ilk kongrede oluşturulan “misyon”, 70 yıl sonra 2009 yılında gerçekleştirilen Beşinci Ulusal Yayın Kongresi'nde çağdaş ve özgürlükçü bir duruş ile demokratik ve katılımcı, ilerlemeyi esas alan bir “vizyon” ile güçlendirilmiştir. Bu kongrede kurulan komisyonlardan Yayımlama Özgürlüğü Komisyon Raporu'nda: “Komisyonumuz yayıncılık ve ifade özgürlüğü konusunda temel ilkelerin belirlenmesini kararlaştırmış ve öncelikle uluslararası sözleşmelere ve anayasal ilkelerin saptanmasına çalışmıştır.” ifadeleri dikkat çekici bir tespit olarak yer almıştır.

Dünyada bilimsel gelişmelere uygun yayıncılık anlayışının ilkeleri ve sorunlarına değinilen kongreler, yayıncılık hayatına yön vermiş ve Türkiye'de yayıncılığın gelişmesi için çalışmaların yapılmasına yardımcı olmuştur, ancak ulusal yayın kongrelerinde alınan kararların geneli uygulamaya geçirilememiştir.

Yayıncılığın sektörel yapısı içinde yer alan yayıncılığın bütün segmentleri geniş bir konu yelpazesi ekseninde bu kongrelerde ele alınmıştır. Yayıncılık sektörünün bütün bileşenlerinin katkılarıyla oluşturulan bu kongrelerde; Türk yayıncılığında yaşanan gelişmeler ve sektörün bütün temsilcileri ile birlikte tartışılması ve ortaklaşa çözüm önerileri sunulması bakımından demokratik bir platform olmakta yayıncılığa dinamik bir kaynak oluşturmaktadır. Kongreler kültür, sanat ve edebiyatımızın gelişimi ve dünyaya açılımı, teknolojik gelişmelere uyum sağlama, dünya ile ekonomik ve kültürel alanda daha yakın ilişkilerin kurulması için adeta “anahtar” niteliğinde bir çözüm olmaktadır.

10-11 Mayıs tarihlerinde Afyon'da yapılan Altıncı Ulusal Yayın Kongresi'nde adeta kongrelerin bir envanterini yapmak ve topluca bir değerlendirme perspektifi oluşturma çabası sergilenmiştir. Kongre programı, bütünleştirilmiş bir kongre yaklaşım tarzı ile önceki beş yayın kongresinin bütün konu başlıklarını da içine alacak şekilde belirlenmiş ayrıca komisyon başlıklarına “okuma kültürü” de ilave edilmiştir. Böylece Altıncı Ulusal Yayın Kongresi'nde yayın kongrelerinin bugüne kadar aldığı kararların tahkim edilmesi ve yeni kararlar alınması yönündeki işlevi desteklenmiştir. Kongrelerin tartışma ve uzlaşma platformu oluşturarak siyasal otoriteye yol gösterme işlevini yerine getirmedeki istikrarlı tutumunun devamı ve Türk Yayıncılığına ışık tutma çabaları güçlendirilmiştir.

Türk yayın hayatına cumhuriyeti kuran kadroların kazandırdığı “ulusal yayıncılık kongreleri”; yayıncılığın temelini oluşturan düşünce ve ifade özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması, bireylerin istediği kitabı seçme, erişme ve edinme hakkının eşit biçimde sağlanması, sansür ve otosansürün kaldırılması, kültür üreticileri ve yaratıcı emeğin korunması ve telif haklarına saygı gösterilmesi, sektörel altyapı ve yayıncılık etiğinin güçlendirilmesi, adil ve paylaşımcı bir yayıncılık düzeni kurulması için varlığını ve işlevini güçlendirerek sürdürmelidir.

Kaynakça

- Akyol, A. Ç., & Kılınç, Ö. (2015). *Türkiye'de Yeşil Reklam Uygulamaları:Yeşil Pazarlama Boyutunda*
Akşin, S. (2017). Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Akşin S., Balcı S., Ünlü B., (2010). 100. Yılında Jön Türk Devrimi, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Atatürk, Nutuk, (2000). AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi, (Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz),
Ankara.
- Bozkurt, B.(2011). Türkiye'de "milli şef" dönemi CHP politikalarının eğitim sistemine etkileri üzerine bir
değerlendirme. *Belgi*, 2(2).
- Bilgi Toplumunda Teknoloji, (2016). *Medya ve Siyaset*, (Ed.Tolga Yazıcı, İhsan Karlı, Kocaeli: Volga
Yayıncılık.
- “Cumhuriyet Yönetimi”, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi
Başkanlığı; <https://www.atam.gov.tr/duyurular/cumhuriyet-yonetimi> (Erişim Tarihi: 15.09.2020)
- Çelik A. & Tonta, Y. (Mart 1996). “Düşünce özgürlüğü, bilgi edinme özgürlüğü ve bilgi hizmetleri”, *Bilgi
Edinme Özgürlüğü içinde (1-13)*, (Ed. Yaşar Tonta ve Ahmet Çelik), Ankara: Türk Kütüphaneciler
Derneği.
- Drucker, P. (1994). *Kapitalist Ötesi Toplum*, (Çev. Belkıs Çorakçı), İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Elbir, B. & Karakaş, Ö. (2007). “Cumhuriyet Dönemi Türk Kültür Ve Edebiyatında Hümanizmin Etkileri”,
Turkish Studies, 2(4).
- Emin, E. (Ekim 2018). *Küresel Adaletsizlik: Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu 2018*, Araştırma 83,
İNSAMER.
- Erdoğan, M.(2001). "Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif", *Liberal
Düşünce*, Sayı: 24, Güz 2001, Ankara.
- Gül Songül S., Alican A., “Cumhuriyet Modernleşmesinin Anadolu Ateşi: Köy Enstitüleri”, *Sosyal
Bilimler Dergisi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:
10-11, Güz 2014-Bahar 2015.
- Güner, Z. (2006). “Atatürk, Cumhuriyet ve Demokrasi”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3.
- İnan, A. (2000). *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün Elyazıları*, Atatürk Araştırma Merkezi
Yayınları, Ankara.
- İnsel, A. (Kasım 1998). “Cumhuriyet ve Demokrasi”, *Birikim*, Sayı 115.
- Kartopu S., (2012). “Duyun-u Umumiye İdaresi ve İdareyle İlgili Görüşler”, *Global Journal of Economics
and Business Studies (Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi)*, Yıl: 2012, Cilt: 1, Sayı: 2.
- Kasap, F. & Dolunay, A.& Mırçık, Ali M. (2018). *Küreselleşmenin Medya Üzerinde Etkileri: Küresel
Medyaya “Sürükleniş”*. *Journal of History Culture and Art Research-Tarih Kültür ve Sanat
Araştırmaları Dergisi*, 7(2).

- Kadıoğlu, Z. (April 2014). Uluslararası Medya Sermayesinin Yayılmacılığı ve Türk Medyası, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi 2(3).
- Karaboğa, T. (2012). İletişim Aygıtları Açında Toplum, Ankara: Yurtrenkleri Yayın Dağıtım.
- Kıpçak, H. & Davulcu, F. (2016). Ulusal Yayın Kongreleri National Publication Congresses, Türk Kütüphaneciliği 30, 3 (2016), 540-545.
- Mardin, Ş. (Mayıs 2019). Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908), İstanbul: İletişim Yayınları, (22. Baskı), Mayıs 2019.
- Memmi, Mehmet A. (2018). "Türk Neşriyat Kongresi'nden 6. Ulusal Yayın Kongresi'ne", Kriter Haziran 2018, Yıl: 3, Sayı: 25. <https://kriterdergi.com/kitaplik/turk-nesriyat-kongresinden-6-ulusal-yayin-kongresine> (Erişim Tarihi: 12.09.2020)
- Paçacı, İ. (1988). 1982 Anayasası Mayınlı Alanı: "Düşünce Özgürlüğü" (Anayasa Madde 25 ve 26' nın Analiz ve Yorumu), İnsan Hakları Yıllığı, (TODAİE, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi), C.19-20, 1997-1998.
- Paçacı, İ. (2013). Küreselleşme Sürecinde Yönetim ve Medyanın Dönüşümü, İstanbul: Akademi Titiz Yayınları.
- Paçacı, İ.(Aralık 2018). "Küresel Gözetim Düzeni ve İletişim Altyapısı (Küresel İletişim Düzeninin Arka Planı)", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of Academic Social Science, Yıl: 6, Sayı: 85.
- Paçacı, İ. (Temmuz 2019). Küresel İletişim, Medya ve Gözetimin Politikası (İletişim Demokrasisi), İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Report 2019, Published For The United Nations Development Programme (UNDP) Human Development Report 2019.
- Özbudun, E. (1989). "Atatürk ve Demokrasi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Cilt: V / Mart 1989 / Sayı: 14.
- Özkan, A, Uluslararası Medya Tekelleri ve Türk Medyasında Yabancı Sermaye, TASAM.
https://tasam.org/tr-TR/Icerik/463/uluslararasi_medya_tekelleri_ve_turk_medyasinda_yabanci_sermaye (Erişim Tarihi; 12.09.2020)
- Tanör, B. (Temmuz 1997). Kuruluş (Türkiye 1920 Sonları), Cumhuriyet Kitapları.
- TEDA Projesi Nedir? <https://pgm.ktb.gov.tr/TR-137288/teda-projesi-nedir.html> (Erişim Tarihi: 11.09.2020)
- TEDA Projesi ile Türk edebiyatının 2 bin 696 eseri yabancı okuyucuyla buluştu",
<https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/teda-projesi-ile-turk-edebiyatinin-2-bin-696-eseri-yabanci-okuyucuyla-bulustu-394026.html> (Erişim Tarihi: 11.09.2020)
- TEDA Nedir?, <https://teda.ktb.gov.tr/TR-255369/turkce.html> (Erişim Tarihi: 11.09.2020)
- Uluslararası Yayın Kongresi Kitabı (Şubat 2011). (Birinci Basım), İstanbul: Ayhan Matbaası.

Yaylagül, L. (2019). “Eleştirel Ekonomi Politik Bakış Açısından Medyada Tekelleşme Sorunu”, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi - Sayı 48 / Bahar 2019, s. 404-418.

Raporlar:

Birinci Türk Neşriyat Kongresi 1-5 Mayıs 1939, Raporlar, Teklifler, Müzakere Zabıtları, Edebiyatçılar Derneği yayınları: 12, (İkinci Basım: Aralık 1997), Ankara.

İkinci Türk Yayın Kongresi (24-27 Ocak 1975), Cilt: II., Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Kütüphanecilik Dizisi: 6, Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri, (Gözden geçiren, yayıma hazırlayan: İzzet Özgüç), Ankara: Sevinç Matbaası, 1987.

III. Yayın Kongresi ve Telif Hakları Kurultayı, Kültür Bakanlığı Yayımlar Dairesi Başkanlığı, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1992.

IV. Ulusal Yayın Kongresi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayın No:2144, (IV. Ulusal Yayın Kongresi Komisyon Raporları 16-19 Aralık 1998), Ankara.

IV. Ulusal Yayın Kongresi Bildiriler Kitabı, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı,1998.

5. Ulusal Yayın Kongresi, 04 - 05 Aralık 2009; Komisyon Raporları Kitapçığı,

<http://turkyaybir.org.tr/wp-content/uploads/2016/05/yayin-kongresi-sonuc.pdf> (Erişim Tarihi: 14.09.2020)

6. Ulusal Yayın Kongresi, <http://www.ulusalyayinkongresi.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 12.09.2020)

6. Ulusal Yayın Kongresi, Sonuç Bildirgesi, (10-11 Mayıs 2018), Afyonkarahisar, , Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.

İnsani Gelişme Raporu 2019: 21. Yüzyılda İnsani Gelişmedeki Eşitsizlikler, Human Development Report.

Atatürk'ün Gazeteciliğe İlgisi Üzerine Bir İnceleme

An Evaluation on Atatürk's Interest in Journalism

Mustafa İnce,^a

^a Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Karabük
mustafaince@karabuk.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8058-1076

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 10.02.2021

Düzeltilme tarihi: 14.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Atatürk ve gazetecilik,

Minber,

İrade-i Milliye,

Hakimiyet-i Milliye

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 10.02.2021

Received in revised form: 14.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Atatürk and Journalism,

Minber,

İrade-i Milliye,

Hakimiyet-i Milliye

ÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, başta askeri dehasının bir unvanı olan başkomutanlık olmak üzere vatanseverlik, ileri görüşlülük, disiplinlilik gibi pek çok özellikleriyle anılan bir liderdi. Ancak Atatürk'ün bütün bunların dışında önemli bir yönü daha vardı; Gazetecilik. Atatürk, hayatı boyunca gazeteciliğe özel önem vermiş, gazete çıkarmış, çıkarttırmış ve gazetecilik faaliyetlerini vatan savunmasının önemli bir parçası olarak görmüştür. Öyle ki; öğrencilik yıllarından başlayarak gazeteciliği deneyimlemiş, milli mücadele döneminde de gazete çıkarmış, çıkarılmasını teşvik etmiş, başarılar yapmış ve gazetecilik faaliyetlerini desteklemiştir. Bu çalışmanın amacı Mustafa Kemal Atatürk'ün gazeteciliğe ve gazetecilik faaliyetlerine ilgi duyduğunu ve milli mücadele döneminde gazetecilik faaliyetlerine doğrudan destek verdiğini ortaya koymaya çalışmaktır. Çalışma kapsamında Atatürk'ün, kuruluşuna ve yayın faaliyetlerine bizzat dahil olduğu Minber, İrade-i Milliye ve Hakimiyet-i Milliye gazeteleri genel olarak incelenmiş ve yayın politikası açısından değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

Republic of Turkey's founder, Mustafa Kemal Atatürk, which is a title of supreme patriotism and military genius was a leader known by many features, such as multidisciplinary and farsightedness. However, there was another important aspect of Atatürk; Journalism. Throughout his life, Atatürk attached special importance to journalism, published, printed newspapers, and saw his journalistic activities as an important part of the defense of the homeland. Such that: Starting from his student years, he experienced with journalism, published newspapers during the national struggle, encouraged its publication, acted as editor and supported journalistic activities. The aim of this study is to show that Mustafa Kemal Atatürk is interested in journalism and journalism activities and directly supports journalism activities during the national struggle period. Within the scope of the study, Minber, İrade-i Milliye and Hakimiyet-i Milliye newspapers, in which Atatürk was personally involved in the establishment and publication activities, were handled and evaluated in terms of publication policy.

Atıf Bilgisi / Reference Information

İnce, M. (2021). Atatürk'ün Gazeteciliğe İlgisi Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 249-258.

*DOI: 10.46442/intjcss.877508

** Sorumlu yazar: Mustafa İnce, mustafaince@karabuk.edu.tr

1. Giriş

Mustafa Kemal Atatürk, 1922 yılında söylediği “*Basın, milletin müşterek sesidir. Bir milleti aydınlatma ve irşatta, bir millete muhtaç olduğu fikrî gıdayı vermekte, hulâsa bir milletin hedefi saadet olan müşterek bir istikamette yürümesini teminde, basın başlı başına bir kuvvet, bir mektep, bir rehberdir*” (İnuğur, 1982:20). Sözü ile hem basının önemine vurgu yapmış hem de kendisinin basını nasıl gördüğünü dile getirmiştir. Gerçekten de basın, doğru-düzgün kullanıldığında ülkelerin fikri gelişiminde, demokrasinin yerleşmesinde, toplumsal bilincin oluşmasında ve olağanüstü durumlarda tek vücut olunmasında önemli bir güç olarak işlev görebilmektedir. Özellikle olağanüstü durumlarda toplumların bilgilenmesinde, bilinçlenmesinde ve birlikte hareket edebilmesinde adeta çimento vazifesi görmektedir. Bunu kavrayan devletlerin, bilhassa yirminci yüzyılın erken dönemlerinde ve birinci ve ikinci dünya savaşlarında propaganda maksadıyla basının bu gücünden fazlasıyla faydalanmaya çalıştıkları görülmektedir.

Söz konusu dönemde basın çok önemli bir propaganda aracıydı. Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca” (tdk.gov.tr) olarak tarif edilen propaganda, yüzyıllardır farklı amaçlar için kullanılan bir kavramdır. Dinleri ve inançları yaymak, siyasi partiler için oy toplamak, (devletlerin) savaş durumlarında dış destek ve yardım bulmak, milli birliği sağlamak vb. amaçları için kullanılmıştır. Propaganda, tarihsel süreçte pek çok siyasi otorite tarafından genellikle gücü ele geçirme, gücü koruma ya da güce güç katma maksadıyla kullanılmıştır. Bununla birlikte propaganda saldırılara karşı savunma, birlikte mücadele etme, olağanüstü durumlarda birliği sağlama gibi amaçlar için de kullanılmıştır. Bu bağlamda “Propagandanın iki önemli ciheti vardır. Bunlardan birincisi propaganda yapanın savaşta ve barışta kendi milli bütünlüğünü sağlamak, ikincisi ise karşı tarafın milli bütünlüğünü bozmak için moral değerlerini altüst etmektir” (Ulu, 2012:62). Büyük kitlelere ulaşması ve dönemin koşullarında en önemli bilgilendirme aracı olması hasebiyle gazeteler de propaganda faaliyetlerinin vazgeçilmez aracı konumundaydı. Basının önemli bir propaganda aracı olduğunu bilen, milli mücadelenin önce zihinlerde ve fikirlerde başlaması gerektiğinin farkında olan Mustafa Kemal Atatürk de milli mücadelede döneminde basını propaganda maksatlı kullanmaya gayret etmiştir.

Oldukça zor ve karmaşık bir dönem olan kurtuluş savaşı yıllarında milli birlik ve bütünlüğü sağlamak o günün koşullarında hem çok önemliydi hem de oldukça güçlü. Türkiye, batılı devletler tarafından dört bir yandan kuşatılmış, ülke peyderpey işgal edilmeye çalışılıyordu. Mustafa Kemal’in değerlendirmesine göre ülkenin ve halkın mütareke günlerindeki durumu şöyledir; “*Galip devletler Osmanlı Devleti’nin memleketine maddi ve manevi saldırıya geçmişlerdir. Başsız kalmış millet ise karanlık ve belirsizlikler içerisinde olup bitenleri anlamaya çalışmaktadır. Millet ve ordu, Padişah ve hükümetin faaliyetlerinden haberdar olmayıp din ve gelenek bağlarıyla Padişaha sınıksız bağlıdır. Halkın kafasında galip devletlerin biri ile başa çıkmak mümkün görünmezken, hepsine karşı bağımsızlığı savunmak gerçekten uzak bir fikir olarak düşünülmektedir.*” (Atatürk, 2005:12-13) Böylesi bir dönemde vatan mücadelesi için milli birliği sağlamak, topyekün mücadele için güç birliği yapmak gerekiyordu. Bunu gerçekleştirmek için ise öncelikle bir bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışması gerekiyordu. İşte bu sebepten ötürü Mustafa Kemal Paşa, ta öğrencilik yıllarından başlayarak zihinlere hitap etmek maksadıyla basınla ve gazetecilik faaliyetleriyle ilgilenme gereği duymuştur.

İlk gazetecilik denemesi; Minber

Basının toplumsal yaşamda; toplumun bilgilendirilmesinde, bilinçlendirilmesinde ve toplumun birleştirilmesinde ne denli önemli olduğunu bilen Mustafa Kemal, Milli Mücadelenin en başından itibaren basının bu gücünden yararlanmak istemiş, bu yönde çalışmalar yapmıştır. (Özkaya, 1985:871) Mustafa Kemal Atatürk’ün gazetelere ve gazeteciliğe olan ilgisinin altında aslında, toplumu doğru bilgilendirme, kamuoyu oluşturma, kitleleri yönlendirme hususunda basının rolünü iyi bilmesiyle beraber, iyi hitabeti ve yazmaya olan ilgisi yatmaktadır. Mustafa Kemal’in basına olan bu ilgisi, henüz öğrencilik yıllarında olmasına rağmen gazete çıkarma girişimine dönüşmüş, yakın arkadaşları Ömer Naci ve Ali Fethi (Okyar) ile Minber gazetesini çıkarmışlardır. (Çavuş, 2006:16) Mustafa Kemal, birkaç arkadaşıyla birlikte çıkardığı ve yönetimin aksayan yanlarını dile getirmek istediği Minber gazetesini çıkarma maksadıyla ilgili şu ifadelerde bulunmuştur; “*Mutat olan derslere iyi çalışıyordum. Bunların fevkinde (üstünde) olarak bende ve bazı arkadaşlarda yeni fikirler peyda oldu. Memleketin idaresinde ve siyasetinde*

fenalıklar olduğunu keşfetmeye başladık. Binlerce kişiden ibaret olan Mekteb-i Harbiye talebesine bu keşfimizi anlatmak hevesine düştük, mektep talebesi arasında okunmak üzere mektepte el yazısıyla bir gazete tesis ettik” (Bayur, 1990:12).

Minber gazetesinin kurulması için Ali Fethi Bey tarafından Matbuat Umum Müdürlüğü’ne verilen imtiyaz beyannamesinde:

Namı	: Minber
Mahall-i İntişyarı	: Dersaaadet
Bahsedeceği Mevat	: Siyasi, İlim, Edebi, Fenni ve İktisadi
Evkat-ı Neşri	: Yevmi
Lisanı	: Türkçe
Müstedinin İsmi	: Ali Fethi Bey (İstanbul Mebusu)
Müdür-i Mesulün İsmi	: Feritköy’de mukim Dr. Rasim Ferit Bey ibareleri yer alıyordu. (Çavuş, 2006:19).

MİNBER GAZETESİNİN BİR NÜSHASI

Resim 1: Minber gazetesinin bir nüshası.

(Kaynak: <https://riyadakpinar.blogspot.com/2019/01/17-kasim-1918-pazar.html>)

“Minber Gazetesi, Osmanlı Devleti için adeta sonun başlangıcı olan Mondros Mütarekesinden hemen sonra, 1 Teşrin-i Sani (Kasım) 1918 tarihinde yayınlanmaya başlandı. Toplam 51 sayı olarak yayınlanan gazete, 21 Kanun-i evvel (Aralık) 1918 tarihinden son sayısını çıkardıktan sonra Türk basın tarihindeki yerini aldı” (Kaya, 2007:1-400).

“Karışık ve gergin dönemde basın hayatına giren Minber gazetesi o dönemdeki siyasi gelişmelere ışık tutmuştur. Gazetede, siyasi gelişmelerin yanı sıra toplumun içinde bulunduğu durumu ekonomik ve sosyal olarak da ele alan makaleler bulunmaktaydı. Gazetede Mustafa Kemal Paşa ile ilgili haberler de bulunmaktadır. 13 Kasım 1918’de İstanbul’a gelişi ve padişahla yaptığı görüşmelerle ilgili haberler mevcuttur. Minber gazetesinin 17 Kasım 1918 tarihli nüshasında "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat" adı ile bir yazı yayınlanmıştır.” (Çavuş, 2006:543) Minber gazetesinde yayınlanan genel içerik ve Atatürk’ün kimi zaman tek başına kaleme aldığı yazıların çoğu fikir yazılarıydı. (Arı, 2006:8)

Minber gazetesi sadece 51 sayı olarak yayınlanmış olmasına rağmen, bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün ortak olduğu bir gazete olarak yayınlanmış olması büyük önem taşımaktadır. Çünkü başta Ali Fethi (Okyar) olmak üzere diğer başka arkadaşlarının desteğiyle çıkarılan bu gazete, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Millî Mücadeleyi başlatmak için gitmeden önceki en önemli çalışmalarından biri idi. Bu gazete aynı zamanda Mondros Antlaşması sonrasında Mustafa Kemal Atatürk'ün fikirlerinin öğrenilmesi açısından da oldukça önemliydi. *"Ayrıca yine bu gazetede yer alan fikir yazılarında, ömrünü tamamlamış olan Osmanlı Devleti'nin aydınlarının, 20. yüzyılı ve bu yüzyılın insanlığa getirdiği değerleri yorumlayışını bulmakta mümkündür. Bu aydın kadrosunun, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve şekillenmesinde oynadığı rol göz önüne alındığında, Minber gazetesindeki fikri tartışmaların önemi daha iyi anlaşılacaktır"* (Kaya, 2000:1-399).

Atatürk'ün ev almak amacıyla biriktirdiği paranın bir kısmını yatırarak ortak olduğu Minber gazetesinde Mustafa Kemal kimi zaman 'Minber' rumuzuyla (Arı, 2006:12) bazen de 'hatib' takma adıyla yazılar yayınlıyordu. (Tevetoğlu, 1988:89). Gazetenin yayınlanma amaçlarından biri de Mustafa Kemal'in İngilizler tarafından dikkat çekmemesini sağlamaktı. (Çavuş, 2006:32). Mustafa Kemal Atatürk'ün Minber ile ilişkisini ve gazetenin yayın amacını Hakkı Tarık Us, "...bilirsiniz hayatı boyunca Atatürk'ün izinde ve emrinde kalan Rasim Ferid bu Minber 'i Çanakkale kahramanı Mustafa Kemal'in memlekete seslenmesi için yükseltiyordu..." (Tevetoğlu, 1991:68) şeklinde açıklamaktadır. 17 Kasım 1918 tarihli Minber gazetesinde Mustafa Kemal Paşa ile mülakat başlığı adı altında yayınlanan bir yazıda, Mustafa Kemal'in daha önce hangi görevlerde yer aldığı, memleket hakkındaki düşünceleri, ne yapmak istedikleri, kuvvetli bir ordunun nasıl olması gerektiği, memleketini ve milletini çok iyi tanıdığını, huzur, sükûn, hürriyet ve istiklal için çok çalışmanın lüzumuna yönelik açıklamalarına yer verilmişti.

İrade-i Milliye

Mustafa Kemal, Minber gazetesindeki ortaklığı hususunda 'ilk ve son gazeteciliğinin bu (Minber) olduğunu' (Aydemir, 2003:330) dile getirmiş olsa da gazetecilik faaliyetlerini Anadolu'da da dolaylı olarak devam ettirmiştir. Anadolu'da yaptığı çalışmaların halka duyurulması ve öteki başka ilgililere ulaştırılmasını arzu eden Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi sırasında Albayrak gazetesine destek vermiş, Sivas Kongresi'nin bitimiyle birlikte, 14 Eylül 1919 tarihinden itibaren ulusal hareketin sesi ve yarı resmi organı olacak olan İrade-i Milliye gazetesini Sivas'ta çıkarmaya başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa bu gazetede kimi başyazıları da bizzat kendisi kaleme almıştır. (Borak, 2004:92)

Söz konusu dönemin koşullarını kısaca hatırlayacak olursak; I. Dünya savaşından yenik olarak çıkan devletler tek tek barış antlaşmaları yapmışlardır. Ancak bu antlaşmalar arasında en ağır şartları taşıyan antlaşma Osmanlı Devleti ile yapılmıştır. Mondros Mütarekesinin imzalanmasının ardından İttihat ve Terakki son kongresini yaparak kendisini fesheder. Bu arada Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa bir Alman denizaltısı ile yurt dışına kaçmışlardır. Bunun üzerine Damat Ferit Paşa hükümeti kurularak, büyük çoğunluğu İttihatçı olan Meclis-i Mebûsan feshedilir ve İttihatçı düşmanlığı yurt geneline yayılmıştır. Bu sırada Damat Ferit Paşa da milliyetçi aydınları tutuklatmaya başlar. Ziya Gökalp ile Hüseyin Cahit tutuklananlar arasındadır. Bu sıkıntılı günlerde Karadeniz bölgesindeki Rum eşkiyayı cezalandırmak üzere 9. Ordu Müfettişliğine Mustafa Kemal tayin edilmiştir. "Bu sırada düşman kuvvetleri Anadolu'yu işgal etmeye başlarlar. Fransızlar, Adana ve çevresini, İngilizler Güneydoğu Anadolu'yu ve Batum'u, İtalyanlar Antalya ve dolaylarını işgal etmişlerdir. O günlerde Paris Konferansı yapılmış ve Doğu Anadolu'nun Ermenilere, İzmir'in Yunanlılara verilmesi kararlaştırılmıştır. Rum ve Ermeni azınlıklar buldukları bölgelerde faaliyete geçerek Türkleri katletmeye başlamışlardır. Bu sırada Anadolu'da savunma cepheleeri kurulmuş ve ülkenin pek çok bölgesinde Millî Cemiyetler ortaya çıkmıştır. Edirne'de Trakya Paşaeli Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti,

Erzurum'da Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, Balıkesir'de Hareket-i Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyeti, Trabzon'da Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kurulmuştur” (Güner, 1999:241).

Resim 2: İrade-i Milliye, 4 Eylül 1919, Sayı 34

(Kaynak: <http://kansudan.blogspot.com/2013/04/idare-i-milliyeden-hakimiyet-i-milliyeye.html>)

Bir yandan Yunanlılar, diğer yandan Ermeniler yurdun muhtelif yerlerini işgal etmeye başlamış, batılı devletler de çeşitli propaganda faaliyetleriyle bu işgalleri meşru göstermeye çalışıyorlardı. “İstanbul ve Anadolu'daki işgal kuvvetleri, kendilerini bir işgalci değil, koruyucu olarak göstermek ve onların direnişlerini engellemek amacıyla beyannameler yayınlamaktaydılar.” (Güner 1990: 12)

Bir tarafta Anadolu'yu işgal etmeye çalışan batılı güçler, öte tarafta ise Anadolu'nun kurtuluşunu pek olası görmeyen halkın, içinde bulunduğu belirsizlik çok yönlü mücadeleyi kaçınılmaz kılıyordu. Bütün bu zorluklarla birlikte 4 Eylül 1919 tarihinde Sivas Kongresi çalışmalarına başlamadan önce Mustafa Kemal'in bilgisi dahilinde, diğer delegeler tarafından da benimsenen ve Millî Mücadele'nin esaslarının anlatılacağı bir gazetenin yayınlanması arzulanmıştır. Mustafa Kemal, bu kongrede gördüğü ve millî duygulardan habersiz sözde aydınlardan dolayı halka

ve aydınlara Millî Mücadele şuurunu aşlamak ve millî bilinci kuvvetlendirmek amacıyla gazete neşriyatı fikrini düşünmeye başladı. Gazete çıkararak, herhangi bir ülkenin mandası, himayesi altına girmek düşüncesinin yanlışlığına karşı halkı ve aydınları uyarmak istiyordu. Ayrıca, kongrelere gelemeyen delegelere gazete gönderilebilecek ve böylece alınan kararlar onlara kolayca ulaştırılabilecekti. Bütün bunlara ek olarak bu gazete vasıtasıyla içinde bulunulan dönemde işgal kuvvetlerinin başlattığı propagandalara karşı halk uyarılabilecekti. İçinde bulunulan ortamda matbuat, önemli bir mücadele vasıtasıydı. (Doğramacıoğlu, 2007:13) Sivas

11 Eylül 1919 tarihinde yapılan kongrenin sekizinci toplantısında çıkarılmasına karar verilen gazetenin ilk nüshası üç gün sonra yayınlanmıştır. “Amal ve metalib-i milliye'nin müdafiidir” (Milletin arzu ve isteklerinin savunucusudur) düsturuyla yayın hayatına başlayan İrade-i Milliye gazetesinin imtiyaz sahibi Selahattin Ulusalerc Bey olmuştur. Gazetenin haftada iki kez yayınlanması düşünülmüş olmasına rağmen haftada ancak bir kez yayımlanabilmiştir.

“İrade-i Milliye gazetesi 14 Eylül 1919 tarihinde yayına başladığı günden itibaren, gazetenin ismi altında yer alan “Metalib ve amal-i milliye'nin müdafiidir” ibaresi yönünde çalışmaya başlamıştır. Gazetede çeşitli başlıklar altında yazılan makaleler vasıtasıyla, Millî Mücadele'nin halka mal edilmesi için uğraşmıştır. Kuva-yı Milliye'nin hangi zorunluluklar neticesinde ortaya çıktığı, amacının ne olduğu, millet için ne anlama geldiği tüm yönleriyle ortaya konmuş ve bilinçli bir kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır” (Pancar, 2013:305).

İrade-i Milliye gazetesi ilk sayısında, Mustafa Kemal Paşa'nın kongre açış nutku, kongrenin Padişah'a çektiği telgraf, millete hitaben yazılmış beyanname, yine Mustafa Kemal Paşa'nın Padişah'a Havza'dan yolladığı telgraf vb. haberlerin yanı sıra, bir başyazıya yer verilerek birinci dünya savaşında Almanya ve Bulgaristan'la aynı kaderi paylaşan Osmanlı Devleti arasında kıyaslama yapılarak mütarekeyle birlikte başlayan işgallere dikkat çekilmiştir. (Yıldırım, 1992:326). Başyazıda pek çok konuda hükümetin yetersizliğine dikkat çekilmiş, uluslararası platformlarda Osmanlı'nın menfaatinin korunmadığı dile getirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas Kongresi'ndeki Nutuk'unda, Milletin adilane bir barış ve güven umarken mütareke hükümlerinin millet aleyhine her gün yeni suiistimallerle tatbik edilmesinin halkı umutsuzluğa sevk ettiğine dikkat çekilmiştir.

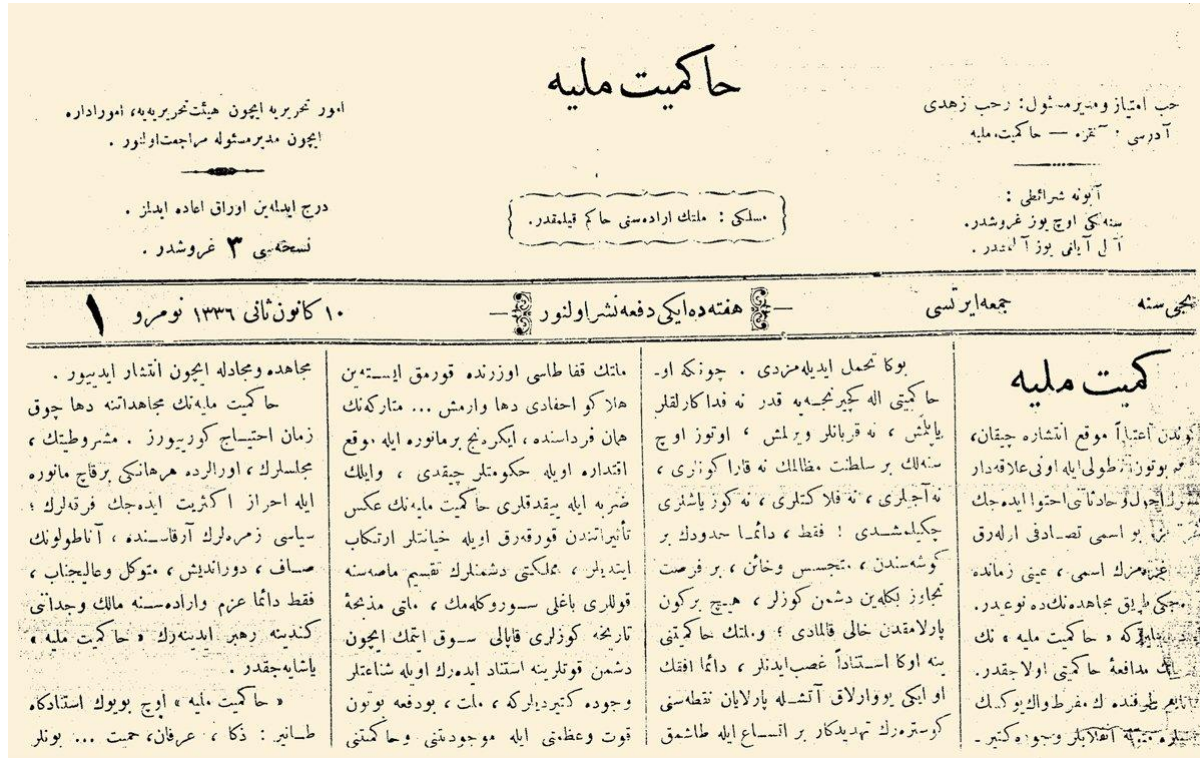
Gazetenin ikinci sayısında yer alan bir makalede, Damat Ferit Paşa hükümetine, mukaddesatı koruyamadığı ve işgaller karşısında millete sessiz kalmayı telkin ettiği hususunda suçlamalarda bulunulmuştur. Gazetenin üçüncü sayısında da benzer şekildeki ithamlarla birlikte, bu durumdan kurtulmanın tek yolunun güçlü bir hükümetin kurulmasından geçtiğine vurgu yapılmıştır. Gazetenin diğer sayılarında da benzer konular gündeme getirilerek yeni hükümet kurulması hususunda kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır. "Ayrıca bu hükümetin milli menfaatler için milletle omuz omuza etrafı saran düşmanlara karşı mücadele etmesi bir zorunluluktur. Aksi halde istikbalin aydınlık gelmesi mümkün görülmemektedir" (İrade-i Milliye, 21 Eylül 1335:S.1) şeklinde ifadelerle yer verilerek kurulması muhtemel yeni bir hükümetin ortaya koyması gereken iradeye vurgu yapılmıştır. İrade-i Milliye, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde cereyan eden olayları ve bu olaylara ilişkin telgraflardan derlediği bilgileri makale şeklinde halka duyurmuştur. "Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Millî Mücadelenin haklılığını duyurma adına faaliyetlerine devam ederken, bu amaçla yazılan telgraflarda gazetede yer bulmaya devam etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın hükümetin Kuva-yı Milliye aleyhine takip ettiği siyasetin yanlış olduğu hakkında Sadrazama gönderdiği telgraf, Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Rauf ve Salih Paşalara gönderdiği telgraf ve Erzurum'da 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'nın 'mabeyn-i hümayuna' kaydıyla gönderdiği telgraf bunlardan sadece bazılarıdır" (Pancar, 2013:295)

"Mustafa Kemal Paşa, belirsizlikler içerisindeki ülkenin birliğini sağlamak için verilecek siyasi mücadelede İrade-i Milliye gazetesini etkin bir şekilde kullanmıştır. Birbiriyle ilişkili birçok hedef gözetilmiştir. Halkın ve ordunun Millî Mücadele'ye kazandırılması, mevcut hükümetin değiştirilerek Heyet-i Temsiliye ile uyumlu bir hükümetin kurulması, millet aleyhine faaliyet yürütenlerin halka anlatılması bunlardan sadece bazılarıdır" (Ural, 2002:163) Sivas'ta 3 yıl süreyle (1922 yılı sonuna kadar) 42 sayı yayımlanan İrade-i Milliye gazetesi son dönemlerinde bölücülüğe kayan ve aynı zamanda şahsi çekişmelere giden bir gruba alet olarak çizgisinden sapmıştır. Ankara'da Hakimiyet-i Milliye gazetesi yayımlanmaya başlayınca da her geçen gün daha da sönmüştür. (Yıldırım, 1992:329).

Hakimiyet-i Milliye

Anadolu batılı devletler tarafından işgal edilmeye başlanmış, işgal güçleri ise çeşitli basın yayın organları (matbuat) aracılığıyla bu işgali meşru gösterme gayreti içerisindeydiler. İşgal güçlerinin bu sistemli çalışmalarına dur demek ve gerçekte olup biteni kamuoyuna aktarmak gerekiyordu. Mustafa Kemal Paşa, bu duruma karşı aynı yöntemlerle propaganda yapılması gerektiği fikrinden hareketle Hakimiyet-i Milliye gazetesini çıkarmaya karar vermiştir. Mustafa Kemal Paşa aynı zamanda bu gazete aracılığıyla Anadolu'da gerçekleştirilen kongrelerin ve bu kongrelerde alınan kararların tüm yurda duyurulmasını da istiyordu. Özellikle Sivas Kongresi başladığı sıralarda Anadolu'nun büyük bir kısmı işgal altındaydı. "Edirne'den, Karadeniz'den hatta Adana'dan bile Mustafa Kemal'i destekleyen delegeler imkânsızlık ve işgal nedeniyle Sivas Kongresi'ne katılamamışlardı. Onlara kongrede alınan kararların ulaştırılması zaruriydi" (Doğramacıoğlu, 2007:12).

Mustafa Kemal Paşa'nın daha önce Sivas'ta çıkardığı İrade-i Milliye gazetesinin devamı olarak değerlendirilebilecek olan Hakimiyet-i Milliye gazetesi, Millî Mücadelenin sözcüsü olma iddiasıyla, 10 Ocak 1920 tarihinde yayın hayatına başlamıştır.

Resim 3: Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin ilk sayısı

(Kaynak: TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hakimiyet-i-milliyeh>)

10 Ocak 1920 ile 30 Ekim 1920 tarihleri arasında haftada iki gün olarak yayımlanmış, 30 Ekim 1920'den itibaren de haftada üç gün çıkarılmaya başlanmıştır. Gerekli koşullar ve teknik altyapı hazırlandıktan sonra, gazete 6 Şubat 1922'den itibaren ise günlük olarak çıkmaya başlamıştır. Gazete sadece cumartesi günleri yayımlarına ara vermiştir. (Müjdecı, 2014:387, Doğramacıoğlu, 2007: i) Ankara Valiliği'nden izin alınarak yayın hayatına başlayan gazetenin imtiyaz sahibi olarak Recep Zühtü Soyak olarak belirlenmişti. (Önder, 1994:446-447). Gazetede yayınlanan yazılar bizzat Mustafa Kemal'in denetiminden geçiyor, gerekli düzeltmeler de yine Hakkı Behiç ile birlikte Mustafa Kemal tarafından yapılıyordu. Mustafa Kemal Paşa adeta gazetenin editörlüğünü üstlenmişti. Gazetenin Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağıtımı hususu ile de Mustafa Kemal kendisi ilgileniyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yarı resmi organı gibi yayınlanan gazete, kısa bir süre içerisinde önce büyük kentlere, hemen ardından da bütün Anadolu'ya dağılmıştır. Gazetenin yayınlanma amacı, İşgal yıllarında Millî Mücadele hareketinin dayandığı temel fikirleri, görüşleri ve bu doğrultuda alınan kararları halka duyurmak, kamuoyu oluşturmak ve halkın Millî Mücadele'ye katılımını sağlamaktır.

"Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde Büyük Taarruz öncesinde Türk ordusu, Yunan ordusu ve iki ülkenin iç durumu ile ilgili çeşitli haber ve yorumlar çıkmıştır. Özellikle Yunan ordusundaki kaçak askerler ve iç siyasetindeki dalgalanmalar, Yunanlıların hedefleri ve sonuçsuz girişimleri ile Türk ordusunun ve Türk kamuoyunun durumu konularında fazlaca haber çıkmıştır. Hakimiyet-i Milliye'nin 1922 Ağustos ve Eylül'üne ait nüshalarında genel olarak müttefik devletler ve barış süreci, Trakya, Çatalca, İzmir ve İstanbul'un durumu, Şark Konferansı ve Venedik Konferansı gibi konulara yer verilmiştir. Bu arada gazetede yayınlanan resmi tebliğlerde de cepheden haberler verilmiştir" (Müjdecı, 2014:390-391).

"Millî Mücadele dönemi gazetelerinin önderi ve haber kaynağı olan gazetede Mustafa Kemal, köşe yazarlığı yapmıştır. Onun bilgisi ve denetiminde yayımlanan makaleler, sosyal, siyasî, askerî, kültürel ve edebî içerikli yazılardır." (Çavuş, 20016:8) Gazetede hemen her konuda halkı bilgilendirmek için yazılar yazılmıştır. Böylece hem

Millî Mücadele'nin başarıyla sürdürülmesi sağlanmış hem de toplumsal kültürlenme süreci hızlandırılmıştır” (Doğramacıoğlu, 2007:5).

Anadolu ve İstanbul işgal altındayken gazetede birçok yazı sadece yıldız işareti kullanılarak ya da Mustafa Kemal imzasıyla yayınlanmıştır. Mustafa Kemal'in altına imzasının koymadan yayınlanan yazılarla ilgili, Mustafa Kemal bu gazeteyi bütün Anadolu'nun sesi olarak gördüğü ve gazetenin belli bir zümrenin değil bütün Anadolu'nun simgesi olduğu düşüncesiyle altına kendi imzasını atmadan yayınladığı düşünülmektedir. Mustafa Kemal tarafından Millî iradenin yayın organına dönüştürülen gazete, işgal devletlerinin propagandalarına karşı halkı uyarmak için yayınlar yapmıştır. Hakimiyet-i Milliye gazetesinde, sık sık Avrupa'nın ikiyüzlülüğüne vurgu yapılmış ve Türkleri asla sevmediklerine dikkat çekilmiştir. Yine gazetede dış politikanın nasıl olması gerektiği ile ilgili yazılara yer verilmiştir. Mustafa Kemal tarafından imzasız yayınlanan bu ve benzeri başyazılarda halkın propagandalara karşı uyanık olması istenmiş, istiklal mücadelesi hakkında da günlük gelişmeler halka duyurulmuştur. “Hâkimiyet-i Milliye gazetesi Anadolu'daki diğer gazeteler için sürekli bir haber kaynağı olmuştur. Hâkimiyet-i Milliye yayımlandığı sırada günlük 5000–6000 tirajlı bir gazete olmuş ve Millî Mücadele'yi başlangıcından sonuna kadar takip edip desteklemiştir. Hâkimiyet-i Milliye 'de çeşitli siyasal ve günlük olaylar işlenmiştir. İlk yayıma başladığı 1920'den 1923 yılına kadar ağırlıklı olarak Sevr antlaşması, Millî Mücadele, Kurtuluş Savaşı, eğitim, kültür, dış politika ve sosyal meseleler üzerinde durulmuştur.” (Doğramacıoğlu, 2007:9).

Sonuç ve değerlendirme

Son yüzyılda, özellikle yirminci yüzyılın ilk yarısında sahada silahla mücadele etmek kadar saha dışında propaganda faaliyetleri yürütmek de zafer elde edilmesi açısından büyük önem arz etmiştir. Öyle ki olağanüstü dönemlerde hem düşmanın propagandasına karşılık vermek hem milli bütünlüğü sağlamak hem de milli mücadelede yer alanların moral değerlerini yüksek tutmak oldukça önemlidir. Söz konusu dönemin koşullarında bunu yapabilmenin yegâne yolu ise basındı, matbuattı. Öğrencilik yıllarında çeşitli fikir ve görüşlerini yakın çevresiyle paylaşmak isteyen Mustafa Kemal, ilk gazetecilik deneyimini bu şekilde Minber gazetesi aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Ancak onun asıl basınla ilişkisi ve basının gücünden faydalanması Millî Mücadele yıllarında olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Sivas kongresi sırasında ilk olarak İrade-i Milliye gazetesini çıkarmak için girişimlerde bulunmuş, gazetenin çıkarılması öncülük etmiş hatta bizzat kendisi çeşitli konularda yazılar kaleme almıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleriyle Millî Mücadelenin temel ilkelerinin yayımlandığı bu gazete farklı yollarla Anadolu'nun dört bir yanına ulaştırılmıştı. Bu gazete aracılığı ile kongrelerde alınan kararları, Millî Mücadelenin önemini, işgal kuvvetlerinin yaptığı fenalıkları kamuoyuyla paylaşarak hem bilgilendirme yapmış hem de destek toplamayı amaçlamıştır. Hatta gazetenin bir nüshası İngilizlerin eline geçmiş, İngilizler Bab-ı Ali'ye gelerek protesto dahi vermişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya geldiğinde ise, basının gücünden daha fazla faydalanmak amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin resmi organı gibi davranan Hakimiyet-i Milliye gazetesini yayınlamış, bu şekilde daha geniş kitlelere ulaşmayı başarmıştır. Mustafa Kemal'in yayınladığı gazeteler arasında şüphesiz Hakimiyet-i Milliye gazetesinin önemi başkadır. Gazete yayımlandığı ilk andan itibaren 'Ankara'nın yanında yer almış Mustafa Kemal'in şahsi icraatlarını, fikirlerini, görüşlerini, Millî Mücadele Hareketi'nin dayandığı temel fikirleri, görüşleri ve kararları, daha da önemlisi 'Yeni Devlet'in bakışını halka yaymaya çalışmıştır. Hakimiyet-i Milliye'nin yayımlandığı dönemde de Türk Toplumunda uzun yıllar sarsıntıya sebep olan Batılılaşma fikri kafa karışıklığına sebebiyet veriyordu. Bu durumu ortadan kaldırmak ve halka milli düşünce şuurunu kazandırmak amacıyla da gazete önemli bir bilgilendirme aracıydı. Mustafa Kemal Millî Mücadelenin merkezi ve ortak bir şura bağlanması amacıyla da bu gazeteyi önemli bir vasıta olarak görüyordu. Gazetede bu amaca hizmet etmek amacıyla Türk Kültürü üzerine araştırmalar yapan İzzet Ulvi ve Veled Çelebi'nin Türklük kavramları üzerine yaptığı çalışmalar yer almıştır.

Sonuç olarak Mustafa Kemal Atatürk, basına, gazetecilik faaliyetlerine büyük önem vermiş, özellikle Millî Mücadele döneminde halkın bilgilenebilmesi ve milli birliğin sağlanması hususunda basının gücünden ziyadesiyle faydalanmıştır.

Kaynakça

- Arı, K. (2006). Atatürk'ün yazarlığı ve gazeteciliği, *ÇTTAD*, V/13, (2006/Güz), s.s. 3–23
- Atatürk, M., K., (2005). *Nutuk*, İstanbul: 2005
- Aydemir, Ş.S. (2003). *Tek adam 1881-1919*, Cilt 1, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bayur, Y. H. (1990). *Atatürk, Hayatı ve Eseri*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Borak, S. (2004). *Atatürk ve Edebiyat*, İstanbul: Kırmızı Beyaz Yayınları.
- Çavuş, D. (2006) Minber gazetesi, basındaki yeri ve önemi, Ankara Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*.
- Doğramacıoğlu, H. (2007). Hâkimiyet-i Milliye gazetesi üzerine bir inceleme, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı*, yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Güner, Z. (1999), “*Millî Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu (Basın, Siyasi Partiler, Türk Kamuoyu)*”, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güner, Z. Ve Kabataş, O. (1990), “*Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*”, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- İğdemir, U. (1969). *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, S. 1
- İnce, M. (2018). “*Haber edinme aracı olarak internet ve internet haberciliği*”, Konya: Eğitim Yayınevi
- İnce, M. ve Koçak, M. C. (2017). Basın (Ulusal Gazeteler) 15 Temmuz'u Nasıl Gördü? *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/35*, p. 239-254
- İnuğur, M.N. (1982) *Basın ve yayın tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi
- Kaya, E. (2000). “*Mustafa Kemal Atatürk'ün İlk Gazetesi: Minber; Açıklamalı Çevirisi*”, Ankara: Ebabil Yayıncılık
- Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, İstanbul 2005, s.12-13.
- Müjdecı, M. (2014) Hakimiyet-i Milliye gazetesinde büyük taarruz, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/1 Winter 2014*, p. 387-408.
- Okyar, F. (1980) *Üç devirde bir adam*, (Yay. Haz.: Cemal Kutay), İstanbul: Tercüman Yayınları
- Önder, M. (1994). *Millî Mücadele'nin Gazetesi Hâkimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı?* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özkaya, Y. (1985) Millî mücadele başlangıcında basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın basınla ilişkileri, *Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM) Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3
- Öztoprak, İ. (1981). Kurtuluş Savaşında Türk Basını, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 230
- Pancar, E. (2013). Millî mücadelenin halka anlatılmasında İrade-İ Milliye gazetesiyle yürütülen propaganda faaliyeti, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 1, Sayfa: 291-306.
- Tevetoğlu, F. (1988). Atatürk'ün Minber gazetesinde kullandığı takma adı: Hatib, *Milli Kültür*, Sayı 63.
- Tevetoğlu, F. (1991). Atatürk'ün güvendiği bir kişi: Dr. Rasim Ferid Talay, *Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM) Dergisi*, Cilt VII.
- Ulu, C. (2012). Çanakkale Muharebeleri Sırasında Basının Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Harp Mecmuası Örneği, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Sayı: 12, Bahar 2012, s.61

Ural, S. (2002). Ali Galip Olayının Millî Mücadele Taraftarı Gazetelerdeki (İrade-i Milliye ve Albayrak) Yankıları, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, ss. 29-30.

Yıldırım, H. (1992). İrade-i Milliye Gazetesi, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 23, ss. 325-330

Ortaöğretimdeki Öğrencilerin Rekreatif Etkinliklere Katılımları ile Beden Eğitimi Dersine Yönelik Kaygılarının İncelenmesi¹

Examination of Participation in Recreational Activities and Anxiety About Physical Education Lessons of High School Students

İrem Türkmen^a Fatih Yaşartürk,^b

^a Arş. Gör, Hitit Üniversitesi, Çorum
iremturkmen95@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8643-4130

^b Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Bartın
fatihyasarturk@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4934-101X

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 14.05.2021

Düzeltilme tarihi: 18.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Ortaöğretim öğrencileri;

rekreatif etkinlikler;

beden eğitimi dersine yönelik kaygı

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, ortaöğretimdeki öğrencilerin rekreatif etkinliklere katılımları ile beden eğitimi dersine yönelik kaygılarının incelenmesidir. Araştırmanın evrenini Bartın merkez ilçesinde öğrenim gören 9578 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilmiş, Anadolu, Meslek, Sağlık Meslek, Güzel Sanatlar, İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören 484 kişi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, Barkoukis, Rodafinos, Koidou ve Tsorbatzoudis (2012) tarafından geliştirilen Kalemoglu Varol (2014) tarafından Türkçeye uyarlanan "Beden Eğitimi Sürekli Kaygı Ölçeği (BESKÖ)" kullanılmıştır. Verilerin analizinde frekans, yüzde dağılımı, t-Testi, ANOVA ve Pearson korelasyon testleri kullanılmıştır. Araştırma bulgularının, cinsiyet değişkenine göre t-Testi sonuçlarında BESKÖ bilişsel süreçler, somatik anksiyete ve endişe alt boyutlarında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Yaş değişkenine göre yapılan korelasyon analizi sonuçlarında BESKÖ alt boyutlarından bilişsel süreçler ve endişe alt boyutlarında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Benzer şekilde aile geliri değişkenine göre yapılan korelasyon analizi sonuçlarında BESKÖ alt boyutlarında anlamlı ilişki tespit edilmemiştir. Ayrıca rekreatif etkinliklere günlük ayrılan süreye göre yapılan korelasyon analizi sonuçlarında BESKÖ alt boyutlarında düşük düzeyde ve negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Sınıf düzeyine göre yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre BESKÖ bilişsel süreçler alt boyutunda 2 ile 3. sınıf arasında, somatik anksiyete alt boyutunda 2 ile 3. sınıf arasında ve endişe alt boyutunda 1 ile 3. sınıf arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda lise öğrencilerinin yaş değişkenine göre beden eğitimi ve spor dersine yönelik kaygı düzeyleri arasında düşük düzeyde ve negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Bu yüzden ortaöğretim öğrencilerinin yaşı arttıkça beden eğitimi dersine yönelik kaygıları azalmaktadır, öğrenciler beden eğitimi dersine yönelik birikim ve tecrübe kazandıkça dersine yönelik kaygı düzeyleri de azalmaktadır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 14.05.2021

Received in revised form: 18.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

High school students;

recreational activities;

anxiety about physical education lessons

ABSTRACT

The purpose of this work, examining participation in recreational activities and anxiety about physical education lessons of high school students. The area of this examination, is including the 9578 high school students of Bartın central district. The sampling of this work, selected with basic random sampling method with working total 484 students from various type of high school. In order to collect data for this examination, personel data form which prepared by researchers, Physical Education Trait Anxiety Scale (PETAS) developed by Barkoukis, Rodafinos, Koidou and Tsorbatzoudis in 2012 and adapted in Turkish Kalemoglu Varol in 2014. Analyzing of these datas, frequency, percentage distribution, T-Test, ANOVA (One-way Anova) and Pearson Correlation tests are used. According to result, meaningful differences are determined on anxiety back stages, somatic anxiety, PETAS cognitive processes, physical possibilities and activities back stages according to gender point, at T-Test results. According to age variable, meaningful differences are

¹ Bu çalışma, 2. Uluslararası Dünya Spor Bilimleri Araştırmaları Kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

determined on PETAS cognitive processes, physical possibilities and activities back stages. In same way, according to family income variable, any difference not determined PETAS back stages on correlation analysis results. Also according to daily allocated time to recreational activities, negative and very low level of relationship is determined PETAS back stages on correlation analysis results. And according to ANOVA tests that we have made according to class level of students, meaningful differences are determined on PETAS cognitive processes between 2. and 3. classes. and meaningful differences are determined on somatic anxiety back stages between 2. and 3. classes and meaningful differences are determined on anxiety back stages between 2. and 3. classes. As a result of this work, according to variable of students age; negative and very low level of relationship is determined according to Anxiety of Physical Education and Sport Lessons. The reason of this, during the age of students increasing, the anxiety of this lessons on students are decreasing. The other mean is, when the students start to have experiences on the lessons, their anxiety starts to decrease.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Türkmen, İ., Yaşartürk, F.. (2021). Ortaöğretimdeki Öğrencilerin Rekreatif Etkinliklere Katılımları ile Beden Eğitimi Dersine Yönelik Kaygılarının İncelenmesi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 259-270.

1. Giriş

Günümüzde teknolojik ve bilimsel gelişmelerin, şehirleşme ve modernleşmenin etkisiyle ortaya çıkan yaşam stiline uyum sağlamak zorunda olmaktadır. İnsanların, harcadığı zamanın bir getirisi olan stres ve kaygının ortadan kaldırılması, ruhsal dengesini sağlayabilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple bireyler serbest zamanını dolduracak rekreatif etkinliklere ihtiyaç duymaktadırlar. Ülkemizde ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin sınav stresi, ergenliğin getirdiği psikolojik ve fiziksel değişimler, eğitim hayatında yaşadığı zorluklar ve çevresinde yaşadığı yeni tecrübelerden olumsuz olarak etkilenme durumu olmaktadır. Yapılan araştırmalarda ise ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin, bu psikolojik sorunlarının aşılmasında serbest zamanlarda yapılan rekreatif etkinliklerin olumlu bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaygı, korku, gerginlik, endişe gibi sübjektif olarak yaşanan bir duygudur ve kişiliğin bütünlüğünün tehdit edildiği herhangi bir halde ortaya çıkar (Marakoğlu vd, 2003). Bir başka tanımda ise kaygı bedensel düzeyde dengeyi bozacak tehlikelere karşı tepki ya da bozulan dengeyi tekrardan yenileme çabalarının başarısızlığa uğraması sonucu ortaya çıkabilecek bir haldir (Gürsoy, 2001; Gedik, 2015). Kaygının düzeyi ve süresi yaşa göre farklı düzeyde ve durumlarda görülmektedir (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000).

Ergenlerdeki duygusal gelişim ve ilerleme konusunda dikkati çeken ilk hususun, duyguların yoğunluğundaki artış ve istikrarsızlık olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda ergenlik çağındaki gençlerle ilgili yapılan alan araştırmalarında, ergenlerin duygusal problemlerinin; buldukları yaş gruplarına, okula devam edip etmemelerine, ailenin geliştirdiği tutumlarına, ergenlerin sahip oldukları kişisel zekalarına ve çevreleri tarafından kabul edilme oranlarına göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (Koç, 2004). Gençlerin ergenlikte yaşamakta oldukları bu gelişimlerin hızlı oluşu ve bu nedenle de kaygının artışı sıklıkla olan bir durumdur. Gençlerin bu süreçte geçiriyor oldukları kimlik arayışı kaygı düzeylerini arttırmakta ve yaşamlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Özyürek ve Demiray, 2010). Gençlerde kaygı belirtilerine sık sık rastlanması, bu konunun anlaşılması ve ölçülmesinin gerekli olduğunu gündeme getirmiştir. Gençlerde olağan gelişimsel bir durum olan kaygı, şiddetli ya da yaygın olduğunda istenmeyen psikolojik sıkıntılara yol açarak, uyum bozucu hale gelmektedir (Özusta, 1995; Canbaz ve Sünter, 2015).

Rekreasyon, serbest zamanda genellikle eğlence amaçlı yapılan, spor, oyun, el sanatları, müzik, tiyatro, drama, hobiler, seyahat gibi bazı aktiviteleri içermektedir. Başka bir ifade ile rekreasyon, kişilerin boş zamanlarında, eğlence, dinlenme ve tatmin amaçlı gönüllü katıldıkları faaliyetlerdir (Hacıoğlu vd, 2003; Kaya, 2013). Ayrıca, rekreasyon kişilerin zorunlu uğraşları dışında kalan ve kullanma biçiminde tamamen özgür olduğu serbest zamanlarında, herkese göre değişen amaç ve yöntemlerle yapılan etkinlikleri ifade eder ve gelişmiş toplumlarda hedefe ulaştıracak bir araç olmaktan çıkıp, bir amaç halini alır (Kaya, 2013).

Gençlerin serbest zamanlarını değerlendirecek alanların olmayışı, onların ruhsal ve bedensel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilecek alanlara kaymasına sebep olabilir. Türkiye'de çeşitli sıkıntı, buhran ve problemler yaşayan gençlerin büyük bir bölümü boş zamanlarında kendilerini oyalayıp eğlendirecek bir rekreasyon alışkanlığından yoksundurlar. Oysa rekreasyon; önleyici yönüyle, gençleri ileride yaşamaları ihtimal dahilinde olan sosyal hastalıklardan uzak tuttuğu gibi, koruyucu yönüyle onların ruh sağlığı ve dengesini koruyup, devam etmesini sağlar. Bu yüzden döngüsel yönüyle de çeşitli ihmal ve yanlış davranışlardan dolayı, beden ve ruhen çeşitli özür ve hastalıklara yakalanmış olanların tedavi ve rehabilitasyonunda son derece büyük rolü vardır (Özönder, 1988; Aslan ve Karaküçük, 1997; Yaşartürk, Bilgin ve Yaman, 2017). Son yıllarda tüm ülkelerde gençliğin bunalımlı ve kaygılı durumları, çeşitli zararlı etkinliklere girişmeleri, onların rekreasyon eğitimine daha fazla önem verilmesine sebep olmuştur (Tezcan, 1994; Aslan ve Karaküçük, 1997).

Bu araştırmalar doğrultusunda araştırmanın amacı ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerin rekreatif etkinliklere katılımları ile beden eğitimi dersine yönelik kaygı düzeylerinin incelenmesidir.

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli, genel tarama modelidir. Genel tarama modelleri; “çok sayıda elemanlardan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir” (Karasar, 2017; Altunışık vd., 2007).

1.2. Evren ve Örneklem Grubu

Araştırmanın evreni 2018-2019 eğitim-öğretim yılında, Bartın'da bulunan liselerdeki 9578 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklemi ise basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilmiş, 484 (292 kadın ve 192 erkek) lise öğrencisinden oluşmaktadır.

1.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda katılımcılara yönelik cinsiyet, yaş, sınıf, lise türü, aile gelir düzeyi ve rekreatif etkinliklere ayrılan günlük süre gibi sorular yer almaktadır.

Beden Eğitimi Sürekli Kaygı Ölçeği (BESKÖ) Vassilis Barkoukis, Angelos Rodafinos, Eirini Koidou ve Haralambos Tsorbatzoudis (2012) tarafından geliştirilen ve lise öğrencilerinin beden eğitimi derslerindeki sürekli kaygı düzeylerini ölçmek amacıyla Kalemoglu Varol (2014) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Beden Eğitimi ve Sürekli Kaygı Ölçeği 18 madde ve “bilişsel süreçler, somatik anksiyete ve endişe” olmak üzere 3 alt boyuttan oluşan 5'li likert tipi ölçme aracıdır. Ölçekte yer alan tüm maddeler olumlu ifadelerden oluşmuştur ve yüksek puanlar yüksek kaygı seviyelerini ifade etmektedir. Kalemoglu Varol (2014) tarafından yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında Cronbach's Alpha değeri geneli için .94 olup üç alt boyutun ise “bilişsel süreçler .93, somatik anksiyete .97 ve endişe .98” olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma kapsamında ise ölçeğin iç tutarlık katsayısı .93, ölçeğin alt boyutlarının iç tutarlık kat sayıları ise bilişsel süreçler .92, somatik anksiyete .94 ve endişe .94 olarak tespit edilmiştir.

1.4. Verilerin Analizi

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 26.0 paket programı kullanılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine yönelik yapılan Skewness-Kurtosis ve Kolmogorov-Smirnov testleri sonrası verilerin normal dağılım gösterdiği belirlendiği için parametrik testler kullanılmıştır. Verilerin analizinde frekans, yüzde dağılımı ve ortalama değerleri, bağımsız örneklem t-Testi, tek faktörlü varyans analizi ANOVA, Pearson Korelasyon analizleri kullanılmıştır. Varyansların eşitliği için hesaplanan anlamlılık değeri düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir (Büyüköztürk vd., 2016). Ayrıca, ölçeklerin güvenilirliklerinin tespit edilebilmesi için Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır.

2. Bulgular

Araştırmanın bulgularında ortaöğretimdeki öğrencilerin öncelikle demografik bilgileri ve rekreatif etkinliklere katılımları tespit edilmiştir ve elde edilen bu bilgiler ile beden eğitimi dersine yönelik kaygıları arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	292	60,5
	Erkek	192	39,5
Lise türü	Anadolu	228	46,6
	Meslek	121	25,2
	Sağlık Meslek	63	13,6
	Güzel Sanatlar	38	7,8
	İmam Hatip	34	6,8
Sınıf	1	129	26,8
	2	167	34,4
	3	140	29,1
	4	48	9,7
	N	\bar{x}	SS
Yaş	484	15,46	1,11
Aile gelir düzeyi	484	3059,07 (TL)	1762,32
Rekreatif etkinliklere ayrılan günlük süre	484	2,53 (saat)	1,885

Tablo 1’de, katılımcılar 292 kadın ve 192 erkek lise öğrencisinden oluşmaktadır. Ayrıca %45,6’sı anadolu, %24,2’si meslek, %12,6’sı sağlık meslek, %7,6’sı güzel sanatlar ve %6,8’i imam hatip lisesinde öğrenim görmektedir. Katılımcıların %25,8’i 1. sınıf, %33,4’ü 2. sınıf, %28,0’ı 3. sınıf ve %9,6’sı 4. sınıftır. Katılımcıların yaş ortalaması 15,46, aile geliri ortalaması 3.059 TL ve rekreatif etkinliklere günlük ayrılan süre ortalaması 2,53 saatten olarak bulunmuştur.

Tablo 2: Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Yönelik Bağımsız İki Örnek t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	X	SS	t	sd	p
Bilişsel Süreçler	Erkek	192	1,78	,924	5,268	482	,000
	Kadın	292	2,21	,865			
Somatik Anksiyete	Erkek	192	1,82	,991	5,033	480	,000
	Kadın	292	2,30	1,061			
Endişe	Erkek	192	1,90	1,036	4,605	479	,000
	Kadın	292	2,36	1,102			

Tablo 2’de, öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre, BESKÖ alt boyutları incelendiğinde, bilişsel süreçler, somatik anksiyete ve endişe alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p<.05$). Ortalama değerler incelendiğinde bu anlamlı farklılığın bilişsel süreçler, somatik anksiyete ve endişe alt boyutlarında kadın katılımcıların lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3: Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre BESKÖ Korelasyon Testi Sonuçları

		Yaş	Bilişsel Süreçler	Somatik Anksiyete	Endişe
Yaş	r	1	-,125*	-,077	-,187*
	p		,006	,090	,000
Bilişsel Süreçler	r	-,125*	1	,568*	,614*
	p	,006		,000	,000
Somatik Anksiyete	r	-,077	,568*	1	,573*
	p	,090	,000		,000
Endişe	r	-,187*	,614*	,573*	1
	p	,000	,000	,000	

* $p<.05$

Tablo 3’de, yaş değişkeni ile BESKÖ alt boyutları arasındaki ilişkiyi göstermek için yapılan korelasyon analizi sonucunda; bilişsel süreçler ve endişe alt boyutlarında istatistiksel olarak düşük düzeyde ve negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<.05$).

Tablo 4: Katılımcıların Aylık Aile Geliri Değişkenine Göre BESKÖ Korelasyon Testi Sonuçları

		Ailenin Aylık Geliri	Bilişsel Süreçler	Somatik Anksiyete	Endişe
Ailenin Aylık Geliri	r	1	-,049	-,009	-,040
	p		,281	,845	,385
Bilişsel Süreçler	r	-,049	1	,568*	,614*
	p	,281		,000	,000
Somatik Anksiyete	r	-,009	,568*	1	,573*
	p	,845	,000		,000
Endişe	r	-,040	,614*	,573*	1
	p	,385	,000	,000	

*p<.05

Tablo 4’de, Aile aylık geliri değişkeni ile BESKÖ alt boyutları arasındaki ilişkiyi göstermek için yapılan korelasyon analizi sonucunda; BESKÖ alt boyutları arasında herhangi bir anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir (p>.05).

Tablo 5: Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Lise Türü Değişkenine Göre BESKÖ ANOVA Testi Sonuçları

	Lise	N	Ortalama (\bar{x})	SS(\pm)	F	p	Anlamlı Fark
Bilişsel Süreçler	Anadolu	228	2,10	0,98	2,71	0,029*	1>5, 2>5
	Meslek	121	2,07	0,85			
	Sağlık Meslek	63	2,00	0,75			
	Güzel Sanatlar	38	2,12	1,03			
	İmam hatip	34	1,56	0,59			
Somatik Anksiyete	Anadolu	228	2,25	1,15	5,18	0,000*	1>5, 2>5, 3>5, 4>5
	Meslek	121	2,01	0,93			
	Sağlık Meslek	63	2,08	0,95			
	Güzel Sanatlar	38	2,26	1,09			
	İmam hatip	34	1,43	0,61			
Endişe	Anadolu	228	2,20	1,11	1,69	0,150	
	Meslek	121	2,20	1,08			
	Sağlık Meslek	63	2,29	1,10			
	Güzel Sanatlar	38	2,21	1,16			
	İmam hatip	34	1,72	0,83			

* $p < .05$, * farkın hangi grup/gruplardan kaynaklandığının belirlendiği TUKEY testi sonuçları

1(Anadolu Lisesi), 2(Meslek Lisesi), 3(Sağlık Meslek Lisesi), 4(Güzel Sanatlar Lisesi), 5(İmam hatip Lisesi)

Tablo 5’de, lise türleri ile BESKÖ bilişsel süreçler ve somatik anksiyete alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p < .05$). BESKÖ bilişsel süreçler alt boyutunda bu anlamlı farklılık anadolu ile imam hatip lisesi arasında ve meslek ile imam hatip lisesi arasında anadolu ve meslek lisesi lehinedir ($p < .05$). BESKÖ somatik anksiyete alt boyutundaki anlamlı farklılık ise anadolu ile imam hatip lisesi arasında, meslek ile imam hatip lisesi arasında, sağlık meslek ile imam hatip lisesi arasında ve güzel sanatlar ile imam hatip lisesi arasında anadolu, meslek, sağlık meslek ve güzel sanatlar lisesi lehine olduğu tespit edilmiştir ($p < .05$). BESKÖ endişe alt boyutunda ise anlamlı farklılık tespit edilememiştir ($p < .05$).

Tablo 6: Katılımcıların Sınıf Düzeyleri Değişkenine Göre BESKÖ ANOVA Testi Sonuçları

	Sınıf	N	Ortalama (\bar{y})	SS(\pm)	F	p	Anlamlı Fark
Bilişsel Süreçler	1	129	2,13	1,01	3,049	0,028*	2>3
	2	167	2,15	0,96			
	3	140	1,86	0,73			
	4	48	1,98	0,88			
Somatik Anksiyete	1	129	2,12	1,09	3,133	0,025*	2>3
	2	167	2,29	1,17			
	3	140	1,92	0,88			
	4	48	2,03	0,93			
Endişe	1	129	2,45	1,18	5,88	0,001*	1>3
	2	167	2,23	1,11			
	3	140	1,92	0,91			
	4	48	2,03	1,11			

* p<.05, * farkın hangi grup/gruplardan kaynaklandığının belirlendiği TUKEY testi sonuçları

Tablo 6’da, sınıf düzeyleri ile BESKÖ bilişsel süreçler, somatik anksiyete ve endişe alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (p<.05). BESKÖ bilişsel süreçler alt boyutunda bu anlamlı farklılık 2 ile 3. sınıf arasında 2. sınıf lehinedir (p<.05). BESKÖ somatik anksiyete alt boyutundaki anlamlı farklılık ise 2 ile 3. sınıf arasında 2. sınıf lehine olduğu tespit edilmiştir (p<.05). BESKÖ endişe alt boyutundaki anlamlı farklılık ise 1 ile 3. sınıf arasında 1. sınıf lehine olduğu tespit edilmiştir (p<.05).

3. Tartışma ve Sonuç

Ortaöğretimdeki öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre, BESKÖ alt boyutları incelendiğinde, bilişsel süreçler, somatik anksiyete ve endişe alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir (p<.05). Değerlere göre anlamlı farklılığın bilişsel süreçler, somatik anksiyete ve endişe alt boyutlarında kadın katılımcıların lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özyürek ve Demiray (2010) yapmış olduğu çalışmada ortaöğretimdeki kadın öğrencilerin sürekli kaygı düzeylerinin, erkek öğrencilerin sürekli kaygı düzeylerine göre daha yüksek düzeyde olduğu ve anlamlı farkın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Günay ve arkadaşlarının (2008), Aydoğan ve Gürsoy (2007), Kaya ve Karaca (2018) ve Uysal ve Selışık (2016) yapmış olduğu çalışmalarda, kadın öğrencilerin sürekli kaygı düzeylerinin erkek öğrencilerin sürekli kaygı düzeylerinden önemli ölçüde yüksek olduğu bulunmuştur. Fakat Altun (2017) çalışmasında BESKÖ alt boyutlarında cinsiyete göre herhangi bir anlamlı fark tespit etmemiştir. Karataş (2012) sürekli kaygı düzeyi ile cinsiyete arasında anlamlı fark tespit etmemiştir. Çalışmamızda da olduğu gibi kadın öğrencilerin kaygı düzeylerinin daha yüksek olması kadınların daha duygusal olmasına bağlı olabileceği gibi, üzerlerinde aile ve toplum baskısının daha yüksek olmasına bağlı olabileceği söylenebilir.

Yaş değişkeni ile BESKÖ alt boyutları arasındaki ilişkiyi göstermek için yapılan korelasyon analizi sonucunda; bilişsel süreçler ve endişe alt boyutlarında istatistiksel olarak düşük düzeyde ve negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p < .05$). Bu sonuca bakıldığında öğrencilerin yaşı arttıkça bilişsel süreç faaliyetleri ve endişeleri azalmaktadır. Özyürek ve Demiray (2010) öğrencilerin sürekli kaygı düzeyinin yaş değişkeninden önemli ölçüde etkilenmediğini fakat öğrencilerin yaşları arttıkça sürekli kaygı puanlarında bir azalma olduğunu belirlemişlerdir. Benzer şekilde Aydoğan ve Gürsoy (2007) ve Kaya ve Karaca (2018) öğrencilerin sürekli kaygı düzeyleri ile yaş değişkeni arasında anlamlı fark tespit etmemiştir. Ergenlik döneminde olan lise öğrencileri yaşlarına göre gelişimsel farklar içinde olabilir ve yaş ilerledikçe ergenliğin ilk dönemlerindeki psikolojik ve ruhsal gelgitler de azalır yani buna bağlı olarak lise öğrencilerinin yaşı arttıkça beden eğitimi dersine yönelik kaygılarının da azalacağı düşünülebilir.

Aile aylık geliri değişkeni ile BESKÖ alt boyutları arasındaki ilişkiyi göstermek için yapılan korelasyon analizi sonucunda; BESKÖ alt boyutları arasında herhangi bir anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($p > .05$). Benzer şekilde Çolak (2009) araştırmasında öğrencilerin aile gelir düzeyleri ile sınav kaygısı arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Fakat Gürsoy (2006) yaptığı çalışmada ergenlerin ekonomik düzeyleri ile sürekli kaygıları arasında anlamlı bir farklılığın olduğunu tespit etmiştir. Yine Ehtiyar ve Üngüren (2008) yaptığı çalışmada aile geliri ile kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Beden eğitimi derslerinde herhangi bir maddi üstünlüğün öğrenciler arasında belirgin bir fark yaratmadığı buna bağlı olarak da lise öğrencilerinin maddi gelirlerinin beden eğitimi dersine yönelik kaygı düzeyleri üzerinde etkisi olmadığı söylenebilir.

Lise türleri ile BESKÖ bilişsel süreçler ve somatik anksiyete alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p < .05$). BESKÖ bilişsel süreçler alt boyutunda bu anlamlı farklılık anadolu ile imam hatip lisesi arasında ve meslek ile imam hatip lisesi arasında anadolu ve meslek lisesi lehinedir ($p < .05$). BESKÖ somatik anksiyete alt boyutundaki anlamlı farklılık ise anadolu ile imam hatip lisesi arasında, meslek ile imam hatip lisesi arasında, sağlık meslek ile imam hatip lisesi arasında ve güzel sanatlar ile imam hatip lisesi arasında anadolu, meslek, sağlık meslek ve güzel sanatlar lisesi lehine olduğu tespit edilmiştir ($p < .05$). BESKÖ endişe alt boyutunda ise anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p < .05$). Kurbanoğlu ve Takunyacı (2012) çalışmasında lise öğrencilerinin matematik dersine yönelik kaygılarının okul türlerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Kurbanoğlu (2014) öğrencilerin kimya laboratuvarı kaygısı ile lise türü arasında anlamlı farklılık tespit etmiştir. Uysal ve Selışık (2016) lise öğrencilerinin matematik dersine yönelik kaygıları ile lise türü arasında anadolu lisesi lehine anlamlı bir fark tespit etmişlerdir. Araştırmanın sonucunda beden eğitimi dersine yönelik en düşük kaygı düzeyi imam hatip liselerindedir çünkü imam hatip liselerinde beden eğitimi dersinin bir ders saati olmasından dolayı imam hatip liselerindeki öğrencilerin buna bağlı olarak derse verecekleri önemin de azalacağı ön görülebilir.

Sınıf düzeyleri ile BESKÖ bilişsel süreçler, somatik anksiyete ve endişe alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p < .05$). BESKÖ bilişsel süreçler alt boyutunda bu anlamlı farklılık 2. ile 3. sınıf arasında olmakta ve 2. sınıf öğrencilerinin lehinedir ($p < .05$). BESKÖ somatik anksiyete alt boyutundaki anlamlı farklılık ise 2. ile 3. sınıf arasında ve 2. sınıf öğrencilerinin lehine olduğu tespit edilmiştir ($p < .05$). BESKÖ endişe alt boyutundaki anlamlı farklılık ise 1. ile 3. sınıf arasında ve 1. sınıf öğrencilerinin lehine olduğu tespit edilmiştir ($p < .05$). Kurbanoğlu ve Takunyacı (2012) çalışmasında öğrencilerin matematik dersine yönelik kaygı düzeylerinin, sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir ve bu çalışmaya göre lise öğrencilerinin matematik dersine yönelik kaygı puan ortalamalarının, sınıf düzeyi arttıkça düştüğü görülmektedir. Kaya ve Karaca (2018) ve Karataş (2012) araştırmalarında sınıf düzeyi ile sürekli kaygı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yenilmez ve Özabacı (2003) matematik kaygıları ile alakalı yapmış olduğu çalışmada da sınıf düzeyine göre anlamlı fark bulunmamıştır. Sınıf düzeyleri arttıkça lise öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik kaygıları azalmaktadır. Bunun sebebi de yaşa bağlı sebeplere benzer olarak geçirdikleri olgunlaşma, birikim ve kazanımların sonucunda kaygılarını yenmeleri olabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak lise öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik kaygılarında cinsiyet, yaş lise türü ve sınıf düzeyleri arasında anlamlı ilişki ve fark bulunurken, aile geliri ile yapılan karşılaştırmada anlamlı fark bulunmamıştır. Ergenlik döneminde olan lise öğrencileri, buldukları bu süreçte belirli etkenler sebebiyle psikolojik yönden etkilenebilecekleri hassas bir dönemde bulunmaktadır. Ergenlikteki kadın ve erkekler gelişimsel ve psikolojik açıdan birbirinden farklılık göstermektedir ve araştırmamızda olduğu gibi kadın öğrencilerin, erkek öğrencilere göre kaygı düzeyi yüksek bulunmuştur. Ergenlik dönemi süresince yaşlarına göre de gelişimsel farklar taşımaktadırlar ve yaşları ilerledikçe ergenliğin ilk dönemlerindeki olan psikolojik ve ruhsal sürecinde azalacağını söyleyebiliriz. Bu durumda ergenlerin yaşı arttıkça beden eğitimi dersine yönelik kaygıları da azalmaktadır. Çünkü bedensel olarak belirli erişkinliğe ulaşan ve kendine olan güvenini kazanan ileri ergenlik çağındaki öğrenciler ayrıca zamanla derslerde kazandıkları bilgi, birikim ve beceri ile beden eğitimi dersine yönelik daha olumlu bir tutum sergileyip, kaygı düzeyini azaltmış olacaktır. Yine benzer şekilde de sınıf düzeyleri yükseldikçe kaygı durumu azalmaktadır. Bunun nedeni olarak yaşa bağlı duruma benzer olarak geçirdikleri olgunlaşma, birikim ve kazanımların sonucu olabilir. Öğrenim gördükleri lise türleri de beden eğitimi dersine yönelik kaygıları konusunda önemli bir etken içermektedir. Çalışmanın sonucunda ortaöğretim öğrencileri için beden eğitimi fiziksel olduğu gibi psikolojik açıdan da önem oluşturmaktadır. Bu yüzden beden eğitimi ders saatinin artması öğrencilerin kaygı düzeylerini de olumlu yönde etkileyerek eğitim hayatında daha başarılı olacağını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Alisinanoğlu, F., Ulutaş, İ. (2000). *Çocuklarda kaygı ve bunu etkileyen etmenler*. Milli Eğitim, no.145: 15-19.
- Altun, M. (2017). Mucur Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezindeki öğrencilerin beden eğitimi sürekli kaygı durumlarının incelenmesi. *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi*, 22: 25-32.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Aslan, S., Karaküçük, S. (1997). Devlet yurtlarında kalan bayan öğrencilerin rekreasyonel sorunları. (Ankara örneği). *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(3): 51-71.
- Aydoğan, Y., Gürsoy, F. (2007). Müzik dinleme alışkanlıklarının ve bazı değişkenlerin lise ikinci sınıf öğrencilerinin sürekli kaygı düzeyleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1): 59-67.
- Barkoukis, V., Rodafinos, A., Koidou, E. & Tsorbatzoudis, H. (2012). Development of a scale measuring trait anxiety in physical education. *Measurement in Physical Education and Exercise Science*, 16(4): 237-253.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Canbaz, S., Sünter, T., Pekşen, Y. (2015). Samsun Çıraklık Eğitim Merkezi'ne devam eden çırakların durumluk-sürekli kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (MSG)*, 6(23): 16-22.
- Çolak, T. (2009). Genel lise son sınıf öğrencilerinin sınav kaygı düzeyleri ve anne-baba tutumları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17: 57-80.

- Ehtiyar, R., Üngüren, E. (2008). Lise ve üniversitede turizm eğitimi alan öğrencilerin demografik değişkenlerinin umutsuzluk ve kaygı düzeylerine etkilerinin araştırılması. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitimi Fakültesi Dergisi*, 2: 1-21.
- Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A., Dinç, Y. (2003). *Boş zaman ve rekreasyon yönetimi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gedik, A. (2015) *Nöroşirurji hastalarında ameliyat öncesi ve sonrası kaygı düzeyinin belirlenmesi*. Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Günay, O., Öncel, Ü. N., Erdoğan, Ü. (2008). Lise son sınıf öğrencilerinde durumluk ve sürekli anksiyete düzeyini etkileyen faktörler. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17: 77-85.
- Gürsoy, A. A. (2001) Ameliyat öncesi hastaların kaygı düzeyleri ve kaygıya neden olabilecek etmenlerin belirlenmesi. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 1(1): 23-29.
- Gürsoy, F. (2006). Farklı sosyo ekonomik düzeydeki ergenlerin benlik tasarım düzeyleri ile kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2): 183-190.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karataş, Z. (2012). Ergenlerin algılanan sosyal destek ve sürekli kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 257-271.
- Kaya, İ. (2013). *Çekim unsurları ile rekreatif alışveriş, tatmin ve yeniden satın alma niyeti arasındaki ilişki*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Eskişehir.
- Kaya, Z., Karaca, R. (2018). Ergenlerin atılganlık ve sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1): 1490-1516.
- Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17): 231-238.
- Kurbanoglu, N. İ. (2014). Lise öğrencilerinin kimya laboratuvarı kaygı ve kimya dersi tutumlarının cinsiyet ve okul türü değişkenlerine göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 39(171), 199-210.
- Kurbanoglu, N. İ., Takunyacı, M. (2012). Lise öğrencilerinin matematik dersine yönelik kaygı, tutum ve öz-yeterlik inançlarının cinsiyet, okul türü ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1): 110-130.
- Marakoğlu, İ., Demirer, S., Özdemir, D., Sezer, H. (2003). Periodontal tedavi öncesi durumluk ve süreklilik kaygı düzeyi. *Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, 6(2): 73-79.
- Özönder, H. (1988). *Gençlik çağında hobinin önemi*. S.Ü. 2. Milli Gençlik Kongresi, Konya: S.Ü. Yayınları, No: 44.
- Özusta, H. Ş. (1995). Çocuklar için durumlu-sürekli kaygı envanteri uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(34): 32-44.
- Özyürek, A., Demiray, K. (2010). Yurtta ve ailesi yanında kalan ortaöğretim öğrencilerinin kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2): 247-56.
- Tezcan, M. (1994). Boş zamanların değerlendirilmesi sosyolojisi, Ankara: Atilla Kitabevi.
- Uysal, F., Selışık, A. (2016). Lise öğrencilerinin matematik kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 9(1): 146-164.

- Varol, Y. K. (2014). Beden eğitimi sürekli kaygı ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *International Journal of Human Sciences*, 11(1): 221-235.
- Yaşartürk, F., Bilgin, Ü., & Yaman, M. (2017). Determination of the recreative tendencies of high school and college students (Bartın Province Sample), *The Online Journal of Recreation and Sport*, 6(1): 17-31.
- Yenilmez, K., Özabacı, N. Ş. (2003). Yatılı öğretmen okulu öğrencilerinin matematik ile ilgili tutumları ve matematik kaygı düzeyleri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(14): 132-146.

Türk Dönem Dizilerinde Kullanılan Tarihsel Motiflerin Payitaht “Abdülhamid” Üzerinden İncelenmesi¹

Research of Historical Motifs Used in Turkish Period Series on Payitaht “Abdülhamid”

Şina Ceylan Gündüzeri^a, Yalçın Lüleci^b

^a Marmara Üniversitesi, İstanbul Türkiye.
sinaceylann@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4375-6978

^b Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

yalcin.luleci@marmara.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2957-0352

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 24.04.2021

Düzeltilme tarihi: 01.07.2021

Kabul tarihi: 02.07.2021

Anahtar Kelimeler:

Göstergebilim,

Olğusal Gerçeklik,

Kurgusal Gerçeklik,

Tarih Anlatımı,

Sanat Yönetimi

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 24.04.2021

Received in revised form: 01.07.2021

Accepted: 02.07.2021

Keywords:

Semiotic,

Factual Reality,

Fictional Reality,

Historical Narration,

Art Direction

ÖZ

Medya, günümüzde bilgiye ulaşmak isteyen bireylerin başvurduğu mecralardan biri haline gelmiştir. Medya araçları içerisinde olan televizyon, birçok konuda olduğu gibi tarih alanında da izleyicileri bilgilendirmeye başlamıştır. Televizyon ve sinema gibi görsel işitsel mecralara konu olan tarih, bu sayede her eve girme fırsatı bulmuş ve araştırma yollarına girmeden herkesin tarih hakkında bilgi sahibi olmasının yolları açılmıştır. Yorumu açık olan tarih, medyanın amacına hizmet edecek biçimde bir propaganda unsuru haline gelmiş, bu durum kurgusal gerçeklik ile olğusal gerçekliğin yer değiştirip değiştirmediği sorusunu akıllara getirmiştir. Bu araştırmada, TRT ekranlarında yayınlanan *Payitaht “Abdülhamid”* adlı dizideki tarihsel göstergeler, temsil ve gerçeklik ilişkisi açısından incelenmiştir. Çalışmada, *Payitaht “Abdülhamid”* dizisindeki göstergeler Stuart Hall’ın temsil kavramı çerçevesinde ele alınarak yansıtıcı, inşacı ve kasıtlı yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

Media has become one of the channels used by individuals who want to access information today. Television, which is among the media tools, has started to inform the audience in the field of history as well as in many subjects. History, which is the subject of audio-visual media such as television and cinema, has thus found the opportunity to enter every home. In this way, ways have been opened for everyone to have information about history without entering the research routes. History, which is open to interpretation, has become an element of propaganda in a way that serves the purpose of the media, which brings to mind the question of whether fictional reality and factual reality have been replaced. In this research, the historical indicators in the TV series *Payitaht “Abdülhamid”* broadcasted on TRT screens were analyzed in terms of representation and reality. In the study, the indicators in the series “Payitaht Abdülhamid” were evaluated within the framework of Stuart Hall’s concept of reflective, constructor and deliberate approaches.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Ceylan Gündüzeri, Ş., Lüleci, Y. (2021). Türk Dönem Dizilerinde Kullanılan Tarihsel Motiflerin Payitaht “Abdülhamid” Üzerinden İncelenmesi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (1), Yaz, s. 271- 287.

¹ Bu çalışma 2020 yılında yayınlanan "Türk Dönem Dizilerinde Tarihsel Motiflerin Kullanılması Üzerine Bir İnceleme: Payitaht "Abdülhamid" Örneği" isimli tezden üretilmiştir.

*DOI: 10.46442/intjcss.927368

** Sorumlu yazar: Şina Ceylan Gündüzeri, sinaceylann@gmail.com

1. Giriş

Geçmiş çağlardan bu yana insanlar, yaşadıkları devrin önemli olaylarını gelecek nesillere aktarmak istemişlerdir. Bu amaçla çeşitli yöntemler geliştiren insanlar, tarih öncesi çağlarda duvara çizdikleri resimlerle anlattıkları tarihi, yazının icadından sonra yazılı olarak da aktarmaya başlamışlardır. Geçmişten bugüne kadar yaşanan teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak görsel ve işitsel medya unsurları aracılığıyla aktarılan tarih, bu alanda bilgi edinmek isteyen her bireyin kolaylıkla ulaşabildiği bir alan haline gelmiştir.

Sanayi sonrası toplumlarda insanlar, her şeyi belirlenmiş bir modele göre yapmaktadırlar. İletişim teknolojilerindeki ilerleme sayesinde ise bu modelleme kolaylıkla bireylere aktarılabilmektedir. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla aktarılan bu modeller, insanların düşünce ve davranışlarını belirlemektedir. İnsanlar artık gerçeğe bakarak modeli belirlemek yerine, kendilerine sunulan modele bakarak kurgusal gerçekliği belirlemektedirler (Sarigül, 2019, s. 129). Mills'e göre de kitle iletişim araçları bireylere yeni bir kimlik sunmakta ve onlara ne olmaları, nasıl olmaları gerektiğini empoze etmektedir. Ona göre, medya yaşanan gerçek dünyayı değil, onu okuyan, izleyen ya da dinleyenlere göre oluşturulmuş sahte bir dünyayı yansıtmaktadır. Baudrillard bu durumu medyanın bireylere gerçek dünyayı sunmak yerine gerçeğin teminatıyla doğrulanmış göstergeleri tüketirmesi olarak açıklamaktadır (Sarigül, 2019, s. 133).

Baudrillard da enformasyon uzamında şeylerin artık bir, iki ya da üç boyutlu değil, bunların arasında bir boyutta yer aldıklarını söyleyerek, gerçek ya da nesnellik kriterlerinin yok olduğunu, bunların yerini gerçeğe benzerliğin aldığını ifade etmektedir (Baudrillard, 2002, s. 169). Ona göre, gerçeklik ile kurgu arasındaki fark ortadan kalkmıştır. Televizyonda hikâyeleri canlı olarak seyreden izleyiciler, hayatın ve hayatın kopyasının iç içe geçmesine tanık olmaktadır (Baudrillard, 2002, s. 305). İnsanların televizyonda gerçeği değil, onun yeniden üretilmiş halini gördüklerini savunan ve bunu çağımızın en temel hastalığı olarak nitelendiren Baudrillard'a göre, medyanın ortaya attığı bilgi, herhangi bir aksama olmadığı sürece yalanlanmayacak, gerçeğe benzeyecektir. Böylece hep güvenilir kalacaktır ve yalanlandığı takdirde de yanlış olmayacaktır. Çünkü bir şekilde güvenilir hale getirilmiştir. Üstelik sanalda olduğu için de gerçeğin aksine güvenilirliğin sınırları yoktur, kendi kendini çürütmeyecektir (Baudrillard, 2002, s. 170).

Günümüzde en çok rağbet gören iletişim araçlarından biri olan televizyon, gerçekliği yeniden üreterek insanların tarih üzerindeki düşüncelerini şekillendirmektedir. İzleyiciye aktarılmak istenen mesaj, çeşitli görsel unsurlarla verilmektedir. Prodüksiyon aşamasında hazırlanan görsel unsurlar, birçok kişi için bilinmeyi tasvir ederken, mevcut maddi ve teknik imkânlardan faydalanılarak oluşturulmaktadır. Bu durum, anlatılan olaya karşı yeni düşünme biçimlerinin şekillenmesine, bireylerin hayal dünyasında şahit olmadıkları dönemlere ait unsurların belirlenmesine yol açmaktadır. Mekân, kostüm, döneme özgü dil kullanımı, aksesuar, saç-makyaj ve gelenek, görenek gibi aktarılan döneme ait görsel unsurlar, yukarıda sözü geçen imkânlar çerçevesinde oluşturularak gerçekliği yeniden üretmektedir. Böylece televizyon vermek istediği mesajı ya da ele aldığı dönemle ilgili oluşturmak istediği imajı kolaylıkla bireylere aktarabilmektedir. Böylesi hassas bir noktada ise akıllara, ekrandan sunulan kurgusal gerçekliğin, olgusal gerçeklikle ne ölçüde uyduğu sorusu gelmektedir. Bu çalışma, tüm bunlardan yola çıkılarak tarihsel gerçekliklerin televizyona yansıtılırken, temsil yaklaşımları aracılığıyla değişime uğradığı hipotezi üzerine kurulmuştur.

Bu çalışmada içeriğe etki eden değişiklikler içerisinde yer alan görsel unsurların olgusal gerçeklikle uyuşup uyuşmadığı üzerinde durulmuş, söz konusu değişiklikler temsil yaklaşımları ve göstergebilim bağlamında değerlendirilmiştir. Buradan hareketle araştırma çerçevesinde öncelikle göstergebilim ve temsil yaklaşımları hakkında bilgi verilip sonrasında ise bu bilgiler ışığında *Payitaht "Abdülhamid"* dizisinde, olgusal gerçekliğin kurgusal bir gerçeklik olarak nasıl temsil edildiği üzerinde durulmuştur.

2. Tarihin Temsili ve Göstergebilim

Sinema ve televizyonun günlük hayatta yer edinmesiyle birlikte insan gerçeğin ne olduğunu ararken sıklıkla bu araçlara başvurmaya başlamıştır. Ancak bilgiye erişilebilirlik anlamında kolay olarak görülen bu durum bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Tarihi kendi jargonuna göre aktaran medya, yoruma açık bir alan olan tarihi, amacına uygun bir propaganda unsuru haline getirmiştir. İçeriklerin yapımı aşamasında gerçeklik hakkında farklı görüşlerin oluşmasına sebep olan televizyon, gerçekliği kurgulamak için teknolojik imkânlardan yararlanarak tarihi kendi kuralları çerçevesinde sunmaya çalışmaktadır.

Gerçek dünyanın kitle iletişim araçlarında olduğu gibi yansıtılmamasının en öncelikli sebebi “seçim yapma” zorunluluğudur. Seçme işlemi, ilk olarak iletilmesi gerekenler düzeyinde gerçekleştirilmektedir. Sonrasında ise iletilen olayların öğeleri arasında bir seçim yapılmaktadır. Böylece seyircinin aklındaki görüntüler, gerçek dünyadaki olaylar arasında seçilmiş olanların, seçilmiş yönlendirmeleriyle oluşturulmaktadır (Mutlu, 2008, s. 66).

Televizyon icat edildiği zamandan günümüze kadar bir temsil aracı işlevi görmekte, diğer bir deyişle bir temsil sistemi olarak çalışmaktadır. Bu durumu daha anlaşılır kılmak ve sağlıklı bir sonuca varmak için öncelikle temsil kavramına değinmemiz gerekmektedir: Stuart Hall temsili, bir şey hakkında anlamlı bir şey söylemek ya da dünyayı anlamlı bir şekilde tasvir etmek için dilin kullanılması olarak tanımlarken, onu aynı zamanda bir kültürün üyeleri arasında anlamın üretildiği ya da değiş tokuş edildiği sürecin bir parçası olarak görmektedir (Hall, 2017, s. 23). Hall, anlam temsili için nasıl işlediği konusunda üç teori olduğundan bahsetmektedir. Bunlardan birincisi “yansıtıcı yaklaşım”dır. Buna göre anlam, gerçek dünyada yer alan nesnelere, kişilerde ve fikirlerde yatmaktadır. Dil ise bir ayna işlevi görerek zaten var olan gerçek anlamı yansıtmaktadır. Bunun tam tersini savunan ikinci yaklaşım “kasıtlı yaklaşım”dır ve bilgiyi aktaran kanalın, dünyaya dair kendi öznel yorumunu dil aracılığıyla empoze ettiğini savunmaktadır. Üçüncü yaklaşım olan “inşacı yaklaşım” ise şeylerin kendi başlarına bir anlam içermediğini, bizlerin temsil sistemlerini, kavramları ve anlamları kullanarak onlar için birer anlam inşa ettiğimizi öne sürmektedir (Hall, 2017, s. 34-36). Bu çalışmada, ele alınan Payitaht “Abdülhamid” dizisindeki, göstergebilimsel yöntemle analiz edilen tarihi temsiller, Hall’un bahsettiği temsil yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilecektir.

Filmde veya dizide ele alınan tarihsel olayın gerçekliğine dair belgelere sahip olduğu ve senaryonun buna göre şekillendirildiği durumlar “yansıtıcı yaklaşım” içerisinde değerlendirilmektedir. Ancak, tarihsel olaylar için bazı durumlarda bilgi ve belgelerin tümüne ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Ele alınan konu hakkındaki bilginin sadece bir kısmına sahip olduğunda, eksik kalan kısımlar yönetmen ve teknik ekip tarafından genel kalıplara uygun şekilde tamamlanmaktadır. Bir diğer ifadeyle gerçekliğe belli bir mantık içerisinde eklemeler yapılarak bir kurgu oluşturulmaktadır. Bu durum da “inşacı yaklaşım” içerisinde yer almaktadır. Yapılan eklemelerin gerçeklikten uzaklaşıp, manipülasyon derecesinde varması ise “kasıtlı yaklaşım” olarak değerlendirilmektedir (Lüleci, 2019, s. 190).

İngiliz Kültürel Çalışmaları’na göre medyanın sunduğu içeriklerde sadece iletinin düz anlamı yoktur. Bu mecrada yer alan her metin içerisinde ilk seferde göze çarpmayan gizli anlamlar ve ideolojiler yer almaktadır. Bu bağlamda İngiliz Kültürel Çalışmaları’nın medyada dil, kültür ve ideolojinin incelenmesinde yapısal dilbilim ve göstergebilim teknikleri kullanılmıştır (Yaylagül, 2016, s. 137). Göstergebilim, anlamın nasıl oluşturulduğu ve gerçekliğin göstergeler aracılığıyla nasıl sunulduğu, bir başka ifadeyle nasıl temsil edildiği konusunda çalışmalar yapan bir bilim dalıdır (Yaylagül, 2015, s. 12). Bu sebeple göstergebilim, temsili nasıl işlediğine dair genel bir model sunmaktadır (Hall, 2017, s. 13). Göstergebilim, metinlerde yer alan göstergelere dayandırılmaktadır. Göstergeler ise gösteren ve gösterilenlerden meydana gelmektedir (Berger, 2018, s.17; Lüleci, 2019, s. 189).

Genellikle kendisi dışındaki bir şeyi temsil etmekte olan ve bu sayede de temsil ettiği şeyin yerine geçebilecek özellikte olan her çeşit nesne, biçim, olgu vb. şeyler gösterge olarak tanımlanmaktadır. Buna

göre, sözcükler, işaretler ve simgeler bir çeşit gösterge olarak kabul edilmektedirler (Rifat, 2009, s. 11). Gösterilen ise göstergeyi kullanan kişinin ondan anladığı şeydir. Yani gösterilen, göstergenin bağlantısal iki ögesinden biridir. Gösterenin, aracı bir konumda olması onu göstergeden ayıran tek noktadır (Barthes, 1979, s. 35). Gösteren ise nitelik bakımından gösterilen ile hemen hemen aynı özellikleri barındırmaktadır. Tamamen bağlantısal bir ögedir ve Barthes'a göre tanım olarak da gösterilenin tanımından ayrılamamaktadır. Göstereni gösterilenden ayıran tek özellik, somut bir karşılık bulmak zorunda olmasıdır (Barthes, 1979, s. 40).

Televizyonda göstergebilim bağlamında çözümlenen materyaller “metin” (text) olarak adlandırılmaktadır. Fotoğraflar, reklam afişleri, filmler, duvar resimleri gibi unsurlar da metin (text) kapsamında ele alınmaktadır. Durum komedileri, çizgi filmler, polisiye diziler, soap operalar, reklam filmleri, TV filmleri ve TV dizileri de televizyonun anlatı metinleri arasında yer almaktadır. Göstergebilim de ele aldığı metni biçim ve içerik açısından ayırmakta ve metni oluşturan göstergeler sistemi üzerinde inceleme yapmaktadır. Bu bağlamda, ekranda kısa süreliğine gördüğümüz bir sofrada bulunan patates kızartması, biftek ya da elmalı turta sadece oldukları şey olarak değil, bir sosyal durum, zevk, incelik, milliyet vb. kavramlar olarak anlam bulmaktadır (Parsa, 1999, s. 23).

3. Dizide Sanat Yönetimi

Sanat yönetimi genel anlamıyla, tiyatro, sinema ve televizyon gibi mecralardaki sanatsal etkinliklerin planlanmasıdır. Bu alan çerçevesinde, düzenlenecek sahne veya gösteri için bir program hazırlanmakta, mekân, kostüm gibi içeriği destekleyen malzemeler belirlenmektedir (Görsel Sanatlar Platformu , 2008). Tanımdan da anlaşılacağı üzere, bir televizyon dizisinin görsel açıdan gerçeğe ne kadar yaklaşabildiğini analiz etmek için sanat yönetimine ve unsurlarına kısaca bakmak faydalı olacaktır: Filmlerin en önemli özelliklerinden biri gösterdiklerini bir araç haline getirerek göstermediklerini yansıtmaktır. Sinema gösterdikleri açısından çok kesin bir dile sahip olsa bile ima ettikleri açısından oldukça belirsizdir. Bu aşamada da yönetmenin neleri hangi oranda göstereceği ve göstermediklerini nasıl aktarabileceği önem kazanmaktadır (Adanır, 2003, s. 59-60).

Film üretim sürecinin her aşamasında insanlar beraber çalışmakta, bir iş bölümü yaparak kendi uzmanlık alanlarında filmin veya dizinin oluşmasına katkıda bulunmaktadırlar (Kolker, 2009). Bunlar içerisinde yer alan sanat yönetmeni, filme zamansal dokusunu kazandıran ve filmin ortamının şimdiki zamanda ya da geçmişte tanınabilecek setleri, odaları ve dış mekânı detaylı olarak düzenlemektedir. Filmin belli bir tarihsel dönemde geçtiği durumlarda sanat yönetmeninin görevi daha da önem kazanmaktadır (Kolker, 2009, s. 143). Oyuncuların yer alacağı, yönetmen ile görüntü yönetmeninin çekim yapacağı sahneyi hazırlayan sanat yönetmeni, anlatılan hikâyenin dünyasını oluşturmak ve buna dair düşünceleri geliştirmek için grafik sanatçısının, iç mekân tasarımcısının, sanat tarihçisinin ve dekoratörün, tarihçinin, mimarın yeteneklerini bir araya getirmektedir (Kolker, 2009, s. 145).

Sanat yönetmeni, her şeyden önce hikâyeyi en iyi şekilde yansıtacak olan doğal ya da yapay araç ve gereçlerin tümü olarak adlandırılan bezemlerin tasarlanması ve hazırlanmasından sorumludur. Kamera, yönlendirildiği ortamdaki en ufak ayrıntıları bile kaydettiği için, mekân, çevre ve dekor gibi unsurlar son derece titizlik isteyen çalışmalardır. Bu sebeple sanat yönetmeni ve yardımcıları, önce mekân, çevre ve dekorun bir taslağını hazırlamakta, daha sonra ise bunların oluşturulmasına geçmektedirler (Özön, 1985, s. 50). Bu aşamada önemli olan diğer unsurlar ise giysi ve makyajdır. Giysiler için kostüm yaratıcısı devreye girmektedir. Başgiysici olarak da adlandırılan bu görevli hikâyeye uygun giysileri tasarlamaktadır. Bunun yanı sıra kostümü tamamlayacak olan tüm saç ve makyaj işleri ise makyözler ve kuaförler tarafından tasarlanmaktadır (Özön, 1985, s. 51). Dekor, kostüm ve makyaj, dizideki temsillerin niteliğini oluşturmakta önemli bir rol oynamaktadır.

4. Payitaht “Abdülhamid”in Görsel Açıdan Değerlendirilmesi

Bu çalışmada, yapımcılığını ES Film’in, yönetmenliğini Serdar Akar’ın, senaristliğini Uğur Uzunok’un yaptığı ve 24 Şubat 2017 tarihinde TRT 1 kanalında yayınlanmaya başlayıp 4 Haziran 2021 tarihinde ekranlara veda eden *Payitaht “Abdülhamid”* dizisinin 24 Şubat 2017 ile 23 Haziran 2017 tarihleri arasında yayınlanan ilk sezonundaki tarihsel motifler çeşitli göstergeler yardımıyla incelenecek ve tarihsel gerçeklik ile dizideki temsiller arasındaki ilişki ve farklar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Dizi, II. Abdülhamid’in hükümdarlığının son 13 yılını anlatmaktadır. On yedi bölüm süren bu sezonda Sultan Abdülhamid’in padişahlığının 20. yılı olan 1896’dan itibaren döneme damga vuran olaylar konu edilmektedir. Dizinin birinci sezonunda, “Yunan Harbi”, 1. Siyonist Kongre, Filistin toprakları meselesi ve Hicaz Demiryolu projesi gibi olaylar ele alınmaktadır.

Payitaht “Abdülhamid”in ilk sezonunda II. Abdülhamid rolünü oyuncu Bülent İnal canlandırmaktadır. Bülent İnal’a, Theodor Herzl rolüyle Saygın Soysal, Tahsin Paşa karakteriyle Bahadır Yenişehirlioğlu, Mahmud Paşa canlandırmasıyla Hakan Boyav ve Bidar Kadın rolüyle Özlem Conker eşlik etmektedir. Bu isimlerin yanı sıra Şehzade Abdülkadir’i Can Sipahi, II. Abdülhamid’in kız kardeşi Seniha Sultan’ı Selen Öztürk, V. Murat’ın kızlarından Hatice Sultan’ı Gözde Kaya ve Fehime Sultan’ı ise Elif Özkul canlandırmaktadır. Dizinin çekimleri, İzmit’te bulunan Seka Film Platosu’nda yapılmaktadır. Yıldız Sarayı’nın belirli mekânlarının inşa edildiği plato dışında İstanbul’da Yıldız, Dolmabahçe ve Eyüp bölgeleri ile Yalova ve İzmit’te de dış çekimler yapılmaktadır.

4.1. Mekân Unsurlarının Analizi

Payitaht “Abdülhamid” dizisinde en fazla kullanılan mekan, II. Abdülhamid’in saltanatı süresince en fazla kullandığı saray olan Yıldız Sarayı’dır. Sultan II. Abdülhamid, Dolmabahçe Sarayı’nda amcası Sultan Abdülaziz’e düzenlenen darbeye şahit olmuştur. Şehzadelik döneminde yaşadığı bu olay, Dolmabahçe Sarayı’nın güvenliğinden şüphe duymasına sebep olmuş; bu nedenle de padişah olduktan sonra Yıldız Sarayı’na yerleşmiştir (Engin, 2018, s. 75). O dönemde çok büyük olmayan saray arazisi sadece Büyük Mabeyn Dairesi, Şale, Malta, Çit ve Çadır Köşklerini içermekteydi. II. Abdülhamid, arazinin sınırlarını genişleterek, içerisine çeşitli binalar yaptırmıştır. Şehir içerisinde yeni bir şehir haline gelen saray içerisinde sultanlar ve şehzadeler tarafından konut olarak kullanılan ve resmi görevlilere tahsis edilen köşklerin yanı sıra tiyatro, müze, kitaplık, eczane, hayvanat bahçesi, mescit, hamam, tamirhane, bıçkılıhan, ayar ve çini atölyeleri, demirhane ve kilithane gibi çeşitli binalar bulunmaktaydı (Sevgin, 1966, s. 40). Yani, Yıldız Sarayı, kısa sürede inşa edilip padişahın hemen taşındığı bir saray değildir, inşası ve padişahın kullanımına açılması aşama aşama olmuştur.

II. Abdülhamid önceki padişahlar tarafından av sahası ve hususi bir mesire alanı olarak kullanılan Yıldız Sarayı’nın (Engin, 2018, s. 74) bulunduğu bölge ilk olarak II. Abdülhamid döneminde sürekli bir ikametgâh olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yıldız’a ilk geldiğinde Hünkâr Kasrı’nda ikamet eden Sultan Abdülhamid, kendi dairesini yaptırmadan önce bir bahçe inşa ettirmiştir. Selamlık Bahçesi denilen bu bahçe aynı zamanda “Has Bahçe” ya da “İç Bahçe” olarak da bilinmektedir (Dağgülü, 1993, s. 1). Abdülhamid tahta çıkmadan önce mesire alanı olan bu bahçe, sarayın Yıldız’a taşınmasıyla birlikte 1876 ve 1909 yılları arasındaki dönemde padişaha ait özel bir bahçe statüsüne gelmiş, sınırları genişleyen bu bahçede çeşit çeşit bitki ve çiçek yetiştirilmiştir (Dağgülü, 1993, s. 2). Saray böylece sadece devlet işlerinin görüldüğü resmi bir bina olmanın ötesine geçip haneden üyeleri için çok fonksiyonlu olan bir yaşam alanına dönüşmüştür.

Dizi içerisinde Yıldız Sarayı’nın meşhur bahçesinin bahsi sıklıkla geçmektedir. Görsel açıdan ise söylemlerdeki kadar sıklıkla vurgulanmasa da izleyicinin bu konu hakkında fikir sahibi olabilmesi için çeşitli detaylara yer verilmiştir. Dizide büyük bir bahçe yerine boğaza bakan küçük bir bahçe ve seyir terası minvalinde bir kamelya kullanılmaktadır. Oldukça küçük olan bu bölüm kocaman bir bahçeden ziyade bir köşkün arka bahçesi havası taşımaktadır. Bunun yanı sıra seyirci, çok nadir de olsa Şehzade

Abdülkadir'in bahçe gezintilerinde bu mekânı görmektedir. Gezintilerden birinde Şehzade, saray bahçesinin büyüklüğünden ve çeşitliliğinden bahsetmektedir. Öte yandan farklı mekân çekimlerinden Yıldız Sarayı mekân çekimlerine gelindiği zaman kullanılan sahne geçişlerinde sarayın kuşbaşı görüntüsü verilmektedir. Söz konusu bu görüntülerde sarayın ne kadar büyük bir alana yayıldığı ve yeşillikler içerisinde olduğu izleyiciye sunulmaktadır.

Yıldız Sarayı'nın bahçesinde yer alan bitkilerin çeşitliliği ise dizideki olaylara konu edilmiştir. Dizinin sekizinci bölümünde Sara Hedeya'nın saraya geri dönmesini sağlamak amacıyla kullanılan zehrin bu bahçede yetişen bir bitkiden elde edildiği vurgulanmaktadır. Burada izleyiciye Kuzey Afrika'ya bir ilim heyeti gönderildiği ve bu heyetin Yıldız Sarayı'nın bitki familyasına oradan getirdikleri bitkileri de eklediği bilgisi verilmektedir. Bu şekilde saray bahçesinde yetişen bir bitki, bir olayın kilit unsuru halini getirilmiş; böylece seyircinin saray bahçesinin zenginliği konusunda da fikir sahibi olması sağlanmıştır. Görsellikten çok bu tarz sözlü içeriklerle vurgulanan saray bahçesinin kurgusal gerçekliği olgusal gerçeklikle uyum sağlamaktadır ve yansıtıcı temsil yaklaşımına bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sarayın dizide de kullanılan bir diğer bölümü Küçük Mabeyn ise 1900 yılında Sultan II. Abdülhamid'in emriyle yapılmıştır. Küçük Mabeyn, II. Abdülhamid tarafından oturma ve çalışma dairesi olarak kullanılmış olup yemek, istirahat, kabul ve yatak odaları bulunan bir ev olarak inşa edilmiştir (Sevgin, 1966, s. 44). Küçük Mabeyn'in mekân olarak kullanıldığı dizinin birinci bölümünde tarihin 1896 olduğu vurgulanmaktadır. Ancak) Küçük Mabeyn yukarıda da ifade edildiği gibi 1900 yılında inşa edilmiştir. Yani bahsedilen yıllarda henüz böyle bir bina yoktur. Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde Küçük Mabeyn'in temsilinde inşacı bir temsil söz konusudur. Ancak, binanın dış temsili gerçeklik açısından herhangi bir sıkıntı içermemekte ve bina orijinal haliyle uyumlu şekilde temsil edilmektedir. Bunun yanı sıra dizi içerisinde de bina gerçek inşa amacına uygun kullanılmaktadır: II. Abdülhamid'e ait bir çalışma odası içermekte ve çeşitli siyasi mevzular burada konuşulmaktadır. Yani Küçük Mabeyn görsel açıdan değerlendirildiğinde yansıtıcı temsil yaklaşımı bağlamında değerlendirilebiliriz.

Dizide Yıldız Sarayı'nın bir diğer mekânı olan Şale Köşkü de sıklıkla izleyicinin karşısına çıkmaktadır. Şale Köşkü, farklı dönemlerde tamamlanmış olan birbirine bitişik üç binadan oluşmaktadır. İlki 1880, ikincisi 1889 yılında tamamlanan binalardan üçüncüsü olan Merasim Köşkü, II. Abdülhamid zamanında Almanya İmparatoru'nun İstanbul'u ikinci ziyareti münasebetiyle 1898 yılında inşa ettirilmiştir (İrez, 1988, s. 28). Ahşap ve kâgir karışımı bir bina olan Şale Köşkü bir restorasyon çalışmasından geçirilmiş ve ahşap olan bölümleri beyaza boyanmıştır (Arıburun, 2012, s. 99). Dizide canlandırılan Şale Köşkü'nün II. Abdülhamid dönemindeki görüntüsünden ziyade restorasyon yapılmış yeni görüntüsüne benzediği gözlemlenmektedir. Bu durumda tarihi gerçekliği yansıtmak adına dijital ortamda benzeri oluşturulan Şale Köşkü, anlatılan dönem görüntüsünden çok bir restorasyon çalışmasından geçtiği anlaşılan günümüzdeki beyaz ahşaplı görüntüsüyle temsil edilmektedir. Binanın dış kısımlarına yönelik dizide kullanılan diğer detaylar da yine günümüzdeki renklere uygun şekilde yapılmıştır. Yalnızca giriş kısmındaki peyzaj düzenlemesinde çeşitli farklılıklar görülmektedir. Asıl halinde giriş kısmında yalnızca çim ve birkaç ağaç bulunurken, dizi için tasarlanan halinde giriş bölümünün etrafı yeşil yapraklarla kapatılmış, bitkilerden bir çit oluşturulmuştur.

Şehsuvaroğlu, Şale Köşkü'nün II. Abdülhamid döneminde en gösterişli günlerini yaşadığını söyleyerek dönemin önemli siyasi kişiliklerinin burada konuk edildiğini belirtmektedir. Şehsuvaroğlu, bu davetlerin verildiği Şale Köşkü'ndeki Merasim Salonu'nun geceleri tavana asılı olan üç adet berrak avize ve yine aynı berraklıkta karşılıklı olarak yerleştirilmiş ayaklı ve çok kollu şamdanlar tarafından aydınlatıldığı bilgisini vermektedir. Bunun yanı sıra dekorasyonla ilgili ayrıntıları da veren Şehsuvaroğlu, salonun zemininde özel olarak tasarlanmış, üzerinde renkli çiçek desenlerinin bulunduğu, göbekli ve bordürlü tek parçadan oluşan büyük bir Hereke halısının olduğunu söylemektedir. Bu bilgilere göre salonun ortasında avizelerin altına denk gelecek şekilde üzeri mermerden yapılmış ve kıymetli vazolarla süslenmiş masalar yer almaktaydı. Bu eşyaların yanı sıra duvar kenarlarındaki sehpa vazolar, şömineler ve üzerindeki

kıymetli küçük eşyalar ile duvarlardaki aynalar salonun aksesuarlarını oluşturmaktaydı. Büyük salonun kuzey ve doğu cephelerine açılan yirmi üç penceresinde de nal biçiminde altın yaldızlı kornişlere takılı olan Hereke kumaşından yapılmış perdeler ve kenarlarında aynı kumaştan yapılmış sandalyeler bulunmaktaydı. Salonun koridora ve yandaki odalara açılan beş adet kapısı ise tavandakilerle uyum halinde olan altın yaldızlı çiçeklerle süslenmişti (Şehsuvaroğlu, 2011, s. 139).

Dizide Merasim Salonu, Büyük Mabeyn binasının bir bölümü şeklinde gösterilmektedir. Ayrıca Şale Köşkü görüntüsünün ardından Bidar Kadın'ın odası olarak kullanıldığı söylenen bir salon gösterilmekte ve Bidar Kadın ile Şehzade Abdülkadir arasında bu salonda geçen bir diyaloga yer verilmektedir. Bu durum Şale Köşkü'nün içerisinde hareme ayrılmış bir bölüm olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Ancak Şale Köşkü'nde bir harem bölümü bulunduğu dair herhangi bir tarihsel veri bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra Şale Köşkü'nün devlet işlerine ayrıldığına dair herhangi bir detaya da yer verilmemiştir. Devlet meseleleri ya da siyasete dair olan sahneler ya Büyük Mabeyn ya da Küçük Mabeyn binalarında veya sarayın genel görünümünün ardından verilmektedir.

19. yüzyıl, Osmanlı mimarisinde Batı'nın etkisinin görülmeye başladığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Saray mimarisinde başlayan bu eğilim zaman içerisinde kendini mobilya ve dekorasyon alanlarında da göstermiştir. Ancak bu yönelime rağmen dönemin saraylarının bazı bölümlerinde Türk gelenekleri de terk edilmemiştir (İrez, 1988, s. 33). Yıldız Sarayı'nın mobilyaları incelendiğinde, Şale Köşkü'nde yer alan mobilyaların Rokoko ve Gotik tarzda olduğu görülmektedir (İrez, 1988, s. 67). Yani Batılı tarz burada da kendini gösterme imkanı bulmuştur.

Sarayda kullanılan bütün mobilyaların tarzları ve renklerini öğrenmek gibi bir imkanımızın olmaması nedeniyle, çalışmamızı ancak hakkında bilgi toplayabildiğimiz detaylar üzerinden sürdürmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi edinilen yerlerden biri II. Abdülhamid'in yatak odasıdır. Elde edilen verilere göre bu oda, Rokoko tarzıyla döşenmiş olup, renk olarak uçuk pembe ve mavi tonları kullanılmıştır (İrez, 1988, s. 67). II. Abdülhamid'in çalışma odasında ise uçuk pembe, altın sarısı ve beyaz gibi tonlar kullanılmıştır. Şale Köşkü'nde bulunan ve günümüzde Sedefli Salon olarak bilinen yemek salonunun sedefli kapıları da Çırağan Sarayı'ndan getirilmiştir. Bu salonda yer alan mobilyalar da altın yaldızlarla süslenmiş ahşaptan yapılmıştır. Zemindeyse krem rengi kullanılarak üzeri gece mavisi çiçek desenleri bulunan bir kumaşla kaplanmıştır (İrez, 1988, s. 72).

Dizide tasarlanan mekânlardaki mobilyalara bakıldığında modern çizgilerin var olduğu; ancak dönemin hâkim stillerinden Rokoko üslubunun ağırlıkta kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan Türk kültürünü yansıtan unsurlar da eksik edilmemiş, dönemi yansıtan aksesuarlar ve sedir gibi yine Türklerin kullandığı mobilya stilleri çeşitli mekânlarda kullanılmıştır. Dizi içerisinde kullanılan salonların dekor açısından olgusal gerçeklikten uzaklaşdığı gözlemlenmektedir. Dizi içerisinde Bidar Kadın'ın odası olarak Şale Köşkü'nde yer aldığı söylenen salon da bunlardan bir tanesidir. Bu salonun, dekor açısından dönemin şartlarıyla uygunluk içerisinde olduğu görülmekte, ancak harem dairesinin bulunduğu binanın temsil yeri eldeki verilerle uyuşmamaktadır. Dizide kullanılan diğer mekânlara bakıldığında ise mobilya tarzı dışında renk ve yerleşim açısından elde edilen bilgilerle bir uyum görülmemektedir. Bu durum sarayın her odasına dair bilginin mevcut olmamasından ileri gelmektedir. Yönetmen birçok mekân için eldeki sınırlı veriden faydalanmış, ancak çoğunlukla verilerden elde ettiği parçaları birleştirmiş, eksik kalan kısımları kendi inisiyatifi doğrultusunda tamamlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Şale Köşkü'nün temsili de inşacı temsil yaklaşımına uygun olarak şekillendirilmiştir.

Dizide temsili oluşturulan bir başka bina ise Büyük Mabeyn'dir. Büyük Mabeyn, Yıldız Sarayı'nı çevreleyen duvarların dışında inşa edilmiştir. Binanın iç tasarımı altınla bezenmiş kapılardan, duvarlardan ve tavandan oluşmaktadır. Büyük bir çini soba ve kristal avizeler de mekânın iç tasarımını meydana getiren diğer unsurlardır. II. Abdülhamid, asıl saray bölümünde yer alan bu binaya 1877 yılında yerleşmiştir ve alt kattaki salon ile onu takip eden üst kattaki salonu resmi odası olarak kullanmıştır (Sevgin, 1966, s. 44). Büyük Mabeyn'in bilgisayar üzerinden oluşturulmuş dış temsiline bakıldığında

birkaç ufak peyzaj düzenlemesi dışında kurgusal gerçekliğin olgusal gerçekliğe yaklaştığı gözlemlenmiştir.

Dizide bölüm içerisinde mekânların birbirinden ayrıştırılması için iç sahnelerden önce binaların dışarıdan görüntüsü verilmekte ve hangi bina olduğu ekranın sol alt kısmında yazılarak seyirciye bilgi verilmektedir. Söz gelimi eğer sahne Büyük Mabeyn içerisinde yer alan bir mekânda ise izleyiciye önce Büyük Mabeyn'in dış temsili gösterilmekte sonrasında ise iç mekânda geçen sahne izlettirilmektedir. Dizide Büyük Mabeyn olarak bilgisi verilen bir sahneden II. Abdülhamid'in devletin çeşitli kademelerinde görevli paşalarla yaptığı bir toplantı görülmektedir. Bu toplantının yapıldığı oda, Sultan'ın farklı törenler düzenlediği, resmi toplantılar yaptığı bir oda olarak dizi süresince sık sık karşımıza çıkmaktadır. Dizideki temsilden yola çıkılarak Büyük Mabeyn'in resmi devlet işlerinde kullanıldığı sonucuna varılmaktadır. Bu durum ise daha önce belirtilen II. Abdülhamid'in burada resmi odalarının bulunduğu bilgisiyle uyum göstermektedir. Ancak kullanılan salon, daha önce de belirtilen Şale Köşkü'nün Merasim Salonu'dur. Salonun temsiline bakıldığında olgusal gerçekliği ile uyumlu olduğu gözlemlenmiştir. Ancak, salon dekor olarak günümüzdeki haliyle uyum halinde temsil edilmiş olsa dahi içinde bulunduğu bina Büyük Mabeyn değil, Şale Köşkü'dür. Olgusal gerçekliğin yansıtıldığı dekor konusunda yansıtıcı temsil yaklaşımı görülürken, Merasim Salonu'nun Büyük Mabeyn içerisinde gösterilmesi de inşacı temsil yaklaşımının bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra dekor açısından tüm mekânlarda kullanılan ortak unsurlar incelendiğinde dizi süresince hemen her odada kullanılan avizeler dikkat çekmektedir. Dönemin şartlarına bakıldığı zaman da avize kullanımının lüks yaşamda yer edindiğine ancak elektrik ile aydınlatılmadığı bilgisine ulaşılmıştır. II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'na yerleşmesiyle birlikte ilk elektrik tesisatı 1898 yılında Yıldız, Şale Köşkü'ne döşenmiştir. Ancak II. Abdülhamid'in yangın tehlikelerine karşı beslediği endişe nedeniyle kullanılamamıştır. II. Abdülhamid, İstanbul'daki yapıların çoğunluğunun ahşap olması ve ufak bir kıvılcımla ciddi sonuçlar doğurabilecek yangınların ortaya çıkabileceği endişeyle, genel elektrik kullanımına izin vermemiştir (Karahüseyin, 2009, s. 30). Bu şartlar altında saraylarda görülen şık avizeler, havagazi ve mumlu aydınlatmaya uygun şekilde tasarlanmıştır (Karahüseyin, 2009, s. 32). Aydınlatma araçları içerisinde dizide farklı mekânlarda sık sık görülen ve göze çarpan ilk araç ise yukarıda değindiğimiz sebeplerden ötürü şamdanlardır. Özellikle kırmızı rengin yoğun olduğu kristal şamdan sıklıkla arka planlarda yer almaktadır.

Dizinin çeşitli sahnelerinde olaylar sarayın koridorlarında geçmektedir. *II. Abdülhamid'in Aile Albümü* ismiyle yayınlanan ve sarayın çeşitli bölümlerinin fotoğraflarının yer aldığı kitapta Şale Köşkü içerisinde yer alan bir koridor görülmektedir (Yılmaz, 2009, s.52). Bu koridorda, karşılıklı olarak dizilmiş gösterişli, şık vazolar ve şamdanlar bulunmaktadır. Dizi içerisinde gösterilen koridorlarda vazolar, orijinaldeki gibi sıklıkla yer almamakta, gerçek görüntünün aksine daha sade ve gösterişsiz bir dekor görülmektedir.

Dizi içerisinde dikkat çeken bir başka dekor unsuru ise Arapça tablolarıdır. Üzerlerinde dini ibarelerinin yer aldığı tablolar özellikle Sultan II. Abdülhamid'in marangozhanesinde göze çarpmaktadır. Sultan'a ait bir mekân olarak temsil edilen bu alanda hat sanatıyla yazılmış dini içerikli yazılardan oluşan tabloların yerleştirilmesi Sultan'ın muhafazakâr bir kişilik olarak temsil edildiğini göstermektedir. Bu tarz dini göstergeler, Sultan'ın sıklıkla dini ifadeler kullanmasıyla söylem olarak da desteklenmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında II. Abdülhamid yönetiminin muhafazakâr ve dini hassasiyetleri gözetilen bir temsili söz konusudur. Durumun olgusal gerçekliği incelendiğinde de Sultan II. Abdülhamid'in dini itikada sahip bir Müslüman olduğu ve ibadetlerini aksatmadığı şeklinde bilgilere de ulaşılmaktadır (Osmanoğlu, 2008, s. 24).

4.2. Kullanılan Kostümlerin İncelenmesi

Televizyon içeriklerinde kullanılan kostümler izleyicilere bilgi veren sanat yönetimi unsurları içerisinde yer almaktadır. Özellikle tarih dizilerinde önemli bir yere sahip olan kostümler, anlatılan dönemin

zihinlerde daha net canlanmasını sağlamaktadır. Böylece izleyiciler dönemin kültürü hakkında da fikir sahibi olabilmektedirler. Bu sebeptendir ki tarih dizilerinde tercih edilen kostümler ve bunların senaryonun geçtiği tarihsel dönemle uyumu son derece önem taşımaktadır. Üstünde durduğumuz nedenlerden ötürü *Payitaht "Abdülhamid"*te kullanılan kostümler de araştırma kapsamında incelenmiştir. Konunun daha anlaşılır bir şekilde aktarılması için erkek ve kadın kostümleri sırasıyla incelenmiş, ardından dizideki temsilleri değerlendirilmiştir.

Osmanlı'da Batı'nın etkisinin yaygınlaşması giysi modası üzerinde etkili olmuş ve erkek giyimi geleneksel dönemdeki tarzdan ayrılmaya başlamıştır. Tanzimat Dönemi ile birlikte başlayan giyimde yenileşme hareketleri redingotun alaturkası olarak isimlendirilen alaturka setrenin giyilmesiyle yaygınlaşmıştır. Bu dönemlerde ayakkabı için ise çekme potin ya da arkası sustalı galoş kunduralar tercih edilmiştir. Ayrıca rugan ve glas iskarpin, yandan düğmeli bağlı potinler, lastikli çekme potinler, burunları bazen sipsivri, bazen düz kesik şekilde olan ayakkabılar da modaaya uygun bir şekilde kullanılmıştır (Özer, 2014, s. 135). Redingot diz kapağının altına kadar uzayan, geniş etekli ve arka kısmı yırtmaçlı alafranga bir cekettir. Bu yıllarda yakası kolalı Frenk gömleği, boyun bağı, yelek ve redingot ile aynı kumaştan yapılan pantolonlar erkek giyiminin modasını oluşturmuştur. Redingotlar siyah dışında gri renkte de yapılır; ancak bu renk aşırı alafranga zenginler tarafından özel hayatlarının gerektirdiği durumlarda kullanılmıştır (Koçu, 1969, s. 197).

II. Abdülhamid zamanında yaygınlaşan redingotlar, tek başına giyilemediğinden ve abdest alma konusunda zorluklara sebebiyet verdiğinden bunu giyenler "beynamaz" olarak adlandırılmış ve bunların yerini de istanbulinler almıştır. İstanbul terzileri tarafından tasarlanan, diz kapağına kadar uzanan, beli dar, eteği ve omuzları geniş bir giysi olan İstanbulin, göğüs kısmının kapalı ve dar olması sayesinde gömleksiz ve kravatsız giyilebilmekteydi (Özer, 2014, s. 376). Yaşlı devlet erkânının çoğu ve yüksek memurlar, sarayda ve resmî kabullerde redingot yerine kolalı gömlek ve kravata gerek kalmayan önü tamamen kapalı olan İstanbulin giymiştir (Koca, 2009, s. 73). Ancak bazı kaynaklarda İstanbulin kullanımının II. Abdülhamid devrinde yerini tamamen redingota terk ettiği de söylenmektedir (Koçu, 1969, s. 134).

Dizide paşa rolünü canlandıran oyuncular üzerinde istanbulin tanımlamalarına uyan kostümler görülmektedir. Genellikle bu kostüm içerisinde görülen paşaların üzerindeki ceketler ile redingotlar arasında sadece ceketlerin kesimi konusunda bir farklılık gözlemlenmektedir. Etek kısmı geniş olan istanbulinlerin aksine dizide dar kesim ceketler tercih edilmiştir. Bu durum redingot üzerine giyilen ceketler ile istanbulinler arasındaki farkı neredeyse ortadan kaldırmıştır. Böylece paşaların giyim tarzının genel giyim modasından ayrılmasının dizi içerisinde de gözetilmiş olduğu görülmektedir. Bu noktada yansıtıcı bir bakış açısından söz etmek mümkünken, kıyafetlerin kesimleri açısından oluşan farklılıklara bakıldığında inşacı bir yaklaşımın olduğu da gözlemlenmektedir.

Bu dönemde üst tabakadan kişilerin giydiği redingot ve istanbulin gibi şık kıyafetlerin aksine esnaf daha sade giysiler tercih etmiştir. Yeni moda ceketler yerine tercih edilen mintanın etekleri kalçaları örtecek uzunlukta olup, önü entari gibi yarım yırtmaçlıdır. İç gömleğin üzerine giyilen mintan, uzun kollu ve düz yakalıdır. Esnaf takımının giymeye devam ettiği bir diğer giysi çeşidi ise poturdur. Potur, bacağına denk gelen kısımları dar olan bir şalvardır. Ön tarafı pantolon önü gibi olmasına rağmen pantolondan ayıran en büyük özelliği diz kapaklarına kadar pantolon bacağı kesimi gibi indikten sonra geri kalan kısımların baldırlara sınıksız yapışmasıdır (Koçu, 1969, s. 194). Yine aynı dönemde bele kuşak bağlama modasının da devam ettiği görülmektedir. Dış kuşaklar, şalvar, çakşır, potur ve mintan üzerine sarılarak kullanılmıştır (Koçu, 1969, s. 161).

Diziye bakıldığında esnaf giyimi konusundaki bu ayrımın gözetildiği gözlemlenmektedir. Saray halkı ve diplomatlardan sonra esnaf kostümlerine bakıldığında aradaki bu fark izleyiciye yansıtılmıştır. Ancak İstanbul delikanlılarının yukarıda anlatılan tarzda giyindiği bilgisine rağmen dizide Ömer karakterini canlandıran Akın Akınöz'ün kostümlerinde yünlü boğazlı bir kazak tercih edildiği görülmektedir.

Oysa, dönemin modasına bakıldığında ise böyle bir tarzın olduğu konusunda herhangi bir veri elde edilememektedir. Bu noktada inşacı bir temsilin söz konusu olduğu görülmektedir.

Giysi alanında yaşanan reformlar, kıyafetlerin tamamlayıcı olan aksesuar kullanımında da kendini göstermiştir. Osmanlı'da boyunbağı da denilen kravat kullanımı Avrupalı setre ve pantolon giyilmesiyle birlikte görülmüştür. 1860 ve 1865 yılları arasında halk arasında da yaygınlaşan kravat, özellikle gençler arasında hem şıklık hem de alafrangalık göstergesi olarak kullanılmıştır (Koçu, 1969, s. 43). Bu dönemde klasik boyunbağının yanı sıra plastron adı verilen büyük boyunbağları da kullanılmıştır. Plastronlar geniş bir boyunbağıdır ve bol bir düğümle bağlanılarak takılmıştır. Düğümün geniş olması sebebiyle dışarıda kalan uçları gömleğin önüne yayılır ve ön kısmı tamamen kapatılırdı. Düğümün ortasına ise bir inci veya pırlanta taşıyan bir iğne takılırdı. Çoğunlukla Avrupalı hayatı benimseyen kibar tabaka tarafından tercih edilen plastronlar aydınlar, edipler ve diplomatlar tarafından da kullanılmaktaydı (Koçu, 1969, s. 45).

Dizide alafranga giyim tarzının en bariz temsilleri Mahmut Paşa karakterini canlandıran Hakan Boyav'ın kostümlerinde gözlemlenmektedir. Mahmud Paşa, Batı hayranıdır ve Osmanlı'nın İngiliz sömürgesi altına girmesi gerektiğini savunmaktadır. Alafranga hayat tarzını benimsemiş olan Mahmud Paşa karakteri için redingot tercih edilmiştir. Mahmud Paşa kostümü için kravat yerine sıklıkla plastron boyunbağı kullanılmıştır. Avrupalı hayat tarzını tercih eden kişiler tarafından kullanılan plastron, dizideki kostüm içerisinde bu durumun bir göstergesi olarak izleyiciye sunulmaktadır. Bu tercihler, karakterin Batı hayranı olduğunun bir göstergesi olup, olgusal gerçeklik ile uyum göstermektedir.

Dizi içerisinde plastron kullanımına bir diğer örnek ise Şehzade Abdülkadir karakterini canlandıran Can Sipahi'nin kostümleridir. Şehzade Abdülkadir de Batı yaşantısından övgülerle bahsetmekte ve Osmanlı'nın geri kalmasından şikâyet etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Sipahi'nin kostümleri içerisindeki plastron tıpkı Mahmud Paşa gibi Şehzade Abdülkadir'in de düşüncelerinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Şehzade'nin redingotlarında bordo renk kullanılmıştır. Bu dönemde redingotlarda siyah dışında gri rengin kullanıldığı; fakat onun da çok tercih edilmediğine daha önce değinmiştik. Bu durumda kostüm renkleri konusunda inisiyatif kullanıldığı ve dönem içerisinde kullanılmayan renklere dizide yer verildiği gözlemlenmekte, inşacı temsil yaklaşımı bağlamında değerlendirilmektedir.

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde İstanbul kadınlarının hak arama mücadelelerini dışavurum biçimlerinden biri de kılık kıyafet alanında Batı'ya benzeme istekleri olmuştur. Kadın modasının değişimini tetikleyen ve yeni bir moda anlayışının yaygınlaşmasına sebep olan bu durum, başta saraya mensup kadınlar arasında görülmüş ve sonrasında ise alt kesimlere doğru yaygınlık göstermiştir. Bu dönem incelendiğinde kadınların ev içerisinde giysilerini süslemek amacıyla çeşitli aksesuarlardan eskiye nazaran daha sık ve gösterişli bir şekilde yararlandığı görülmektedir. Yine bu dönemde Avrupa ile ilişkilerin artması giyim kuşama etki etmiş ve kadın giysilerinde oyalar, danteller, yıldızlı geniş parlak harçlar kullanılmaya başlanmıştır. Sonrasında ise pile, korsaj ve yaka gibi ayrıntılarla daha köklü değişimler görülmeye başlanmıştır. Bilhassa saray ve çevresinde yaşayan kadınlar değişen yaşam tarzından etkilenmiş ve yüzyılın son çeyreğinde tamamen Batılı özellikler taşıyan giysileri ya doğrudan Paris'ten ya da buradan gelen moda dergilerinden gördükleri modelleri terzilerinden ısmarlamaya başlamışlardır (Özer, 2014, s. 337). Sınırlı bir çevrede de olsa Osmanlı kadını bu konudaki gelişmelere yabancı kalmamıştır.

Bir çeşit geçiş dönemi yaşayan Osmanlı kadın giyim modası geleneksel olan ferace ve yaşmak alışkanlığını korurken, yeni beğenilerden de geri kalmamıştır. Bu dönemin kadınları uzun yakalı, bol ve rengârenk feracelerinin üzerine yüzlerini kapatmak için kullandıkları yaşmaklar iyice incelmış, üzerlerine çeşitli oyalar eklenerek süslenmiştir. Ellere ise genellikle giysileriyle takım oluşturacak küçük şemsiyeler almışlardır (Özer, 2014, s. 341). Bu dönemde yüzyıllar boyunca önu açık entari altına şalvar olarak giyilen ve "üçetek entari" olarak adlandırılan geleneksel giysiler yerini önu kapalı, şalvarsız, tek parçadan oluşan ve balenlerle vücuda oturtulan giysilere bırakmıştır. "Teketek" denilen bu elbiselerin

önlerinde göğüs altlarına kadar bir açıklık bulunmaktadır (Görünür, 2010, s. 49-51). Yine aynı dönemde bu elbiselerin yanı sıra etek ve bluzdan oluşan önü kapalı yırtmaçsız entariler de kullanılmaya başlanmıştır (Görünür, 2010, s. 52). Yani giyim seçenekleri çeşitlenmiştir.

Bu yıllarda kadınlar elbiselerini tamamlamak amacıyla zenginliklerine göre mücevher de kullanmışlardır (Apak, 1997, s. 127). Baş süslemelerine de ayrı bir önem veren kadınlar, saçlarına ince örükler yaparak incili kurdelelerle bağlamışlardır. Baş yapılarına göre küçük veya büyük olarak yapılan hotozları da saçların üzerine oturarak kullanmışlardır. Önü yüksek, arkası açık olan hotozların etrafı da tıpkı mücevherlerde olduğu gibi zenginlik derecesine göre çiçekler, değerli taşlar ve pırlantalı iğnelerle süslenmiştir. Yarım taç şeklinde süsler ve tüyler de takılan hotozlar, sırma ipekli başörtüsüyle beraber kullanılmıştır. Hane dışında ise evdeki tarzdan farklı olarak vücudu topuklara kadar kapatan ve vücut hatlarını gizleyen uzun kollu feraceler tercih edilmiş, baş ve yüz kısımları ise yaşmak ile örtülmüştür (Apak, 1997, s. 128). Böylece ev içindeki ve kamusal alandaki giyim bu şekilde farklılaşmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahın ve sarayda yaşayan kişilerin kıyafetleri ve bunların kumaşları halkın giyiminden farklılık göstermekteydi (Apak, 1997, s. 18). Osmanlı'da saraya getirilen Türk, Gürcü ve Çerkez kızları içerisinde padişahın nikahına aldığı kişi olan başkadın efendi, samur kürk giyerek şahsına ait bir dairede yaşardı. Kadın efendiler, omuz, sırt ve yakaları kürklü, tabanı sevai kumaştan yapılan bir elbise giyerlerdi. Bu kadınların elbiselerinin bir kısmına da "tepe-başı" denilmekteydi. Tepe-başı, üzeri sırma işlemeli ağır kumaşlardan dikilmekteydi. Kumaş için ise altın sırma işlemeli sevai kumaş tercih edilmiş, bunun yanı sıra "simsiye" adlı kumaşlar da kullanılmıştır. Kadın efendilerin kullandıkları hotozlar da güzel renklerden, tepesi sipsivri, değerli taşlar ve çiçeklerden yapılmıştır. Tepesine tüylerin de yerleştirildiği hotozların bir kısmında da tepelik bulunmaktaydı. Uzun saçlarını topuz yaparak başlıklarının üst kısmına dolayan kadın efendiler boyunlarına değerli gerdanlık takarken, kulaklarına ise yine değerli taşlardan yapılmış olan küpeler takmaktaydılar (Apak, 1997, s. 61).

Payitaht "Abdülhamid" dizisinde dönemin başkadın efendisi Bidar Kadın'ı canlandıran Özlem Conker için dizinin geçtiği yıllarda yayılmaya başlayan ve "teketek" ya da "biretek" olarak adlandırılan elbiselerden oluşan kostümler seçilmiştir. İlk bölümlerde tarz olarak Osmanlı'yı çok fazla yansıtmayan elbiselerin yanı sıra zaman zaman Osmanlı motifleri kullanılan elbiseler de gösterilmiştir. Öte yandan dönemin gereklerine uygun olarak harem dışında başı ve yüzü kapatan kostümler de tercih edilirken, herhangi bir hotoz kullanımı görülmemektedir. Ancak dönemin kadınlarının zenginliklerine göre taktıkları takılar ve süslerin gereği olarak hem başörtü kısmında değerli taşlar hem de gerdanlık, küpe vs. gibi mücevherler sıklıkla görülmektedir.

Hotozlarda tüy kullanımı detayı dizide padişahın kız kardeşi Seniha Sultan'ı canlandıran Selen Öztürk'ün kostümlerinde sıklıkla gözlemlenmektedir. Ancak bu tüy bir hotoz üzerine değil, arkadan sarkıtılan ince bir başörtüyle birlikte saçlara takılmış olarak görülmektedir. II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu hatıratında, Seniha Sultan'ın çok iyi kumaşlardan alafranga tarzda elbiseler giydiğini ve eteğini arkaya bıraktığını söylemektedir. Osmanoğlu, Sultan'ın saçlarının erkek gibi kesik olduğunu ve hiç uzatmadığını da belirtmektedir (Osmanoğlu, 2008, s.49). Diziye kostüm açısından bakıldığında, anlatılanlarla bir uygunluk görülse de saç konusunda aynı uyum gözlemlenmemektedir. İzleyici Selen Öztürk'ü Seniha Sultan karakterinde uzun saçlarıyla seyretmektedir. Hatta bazı sahnelerde uzun ve dümdüz saçlarıyla da seyircinin karşısına çıkmaktadır.

Saray cariyeleri sultanlardan daha farklı bir giyim tarzına sahipti. Acemi, cariyeye, şağird, usta ve gedikli olarak beş sınıfa ayrılan cariyelerden gedikli cariyeler, kırmızı renkli kaftan, uzun elbise, şalvar ve yemeni giymekteydiler. Bel kısmı için kuşak veya mücevher işlemeli kemerler kullanan bu cariyeler, kışın kolları ve omuzları kürklü kaftanlar kullanmışlardır. "Üçetek entari" olarak adlandırılan giysiler bu dönemde cariyeler tarafından kullanılmaya devam ederken halk tarafından da tercih edilmekteydi. Belden aşağısı iki parçaya ayrılarak önü açılan ve bu bölümü de şalvarla tamamlanan bu giysilerin üç parçadan oluşması cariyelerin hizmet ederken rahat ve hızlı hareket etmesini sağlamaktaydı. Kaftanların içine

giyilen bol dökümlü, bluz havasındaki göyneğin yaka ve kol uçları volanlar, firfırlar vb. şeylerle süslenmekteydi (Apak, 1997, s. 129). Yani, saray mensuplarının da konumlarına ve yaptıkları işlere göre şekillenen bir giyim tarzı vardı.

Saray hayatına dair hatıralarını yazan II. Abdülhamid'in bir diğer kızı Şadiye Osmanoğlu ise, saraya getirilen kızların yerlere kadar uzanan kuyruklu, belleri büzmeli etekler giydiklerini söylemektedir. Osmanoğlu, eteklerin kuyruk kısmının, belleri büzen yandan sıkıştırılarak yukarı toplandığını aktarmaktadır. Şadiye Osmanoğlu'nun saray giyimine dair aktardığı bir diğer detay ise saraya geldiklerinde isimleri değiştirilen bu kızlara verilen yeni isimlerin küçük bir karta takıldığı ve türbanların üzerine iğnelendiğidir (Osmanoğlu Ş. , 2012, s. 35).

Dizide saray cariyelerinin ortama göre farklı kostümlerle temsil edildiği görülmektedir. Dizinin geçtiği yıllarda üçetek kültürünü devam ettiren cariyeler dizi içerisine teketek modasına uygun kostümler içerisinde temsil edilmektedir. Cariyelerin harem dışındaki alanlarda başörtü ve yaşmak kullanımı ise dönemin modasına ve giyim kültürüne uygunluk göstermektedir. Ancak başörtü kısımlarında herhangi bir isim detayı bulunmamaktadır. Dizi içerisinde etek bluz kombinleri de yer almaktadır. Kadın karakterler üzerinde bu kombini kullanan karakterlerin aynı eteğin farklı tonlarını giydiği görülmektedir. Üst parça ise kimi zaman bir gömlek kimi zaman ise dantel ya da firfırlarla süslenmiş bluzlarla kombinlenmiştir. Söz konusu yıllarda ortaya çıkmaya başlayan etek-bluz modasını temsil için kullanılan bu kostüm, daha çok modern bir görüntü vermekte ve 19. yüzyıl sonlarına ait olan gerçeklerinden kumaş, görüntü ve kesim gibi açılardan farklılık göstermektedir (Görünür, 2010, s. 52).

4.3. II. Abdülhamid'in Görsel Temsili

Sultan II. Abdülhamid'in iktidar yıllarını konu alan *Payitaht "Abdülhamid"*de elbette ki padişahın da nasıl temsil edildiği önem taşımaktadır. Söylemleriyle II. Abdülhamid hakkında bir izlenim oluşturan dizide, görsel araçların kullanımı da söylemleri desteklemesi ve en az söylemler kadar fikir oluşturması açısından oldukça önem taşımaktadır. II. Abdülhamid hakkında detaylı bilgiler, kızı Ayşe Osmanoğlu'nun *Babam Sultan Abdülhamid* ve Başkâtibi Tahsin Paşa'nın *Yıldız Hatıraları* isimli hatıratlarında yer almaktadır. Dış görünümü hakkında bilgi veren Osmanoğlu, II. Abdülhamid'in orta boylu, saç ve sakalı kumral biri olduğunu söylemektedir. Padişah'ın saçlarının tepeden dökülmüş; ancak yanlardan gür olduğunu anlatan Osmanoğlu, gözlerinin de yeşil ve mavi arasında bir ela olduğunu aktarmaktadır. Osmanoğlu, Sultan'ın kaşlarının da çok kalın olmayıp, burnunun yüksek, Osmanlı hanedanına mahsus bir tipte olduğunu, saçlarının tepeden dökülmüş, sesinin ise kalın ve gür olduğunu belirtmektedir (Osmanoğlu, 2008, s.11).

Ayşe Osmanoğlu II. Abdülhamid'in giyim tarzı konusunda da çeşitli bilgiler vermiştir. Buna göre, Sultan II. Abdülhamid, sade giyinen ve abartıdan hoşlanmayan biridir. Resmi günlerde tabii olarak üniforma giyen Padişah, haremden koyu gri tonlarında elbiseler giymiş ve aynı renkte pantolonlar kullanmıştır. Elçileri ve paşaları kabul ettiğinde ise siyah ya da koyu lacivert elbise ve palto giymiş, aynı renkte de boyunbağı tercih etmiştir. Kullandığı aksesuarlar ise nadir olarak ya inci veya platin bir iğne ya da altın çifte kol düğmelerinden ibarettir. Marangozhanesinde ya da hobileriyle uğraştığı zamanlar ise kadife bir pantolon ve kolları sıvalı bir gömlekle çalışmıştır. Düz sarı renk bir ağaçtan yapılmış olan bastonunu ise sadece sarayın bahçesine çıktığında eline almış, bunun dışında kullanmamıştır. Ayakkabı tercihleri ise çizme gibi ve biraz da topkuldur (Osmanoğlu, 2008, s.12).

II. Abdülhamid'in dizideki temsiline bakıldığında, fiziksel özellikleri açısından tarihsel gerçekliğiyle çeşitli farklılıklar gösterdiği gözlemlenmektedir. Bülent İnal, orta boylu olarak tasvir edilen II. Abdülhamid'in temsili için uzun boylu bir aktör olarak görünmektedir. Göz rengi ise ela değil, kahverengidir. II. Abdülhamid'in Osmanlı hanedanlığına ait fiziksel özellikleri ise Bülent İnal'ın temsilinde görülmemektedir (Osmanoğlu, 2008, s.11). Giyimi konusunda ise yalnızca kıyafetiyle aynı

renk boyunbağı yerine zaman zaman farklı renklerde boyunbağları kostüm içerisinde kullanılmakta, bunun dışında tarihsel kayıtlara ters düşecek bir durum gözlemlenmemektedir.

Kahve içmeyi çok sevdiği bilinen Sultan II. Abdülhamid'in bu alışkanlığı hakkında Tahsin Paşa, anılarında bilgi vermektedir. Paşa, Sultan'ın, tek seferde iki fincan kahve içtiğini iletmiş, sonrasında ise bu kahvelerin sunumu hakkında bilgi vermektedir. Buna göre, kahvecibaşının hazırladığı kahveler, bir tepsi içerisinde iki beyaz fincan ve bir cezveyle servis yapılmış. Birinci fincandaki kahveyi bitiren Sultan, ikincisi kahvesini başka bir fincanda içermiş (Tahsin Paşa, 1996, s. 14). Diziyeye bakıldığında da Sultan II. Abdülhamid'in temsilinde söz konusu olan kahve alışkanlığına sık sık yer verildiği görülmektedir. Hatta Sultan ile birlikte saraya gelen misafirlere ve huzura kabul edilen kişilere de kahve ikram edilmektedir. Aradaki fark ise dizide bu kahveler Yıldız mamulâtı olan desenli fincanlarda sunulması ve genellikle tek bir fincan bulunmasıdır.

Sultan II. Abdülhamid'in kişisel özellikleri ve alışkanlıklarının yanı sıra yatak odası hakkında da bilgiler mevcuttur. Bu konuya da değinen Tahsin Paşa, bu odanın Sultan'ın kendisine ait olan dairenin birinci katında yer aldığını, odaya girildiğinde sol tarafta bir paravan ve bunun arkasında da Sultan'ın karyolası olduğunu aktarmaktadır (Tahsin Paşa, 1996, s. 15). Şehsuvaroğlu da Sultan'ın geceleri dizlerine kadar inen uzun bir gömlek giydiğini, sabah kalktığında ise üzerine bir ihram alarak banyo dairesine geçtiğini söylemektedir. Şehsuvaroğlu, Sultan II. Abdülhamid'in Şale Kasrı tarafında bulunan ve Avrupalı şekilde dizayn edilmiş olan bu banyoda yıkandıktan sonra hemen banyonun karşısında bulunan bir kanepede güneş doğuncaya kadar ibadet ettiğini aktarmaktadır (Şehsuvaroğlu, 1951, s. 1008).

Dizide padişahın bu tarz alışkanlıklarına da yer verilmektedir. Dizinin 6. bölümünde II. Abdülhamid'in uyandığı bir sahneye yer verilmekte ve Sultan uyandıktan hemen sonra ayağa kalkmadan yanında bulunan bir taş vasıtasıyla teyemmüm abdesti almaktadır. Bu sahnenin hemen arkasından Tahsin Paşa ile bir saray görevlisi arasında geçen diyalogda Sultan'ın abdestsiz yere basmaktan imtina ettiği vurgulanmaktadır. Bu diyalogun ardından odasından çıkan Sultan, saray görevlisinin tuttuğu su ile abdestini almakta ve bir musluk başına ya da banyoya gitmemektedir. Sahnede padişah için seçilen kostüm ise elde edilen bilgilerdeki gibi uzun bir gömlektir. Ancak üzerinde bir ihram değil uzun bir hırka bulunmaktadır. Odasında bakıldığında ise elde edilen bilgilerdeki gibi herhangi bir paravan görülmemektedir. Ancak bu paravandan II. Abdülhamid hakkındaki birçok kaynaktan bahsedilmektedir (Tahsin Paşa, 1996, s. 15).

Sultan II. Abdülhamid'in alışkanlıkları konusunda ulaşılabilen bir diğer bilgi ise kitaplara olan ilgisidir. Sultan'ın özellikle, polisiye ve seyahatname türünde kitaplardan hoşlandığını aktaran Tahsin Paşa, II. Abdülhamid'in bu kitapları okumak yerine çeşitli görevlilere okutarak dinlediğini söylemektedir (Tahsin Paşa, 1996, s. 15). Ayşe Osmanoğlu da geceleri kitapları sırasıyla, Esvapçıbaşı İsmet Bey, Hacı Mahmud Efendi ve Asım Bey'in okuduğu bilgisini vermektedir (Osmanoğlu, 2008, s. 33). Oysa diziyeye döndüğünde Sultan'ın bu alışkanlığına da değinildiği; ancak kitapların marangozhanede Tahsin Paşa tarafından okunduğu görülmektedir. Öte yandan okunan kitaplar polisiye türünden romanlardır.

Sultan II. Abdülhamid'in aynı zamanda bir marangoz olduğu da bilinen bir özelliğidir. Dizide bununla ilgili bilgilere ve sahnelere sıklıkla yer verilmektedir. Padişah'ın yer aldığı sahnelerin hatırı sayılır bir kısmı marangozhane olarak dekore edilmiş bir odada çekilmektedir. Bu sahnelerde ilk bölümlerde koyu renk bir önlük ve kolları sıvalı bir gömlek kostümüyle bazen de açık kahve bir yelekle temsil edilen Sultan, bazı misafirlerini burada kabul etmektedir. Söz konusu kabullerde hem devlet işleri hem de hareme dair çeşitli konular görüşülmektedir. Tahsin Paşa ise hatıratında Sultan II. Abdülhamid'in boş zamanlarında marangozhanesine giderek marangozluk işleri ile uğraştığını aktarmaktadır (Tahsin Paşa, 1996, s. 20). Söz konusu sahneler için yapılmış olan kostüm seçimi ise elde edilen bilgilerle uyum göstermektedir.

Dizide dikkat çeken bir diğer konu ise Sultan II. Abdülhamid'in aile hayatıdır. Birden fazla eşi olan ve bu kadınlardan da çocukları olan II. Abdülhamid'in harem hayatı dizinin başında modern aile yapısı

içerisinde gösterilmektedir. Dizinin ilk birkaç bölümünde padişahın haremde bulunan tek zevcesi Bidar Sultan, haremde görülen çocukları ise Bidar Sultan'dan olma şehzade Abdülkadir Efendi ile kız kardeşi Naime Sultan'dır. Bu bölümlerde II. Abdülhamid, sabah kahvaltılarını ailesiyle yapmaktadır. Bu sofralarda yalnızca yukarıda ismi geçen aile üyeleri yer almaktadır. Anne, baba ve çocuklardan oluşan bir sofrada Şehzade Abdülkadir Efendi ile Naime Sultan, II. Abdülhamid'e "Baba" diye hitap etmektedirler. Bu şekilde II. Abdülhamid, padişahlık vasfından uzaklaştırılarak sıradan bir baba olarak gösterilmektedir. Bu sahnelerde yalnızca Bidar Kadın'ın II. Abdülhamid'e "Hünkârım" şeklinde hitap etmesi, sofrada bir babanın değil, padişahın oturduğunu hissettirmektedir. Ancak ilerleyen bölümlerde II. Abdülhamid'in bir diğer zevcesi olan Fatma Pesend Hanım, diziyeye dâhil olmaktadır. Fatma Pesend Hanım'ın Paris'ten geldiği bilgisi verilmektedir ve geldiğinde hamiledir. II. Abdülhamid'in hayatı hakkında elde edilen bilgilere bakıldığında ise dizide yer alanların yanı sıra altı zevcesinin daha olduğu bilinmektedir. Kadınefendilerin yanı sıra ikbal sıfatıyla padişahın haremde yer alan zevceleri de vardır (Yılmaz, 2013, s. 116).

II. Abdülhamid'in aile hayatıyla ilgili bilgilere bakıldığında dizide bu yönde çok fazla eksiklik olduğu gözlemlenmektedir. Kendisinden başka kadınefendiler olmasına rağmen dizinin başında haremde sadece Bidar Kadınefendi yer almakta ve haremi tek başına idare etmektedir. Yalnızca Seniha Sultan ile arasında geçen bir diyalogda II. Abdülhamid ile boşanmış olan Nurefsun Kadınefendi'den bahsedilmektedir. Nurefsun Sultan haremde bulunan kadınlarla anlaşamamasını gerekçe göstererek Padişah'tan kendisini boşamasını istemiş bir sultandır (Yılmaz, 2013, s. 111). Ancak dizide bu bilginin aksine uygunsuz davranışları sebebiyle padişahın isteği üzerine boşandığı bilgisi verilmektedir. Diğer zevcelerin bahsi dahi geçmezken sonradan diziyeye dâhil olan Fatma Pesend Hanım'ın ise Paris'e gittiği ve bir müddet orada yaşadığına dair elde edilmiş herhangi bir bilgi yoktur.

Bu dönemde genellikle Yıldız Sarayı içerisindeki dairelerinde ikamet eden şehzadelerin kendilerine ayrı daireleri, maiyetleri ve teşkilatları bulunmaktaydı (Paşa, 1996, s. 29). Ancak dizinin başlangıcında annesi Bidar Kadınefendi gibi sarayda yaşayan tek şehzade Abdülkadir Efendi'dir. Dizinin ilerleyen bölümlerinde Şehzade Burhaneddin Efendi de diziyeye dâhil olmakta; ancak saray dışında bilgisi verilmeyen bir yerden padişah tarafından davet edilmektedir. Bu durum ise şehzadelerin saray içerisinde yaşadıkları bilgisiyle örtüşmemektedir (Tahsin Paşa, 1996, s. 29).

Dizide harem hayatı temsil edilen II. Abdülhamid'in, ilk bölümlerde modern bir çekirdek aile içerisinde gösterilirken, sonraki bölümlerde dâhil olan Fatma Pesend Hanım, Şehzade Burhaneddin Efendi'yle başka zevce ve çocuklara sahip olduğu izlenimi verilmekte; ama bu kadarla sınırlı tutulmaktadır. Bu duruma bakıldığında Sultan Abdülhamid'in aile hayatının ve dönemin harem yaşantısının temsilinde eksik bilgiler olduğu gözlemlenmektedir ve inşacı bir temsil yaklaşımı ortaya çıkmaktadır.

5. Sonuç

Medya, birçok farklı alan ve konu ile ilgilenmektedir. Bu bağlamda tarihe de ilgi duymuş; tarihi olay ve karakterleri günümüze taşıyarak popüler bir ürün haline getirmiştir. Zaman içerisinde çeşitli televizyon dizilerinin konusunu oluşturan tarih, bu mecralarda yoğun bir ilgi görmüş ve her dönem buradaki yerini almıştır. Ancak, tarihin medyada bu kadar yer edinmesi ve seyirciler tarafından talep görmesi belirli sorunları da beraberinde getirmiştir. Her şeyden önce bilgiye ulaşmak açısından ciddi kolaylık sunan ve temsilden ziyade gerçeklik iddiasıyla ekranları dolduran televizyonda doğru ile yanlış birbirine karışmıştır. Bu bağlamda gerçeklik açısından ortaya çıkan bu sorun, tarih dizileri konusunda da ciddi soruların akıllara gelmesine sebep olmuştur. Bu sorulardan bir tanesi de tarihsel olaylar ve kişiler aktarılırken oluşturulan temsillerin gerçeklikle ne ölçüde uyumlu olduğudur.

Bu çalışmada, *Payitaht "Abdülhamid"* adlı dizi, mekân, kostüm, makyaj ve dekor gibi açılardan ele alınıp incelenmiştir. Seta Film Platosu'nda hazırlanan dizi için Yıldız Sarayı ve döneme ait diğer mekânların temsilleri oluşturulmuştur. Gerçeği ile birebir benzer olma iddiası taşıyan bu mekânlar, görsel olarak bu

benzerliği taşısa da izleyiciye verilen bilgiler açısından eksiklikler taşımaktadır. Kostüm açısından yapılan incelemelere bakıldığında ise elde edilen verilerden dizide sıklıkla yönetmenin ve sanat yönetmenin hayal gücünü kullanarak belli noktalarda televizyonun görsel çekiciliğine hizmet edecek seçimlerde bulunduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Kullanılan dekorlara bakıldığında ise dönemin şartlarına uygunluk gösterdikleri gözlemlenmektedir; ancak tıpkı kostümler gibi elde edilen veriler dizi içerisinde kullanılan tüm mekânları besleyecek yeterlilikte değildir. Bu noktada yönetmenin kendi inisiyatifinde olan ve var olan boşlukları doldurduğu temsil yaklaşımı olan inşacı temsil yaklaşımının sıklıkla kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Sultan II. Abdülhamid'in iktidarının belli bir dönemini konu edinen dizide Hükümdar'ın görsel temsili de önem taşıyan bir diğer başlıktır. II. Abdülhamid hakkında elde edilen yazılı kaynaklara ve fotoğraflara bakıldığında II. Abdülhamid'in, kendisini canlandıran Bülent İnal'ın fiziksel özellikleriyle uyuşmadığı görülmektedir. Bülent İnal orta boylu olarak bilinen II. Abdülhamid temsili için uzun görünmektedir. Yine kaynaklarda, II. Abdülhamid, omuzları kambur, burnu ise kemerli ve büyük olarak aktarılmaktadır. Ancak onu canlandıran Bülent İnal, bir aktör olarak daha düzgün hatlara sahiptir. II. Abdülhamid ile yakın bağları olan kişilerin yazdığı hatıratlardan elde edilen verilere bakıldığında Sultan'ın belirgin olan alışkanlıkları izleyiciye sunulmaya çalışılmıştır. Ancak bunlar da yine televizyonun izin verdiği ölçüde ve izleyicide belli bir ilginin uyanmasını sağlayacak şekillerde kullanılmış, belli durumlar için gerçek olanın yerine farklı mekânlar kullanılarak dizi için oluşturulan hikâyenin içerisine yerleştirilmiştir. Burada göze çarpan unsurlardan bir tanesi de II. Abdülhamid'in aile hayatıdır. Osmanlı hükümdarlarının klasik harem hayatı gibi II. Abdülhamid'in de birden fazla eşi ve cariyesi olmasına rağmen dizinin başlangıcında modern aile yaşantısına sahip bir padişah olarak temsil edilmiş, ilerleyen bölümlerde ise eşleri ve çocuklarının hepsi değil, yalnızca bir kısmı diziyeye dâhil edilmiştir. Dizide ayrıca sıklıkla dini göstergelere yer verilerek II. Abdülhamid'in dindar bir hükümdar olduğunun altı çizilmiştir. Başta çeşitli mekanlarda oluşturulan dekorlar için kullanılan dini içerikli tablolar olmak üzere, camii sahneleri II. Abdülhamid'in söylemleri bu bilgiyi pekiştirmek adına kullanılmıştır.

Elde edilen veriler toparlandığında tarih dizilerinde gerek bütçe gerek ideolojik sebepler gerekse de aktarmak istenilen mesajın etkisini artırmak adına olgusal gerçeklik üzerinde çeşitli değişiklikler yapılabildiği gözlemlenmiştir. İzleyicinin talebi doğrultusunda, reyting kaygısı ile üretilen içeriklerde gerçeklik göz ardı edilmekte; bunun yerine gerçekliğin bir temsili ile yeni bir dünya inşa edilmektedir. Bu sayede televizyon belli bir ideolojiyi topluma yansıtma amacına hizmet eden bir araç olmaktadır. Dolayısıyla toplumsal bellekte dizide sunulan bir padişah imajı oluşturulmaktadır. Böyle bir ortam içerisinde de gerçeklik ile kurmaca arasındaki fark bulanıklaşmaktadır. Televizyon, gerçekliğin bir temsilini oluştururken ona tamamen bağlı kalmak yerine belirli oranlarda onları yenden üretmektedir. İçerikler için oluşturulan mekân, kostüm ve dekor gibi unsurlar seçilirken gerçeği ile birebir aynı olmasından ziyade bütçe başta olmak üzere izleyici üzerinde etki edebilecek ve içerikte sunulan bilgileri pekiştirecek öğeler dikkate alınmaktadır. Öte yandan tarih konusunda her türlü detaya erişilememesi ve belirli alanlarda boşlukların kalması gibi durumlarda yönetmenin ve teknik ekibin hayal gücü doğrultusunda söz konusu eksiklikler tamamlanmaya çalışılmaktadır.

Gündelik hayatın bir parçası olan ve gerçek hayatta olup bittiğini bildiğimiz olayları içerik olarak sunan televizyonun yansıttığı görüntüler izleyiciler tarafından gerçek olarak kabul edilmektedir. Ancak ekranlardan deneyimlenen bu gerçeklik yine ekran aracılığıyla dolaylı olarak aktarılan bir gerçekliktir. Televizyon için öncelikle ekrana hangi olayın ve bunun ne kadarının yansıtılacağına karar verilmekte sonrasında ise belirlenen bu olay sübjektif olarak seçilen kamera açılarıyla ekrana aktarılmaktadır.

Yapılan analizler sonucunda başlangıçta ortaya atılan hipotezin doğrulandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, tarihsel gerçekliklerin televizyona aktarılırken temsil yaklaşımlarından en az bir tanesi kullanılmaktadır. Örneklem olarak ele alınan *Payitaht "Abdülhamid"* dizisinde yansıtıcı yaklaşım sıklıkla kullanılırken, yer yer inşacı yaklaşım ile tasarlanmış sahnelere rastlamak da mümkündür. Dizide yansıtıcı

temsil yaklaşımı ile olgusal gerçekliğe yaklaşma konusunda başarı gösterilmiştir. Ancak, inşacı temsil yaklaşımının kullanılması, birçok yerde doğru bilgilerin önüne geçmektedir. Buradan yola çıkılarak da denilebilir ki tarih dizileri, oluşturulan temsillerle çeşitli etkenlere bağlı olarak kısıtlı dahi olsa kısmen olgusal gerçeklikten uzaklaşabilmektedirler.

Kaynakça

Kitaplar

- Adanır, O. (2003). Sinemada Anlam ve Anlatım. İstanbul: Alfa Basım Yayım ve Dağıtım Ltd. Şti.
- Apak, D. D., Melek Sevüktekin (1997). Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri. Ankara: Türkiye İş Bankası
- Barthes, R. (1979). Göstergibilim İlkeleri. (B. V.-M. Rifat, Çev.) Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2002). Tam Ekran. (B. Gülmez, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berger, A. A. (2018). Medya Çözümleme Teknikleri, (Nilüfer Pembecioğlu Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Dağgülü, M. (1993). Yıldız Sarayı-Selamlık Bahçesi (Tespit ve Envanter Çalışması). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Baskı İşliği
- Engin, V. (2018). Bir Devrin Son Sultanı II. Abdülhamid. İstanbul: Yeditepe Yayınları
- Görünür, L. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminden Kadın Giysileri- Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı
- Hall, S. (2017). Temsil İş. S. Hall içinde, Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları (İ. Dündar, Çev., s. 21-84). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- İrez, F. (1988). XIX. Yüzyıl Osmanlı Saray Mobilyası. Ankara: Ankara Kültür Merkezi Yayını.
- Koçu, R. E. (1969). Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü. Sümerbank Kültür Yayınları.
- Karahüseyin, G. (2009). Bir Döneme Işık Tutanlar "19. YY. Osmanlı Saraylarında Aydınlatma Araçları Koleksiyonu". İstanbul: TBMM Milli Saraylar .
- Kolker, R. (2009). Film, Biçim ve Kültür. Ankara: De Ki Basım Yayım LTD
- Mutlu, E. (2008). *Televizyonu Anlamak*. Ankara : Ayraç Kitabevi.
- Osmanoğlu, Ş. (2012). Babam Abdülhamid - Saray ve Sürgün Yılları. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Osmanoğlu, A. (2008). Babam Sultan Abdülhamid-Hatıralarım. İstanbul: Selis Kitaplar.
- Özer, İ. (2014). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda. İstanbul: Truva Yayınları
- Özön, N. (1985). Sinema Uygulayımı, Sanatı, Tarihi. Hil Yayınları
- Rifat, M. (2009). Göstergibilimin ABC'si. İstanbul: Say Yayınları.
- Sarıgül A. F. (2019). Popüler Kültür Nedir? Ne Değildir?. İstanbul: Altınbaş Üniversitesi Yayınları.
- Şehsuvaroğlu, H. Y. (2011). Tarihi Odalar. İstanbul: TBMM Milli Saraylar.
- Tahsin Paşa (1996). Sultan Abdülhamid "Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Yaylagül, L. (2016). Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar. Ankara: Dipnot Yayınları.

Yaylagül, Ö. (2015). Göstergebilim ve Dilbilim. Ankara: Hece Yayınları.

Yılmaz, H. (Dü.). (2009). *Sultan II. Abdülhamid'in Aile Albümü*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş.

Yılmaz, Ö. F. (2013). Sultan II. Abdülhamid Han'ın Aile Hayatı. İstanbul: Çamlıca.

Makaleler

Lüleci, Y. (2019). Bir II. Dünya Savaşı Türkiyesi Temsili Olarak Kelebeğin Rüyası Filmi, *Egemia* (5), 187-211.

Parsa, P. D. (1999). Televizyon Göstergebilimi. *Kurgu Dergisi* (16), 15-28.

Sevgin, E. (1966). İstanbul Saraylarında Adım Adım "Yıldız Sarayı". *Hayat Tarih Mecmuası*, 1 (5), 38-47

Şehsuvaroğlu, H. Y. (1951). Abdülhamid'in Yıldız'daki Hususi Dairesi ve Oradaki Yaşayış Tarzı. *Resimli Tarih Mecmuası*, 2 (22), 1005-1009.

Tezler

Arıburun, L. N. (2012, Mart). 19. Yüzyıl Osmanlı Saray Mobilyaları: Batılılaşma Etkisi ve Biçimsel Açından Yemek Kültüründeki Değişim Süreci. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü Doktora Tezi . İstanbul.

İnternet Kaynakları

Görsel Sanatlar Platformu. (2008). Temmuz 08, 2019 tarihinde [gorselsanatlar.org](http://www.gorselsanatlar.org): <http://www.gorselsanatlar.org/guzel-sanatlar-fakulteleri/sanat-yonetimi-bolumu/> adresinden alındı.